

36

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

1. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

36.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

07-11 MAYIS 2018
ÇANAKKALE

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Ana Yayın No: 3628/1

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları
Yayın No: 184/1

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Candaş KESKİN

07-11 Mayıs 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen
40. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin katkılarıyla
gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Arel Görsel Tanıtım San. Tic. Ltd. Şti.

e-ISSN: 2667-8837

Kapak Fotoğrafı: *Bülent İŞLER, Nesrin AYDOĞAN İŞLER*
Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri
2017 Yılı Yüzey Araştırması

Not :Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından
denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2019

40. ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 40th INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY

Prof. Dr. Nurettin ARSLAN	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Başkanı-Assos Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Rüstem ASLAN	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Troia Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER	(Boğazköy-Hattuşaş Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Protohistorya ve Önyasa Arkeolojisi Anabilim Dalı Başkanı)
Doç. Dr. Olivier Can HENRY	(Labraunda Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Onur ÖZBEK	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı)
Prof. Dr. Timothy HARRISON	(Tell Tayinat Kazı Başkanı)
Doç. Dr. Göksel SAZCI	(Maydos-Kilisetepe Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE	(Aslantepe Kazı Başkanı)
Doç. Dr. Aslı Erim ÖZDOĞAN	(Çayönü Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Michael HOFF	(Antiocheia Ad Cragum Kazı Başkanı)
Dr. Masako OMURA	(Yassıhöyük Kazı Başkanı)

ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
- * Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
- * Bildiri sahiplerinin isimleri başlığın altında, sağ üstte yer almalı, alt alta sıralanmalı ve unvan kullanılmamalı,
- * Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin “*in-situ*” italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde Milattan Önce gibi çok alışılmış kısıltmalar dışında kısaltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısaltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ETÇ olarak kullanılmalıdır.
- * Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğin: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
- * Ölçü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
- * Dipnotlar metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
- * Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olmalı,
- * Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
- * Yayım için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
- * Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazışma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç **1 Ağustos tarihine kadar**, yayinlar@kulturturizm.gov.tr e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:), and maps (Map:). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to yayinlar@kulturturizm.gov.tr until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Abdullah HACAR Niğde İli Çamardı Ulukışla ve Bor İlçeleri Yüzey Araştırması: 2017 Yılı	1
Abdulkadir BARAN 2017 Yılı Rhodos Peraiası Yüzey Araştırmaları.....	23
Abuzer KIZIL, Taylan DOĞAN 2017 Yılı Euromos Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması	39
Adnan DİLER, Şahin GÜMÜŞ Muğla İli Adalar, Bodrum Yarımadası Damlıboğaz, Sarıçay Ovası, Pilavtepe, Kissebükü, Sedir Adası, (Kedrai) Anakara Leleg Yerleşimleri Yüzey Araştırmaları 2017.....	55
Ahmet Cem ERKMAN Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yataklarının Tespiti (2017)	81
Ahmet İhsan AYTEK, Serdar MAYDA, Alper Yener YAVUZ, Hakan MUTLU, Erhan TARHAN, Amélie VIALET, Ayla SEVİM EROL, Mehmet Cihat ALÇİÇEK Denizli ve Aydın İlleri ve İlçelerinde Pleistosen Dönem Fosil Yataklarının Tespiti Yüzey Araştırması-2017.....	89
Akın BİNGÖL, Mustafa KARAGEÇİ 2017 Yılı Kars-Iğdır İlleri Yüzey Araştırması	101
Ali BORAN, Mehmet MUTLU, Razan AYKAÇ, Hasan YAŞAR Ortaçağdan Günümüze Konya İli ve Güneybatı İlçeleri 2017 Yüzey Araştırması	115
Ali Kazım ÖZ, Muammer İREÇ Buca Survey: 2016-2017 Yılları Mimari Tespit Çalışması	131
Ali Osman UYSAL Çanakkale İli Türk Dönemi Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışmaları.....	153
Alpaslan CEYLAN, Oktay ÖZGÜL, Nezahat CEYLAN, İbrahim ÜNGÖR, Yavuz GÜNAŞDI 2017 Yılı Erzincan – Erzurum İlleri Yüzey Araştırması.....	169
F. Arzu DEMİREL, Serdar MAYDA, M. Cihat ALÇİÇEK, Derya ERYILMAZ Burdur ve Afyonkarahisar İlleri ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2017	193

Asuman BALDIRAN Konya İli, Taşkent, Seydişehir ve Bozkır İlçelerinde Helenistik ve Roma Dönemi Buluntuları	203
Atıla TÜRKER, Semih Yaşar ÇİZİKÇİ, Cahide Gizem TIRIL Samsun Bölgesi Post-Neolitik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışma Raporu	213
Aydın ERÖN, Engin AKDENİZ, Murat ÇEKİLMEZ, Merve Sultan ÇAKAN, Emrah MADEN, Sezar KIZIL 2017 Yılı Akhisar Karahöyük Dağı Yüzey Araştırması Çalışmaları.....	237
Ayhan YARDİMCİEL Ağrı ve Iğdır İlleri “Orta-Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri” 2017 Yılı Yüzey Araştırması	249
Ayşen Açıkkol YILDIRIM, İsmail BAYKARA, Olcay Zengin KOŞAN, Serkan ŞAHİN, Sercan ACAR, Faruk AY, Sema SÖZCÜ 2017 Yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen Dönem Yüzey Araştırması	267
Bahattin ÇELİK 2017 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması	275
Bakiye Yükmen EDENS “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları” Projesi 2017 Yüzey Araştırmaları.....	297
Bilcan GÖKCE, Bülent GENÇ, Esra KAÇMAZ LEVENT Arkeolojik ve Epigrafik Bulgular Işığında Van Gölü Havzası Urartu Dönemi Yol Güzergâhları 2017 Yılı Yüzey Araştırması: Tuşba ve Muradiye İlçeleri Çalışmaları.....	327
Bilge HÜRMÜZLÜ, Kay KOHLMAYER, Arie Kai BROWNE, Hüseyin KÖKER, Bekir ERGİN, Burak SÖNMEZ Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışmaları.....	343
Burak YOLAÇAN, Hakan GÖNCÜ, Akın ERSOY 2017 Yılı İzmir İli Merkez İlçeleri ve Menemen İlçesi Yüzey Araştırması Projesi.....	353

Bülent İŞLER, Nesrin AYDOĞAN İŞLER Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri 2017 Yılı Yüzey Araştırması	367
Çiğdem ATAĞUMAN, Burçin ERDOĞU, Murat KARAKOÇ, Hasan Can GEMİCİ, Nejat YÜCEL Bozburun Prehistorik Yüzey Araştırması 2017.....	379
Çiğdem MANER Konya İli, Ereğli, Karapınar, Halkapınar ve Emirgazi İlçelerinin Tunç ve Demir Çağları: Keyar Yüzey Araştırmasının 2017 Arazi Sezonu.....	393
Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Berkay DİNÇER, Ahmet UHRİ, Cengiz GÜRBİYİK, Pınar Özlem AYTAÇLAR, Canan ÇAKIRLAR Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (Kaya) 2017	407
Deniz KAPLAN, Erkan ALKAÇ, Şener YILDIRIM, Gamze EVGEN Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırması (2016–2017)	429
Deniz SARI Bilecik İli 2017 Yılı Yüzey Araştırmaları	439
Derya YILMAZ Neolitik Çağdan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi 2017 Yılı Yüzey Araştırması	455
Emre TAŞTEMÜR, Münteha DİNÇ 2017 Yılı Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması	479
Engin BEKSAÇ Kuzeybatı Anadolu ve Trakya’da Erken Kültistik Kaya Anıtları ve Kült Alanları Yüzey Araştırması Projesi 2017 Yılı Edirne ve Kırklareli İlleri Çalışmaları	501
F. Eray DÖKÜ 2017 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırması Raporu	513
Ercan AŞKIN, Mehmet KURT, Mehmet ALKAN, Hatice KÖRSÜLU, H. Ertuğ ERGÜRER, Hatice ERGÜRER Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışmaları.....	531

Derya YALÇIKLI

Balıkesir İli 2017 Yılı Yüzey Araştırması 543

NİĞDE İLİ ÇAMARDI ULUKIŞLA VE BOR İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI: 2017 YILI

Abdullah HACAR*

Orta Anadolu'nun güneyinde yer alan Niğde İli Çamardı Ulukışla ve Bor ilçelerini kapsayan yeni bir yüzey araştırmasının ilk arazi çalışmaları 2017 yılında gerçekleştirilmiştir¹. Bu bölge, Ereğli ovasının devamı niteliğindeki Bor ovasını, Orta Toros Dağları'nın kuzeyindeki dağlık alanı (Çamardı ve Ulukışla ilçeleri), ve bu dağlık alandan ovalara açılan, sınırlı yerleşime imkan veren, dar ve uzun vadileri içermektedir (Harita: 1). Çalışma alanındaki sınırlı tarım arazileri, dağlık alandaki çoklu metal cevherleri (Yener vd. 1989; Yener 2000) ve güney ile iletişimi sağlayan sınırlı sayıdaki geçitleri tarihöncesi kültürel gelişime yadsınamayacak katkılarda bulunmuştur. Proje alanının bu önemli özelliklerinden yola çıkılarak oluşturulmuş amaçlar çerçevesinde 2017 yılı arazi çalışmaları yürütülmüştür. Bu yazıda, yeni başlayan projenin gelişimi, amaçları uygulama yöntemi, 2017 yılı arazi çalışmaları ve elde edilen ilk sonuçlar hakkında bilgiler verilecektir.

* Dr. Abdullah HACAR, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ulukavak 19040 Çorum/TÜRKİYE.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Hitit Üniversitesi Bap biriminin (FEF 19001.17.006 No.lu) proje desteği ile gerçekleştirilen 2017 yılı yüzey araştırması, yazar dışında aşağıdaki danışman ve ekip üyelerinin katkıları ile sürdürülmüştür. Danışmanlar: Prof. Dr. K. Aslıhan YENER, Prof. Dr. F. Sevil GÜLÇUR, Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU, Bakanlık Temsilcisi: Corrado Ozan RIJAVEC, Ekip üyeleri: Yrd. Doç. Dr. Bekir Necati ALTIN (Jeomorfolog), Dr. Ozan ÖZBUDAK (Arkeolog), Dr. Gonca Dardeniz ARIKAN (Kimyager-Arkeolog), Dr. Emine KÖKER (Arkeolog), H. Simge EGEÇİ (Arkeolog), Şerife ÇAKAR (Arkeolog), Ferda TATLI (Arkeolog).

1 2017 yılı çalışmalarımızda emeği geçen tüm ekip üyelerine, Bakanlık Temsilcimize, Hitit Üniversitesi Bap Birimi'ne, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne en içten teşekkürlerimi sunarım.

PROJENİN GELİŞİMİ

Prof. Dr. A. Yener başkanlığında 1987-1996 yıllarında, Orta Toros Dağları'nın kuzeyindeki dağlık alanda yapılan yüzey araştırması ile Göltepe ve Kestel kazıları, Anadolu'nun İlk Tunç Çağı (İTÇ) madenciliğine ilişkin bilgilerimizin büyük oranda değişmesine neden olmuştur (Yener 2000) (Harita: 1). Anadolu madenciliğine ilişkin bu denli önemli bilgileri barındıran buluntu alanlarının çanak çömleği, son yıllarda artan bilgi birikimi ile tekrar değerlendirmeye alınmıştır. Bu buluntulara yönelik 2012-2016 yıllarında yapılan incelemelerde, bölgenin tarihöncesine ilişkin arazide test edilmesi gereken iki önemli sorun ortaya çıkmıştır.

Bunlardan ilki, yaklaşık M.Ö. 5200-4700 yıllarına tarihlenen Orta Kalkolitik Dönem'e ilişkindir. Orta Torosların kuzeyindeki dağlık bölgede yer alan Kestel Maden ocağında Yener başkanlığında açılan bazı sondajların alt seviyelerinde ve yine Yener tarafından tespit edilen bu maden ocağı yakınındaki iki yerleşmede (Çardacık-Karatepeler ve Mahmatlı-Boztepe), esasen Batı Kapadokya'dan bilinen Orta Kalkolitik Dönem'e ait buluntular tespit edilmiştir (Harita: 1, Resim: 1-2) (Hacar 2017a). Çağdaş buluntulara sahip Güvercinkayası 1-2 ile Köşk Höyük I ve diğer yüzey araştırması buluntuları, yaklaşık M.Ö. 6. binyılın sonunda insan yaşayışında köklü değişikliklerin meydana geldiğini göstermektedir. Yerleşim alanlarının seçimi, mimari planlar (iç mimari öğeleri dahil) ve çanak çömlek tüm yerleşmelerde dikkat çekici bir benzerlik taşır (Gülçur 2012: 218-219; Öztan 2002: 56; Hacar 2017a). Çanak çömlekte hakim grup siyah/koyu açık maldır. Bu gruba ait kapların dışı siyah/koyu parlak açık, içi kahverengi-kırmızı renklidir. Çömleklerin ve depolama kaplarının dış yüzeyine uygulanmış naturalistik ve sembolik hayvan kabartmaları çanak çömleğin bir diğer ayırt edici özelliğidir. Bu tipteki örnekler kazısı yapılmış Güvercinkayası ve Köşkhöyük dışında Batı Kapadokya'nın çağdaş diğer yerleşimlerinde de tespit edilmiştir (Gülçur 2004: 144-146; Öztan 2002: 58; Hacar 2017a).

Bu bölgenin güneyindeki dağlık alanda yer alan Kestel maden ocağı ve yakınındaki iki yerleşmede, bu karakteristik çanak çömleğin tespit edilmesi, cevaplanması gereken bazı soruları da beraberinde getirmiştir. Özellikle buluntu alanlarından birinin maden ocağı olması ve diğer iki yerleşim alanının da besin üretimine çok da uygun olmayan dağlık alanda konumlanmaları, çoklu

metalik cevherlerine sahip Orta Toroslarda, hayvancılığın yanında, aktif madencilik faaliyetlerinin M.Ö. 5200-4750 tarihlerinde başlamış olma ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Bor ovasının dağlık alan sınırında yer alan Köşk Höyük'ün I. tabakasındaki bir avluda ergitme işleminin yapıldığını gösteren buluntular ile Kilikya'da yer almasına rağmen buluntularından Orta Torosların kuzeyi ile ilişkili olduğu anlaşılan Mersin-Yumuktepe'nin çağdaş XVI. tabakasinda ele geçen ergitilmiş bakırdan dövülerek şekillendirilmiş buluntular bu ihtimali daha da yükseltmektedir. (Öztan 2002: 56-57; Yalçın 2000: 114-115). Bu durum, erken madencilikğin aktif bir şekilde yapılma olasılığının yanı sıra iki bölge (dağlık alan ile Batı Kapadokya) arasındaki ilişkinin niteliğini ve bunun maden üretimine etkisini sorgulamamıza neden olmuştur (Hacar 2017a).

Projemizin gelişiminde etkili olan ikinci sorun ise İTÇ'deki maden üretimi başta olmak üzere dönemin uzman üretim örgütlenmesinin bileşenlerindeki ve örgütlenmeyi oluşturan sosyo-kültürel ve politik yapısındaki belirsizliklerle ilgilidir. İTÇ I'nin ortalarında (M.Ö. 2850) Orta Torosların kuzeyinde yoğun bir şekilde maden üretiminin yapıldığı Kestel ve Göltepe kazıları ile açığa çıkarılmıştır (Yener 2000). Bu dönem aynı zamanda Batı ve Orta Anadolu'da bölgesel sınırlara hükmeden beylik tarzında bir siyasal yapılanmanın oluştuğu bir zaman dilimine denk gelmektedir (Efe 2004; French 1969: 19-55).

Göltepe ve Kestel maden ocağının da içerisinde bulunduğu bölge, Batı ve Orta Anadolu'da tespit edilen bu genel duruma uymaktadır. Tıpkı Batı ve Orta Anadolu'da olduğu gibi İTÇ'de dağlık alanı ve çevresini baskın bir çanak çömlek grubu karakterize etmektedir. Anadolu metalik mal veya Darboğaz olarak adlandırılan bu grubun Karaman, Ereğli ve Bor ovaları ile Orta Torosların kuzeyi dağlık alanda yaygın olduğu söylenebilir (Mellaart 1963; Öztan 1989). Göltepe ve Kestel kazı buluntularına yönelik yapılan son incelemelerde bölgeyi karakterize eden bu mal grubuna ilişkin daha net bilgiler elde edilmiştir (Yener 2000; Hacar 2017b). İTÇ II'de %23, İTÇ IIIa'da %19 oranına sahip Anadolu metalik kapların uzman bir kesim tarafından, tıpkı maden üretimi gibi, aşamalı bir üretim zinciri sonunda üretildiği anlaşılmıştır (Hacar 2017b).

Bu bilgiler ışığında İTÇ'de bölge ile ilgili netleştirilmesi gereken bir çok sorun ortaya çıkmaktadır. En başta uzman üretimi olduğunu kesin olarak

bildiğimiz maden ve Anadolu metalik/Darboğaz malının üretiminin nasıl bir üretim örgütlenmesinde gerçekleştiği belirsizdir. Bunun dışında üretim örgütlenmesi üzerindeki olası bir politik yapının etkileri nelerdir? Bu politik yapı, Batı ve Orta Anadolu İTÇ’inde görülen diğer kültür gruplarıyla nitelik olarak benzer midir? Coğrafi ve jeolojik özellikler bölgesel kültür gruplarının niteliğine etki etmiş midir? Tüm bu sorulara dağlık ve ovalık alanı kapsayan arkeolojik yüzey araştırmamızda cevap aranacaktır.

PROJENİN AMAÇLARI

Yukarıda belirtilen iki temel konu ile birlikte bölge jeolojisinin ve coğrafyasının kültürel gelişime olası etkileri dikkate alınarak hazırlanan, Niğde İli Çamardı, Ulukışla ve Bor ilçelerini kapsayan yüzey araştırmasının temel amaçları özet olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Orta Kalkolitik Dönem’den başlayarak 2.binyıl sonuna kadarki süreçte dağlık alanlarda olası erken dönem maden ocağı ve bu ocakları işleten madencilerin konakladığı yerleşmeleri tespit etmek, erken dönem maden üretim aşamaları hakkında bilgi edinmek,
- Proje alanımızın dağlık alanlarında tespit edilen Orta Kalkolitik buluntulara sahip Kestel maden ocağı ve iki yerleşmenin (Çardacık-Karatepeler ve Mahmatlı-Boztepe) dönemin toplumsal yapısı içerisindeki yerini yorumlamak,
- Hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Geç Kalkolitik Dönem’e ilişkin tespitler yapmak, elde edilecek olası verileri yorumlamak,
- İlk Tunç Çağı’na tarihlenen Göltepe yerleşmesi ve Kestel maden ocağı buluntularının (maden ve bazı çanak çömlek türleri) işaret ettiği tam zamanlı uzmanlaşmayı sağlayan sistemin oluşum süreci, toplumsal yapı ile organizasyonu sağlayan politik örgütlenmenin niteliğini anlamak, benzer buluntulara sahip ova yerleşmelerinin bu örgütlenmedeki konumlarını belirlemek,
- Bölgedeki korunması zorunlu kısıtlı tarım alanlarının, madenlerin ve doğal geçitlerin, bu örgütlenmenin niteliğine olan olası etkilerini ‘erken devlet oluşumu’ teorileri kapsamında değerlendirmek,

- Orta Toros Dağlarının ve kuzey ile güney arasındaki geçişi sağlayan az sayıdaki doğal geçidin Niğde İli Geç Neolitik, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı ve 2. binyıl kültürlerinin gelişimine katkısını belirlemek,
- Zaman içerisinde meydana gelen jeolojik ve coğrafi değişikliklerin, Geç Neolitik Dönem'den başlayarak yerleşim sistemleri ile ekonomik, toplumsal ve politik yapıyı ne derecede etkilediğini belirlemek,
- Proje alanındaki ovalık alan (Bor ovası) ile dağlık alanların ilişkisini saptamak, dönemlere özgü sosyal, kültürel ve politik dönüşümlerin olup olmadığını tespit etmek, eğer varsa niteliklerini tanımlamak/yorumlamak,

YÖNTEM

Yüzey araştırmamızda uygulanan yöntemler uygulama süreci kapsamında genel olarak üç aşamaya ayrılabilir: 1-Arazi, 2-Atölye-Laboratuvar ve 3-Sentez-Yayın.

Arazi çalışmaları, öncelikle Niğde İli Çamardı, Ulukışla ve Bor ilçelerindeki arkeolojik alanların tespitini kapsamaktadır. Bunun için öncelikli olarak çalışılan dönemler için yerleşime uygun alanlar haritalar, uydu görüntüleri ve hava fotoğrafları üzerinden belirlenmektedir. Bu belirlenen alanlar yine haritalar üzerinden yaya olarak araştırılabilecek büyüklükte bölümlere ayrılmaktadır. Tespiti yapılan arkeolojik alanlardan, alanın niteliğine göre gerekli görüldüğü takdirde yoğun yöntemle malzeme toplanmaktadır. Projenin temel amaçlarından olan erken dönem maden ocaklarının tespiti için ise öncelikle Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün veri tabanı, 1/25000'lik haritaların altlıkları ve yerel insanlardan alınan bilgiler kullanılmaktadır.

Projenin amaçları kapsamındaki dönemlere tarihlenen arkeolojik alanların belgelenmesi ve buluntularının kaydedilmesi dışında, 2017 yılı arazi çalışmalarında gerçekleştirdiğimiz gibi kültürel gelişime katkı sunabilecek jeolojik oluşumlar ve yer şekilleri, ekibimizde yer alan uzmanların yardımı ile belirlenmeye çalışılmakta ve özellikle erken dönem madenciliğinde önemli olan bakır, kalay ve kurşun gibi elementleri bünyesinde barındırabilecek mineralerden örnekler toplanmaktadır.

İkinci aşamada, arkeolojik alanlardan elde edilen buluntuların (taş aletler ve çanak çömlekler vd.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün ilgili mevzuatı gereğince arazi çalışmaları sırasında kurulan atölyelerde çizim ve fotoğraf ile belgelenmektedir. Böylece söz konusu buluntuların tipolojik analogilerinin yapılarak buluntuların elde edildiği arkeolojik alanın yaklaşık tarihlendirmesi yapılabilmekte ve olası bölgeler arası ilişkiler saptanabilmektedir.

İkinci aşama ayrıca, arazi çalışmaları sonucunda toplanan ve analiz çalışmalarına ihtiyaç duyulan buluntuların analizini kapsamaktadır. Bu analizler çanak çömleklere yönelik kil analizlerini, obsidiyenlere yönelik köken analizlerini ve metalürjik buluntulara (cüruf, cevher vd.) yönelik SEM-EDX, XRF, XRD ve köken analizlerini kapsayacaktır. Ayrıca hem arazi çalışmalarından hem de kütüphane çalışmaları sonrasında yapılacak tipolojik karşılaştırmalar sonucunda elde edilecek verilerin tümü (alanın niteliği, konumu, boyutları, topoğrafyası, buluntu bilgisi, tarihleme vb.) GIS tabanlı bir veri tabanına aktarılacaktır.

Üçüncü aşama arazi, atölye ve analiz çalışmalarının sonuçlarından elde edilen veriler ile mevcut literatürün sentezini içermektedir. Elde edilen tüm çıktıların panel, çalıştay, kitap ve makalelerle yayımlanması sağlanacaktır.

ALANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Yüzey araştırması alanı günümüzde Niğde İli Çamardı, Ulukışla ve Bor ilçelerini kapsamaktadır. Bu alan tarihöncesi kültürlerin gelişimine katkı sağlayacak jeolojik ve coğrafi özellikleri barındırmaktadır. Bunları genel olarak 3 başlık altında inceleyebiliriz: 1-Doğal Geçitler, 2- Dağlık Alan ve 3- Ovalık Alan (Harita: 1).

Orta Anadolu ile Kilikya arasında ana geçişi sağlayan, esasen bir fay kırığının oluşturduğu Ecemiş Koridoru'nun kuzey kısmı alanımız sınırları içerisinde kalmaktadır. Bunun dışında Ereğli ovasından açılarak Ulukışla üzerinden güneye inen doğal yol ile bir çok tali geçit alanımız sınırlarında yer almaktadır (Harita: 1). Paleolitik Dönem'den itibaren doğal geçitler üzerinden kuzeyin hammaddeleri güney bölgelere taşınmıştır (Frahm ve Hauck 2017:

416; Balkan-Atlı 2008: 192; Balkan-Atlı vd. 2008:53-54). Bu hammadde, erken dönemlerde obsidiyen iken daha sonraları metalik madenleri kapsamıştır.

Proje alanı içerisinde yer alan dağlık alanlar ise yine tarihöncesi toplumların özellikle teknolojik gelişiminde önemli katkısı olan çoklu metalik cevherleri barındırmaktadır. Bunun dışında dağlık alan yarı göçer toplulukların geçim ekonomisinde önemli bir yeri olan hayvancılık için uygun alanlara da sahiptir. Kapadokya'nın volkanik hareketleri sırasında çökmüş, önceleri göl olduğu düşünülen daha sonra zaman içerisinde alüvyonlarla dolarak ovaya dönüşmüş Bor ovası da yüzey araştırması alanı sınırları içerisinde kalmaktadır (Toroğlu 2006: 19). Besin üretimi için oldukça önemli Bor Ovası, hayvancılık ve maden üretimi için uygun dağlık alanlar ile mal ve bilgi aktarımına imkan sağlayan geçitler, proje alanımızı yukarıda özetle değinilen amaçlarımıza ulaşabileceğimiz özel bir alana dönüştürmektedir.

2017 YILI ÇALIŞMALARI

Yüzey araştırması projemizin ilk arazi çalışması, Niğde İli Çamardı ilçesinde gerçekleştirilmiştir. İlçenin güneyinden başlayarak kuzeye doğru devam eden yüzey aramalarında toplam 26 arkeolojik alanda incelemeler yapılmıştır (Tablo: 1). Bu alanlardan 10 tanesi daha önce Prof. Dr. Yener tarafından tespiti yapılmış, 16 tanesinin ise ilk defa yüzey araştırmamız sırasında tespiti yapılarak incelenmiştir (Harita: 1).

Çardacık Karatepeler/Kızıлтаş, Mahmatlı-Boztepe

İlk incelenen alanlardan ikisi yukarıda belirtildiği gibi projenin oluşmasına yön veren Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlediğimiz Çardacık Karatepeler/Kızıлтаş, Mahmatlı-Boztepe yerleşmeleridir (Harita: 1, Resim:1-2). Her iki alan da Batı Kapadokya bölgesinde tespiti yapılmış tüm çağdaşları gibi çevresine hakim bir kaya üzerinde ve yamaçlarında konumlanmıştır (Gülçur 1999). Yaptığımız incelemelerde Çardacık-Karatepeler (Kızıлтаş)'deki yerleşimin, Çardacık Köyü'nün kuzeyinde Kızıлтаş olarak adlandırılan bir kayalık yükseltinin üzerinde ve güney ile doğu yamaçlarında kurulduğu anlaşılmış-

tır. Çağdaş Mahmatlı-Boztepe yerleşimi ise Mahmatlı Köyü'nün kuzeyinde yer alan doğal bir tepenin tüm yamaçlarına yayılmıştır. Ancak buluntuların yoğunluğu ve çeşitliliği, tıpkı Çardacık-Karatepeler'de olduğu gibi tepenin doğu ve güney yamaçlarında daha yoğun dolguların olduğunu göstermektedir. Bu iki alanda yapılan yüzey toplamasında dönemin karakteristik çanak çömlekleri dışında yoğun miktarda obsidiyen ve çakmaktaşı alet ve yonga parçaları ile sürtme taş bir el baltası parçası ve özellikle madencilikte kullanıldığını bildiğimiz diğer taş aletler elde edilmiştir (Resim: 3-4). Bu buluntuların yanı sıra Mahmatlı-Boztepe yerleşmesinde henüz analizlerini tamamlamadığımız bir cüruf parçası ele geçmiştir.

Murt Deresi

2017 yılı tespitlerimizde Ecemiş koridoruna hakim doğal sırtlar üzerinde çok sayıda tarihöncesi alan tespit edilmiştir (Harita: 1). Bunlardan bir çoğunun oldukça zayıf dolgulara sahip olması nedeniyle, sezonluk veya geçici kamp alanları oldukları düşünülmektedir. Ancak bölgenin coğrafi hareketliliği nedeniyle de arkeolojik dolgular aşınmış olabilir. Bu tip alanlardan biri olan Murt Deresi alanı, Ecemiş Suyu ile birleşen Murt Deresi'nin kuzey sırt ve yamaçlarında yer almaktadır. Burada profil vermeyen çanak çömlek parçaları ile çakmaktaşı ve obsidiyen alet ve yonga parçaları ele geçmiştir (Resim: 5). Kesin olmamakla birlikte çanak çömlek parçalarının genel özellikleri Geç Kalkolitik veya İTÇ I başlarını işaret etmektedir.

Paşapınar Yerleşmesi

Paşapınar yerleşmesi de Ecemiş koridoruna hakim bir konumda yer almaktadır. Ecemiş suyunun doğu kısmında konglomeral bir kayalık formasyonunun üzerinde konumlanmıştır (Harita: 1, Resim: 6). Buluntular yaklaşık 80 metrelik bir alana yayılmıştır. Bu alanda da arkeolojik dolguların çok fazla olmadığı anlaşılmaktadır. En yüksek noktada dahi dolgu kalınlığı 1 metreyi geçmemektedir. Alan üzerinde yapılan toplamada obsidiyen ve çakmaktaşı alet (dolgiler, kazıyıcılar deliciler) ve yonga parçaları ile çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Çanak çömleklerin yoğunluğu Göltepe ve Tarsus'dan bil-

diğimiz taşçık katkılı kırmızı mala aittir (Çizim: 1, Resim: 7). Bu mal grubu Tarsus'da İTÇ I başlarında ortaya çıkmaktadır (Mellink 1989: 319-320). Ancak Tarsus'a kuzey bölgelerden geldiği düşünülen bu grup bölgemizde Geç Kalkolitik'te ortaya çıkmış olabilir.

Yelatan Doğusu Arkeolojik Alan

2017 yılında tespiti yapılan bir başka nokta 'Yelatan Doğusu Arkeolojik Alan' olarak adlandırılan ve oldukça karışık buluntu veren bir alandır. Obsidiyen ve çakmaktaşı alet parçaları ile Roma Dönemi çanak çömlek parçalarından oluşan buluntular oldukça seyrek ve dağınık halde yaklaşık 1 dönümlük alana yayılmıştır.

Cinali Keleri, Pancarlık Kocakeler ve Pancarlık Mağarası

Ecemiş koridorunun kuzey kısmında Maden Boğazı girişinin kuzey sırtlarında iki kaya sığınağı ve doğal bir mağara tespit edilmiştir (Harita: 1). Bu 3 alanın girişleri kayalık formasyonunun güney yönünde yer almaktadır. Bunlardan yükseklik olarak en düşük kotta yer alan Cinali Keleri'nin yamaçlarında Kalkolitik ve İTÇ çanak çömlek parçaları ve obsidiyen alet ve yonga parçaları ele geçmiştir (Resim: 8). Günümüzde hayvan barınağı olarak kullanılan kaya sığınağı içerisinde ise hayvan dışkılarının birikmesi nedeniyle herhangi bir toplama yapılamamıştır. İkinci kaya sığınağı olan Pancarlık Kocakeleri, Cinali Keleri ile aynı kayalık formasyonunda, yaklaşık 90 m. daha yüksekte yer almaktadır. İlkinde göre daha korunaklı bir alanda konumlanmıştır. Bu kaya sığınağının da yamaçlarında ve içerisinde Erken Kalkolitik Dönem'den M.Ö. 1. binyıla kadar tarihlenen çanak çömlek parçaları elde edilmiştir (Çizim: 2). Ele geçen tek obsidiyen parça bir dilgiye aittir. Aynı kayalık formasyonunda tespit edilen üçüncü alan Pancarlık Mağarasıdır. Kocakelerin yaklaşık 70 m. doğusunda yer almaktadır. Bu mağara diğer iki kaya sığınağına göre daha derindir. İçerisinde çok sayıda doğal galeri, sakıt ve dikit bulunmaktadır. Doğal küçük galerilerin olasılıkla mezar olarak kullanıldığı, galeri ağzına süpürülmüş parçalanmış kemik ve olasılıkla gömü hediyesi çanak çömlek parçalarından anlaşılmaktadır. Olası mezarlar muhtemelen defineciler tarafından

açılmış ve kalıntılar tahrip edilerek galeri önüne süpürülmüş olmalıdır. Elde edilen çanak çömleklerin çoğunluğu İTÇ ve M.Ö. 2. binyılı işaret etmektedir. Ekipman eksikliği ve yoğun yarasa gübresi nedeniyle mağara içerisinde detaylı inceleme yapılamadığından gelecek yıllarda tekrar ziyaret edilmesi düşünülmektedir.

Tevfikağa Damları ve Kaya Mezarları

Tevfikağa Damları yerleşimi Elekgözü Köyü'nün yaklaşık 3 km. kuzeyinde Ecemiş koridorunun doğu kenarında doğal bir kayalık formasyonu üzerinde konumlanmaktadır (Harita 1). Kaya mezarları ise hem yerleşimin konumlandığı hem de yakın çevresindeki kayalık formasyonların yamaçlarına açılmıştır (Resim: 9). Yaklaşık 150 m. çapında bir alana yayılmış yerleşme Ecemiş Koridoru ile güneyinde yer alan Emli Vadisi girişine hakim konumdadır. Hem yerleşme üzerinde hem de kaya mezarlarının olduğu yamaçlar boyunca M.Ö. 2. binyıl, Demir Çağı ve Helenistik Dönem'e ait çanak çömlek parçaları elde edilmiştir.

Cimbar Yerleşimi

Cimbar yerleşimi aynı ismi taşıyan Cimbar geçidinin Ecemiş Vadisi'ne bakan yamacında kurulmuştur (Harita: 1). Daha önce Yener tarafından malzeme toplanmıştır. Yapılan incelemede, tarımsal faaliyetler nedeniyle buluntuların oldukça geniş bir alana yayıldığı anlaşılmıştır. Ancak yerleşimin yaklaşık 150x200 m. ebatlarında olduğu düşünülmektedir. Buluntular Tevfikağa Damları yerleşimine paralellik gösterir. Daha çok M.Ö. 2. binyıl ve Demir Çağlarına tarihlenen çanak çömlekler ele geçmiştir (Çizim: 3). Ancak az sayıda da olsa İTÇ çanak çömlek parçaları ile obsidiyen alet ve yonga parçaları ele geçmiştir.

Bekçili Kaletepe

Bekçili Köyü'nün yaklaşık 1,5 km. batısında yer alan Kaletepe çevresine hakim bir konumdadır (Harita: 1, Resim: 10). Burada Roma Dönemi mimari

kalıntıları, çanak çömlek, kandil, pişmiş toprak figürin ve cam parçaları elde edilmiştir (Resim: 11). Tespit edilen mimari kalıntılar arasında mermer bir sunak veya sütun parçası ile bazıları sıvalı oval ve dörtgen yapılar bulunmaktadır. Köy muhtarından Kaletepe yerleşmesinde bulunan bazı boğa figürini parçalarının önceki yıllarda müzeye teslim edildiği öğrenildiğinden çalışma ekibimizde yer alan Klasik Arkeoloji uzmanları tarafından hem alandaki hem de müzedeki buluntulara yönelik bir inceleme başlatılmıştır.

İLK SONUÇLAR

2017 yılı çalışmalarında Çardaçık Karatepeler/Kızıлтаş, Mahmatlı-Boztepe yerleşmelerinden toplanan malzeme içerisindeki taş aletler ve cüruf parçası proje hedefleri açısından önem taşımaktadır. Özellikle cürufun analiz sonuçları belki de Anadolu'nun erken dönem madenciliğine önemli katkılarda bulunabilecektir.

2017 yılında Ecemiş koridoruna hakim doğal teraslar üzerinde tespit/yeniden ziyaret edilen Yelatan Doğusu Arkeolojik Alanı, Paşapınarı Mevkii, Murt Deresi Tevfikağa Damları ve Cimbar alanları doğal geçitlerin tarihöncesi kullanımlarının daha net anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Buluntu analizlerine devam edilmesine rağmen bu alanlardan bazılarının Kilikya ve Kapadokya arasındaki geçitlerin kontrolünü sağlayan noktalar veya ticaret faaliyetlerini gerçekleştiren grupların geçici konaklama veya kamp alanları oldukları düşünülebilir.

Maden Boğazında yer alan Cinalı Keleri, Pancarlık Kocakeleri ve Pancarlık Mağarası'nın Kalkolitik Dönem'den başlayarak uzun yıllar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tıpkı açık hava yerleşmeleri gibi güney ve kuzey bölgeler arasındaki doğal geçit üzerindeki bu alanlar da olasılıkla geçici konaklama/kamp yeri niteliğinde kullanılmış olmalıdır.

Tüm bu bulgulara rağmen dağlık alandaki buluntu alanlarının ilerleyen yıllarda tespit edilecek diğer arkeolojik verilerle birlikte değerlendirilmesinde fayda olacaktır. Çünkü dağlık bölgenin yerleşim sistemlerinin bir şekilde, araştırma alanımızın sınırları içerisinde yer alan ova yerleşimleri ile ilişki içerisinde olması yüksek bir olasılıktır. Bu nedenle en sağlıklı yorumlar, ilerle-

yen zamanlarda gerçekleştireceğimiz arazi çalışmalarından sonra yapılabilecektir.

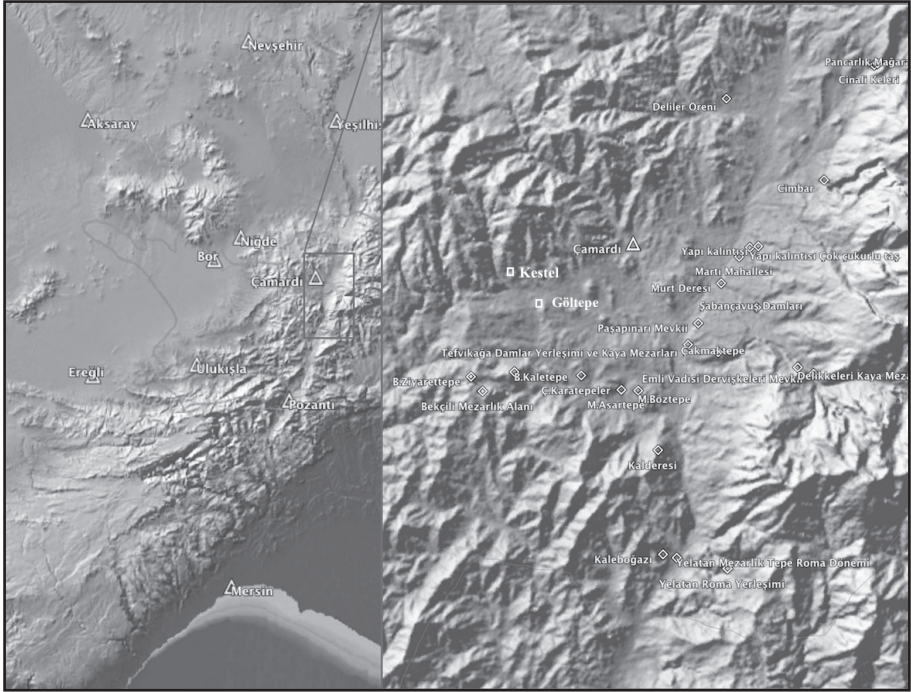
KAYNAKÇA

- EFE, T. 2004: "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili" *Colloquium Anatolicum* 3: 15-29.
- Frahm, E., ve Hauck, T. C. 2017: "Origin of an obsidian scraper at Yabroud Rockshelter II (Syria): Implications for Near Eastern social networks in the early Upper Palaeolithic" *Journal of Archaeological Science: Reports* 13: 415-427.
- FRENCH, D. 1969: *Anatolia and the Aegean in the third Millennium B C*. Cambridge University Unpublished Doctoral Dissertation
- GÜLÇUR, S. 1999: "Western Cappadocia, Distribution of the Mounds and Flat-Settlements" *International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages*: 197-210.
- 2004: "Güvercinkayası The Black-Dark Burnished Pottery A General Overview" *Tuba-Ar* 7: 141-164.
- 2012: "The Chalcolithic Period in Central Anatolia Aksaray-Niğde Region" *Origini*, 24 Nuova Serie 5: 213-227.
- HACAR, A. 2017a: "Possible Links Between The Highland Regions North Of The Central Taurus And West Cappadocia In The Middle Chalcolithic Period (6th And 5th Millennium BC)" *Tuba-Ar* 21:11-23.
- 2017b: "'İlk Tunç Çağı'na Tarihlenen Anadolu Metalik Çanak Çömleğine İlişkin Yeni Bilgiler: Göltepe Buluntuları" *Adalya* XX: 21-40.
- MELLAART, J. 1963: "Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain" *Anatolian Studies* 13: 199-236
- MELLINK, M. 1989: "Anatolia and Foreign Relations of Tarsus in the Early Bronze Age" in K. Emre, M. Mellink, B. Horuda, N. Özgüç (ed.), *Anatolia and the Near East, Studies in the Honor of Tahsin Özgüç*. Ankara, Türk Tarih Kurumu: 319-332.

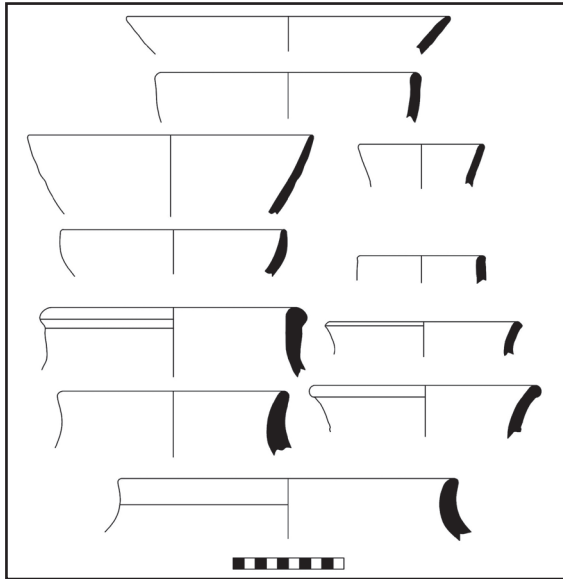
- ÖZTAN, A. 1989: "A group of Early Bronze Age Pottery From the Konya and Niğde Region" in K. Emre, M. Mellink, B. Horuda, N. Özgüç (ed.), *Anatolia and the Near East, Studies in the Honor of Tahsin Özgüç*. Ankara, Türk Tarih Kurumu: 407-418
- 2002: "Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar" *Tuba-Ar* 5: 55-72.
- TOROĞLU, E. 2006: *Niğde ili Yerleşimleri ve Lokasyon Planlaması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- YALÇIN, Ü. 2000: "Frühchalkolitische Metallfunde von Mersin-Yumuktepe: Beginn der Extraktiven Metallurgie?" *Tuba-Ar* 3: 111-130
- YENER, K. A. 2000: *Domestication of Metal: The Rise of Complex Metal Industries in Anatolia*. Leiden, Brill
- YENER K.A., Özbal, H., Minzoni-Deroche A., Aksoy B., 1989: "Bolkardağ: Archaeo-metallurgy Survey in the Taurus Mountains, Turkey" *National Geographic Research* 5:477-481

Alan No	Alan Adı	Koordinatlar-Yükseklik
NÇ17-1	Yelatan Kaleboğazı	37 41 242N-35 00 790E-1594 m.
NÇ17-2	Yelatan Mezarlıktepe	37 41 087N-35 00 491E-1258 m.
NÇ17-3	Yelatan Doğusu Arkeolojik Alan	37 40 840N-35 02 507E-1747 m.
NÇ17-4	Yelatan Doğusu Kaya Oyuğu	37 40 468N-35 02 699E-1698 m.
NÇ17-5	Yelatan Köprüsü	37 43 856N-35 01 078E-1270 m.
NÇ17-6	Beyaz Kışlakçı Kaletepe	37 39 333N-34 58 155E-1600 m.
NÇ17-7	Çardaçık Karatepeler/ Kızıлтаş	37 46 223N-34 57485E-1600 m.
NÇ17-8	Mahmatlı Asartepe	37 45 450N-34 58 518E-1464 m.
NÇ17-9	Mahmatlı Boztepe	37 45 744N-34 59 481E-1590 m.
NÇ17-10	Mahmatlı Adanalılar mevki Kalderesi	37 43 923N-34 59 616E-1627 m.
NÇ17-11	Bekçili Kaletepe	37 46 242N-34 54 914E-1900-2000 m.
NÇ17-12	Bekçili Ziyarettepe	37 46 039N-34 53 696E-2070 m.
NÇ17-13	Büyük Çanaktepe	37 47 322N-34 50 139E-1930 m.
NÇ17-14	Tazıyortantepe	37 47 967N-34 46 286E-1725-1780 m.
NÇ17-15	Höyüktepe	37 48 115N-34 46 109E-1650-1670 m.
NÇ17-16	Tevfikağa mevkii Kayamezarı	37 47 022N-35 01 134E-1440 m.
NÇ17-17	Paşapınarı Mevkii	37 47 383N-35 01 343E-1470 m.
NÇ17-18	Emli Vadisi Delik Keleri	37 46 544N-35 04 703E-1694 m.
NÇ17-19	Martı M. Güneyi	37 48 747N-35 02 741E-1420-1476 m.
NÇ17-20	Şaban Çavuş Damları Kaya Mezarı	37 47 989N-35 03 522E 1709 m.
NÇ17-21	Cinali Keleri	37 55 219N-35 08 050E-1720-1730 m.
NÇ17-22	Pancarlık Kocakeler	37 55 098N-35 08 078E-1800-1810 m.
NÇ17-23	Pancarlık Mağarası	37 55 116N-35 08 112E-1790-1795 m.
NÇ17-24	Demirci Keleri	37 55 109N-35 08 515E-1770-1830 m.
NÇ17-25	Cimbar	37 51 706N-35 06 125E-1629-1640 m.
NÇ17-26	Deliler Öreni	37 54 275N-35 02 587E-1600-1620 m.

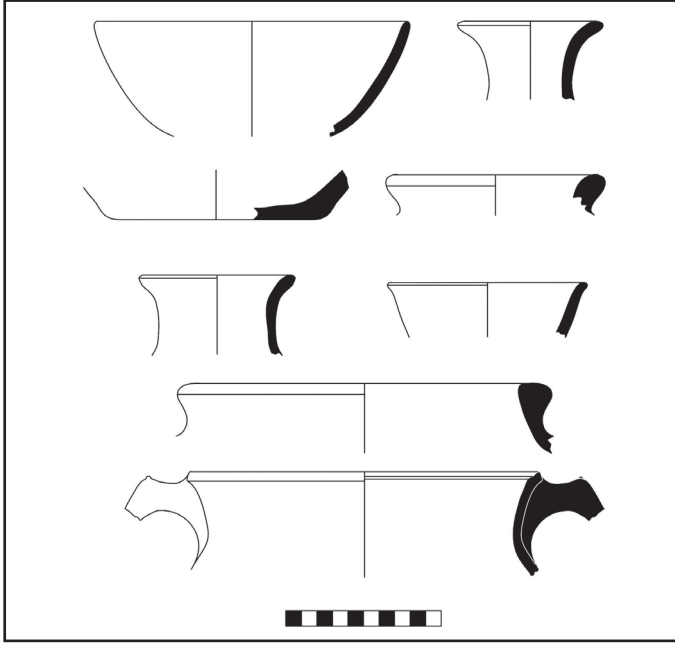
Tablo 1: 2017 yılı arazi çalışmalarında tespit/ ziyaret edilen alanlar.

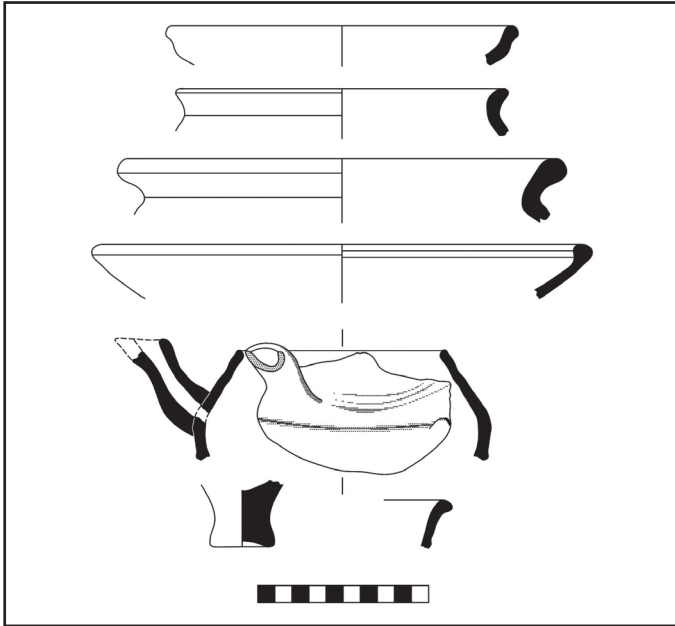
Harita 1: Niğde İli Çamardı Ulukışla ve Bor İlçeleri yüzey araştırması alanı ve 2017 yılı tespitlerini gösterir harita.

Çizim 1: Paşapınarı GKÇ-İTÇ I çanak çömleği.

Çizim 2: Pancarlık Kocakeler'den değişik dönemlere ait çanak çömlek parçaları.

Çizim 3: Cimbar OTÇ-STÇ çanak çömleği.

Resim 1: Çardacık-Karatepeler (kuzeyden görünüm).

Resim 2: Mahmatlı-Boztepe (güneydoğudan görünüm).

Resim 3: Mahmatlı Boztepe'den obsidiyen parçaları.

Resim 4: Mahmatlı Boztepe'den orta kalkolitik çanak çömlek parçaları.

Resim 5: Murt Deresi Çakmaktaşı ve obsidiyen alet parçaları.

Resim 6: Paşapınarı Mevkii (kuzeydoğudan görünüm).

Resim 7: Paşapınarı GKÇ-İTÇ I çanak çömleği.

Resim 8: Cinali Keleri obsidiyen alet ve yonga parçaları.

Resim 9: Tefrikağa damları kaya mezarları.

Resim 10: Bekçili Kaletepe (güneybatıdan görünüm).

Resim 11: Bekçili Kaletepe Pişmiş Toprak Figürin Parçaları

2017 YILI RHODOS PERAIASI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Abdulkadir BARAN*

Dalaman çayından B. Menderes Nehrine kadar uzanan antik Karia Bölgesi 18.yy itibarıyla araştırmacıların ilgisini çekmiş ve pek çok araştırma ile kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar görece olarak iyi araştırılmış olarak düşünülse de Karia Bölgesi arkeolojik açıdan hala çok iyi bilinmemektedir. Karia Bölgesinin az bilinen dönemlerinden birisi de krallıkların birbirleriyle olan savaşlarının en yoğun yaşandığı ve bölgedeki kentlerin devamlı olarak el değiştirdiği bilinen Helenistik Dönemdir. Bu dönemde Rhodos da Karia Bölgesinde oldukça etkin olmuş ve karşı kıyısındaki kentlerin bir kısmını doğrudan Rhodos'a birleştirmiş, bir kısmını ise idaresi altına alarak bağımlı hale getirmiştir. Güvenliğin ötesinde ekonomik amaçlı olan bu düzenlemeler bölgede pek çok yeni yerleşimin ortaya çıkmasına, var olanların yenilenmesine ve arazi düzenlemelerinin önem kazanmasına yol açmıştır. Böylece kentlerin birbirleriyle ve dolayısıyla Rhodos ile ilişkileri güçlendirilmiş, kentler arasındaki ana yollar geliştirilerek güvenliği artırılmış ve daha önceki dönemlerde görülmeyen yoğunlukta bir kentleşme ve araziye yayılan koinon birliği sistemleri geliştirilmiştir. M.Ö. 5. yy. itibarıyla özellikle de M.Ö. 408 yılındaki synoikismos sonrasında Karia kıyılarında Rhodos etkisi yoğun olarak görülmekle birlikte Rhodos'un M.Ö. 305 yılında geçirdiği kuşatma sonrasında güvenlik ve ekonomik amaçlı olarak Karia kıyılarının büyük bölümü Rhodos egemenliği altına alınmıştır. M.Ö. 188 yılındaki Apamea barışı sonrasında tüm Karia bölgesi Rhodos egemenliği altına girmiştir ancak M.Ö. 167 yılında Rhodos'un Roma idaresine bağlanması sonrasında bu egemenlik

* Doç. Dr. Abdulkadir BARAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000 Muğla/TÜRKİYE.

kaybedilmiştir. Bununla birlikte Rhodos'un karşı kıyısındaki alanlardaki kısmi hâkimiyetini M.S..4.yy başlarındaki Diocletian dönemi düzenlemelerine değin devam ettirdiği düşünülmektedir. Rhodos adasının karşısında Karia kıyılarındaki Rhodos'un egemenliği altındaki alan Rhodos Peraiası olarak adlandırılmaktadır. 1950'li yıllarda G. E. Bean ve P. M. Fraser tarafından yapılan epigrafik ağırlıklı çalışmalar sonrasında edindiğimiz bilgiler daha sonra yapılan kısmi çalışmalarla genişletilmiş olmakla birlikte bölgede günümüze kadar kapsamlı bir arazi çalışması gerçekleştirilmemiştir. Bean ve Cook tarafından yürütülen çalışmalar sonrasında Peraia'nın idari açıdan "Birleşik" ve "Bağımlı" olarak ikiye ayrıldığı önerilmiştir. "Birleşik Peraia" Rhodos idari sistemine doğrudan bağlanan kıyıdaki yerleşimleri, "Bağımlı Peraia" ise Rhodos egemenliği altındaki diğer yerleşimleri kapsamaktadır. Birleşik Peraia'da ele geçen yazıtlarda isimlerin Rhodos vatandaşı olduklarını gösterecek şekilde bağlı olduğu deme belirtilerek kullanılmasına karşın Bağımlı Peraia'da isimlerin etnik kimliğin belirtilerek Rhodoslu şeklinde kullanıldığı ve Birleşik Peraia'da Dor lehçesi kullanılırken, bağımlı Peraia'da Attik lehçesinin kullanıldığı önerilmiştir. Kesin sınırlar bilinmemekle birlikte Kaş karşısındaki Megista'dan (Meis adası) başlayarak Kedreai'a (Sedir Adası) kadar olan Rhodos'un tam karşısındaki ağırlıklı olarak kıyı kesiminin Rhodos ile birleşik olduğu bilinmektedir. Bağımlı Peraia olarak adlandırılan kesim ise ekonomik ve idari açıdan bağımlılığı kapsamaktadır ve kuzeybatıda Stratonikeia ile kuzeyde Tabai'a (Kale) kadar iç kesimlere uzanmaktadır¹.

Peraia'nın sınırlarının belirlenmesi bölgedeki antik yerleşimlerin ve arazi sınırlarının net olarak tespit edilmesi ile yol bağlantılarının ve ekonomik kaynakların araştırılması sayesinde mümkün olabilecektir. Thera antik kentinde yürüttüğümüz yüzey araştırmaları bölgenin ne kadar az araştırılmış olduğunu net olarak gösteren örneklerden birisi olmuştur². Daha önce Yerkesik'te olduğu bilinen kentin Ula ile Yerkesik arasında yer aldığı ve Ula düzlüğü dâhil olmak üzere oldukça geniş bir araziye hâkim olduğu net olarak tespit edilebilmiştir. Bu noktada bölgede var olduğu bilinen Tarmianai, Ulais, Kyllandos, Kallipolis, Pyrnus ve Erine gibi yerleşimlerin henüz lokalizasyonlarının yapı-

1 Fraser-Bean 1954, 51 vd.

2 Baran 2012, 89 vd.

lamadığı ve ekli haritada işaretli survey alanımızın özellikle iç kesimlerdeki bölümlerinde şimdiye kadar herhangi bir arkeolojik araştırma gerçekleştirilmemiş olduğunu belirtmek gerekir. Uzun soluklu bütüncül bir çalışma yapılarak bölgedeki kentlerin ve yerleşimlerin belirlenmesi ve özellikle kentlerin arazi düzenlemeleri ile yerleşimlerin birbirleriyle olan bağlantılarının tespit edilerek bölgedeki Rhodos hâkimiyetinin net olarak anlaşılması amaçlanmaktadır.

Genel Müdürlüğümüzün izinleriyle Muğla İli, Menteşe, Ula, Köyceğiz ve Marmaris ilçe sınırları içerisinde kalan alanda gerçekleştirilen 2017 yılı Rhodos Peraiası Yüzey Araştırması çalışmalarımıza 11.10.2017 tarihinde başlanılmış ve 24.10.2017 tarihinde sonlandırılmıştır. Toplam 14 günlük süreçte arazi taramasına ağırlık verilmiş ve Ula ilçe merkezi doğusundan başlayarak Karaböğürtlen mahallesine dek tüm alan taranmıştır³ (Resim: 1). Çalışmalarımızın ağırlık noktasını alan taraması oluşturmuştur. Daha önceden detaylı olarak incelenmemiş bir bölgede yürüttüğümüz çalışmalarımızda antik yerleşim bulunması olası tüm alanlar ekibimizce taranarak yerleşimlerin varlığı veya yokluğu belgelenebilmiştir. Daha önceki araştırmalarımızın ortaya koyduğu üzere Thera antik kentinin doğu sınırını Ula ilçe merkezinin doğusundaki tepeler oluşturmaktadır. Bu sınırın doğusundaki alanda birkaç kalıntı haricinde önemli bir yerleşim yeri daha önce rapor edilmemiştir. Çalışmalarımızda Çiçekli köyünde yer alan kalenin taslak planı oluşturulmuş ve bir yerleşim merkezi olabileceği anlaşılmıştır. Tespit edilen diğer antik yerleşimlerle birlikte düşünüldüğünde hem vadilere hâkim konumların hem de bugünkü karayolunun yerleşimlerle bağlantısı görülebilmektedir. Gökova düzlüğünden yukarı iç kesimlere uzanan modern karayolunun bozmadığı bazı alanlarda kısmen görülebilir durumdaki eski taş kaplı yolun varlığı bu yolun antik yol güzergâhını da takip ettiğini düşündürmektedir. Ayrıca bugün ulaşılması zor gibi gözükten derin vadilerin de antik dönemlerde ulaşım için kullanıldığını destekleyecek şekilde yerleşimlerin hem antik yol güzergâhına yakın hem de vadileri görebilecek hâkim konumlarda yer aldıkları tespit edilmiştir. Helle-

3 Tire Müzesinden Arkeolog Fırat Çeşme'nin temsilci olarak katıldığı çalışmalarımız ekip üyelerimiz Araş. Gör. Nil Dirlık, Doktora öğrencimiz Recep Kendirci, Yüksek Lisans öğrencilerimiz Gürol Aytepe ve Özgür Kaya ile Lisans öğrencilerimiz İlyas Tekin ve Mehmet Kaya'nın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

nistik dönemde bölgede yaygın olan şekilde yerel taşların kabaca düzeltilerek yapı taşı olarak kullanıldığı karakteristikte düzenlemelerin görüldüğü bu yerleşimlerin genelde küçük boyutlu oldukları ve yaşamsal mekânların da kısmen görülebildiği tespit edilmiştir. Tepe üstü yerleşimleri ağırlıklı olarak Hellenistik dönem buluntuları içerirken birkaç alanda düzlüğe inmiş Roma dönemi yapı kalıntıları ve buluntuları tespit edilebilmiştir.

İncelenen alan doğa tahribatının yanı sıra tarım faaliyetleri ve kaçak kazıların yoğun tahribatına uğramıştır. Tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü ya da konut alanı olarak kullanılan alanlarda antik dönem izleri büyük oranda yok edilmiş durumdadır. Bazı alanlarda tespit edilebilen az sayıda antik dönem seramik parçası tahrip edilmiş olası yerleşimlerin konumları ile ilgili ipucu verse de kanıtlanabilir bir veri çoğu durumda tespit edilememektedir. Günümüze ulaşan antik dönem yerleşimleri ise yoğunlukla orman örtüsü altında bırakılmış ve kaçak kazıcıların insafına bırakılmıştır. Kazı çukurları çevresinde tespit edilebilen veriler haricinde yerleşimlerin büyük oranda orman ağaçlarının döküntülerinin oluşturduğu örtü altında ya da yoğun cangıl altında saklanmış olması çalışmaları zorlaştırmaktadır. Bu noktada olasılıkları belirlenen alanların olası değişikliklere karşın her sene tekrar ziyaret edilerek incelenmesi amaçlanmaktadır.

Ula, Çiçekli, Hacıkafalar: Ula İlçesi, Çiçekli Mahallesinin Hacıkafalar Mevkii'nde hâkim bir konumda yer alan Çiçekli Kalesi yakın dönemde terk edilmiş olduğu anlaşılan konutlar ve yoğun tarım faaliyetleri sebebiyle tahrip edilmiş durumdadır. Bununla birlikte kullanım görmemiş bazı yamaçlar ve kayalık alanlar ile güzergâhı değişmemiş teras duvarları altında korunan orijinal bölümler tespit edilerek kalenin taslak planı oluşturulabilmiştir. Çalışmalarımız sonucunda yaklaşık 7000 m² büyüklüğünde, iç ve dış kale şeklinde düzenlenmiş, tespit edilebilen en az 5 kule ile güçlendirilmiş, giriş yolu ve kapıları görülebilir durumda tahkimli bir yerleşim olduğu anlaşılabilmektedir (Resim: 2). Kalenin dış eteklerinde yaptığımız incelemelerde sur dışı yerleşim bulunduğu dair herhangi bir iz tespit edilememiştir ve yerleşimin nekropol alanı ile ilgili olarak da henüz bir veri bulunamamıştır.

M.Ö. 4. yy. itibarıyla bölgede yaygın olarak görülen dörtgen çift sıra bloklardan oluşturulmuş duvarlara ve çerçeve düzenlemeli köşe bloklarına sahip olan kalenin kuzey ucunda idareci binası olarak tanımlanabilecek yaklaşık

12 x 11 m. ölçülerinde dörtgen bir kule bulunmaktadır. Kayalık alanda yer alması sebebiyle günümüze korunarak ulaşabilmiş kulenin dış duvarlarının büyük bölümü ve içte yer alan mekânların bazı duvarları görülebilir durumdadır. Sur çevirme duvarı batı yanda kulenin batı duvarının devamı şeklinde uzanırken doğu yanda kulenin kuzey doğu köşesinden başlayan ayrı bir hat oluşturduğu görülmektedir. Daha yumuşak bir eğime sahip olan doğu yamaç boyunca doğuya doğru genişleyerek uzanan sur hattı zorlukla da olsa takip edilebilmektedir. Yaklaşık 30 m. sonra çevirme duvarının doğuya dönen bir köşe yaptığı ve buradan 20 m. uzunlukta devam ederek sonlandığı görülmektedir. 5 m. genişlikte bir boşluk sonrasında çevirme duvarının karşı tarafta görülüyor oluşu bu alanda bir giriş koridoru oluşturulduğuna işaret etmektedir. İç kaleye ulaşan bu koridorun kalenin ana giriş yolu olduğu muhtemeldir. Korunan kesimler kulenin yaklaşık 40 m. güneyinde giriş yolu koridorunun bitim noktasında kalenin bölümlendiğini ve kule doğu kısmında 25 x 40 m. ölçülerinde yaklaşık 1000 m² büyüklüğünde bir iç kale yaratılmış olduğunu göstermektedir. Bu bölme duvarı doğu kesimde daha iyi korunmuştur ve 2 m. genişliğinde bir kapı bulunduğu anlaşılmaktadır. Doğü kısmı oldukça kalın olan bölme duvarı çevirme duvarına bağlanarak doğudaki yamaç boyunca devam etmektedir. Çevirme duvarı üst bölümü geç dönem tarla sınır duvarı haline getirilmekle birlikte belirli bölümlerde antik duvarın devamlılığı izlenebilmektedir. Yüksek bir teras oluşturan bu bölümde dışta 6.70 x 6.20 m. ölçülerindeki ikinci kule yoğun orman örtüsü altında korunmuş durumda günümüze ulaşmıştır. Çerçevesi köşe blokları ve dörtgen çift sıra bloklardan oluşan duvarlarıyla benzer yapım tekniğine sahip olmakla birlikte kullanılan taşların diğer bölümlerdekilere nazaran daha sarımtırak bir renkte olması dikkat çekicidir. Farklı bir yapım evresine ait olması muhtemel olmakla birlikte kulenin genel düzenlemeye uygun oluşu ve net bir tarihlendirme verisi tespit edilemeyişi bu sorunun cevabını vermeyi zorlaştırmaktadır. Bu noktada çevrede yapılan incelemede benzer renk tonuna sahip anakaya bölümlerinin görülüyor oluşu farklı evreden ziyade bu kulenin taşlarının tamamının diğerlerinden farklı bir alandan kesilerek taşınmış olabileceğini düşündürmektedir.

Kuleden itibaren yaklaşık 25 m. uzunlukta düz bir şekilde devam eden çevirme duvarı dik bir köşe yaparak 24 m. uzunluğunda bir hat boyunca kuzeye

yönelmektedir. Geç dönem teras düzenlemelerinin bu duvarları büyük oranda tahrip etmiş olması duvarların takip edilmesini zorlaştırmaktadır. Köşenin iç bölümünde yakın zamanda yapılan bir kaçak kazı çukurunda antik dönem duvarlarının açığa çıkartılmış olması (Resim: 3) yerleşimin orijinal bölümlerinin toprak altında korunmuş olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Çift sıra bloktan oluşturulan 1.20 m. kalınlığında duvarlar iç köşede dörtgen planlı bir mekân bulunduğuna işaret etmektedir. Yüksek bir seviyede 1 m. genişlikte kapı açıklığı görülen duvarın dışta büyük bloklardan içte ise daha küçük bloklardan yapıldığı ve terasın iç köşesinde yaklaşık 6 x 5 m. ölçülerinde en az iki katlı bir mekân oluşturduğu anlaşılmaktadır. Mekânın işlevi net olarak anlaşılamamakla birlikte alt katın depo, üst katın ise bir iç kule işlevi taşımış olması olasıdır. Doğudaki en dik kesitin olduğu bu bölümün devamında çevirme duvarı köşe yaparak tekrar doğuya yönelir ve 5.50 m. sonra çevirme duvarına açı yapacak şekilde yerleştirilmiş 8.00, 7.60 ve 3.10 m. kenar ölçülere sahip bir diğer kule bulunmaktadır. Kulenin iç bitiminde tekrar köşe yapan çevirme duvarı yaklaşık 10 m. sonra dördüncü kule ile desteklenmiştir. 4.90 x 6.70 m. ölçülerinde olan kulenin üçüncü kuleye yakın oluşu burada koruma için fazladan tedbir alındığını göstermektedir ve bugün zorlukla seçilse de bu iki kulenin orta kısmında bir kapı açıklığı bulunmuş olması olasıdır. Üçüncü kulenin açı yapacak şekilde yerleştirilmesinin sebebi de bu kapıyı daha iyi korumak olmalıdır. Dördüncü kuleden sonra önce güneye sonra tekrar batıya döndüğü anlaşılan çevirme duvarı kalenin güney bitimini oluşturmaktadır ve güneybatı köşede dış duvarı tamamen tahrip olmuş yaklaşık 6 x 7 m. ölçülerinde beşinci kule yer almaktadır. İç duvarı iyi korunmuş kulenin 1 m. genişlikte kapı açıklığına sahip olduğu görülmektedir. Kalenin batı yamacı doğuya göre daha dik bir eğime sahiptir ve büyük bölümü doğal kayalıklardan oluşan bir sırt ile sınırlanmaktadır. Çevirme duvarı, oldukça yüksek olan yakın dönem teras duvarlarının altında çok az bölümde izlenebilir durumdadır. Biraz daha kuzeydeki yüksek kayalık bölümde ise orijinal çevirme duvarının kayalığın üst tarafından geçirilerek bu kayalık bölümün kalenin savunmasını güçlendirmek üzere kullanılmış olduğunu göstermektedir. Kayalık bölümün kuzey kesiminde çevirme duvarı hattı daha belirgindir.

Kale içinde yakın dönemde terk edilmiş birkaç ev kalıntısı haricinde tespit edilebilir durumda bir antik yapı kalıntısı görülememektedir. Bununla birlik-

te yukarıda değinilen kayalık bölümün iç kesiminde iç kale içerisinde bulunan geniş bir çukurluk alan olasılıkla kalenin su ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilmiş antik sarnıç yapısına ait olmalıdır. Bugün çevrede dağılmış durumda antik yapı blokları ve seramik parçaları görülmekle birlikte orijinal bir yapı tanımlamak mümkün değildir. Yerleşimde tespit edilebilen seramikler ağırlıklı olarak Hellenistik dönem karakteri göstermekle birlikte kesin tarihlendirilebilir bir örnek tespit edilememiştir. Kalenin tarihi için en net veri batı yamaçta yüzeyde ele geçen bir adet bronz sikkedir (Resim: 4). 17 mm. çapındaki sikkenin ön yüzünde orta kısımlarında mızrak başları bulunan birbirine dayanmış üç adet kalkan bulunmaktadır. Arka yüzde ise Eupo-lemos yazısı arasında kayışlı kılıfı içinde bir kılıç ve alt kısımda da labrys simgesi yer alır. M.Ö. 314 yılına tarihlenen sikke Kassander'in generali Eupolemos'a ait olup Mylasa antik kentinde darp edilmiştir (*BMC Caria p. 128, 1; SNG Munchen 21; SNG Keckman 221*). Yerleşimin M.Ö. 4. yy. tarihini destekleyen bu buluntu ve duvar tekniği kalenin en geç M.Ö. 4. yy.'da inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Her ne kadar detaylı planı henüz çıkartılmamış olsa da kalede özellikle kuleler yaklaşık 32 cm. olan Dor ayağının birim olarak kullanılmış olduğunu düşündüren ölçülere sahiptir. Bu durum Rhodos etkisi ile açıklanabilmekle birlikte yerleşim tarihi konusunda kesin bir veri olarak kullanılması şimdilik mümkün değildir.

Ula, Çiçekli, Memişler Oda Mezar: Ula İlçesi, Çiçekli Köyü, Memişler Mahallesi yakınında orman içinde yer alan ve kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiş oda mezarın (Resim: 5) ait olduğu yerleşim henüz tespit edilememiştir. Hellenistik dönem karakteristiği taşıyan ve kabaca düzeltilmiş yerel taşlardan inşa edilmiş tonozlu oda mezarın, ana odasının tonoz kısmı tahrip edilerek mezar soyulmuştur. Ana oda giriş kapısı içten sağlam durumda gözükmemektedir ve ilerde yapılabilecek bir çalışmada ön odanın dokunulmamış olarak açığa çıkartılması ve yapıyla ilgili tarihlendirme verilerinin ele geçmesi olasıdır. Mezar odası görülebildiği kadarıyla 2.40 x 2.50 m. ölçülerindedir ve 80 cm. genişliğinde bir kapıyla girilen ve yanlarda iki kline bulunan bir düzenlemeye sahiptir. Tepe üst noktasında konumlandırılmış mezar yapısının bir tümülüs ile kaplanmış olması olasıdır. Çevrede yaptığımız yoğun taramalara rağmen başka bir örnek ya da mezar yapısının ait olduğu yerleşime ait herhangi bir iz henüz tespit edilememiştir.

Ula, Çiçekli, Hayıtlıöz, Kabaklar Mevkii: Çiçekli Köyü, Hayıtlıöz Mahallesi yakınında Kabaklar Mevkii'nde yüksek gerilim hattının geçtiği oldukça hâkim konumdaki tepede görülen yoğun yüzey seramiği ve kaçak kazı çukurlarında açığa çıkan kalıntılar antik bir yerleşim olduğunu göstermektedir. Bölgede yaygın olduğu üzere ana kayadan kopartılan yerel taşların kabaca şekillendirilerek kullanıldığı duvarlardan oluşan mekânlar bulunmaktadır. Yoğun tahribat görmüş olan yapılardan uzun yıllardan beri köylüler tarafından evleri ve tarla duvarları için yapı taşı götürülmüş olduğu yöre halkı tarafından aktarılmaktadır. Görülebilir durumdaki kalıntılar yüzeyde tek sıra halinde zorlukla seçilebilen duvar hatları ve yoğun taş döküntü altındaki olası antik dönem duvarlarından oluşmaktadır. Tahkimat bulunması muhtemel olmakla birlikte kesin tespit edilebilir bir hat izlenememektedir. Yeni ve eski kaçak kazı çukurları yerleşimdeki tahribatın uzun süredir devam ettiğini göstermektedir. Hellenistik dönem karakteristiği gösteren yüzey seramikleri ve yerleşimin Çiçekli Kalesini de gören oldukça hâkim konumu, en geç Hellenistik dönemde kurulmuş olduğuna işaret etmektedir. Tepenin kuzeybatısında asfalt yolun kenarında kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiş bir adet oda mezar (Resim: 6) ve bir adet sanduka mezarın köşesi görülebilir durumdadır. Çevrede açılan çok sayıda kaçak kazı çukurunda başka mezara rastlanılmamış olduğu görülmektedir. Tonoz kısmı tamamen tahrip edilmiş olan oda mezarın hem ön hem de ana odası kazılmıştır. Ana oda 2.30 x 2 m. olarak ölçülebilmektedir ve diğer örneklerde olduğu gibi kabaca düzeltilmiş yerel taşlardan inşa edilmiştir. Mezarların hemen batısındaki modern yolun diğer kenarında taş yığını halinde görülebilen 7 x 7 m. ölçülerinde bir mekân kalıntısı bulunmaktadır. Taşların büyüklüğü antik dönem yapısı olabileceğine işaret etmekle birlikte herhangi bir antik dönem izi tespit edilememiştir.

Ula, Armutçuk, Kanlıdere Mevkii: Ula İlçesi, Armutçuk Köyü, Kanlıdere Mevkii'nde vadiye bakan hâkim bir konumda yer alan alçak bir tepe üzerinde yoğun kaçak kazı çukurlarıyla tahrip edilmiş bir antik yerleşim tespit edilmiştir. Tepenin kuzey ucundaki düzlüklerden itibaren yoğun yüzey seramiği görülmesine karşın tepe üstü kalıntıları ancak kaçak kazı çukurlarında görülebilir durumdadır. Çukurlardaki duvar izleri kısmen korunmakla birlikte yapı taşları tanınmayacak derecede dağıtılmış olduğu için mekânların tanımlanması şimdilik mümkün değildir. Tepenin güney yamacında bir alt terasta orijinal duvar sırası korunmuştur. Kabaca düzeltilmiş yerel taşlardan inşa

edilmiş bu duvarın tahkimatın korunmuş bir parçası olması büyük olasılıktır. Bölgede yaygın olduğu şekliyle hâkim noktalarda yer alan kabaca düzeltilmiş yerel taşlardan inşa edilmiş yapılara sahip küçük bir yerleşimdir ve vadiye oldukça hâkim bir konumda olmasının yanı sıra eski yolun da yakınında yer almasıyla önem taşımış bir tahkimat olmalıdır. Yüzey seramikleri Hellenistik dönem karakteri göstermektedir.

Ula, Armutçuk, Gökçeyokuş Mevkii: Armutçuk Köyü'ne bağlı Gökçeyokuş Mevkii'nde vadiye hâkim, geniş bir görüş alanı olan tepede ve çevresinde yaptığımız incelemelerde tahkimli küçük bir yerleşim tespit edilmiştir. Yerleşimin güney ve batısında zeytinlik ve tarım faaliyetlerinin yürütülmesi sebebiyle duvar taşlarının büyük bölümünün tarla duvarlarında devşirme kullanılmak üzere yerinden sökülmesi olduğu görülmektedir. Yerleşimin kuzey kısmından geçen yüksek gerilim hattı direklerinin inşası yapıların bir kısmını tahrip etmiş ve muhtemelen açığa çıkan izler de kaçak kazıların yoğunlaşmasına yol açmıştır. Tepe üstü ve güney yamaçlar incelemeyi zorlaştıran yoğun bitki örtüsü ile kaplı olmakla birlikte bazı mekân duvarları ve yoğun yüzey seramiği görülebilir durumdadır. Yerleşimin güneybatı yamacı bitiminde tahkimat duvarına ait olabilecek iri bloklardan yapılmış bir duvar sırası zorlukla seçilmektedir. Yakın dönem tahribatı ve yoğun bitki örtüsü kesin hatların tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Tepede görülebilen yüzey seramikleri Hellenistik dönem karakteri göstermektedir. Birkaç parça ezme taşı da yüzeyde görülebilir durumdadır. Tepenin güney eteğinde düzlüğün başlangıcında kaçak kazıcılar tarafından üst bölümünden girilerek tahrip edilmiş bir oda mezar görülebilmektedir. Olasılıkla tahkimat hattının hemen dışında yer alan oda mezar görülebildiği kadarıyla kabaca düzeltilmiş yerel taşlardan yalancı tonoz tekniğinde inşa edilmiştir. Kaçak kazı tahribatı ana oda ön tarafında üst köşededir ve olasılıkla ön odası tahrip edilmemiş durumdadır. Çevrede sanduka mezarların da bulunduğu, tarla duvarlarındaki büyük plakalar halindeki devşirme taşlardan anlaşılmakla birlikte, bir örnek tarafımızca tespit edilememiştir. Tepenin 100 m. güneydoğusunda gerilim hattı yakınında yine zorlukla seçilebilen bir mekân tespit edilmiştir. Planı anlaşılamayan mekânın çevresinde yüzeyde görülen birkaç parça seramik antik döneme ait olduğuna işaret etmektedir ve büyük olasılıkla yerleşimden daha geç bir döneme tarihlenebilecek bir çiftlik evi olarak tanımlanabilir.

Ula, Armutçuk, Kızılkuyu mevki: Armutçuk Köyü Kızılkuyu Mevkii'nde kaçak kazılar sonucunda açığa çıkartılmış farklı alanlardaki iki adet oda mezar çevresinde yürüttüğümüz çalışmalarda yoğun orman örtüsü ile kaplı durumdaki tepenin üst seviyelerinde zorlukla seçilebilir durumdaki antik dönem yapı ve teras duvarları tespit edilmiştir. Tespit edilebilen kalıntıların çevresinde antik dönem seramik parçaları yüzeyde görülebilmektedir. Teras duvarlarının bir tanesinde ise devşirme kullanılmış olan bir pres ağırlık bloğu tespit edilmiştir. Alanın incelenmesi oldukça zor olmakla birlikte mevcut veriler ışığında Hellenistik dönemde kurulmuş tarımsal amaçlı küçük bir yerleşim olduğu ve aynı zamanda bölgede karakteristik olduğu gibi diğer yerleşimleri görebilecek hâkim bir konumda yer aldığı görülmektedir. Alandaki kaçak kazıların yoğunluğuna rağmen yerleşimin yoğun bitki örtüsü altında korunmuş olduğu ve ileride yapılabilecek kazı ve temizlik çalışmalarıyla daha fazla anlaşılabilir hale geleceği muhtemeldir. Tepenin kuzey bitiminde yolun hemen kenarında yol çalışması sırasında kepçeyle tespit edilen oda mezar küçük bir açıklıktan girilerek tahrip edilmiştir (Resim: 7-8). Makedon tipi tonozlu yer altı oda mezarı incelenemediği kadarıyla anakayadan oyularak oluşturulmuş ve arka duvarında büyük bir niş yuvasına sahiptir. İkinci oda mezar ise tepenin güneyindeki düzlükte yer almaktadır ve uzun yıllardır açıkta olduğu anlaşılan mezar yapısı büyük oranda çevredeki diğer kaçak kazı çukurlarının topraklarıyla kapatılmış durumdadır. Görüldüğü kadarıyla mezar duvarları işlenmiş bloklardan inşa edilmiştir. Çevrede başka mezar bulmak umuduyla alanda bir tanesi 6-7 m. derinliğe ulaşan çukurlar açılmıştır. Tepenin güney yamaç alt kısmında kenar taşları yerinde korunmuş bir adet sanduka mezar kaçak kazıcılar tarafından tespit edilerek tahrip edilmiş ve çevresinde mezar aramak üzere çok sayıda çukur açılmıştır.

Ula, Armutçuk, Kızılkuyu Mevkii, Roma Dönemi çiftlik evi 1: Armutçuk köyü Kızılkuyu Mevkii'nde tespit edilen oda mezarlar ve yerleşimin güneybatısında yakın zamanda orman ağaçlarının kesilerek temizlendiği bir özel arazide tespit edilen kaçak kazı çukuru çevresinde yoğun miktarda yüzey seramiği ve kabaca düzeltilmiş antik yapı blokları tespit edilmiştir. Gözle görülebilir durumda bir kalıntı tespit edilememekle birlikte bölgede farklı alanlarda yaygın olan şekilde tekil bir çiftlik evi olması olasıdır. Antik dönem seramik parçaları Roma Dönemi karakteristikleri göstermektedir. Antik dönem izlerinin kuzey ve güney taraflarında iki adet kuyu tespit edilmiştir. Her ne kadar

kuyuların tarihini belirlemek şimdilik mümkün olmasa da diğer alanlarda da gördüğümüz şekilde antik dönemlerden beri kullanımda olmaları büyük bir olasılıktır.

Ula, Armutçuk, Kızılkuyu Mevkii Roma Dönemi çiftlik evi 2: Kızılkuyu Mevkii'ndeki antik yerleşimin güneydoğusundaki modern evlerin yakınında bir adet sunak ve az miktarda antik seramik parçası yüzeyde tespit edilmiştir. Kesin bir kalıntı görülememekle birlikte antik yerleşimle bağlantılı bir alan olması olasıdır. 55 cm. yükseklik ve 35 çapa sahip yerel kırmızı renkli taştan işlenmiş küçük boyutlu sunak yüzeyde bulunduğu için muhtemelen farklı bir alandan taşınmıştır. Ancak yüzey seramikleri ve çevrede görülebilen antik döneme ait yapı taşlarının varlığı, bu alanda da Roma ve sonrası dönemlere ait bir çiftlik evinin varlığına işaret eder niteliktedir.

Ula, Karaböğürtlen Akçay Mevkii: Ula İlçesi, Karaböğürtlen Köyü Akçay Mevkii'nde bir tepe üzerinde ve güney eteklerinde yerleşim izleri tespit edilmiştir. Uzun yıllardır kaçak kazılar yapıldığı ve küçük bir heykel bulunduğu yöre halkı tarafından aktarılan yerleşimin yer aldığı tepenin üstü maalesef orman şeridi açılarak büyük ölçüde tahrip edilmiştir (Resim: 9). Çevreye saçılmış yapı blokları ve yoğun seramik parçaları küçük boyutlu tahkimli bir yerleşime işaret etmektedir. Tepenin hemen batısından geçen taş döşemeli eski Ula yolunun kalıntıları yerleşimin antik dönem yol güzergahında yer almış olduğunu göstermektedir. Tepede ağırlıklı olarak Hellenistik dönem izleri görülürken güneydeki bugün zeytinlik olarak kullanılan düzlükte ele geçen bir adet Roma dönemi sikkesi ve seramiklerin gösterdiği üzere yerleşim Roma döneminde düzlüğe inmiş olmalıdır. Tarla yüzeyinde tespit edilen bronz sikkenin ön yüzü üstte kalmasına bağlı olarak aşınmıştır ve sadece bir imparator portresi olabilecek silüet fark edilebilir durumdadır (Resim: 10). Arka yüz ortada bir elinde çelenk tutan ve diğer eliyle mızrak taşıyan giysili erkek figürüne sahiptir. Alt sol kenarda S ibaresi taşıyan sikke aşınmalara rağmen 39 mm. çapta olmalıdır. Kesin olarak tarihlleme mümkün olmasa da formu ve yukarıda değinilen detaylar sikkenin M.S. 1 veya 2. yy.'a ait olabileceğine işaret etmektedir.

Ula, Kızılgöl mevkii: Oldukça hakim bir konumda olan ve doğal olarak küçük bir göl bulunan alan komple taranmış ve sadece birkaç adet antik dönem

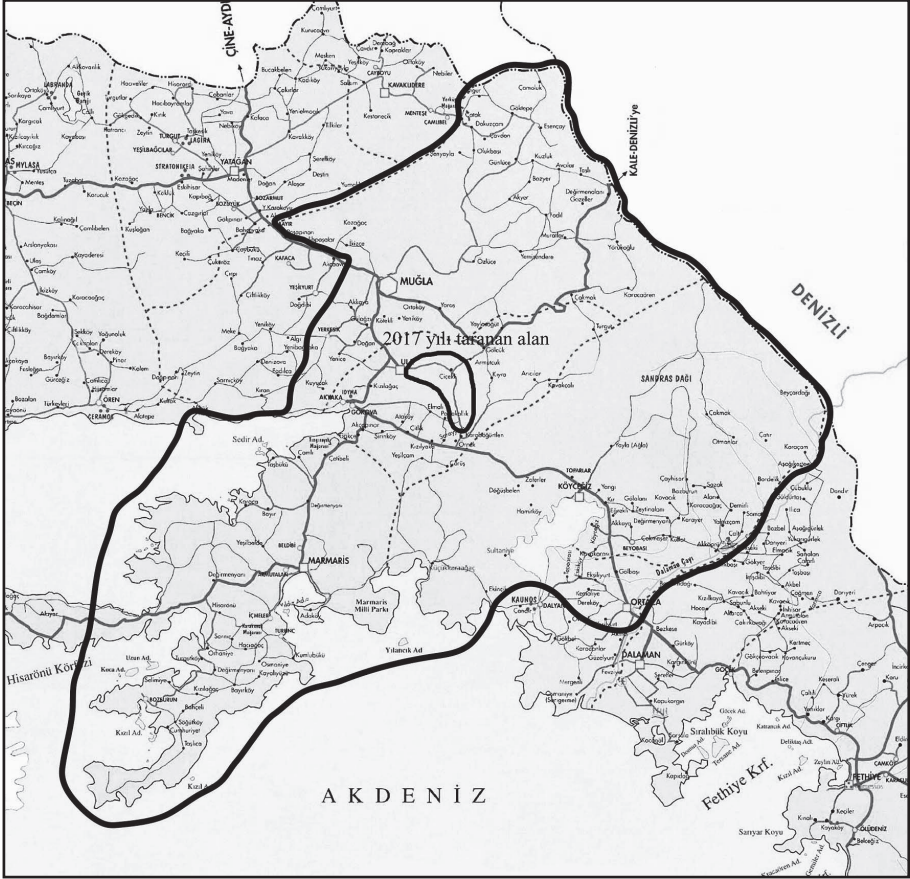
seramik parçası tespit edilebilmiştir. Alan ilerleyen yıllarda tekrar kontrol edilecektir. Ula'ya doğru inen dere yatağı boyunca üç adet sarnıç görülmektedir. Eski bir yol güzergahı olduğu anlaşılan bu yol boyunca sarnıç olarak tanımlanabilecek bir diğer yapı ise büyük boyutu ile oldukça dikkat çekicidir. Yanık seramik cüruf ve sıva kalıntıları yapının sarnıçtan ziyade bir kireç ocağı ya da seramik fırını olabileceğine de işaret etmektedir. Üst kısımda tepe yamacında ise antik dönem yapı duvarlarına ait olabilecek taş döküntüleri tespit edilmektedir. Kesin bir yapı tanımlanamamakla birlikte antik yerleşim ve aşağısında yakın tarihten bir kireç ocağı bulunması anlaşılabilir bir durumdur. Alan ilerleyen yıllarda tekrar taranarak tanımlanması için yeni veriler aranacaktır.

2017 yılı çalışmalarımız daha önce çok fazla incelenmemiş ve nerdeyse büyük bölümü orman örtüsü altında gizlenmiş bir alanda yoğunlaşmıştır. Hakim konumlardaki yerleşimlerin hem birbirleriyle hem de yol ve dere yataklarıyla ilişkili konumları bölgedeki Helenistik Dönem yerleşim anlayışı ile uyushmaktadır. Alandaki çalışmalarımızın belirli aralıklarla tekrarlanarak tespit edilemeyen kalıntıların ilerde aranmasına devam edilecektir.

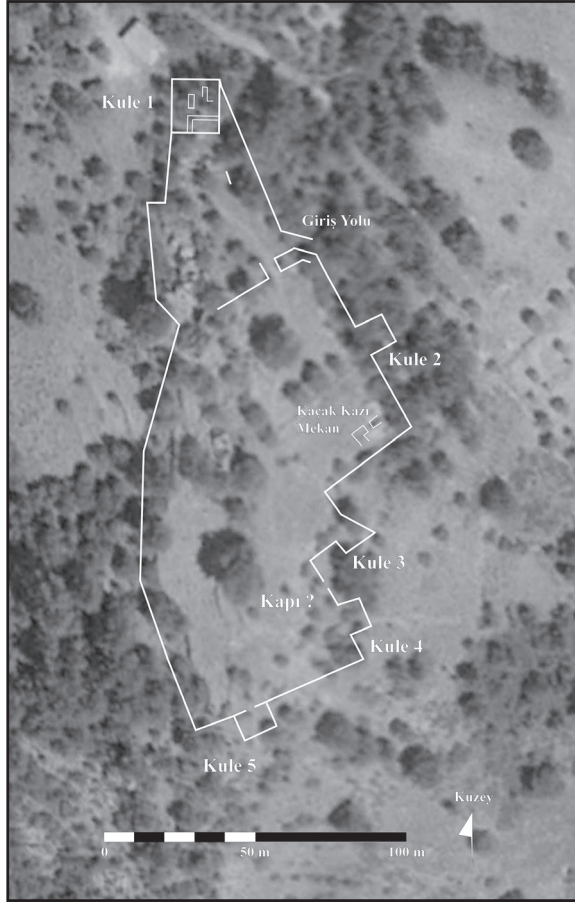
KAYNAKÇA

BARAN 2012: A. Baran, "Okkatas'taki (Muğla) Antik Yerleşim ve Thera (Karia) Antik Kenti Lokalizasyonu Çalışmaları" içinde: B. Söğüt (ed.) *Stratonikeia'dan Lagina'ya, Ahmet Adil Tırpan Onuruna Sunulan Makaleler / From Stratonikeia to Lagina Studies Presented to Ahmet Adil Tırpan*, Ege Yayınları, İstanbul 2012, 89-100.

FRASER-BEAN 1954: Fraser, P.M. & G.E. Bean. *The Rhodian Peraea and Islands*, London 1954.

Resim 1: Rhodos Peraiası yüzey araştırması alanı.

Resim 2: Ula, Çiçekli Kalesi, taslak plan 2017.

Resim 3: Ula, Çiçekli Kalesi, kaçak kazı çukurundaki kalıntılar.

Resim 4: Ula, Çiçekli Kalesi, Hellenistik sikke.

Resim 5: Ula, Çiçekli Köyü, Memişler Mevkii, oda mezar, içten.

Resim 6: Ula, Çiçekli, Hayıthöz Kabaklar Mevkii, oda mezar.

Resim 7-8: Ula, Armutçuk, Kızılkuyu Mevkii oda mezar 1.

Resim 9: Ula, Karaböğürtlen, Akçay, orman şeridinin tahrip ettiği tepe üstü.

Resim 10: Ula, Karaböğürtlen, Akçay, Roma Dönemi sikke.

2017 YILI EUROMOS ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Abuzer KIZIL*
Taylan DOĞAN

Beş yıllık bir çalışma programı olarak planlanan Euromos Antik Kenti ve Çevresi YüzeY Araştırması'nın kapsamını Euromos territoryumu ve çevresindeki küçük yerleşim birimleri oluşturmaktadır. Planlanan program çerçevesinde Euromos Antik Kenti merkeze alındığında kuzeyde; Herakleia ile sınırlı, Etrenli ve Danişment köylerini de içine alan bölge ve Euromid bölgesine kısmen dâhil olan Pidasas'dan Aladağ dağlarına kadar uzanır. Doğuda; sınır kret hattı olmak üzere kuzey-güney doğrultulu, kuzeyde Bafa Gölü ve güneyde denize kadar uzanan alandır. Şenköy, Sakarkaya, Derince Çay vadisi, Viran Köy (Kayabükü), Narhisar, Kızılağaç (Çomakdağ) ve Epçe'den Kafaca'ya kadar inen hat. Güneyde; Euromos'a en azından M.Ö. 3. yüzyıldan beri entegre olan Khalketor kenti ve çevresi. Batıda ise Euromos ile sympoliteia antlaşmasına giren Iasos kenti ile Ovakişlacık, Hisarcık ve Kurudere'den geçen Paşalıdağ ve İlbıradağ'ına kadar olan yerleşim birimleri araştırılacaktır (Harita: 1¹).

Yukarıda genel hatlarıyla kapsamı verilen araştırma alanının belirlenmesinde üç ana etken rol oynamıştır. Söz konusu etkenlerden ilki; hakkında çok az veriye sahip olduğumuz Euromos kenti ve çevresini araştırarak, elde edilen verileri belgelemek ve bu belgelenen veriler ışığında kentin çevresiyle iliş-

* Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KIZIL, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kötekli/Muğla/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Taylan DOĞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kötekli/Muğla/TÜRKİYE.

1 Paton, W. R.-Myres, J. L. (1896). "Karian Sites and Inscriptions". *The Journal of Hellenic Studies* 16. 188-271.

kisini anlamaktır. Polybius, Titus Livius gibi İlkçağ yazarları, Euromos ile ilgili olarak beklendiği gibi bir *polis*'ten değil, birden fazla *polis*'ten bahsetmektedirler². İlkçağ yazarları dışında yazıtlarda da aynı durum ile karşılaşmak mümkündür. Örneğin Atinalılara M.Ö. 425 yılında Euromoslular, Idriuslular ve Hymeseliler'in birlikte vergi olarak çok yüksek bir meblağ olan 6 talentum ödedikleri görülmektedir. Diğer taraftan Euromos'un birkaç kez sympoliteia oluşumlarında yer aldığını görebilmekteyiz. Örneğin Khalketor ve Iasos ile birlik kurduklarına tanık olmaktadır. Yukarıda İlkçağ yazarlarının belirttiği Euromos'taki kentleri, vergi listelerinde belirtilen ağır mali yükü bu yerleşim yerlerinin nasıl bir araya getirebildiklerini ve oluşturulan birliklerin çerçevesini anlayabilmek için o bölgede arazide detaylı çalışmaların yapılmasını, topoğrafik yapısının iyi anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. İkinci etken; Euromos kentinin yüzeyde görülebilen surları, dini ve kamu yapıları Hellenistik ve Roma dönemlerine aittir. Ancak gerek kutsal alanda gerekse güney nekropoliste yapılan çalışmalar sonucunda Geç Geometrik ve Arkaik dönemlere ait buluntular ele geçmiştir. Söz konusu buluntulardan hareketle erken dönem yerleşimin yakınlarda olması gerektiğidir. Nitekim ana kentin yaklaşık 2 km. doğusundaki dağlık bölgede kuzey-güney yönde uzanan bir sırtın üzerinde tespit edilen kalıntılara ilişkin yapılan ilk gözlemler Euromos'un erken evrelerine ait olabileceği izlenimi elde edilmiştir. Euromos territoryumunda yapılacak yüzey araştırması ile erken dönem yerleşimi saptanmakla kalınmayacak aynı zamanda kentin yüzyıllar boyunca geçirdiği gelişim ve yerleşim modeli de ortaya konulabilecektir. Üçüncü etken ise; Hem Grek hem de Karia'lı kimlikleriyle yoğrulmuş Euromos kentinin yüzyıllar boyunca territoryumundaki topraklar ile kültürel ve siyasal nedenlerden dolayı özel bir ilişki içinde olduğunu tahmin etmek mümkündür. Zeus ve Athena örneklerinden bilindiği üzere Karia kentlerinde ana kutsal alanlar genelde surlar dışında konumlanmışlardır. Bu geleneğin bölgesel bir kimlikle ilişkili olup olmadığı, siyasal nedenlerden dolayı Grek kenti kimliği ile kendine ait yerleşim yerlerini kontrol eden bir merkez olup olmadığı gibi sorunların yapılacak yüzey araştırmaları ile çözümleneceği büyük olasıdır.

2 Poleis en Euromo (Polybius. XVIII.44), *Euromensium oppida* veya *Euromensium Provincia* (Titus Livius. XLV.XX.12,13, XLV.XXV.I) gibi tanımlamalara rastlamak mümkündür.

Yukarıda belirtilen kapsam ve gerekçeler çerçevesinde 2016 yılında başlatılan çalışmalara 2017 yılında da devam edilmiştir. 2017 yılı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02. 08. 2017 tarih ve E. 156449 sayılı yazıları ekindeki 01 Ağustos 2017 tarih ve 155717 sayılı izin belgeleri doğrultusunda, 27.09.2017- 06.10.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu 2017 yılı yüzey araştırması sonuçlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Harita: 2)³.

1. HİSARCIK KÖYÜ

1.1. Bakıcak Mevkii Köy Mezarlığı (N37° 22.528' E27° 38.341')

Ilbıra (Grion) dağlarının güney uzantısının eteklerinde ovaya bakar konumdaki Hisarcık Köyü'nün önündeki düzlük bir alanda yer alan köy mezarlığı içerisinde dağınık vaziyette başta kapı eşiğine ait bloklar olmak üzere çeşitli bloklar tespit edilmiştir (Resim: 1A)

1.2. Küçük Yerleşim ve Atölye İzleri: (N37° 22.501' E27° 38.468')

Köy mezarlığının güney çevre duvarının dışındaki zeytinlik alanda yapılan incelemelerde, defneciler tarafından gerçekleştirildiği düşünülen yüzeyel kazıda açığa çıkan yoğun seramik parçaları, kabaca işlenmiş taş bloklar ile harçlı duvar kalıntıları buradaki yerleşim hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Yüzeyde görülen pişmiş toprak buluntular arasında başta çatı kiremitleri olmak üzere çeşitli formlara sahip seramikler de yer almaktadır. Ayrıca pişmiş toprak buluntular dışında çok sayıda cam cürufun varlığı da dikkat çekicidir. Kazı toprağı içerisinde sıklıkla rastlanan irili ufaklı cam cürufları ile oldukça büyük boyutlu olan bir işlik ağırlık bloğunun varlığını burada muhtemel bir atölyenin olabileceğine işaret etmektedir (Resim: 1B).

1.3. Kale Yıkığı Mevkii: (N37° 21.593' E27° 38.985')

Köy mezarlığın birkaç yüz metre güneyinde yöre halkı tarafından Kale Yıkığı olarak isimlendirilen mevkide yamaca konumlanan antik döneme ait

3 Araştırmanın başarılı geçmesinde özverili katkıları olan ekip üyeleri ile İzmir Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Bakanlık temsilcimiz Tuğba ÇAVUŞOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

şekilsiz irili ufaklı taşlarla kuru duvar tekniği ile örülmüş duvar kalıntıları tespit edilmiştir (Resim: 2). Zeytinlikleri birbirinden ayıran duvarlardan zorlukla ayırt edilebilen ve sadece ovaya yakın alt kısımları korunabilen bu duvarların ait oldukları yapının işlevini kesin olarak belirlemek mümkün görünmemektedir.

2. AHMATLI KÖYÜ, SAMANLIK MEVKİİ, MEZAR (N37° 20.617' E27° 39.181')

Yolun batısında açılan bir çukurun kesitinde yaklaşık yarısına kadar görülebilen lahit mezar yıllar önce bulunmuş ve alanda Milas Müze Müdürlüğü tarafından kurtarma kazısı yapılarak buluntuları müzeye götürülmüştür. Mezar, 0.71 m. derinlikte, yan yana dikine konulan taş levhaların üstlerinin yine taş levhalarla kapatılması ile elde edilmiştir. İçi çöp ve moloz ile dolmuş olan mezarın kuzey kısa kenar bloğu ile kuzey taraftaki üst kapak taşları eksiktir. Olasılıkla toprak yüzeyinde görülebilen bir blok, mezarın kısa kenara ait olmalıdır. Mezar bloklarının birbirine bağlanmasında dübel ve kenet kullanımı söz konusudur. Mezarın toprağın içinde kalan kısmına bakıldığında antik dönemde bir tamirat geçirdiğini belirtmek olanaklıdır. Müze Müdürlüğü'ndeki kazı raporu ve buluntular incelenebilirse özellikle gömü düzeni, sayısı ve dönemi hakkında daha detaylı bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır.

3. KHALKETOR ANTİK YERLEŞİMİ (KARAKUYU KÖYÜ)

3.1. 1. Tapınak ve Nekropolis (N37° 21.161' E27° 40.880')

Selimiye Ovası'nın güney ucunda, Asarcık Dağı'nın eteklerine kurulmuş olan Khalketor'un kalıntılarına köye varmadan yolun sağında ve solunda rastlanmaktadır. Yolun solunda güneydoğuya doğru uzanan sırtın başlangıç noktasında yer alan sütun, arşitrav vb. bloklar yazıtlarda adı geçen bir tapınağa ait olmalıdır (Artemis ya da Apollon) (Resim: 3A). Mimari kalıntıların yoğunluğunu kaybetmesiyle sırt boyunca çoğunluğu tahrip edilmiş basit mezarların yer aldığı nekropolis sahası uzanır. Nekropoliste net olarak tanımlanabilecek bir mezarın bulunamaması kaçak kazıların boyutunu göstermektedir. Sırtın kalıntılara yakın güneydoğu eteğinde yapılan bir kaçak kazı toprağı içerisinde farklı kap formlarına ait çoğu monokrom kap ve kiremit

parçalarına rastlanmıştır. Tapınak kalıntılarının çaprazında yolun sağındaki molozların arasında fark edilen parçalanmış durumdaki bir lahit olasılıkla kaçak kazıcılar tarafından bu hale getirilmiştir. Teknesinde girlandlar tarafından taşınan salkımlar taslak olarak bırakılmışlardır. Tekne kapağı teknenin hemen yanı başında yer almaktadır. İlk izlenim olarak lahdin parçalarının birleştirilerek bir bütün hale getirilmesi olanaklı görünmektedir (Resim: 3B).

3.1.2. Tepe ve 2. Tapınak (N37° 21.165' E27° 40.767')

Köy girişinin sağında görünüm itibariyle bir tümülüsü andıran doğal tepede yapılan incelemede ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Tepenin kuzeydoğu eteğinde bir duvarla desteklenen yapay terasta tespit edilen sütun, sütun başlığı ve diğer mimari elemanlar (Resim: 4A) yazıtlarda bahsi geçen ancak lokalizasyonu şimdiye kadar yapılamayan Khalketor'un ikinci tapınağına ait olmalıdır. Tepenin zirvesinde bir kaçak kazı çukurunun içinde ve çevresinde üzerindeki izlerden orta kalınlıkta bir tarakla düzeltildiği anlaşılan bir lahde ait parçalar görülmüştür. Özellikle tapınağın olduğu alanda yüzeyde yoğun seramik parçalarına rastlanmıştır. Seramikler üzerine yapılan incelemelerde Arkaik ve Hellenistik dönemlere ait oldukları gözlemlenmiştir. Tepe, sırt ve Asarlık dağı arasında kalan tarlanın ortasında yer alan bir lahit nekropolisten günümüze sağlam olarak ulaşabilmiş tek örnektir (Resim: 4B).

3.1.3. Karakuyu Köy İçi

Khalketor araştırmalarımızın ikinci ayağını modern köyün içini taramak olmuştur. Muhtara ait evin duvarında ve cami avlusunda yer alan bloklar başta olmak üzere, eski köy evlerinde ve bahçe duvarlarında çeşitli mimari bloklara rastlamak mümkün olmuştur. Kuş ve örgü motifli bloklar, sütun parçaları, sütun başlıkları, lahitler ve pres taşları gibi çeşitli mimari elemanlar yapılan araştırma sonucunda görülebilen kalıntılardır (Resim: 5).

3.1.4. Karakuyu Köyü, Asarlık Tepe (N37° 20.970' E27° 41.966')

Köyün hemen güneydoğusunda yükselen tepe zirvesinin batı tarafında sur duvarına ait birkaç blok tespit edilebilmiştir. Duvar yerel kireç taşı blok-

larla kuru duvar tekniği ile düzensiz bir şekilde örülmüştür. Duvarın korunan yüksekliği yaklaşık 1.00 m.'dir (Resim: 6).

3.1.5. Karakuyu Köyü, Karataşlık Tepe (N37° 20.986' E27° 41.653')

Asarlık Tepe'den dönüş yolunda uzaktan Karataşlık Tepe zirvesinde duvar kalıntılarının fark edilmesi üzerine buraya gidilmiş ve Asarlık Tepe ile kıyaslanamayacak düzeyde sağlam sur duvarlarına ve yüzeyde seramik parçalarına rastlanmıştır. Karataşlık Tepe zirvesinin yamaçlarını çeviren sur duvarları yerel kireç taşı bloklarla kuru duvar tekniği ile düzensiz bir şekilde örülmüştür (Resim: 7A). Yer yer 2.00 m.'ye kadar korunan duvar örgüsünde büyük blokların da kullanıldığı görülmektedir. Dörtgen kulelerle desteklenen surun güneybatısında küçük bir giriş tespit edilmiştir (Resim: 7B). Girişin alt kısmında söve olarak da nitelendirebileceğimiz dik konulan devasa bir blok vardır. Girişin üst kısmındaki duvarın kalınlığı daha az iken doğuya doğru köşe yaptıktan sonra topoğrafyaya bağlı olarak birden bire kalınlaşmaktadır. Yamacın fazla dik kısımlarındaki duvarlar aynı zamanda istinat görevi gördüğünden daha iri taşlarla geniş bir biçimde inşa edilmişlerdir. Surların içinde çok sayıda kaçak kazı çukuruna rastlanmış ve kazılan toprağın içinde başta çatı kiremidi olmak üzere çok sayıda monokrom kaba seramik parçaları görülmüştür.

4. KÖŞK KÖYÜ

Köşk köyü Milas Selimiye karayolundan kıyıkışlacık sapağına dönüldüğünde varılan ilk köydür. Adını, olasılıkla ağalara ait buradaki bir köşkten almaktadır. Köyün içi tarandığında sadece köy camisinin avlusunda başka yerden getirilmiş birkaç antik mimari elemana rastlamak mümkün olabilmektedir. Bunların dışında yakın geçmişe ait cami ile bir köy çeşmesi dikkati çeken yapılardır. Kemerli giriş kapısının üzerindeki Osmanlıca kitabeden anlayabildiğimiz kadarıyla köy camisi Sarı Muhammed kızı Ayşe tarafından yaptırılmıştır. Girişin granitten yapılmış söve taşları ile kemerli lento taşının kenarları çizgisel bezemeli olup kemerin ortasında ve yanlarında üç adet rozet vardır. Çeşmenin ise sadece cepheden suyun aktığı hazne ile sivri kemerli

tas/maşrapa koyma nişi görülebilmektedir. Batı cephesine ait küçük bir bölümde modern duvar dokusu içinde fark edilebilmektedir. Caminin avlusunda, bir kısmı toprağa gömülü vaziyette dik duran iki yivli sütun tamburu, onun hemen dibinde yine aynı şekilde sadece üst tarafı görülen oval formlu bir taşıyıcı başlığı ile iki parça halinde bulunan yassı formlu her iki cephesi işlemeli, alt kısmı kaide şeklinde kademeli silmelere sahip bir mimari eleman tespit edilmiştir (Resim: 8). Son anlatılan iki eleman Bizans dönemine aittir.

5. OLYMOS (KAFACA KÖYÜ)

Olymos antik yerleşimi bugünkü Kafaca Köyü'nün bulunduğu yerdedir. Yüzeyde çok fazla kalıntı olmamasına rağmen ele geçen ve çoğu şu an Milas Müzesi'nde yer alan yazıtlar Olymos'un özellikle dinsel önemi konusunda yeterince bilgi vermektedir. Buradaki araştırmanın temel amaçlarından birisi yazıtlarda adı geçen ve şimdiye kadar yeri tespit edilmeyen tapınağı bulmaktır ama ne yazık ki şimdilik bu gerçekleşmedi. Diğer bir hedef ise çevrede yer alan ve Olymos ile ilişkilendirilebilecek yerleşim ya da tek yapı ölçeğindeki kalıntıların tespitiydi.

5.1. Kafaca Köyü Hâkim Tepe (N37° 22.515' E27° 44.497')

Köy sakinlerinden edinilen bilgi doğrultusunda köyün doğusundaki Hâkim Tepe olarak bilinen zirveye çıkılarak gerekli incelemeler yapıldı. Arazinin sık bitki örtüsü ile kaplı olması mimari kalıntıların veya yüzeydeki seramiklerin görülebilmesini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, yerel kayrak taşlarının iki sıra halinde yan yana konulması ile inşa edilen sur duvarlarının doğudaki ana kayanın hemen dibinde yer alan kalıntısını çıplak gözle görmek mümkün olmuştur (Resim: 9A). Ayrıca, özellikle zirvenin güney sırtındakiler ancak hava fotoğrafı fark edilebilmişlerdir (Resim: 9B).

6. EPÇE KÖYÜ, MEŞELİK MEVKİİ KULE KALINTISI (N37° 23.331' E27° 44.514')

Bu kule kalıntısı Hâkim Tepe'den tesadüfen fark edildi. Uzaktan ne olduğu tam olarak anlaşılamayan kalıntının yanına varıldığında dörtgen planlı bir kule olduğu görülmüştür (Resim: 10A). Yerel şist bloklarla inşa edilen kulede

iki farklı evrenin varlığı tespit edilmiştir. Kule ikinci evrede genişletilmiş olmakla beraber, köşebentlerden ilk evreye ait mekânın sınırlarını ve ölçülerini tespit etmek mümkün olmuştur. İlk evreye ait duvar örgüsü daha düzgün blok ve sıralardan oluşurken ikinci evreye ait kısımlar daha özensiz ve gelişigüze'dir. Duvarın korunan en yüksek noktası 2.92 m. iken kalınlığı ise ortalama 1.00 m.'dir. Kuzeybatı köşede yerden itibaren beşinci blok üzerine yüzeysel olarak kazınmış ancak zaman içerisinde aşınmış üç satırlık Geç Roma dönemine tarihlendirilen ve okunamayan Grekçe yazıt kulenin ilk evresini tarihlendirmeye olanak sağlamaktan uzaktır. Ağaçlarla kaplı kulenin içinde yapılan kaçak kazı ilk evrenin güney duvarını görmemize olanak sağlamıştır. Ayrıca kulenin güney cephesinin önünde bir kaya sunağı tespit edilmiştir. Sunak ağız tam düzgün yuvarlak olmayan ve dibe doğru daralan bir çukur ile onun önünde düzleştirilen platformdan oluşmaktadır (Resim: 10B). Yüzeyde çoğu çatı kiremidi ve amphora parçaları olmak üzere çeşitli formlara ait monokrom, kaba yapılı pişmiş toprak buluntuların varlığı görülmektedir.

7. EUROMOS TAŞ OCAĞI TEPESİNİN DOĞUSUNDAKİ TEPE ÜZERİNDE YER ALAN KALINTILAR (N37° 22.577' E27° 40.854')

Burada iki yıl önce kaçak kazı yapıldığına ilişkin ihbarda bulunulması üzerine Milas Müze Müdürlüğü'nce gerekli incelemeler yapılmıştır. Tepe, Euromos antik kenti ile ovasına ve taş ocağı tepesine hâkim bir konumdadır. Güneyde ise yamacın bitiminde Kızılcakuyu Köyü yer almaktadır. Tepenin zirvesi ve çevresi, defineciler tarafından çoğu yerde birbirini dik kesen kanallar şeklinde kazılırken kimi yerde ise gelişigüze güzel kazılmıştır. Tam zirvedeki kaçak kazı çukurunda yer alan düzgün yontulmuş mermer blok buradaki yapının niteliğini ve fonksiyonunu anlamak için yeterli değildir (Resim: 11). Sadece birkaç bloğun yer alması da ilginçtir. Kaçak kazıların yapıldığı alanda kabaca işlenmiş bir bloğa daha rastlanmıştır. Zirveden doğuya doğru yaklaşık 30-40 m. sonra sırtın güneyinde doğu-batı yönünde uzanan ve güçlükle fark edilebilen duvar olasılıkla bir teras uygulaması için örülmüş olmalıdır. Yüzeyde ve kaçak kazı toprağı içerisinde ele geçen pişmiş toprak buluntularının çoğu çatı kiremitlerine ait olup sadece iki parça bir *pithos*un gövde kısmına ait olmalıdır.

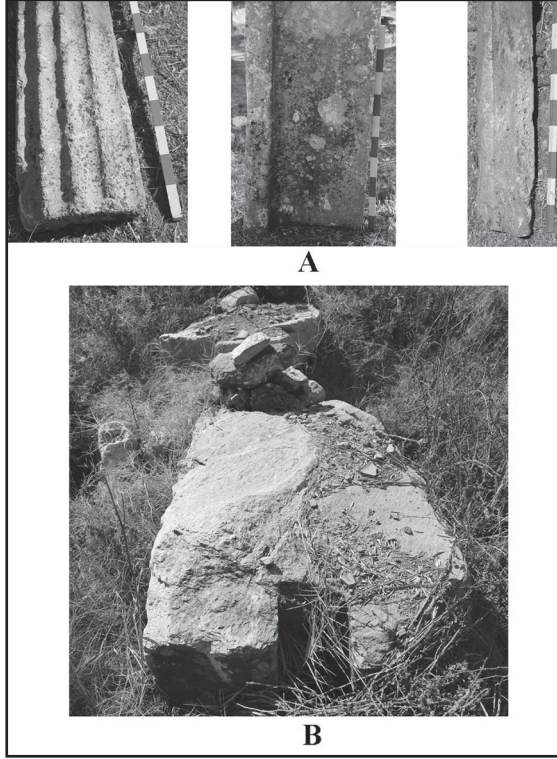
8. ÇANDIR KÖYÜ, DÜDÜKLÜ MEVKİİ

Yüzey araştırmasının son günü, Selimiye Mahallesi sınırları içerisinde yer alan ve yöre halkı tarafından “Düdüklü Mevkii” olarak adlandırılan Ilbıra dağının güney uzantısının doğu eteklerinde yer alan engebeli arazi ile nekropolis sahası incelenmiştir. Düdüklü Müslüman mezarlığında kapı eşiğine ait bloklar, sütun parçaları ve çeşitli mimari bloklar tespit edilmiştir. Güneye, dağın yamaçlarına doğru yapılan incelemede ise mimari blokların geniş bir alana yayıldıkları ve yoğunlukla da eski bağ kulübeleri ile tarla duvarlarında devşirme olarak kullanıldıkları gözlemlenmiştir. Bir kulübenin önünde ters konulmuş granitten yapılmış dört küt ayaklı mimari bloğun işlevini anlayabilmek belki öteki yüzünü gördükten sonra mümkün olabilirdi ancak ağır olması nedeniyle bu gerçekleştirilememiştir. Buradan, zeytinliklerin arasından kuzeye doğru devam edildiğinde mimari blokların ve yerdeki seramik parçalarının gözle görülür şekilde yoğunluk kazanması dikkat çekici olmanın ötesinde asıl hedef olan nekropolis alanı için de umut verici olmuştur. Araştırma sırasında ilk göze çarpan mimari kalıntılar, bir bağ kulübesinin önündeki bir kapı eşiği ve Dor düzenindeki bir sütun başlığıdır. Alanın biraz batısında kuru örgü tarla duvarının dibinde parçalanmış şekilde duran bir lahit, defineci yağmalarının buradaki ilk göstergesi olmuştur. Onun az ilerisinde yerde uzanan kenarları bantlı dörtgen mermer levhanın işlevi tam olarak belirlenememiş olmakla birlikte, konumu itibarıyla nekropolis ile ilişkili olması büyük olasıdır. Değişik tipte mezarların görüldüğü nekropolis topoğrafik olarak yamacı ova ile birleştiren engebeli araziye yayılmıştır. Nekropolis alanında moloz ve horasan harcı ile inşa edilmiş tonozlu mezarlar, yer altı oda mezarları, lahit mezarlar, kaya oygu tekne mezarlar tespit edebilen bazı mezar tipleridir. Ancak, kimisi bir arada duran kimisi kısmen toprağa gömülü üst yapı elemanlarından dış sıraları, İon ve Lesbos kymationu, soffit ve ranke bezemeli bloklar nekropolis alanındaki en ihtişamlı, tapınak cepheli anıtsal bir mezara ait olmalıdırlar (Resim: 12). Ayrıca dönüş yolu üzerinde defineciler tarafından yeni tahrip edilen bazı mezarlar da tespit edilmiştir. Yüzeyde gözlemlenen pişmiş toprak malzeme arasında taban tuğlaları yoğunluğu teşkil etmektedir. Dönüş yolunda tespit edilen son buluntu ise kısmen kırılmış bir pres bloğu olmuştur.

9. ILBIRA DAĞI (N37° 21.087' E27° 38.171')

Doğu-batı yönünde uzanan Ilbira (Grion) dağları bir bakıma Mandalya körfezi kıyılarını iç kesimlerden ayıran bir set görevi görmektedir. Gerek zirvelerinde gerekse eteklerinde pek çok antik yerleşimi barındırır ki bunların belki de en önemlisi Cerit Osman kalesi adıyla bilinen Pidasa antik kenti⁴. Bu araştırma sezonunda incelenen kale Ilbira'nın doğusunda yaklaşık 800 m. rakımda yer almaktadır. Ahmatlı köyünden yukarı tırmanan stabilize yol kalenin dibine kadar devam etmesi nedeniyle ulaşımının kolay olduğu söylenebilir. Kale, diğer Leleg tarzı kalelerin tersine sivri bir zirveyi çevrelemeyip düz bir alanda dörtgene yakın bir planda inşa edilmiştir (Resim: 13). İrili ufaklı yerel kireç taşı bloklarla inşa edilmiştir. Duvarlar yıkık olmasına rağmen bazı kesimlerde orjinal duvar ve köşeleri tespit etmek mümkün olabilmektedir. Yıkıntı yığınlarının çok olduğu kısımlarda olasılıkla kuleler yer alıyordu. Kuzeybatı tarafta sur duvarları kesintiye uğrar ve yaklaşık 20 m'lik bir boşluktan sonra tekrar devam eder. Yüzeyde herhangi bir seramik parçasına rastlanmamıştır.

4 Pidasa antik kenti 2016 yılı araştırma programı kapsamında incelenmiştir.

Resim 1: Hisarcık Köyü, Bakıcak Mevkii kalıntıları.

Resim 2: Hisarcık Köyü, kale yıkığı Mevkii duvar kalıntısı.

A

B

Resim 3: Khalketor Tapınak ve Nekropolis (Resim: 3A- K. Konuk).

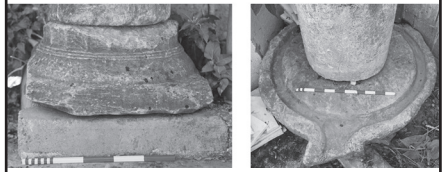
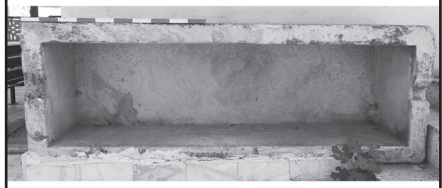

A

B

Resim 4: Khalketor Tepe Kalıntıları ve Nekropolis (Resim: 4A- K. Konuk).

Resim 5: Karakuyu Köyü içi kalıntıları.

Resim 6: Karakuyu Köyü, Asarlık Tepe sur duvarı.

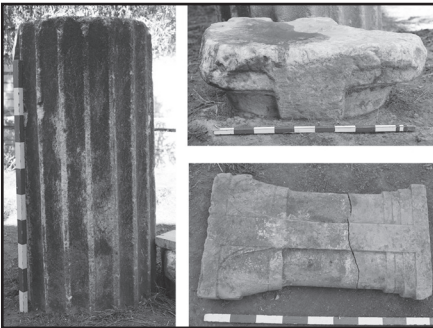

A

B

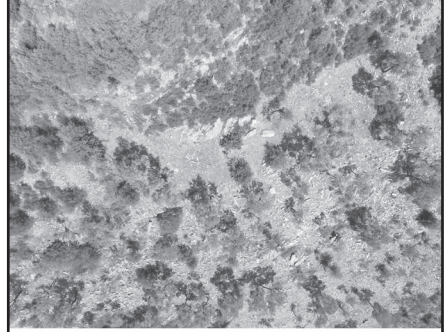
Resim 7: Karakuyu Köyü, Karataşlık Tepe sur duvarı ve giriş.

Resim 8: Köşk Köyü kalıntıları.

A

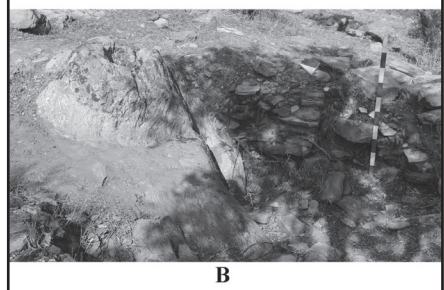

B

Resim 9: Kafaca Köyü Hâkim Tepe sur ve mimari kalıntılar (Resim: 9B-K. Konuk).

A

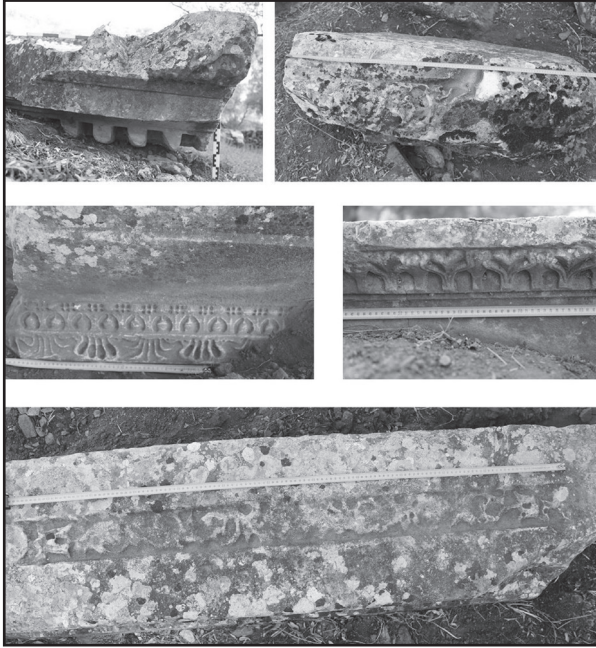

B

Resim 10: Epçe Köyü, Meşelik Mevkii Kule ve Kaya Sunağı (Resim: 10A, Sol -K. Konuk).

Resim 11: Euromos Taş Ocağı Tepesinin doğusundaki tepe üzerinde yer alan kalıntılar.

Resim 12: Çandır Köyü, Düzüklü mevki nekropolis kalıntıları.

Resim 13: Ilbıra Dağı Kale Yıkıntısı (K. Konuk).

MUĞLA İLİ ADALAR, BODRUM YARIMADASI, DAMLİBOĞAZ, SARIÇAY OVASI, PİLAVTEPE, KİSSEBÜKÜ, SEDİR ADASI, (KEDREAI) ANAKARA LELEG YERLEŞİMLERİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI 2017

Adnan DİLER*
Şahin GÜMÜŞ

Herodotos ve Strabon'un neredeyse birbirini tekrar eden görüşleri¹ Lelegler ve Kariyalıların kim oldukları ile ilgili önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Karia'lılar ile ilgili sayısız söylentiler arasında genellikle kabul edilen görüş, Kariyalıların Kral Minos'un buyruğunda oldukları dönemde Leleg adını taşıdıkları ve adalarda yaşadıklarıdır. Henüz tam olarak açıklığa kavuşturamadığımız bir nedenle anakaraya göç ettiklerinde kıyı ve iç kısımların çoğunu ilk sahiplerinden almışlardır. Yazılı kaynaklarda verilen bilgilerden yola çıkarak başta Termera gibi önemli erken yerleşmelerde 19. yüzyılın sonunda İngiliz araştırmacılar tarafından başlatılan kazı ve Yarımada'da yürütülen yüzey araştırmaları Halikarnasos (Bugünkü Bodrum) Yarımadasının Lelegler ile özdeşleştiğini gündeme getirse de Leleg kimliğinin malzeme kül-

* Prof. Dr. Adnan DİLER, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000, Kötekli-Muğla/TÜRKİYE.

Öğr. Gör. Dr. Şahin GÜMÜŞ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000, Kötekli-Muğla/TÜRKİYE.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü ile Karia Araştırma ve Uygulama Merkezi çalışmaları kapsamında yürüttüğümüz 2017 yılı yüzey araştırmalarına verdiği izinle destek veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürü borç biliriz. Çalışmalarınız boyunca gösterdikleri ilgi ile araştırmalarımıza bilimsel katkı sağlayan Bakanlık temsilcisi Serap GÖRE'ye teşekkür ederim. Ayrıca araştırmaya katılan ve tüm özverileriyle çalışan arkeolog Serap TOPALOĞLU ve öğrencimiz Ali DİREN AKKAYA'ya teşekkür borçluyuz.

1 Strab. XIV. II.27.

türü yoluyla tanımlanmasında henüz somut verilere ulaşılammıştır. Bodrum Yarımadasında Bakanlar Kurulu kararı ile kazı çalışmaları yürüttüğümüz önemli Leleg kentlerinden Pedasa kazıları ile paralel yürüttüğümüz yüzey araştırmalarımız özde Karia Demir Çağ haklarından Leleglerin Karia kültür tarihi içindeki yeri ve önemini çok yönlü araştırmaya yöneliktir. Yüzey araştırma alanlarımız arasında yer alan Milas-Damlıboğaz ve Pilavtepe Demir Çağ geçiş dönemi kültürleri, Kedreai (Sedir Adası) araştırmalarımız ise Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Karia kültürel kimliğinin değişimlerinin bir ada yerleşmesi değerlendirilmesine yöneliktir.

PİLAVTEPE

2017 yılı yüzey araştırması tepenin alt ve orta yamaçları ile tepe düzlüğünde gerçekleştirilmiştir (Resim: 1). Doğal erozyon sonucu tepe üzerinden alt yamaçlara doğru akan toprak içinde Tunç ve Demir Çağ seramik parçalarının yoğunlaştığı görülmüştür. Bunlar arasında güney alt eteklerde görülen *pithos* parçalarının ETÇ'na ait *inhumasyon* gömülere ait olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuçlara göre tepe, kuzey ve güney alt yamaçlarının *pithos* gömü nekropol alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bizi şaşırtan önemli bir veri ise yerleşim alanı olan surla çevrili tepe düzlüğünün güney kenarında sur duvarına yakın yerde kaçak kazı ile bir *pithos* mezarın açığa çıkmış olmasıdır. Damlıboğaz'da Keramos'un kuzeyindeki iç tepe yerleşmelerinde yerleşim mesken alanlarının *pithos* gömülere yakın alanlarda konumlandığı bilinmektedir. Pilavtepe'de "Güney Orta Teras" olarak isimlendirdiğimiz düzleştirilmiş alanda görülen mutfak kaplarına ait parçalar yerleşimin tepe orta teraslarına dek yayıldığı konusunda bilgi vermektedir. Orta terasın üzerinden başlayarak güney yamaca doğru yayılan irili ufaklı dağınık taşlar, mimari yapılara ait yapı malzemesidir. Tepenin güney üst yamacına yakın yerde gördüğümüz kaçak kazı çukuru, 1.20x0.50 m. ölçülerindedir. Tepe düzlüğünün hemen 6-7 m. aşağısında görülen saman katkılı kırmızı astarlı ETÇ seramikleri ve kaçak kazı çukurları çevresinde yoğunlaşan dağınık yapı taşları tepe düzlüğünde Tunç Çağı yerleşimlerinin diğer verileri olarak görülmektedir.

Önceki yıl saptadığımız içinden bir *pithos*un açığa çıkarıldığı kaçak kazı çukurunun yeni müdahaleler sonucu daha da genişletildiği görülmüştür. Bu

alanın yanında 2x2 m. ölçülerinde ve 0.50-0.60 m. derinliğinde 2. bir kaçak kazı çukuru daha tespit edilmiştir. Tepe zirvesinde yeni açılmış kaçak kazı çukuru kenarında bulunan, bir kenarı hilal şeklinde açık, *pithos* kapağının benzerleri Keramos'un kuzeyindeki Belentepe, Kumyer, Mengefe ve Beçin Kalesi'nde saptanmıştır. Kapak taşında oluşturulan açıklıklar olasılıkla gömü sonrası adakların konulmasına hizmet ediyordu. Tepe düzlüğünde yüzeyde geç dönem çatı kiremidi parçaları da dağınık halde saptanmıştır. Pilavtepe doğu alt yamaçlarında, Klasik ve geç döneme ait karışık dönem özelliği gösteren seramik parçaları saptanmıştır. Kuzey alt ve orta yamaçlarda ise yerleşim yoğunluğunun diğer alanlara göre çok daha zayıf olduğu anlaşılmıştır.

GÜLLÜK MAHALLESİ

Çalışmalarına 2017 yılında başladığımız Güllük Körfezi'nin batısında yapılan araştırmada belgelemeye dönük alan taraması yapılmıştır. Yanık Tepe'nin düzlüğünde geç dönemden olduğu anlaşılan, ancak işlevini anlayamadığımız oval bir yapı dışında körfez yakınındaki bu tepenin alt yamacında kaya oygusu bir oda mezar saptanmıştır (Resim: 2). Kaçakçılar tarafından talan edilmiş olan bu oda mezar 4.39x3.04 m. uzunluğunda ve 2.09 m. genişliğindedir; içinde ölü yatağı yoktur ve tek bir odadan oluşmaktadır. Mezar odasının kapısı 0.76 m. genişliğindedir.

DÖRTTEPE MAHALLESİ KYNDİA

Sığırtmaç Mahallesi'ndeki lokalizasyonu tartışmalı olan Kyndia kenti 2015 yılından beri yüzey araştırmaları ile tarafımızdan incelenen Hekatomnidler Hanedanlığı'nın Mylasa'dan önceki ilk yerleşmesidir². Yerleşimin bulunduğu alan, Sığırtmaç Mahallesi'nin kuzeydoğusunda deniz seviyesinden 295 m. yükseklikteki iki ayrı tepeden oluşmaktadır (Resim: 3). Bu tepeler doğu-batı aksında iki ayrı yükselti halindedir ve tarafımızdan doğu ve batı tepe olarak adlandırılmışlardır. Yerleşimin bulunduğu tepe, batı yönde denizle, güneyde ise tarıma elverişli, ovaya hâkim ve stratejik bir konumdadır. 2015 yılı araştır-

2 W.R. Paton-J.L.Myres "Karian Sites and Inscriptions" JHS 16, 1896, 19.

malarımızda kent planı ve savunma sistemine yönelik belgelenmeler yapılmıştı. 2016 yılında eksik bölümlerin tamamlanması yanında, doğu ve batı tepe arasındaki sur duvarının araştırmasına yönelik devam edilmiş ve alanın hava fotoğrafları ile belgelenmesi yapılmıştır. Konutların bulunduğu alan ve altların çevresinde erozyonla ortaya çıkan Arkaik ve Klasik Dönem seramikleri dışında altar çevresinde pişmiş toprak figürün parçalarının yoğunluğu dikkat çekmektedir.

MEŞELİK TEPE

2014 çalışma dönemimizde yerleşimin savunma sistemi, yapı kalıntılarının türü ve dönemi anlaşılmaya çalışılmıştı. 2016 çalışmalarında tepede surların eksik bölümlerinin tamamlaması dışında önceki yıllarda imar parselizasyonu nedeniyle açılan yol kesitlerinde açığa çıkan seramikler ile yerleşimin tarihi araştırılmıştır.

DAMLIBOĞAZ (HYDAİ)

Sarıçay Dere yatağında baraj suyunun kesilmesi nedeniyle kuru olan dere yatağı araştırma için bize önemli bir fırsat vermiştir. Köyün yaklaşık 500 m. kadar kuzeyinde yerleşik dere yatağında yapılan yüzey araştırmasında alanın sadece nekropol değil, aynı zamanda yerleşim amaçlı kullanıldığını gösteren önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlar içinde ETÇ *pithos*ları ve mimari yapılara ait duvar uzantıları *in-situ* konumları ile alan bazında belgelenmiştir (Resim: 4). Bunlardan:

TN³: Bu alanda gömülü *pithos* gömüye tanıklık eden *pithos* parçalarının çevresinde mimari yapı parçası olan taşlar dağınık halde belgelenmiştir. Bunların birkaç m. kuzeyinde kalıntıların dere yatağına yayılmış olduğu izlenmektedir. Belgelenen *in-situ* *pithos*ların, dik bir konumda olması, bunların gömü amaçlı değil günlük kullanım kabı olarak kullanıldığını desteklemektedir. Burada *in-situ* olarak *pithos* parçaları ile farklı birçok iri hayvan kemiği

3 TN: "Tunç Çağı Nekropol Alanı" kısaltması olarak kullanılmıştır.

parçası, yüzey buluntusu olarak belgelenmiştir. Bu kalıntıların 10 m. kadar kuzeyinde tahrip olmuş yapılara ait taşlar bulunmuştur.

TN2: TN1' den 20 m. uzaklıkta yerleşim alanının devam ettiği görülmüştür. Kuzey-güney yönünde uzayan yaklaşık 1.60 m. ve onunla dik birleşen doğuya doğru uzantısı 0.60 m. olan birbirine dik birleşen mimari bir yapının köşesi bulunmaktadır. Bunun 1.80- 1.90 m. kadar batısında yaklaşık 1.62 m. uzunluğunda bir bölümünü izlediğimiz kalın moloz taşlardan duvar uzantısı daha vardır. Kuzeybatı-güneybatı aksında görebildiğimiz duvarın alt kodu, dere yatağı tabanında düz zemine oturan duvardan 0.30-0.40 m. daha yüksektedir. İki yapının ilişkisi tam anlaşılamamaktadır. Yapılan incelemelerde ayrıca dere yatağı tabanında düz ağız kenarlı bir çanak ile ETÇ dönemine ait kâse parçası belgelenmiştir. Bu parça mimari kalıntılarında bu dönemden olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Alanda sürdürülen çalışmalar sonucunda mimari kalıntıların kuzeye doğru devam ettiği görülmüştür.

TN3: TN2'nin görüldüğü alanın ilerisinde dere yatağı boyunca devam eden yerde *in-situ* halinde *pithos* parçaları gözlemlenmiştir. Burada dere yatağındaki ağaç kökünün altında yerleşik bir *pithos* etrafında çok sayıda seramik kırıkları görülmüştür. Bunların yakınında bulunan bir *pithos*un ağız çapı 0.65 m. olarak ölçülmüştür.

TN4: TN3'ün bulunduğu dere yatağının kuzeyinde dere yatağı açılarak 15 m. kadar genişlemektedir. Dere yatağının bu alanda genişlemesi yatağın orta kesimindeki bir ağacın yerinde korunması sonucu gerçekleşmiştir. Öyle ki, dere yatağı iki yönde genişleyerek 8 m. derinliğinde cep oluşturmuştur. Cep tabanında TN3 *pithos*una 3.30 m. güneybatıda bir *pithos* daha saptanmıştır. Tabanı toprağa gömülü, gövdesinin 3/2'lik bölümü yüzey toprağı üzerinde korunmuş *pithos in-situ* konumdadır ve gövde parçaları üzerinde matkapla açılan düzenli delikler saptanmıştır.

TN5: Burada belgelenen *pithos* parçaları diğer örneklerle göre oldukça kalın cidarlı ve kabadır. İki ayrı alandaki kaçak kazı çukurlarında 2 m. aşağı inilmiştir. TN4 ve TN5 alanları arasında yerleşik mimari yapılara ait olabilecek yıkıntı taşlar bulunmaktadır.

Damlıboğaz sınırları içerisinde kalan önceki yıllarda sur planı çıkarılan Hyдай akropolü hava fotoğrafı ile belgelenmiştir.

SAZKÖY MAHALLESİ

Günümüzde Sazköy Mahallesi'nin mezarlığı olarak adlandırılan ve korunmuş mezar taşlarının tipolojik özelliklerine göre Osmanlı Dönemi'nden olduğu anlaşılan ve yakın zamana kadar kullanım gören bu alanda ekibimizce yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Mezarlığın güneybatısında Eren Baba olarak adlandırılan türbenin içinde yerleşik ve daha önce kültür envanteri çalışmaları sırasında belgelenen Aiolis başlığı tarafımızdan yerinde incelenmiştir. Bu tür başlıkların Yarımada Leleg Dönemi tapınak ve kutsal alanlarındaki önemli yapılarda kullanıldığı bilinmektedir⁴.

Eren Baba türbesinin doğusunda 0.75x0.50 m. ölçülerinde 13 satırdan oluşan bir yazıt ile ayrıca bunun yakınında kırık halde T1, T2, T3 olarak isimlendirilen üç sütun tamburu saptanmıştır. Birbirine yakın ölçülerdeki bu tamburlar aynı bir yapıya ait olmalıdır. Bunun yanında Eren Baba türbesinin 20 m. kadar kuzeybatısında 0.42 m. uzunluğunda ve 0.60 m. genişliğinde üzerinde ovolo örgesi olan mimari bezemeli bir parça ile mezarlığın girişi aksındaki Osmanlı Dönemi bir mezarda mezar taşı olarak kullanılmış bir heykel parçası belirlenmiştir. Heykelin yaklaşık 1/3 bölümü toprağa gömülmüştür. Bu heykel yerinden çıkarılarak ölçüleri alınmış ve fotoğrafı çekildikten sonra tekrar yerine yerleştirilmiştir. 0.61 m. yüksekliğinde ve 0.25 m. genişliğindeki heykel parçası korunmuş izlere göre giysilidir. Mezarlık alanı içinde ele geçen mimari öğeler bir kilise dışında muhtemelen bir tapınağa ait mimari bir yapıyı adres göstermektedir. Heykelin güneyinde ona yaklaşık 7 m. uzakta saptanan Dor başlığı annuli profiliyle olasılıkla Hellenistik Dönem'dendir. Dor sütun başlığının görüldüğü yerin 5 m. güneyinde aynı başlığa ait başka bir parça daha, görülmüştür. Bu sütun başlığı 0.70x0.30 m. boyutlarındadır. Mimari parçaların ne ait olduğu yer; ne de nereden getirildiği tam olarak anlaşılamamıştır (Resim: 5).

DUVARLI TARLA MEVKİİ

Bodrum İlçesi Güvercinlik Mahallesi'nde Duvarlı Tarla Mevkii adı verilen alanda tarafımızdan yapılan yüzey araştırmasında çevirmeli bir yerleşme

4 Alazeytin Kalesi'ndeki Aioli başlıkları için bkz. W.Radt, *Siedlungen und bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos* IstMitt Beh 3, 1970, 237 vdd.

yeri ile büyük teras duvarına sahip; “tapınak” olabilecek bir yapı saptanmıştır (Resim: 6). Yerleşme kuzeye doğru Salih Adası, Akbük Koyu dahil kuzeyden bütün bölgeye egemen bir konumdadır. Tepenin batı kenarında kaçakçılar tarafından açılmış olan bir mezar saptanmıştır. Mezar cephe duvarının korunan yüksekliği 0.94 m. genişliği ise 4.46 m. kadardır. Mezar girişi 0.60 m. genişliğinde 0.44 m. yüksekliğinde ölçülere sahiptir.

Gerçekleştirilmiş tahribatlar nedeniyle yapının planı tam olarak elde edilememiştir. Kalıntı tepenin düzlüğüne yapılmıştır ve kuzeye bakmaktadır. Sağlam şekilde korunmuş olan kuzey duvarın ölçülebilen yüksekliği 1.70 m., genişliği ise yaklaşık 5 m. kadardır. Yapı temelleri ana kaya üzerine oturmaktadır. Bu duvarın hemen altında 4.5 m. yüksekliğine sahip kaçak kazı çukuru saptanmıştır. Tapınak üzerinde teras ve yüzeyde dağınık halde seramik parçaları belirlenmiştir. Korunmuş olan üç basamağın konumu nedeniyle ile tapınak girişinin doğudan olduğu düşünülmektedir. Tapınağa 3 m. mesafede bulunan ve duvarları yer yer korunmuş olan yapı kesin olmamakla birlikte olasılıkla bir kule olmalıdır. İri blok taşlardan yapılmış 1.10-1.20 m. arasında değişen uzunluğa ve 0.55 m. genişliğe sahiptir. Kod farkı olarak biraz daha aşağıda bulunan sur duvarı olduğu düşünülen ve kiklopik teknikteki duvarlara sahip yapı ise devam eden uzantılarıyla birlikte 4 m. yüksekliğinde korunmuştur. Onarım izleri taşıyan bu duvarların yerleşimi çevrelediği anlaşılmıştır. Sur içinde ise yaşama mekânları konumlanır. Arazinin eğimli olması sebebiyle büyük bloklardan inşa edilmiş teraslar oluşturulmuştur. Surun batıya doğru devam ettiği ve 3 m. civarında korunmuş olduğu görülmektedir.

BÜYÜK KENELİ TEPE

Çilek Kalesi’ne yakın yerde konumlanan önemli bir Leleg yerleşmesidir. Araştırmasına bu sene başladığımız alanda, yerleşim daha önce W. Radt tarafından da incelenerek belgelenmiştir⁵. Tepe düzlüğüne ulaşılan alanda boyutları nedeniyle bey evi olabilecek (çizimde 4/1/2) önemli bir yapı yer alır (Resim: 7). Leleglere özgü taş işçiliği gösteren yapı birkaç odadan oluşmakta-

5 W. Radt. *Siedlungen und Bauten auf Halbinsel von Halikarnassos* IstMitt Beh.3 1970, 98 f. Bei. 6 Taf. 24 3-4.

dır. 4 No.lu yapıda ikinci katın tabanını taşıyan ahşapları tutturma amacıyla duvar içlerinde oluşturulmuş hatıl yuvaları yerinde korunmuştur. Radt'ın çiziminde ana mekânın güneybatı bölümünün (Beilage 6 nr. 4) duvar olarak çizildiği görülmüştür. Ancak bunun bir duvar değil yıkıntıya ait dolgu olduğu açıktır. Kalıntı plan özellikleri ile *Bit Hilani'*yi⁶ çağırırsa da Yarımada bu türden bir yapı planı başka hiçbir Leleg yerleşmesinde henüz görülmemiştir. Giriş kapısı 1.05 m. genişliğinde, lento uzunluğu 1.85 m., yüksekliği 0.26 m., genişliği ise 0.65 m. ölçülerine sahiptir. Giriş kapısının yanında merdiven sahanlığı görülmektedir. Konut duvarları birbirine bağlanarak savunma amaçlı bir işlevi de üstlenmektedir.

ÇUKUR SARNIÇ

Bodrum İlçesi, Çamlık ve Çiftlikköy mahalleleri arasında kalan ve ilk kez çalışmasını yaptığımız alanda terkedilmiş bir köy yerleşimine ait dağınık olarak çevreye yayılmış taş meskenler belgelenmiştir. Bunlar ve tarım teraslarının birbirinden taş duvarlarla ayrılması nedeniyle karakteristik bir Leleg yerleşimini temsil eden yerdeki yakın zaman geleneksel konutlar, Leleg tipi evlerin özgün yapısı konusunda yönlendirici olabilmektedir. Köyün tepe düzlüğü bölümünde dağınık halde irili ve ufaklı meskenler konumlanır. Taş yığıntılarından birinin üzerinde Helenistik Dönem bir baskılı bir amphora kulbu saptanmıştır. Antik dönem taşlarının dağınık halde yüzeyde görülmesi, antik yapılarının yıkılarak yeni mekânlar için kullanılmış olduğunu göstermektedir. Kuzeye doğru yükselen tepenin aşağısında ise Türk Dönemi'nde kullanılan kalıntılar yer alır. Kuzeye doğru devam eden üzerinde kırsal karakterli yapıların yer aldığı tepe düzlüğü üzerinde izlenen yapı kalıntısı yoğunluğu artarak devam etmektedir. Bu alanda birçok mekân gözlemlenmiş ve bunların çiftlik evi olduğu görüşünde birleşilmiştir. Yapı yıkıntıları ile yüzeyde yoğun şekilde çatı kiremidi parçaları görülmektedir. Bu sıralı çiftlik evini oluşturan alanın kuzeyinde dikkatimizi bir yapı çekmektedir. Bu yapı çatıya doğru bindirme tekniğinde yapılmış ve üzeri büyük bloklarla kapanmıştır. Yapı çevresinde Leleg Dönemi lokal seramik parçaları görülmektedir.

6 Radt, 1970, 100.

ÇİLEK KALESİ

W. Radt tarafından incelenen Çilek Kalesi'nde tarafımızdan incelenen Leleg işçiliğindeki surlar dört yönde de ayakta kalmıştır (Resim: 8). Surların önünde ve alt yamacında konutlar bulunmaktadır. Oldukça kalın yapılmış sur duvarları dıştan ve içten nispeten düzgün taşlardan oluşturulmuş bunların içi ise moloz taşlarla doldurulmuştur. W. Radt'ın çiziminde 57a olarak tanımlanan 2.30 m. kalınlığındaki doğu dış sur duvarı doğu tarafta 3 m. kadar korunmuştur. Oldukça kalın olan sur duvarı kuzeye doğru kapıya yakın yerde Hitit özelliği gösteren testere diş formundadır. Bu surun görüldüğü yerde kuleye çıkışı sağlayan bir merdiven sahanlığı bulunmaktadır. Kapıya yakın bölgede olan bu duvarın bulunduğu noktaya yakın yerde, sonradan kapatılmış kapı olduğu düşünülen alan yer almaktadır. Kuzeydoğu sur duvarı yanında planda 56 numara ile gösterilen giriş kapısı bulunmaktadır. Savunma amaçlı yapılan bu kapının dışarıya doğru taşıntısı bulunmaktadır. Kentin ana girişlerinden biri olan bu kapının yanında kapı odaları yer alır; kapı genişliği 1.50 m. ölçüsündedir.

Yerleşim kalıntıları kuzeye doğru dış sur boyunca devam etmektedir. Merkezde yerleşik 43 No.lu "oval yapı" olasılıkla sarnıç olmalıdır. Bu yapı çevresinde yoğun bir yapı gurubu bulunmaktadır. Kuzeybatı surun ölçülebiilen yüksekliği yaklaşık 2 m. kadardır. Küçük boyutlu taşlardan inşa edilmiş surun kuzeybatısında inşa edilmiş bastionda ise daha büyük taşlar kullanılmıştır. Özensiz taş işçiliğinden dolayı acele ile yapılmış olabileceği izlenimi uyanmaktadır. Bunun Yarımada'da pek çok tekrarını gördüğümüz Pers tehdidine karşı alınmış bir önlem olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu bastion 2.60 m. dışarı taşan ölçülere sahiptir. Bastionun kente giriş kapısının tam önüne yapılmış olması da bu fikri ayrıca güçlendirmektedir. Kuzeybatı sur duvar kalınlığı 1.45 m. ölçülerinde ve duvarlar kalınlaştırılmıştır. Batı surların güneye dönüşü yuvarlak hatlıdır. Köşeye dönme noktalarında surlar daha kalın inşa edilmiştir; iri ve küçük taşlardan inşa edilmiş surlar yaklaşık 2.50-3.00 m. kadar korunmuştur.

KİSSEBÜKÜ

Kissebükü (Anastasioupolis) Yarımada Arkaik Çağ ve öncesine giden ka-

lıntılarıyla önemli kıyı yerleşimlerinden biridir (Resim: 9). Arkaik Dönem'e tarihleyebileceğimiz akropol ve surları dışında sahil şeridinde yayılmış Doğu Roma Dönemi kilise ve liman kalıntıları ile yerleşim tüm koya yayılmıştır. Ancak son birkaç yıldır akropol ve çevresinde giderek artan kaçak kazılar sonucu açılan geniş ve derin çukurlar Arkaik surların tahribatına yol açmaktadır. Akropolün güney surları ve giriş kapısı önünde 2016 yılında açılan yeni kaçak kazı çukuru surlar önünde bazı mekânların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2017 yılında daha önceki yıllarda çalışmalarını yaptığımız alanların hava fotoğrafları alınmıştır. Akropole geçiş sağlayan ana girişlerden biri olan güney üst surdaki kapı genişliği 1.40 m., ölçülebilen yüksekliği 2 m., derinliği ise 1 m. kadardır; yapıda kullanılan taş bloklar yaklaşık 1 m. uzunluk ve genişliğe sahiptir. Güney surun kapı yanındaki kalınlığı 1.90 m. kadardır. Akropol merkezinde kaçak kazı sonucu önceki yıllarda ortaya çıkarılan mezar tarafımızdan yürütülen araştırma sonuçlarına göre konumu ve boyutları ile bir hanedan ya da Beye ait olmalıdır.

Kentin alt yamacında bulunan sahile yakın bölgede M.S. 5-6. yüzyıldan Karia'nın en önemli bazilikal planlı kilisesi, özellikle son yıllarda vaftizhane içerisinde gerçekleştirilen kaçak kazılardaki artış nedeniyle yapı duvarlarının hızla yıkılmaya başladığı görülmüştür. Kilisenin bulunduğu alan ağaçlık ve bitkilerin içerisinde kalması nedeniyle belgeleme çalışması yapılamamıştır.

KARAADA

Adalar araştırması kapsamında araştırmalar yürüttüğümüz Karaada'da tepe doruğundaki tapınak ve adanın farklı yerlerinde ilk kez belirlenen kalıntılar tarafımızdan incelenmiştir (Resim: 10-11).

Adaya kuzey batıdan ulaşan yeni açılmış olan yol üzerinde dairesel planlı bir yapı ve yapının hemen yakınında dış duvarı oldukça büyük, içerisinde taş sandıklar için oluşturulmuş mezarlar saptanmıştır. Yan yana yerleşik bu mezarların kremasyon mezarı olduğu düşünülmektedir.

Ada kıstağının doruğunda ise çevreye dört yönden egemen *in-antis* planlı tapınak olabilecek bir yapı konumlanır. Yapının her iki tarafında düzeltilmiş zemine sahip sağlam duvarlarla çevrelenen teraslar oluşturulmuştur. Bu duvarlar hem koruma hem de temenos duvarı işlevindedir.

Tapınağın doğu teras duvarı 7 m. uzunluğunda ve 1.50 m. yüksekliğinde korunmuştur. Bunun güneydoğu arka köşesinde muhtemelen giriş olabilecek bir açıklık vardır. Bu köşede 0.80 m. yüksekliğindeki 3 bloğun aynı derzde biten özellik taşıması başka türlü açıklanamamaktadır; kapı açıklığı 0.90 m. genişliğindedir. En iyi korunduğu yerde kalınlık 2 m. kalınlığındaki doğu teras duvarının ölçülerindedir. Doğu teras duvarının savunma amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Bu duvarın içinin hemen önünde 5 basamak görülmektedir. Tapınak duvarına 4.55 m. uzaklıkta bulunan teras duvarı burada 0.40 m. kadar kalınlaştırılmıştır. Kalınlaştırılan bu alanda 5 basamaklı bir merdiven oluşturulmuştur. Bu basamakların üst kısmı onarım görmüştür. Doğu teras duvarı tapınağa yaklaştıkça giderek daha da incelmektedir. Bu basamakların üzerinde görülen geç dönem eklentileri teras içinde oluşturulmuş hayvan ağılları ile aynı zamanda yapılmış olmalıdır. Tapınak podyumu statik nedenlerle dışa taşıntılı iki bölüm halinde inşa edilmiştir. Tapınak podyum duvarı güneydoğu köşesinde yapıyla birleştirilmişken, güneybatıya doğru genişleyerek en batıda 0.53 m. genişliğinde çıkıntı yapar. Burada duvar yüksekliği 1.80 m. dir. Tapınak podyum duvarı işçiliği Pedasa Üçerenler tümülüsleri taş işçiliğine benzemektedir. Duvar köşelerinde düzeltme profili görülmez ki bu, Maussollos'dan önce bir tarihi gündeme getirmektedir.

Batı Terası ise bir sur duvarı özelliğinde inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı 0.90 - 1.60 m. genişliğinde değişim gösterir. Korunan yüksekliği ise içten 2.10 m., dıştan en az 4 m. olarak ölçülmüştür. Tapınak duvarı önünde sonlanan teras duvarı tapınak sonrası dönemde eklenmiş olmalıdır. Doğu terasta olduğu gibi tapınak duvarından başlayıp batıya doğru devam eden merdiven basamaklarına sahiptir. 5 basamaklı olan merdiven daha sonra onarım görmüştür. Merdiven basamağı genişliği 0.40 m.dir. Batı teras duvarından alana geçiş sağlayan önde 3 basamağa sahip ana kapı 1.75 m. genişliğindedir. Bu ölçüleriyle alana giriş sağlayan ana kapı özelliğindedir. Kapıda bulunan birinci basamak 0.50 m., ikinci basamak 0.45 m. derinliğindedir. Kuzeybatı teras duvarı giriş kapısının 2.5 m. kuzeyinde dik bir dönüş yaparak doğuya doğru devam eder. Bu alanda köşeden sonra duvarın korunmadığı görülür. İzlerden duvarın devam ettiği düşünülmektedir. Korunan kesim kuzeydoğu köşeden batıya doğru 3 m. kadardır. Tapınak önünde dik bir doğal ana kaya yükseltisi bulunmaktadır. Bu alanda bir parapet duvarı dışında yüksek bir

duvar beklenmemektedir. Çünkü uçurum karakterindeki dik kaya yükseltisi doğal bir savunma duvarı oluşturmuştur.

Tapınağın batı dış duvarı ile birleştirilmiş olan yüksek ve kalın bir duvar dönemi için olmasa da işlevi açısından belirsizdir. Bu duvarın ne amaçla kullanıldığı tam olarak anlaşılamasa da yapının tam ortasında bulunması yanında bölgeyi dört bir taraftan kontrol eden bir konuma sahip olması nedeniyle olasılıkla bir gözetleme kulesi işlevinde olabilir. Genişliği 1.70 m. olan ve arkası düz sonlanan bu duvarın korunan yükseklik 2.50 m., sahanlık genişliği 6.90 m. ölçülerindedir. Sahanlığın merdiveni alt kodlarda yürüme zemininde korunabilmiştir. Bu eklentinin en az 1.50 m. kadar daha yükselebileceği yakınındaki yıkıntıdan anlaşılabilmektedir. Yaklaşık buna göre eklenti 5 m. bir yüksekliğe sahip olmaktadır.

16x7.80 m. ölçülerindeki tapınak içerisinde ortada ante duvarı arasında bulunan kapı genişliği 3.10 m., ante duvarları her iki tarafta da 2.20 m. ölçülerinde korunmuştur. Burada bulunan “tapınak” ve çevresindeki yapı kalıntılarının hava fotoğrafı ile belgelemesi de gerçekleştirilmiştir. Gözlemlerimiz Karaada *in-antis* planlı tapınağının yarım kalmış olabileceği yönündedir. Bunun en önemli kanıtı yıkıntı dolgusu üzerinde üst örtüye ait hiçbir mimari kalıntı, seramik ve çatı kiremidi gibi verilerin bulunmamasıdır. Yapı olasılıkla hiçbir zaman amacına uygun kullanılmamıştır. Bunun, Pers tehdidi ya da Mausollos synokismos politikası sürecinin başlamasıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Yapının işlevi ve yapım evreleri ile ilgili araştırmalarımız devam etmektedir.

KÜÇÜK KİREMIT ADASI

Önceki yıllarda çalışması başlatılan ada üzerinde belgeleme çalışmaları 2017 yılında tamamlanmıştır. Adanın güneye bakan güney yamaçlarındaki yoğun seramik parçaları yerleşimin bu yöne doğru yayıldığını göstermektedir. Yüzey buluntuları arasında seramikler ile birlikte adada tarımsal kullanımlara işaret eden ezme taşı, güney alt yamaca yakın yerde ise kireç kuyusu saptanmıştır. Güney alt yamaçlarda orta ve üst yamaçlara göre daha az yoğunlukta seramik buluntusu ile karşılaşmıştır. Tepe düzlüğüne yakın alanda

seramik yoğunluğundaki artış ana yerleşimin tepe düzlüğünde olmasının bir sonucudur. Tepe düzlüğünde tarafımızdan saptanan duvar izleri bunu desteklemektedir. Burada kırsal karakterli etrafında çevirmesi olan bir yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Adada görülen seramiklerin erken tarihli olanları Arkaik Dönem'dendir. Bunun yanında Roma ve Doğu Roma sırlı seramikleri adada uzun süreli bir yaşamın varlığının kanıtları olarak değerlendirilebilir.

BÜYÜK KİREMİT ADASI

Adanın orta yamaçlarından itibaren Arkaik ve Hellenistik Dönem'e ait siyah glazürlü seramik parçaları görülmüştür. Adanın tepe düzlüğüne doğru yakın alanlarda yüzey buluntusu seramik parçalarında ve çatı kiremiti parçalarında artış bulunmaktadır. Tepenin yer aldığı düzlükte kuzey yönde Leleg yerleşmesi karakterinde duvarlar görülmüştür. Geç dönem yapıları eski erken duvarları üzerine inşa edilmiş ya da onarılarak yeniden kullanılmıştır. Yüzeyde yoğun olarak ele geçen Bizans seramikleri ikinci kullanımların yakın zamanda değil geç dönem seramik buluntularla çağdaş Bizans Dönemi'nde yapabilmiş olabileceğini desteklemektedir. Bizans onarımı duvarların altında Leleglere ait yürüme tabanı kodunda duvarlar yer yer belgelenebilmiştir. Büyük Kiremit Adası'nın güneybatısındaki tepede ise işlevi tam tanımlanamayan ancak bir gözetleme kulesi olduğunu düşündüğümüz kalıntılar saptanmıştır.

ÇAVUŞ ADASI

Gümüşlük mahallesinin güneybatısında yer alan Çavuş Adası 2017 yılı yüzey araştırmasında ekibimiz tarafından incelenen adalar arasındadır. Tepenin özellikle güney yamaçlarından başlayarak kıyıya yakın alt eteklerine dek yayılan alanlarda görülen ve Miken ve Erken Demir Çağ ithal ve yerli üretim seramikler yarımada adaları içinde bilinen en erken yerleşime tanıklık etmesi nedeniyle Çavuş Adası'na ayrı bir önem kazandırmaktadır. Dağınık halde neredeyse tüm ada yamaçlarına yayılmış olan moloz taş duvarların büyük kısmı antik tarım teraslarına aittir. Tepe düzlüğünün kuzey tarafına yakın bölgede, iri bloklardan oluşan az korunmuş yapı duvarları görülür.

Kuzeydoğu tepe doruğundaki Fener altındaki doğu-batı doğrultusunda uzayan bir duvar uzantısının muhtemelen antik döneme ait olduğundan kuşku duyulmamaktadır. Yüzey toprağı üzerindeki farklı dönemlere ait lokal üretim erken seramik parçalarının yanında görülen Doğu Roma seramik parçalarının yoğunluğu dikkat çekicidir.

Adayı ikiye ayıran boğazın alt yamacında uzunluk ve genişliği 0.20-0.30 cm. ölçülerinde taşlardan yapılmış teras duvarları üst yamaçlara doğru devam etmektedir (Resim: 12). Batı tepenin üst kısmında düzlük alan üzerindeki teraslar daha geniş inşa edilmiştir. 5-10 m. genişliğine sahip bu terasların daha çok hububat ekimine uygun olduğu söylenebilir. Ana kaya yükseltilerine dayanan paralel teraslar doğal tahribat nedeniyle ancak yer yer korunabilmiştir. Tahribatın büyüklüğü teras duvarında kullanılan taşların küçük boyutlu olmasının sonucudur. Genelde tarım terasları eğimli topografyada toprağı tutma amacıyla yapıldığından, daha çok iri taşlar kullanılmaktadır. Çanak çömlek parçalarına göre adada tarihsel kullanım Miken Dönemi'nden Doğu Roma Dönemi'ne kadar süren geniş bir zamana yayılmaktadır (Resim: 13).

KEDREAI

Kıyı Karia'nın önemli yerleşmelerinden Kedreai Nekropolü'nün yer aldığı adanın doğusundaki anakarada, küçük limanın güneyinde yükselen tepe ve yamaçlarında mezarların belgelenmesine yönelik çalışmalara 2017 yılında da devam edilmiştir. Yoğun bitki örtüsü ile kaplı alanda kaçak kazılar ile tahrip edilerek açığa çıkarılmış iki yeni mezar belirlenerek kayıtlara geçirilmiştir. Bunlardan, Mezar 1'e ait iri kapak blokları tahrip edilerek çevreye dağıtılmıştır. İçten 1.75x0.60 m. ölçülerinde ve 0.80 m. derinliğindeki kaya oygusu sandık mezar ortadan 1.15x0.50 m. ölçülerindeki ikinci bir sandık mezarla birleşmektedir. Mezarın içi kaçakçılar tarafından tamamen boşaltılmıştır. Kedreai nekropolünde yaygın mezar tipi çok sayıda örnekle belirlediğimiz çevresi bir duvarla çevrili temenos mezarlardır. Araştırmalarımız, aile mezarları olan bu tür mezarların Halikarnassos Yarımadası'nda yaygın bir geleneğı olan platform mezarların Arkaik Dönem örnekleri ile benzer özellikler gösterdiğini ortaya koymuştur.

Kedreai araştırmamız da ayrıca limanın kuzey tarafında tepe eteğinde yan yana 4 oda mezarlardan oluşan birleşik tonuzlu bir oda mezar saptanmıştır. İçten lleri 3 m.den daha küçük kareye yakın planlı olan bu mezarların cephelerinde *ante* şeklinde kısa uzantılar bulunmaktadır. Kaçak kazı ile tahrip edilmiş bu türden oda mezarların Roma Dönemi boyunca Kedreai’de yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tip mezarların Gözleme Tepe’nin denize yakın batı yamaçlarında yoğunlaştığı görülmüştür.

ALAZEYTİN

2017 yılında ayrı bir araştırma da Yarımada’nın güneydoğusunda yerleşik Alazeytin Kalesi’nde gerçekleştirilmiştir. Leleg Yarımadasının önemli yerleşimlerinden olan Alazeytin Kalesindeki yüzey araştırmamıza kente bugün ulaşım sağlanan güney alt yamaçtan başlanmıştır. Bu alanda birbirinden uzak noktada iki adet mancınık topu belgelenmiştir. Yakın zamanda gerçekleşen Bodrum depremi nedeniyle Alazeytin yapılarının bazılarında ciddi hasarlar oluştuğu anlaşılmaktadır.

ASAR DAğI

Güvercinlik Mahallesi’nin güneyinde Asar Dağı üzerinde yapılan yüzey araştırmasında olasılıkla dikdörtgen planlı yapıya ait konut olabilecek yapı ve bu yapıyı dört yönde kuşatan çevirme saptanmıştır. Konut içten 2.90 x 2.70 m. llerinde, duvarları 1-0.80 m. arasında değişim gösterir.

PAMUKUKURU MEVKİİ

Güvercinlik Mahallesi’nin güneyinde Pamukukuru Mevkii’nde içinde farklı amaçla hizmet eden yapılar barındıran çevirmeli bir tepe yerleşmesi saptanmıştır (Resim: 14). Çevirme tipik Leleg işçiliğinde orta boy taşlardan inşa edilmiştir; kule ve bastion görülmez. Yerleşimde, evirme duvarına bi-tişik i alanda ise farklı işlevde ve boyutlarda yapılar konumlanır. Bunların bir kısmı dikdörtgen planlıdır. Ana kapılardan biri batı taraftadır. Güney evirme 1.20 m. kalınlıktadır. Yüzey malzemesine göre en geç Klasik ağ’da

alanday yerleşim söz konusudur. Yerleşmenin doğu çevirmesi dışında bir kayasarnıcı saptanmıştır. İçten 3,5-5 m. olan kayasarnıcın bugün ölçülen derinliği 2 m. kadardır. Ana kayaboşluklarının duvarla kapatıldığı sarnıcın güneyinde küçük bir taş çevirme yer alır.

Kuzeybatıdan doğuya doğru devam eden surların kalınlığı 1 m.yi bulmaktadır. Yerleşimin kuzey kesiminde sur duvarı ile birleşik yapı içerisinde kaçak kazı çukuru görülmüştür. Burada dönemi anlaşılamayan ancak olasılıkla Tunç Çağı olabilecek saman katkılı *pithos* parçası ve bazı erken dönem (olasılıkla Arkaik Çağ) seramik parçaları belgelenmiştir. Kalıntı dikdörtgen biçimli olup duvar kalınlığı 1 m. kadardır. Açığa çıkan *pithos* parçaları amphora dipleri ve diğer seramikler bu yapının konut amaçlı kullanıldığını göstermektedir.

Yerleşmenin tepe noktasında çevreye hâkim bir noktada bir gözetleme kulesi yer alır. 4.70x7.80 m. ölçüsündeki kalıntının duvarları 0.80-90 m. kalınlığındadır. Kulenin kuzeye bakan duvarı 1.5 m. yüksekliğinde korunmuştur. Kalıntı işlenmiş taş işçiliği ile Arkaik Dönem özelliğini yansıtır. Kulenin batısında yer yer ayakta kalmış ve bazılarında kapı açıklığı da görülen mekânların konut amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yerleşmenin kuzey batısında çevirme duvarı ile birleştirilmiş olan 3.50 x 5.00 m. ölçülerinde ve 2.50 m. derinliğinde ana kayayı içine oyulmuş bir sarnık yerleşiktir. Kaya yüzeyinde sıva kalıntıları hala korunmuş sarnıçta ana kayaboşlukları taş dolgu ile kapatılmıştır. Sarnıcın güney arka duvarı ile birleşen ve güneye doğru devam eden oldukça kalın bir duvar uzantısı görülür. Bu duvarın koruma amaçlı yapıldığı sanılmaktadır.

SİVRİ TEPE

Güvercinlik Mahallesi'nin güneyinde içinde konutlar dışında tapınak olabilecek büyük bir dikdörtgen yapı ve diğer bazı kalıntılar barındıran çevirmeli bir yerleşmedir. Kuzey duvarı kaçak kazı çukuru dikkate alındığında 4 m. yüksekliktedir. Tapınak olabilecek yapı içerisindeki buluntulardan kesin olarak tarihlenebilecek malzeme ele geçmemiştir. Yapı duvarının mükemmel işçiliği kaçakçılar tarafından kazılan alanda açığa çıkarılan astarlı çatı kiremit-

leri ve iyi işçilikli duvar uzantıları önemli bir yapının olduğunu göstermektedir.

Tepe doruğunda saptanan bir yapı tekil yapısı ve kalın duvarı ve çevreye hâkim konumuyla gözetleme kulesi olmalıdır. Yapı, kuzey- güney doğrultusunda güneyde Etrim Ovası, kuzeyde denize egemendir.

YILANLI TEPE

Konut: Güvercinlik Mahallesi'nin güneyindeki tabana yakın alt bölümü ile korunan konut olabilecek yapı Leleg taş işçiliğini yansıtmaktadır. Yapının içten ölçüleri 2.70x2.90 m. kadardır. İçerisinde kuzey duvarı önünde 1.20 m. ölçülerinde kaçak kazı çukuru vardır. Yapının girişi tam tahribat nedeniyle anlaşılamamış olmasına rağmen kırsal çiftlik evi olmalıdır.

Tepenin en yüksek noktasında yaklaşık 1 m. yüksekliğince korunmuş mezar, bir gömü odası ve kısa bir dromostan oluşur. Kaçak kazı ile tahrip edilen mezar odası doğuda 1.40 m., batıda 1.20 m. kuzeyde 1.50 m. ölçülerindedir. Güneye bakan dromos ise 0.66 m. genişliktedir. Krepis duvarı görülemedi ancak kuzey duvarın arkasında kalın bir duvar oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Çevresindeki taş yıkıntısı bir tümülüs taş dolgusunu anımsatmaktadır.

ASPAT (STROBİLOS)

2017 yılında yüzey araştırmasını gerçekleştirdiğimiz Bodrum Yarımadası'ndaki alanlardan biri de Aspat (Strobilos) olmuştur. Yarımada Leleg Dönemi önemli kentlerinden biri olan Termera'nın (Asarlık) Erken Demir Çağ'daki doğal limanı olan Aspat Doğu Roma Dönemi'nin karanlık çağı olarak nitelenen 8.yüzyıl ile birlikte antik kaynaklarda görülür.

Yoğun bir yapılaşma gören Aspat ve çevresinde kurulan yerleşim sadece kıyı Karia'nın Ege ve Akdeniz'in Orta Doğu zamanındaki en önemli yerleşmelerinden biridir. Ada Türk Dönemi'nin de bir liman kenti olarak yerleşim görmüştür. Aspat proje alanlarımız içinde yönetim planı oluşturduğumuz ve Bakanlığımızın desteği ile koruma çevre düzenleme çalışmaları yürüttüğümüz aynı zamanda 1/25000 planlı 'arkeopark' olarak tanımlanmış bir alandır.

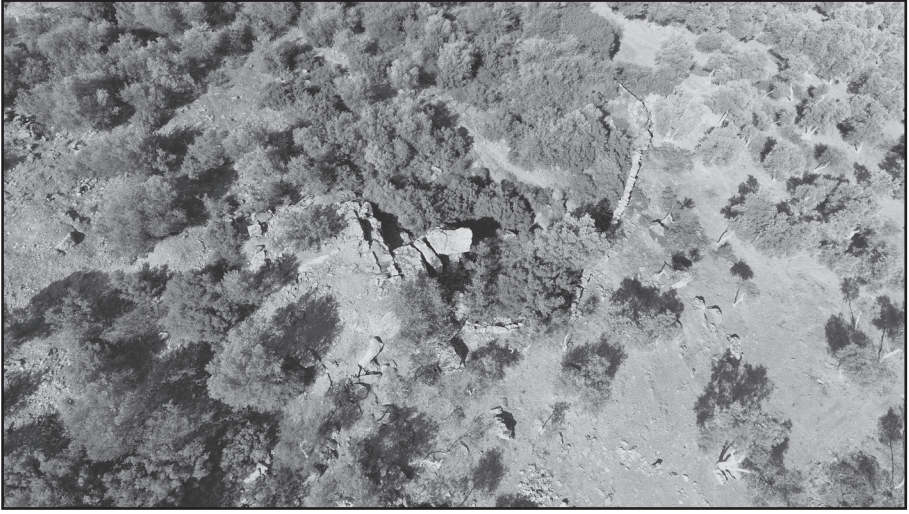
Aspat 2017 yılı yüzey araştırmamız sırasında yapılan inceleme sonucu 15 Temmuz 2017 yılında gerçekleşen Bodrum depremi sırasında kalıntıların ciddi oranda zarar gördüğü tespit edilmiştir. Genelde arazinin çok dik bir yapıda olması ve deprem üstünün sadece 6-10 km. kadar uzakta olması tahribatın etkilerinin son derece ağır olmasına neden olmuştur. Yapılan inceleme ve belgeleme sonucu tahribatın Kuzey dış surlar ve iç surların kuzey bölümü kuzey teras duvarlarında görülmüştür (Resim: 15a-b). Tahribat kuzey surların tepe alt yamacından başlayarak doğuya doğru yükselen orta ve yamaçlarda yoğunlaşmaktadır. Aspat'ta büyük tahribat tepe doruğunda ve iç surların kuzey doğu kesiminde gerçekleşmiştir. Tepedeki gözetleme kulesinin yarısı deprem sonrası tamamen yıkılarak tahrip olmuştur. Aspat çevresi deprem etkilerinin en aygın görüldüğü bölgedir. Aspat Dağı doğusunda Bağla Mevkii'nde bir 18.-19. yüzyıl Rum Kilisesi tamamen yıkılmıştır.

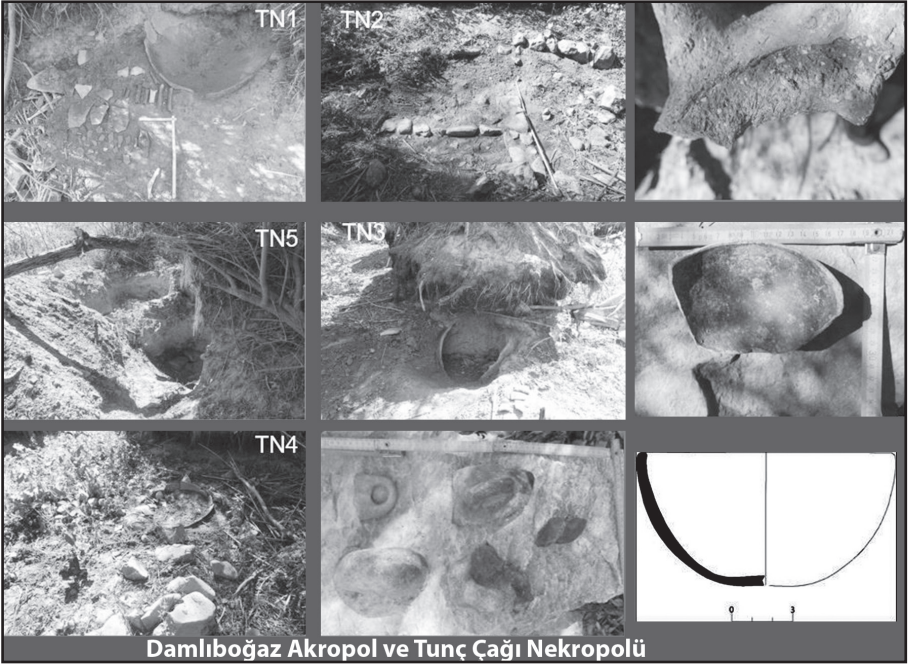
Resim 1: Pilavtepe akropol *pithos* mezar.

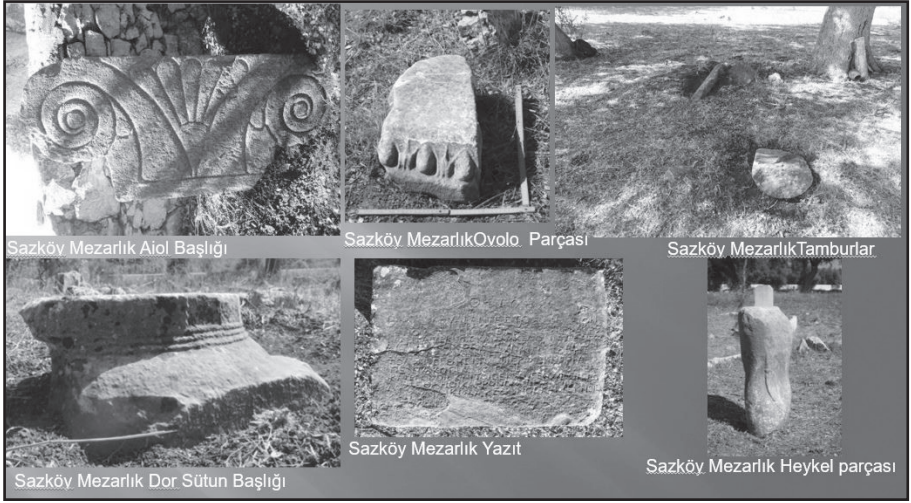
Resim 2: Güllük Körfezi kaya mezar.

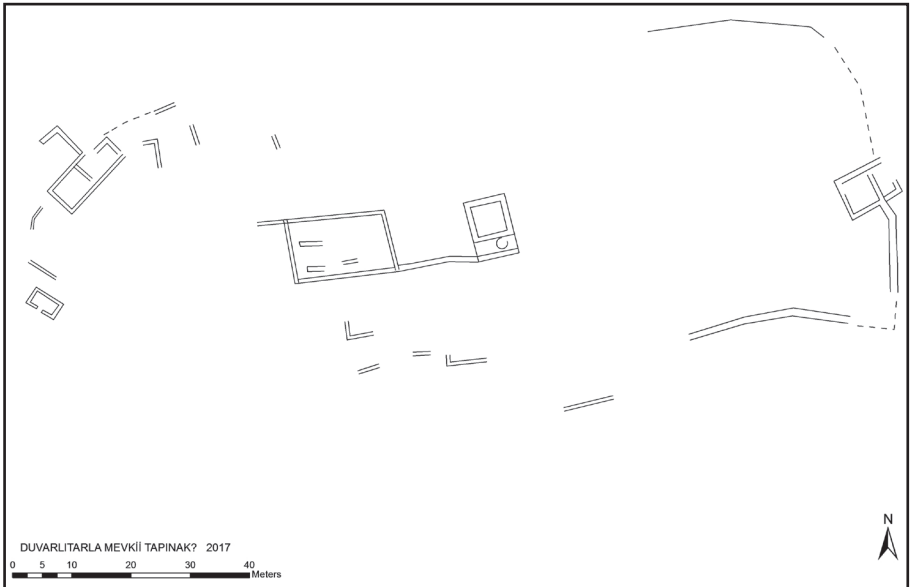
Resim 3: Kyndia Altar.

Resim 4: Damliboğaz Tunç Çağı Nekropolü.

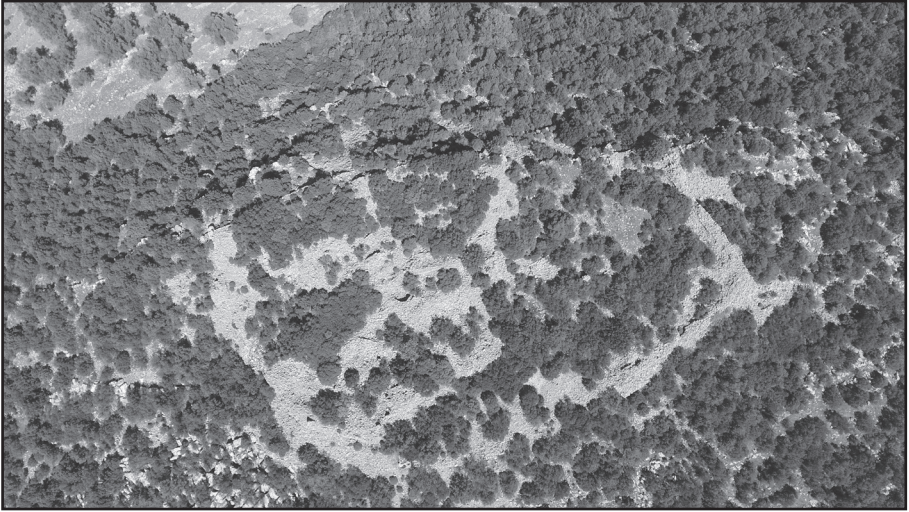
Resim 5: Sazköy Mezarlık Antik Bloklar.

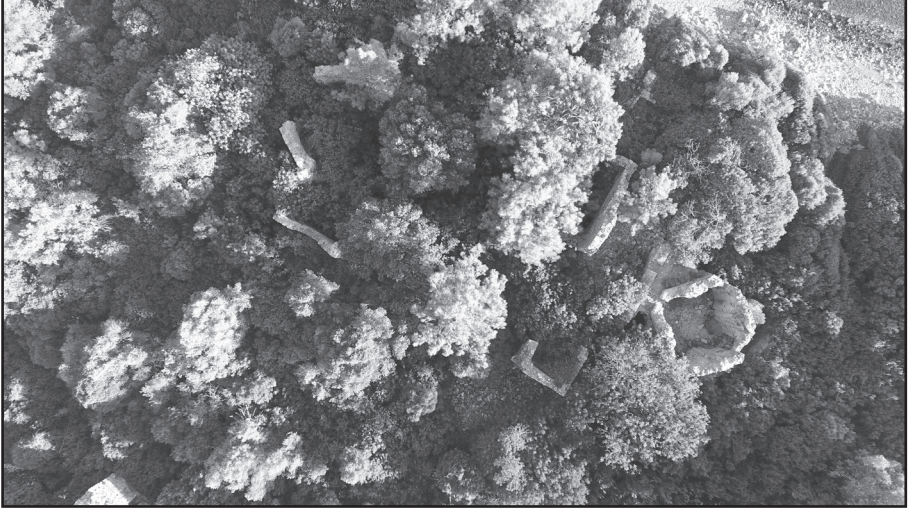
Resim 6: Güvercinlik, duvarlı tarla yerleşim planı.

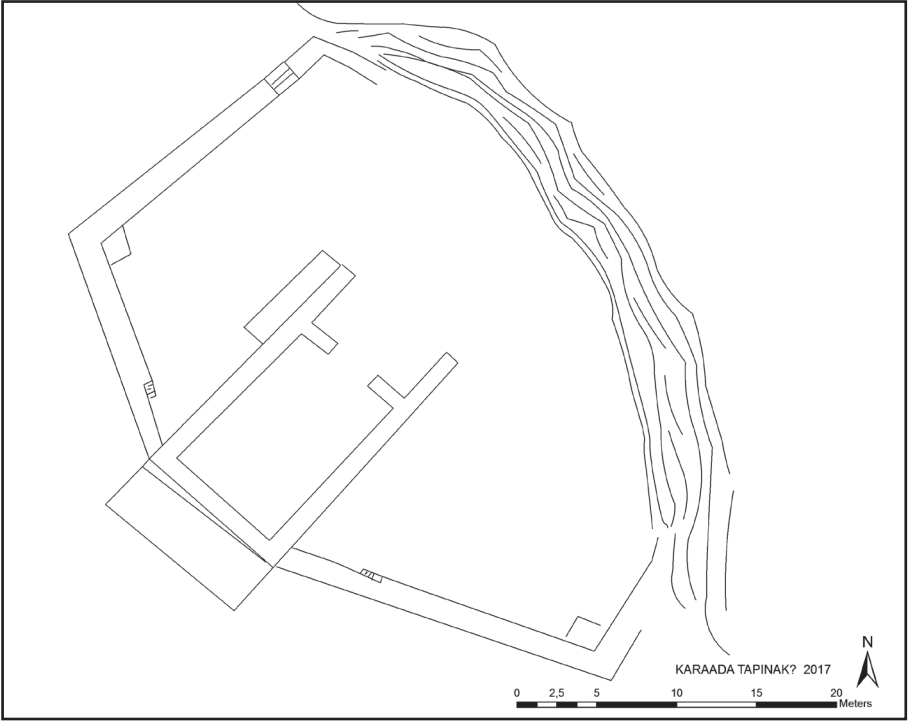
Resim 7: Büyük Keneli Tepe.

Resim 8: Çilek Kalesi.

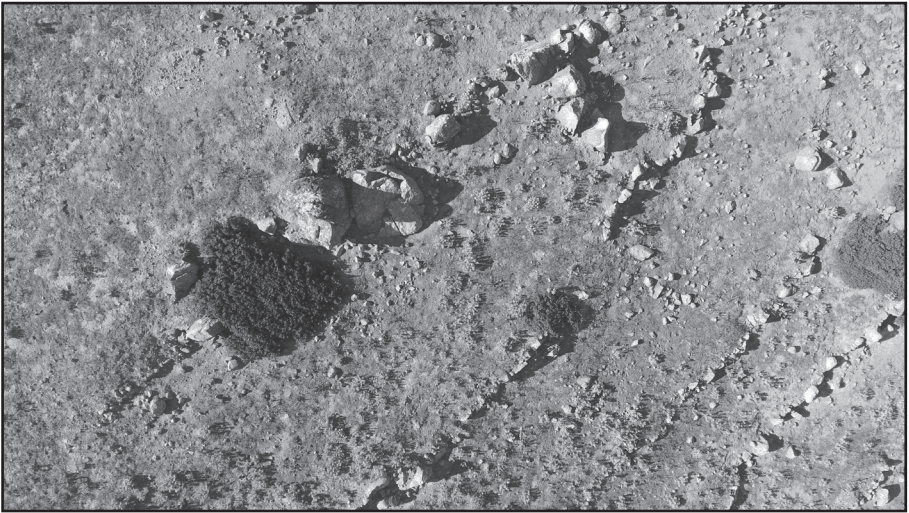
Resim 9: Kissebüktü Bazilika ve Vaftizhane.

Resim 10: Karaada tapınak planı.

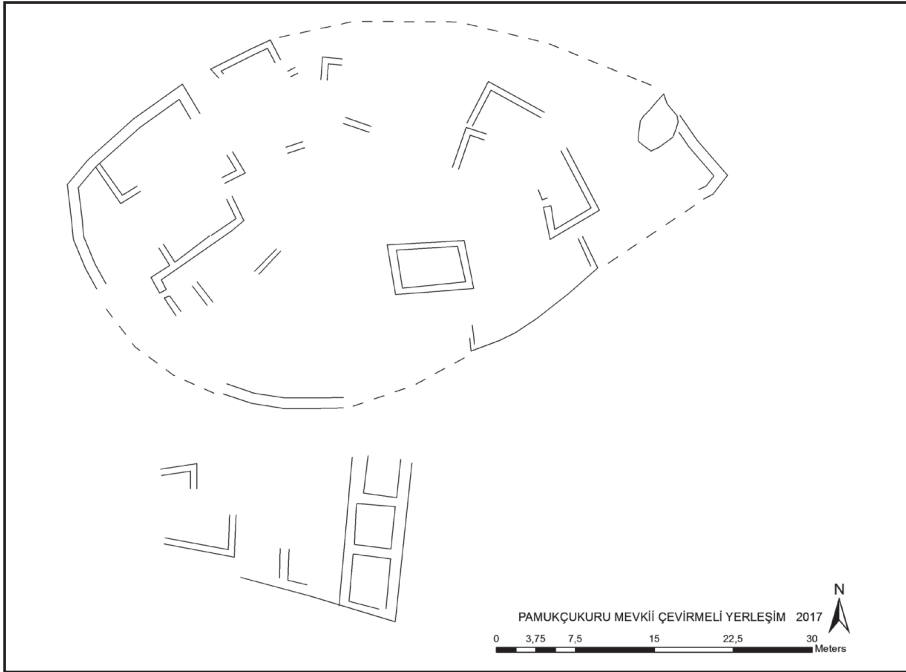
Resim 11: Karaada güneyden görüntü.

Resim 12: Çavuş Adası tarım terasları.

Resim 13: Çavuş Adası yüzey seramik parçaları.

Resim 14: Güvercinlik Pamukçukuru mevkii yerleşim planı.

Resim 15a: Aspat 15 Temmuz Bodrum depremi sonrası göçen surlar.

Resim 15b: Aspat 15 Temmuz Bodrum depremi sonrası göçen surlar.

KIRŞEHİR VE YOZGAT İLLERİ NEOJEN DÖNEM OMURGALI FOSİL YATAKLARININ TESPİTİ (2017)

Ahmet Cem ERKMAN*

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 18.09.2017 tarih 188508 sayılı araştırma izin yazısına istinaden yapılmasına izin verilen “Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yataklarının Tespiti” konulu 2017 Yılı Yüzey Araştırması 09.10.2017-26.10.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Çalışmaya; Doç.Dr. Ahmet Cem Erkman başkanlığında (Ahi Evran Üniversitesi), Prof. Dr. Şakir Önder Özkurt (Ahi Evran Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Doğukan Doğu Yavaşlı (Ahi Evran Üniversitesi), Uzm. Dr. Yarenkür Alkan (Ahi Evran Üniversitesi), Arş. Gör. Dr. Serkan Şahin (Ahi Evran Üniversitesi), ve Ahi Evran Üniversitesi Antropoloji Bölümü yüksek lisans öğrencilerinden Hasan Vural, Ali Taş, Emrah Şimşek, Hikmet Güney ve bakanlık temsilcisi olarak Kaman Kalehöyük Arkeoloji Müze Müdürlüğünden Uzman Penpe Gürsoy görev almıştır. Kırşehir ve Yozgat illerinde gerçekleştirilen araştırmalar aşağıda özetlenmektedir (Harita: 1).

GİRİŞ

Türkiye'nin Karasal Paleojen ve Neojen çökelleri çok geniş alanları kaplarlar ve Kırşehir-Yozgat illeri de dâhil olmak üzere birçok fosil bulgu yeri veya yataklarına sahiptirler. Ancak, Senozoyik karasal çökelleriyle ilişkili ola-

* Doç. Dr. Ahmet Cem ERKMAN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE.

rak pek çok yörede sağlıklı kronostratigrafi birliği kurulamamıştır. Bu durum özellikle Kırşehir ve Yozgat illerinde mevcut bulunan çökeller içinde geçerlidir. Yüzey araştırmaları tamamlandığında Anadolu'nun biyokronolojik, biyo-çeşitlilik, paleocoğrafik, paleoekolojik, paleoklimatolojik, stratigrafik ve magnetostratigrafik zonasyonlarının kurulması ve problemlerinin çözülmesine çok önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca bu proje Avrasya paleobiyostratigrafik çalışmalarını yeniden şekillendirmesi beklenmektedir. Avrupa ve Asya omurgalı faunasının birinden diğerine olan göçlerinin hangi yollardan yapıldığının anlaşılması bakımından bu tip araştırmalar büyük önem taşımaktadır.

KIRŞEHİR BÖLGESİNE AİT YÜZEY ARAŞTIRMASI

39°30'47.56''K-33°46'18.64''D ve 39°30'52.16''K- 33°46'9.05''D kordinatlarında Hamit bölgesinde tarla ve tepelik olan arazide fil ailesine (*proboscidae*) ait fosil kalıntıları gözlemlendi (Resim: 1). Dağınık halde bulunan fosillerin yıllar içinde tarlaların sürülmesi ile etrafa dağıldığı düşünülmektedir (Resim: 2). Bölgeye yakın olan İnziloğlu köyü etrafında ise herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır (Resim: 3). Kızılırmak ve Hirfanlı Barajının kuzey bölümünü oluşturan kıyı şeridi kenarı, Savcılı, Kurutlu, Yelek, Kırgınmeşe, Toklumen, Sıdıklı, Sevdğin, Kortulu, Kalankaldı, Sıdıklıkızıağıl ve Güzler bölgeleri 2017 yılı yüzey araştırmasında Kırşehir İli sınırları içinde incelenen bölgeler arasında yer almıştır. Çalışma sırasında Kırşehir bölgesinde lokalite olarak değerlendirilebilecek üç farklı formasyon gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki Toklumen Kasabası ikincisi Güzler Köyü ve üçüncüsü ise Mahmutlar Köyü bölgesinde yer alan lokalitelerdir.

39° 7'2.78''K- 33°44'6.26''D koordinatlarında yer alan Toklumen lokalitesi devam eden Kurutlu Kazısının bir uzantısı olarak düşünülmektedir. Mineral yapısı bu durumu destekler niteliktedir. Bu bağlamda başkanlığım altında devam eden Kurutlu Fosil Kazısından 13 km. doğusunda yer alan Toklumen formasyonu Kurutlu'nun 5. lokalitesi olarak dikkate alınmaktadır (Resim: 4). İkinci lokalite Güzler bölgesi 2011 yılında başlayan yüzey araştırmasında olduğu gibi bu yılda çalışma programına dahil edilmiştir (Resim: 5). Yaklaşık olarak 39° 1'40.08''K ve 34°6'20.50''D koordinatlarında yer alan bölgede

zürafa (*giraffidae*), gergedan (*rhinocerotidae*), hortumlular (*proboscidae*), atlar (*equidae*) ve boynuzlugiller (*bovidae*) ailesine ait bazı fosil parçaları gözlemlenmiştir (Resim: 6). Üçüncü lokalite 39°26'12.06"K ve 34°29'19.54"D koordinatlarında bulunan Mahmutlu bölgesidir. Kırşehir kuzeyinde Çiçekdağ İlçesi'ne bağlı bölgede hortumlular (*proboscidae*), atlar (*equidae*), sırtlanlar (*hyaenidae*) ve boynuzlugiller (*bovidae*) ailelerine ait Alt Pliyosen olduğunu düşündüğümüz omurgalı fosiller gözlemlenmiştir (Resim: 7). Bulgular bölgenin kesinlikle çalışılması gereken bir formasyon olduğunu işaret etmektedir. Kırşehir'in güneyinde yer alan Sıdıklı ve Kortulu bölgeleri gezilmesine karşın potansiyel olabilecek herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

YOZGAT BÖLGESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Küzeyca, Yiğitler, Çöplüçiftliği, Üçobalar, Başpınar, Şefaattli bölgeleri 2017 yılı yüzey araştırmasında hedeflenen çalışma alanlarıdır. Bu alanlar içinde iki formasyon ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki Yiğitler ve ikincisi ise Küzeyca formasyonudur.

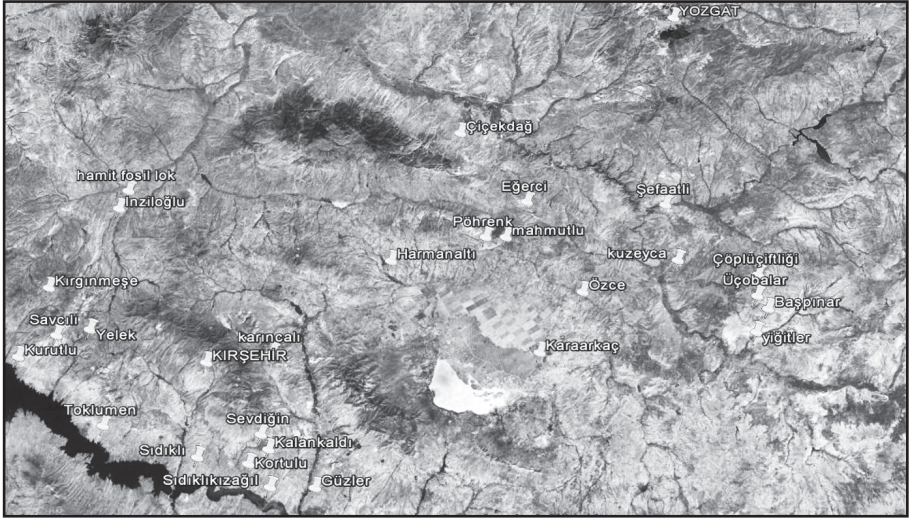
Yozgat Yenifakılı'ya bağlı Yiğitler Köyü yakınlarında 1060 metre yüksekliğindeki 39° 16' 44.3 Kuzey ve 34° 57' 14.89 Doğu koordinatlarda bulunan 5 metre masif kireçtaşının altında ve volkanik tüfün hemen üzerinde bulunan kırmızı kumlu çamur taşının içerisinde carnivor, bovid, hipparion, rhino ve suid hayvanlarına ait fosil parçaları bu yılda gözlenmiştir (Resim: 8).

39°23'50.41"K ve 34°48'36.73"D koordinatlarında yer alan Küzeyca lokalitesi Yiğitler lokalitesinin yaklaşık 20 km. kuzey-batısında yer almaktadır. Formasyon Yiğitler lokalitesine büyük benzerlik göstermektedir. Fosiller Alt Pliyosen dönemi işaret etmektedir. Lahar içinde carnivor, bovid ve hipparion fosilleri gözlemlenmiştir (Resim: 9). Ayrıca Yozgat İli'nin güney kısmındaki belirtilen bölgelerde her hangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin lokalite-stratigrafik birimleri daha çok Avrupa referans lokalitelerine göre tarihlendirilmektedir. Bu projenin diğer bir önemi ise Türkiye'ye

özgü bir omurgalı-memeli zonasyonunun oluşturulmasının amaçlanmasıdır. Kırşehir ve Yozgat bölgelerinin öncelikle biyostratigrafik, paleocoğrafik, paleoekolojik ve paleoklimatolojik problemlerinin çözülmesi gerekmektedir. Bölgenin karasal Tersiyer biyostratigrafisi oldukça karışıktır. Bu stratigrafik ve paleocoğrafik karmaşa büyük oranda omurgalı fosillerin katkısı ile çözülebileceğinden çalışmalara gelecek yıllarda da devam edilmesi planlanmaktadır.

Harita 1: Çalışılan bölgeler.

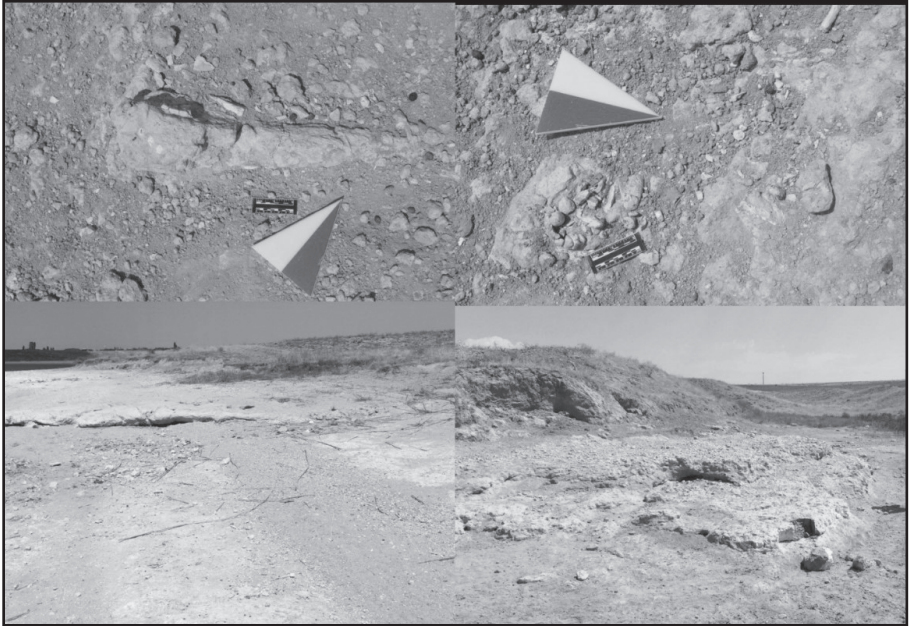
Resim 1: Fillere (*proboscidae*) ait fosil kalıntıları

Resim 2: Tarlaların traktörle sürülmesi ile etrafa dağılan fosil kalıntıları.

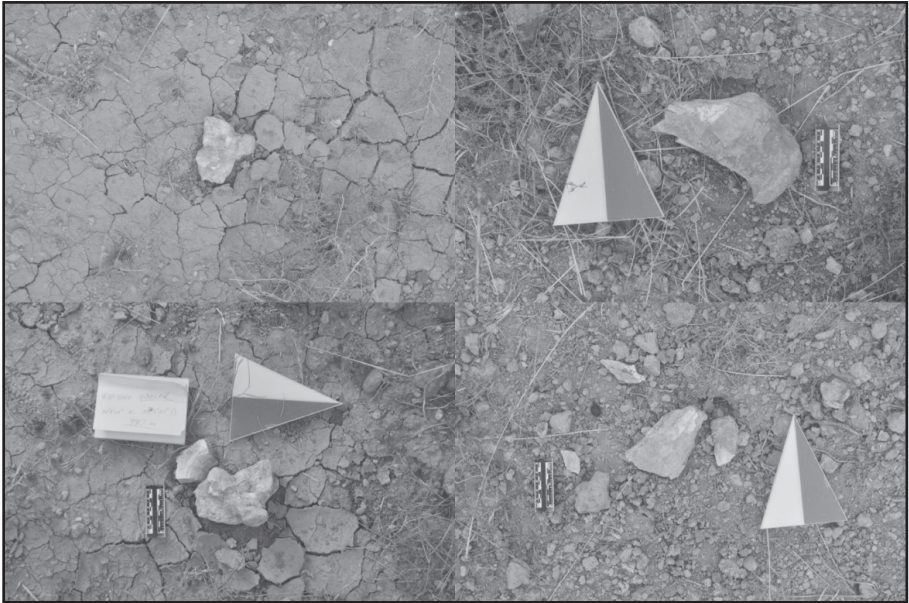
Resim 3: Hamit bölgesindeki çalışmadan bir görüntü.

Resim 4: Toklumen bölgesinde bulunan karbonatlı sediman ve bir file ait fosil parçaları.

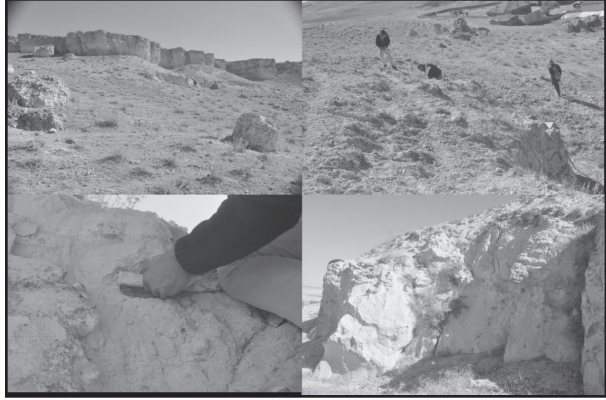
Resim 5: G zler lokalitesi.

Resim 6: G zler formasyonunda gözlemlenen fosillere ait parçalar.

Resim 7: Mahmutlu lokalitesi

Resim 8: Fosil örnekleri ve lahar akıntıları.

Resim 9: Kuzeyca formasyonu.

DENİZLİ VE AYDIN İLLERİ VE İLÇELERİNDE PLEİSTOSEN DÖNEM FOSİL YATAKLARININ TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2017

Ahmet İhsan AYTEK*
Serdar MAYDA
Alper Yener YAVUZ
Hakan MUTLU
Erhan TARHAN
Amélie VIALET
Ayla SEVİM EROL
Mehmet Cihat ALÇİÇEK

Denizli ve Aydın illeri ve ilçelerindeki Pleistosen dönem fosil yataklarının tespitine yönelik yüzey araştırmasının birincisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 15.08.2017 tarih ve

-
- * Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İhsan AYTEK, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.
Dr. Öğr. Üyesi Serdar MAYDA, Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, İzmir/TÜRKİYE.
Arş. Gör. Alper Yener YAVUZ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.
Arş. Gör. Hakan MUTLU, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.
Arş. Gör. Erhan TARHAN, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Çorum/TÜRKİYE.
Dr. Amélie VIALET, Muséum national d'Histoire naturelle, Département de Préhistoire, Paris/FRANSA.
Prof. Dr. Ayla SEVİM EROL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.
Prof. Dr. M. Cihat ALÇİÇEK, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE.
Çalışmaya katılan Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Antropoloji bölüm öğrencisi Talha KARA-BACAK ve Ankara Üniversitesi Antropoloji bölüm öğrencisi İlayda KOÇAK'a katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

166775 sayılı izni ile 05.09.2017-24.09.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Bakanlık temsilcisi olarak Aydın İl Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü uzmanı Yıldırım TURAN katılmıştır. Araştırma Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Başkanlığı tarafından desteklenmiştir (Proje No: 0436-Güdümlü-17).

Anadolu, coğrafi konumu itibariyle, insan ve hayvan göçleri için köprü vazifesi görmektedir. Özellikle iklimde önemli değişikliklerin olduğu Pleistosen dönemin başlaması bu göç hareketlerini, hem insan hem de hayvan grupları için hızlandırmıştır. Afrika dışında bulunan en eski insan fosilinin, komşumuz olan Gürcistan'ın Dmanisi bölgesinde bulunması, Anadolu'nun önemini açıkça gözler önüne sermektedir. Buna rağmen Anadolu, Pleistosen dönem araştırmaları bakımından çok bakir bir bölge konumundadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile gerçekleştirilen Pleistosen dönem çalışmaları sınırlı sayıda olmakla beraber, bu çalışmaların büyük çoğunluğu Neojen dönemi de kapsayacak şekilde gerçekleşmekte ve araştırmalar genelde Miyosen dönem çökellerinde yürütülmektedir. Araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz Denizli ve Aydın illeri ise sadece bir çalışma ile temsil edilmektedir. Yine Anadolu'da bulunmuş en eski insan fosilinin Denizli İli'nden çıkmış olması, bölgede bir araştırma yapılmasını elzem kılmıştır. Araştırma, Denizli İli'nde Merkez ilçe, Honaz, Babadağ ve Sarayköy ilçelerinde (Resim: 1); Aydın İli'nde ise merkez ilçe, Söke, Nazilli ve Kuşadası ilçelerinde (Resim: 2) gerçekleştirilmiştir.

DENİZLİ

Honaz

Denizli İli yüzey araştırmasında ilk olarak Aşağıdağdere köyünde yer alan ve birinci derece arkeolojik sit alanı olan Kocain mağarası ziyaret edilmiştir (GPS: 37.80889K 29.38942D). Mağaranın içerisinde çok sayıda farklı hayvana ait güncel kemikler ile antik dönemlere ait olduğu düşünülen bazı insan iskelet parçaları bulunmuştur. Bununla birlikte mağarada antik döneme ait keramik parçalarına da rastlanılmıştır. Mağara içerisinde farklı bölgelerde, definecilerin yaptığı düşünülen küçük kazı çukurları da tespit edilmiştir. Mağaranın, yapısı ve konumu göz önüne alındığında, büyük bir ihtimalle

Pleistosen dönem insanları tarafından kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Bölgeye çok yakın bir yer olan Kocabaş köyü civarında bir traverten ocağında bulunan ve en az 1.2 milyon yaşında olduğu belirlenen bir insan kafatası fosili de, bölgenin insanlar tarafından kullanıldığının net göstergesi konumundadır. Mağaranın güncel konumu her ne kadar ovoidan yüksekte olsa da, bahsi geçen zaman diliminde henüz çökme gerçekleşmemiş olduğundan, mağaranın seviyesinin insan yerleşimine uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye’de bulunmuş en eski insan fosilinin, bir traverten ocağından çıkmış olması nedeniyle, araştırmamızda traverten ocaklarına da büyük önem verilmiş olup, araştırma süresinin kayda değer bir bölümünün bu ocaklarda geçirilmesine karar verilmiştir. Arazinin büyük çoğunluğu ocaklarla kaplı olduğu için, yüzey taraması yapılacak alanlar kısıtlıdır. Bu nedenle bölgede bulunan ocaklara yaptığımız ziyaretler ile ocak yöneticileri ile tanışılarak kendileri bölgenin fosil bulunma potansiyeli açısından bilgilendirilmiştir. Böylece, gelecekte ocaklarda çıkacak fosiller ile ilgili tarafımıza bilgi verilmesi hususunda faydalı ilişkiler kurmuş bulunmaktayız. Yine ocak sahiplerinden aldığımız bilgiler neticesinde bölgede henüz ocak faaliyetlerine başlamamış açık alanların varlığını öğrenip bu alanlarda yüzey araştırması gerçekleştirdik.

Babadağ

Diğer bir araştırma alanı olan Babadağ İlçesi çalışmalarına, Kelleci ile Bekirler köyleri arasında kalan geniş alanın taranması ile başlanmıştır (GPS: 37.81523K 28.91108D). Bahsi geçen bölgede Kelleci-Bekiler arasındaki yolun sağ ve sol taraflarında yer alan Hayrat Mevkii’ndeki tarlaların tamamı taranmıştır. Ancak, birkaç tarla, etrafı kapalı olduğu için taranamamıştır. Yıl boyunca çiftçiler tarafından işlenen tarlaların bazılarında vejetasyona neredeyse hiç rastlanmazken, bazılarının yoğun şekilde vejetasyona maruz kaldığı görülmüştür. Yolun Bekirlere yakın kısmında tarla üzerinde, Bolu düzü Mevkii’nde antik dönem yapılarına rastlanılmış olup, bölgenin sit alanı olduğu öğrenilmiştir. Yeşilyayla köyü etrafında yol yarmaları ve açık alanlar taranmıştır (GPS: 37.80975K 28.96323D), ancak açık alanlarda herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Sarayköy

Sarayköy İlçesi'ne ait çalışmalar Kabağağ köyü yakınlarındaki arazilerin taranması ile başladı (GPS: 37.92793K 28.75568D). Bölgede açık arazilerin yanında yol yarmaları içerisinde kömürlü Pleistosen katmanlar da tarandı. Bu arazide yapılan çalışmada herhangi bir buluntuya rastlanılmadı. Kabağağ'ın doğusunda, Sarayköy ilçe merkezine yakın bir konumda bulunan Kumluca köyü yakınlarında çok geniş açık alanlar tespit edildi ve bu alanlarda tarama gerçekleştirildi (GPS: 37.90552K 28.85032D). Sarayköy İlçesi içerisinde yer alan Tosunlar köyü etrafında da araştırma gerçekleştirildi (GPS: 37.97250K 28.93485D). Engabeli arazilerle beraber açık alanların da olduğu bölgede gerçekleştirilen tarama esnasında herhangi bir buluntuya rastlanılmadı.

Merkez

Denizli-Antalya karayolu üzerinde, Denizli'nin yaklaşık 20 kilometre güneyinde Şahin Tepesi olarak adlandırılan mevkide karayolun sağ kısmında bulunan ormanlık alanda, yol açılması esnasında oluşan ve Pleistosen dönem tarihlendirilen yarmalar tespit edildi ve bu yarmalar araştırıldı. Tarama işlemi otoyol üzerinden de görülen bir mağaranın incelenmesi ile başladı (Resim: 3; GPS: 37.72068K 29.16922D). Mağaranın ağzının çapı yaklaşık 9 metre ve derinliği 8 metre olup, mağaranın giriş kısmında sağda yaklaşık 1 metre genişliğinde, 1.5 metre uzunluğunda ve yaklaşık 70 cm. derinliğinde kaçak bir kazı çukuruna rastlanılmıştır (Resim: 4). Defineciler tarafından açıldığı düşünülen çukur içerisinde birkaç fosilleşmiş kemik parçasının açığa çıktığı görülmüştür (Resim: 5). Kemiklerin kırılma yüzeyleri incelendiğinde de bu kemiklerin insanlar tarafından kırıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, yine aynı çukur içinden açığa çıkan malzemelerin incelenmesi sonucunda bir yonga buluntusuna da rastlanılmıştır. Bu buluntular, mağaranın insanlar tarafından tarih öncesi dönemde iskân edildiğini göstermesi bakımından, önemli izler olarak değerlendirilebilir. Bahsi geçen bölgede yol yarmaları taranırken, mağaranın doğusunda bir açık alan tespit edilmiş olup (GPS: 37.72482K 29.17566D), burada gerçekleştirilen aramada herhangi bir buluntuya rastlanılmadı.

AYDIN

Söke

Aydın İli Söke çalışmaları Kuşadası yolu üzerinde, otoyoldan yaklaşık 1.5 km. içeride yer alan Yamaç köyü çevresinde başlatıldı (GPS: 37.77778K 27.41224D). MTA çalışmalarından mikro memeli fosilleri varlığı bilinen alanda, yol üzerindeki yarmaların taranması esnasında Burçaktepe Savulca formasyonunda fosilleşmiş bir at kemiğine rastlanıldı (Resim: 6). Fosilin ölçüleri ve fotoğrafları yayın için alındı. Çok iyi derecede korunmuş olan bu sağ metakarpal fosili bölgede bulunan tek örnektir ve Anadolu Pleistosen faunasına ait bütün halinde korunmuş ilk metapod örneğidir. Fosil üzerinden alınan ölçümler, bu metapodun küçük boyutlu bir ata ait olduğunu göstermektedir. Fosil üzerinde alınan ölçümler fosilin *Equus altidens* olarak tanımlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu istatistiksel çalışma, tek bir metapod ile gerçekleştirildiği için örneğimiz *E. cf. altidens* olarak tanımlanmıştır. İleride elde edilecek yeni fosiller ile fosil örneğimiz tekrar değerlendirilecektir. Örneğimiz İtalya (Pirro Nord ve Selvella-Gioiella) ve İspanya (Venta Micena) örneklerine çok yakın değerler göstermektedir (Resim: 7). Fosil ile ilgili bilimsel bir yayın hazırlanmakta olup. Bu bölgeden ayrıca mikro memeli varlığını ve bölgenin Pleistosen döneme ait iklimini belirlemek üzere polen analizi yapılması için bir miktar toprak örneği de alınmıştır. Yamaç köyüne doğru giden yolun doğu yamaçları, yoğun tarım faaliyetleri ile kaplı olduğundan herhangi bir araştırma yapılamamıştır. Bununla beraber yolun doğu kısmında açık araziler büyük yer kaplamakta olup vejetasyon bazı bölgelerde yoğun, bazı bölgelerde ise az miktardadır. Bu alanlarda yapılan aramada bir adet deniz kabuklusuna ait fosil ile iki adet uzun kemik parçası olduğu düşünülen fosil bulunmuştur. Kemik parçaları tam bir tanımlama için uygun özellikler taşımamakla beraber boynuzlulugillerden bir hayvana ait olduğu düşünülmektedir. Bölgede yapılan geniş ölçekli taramada başka herhangi bir fosile rastlanılmamıştır.

Doğanbey Milli Park Müzesinde fosiller olduğuna dair alınan duyum neticesinde müzeye bir ziyaret gerçekleştirilmiştir (GPS: 37.63180K 27.17831D). Ancak müzedeki deniz canlılarına ait iskeletlerin fosil olmadığı, güncel hayvanlara ait olduğu görülmüştür.

Söke merkez Ağaçlı yolu üzerinde yer alan bir kömür madenine yapılan gidilerek madenin mühendisinden alan ile bilgi alınmıştır. Bölgede Pleistosen dönem yatakları varlığına dair bir bilgi alınamasa da, madenin kömür işle-mesi sonucu ortaya çıkan atık bölgesinde incelemelerde bulunmamıza izin verilmiş ve buradan yine mikro memeli ve polen analizi için bir miktar kömür örneği alınmıştır (GPS: 37.75356K 27.37138D).

Söke İlçesi'ne bağlı Kemalpaşa mahallesinin olduğu bölgede daha önce MTA tarafından gerçekleştirilen çalışmalardan bölgede Pleistosen döneme ait çökeller olduğu bilinmektedir. Kemalpaşa Mahallesi çevresinde yapılan incelemede bölgenin büyük kısmının iskân edildiği görülmektedir (GPS: 37.74933K 27.39676D). Kemalpaşa mahallesinin aşağı kısmında geniş boş bir arazi üzerinde küçük bir yamaca rastlanılmıştır (GPS: 37.74540K 27.39523D). Gevşek bir yapıda olan kumtaşı ve çamur taşından oluşan bu yamaçta yamaç akması mevcuttur ve herhangi bir fosil bulguya rastlanılmamıştır.

Kuşadası Söke yolu üzerinde yer alan Çorapçıboğazı Mevkii'nde Pleisto-sen çökelleri gözlemlenmiş olup, bölgedeki geniş arazide yapılan çalışmada herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır (GPS: 37.76749K 27.37959D).

Söke'den Aydın merkeze dönüş yolculuğu esnasında Ortaklar-Germen-cik yol ayrımının olduğu mevkiinin doğu kısmında Pleistosen çökeli olma ihtimali yüksek alanlar görülmüştür. Bunun üzerine genel bir tespit yapmak üzere bu yol üzerinde Aydın'a geçilmesine karar verilmiştir.

Yol üzerinde yer alan Moralı Köyü'nün batısında (GPS: 37.83116K 27.54639D) ve kuzeyindeki Mursallı Köyü'nün güneyinde Pleistosen çökelle-rine rastlanılmıştır (GPS: 37.84599K 27.57061D). Bahsi geçen alanlar araştırma sınırları içerisinde yer almadığı için, bölgelerin GPS koordinatları alınmış ve gelecek yıllarda gerçekleştirilecek çalışma programına alınmasına karar ve-rilmiştir.

Nazilli

Nazilli İlçesi'nde çalışmalar kömür ocakları ziyaretleri şeklinde gerçekleşt-irilmiştir. Ocaklı Köyü'nün yaklaşık 1 km. kuzeyinde yer alan maden sahası

ziyaret edilmiştir (GPS: 37.93877K 28.28283D). Sonrasında ocak yöneticileri ile yapılan görüşme neticesinde yetkililerden izin alınarak işletme sahası da gezilmiş (GPS: 37.94167K 28.28112D) ve mikro memeli ile polen analizleri için kömür örneği alınmıştır. Yine maden istihracı yapılmayan çevre kısımlar da gezilerek fosil yatakları tespit edilmeye çalışmıştır. Bölgede yapılan çalışmada herhangi bir fosil bulguya rastlanılmamıştır.

Merkez

Merkezde, Adnan Menderes Üniversitesi'nin kampüs alanının olduğu bölgede de Pleistosen döneme ait çökeller olduğu bilinmektedir. Ancak üniversite ve çevresinde, binalar ve çevre düzenlemesi sebebiyle açıkta bir çökel görülmemiştir. Üniversite kampüsünün bittiği noktada katı atık tesisi olarak kullanıldığı görülen geniş bir alanda Pleistosen çökelleri tespit edilmiştir (GPS: 37.85662K 27.86375D). Taşınmanın yüksek olduğu görülen çökellerde herhangi bir fosil bulguya rastlanılmamıştır.

Aydın merkeze bağlı Şahnalı Köyü içerisinde yer alan kömür ocağına ziyaret gerçekleştirilmesi planlanmış ise de bölgeye izinsiz girilemeyeceği söylenmiştir. Bunun üzerine merkezde yer alan idari ofis ziyaret edilerek ziyaret için izin görüşmesi yapılmıştır. Yönetim kurulu kararı olmadan bölgenin ziyaretinin mümkün olmadığı öğrenilmekle beraber önümüzdeki yıl çalışma öncesinde alınacak izin ile bölgeyi ziyaret edebileceğimiz bildirilmiştir. Ziyaret esnasında ofiste yer alan camekân içerisindeki kömür örnekleri incelerken içerisinde bir fosil olduğu tespit edilmiştir. Bilimsel çalışması yapılmak üzere fosilin ölçümleri ve fotoğrafları alınmış olmakla birlikte fosilin korunma durumu, fosilin taksonomik bir sınıflandırmaya uygun olmamasına neden olmaktadır.

Tralles Antik Kentinin kuzeyinde Horozköy Mevkii'ne giden yol kenarlarında Pleistosen dönem çökelleri tespit edilmiş ve yol boyunca tüm çökeller taranmıştır (GPS:37.88624K 27.83218D). Yolun doğu ve batı yamaçlarında açıkta olan alanlar da taranmış, herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Kuşadası

Söke ile Kuşadası arasındaki yolculuk gidişte Yaylaköy ve Soğucak, dönüşte ise Davutlar ve Ağaçalı üzerinden gerçekleştirilmiş ve yol çevresindeki muhtemel alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Kuşadası İlçesi sahip olduğu konum itibarıyla yoğun bir yapılaşmaya uğradığı için bölgede çok geniş Pleistosen alanlarına rastlanılmamıştır. Ağaçalı mevkiini geçtikten sonra yol kenarlarında Pleistosen çökelleri tespit edilmekle beraber herhangi bir fosil bulguya rastlanılmamıştır (GPS: 37.74308K 27.34700D).

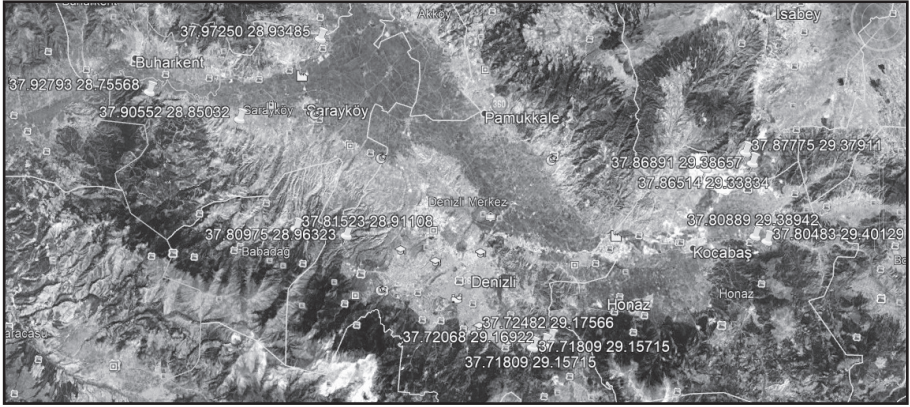
Sonuç

Yüzey araştırmamızın ilk senesi genel itibarıyla bölgeyi tanıma ve ileriki yılların planlanmasını oluşturma şeklinde geçmiştir. Denizli İli'ndeki zamanımızın büyük bir kısmı traverten ocaklarını ziyaret ve idarecileriyle görüşmek şeklinde geçmiştir. Türkiye'nin en eski insan fosilinin, bu ocakların birinden çıkmış olması, bu ziyaretlerin önemini ortaya koymaktadır. Ziyaretler esnasında yetkililer ile çok iyi ilişkiler kurulmuştur. Böylece, kültür ve tabiat varlıklarımızın korunması hedeflenmiştir. Yine Denizli çalışmaları esnasında hali hazırda sit alanı olan Kocain mağarası ve diğer iki mağara, bölgede insan yaşamına uygun yerler olarak dikkat çekmiştir. Mağaraların içinde ve çevresindeki buluntular da bunu destekler niteliktedir. Özellikle Şahin Tepesi'nin üst kısmında yer alan mağara defineciler tarafından da tahrip edilmiş olup, koruma altına alınmasına ve içerisinde bilimsel çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Denizli yüzey araştırması esnasında birçok noktada taş alet yapımında kullanılan litik malzemeye de rastlanılmıştır. Ancak, bölgede bu tip malzemelerin araştırılmasına yönelik çalışan başka bir ekip olması nedeniyle herhangi bir örnek toplanmamış, sadece fotoğrafları çekilip koordinatları alınmış ve sonuç raporuna yazılmıştır.

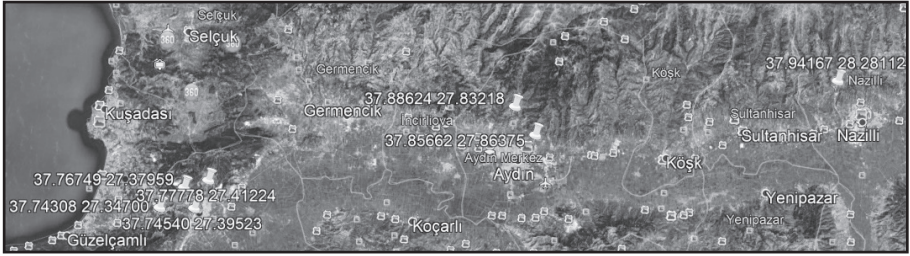
Yüzey araştırmamızın Aydın bölümü, şehirde Kültür Bakanlığı izni ile gerçekleştirilen ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Yine bölgeyi tanımaya yönelik gerçekleştirdiğimiz çalışmada ileriki yıllar için önemli planlamalar yapmış bulunmaktayız. Buluntu sayısı az olmakla beraber, daha önce bölge-

de bu tarz buluntular olmadığı için her buluntu büyük önem taşımaktadır. Bölgede elen geçen tek örnek olan at fosili ile ilgili bir yayın hazırlanmaktadır.

Aydın İli'nde de Denizli İli'nde olduğu gibi, ocak ziyaretleri gerçekleştirelerek ileriki yıllarda bu ocaklardan çıkacak olan fosillerin korunması ve bilim dünyasına kazandırılması açısından önemli kazanımlar elde edilmiştir. Önümüzdeki yıl için yeni bir planlama ile Denizli ve Aydın illerinde çalışma alanı farklı ilçeleri de kapsayacak şekilde genişletilerek Neojen dönemi de içine alan fosil yataklarının tespiti yönelik bir çalışma planlanmaktadır.

Resim 1. Denizli İli yüzey araştırma noktaları.

Resim 2. Aydın İli yüzey araştırma noktaları.

Resim 3. Denizli İli Merkez İlçede bulunan mağara.

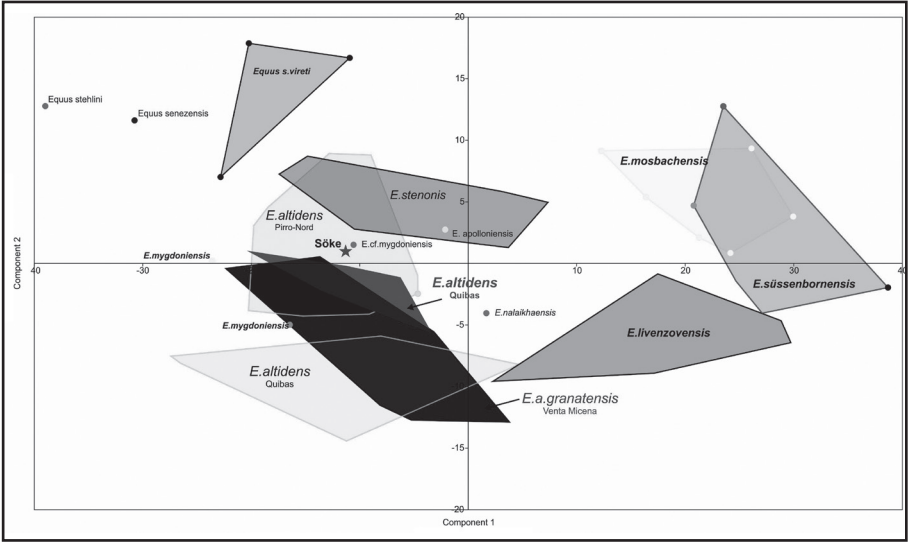
Resim 4. Mağara girişinde bulunan ve defineler tarafından açıldığı düşünülen açma.

Resim 5. Mağara girişindeki açmadan çıkan fosilleşmiş kemikler.

Resim 6. At metakarpal fosili.

Resim 7. Söke at fosilinin temel bileşenler analizi grafiği.

2017 YILI KARS - İĞDIR İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Akın BİNGÖL*
Mustafa KARAGEÇİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 22.09.2017 tarihli ve 193267 sayılı izinleri ile 2017 yılı yüzey araştırmaları, Kars İli Merkez ve Digor İlçeleri ile Iğdır İli Karakoyunlu İlçesi'nde yürütülmüştür. Kafkas Üniversitesi'nden Doç. Dr. Akın BİNGÖL başkanlığında yürütülen çalışmalara Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN, Doç. Dr. Bahattin ÇELİK, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARAGEÇİ, Doç. Dr. Nezahat CEYLAN, Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR ve Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Malatya Müzesi Müdürlüğü'nden Uzman Dilare DERİCİ üstlenmiştir¹. Yüzey araştırmaları laboratuvar çalışmaları Emine ÇALBAY, Dilek KARAGEÇİ ve Emre BALCI tarafından yürütülmüştür.

Bölgede daha önce yaptığımız araştırmaların 2017 yılı çalışmaları verimli geçmiş ve bölgenin tarihi ve arkeolojisini aydınlatması bakımından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz birçok merkez tespit edilmiştir.

KARS BÖLGESİNDE BELİRLENEN YERLEŞMELER

2017 yılı yüzey araştırmalarını Merkez İlçe ve Digor İlçelerinde yoğunlaştırdık. 2017 yılında Kars bölgesinde yaptığımız araştırmalarda, geçen yıllarda incelenen merkezlere yeni merkezler eklenmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARAGEÇİ, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kars/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Akın BİNGÖL, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kars/TÜRKİYE.

1 Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyelerine, bakanlık temsilcimiz Dilare DERİCİ'ye, Kars Arkeoloji Müzesi Müdürü Necmettin ALP'a, Kars Kültür Varlıklarını Koruma Müdürü Z. A. Kaptan YAŞLI'ya ve bu çalışmanın gerçekleşmesine büyük katkıları olan Kafkas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sami ÖZCAN'a, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Haydar YÜKSEK'e, teşekkür ederiz.

Kars-Merkez

Borluk Vadisi Kurganları

Borluk Vadisi Kurganları, Kars İli, merkez ilçeye 8 km. uzaklıkta bulunan Azat Köyü'nün yaklaşık olarak 1,5 km. doğusunda ve Borluk Vadisi'nin kuzeyindeki düzlük alan yer almaktadır. Kurganların deniz seviyesinden yüksekliği 1860 m.dir. Düzlük alanda, çapları 14 m. ile 7 m. arasında olan 4 adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan batıda olanı ve I No.lu olarak adlandırığımız mezar 14x14 m. ölçülerinde olup en büyük mezarı oluşturmaktadır. II No.lu mezar olarak adlandırdığımız mezar, I No.lu mezarın yaklaşık olarak 10 m. doğu tarafında yer almaktadır. Bu mezarın ölçüleri 7x7 m.dir. Alanda yer alan III ve IV numaralı mezarlar ise II numaralı mezarın doğu tarafında olup 7x7 m. ölçülerindedir. Alandaki mezarların çevresi daire veya elips biçimli bir sıra taşlarla çevrilerek taşlar dikine yerleştirilmiştir. Bazı mezarlarda bu taşlar 1 m'ye yaklaşan yükseltiler oluşturmaktadır. Mezarların güney ve kuzey taraflarında tarım arazileri bulunmaktadır. Mezarların Azat Höyüğe uzaklığı ise yaklaşık olarak 1 km.'dir. Bu mezarların Azat Höyük'le bir bağlantısının olup olmadığını şimdilik bilmemekteyiz. Ancak hem Azat Höyük hem de bu mezarlarda yapılacak olan sistemli bir arkeolojik kazılarla bir bağlantının olup olmadığını daha net anlaşılabileceğini düşünmekteyiz.

Kars-Digor

Hasancan Kalesi ve Mezarlık Alanı

Hasancan Kalesi ve Mezarlık Alanı, Kars İli Digor İlçesi'nin 7 km. kuzeyinde yer alan Hasancan Köyü'nün 2 km. güneyinde ve Digor-Hasancan köy yolunun 2 km. sonrasındaki tepelik alan üzerinde bulunmaktadır. Kale, deniz seviyesinden 1960 metre yükseklikte yer almaktadır. Kalenin batı tarafında verimli tarım arazileri doğu tarafında ise konar-göçerlerin kullandığı vadi bulunmakta ve kale çevresine tamamıyla hâkim bir konumda inşa edilmiştir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu uzanan kale iki kısımdan oluşmaktadır. Diktörge plan özelliği gösteren kalenin kuzeydoğusunda kalan kısmı 75x55 m., güneybatısında kalan kısım ise 40x35 metre ölçülerindedir. Kalenin giriş kapısı güneybatı tarafında olup yaklaşık olarak 5,5 metre genişliğindedir. Ka-

lenin güney tarafında yerleşim izleri görülmektedir. Kalenin güney tarafındaki sur duvarları günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak temel taşlarından mimari izlenebilmektedir. Kalenin kuzeydoğu sur duvarları kabaca düzeltilmiş büyük taşlardan yapılmış olup ayakta kalan kısmı yaklaşık olarak 1,20 cm. yüksekliktedir. Kalenin doğu sur duvarlar kalınlığı 1,50 cm.'dir. Bu yöndeki sur duvarlarının ayakta kalan kısmı ise 1,60 cm.'dir. Kalenin ikinci kısmının güneybatı yönündeki sur duvarları yaklaşık olarak 2 metre yüksekliğe sahiptir. Yine ikinci kısımda birtakım mimari yapı izleri görülmektedir.

Kalenin kuzeydoğu ucunda kalenin mezarlık alanı olarak düşündüğümüz bir mezarlık alanı bulunmaktadır. Bu mezarlık alanda yaklaşık olarak 4x4 metre ölçülerinde 6 adet oval planlı toprağa gömülmüş mezarlar bulunmaktadır. Kalede tespit ettiğimiz keramik verisi İlk Tunç Çağı, Erken Demir Çağı ve Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Hisarönü Kalesi 1

Hisarönü Kalesi, Kars İli Digor İlçesi'nin 5 km. güneydoğusunda bulunan Hisarönü Köyü'nün kuzeybatısındaki tepelik üzerinde yer almaktadır. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 1680 metredir. Doğu-batı uzantılı olan kale, etrafındaki tarım alanlarına hâkim konumda inşa edilmiştir. Kalenin kuzey tarafından Erivan'dan gelip Ağrı İli'ne ve buradan da İran Yaylasına kadar giden tarihi bir yol geçmektedir. Kalenin doğu-batı uzunluğu 90 metre, kuzey-güney uzunluğu ise 70 metredir. Kalenin tahkimatını artırmak ve savunmayı güçlendirmek amacıyla doğu sur duvarının *kurtin* ve *bastiyon* tekniğiyle yapıldığı görülmektedir. Kale genel olarak kare plan arz etmektedir. Kale içinde irili ufaklı mimari kalıntılar bulunmaktadır. Kalenin doğu sur duvar kalınlığı yaklaşık olarak 90 cm'dir. Kalenin doğu tarafına savunmayı kolaylaştırmak amacıyla ikinci bir sur duvarının yapıldığı görülmektedir. Kalenin kuzey sur duvarlarının iklim şartlarından dolayı günümüze kadar ulaşmadığı görülmektedir. Ancak kuzey sur duvarlarının temel taşlarından mimari yapısının izlenebildiğini söyleyebiliriz. Kalede obsidyenden yapılmış basit yonga alet ile Tunç, Demir ve Ortaçağ'a tarihlendirilen keramik verisi tespit edilmiştir.

Hisarönü Kalesi 2

Hisarönü Kalesi 2, Kars İli Digor İlçesi'nin 5 km. güneydoğusunda yer alan Hisarönü Köyü'nün batısında ve Hisarönü Kalesi 1'in yaklaşık olarak 2 km. güneybatısında bulunmaktadır. Kale deniz seviyesinden 1595 m. yükseklikte yer almaktadır. Kalenin köye yakın olması nedeniyle aşırı derecede tahrip olduğu görülmektedir. Kalenin sur duvar taşları köy halkı tarafından götürülerek yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Konumu itibariyle stratejik öneme sahip olan kale hem kuzeyinden geçen Digor Çayı'na hem de etrafındaki bölgeye hâkim konumdadır. Kale anakayanın yapısına uygun olarak doğu-batı uzantılı inşa edilmiştir. Hisarönü Kalesi 2'nin büyük olasılıkla Hisarönü Kalesi 1'e gözetleme yapmak amacıyla inşa edildiğini düşünmekteyiz. Kalenin konumu da bu düşüncemizi desteklemektedir. Dışarıdan bakıldığında doğal kayalık olarak görülen kale, genel olarak mimari açıdan Demir Çağ özelliği göstermektedir. Herhangi bir keramik verisine rastlanmamıştır. Kalenin doğu sur duvar yüksekliği ortalama 1, 5 m.'dir. Kale yaklaşık olarak 30x30 m. ölçülerine sahiptir.

Karakale Kalesi

Karakale Kalesi, Kars İli Digor İlçesi'nin 24 km. kuzeyinde yer alan Karakale Köyü'nün içerisinde bulunmaktadır. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 2130 metredir. Kale günümüzde köy yerleşiminin içerisinde kalmış bir durumdadır. Yakın zamana kadar kalenin üst tarafının kapatılarak yerleşim olarak kullanıldığı görülmektedir. Kalenin sur duvarları, dört köşesi düzgün bir şekilde işlenmiş iri taşlardan yapılmıştır. Konumu itibariyle önemli bir yere sahip olan kalenin, bölgede yapılan ticaret faaliyetlerini ve bölgeyi kontrol altında tutmak amacıyla yapıldığını söyleyebiliriz. Kalenin inşaa edildiği konumu ve mimari özellikleri dikkate alındığında, kalenin Erken ve Orta Demir Çağı özelliği gösterdiğini söyleyebiliriz. Kalenin köy yerleşmesi içerisinde kalmış olmasından dolayı herhangi bir keramik verisine rastlanılmamıştır.

Dolaylı Kurganları

Dolaylı Kurganları, Kars İli, Digor İlçesi'nin 7 km. güneydoğusunda yer alan Dolaylı Köyü'nün kuzeyindeki düzlük alanda bulunmaktadır. Kurgan-

ların deniz seviyesinden yüksekliği 1570 m.'dir. Kurganların yaklaşık olarak 4 km. kuzey batısında Hisarönü Kalesi 1 bulunmaktadır. Mezar alanının etrafı tarım arazileriyle kaplıdır. Burada basit gömü şeklinde toprağa açılmış 3 adet mezar bulunmaktadır. Mezarlar daire şeklinde olup etrafları taşlarla çevrilmiştir. En büyük olan mezar 5x5 m. ölçülerinde, diğer iki mezar ise 4x4 ölçülerindedir.

Bacalı Mezarlık Alanı

Bacalı Mezarlık Alanı, Kars İli, Digor İlçesi'nin 11 km. güneydoğusunda yer alan Bacalı Köyü'nün yaklaşık 2 km. güney doğusundaki düzlük alanda yer almaktadır. Mezar alanının deniz seviyesinden yüksekliği 1452 m.'dir. Mezarlık alanında 6 adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarların en büyüğü 6 m. çapında olup en küçüğü ise 3 m. çapındadır. Tam olarak daire şeklinde olmayan mezarlar, toprağa açılmış gömü şeklindedir. Mezarlık alanında bulunan keramik verileri İlk Tunç ve Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

İĞDIR BÖLGESİNDE BELİRLENEN YERLEŞMELER

2017 yılı yüzey araştırmalarını Iğdır İli Karakoyunlu İlçesi'nde yoğunlaştırdık. 2017 yılında Iğdır bölgesinde yaptığımız araştırmalarda, geçen yıllarda incelenen merkezlere yeni merkezler eklenmiştir.

Iğdır-Karakoyunlu

Bulakbaşı Kalesi 2

Bulakbaşı Kalesi 2, Iğdır İli, Karakoyunlu İlçesi'ne 8 km. uzaklıktaki Bulakbaşı Köyü'nün yaklaşık olarak 1 km. kuzeyindeki tepelik alanda yer almaktadır. Kale aynı zamanda Aşağı Aktaş Kalesinin 5 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Kalenin batı tarafı dağlık ve taşlık alanlarla çevrili ve kalenin bu yönünde Erivan'dan Doğubayazıt'a giden tarihi bir yol geçmektedir. Kalenin doğu tarafı ise ovalık alana hâkim konumdadır. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 871 metredir. Kuzey-güney doğrultulu olan inşa edilen kale, genel

olarak dikdörtgen plan özelliği göstermektedir. Kalenin giriş kapısı kuzey tarafında olup 4 m. genişliğindedir. Kalenin doğu sur duvarları anakayaya uydurularak yapılmış ve 50 metre uzunluğundadır. Kalenin batı sur duvarları ise yüzeyleri düzeltilmiş blok taşlardan yapılmıştır. Sur duvar kalınlığı yaklaşık olarak 70 cm., yüksekliği ise 110 cm.'dir. Kalenin batı sur duvar uzunluğu 60 m., kuzey sur duvar uzunluğu ise 20 metredir. Kalenin sur duvarları *kiklopik* teknikte yapılmıştır. Kalede tespit edilen keramik verisi Tunç ve Demir Çağına tarihlendirilmektedir. Kalenin mimari özellikleri dikkate alındığında kalenin Demir Çağı kalesi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Aşağı Aktaş Kalesi 2

Aşağı Aktaş Kalesi 2, Iğdır İli, Karakoyunlu İlçesi'ne 10 km. uzaklıktaki Aktaş Köyü'nün 500 metre güneydoğusunda, Aktaş-Yazlık Köyü karayolunun sağında yükselen tepe üzerinde yer alır. Aktaş Köyü sınırının bitiminde yer alan kalenin içerisinde temel taşlarından anladığımız yapı izleri mevcuttur. Kalenin sur duvarlarını yine temel taşlarından izleyebilmekteyiz. Kale, karşısındaki ovaya hâkim durumdadır. Kalenin Aşağı Aktaş Kalesi ile bir bağlantısının olduğunu düşünmekteyiz. Kale anakayaya uydurularak yapılmıştır. Kalenin doğu köşesinde gözetleme amacı ile yapıldığını düşündüğümüz bir yapı vardır. Kalenin kuzeybatı sur kalınlığı 60 cm.'dir. Kale, kuzey-güney doğrultulu inşa edilmiştir. Kalenin giriş kapısı güney tarafında olup bu yöndeki sur duvarları büyük taşların işlenmesiyle yapılmıştır.

Yazlık Kalesi

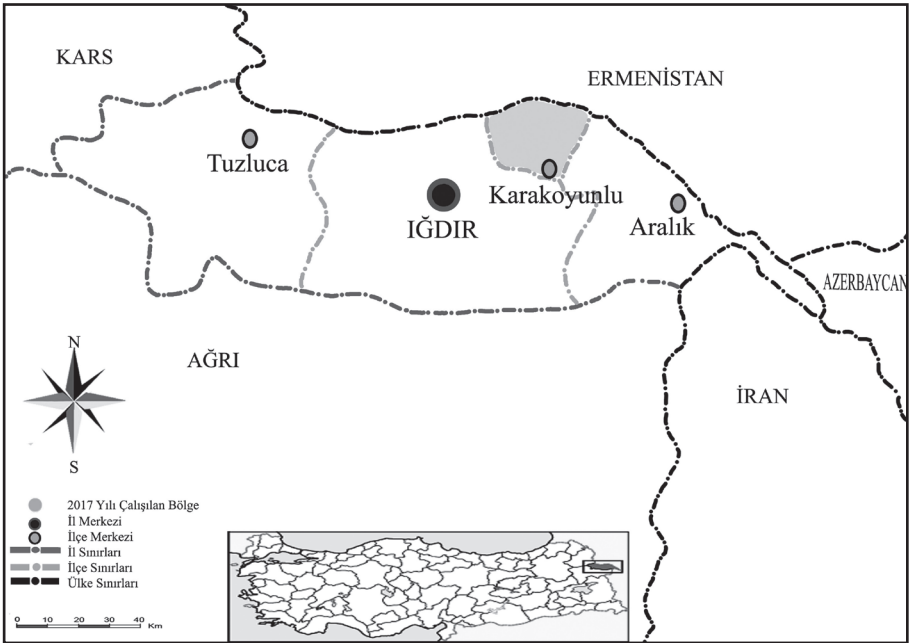
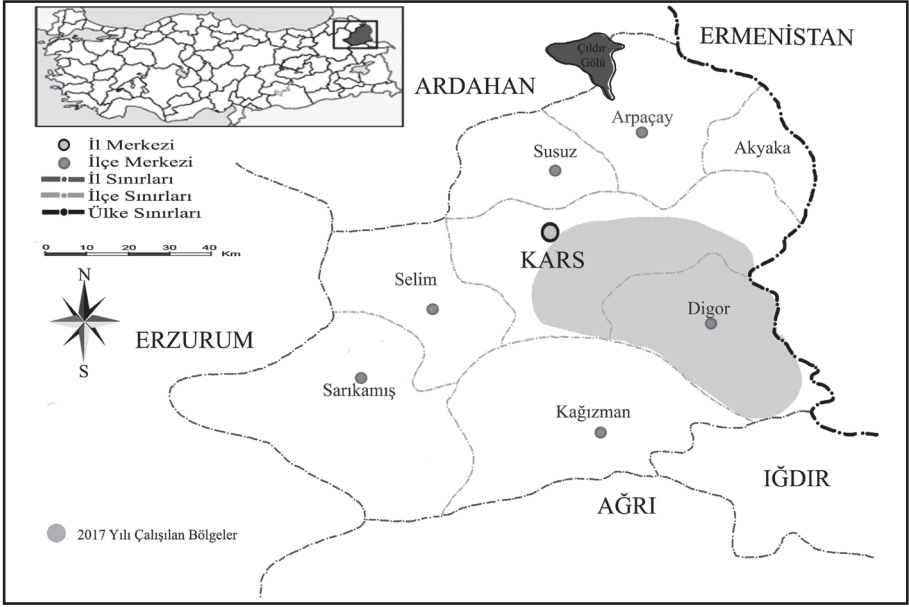
Yazlık Kalesi, Iğdır İli, Karakoyunlu İlçesi'ne 11 km. uzaklıktaki Yazlık Köyü'nün yaklaşık olarak 1,5 km. güneydoğusunda ve aynı zamanda köyün çıkışında İslamköy'e doğru anayolun sağındaki tepelik üzerinde yer almaktadır. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 850 metredir. Anakayanın yapısına uygun olarak inşa edilen kale kuzey tarafındaki ovaya, su kaynaklarına ve yollara hâkim bir konumda olup stratejik açıdan önem arz etmektedir. Kalenin batı sur duvarları büyük bazalt taşlardan oluşmaktadır. Kale içerisinde, bir takım mimari yapıların izleri görülmektedir. Kalede tespit edilen keramik verileri İlk Tunç, Demir ve Ortaçağa tarihlendirilmektedir.

Yazlık Yamaç Yerleşmesi

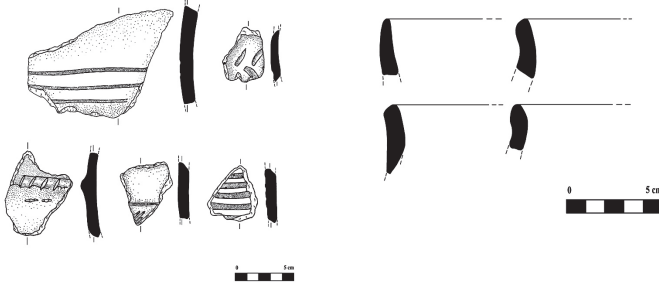
Yazlık Yamaç Yerleşmesi, Iğdır İli, Karakoyunlu İlçesi'ne 11 km. uzaklıktaki Yazlık Köyü'nün yaklaşık olarak 1,5 km. güneydoğusunda Yazlık Kalesinin batısındaki yamaç üzerinde yer almaktadır. Yerleşmenin deniz seviyesinden yüksekliği 830 metredir. Yazlık-İslamköy, yolunu genişletme çalışmaları sırasında yerleşmenin büyük bir kısmı tahrip olmuştur. Yerleşmenin güney tarafı dağlık alanlarla ve bazalt taşlarıyla kaplıdır. Yerleşmenin kuzey yönünde bir su kaynağı bulunmaktadır. Kuzey tarafı ovalık alanla kaplıdır. Yerleşmede İlk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Erken Demir, Demirçağı ve Ortaçağ'a tarihlendirilen keramik verisine ulaşılmıştır. Keramik verisine bakıldığında bu yerleşmenin İlk Tunç Çağından itibaren yerleşimlere sahne olduğunu söyleyebiliriz.

Bulakbaşı Vadi Yerleşmesi

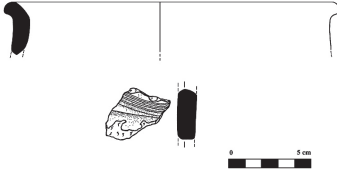
Bulakbaşı Vadi Yerleşmesi, Iğdır İli, Karakoyunlu İlçesi'ne 8 km. uzaklıktaki Bulakbaşı Köyü'nün yaklaşık olarak 2 km. güneybatısındaki dağlık alan içerisindeki vadide yer almaktadır. Yerleşmenin deniz seviyesinden yüksekliği 951 metredir. Bulakbaşı vadi yerleşmesi aynı zamanda Erivan'dan gelip Doğubayazıt'a ulaşan tarihi yol üzerinde bulunmaktadır. Yerleşmenin temel taşları 60 cm. genişliğinde büyük bazalt taşların işlenmesiyle oluşturulmuştur. Yerleşmedeki mimari kalıntılar genel olarak dikdörtgen plan özelliği göstermektedir. Yapılar 6x6 metre ölçülerindedir. Yerleşmede tespit edilen keramik verisi Tunç ve Demir Çağına tarihlendirilmektedir.

Hasancan Kalesi ve Mezarlık Alanı Kars/Digor

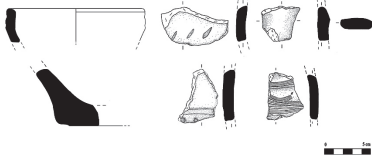
Hisarönü Kalesi I Kars/Digor

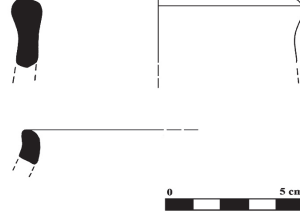
Dolavlı Kurganları Kars/Digor

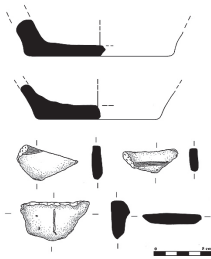
Aşağı Aktaş Kalesi 2 Iğdır/Karakoyunlu

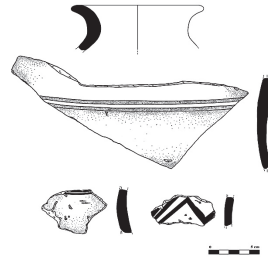
Bulakbaşı Kalesi 2 Iğdır/Karakoyunlu

Bulakbaşı Vadi Yerleşmesi Iğdır/Karakoyunlu

Yazlık Yamaç Yerleşmesi Iğdır/Karakoyunlu

Çizim 1: Keramik buluntu çizimlerinden örnekler.

Resim 1: Borluk Vadisi kurganları.

Resim 2: Hasancan Kalesi ve mezarlık alanı.

Resim 3: Hasancan Kalesi ve mezarlık alanı.

Resim 4: Hisarönü Kalesi 1.

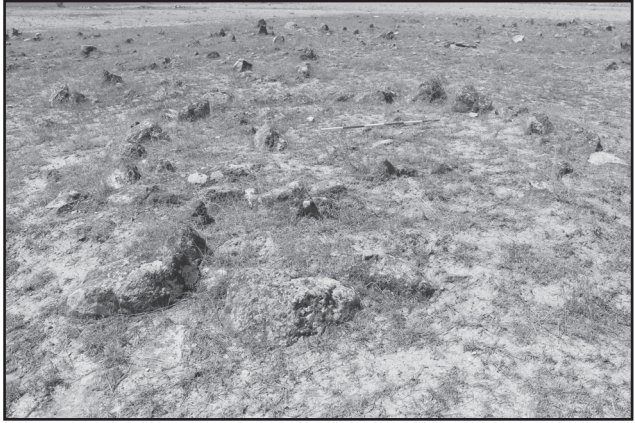
Resim 5: Hisarönü Kalesi 2.

Resim 6: Karakale Kalesi.

Resim 7: Dolaylı kurganları.

Resim 8: Bacalı mezarlık alanı.

Resim 9: Bulakbaşı Kalesi 2.

Resim 10: Aşağı Aktaş Kalesi 2.

Resim 11: Yazlık Kalesi.

Resim 12: Yazlık yamaç yerleşmesi.

ORTAÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE KONYA İLİ VE GÜNEYBATI İLÇELERİ 2017 YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ali BORAN*

Mehmet MUTLU

Razan AYKAÇ

Hasan YAŞAR

GİRİŞ

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 23/06/2017 tarih ve E.130294 sayılı yazısıyla tarafımıza tebliğ edilen izin doğrultusunda, Konya ili ve güneybatı ilçelerini kapsayan yüzey araştırmamızın 2017 yılı saha çalışması, 17/07/2017-10/08/2017 tarihleri arasında, 24 günlük süre zarfında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Konya bölgesinde bulunan ve bugüne kadar çeşitli bilimsel yayınlara konu edilen Ortaçağ ve Türk dönemi kültür varlıklarının dışında, henüz tespit ve tescilleri yapılmamış Geç Roma-Bizans ve Türk Dönemi mimari eser ve sitlerinin keşfedilerek, envantere kazandırılması; bölge tarihinin sosyolojik, ekonomik ve siyasi boyutlarıyla birlikte aydınlatılmasıdır. Bu kapsamda Ilgın ve Akşehir'deki mezar taşları araştırılmıştır. Araştırmamıza Konya Valiliği, Konya Büyükşehir Belediyesi, Ilgın Belediyesi destek vermiştir. "Ortaçağ'dan Günümüze Konya İli ve Güneybatı İlçeleri Yüzey Araştırmasının 2017 Yılı Çalışmaları", Bakanlık Temsilcisi olarak görevlendirilen Hacıbektaş Müzesi Uzmanı Ömer Faruk Kantemir'in gözetiminde Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mutlu, Dr. Razan Aykaç Öğr. Gör. Hasan Yaşar ve Muhammed Yaşar Çuhadar katılmıştır.

* Prof. Dr. Ali BORAN, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Konya/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet MUTLU, Mersin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Mersin/TÜRKİYE.

Dr. Razan AYKAÇ, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Konya/TÜRKİYE.

Öğr. Gör. Hasan YAŞAR, Konya Büyükşehir Belediyesi Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi Müdürü.Konya/TÜRKİYE.

ILGIN MEZAR TAŞLARI

İlgın merkezdeki Ulu Mezarlık, Lala Mustafa Paşa Cami Haziresi, Han-devi Kandeve Haziresiyle Beykonak Deddiği Sultan Türbesi Haziresi, Sungur Bey Türbesi, Mahmuthisar Köyü Mezarlığı, Yukarı Çiğil Köyü Mezarlığı ve Eski Cami Haziresi, Bellekler Köyü Mezarlığı, Argıthanı Argıt Baba Zaviyesi Haziresi incelenmiştir.

İlgın Ulu Mezarlık

İlgın şehir merkezinde, Şıh Cârullah Mahallesi'nde olup yol inşâsı sebebiyle mezarlık günümüzde iki mezarlık alanı gibi görünmektedir. Mezarlıkta çok sayıda tarihi mezar taşları yer almakta ve Anadolu Türk tarihinin Tüm Dönemlerine ait mezar taşlarına rastlanılmaktadır. Kayrak adı verilen boyları 2-3 m olan XII. yüzyıl olduğu tahmin edilen kitabesiz çok sayıda yazısız mezar taşları yer almaktadır. Ulu mezarlıkta 196 mezar taşı incelenmiştir. Bu taşların genel özellikleri, mermer malzemeye kabartma tekniğiyle ve celi sülüs yazıyla yazılmış olmalarıdır. Form itibariyle dilimli kemer tarzındaki alınlıklarının rûmî, kıvrık dal ve palmetlerle süslenmiş olması, yazıların cetvellerle ayrılması, alınlık ile taşın gövdesi arasındaki köşelerin kare ve bunun içinde ya sanatkar imzasının var olması ya da penç, mühür-i Süleyman, geometrik desen gibi motiflerle süslenmesi, bu karenin altında ise taşın her iki yanının zikzak ve burma tarzı sütuncelerle hareketlendirilmesidir. Dilimli kemer alınlıklı ve yanları sütunceli forma sahip mezar taşı örneklerine yoğun biçimde rastlanmaktadır. Ortalama 160 (boy) x 48 (en) x 11 (kalınlık) cm. ölçülerinde olan bu taşların yosun tutması yüzünden yazıları tam olarak çözilememektedir. Dil özelliği itibariyle Arapça ve Farsça yazılmışlardır. Bu mezartaşlarından çözümlemesi kısmen yapılan; Hatib Nûman oğlu Selman oğlu Ebî Bekdik oğlu Mevlânâ Şemseddin Muhammed'in kabri, Mevlânâ Mahmud oğlu Pir Muhammed'in, bir başkasında Mevlânâ Mahmud oğlu Ahmed Çelebi'nin adları ile 901 / 1495 ve 753 / 1352 tarihleri tespit edilmektedir. 753 / 1352 tarihli taşın alınlığının altındaki sol kare içinde "Nûr Beyşâh" isimli sanatkarın adı okunabilmektedir (Resim: 1).

Osmanlı Dönemine ait kitâbeli ve tarihli birçok şâhide yer almaktadır. Nuh Beyzâde Ömer Ağa'nın mezar taşı celi sülüsle, kabartma tekniğiyle ve Osmanlı Türkçesiyle yazılan bu kitâbenin şâiri Nûman Efendi olup son satırlarda ebcedle 1190 / 1776 yılını ölüm tarihi olarak düşmüştür. Şâir Hamdi'nin,

vefatına 1189 / 1775 tarihini düşürdüğü Veliyyüddin kızı Râbia Kadın; 1229 / 1814 tarihli Hacı Mustafa oğlu Seyyid Mehmed; 1188 / 1774 tarihli Müftü kardeşi Ali Bey; Şâir Şeyh Nûman Efendi'nin, ölümüne 1150 / 1737 tarihini düşürdüğü Mehmed Efendi; 1229 / 1814 tarihli Hatice Hanım; 1229 / 1814 tarihli Hacı Ali oğlu İbrahim ve 1311 / 1893 tarihli Hacı Ali eşi Emine Hanım'ın mezar taşları ulu mezarlıktaki taşınmaz kültür varlıklarından örneklerdir.

M.T. NO :	39
ADI:	Muhammed Arif Ağa'nın Mezar Taşı
YERİ:	Ilgın Ulu Mezarlık
DURUMU:	Sağlam Dikili Vaziyette
KİTÂBE:	Şahide Ön Yüzünde Mevcuttur
MALZEME:	Mermer
UYGULANAN TEKNİK:	Oyma-Kabartma
TANIM:	Kabrin sadece baş şahidesi mevcuttur. Şahide toprağa gömülü vaziyette dikdörtgen bir formda külah başlıkla sonlanmaktadır. Şahide ön yüzünde 10 satır halinde istiflenmiş kitabe metni yer almaktadır. Şahide üzerinde kitabe üzerinde tezyinat unsuru yer almamaktadır (Resim: 2).
	<p>۱- هو</p> <p>۲- مسکن اولماز کمسیه قطعاً بو مهمان خانه آه</p> <p>۳- بولمادی عالمده دردینه دوا پیر و جوان</p> <p>۴- خازن چرخ دنی حیف ایلدی خاکه دفین</p> <p>۵- آخر ایتدی غنجه رخسارنی برک خزان</p> <p>۶- جام مویی نوش ایتدی (?) نارفندان جکدی ال</p> <p>۷- ارجعی یه امتثالاً ایلدی تسلیم جان</p> <p>۸- حیف کیم قیدی محمد عارف اغایه فلک</p> <p>۹- مرغ روحی کیدوب دار جنانه آشیان</p> <p>۱۰- سنه ۱۲۹۲</p>
BAŞ ŞAHİDESİ: (ÖN YÜZ-ARKA YÜZ) Ön Yüz: - Hû -	<ul style="list-style-type: none"> - Mesken olmaz kimseye kat'a bu mihmanhane ah - Bulmadı âlemde derdine deva pîr ve civan - Hazini çarhı deni hayf eyledi hake defin - Ahir etti gonca ruhsarını berk-i hazan - Camı müyî nûş etti Nar-ı fenadan çekti el ... - İrcîye imtisalen eyledi teslim can - Hayf kim kıydı Muhammed Arif Ağa'ya felek - Murğ-ı ruhu gidüp dar-ı cinana aşîyan sene 1292
ÖLÇÜLER:	<p>Baş Taşı: B.: 152 cm. E.: 25 cm. K.: 14 cm.</p> <p>Ayak Taşı: B.: 122 cm. E.: 26 cm. K.: 14 cm.</p>
MEZAR TAŞI YAZI TÜRÜ:	Celî Sülûs

M.T. NO :	43
ADI:	Emine Hatun'un Mezar Taşı
YERİ:	Ilgın Ulu Mezarlık
DURUMU:	Kısmen Sağlam Halde
KİTABE:	Şahide Ön Yüzünde Kitabe Mevcuttur
MALZEME:	Mermer
UYGULANAN TEKNİK:	Oyma-Kabartma
TANIM: Kabir üstü açık sanduka tarzındadır. Baş ve ayak şahideleri ayakta olup ayak şahidesi kısmen kırık durumdadır. Baş şahidesi pehle üzerine oturmaktadır. Şahide genel formda dikdörtgen formda olup sivri kemer tepelikle sonlanmaktadır. Şahide gövde üzerinde 7 satırlık kitabe metni yer alır. Kitabe üst kısmında tepelikte ise bitkisel motif yer alır. Ayak şahidesi orta kısımdan kırık vaziyettedir ve pehşe üzerine gömülüdür. Şahide dövdesi üzerinde bitkisel motifler yer almaktadır. Ayrıca sol yüzünde iç içe iki daire içinde yıldız motifi bulunmaktadır (Resim: 3).	
۱- هو الخلاق الباقي ۲- المرحومة المغفور لها ۳- الحاج علي كريمه سي ۴- امينه خاتون ۵- روحچون ۶- الفاتحه ۷- ۲۷ جمادى الآخر سنه ۱۳۱۱ - ۲۱ كانون اول سنه ۱۳۰۹	
BAŞ ŞAHİDESİ: (ÖN YÜZ-ARKA YÜZ) Ön Yüz: - Hüve'l- hallaku'l- baki - El merhume el- mağfuretün leha - El- Hac Ali kerimesi - Emine Hatun - Ruhü için - El- Fatiha - 27 cemaziye'l- ahir 1211- 21 Kanun-ı evvel sene 1309	
ÖLÇÜLER:	Baş Taşı: B.: 113 cm. E.: 30 cm. K.: 10 cm. Ayak Taşı: B.: 60 cm. (üst kısım kırık) E.: 30 cm. K.: 10 cm.
MEZAR TAŞI YAZI TÜRÜ:	Celî Sülüs

M.T. NO :	31
ADI:	Armudlu Hatib'in Mezar Taşı
YERİ:	İlgın Ulu Mezarlık
DURUMU:	Sağlam Dikili Vaziyette
KİTABE:	Şahide Ön Yüzünde Kitabe Mevcuttur
MALZEME:	Taş
UYGULANAN TEKNİK:	Oyma-Kabartma
TANIM: Kabirde sadece baş şahidesi mevcuttur. Şahide toprağa gömülül vaziyette dikdörtgen formda sarık başlıklı bir formdadır. Şahidenin ön yüzünde 6 satır halinde çapraz şekilde istiflenmiş kitabe metni yer almaktadır. Şahide üzerinde başlık haricinde her hangi bir tezyinat unsuru yer almamaktadır (Resim: 4).	
BAŞ ŞAHİDESİ: (ÖN YÜZ-ARKA YÜZ) Ön Yüz: <ul style="list-style-type: none"> - El- Fatiha - Cennet mekân mehmed efendi ayan etti mecnunen - Bekâya irtihal etti fenayı koydu mahzunen - Hazin kalb ile tarihi dedi ki oğlu şeyh nu'man - Ah Armudlu hatib oldu medfun sene 1150 	
AYAK ŞAHİDESİ: (ÖN YÜZ-ARKA YÜZ)	Celî Sülüs
ÖLÇÜLER:	Baş Taşı: B.: 100 cm. E.: 22 cm. K.: 16 cm.

M.T. NO :	26
ADI:	Es-seyyid Mehmet Efendi'nin Mezar Taşı
YERİ:	İlgın Ulu Mezarlık
DURUMU:	Sağlam dikili halde
KİTABE:	Ön yüzünde kitabesi mevcut
MALZEME:	Mermer
UYGULANAN TEKNİK:	Oyma-Kabartma
TANIM: Kabirde sadece baş şahidesi mevcuttur. Baş şahidesi dikdörtgen formda alt kısmı dar, gövde kısmı daha geniş tutulmuş ve sarıklı başlıkla sonlanan bir tipolojiye sahiptir. Şahidenin ön yüzünde 6 satır halinde cetvellerle ayrılmış kitabe kısmı yer almaktadır. Kitabe haricinde şahide üzerinde tezyinat unsuru bulunmamaktadır. Kitabe çerçevesi ise sivri kemerli bir şekilde sonlanmaktadır (Resim: 5).	
Ön Yüzü <div style="text-align: right;"> ۱- دنیا سنه ۲- طویمیان مقصودنه ۳- ایرمین مفتی زاده ۴- السید محمد افندی ۵- روحیچون فاتحه ۶- ۱۲۱۵ </div>	
BAŞ ŞAHİDESİ: (ÖN YÜZ-ARKA YÜZ) Ön Yüz: <ul style="list-style-type: none"> - Dünyasına - Doymayan maksuduna - Ermeyen Müftüzade - Es-seyyid Mehmet Efendi - Ruhu için Fatiha 1215 	
AYAK ŞAHİDESİ: (ÖN YÜZ-ARKA YÜZ)	
ÖLÇÜLER:	Baş Taşı: B.: 110 cm. E.: 25 cm. K.: 12 cm.
MEZAR TAŞI YAZI TÜRÜ:	Celî Sülüs

M.T. NO :	15
ADI:	İsimsiz Mezar Taşı
YERİ:	İlgın Ulu Mezarlık
DURUMU:	Topraktan sökülü halde
KİTABE:	Üst ve yan yüzlerinde kitabe metinleri mevcuttur
MALZEME:	Mermer
UYGULANAN TEKNİK:	Oyma-Kabartma
TANIM: Şahide olarak değerlendirdiğimiz mimari obje kare formda orta kısmında çanak şeklinde oyuk yer alan bir şema göstermektedir. Üst ve yan yüzeylerinde yer alan kitabeler haricinde üst kısımdaki iki adet çiçek figürünün dışında sade bir görünümde (Resim: 6)	
Şahide Ön Yüz الله – Üst Yüz; – يا حنان يا الله يا منان يا ارحم الراحمين Yan Yüz – سبحان الله العظيم	
BAŞ ŞAHİDESİ: (ÖN YÜZ-ARKA YÜZ) Ön Yüz: - Allah lafzı Üst Yüz: - Ya Hannan, ya Allah ya Erhamerrahimin, ya Mennan Yan Yüz: - Sübhanallahi' l- azim	
ÖLÇÜLER:	Baş Taşı: B.: 29 cm. E.: 53 cm. Çap???
MEZAR TAŞI YAZI TÜRÜ:	Celi Sülüs

Lala Mustafa Paşa Cami Haziresi

Lala Mustafa Paşa Câmii'nin kible istikâmetinde, bir bahçe içinde, form itibariyle Şih Cârullah Mezarlığındaki eski taşlarla uyumlu, bugün için üç-dört taşın kaldığı bir hazire vardır. Buradaki taşlarda Şeyh Emir Bey, Hacı Beytemur oğlu Muhammed Ağa ve Mustafa Velîd isimleri tespit edilmektedir. Hazirenin etrafı bu yıl (2017) İlgın Belediyesi tarafından metal şebekelerle koruma altına alınmıştır (Resim: 7).

Beykonak Dediği Sultan Türbesi Haziresi

Beykonak kasabasındaki Dediği Sultan Mescidi Hazîresinde çok sayıda mezar taşı bulunmaktadır. Hazîredeki mezar taşlarının bir kısmı, yapının batı

cihinde bulunmaktadır. Bunlardan Mehmed Bey Oğlu Mehmed Paşa Kabridir. Kabrin baş ve ayak şahidelerinde bulunan celi sülüs yazılar, mermer malzemeye kabartma tekniğiyle hakkedilmiştir. Mehmed Bey'in 860 / 1456 tarihinde vefat ettiği öğrenilmektedir. Baş ve ayak taşları üç dilimli kemer alınlıklı düzenlenmiş ve alınlıkların yüzeyleri rûmî, kıvrık dal, palmet ve şamdan motifleriyle süslenmiştir. Burada son onarımlarla dikdörtgen sanduka hâline getirilmiş toplam dört adet kabir bulunmaktadır. Onarımlarda baş ve ayak taşları özensizce ve karışık olarak yerleştirilen bu taşlarda 769 / 1367'de vefat eden Şeyh Hasan Bey oğlu Şeyh Ali, 877 / 1472'de öldüğü anlaşılan Pir Bektik oğlu Ahmed Bey'in isimleri tespit edilmektedir. Yine Süleyman Oğlunun Mezarı ile Mustafa Beyin mezar taşı yer almaktadır. Hazîredeki mezar taşlarının bir kısmı ise mescidin avlusuna yerleştirilmiştir. Çoğu kırılmış baş ve ayak taşları birbirine karışmış, parçalar hâlindeki bu taşlarda, Ahmed Bey oğlu Hamza Bey ve Yahya Bey kızı Selçuk Hâtun isimleri ile 870 / 1465 ve 860 / 1456 tarihleri okunabilmektedir. 769 / 1367 tarihli olup ismi bulunamayan bir mezar taşı; yine bu hazîrede 1015 / 1606 yılında vefat eden İbrahim Fakih kızı Selîme Kadın, 1009 / 1600 tarihinde ölen Hisar Bey kızı Emine Hanım'ın, 1286 / 1869 senesinde vefat eden Mehmed Ali oğlu Memiş'in kabir taşları yer almaktadır. Bu taşlar form itibarıyla diğerlerinden farklı olup, sivri kemer alınlıklı ve tezyînatsızdır. Mescidin son cemaat yeri olarak nitelenebilecek yerinde ise Kaymakam Râşid Bey'in 1311 / 1893 yılında ölmüş kızı Latife Hanım'ın, 863 / 1459 tarihli Hasan Bey oğlu Mehmed Bey'in kabirleri bulunmaktadır. 863 tarihli bu taşın da alınlığı dilimli kemer formu olup, rûmî ve palmet motifleriyle, yanları ise sütuncelerle süslenmiştir (Resim: 8).

Beykonak köyünde yer alan Dediği Sultan Türbesinin haziresi farklı tip ve formda sağlam ve kırık olarak yer almaktadır. Zaman içinde bakımsızlık ve ihmal sonucu kırılan mezar taşları duvarın kenarına toplanmıştır.

Mahmuthisar Köyü Mezarlığı

Mahmuthisar Köyü içinde köprü ayağına sonradan yerleştirilen 1226/1811 tarihli mezar taşı Hüseyin adlı bir şahsa aittir. Köyün mezarlığında kayarak taşından yazısız ve kireçtaşından yazılı mezar taşları bulunmaktadır. Ayrıca kibabeleri tahrip olduğundan mezar taşları okunamamaktadır.

Yukarı Çiğil Köyü Mezarlığı ve Merkez Cami Haziresi

Yukarı Çiğil Köyü Mezarlığında yazılı birkaç mezar taşı, kayrak taşından üzerinde yazı ve süsleme bulunmayan mezar taşları mevcuttur. Bu taşların formları farklılık göstermektedir. Yukarı Çiğil Beldesinde Merkez Câmii bahçesinde Osmanlı Dönemine ait dört adet mezar taşı bulunmaktadır. Serpûşu sarıklı olan ve cel-î ta'lik yazıyla mermer malzemeye yazılan kitâbeden, İskenderzâde âilesinden Hacı Ali Rızâ Efendi'nin 1310 / 1892 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Belekler Köyü Mezarlığı

Belekler Köyü Mezarlığında kayrak taşından yazısız ve süslemesiz mezar taşlarıyla, ikisi duvarda ikisi de mezarlıkta dört yazılı mezar taşı tespit edilmiştir. Duvardaki mezar taşından birinde 1229/ 1814 okunabilmektedir. Mezarlık içindeki mezar taşının birinde 1237/1822 tarihi bulunmaktadır (Resim: 9).

AKŞEHİR MEZAR TAŞLARI

İlgın ve köylerindeki mezar taşlarının incelenmesinin ardından Akşehir'de bulunan mezar taşları ile devam edilmiştir. İlçede yer alan Nasreddin Hoca Türbesinin de olduğu Nasreddin Hoca Mezarlığı, İğdeli Mezarlığı, Yağlı Dede Mezarlığı, İbrahim Sultan Türbesi, Kileci Mescit Haziresi ile Hıdırlık Mezarlığında bulunan mezar taşları incelenmiştir. Bir bölümü bu yıl (2017) araştırılan mezar taşlarıyla ilgili çalışmalara 2018 yılında devam edilecektir.

Nasreddin Hoca Mezarlığı

Nasreddin Hoca Türbesinin mihrabiyesindeki 604 / 1208 tarihinden hareketle, XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren bu mezarlığın kullanıldığı anlaşılmaktadır. XIII. yüzyıldan günümüze kadarki süreçte her dönemden mezar taşının olması gereken bir mezarlıktır ancak kontrolsüz yapılan yeni definler başta olmak üzere bu mezarlıktaki mezar taşlarının büyük kısmı yerinde

bulunmamaktadır. Bir bölümü mezarlığın girişinin iki yanına istiflenmiş bir kısmı da müzeye taşınmıştır. Mezarlık içinde 34 mezar taşı incelenmiştir. Çözümlemesi devam eden bu mezar taşlarından başka, giriş kapısının iki yanında istif edilen taşlardan 193'ünün incelemesi yapılmıştır. Bu mezar taşlarının tasnif ve çözümlemesi devam etmektedir (Resim: 10-13).

Iğdeli Mezarlığı

Kale kapısının güneyindeki yamaçta bulunmaktadır. Günümüzde bakımsız durumdaki mezarlıkta yedi mezar yer almaktadır. Mermer ve kireç taşı malzemeden yapılan mezar taşları baş ve ayak taşından oluşmaktadır. Yola yakın yerde olan ve ismini tespit edemediğimiz diğer bir mezar; baş, ayak taşı ve sandukadan oluşmaktadır. Ayrıca kırılmış mezar taşı parcaları da bu kabrin üzerine konmuştur. (Resim: 14).

Yağlı Dede Türbesi Haziresi

Türbenin haziresinden günümüze üç mezar gelebilmiştir. Baş ve ayak taşından oluşan mezarların malzemesi mermerdir (Resim: 5).

Kileci Mescit Haziresi

Kileci Mescit haziresinde Osmanlı Dönemine ait; biri başka mezardan getirilmiş sarıklı, diğeri baş taşından ibaret iki mezar bulunmaktadır.

Hıdırlık Mezarlığı

Akşehir'in mesire yerinden günümüze birkaç mezar taşı gelebilmiştir. Bu mezar taşlarından biri, baş ve ayak taşı olan 1261 /1845 tarihli mezar taşıdır. Günümüzde defin yapılan mezarlığın etrafı metal şebekeyle çevrilidir.

Eski Akşehir Lisesinin Bahçesindeki Mezar Taşı

Lisenin bahçesindeki mezarın baş ve ayak taşı, türbe biçiminde olan ender örneklerdendir. Baş taşı kare gövdeli ve üst kısmı külah şeklindedir. Ayak taşı da yine kare gövdeli, dilimli kubbeli bir tepeliğe sahiptir. Cel-i sülüs hatlı ve mermer malzemedendir.

SONUÇ

Bir milletin varlığını sürdürmesi, kendine ait kültürünü devam ettirmesi ile mümkündür. Kendi kültüründen soğutulan, kendi öz değerlerine sahip çıkmayan milletler, başka kültürlerin ve milletlerin sömürgesi olmaya mahkûmdurlar. Bu sebeple Türk-İslâm dönemi mezar taşları, millî kültürümüzün nesiller boyunca devam edegelmiş belgeleridir. Onlar, halkın duygu ve düşüncelerinin, sanat zevkinin günümüze kadar ulaşan akisleridir. Mezar taşları, sadece o milletin yayıldığı ülkelerdeki kültür birliğini ortaya çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda mezar taşlarıyla çevrelenen şehirlere, ait oldukları milletin damgasını da vurmaktadırlar. Bu yüzden belki de mezar taşlarının, bir bakıma “milletin tapu senedi” anlamını taşıdıkları söylenebilir.

Mimarî formları, değişik hat (yazı) örnekleri, geleneksel süsleme çeşitleri ile mimarlık ve sanat tarihi bilim dallarının araştırma sahasına giren mezar taşları, içerdiği ikonografik anlamlarıyla da din ve mezhepler tarihinin konusu olmaktadır. Üzerlerinde tarih ibâreleri taşımaları sebebiyle mezar taşları, hem etnografik hem de sanat tarihi konuları için birer belge niteliği taşımaktadırlar. Kitâbelerinde Arapça, Farsça ve Türkçe gibi dil özelliklerinin yanı sıra, cel-î sülûs, kûfî, ma’kılî ve cel-î ta’lik gibi farklı dönemlerde yaygınlaşan yazı türlerinin gelişimine de ışık tutmaktadırlar. Süsleme sanatı açısından değerlendirdiğimizde, hangi motiflerin hangi dönemlerde tercih edildiğini belgelemektedirler. Mezar taşları, orada yatan kimselerin kimliklerini, rütbe ve derecelerini, sosyal statülerini, sanatkârlarının adlarını ve unvanlarını tanımamıza yardımcı olmaktadır. İşte bu gibi özellikleri günümüze yansıtan ve Ilgın ve Akşehir’de pek çok mezar taşı bulunmaktadır.

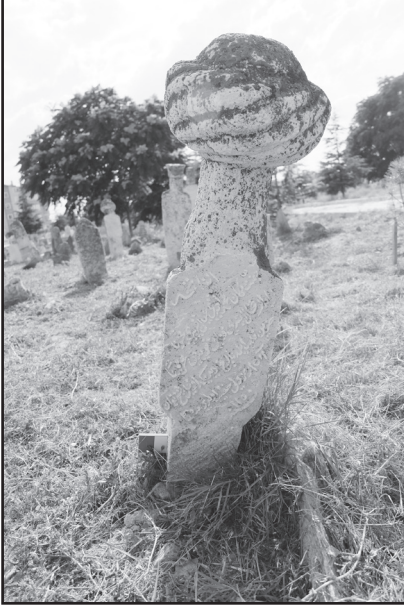

Resim 1: Ilgın Ulu Mezarlık genel görünüş.

Resim 2: Ilgın Ulu Mezarlık 39 No.lu Mezar taşı. Resim 3: Ilgın Ulu Mezarlık 43 No.lu Mezar taşı.

Resim 4: İlgın Ulu Mezarlık 31 No.lu Mezar taşı.

Resim 6: İlgın Ulu Mezarlık 15 No.lu Mezar taşı.

Resim 5: İlgın Ulu Mezarlık 26 No.lu Mezar taşı.

Resim 7: İlgın Lala Mustafa Paşa Külliyesi Hazinesi.

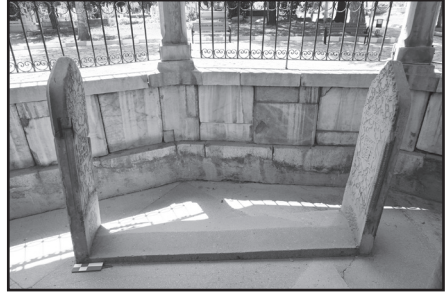
Resim 8: Beykonak Dedîği Sultan Türbesi Mezar Taşları.

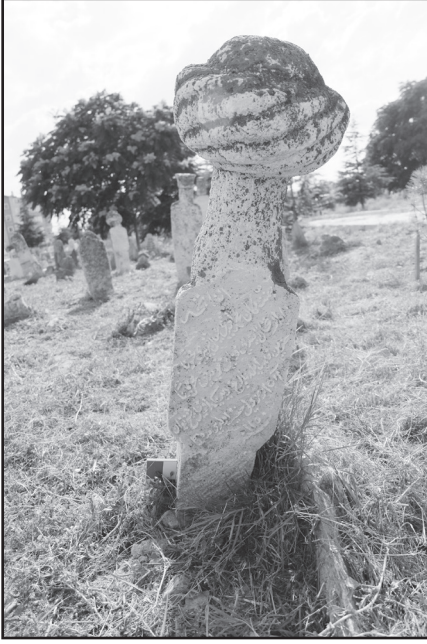
Resim 9: Belekler Köyü Mezarlığı.

Resim 10: Akşehir Nasreddin Hoca Mezarlığın Girişine Toplanan Mezar taşları.

Resim 11: Akşehir Nasreddin Hoca Türbesi'ndeki Mazar taşı

Resim 12: Akşehir Nasreddin Hoca Mezarlığı'ndaki 13 No.lu Mezar taşı.

Resim 13: Akşehir Nasreddin Hoca Mezarlığı'ndaki 32 No.lu Mezar taşı.

Resim 14: Akşehir Igdeli Mezarlığı'ndaki 7 No.lu Mezar taşı.

Resim 15: Akşehir Yağlı Dede Türbesi Haziresi.

BUCA SURVEY: 2016-2017 YILLARI MİMARİ TESPİT ÇALIŞMASI

Ali Kazım ÖZ*
Muammer İREÇ

Giriş

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlanan izin ile Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü ve Buca Belediyesi'nin desteği sayesinde, İzmir Merkezi Güney İlçeleri Mimari Tespit Çalışması kapsamında, Buca İlçesi'ne bağlı köylerde arkeolojik kalıntı ve mimari tespit çalışmaları yapılmıştır (Harita: 1). Çalışmalar; 2016-2017 yıllarında, Bakanlık Temsilcisi olarak Mehmet Vehbi Tüzüner ve Halime Toklu denetiminde, Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim elemanları ve öğrencileri ile birlikte yürütülmüştür¹. Çalışma kapsamında toplam 24 farklı alanda inceleme yapılmış ve yerleşim izlerinin yanı sıra çok sayıda kale ve su yapısı tespit edilmiştir. Bu kalıntılar yerleşim ve sivil mimari örnekleri, savunma sistemi, su yapıları ve dini yapılar olmak üzere dört farklı grupta toplanmıştır.

1. YERLEŞİMLER

1.1. Mersindere

Dokuz Eylül Üniversitesi Buca/Tınaztepe Kampüsü sınırları içinde Mersindere olarak adlandırılan mevki, İzmir 1 Numaralı Koruma Kurulu tarafın-

* Doç. Dr., Ali Kazım ÖZ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tınaztepe Kampüsü, 35160 Buca, İzmir/TÜRKİYE.

Araş. Gör., Muammer İREÇ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tınaztepe Kampüsü, 35160 Buca, İzmir/TÜRKİYE.

1 Mimari Tespit Çalışmaları'na, Doç. Dr. Aygün Ekin MERİÇ, DEÜ Jeofizik Mühendisliği'nden Uzman Zülfikar ERHAN, Buca Kaymakamlığı'ndan Harita Teknikeri Berkan ÇALIŞAN, DEÜ Arkeoloji Bölümü öğrencileri; Barış TEKİN, Gencer GÜR, Serhat SEVİK, Kağan CAMBAZ, Erdi OĞUZ, Seda YALOVA, Şeyda GÜDEOĞLU, İrem Naz SAMURKAŞ, Mert DUMANLI, Begüm DÜZTAŞ, Nihal KARDORUK ve Şerife VATANSEVER özverili çalışmalarıyla büyük katkı sağlamışlardır.

dan 16.07.1998 tarih ve 7444 sayılı kararla 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. 2016 yılında ilk kez ziyaret edilen alandan çok yoğun seramik buluntu gelmektedir. Buluntular Arkaik Dönem'den Geç Osmanlı Dönemi'ne kadar geniş bir yelpazede örnekleri barındırmaktadır. Çam ağaçları arasında kalan bazı yerlerde apsisli bir yapıya ait duvar kalıntıları görülebilmektedir. Yerleşim hakkında daha fazla bilgi edinebilmek için 2017 yılında DEÜ Jeofizik Bölümü öğretim elemanı Zülfikar Erhan başkanlığında ve Sumet Yer Bilimleri Ltd. Şti. desteğiyle Elektromanyetik yöntemlerle jeofizik araştırmalar yapılmıştır. Mala X3M GPR model Jeoradar ile max üç m. derinlikte, bir m. örneklemeli paralel hatlar boyunca veriler toplanmıştır. Araştırma sonuçları değerlendirildikten sonra yerleşim alanı hakkında daha fazla bilgiye ulaşılacak ve kazı yapılıp yapılmaması konusunda karar verilebilecektir.

1.2. Esentepe / Kozağaç

Buca ile Gaziemir sınırında yer alan Kozağaç platosu, konum özellikleri itibariyle yerleşim için oldukça uygundur. Fakat tepedeki çam ormanının içinde çok yoğun seramik bulunmasına rağmen tarla sınırlarını gösteren taş sıralardan başka mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Tepeden yamaçlara kadar yayılmış seramik parçaları Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenmektedir. Bu dönemlerle paralel yapılaşma izlerine sadece tepenin batıya bakan ve kayıtlarda Esentepe olarak geçen mevkinde rastlanmıştır. Bu mevkide halen Buca çevresine su sağlayan bir pınar ve bununla ilgili su yapıları görülebilmektedir. Su kaynağındaki antik kalıntılar, devşirme olarak kullanılmış isodomos bloklar ile bir adet Roma Dönemi taş kanaletten oluşmaktadır. Ayrıca daha aşağı kotlardaki 8,50x4,50 m. boyutlarındaki bir sarnıcın yakın zamana kadar kullanıldığına dair izler tespit edilmiştir.

Pınarın hemen güneyindeki bir kaya sığınağı, içindeki çok sayıda Rumca isim, tarih ve çeşitli yazılarla ilgi çekmektedir. Yazıların çok azı günümüze kadar gelmiş olsa da "*Ioannes Theodoros, Lykourgos, P. Arousa, Dagros ve Evangelia 1904*" gibi isimler halen okunabilmektedir. Kazıma ve boyama yöntemiyle uygulanan bu yazıtların 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu kaya girintisinin önceki dönemlerde de kutsal

alan olarak kullanılması mümkündür. Benzer kült mağaraları Ana Tanrıça inancının en önemli delili olarak İzmir'in birçok yerinde tespit edilmiştir².

Su kaynağının üstündeki Kozağaç mevkisinde ve Günerçam deresi boyunca yapılan yüzey araştırmalarında yoğun seramik gelmesine rağmen mimari bütünlük gösteren herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Bu yüzden; İzmir'in girişinde yer alan bu bölgenin, iki km. yakındaki tümülüslerle³ birlikte geniş bir mezarlık alanı olarak kullanılmış olması mümkündür. Ayrıca yüzeyde tespit edilen seramik örnekleri yardımıyla bölgenin tarihini Geç Geometrik döneme (M.Ö. 8. yüzyıl sonu) kadar geri çekmek mümkün görünmektedir (Resim: 1). Bu nedenlerle Esentepe Pınarı ve Kozağaç Mervisi'nin 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesi önerilmektedir.

1.3. Kuzucu Tepe

Kangöl'ün güneyindeki plato görünümündeki ormanlık alan yerleşim için çok uygun olduğundan dolayı bu bölgede geniş bir yüzey araştırması yapılmıştır. Seyyahlar tarafından bahsedilen Olduruk⁴ mevkisi ile yeni tespiti yapılan Kozağaç mevkisi arasındaki platoda mimari yapı kalıntıları aranmıştır. Bu amaçla Kuzucu Tepe'nin güney yamaçlarında yakın zamana kadar kullanılan bağ evleri ve ahırlar tespit edilmiştir. En geniş 25,60x6,70 m. boyutlarındaki bu yapılar kırsal mimari miras örneği olması amacıyla kayıt altına alınmıştır. Yapının biraz güneyindeki bir alanda yoğun Bizans seramiği ve çatı kiremidi görülmesine rağmen herhangi bir mimari unsura rastlanmamıştır.

2. SAVUNMA SİSTEMLERİ

Buca'nın doğusunda Nif Dağı'nın eteklerinde yer alan kaleler, antik Smyrna kentine güneyden gelecek tehlikelere karşı yapılmıştı. Boyut olarak

2 Bergama'daki Kaplankaya (Radt 2002) başta olmak üzere Torbalı, Uyuzdere (Meriç 2003) ve Urla, Söğüt (Uhrü ve Öz 2008) kutsal alanları literatüre geçmiş örneklerdir.

3 Ege Serbest Bölgesi içinde ve Optimum Alışveriş Merkezi altında kalan tümülüsler

4 Fontrier (1892, 384), İzmir'den Nif Dağı'na ulaşmak için Tahtalı Çay üzerindeki iki köprüden bahsetmektedir. Köprülerden birinin Lodrouc Çiftliği ile geçmişi Ortaçağ dönemine kadar giden Tsorlu yerleşimi arasında olduğunu belirtir (s:387). Günümüzde Uluköprü'nün batısında Ulutepe'nin de yer aldığı Olduruk Mervisi, doğusunda ise Çorlu tepeleri bulunur. Ayrıca dağlara doğru geniş üzüm bağlarına sahip Drous köyü manastırının yanı sıra Bizans kalıntlarına sahip Palyochori (Eski köy), Dereköy ve Kangöl yerleşimlerinden de bahsedilmektedir (s:388).

bir kaleden çok garnizon, karakol veya gözetleme kulesi boyutlarındaki bu savunma sistemi Buca ilçe sınırları içinde 15 km. kadar izlenebilmektedir. Güneyde Çakrak'tan⁵ kuzeyde Sivrikaya'ya kadar yedi adet kale/garnizon bilinmektedir. Savunma yapılarının yaklaşık 2,5 km. aralıklarla⁶, deniz seviyesinden 400-500 m. yükseklikteki tepelerde yer aldığı ve İzmir hinterlandının savunmasına katkı sağladığı düşünülmektedir (Harita: 2).

2.1. Kırklar Kalesi

Kırklar Köyü'nün kuzeyinde +593 m. rakımlı tepenin üzerinde yaklaşık 53x84 m. ölçülerinde bir kale kalıntısı tespit edilmiştir (Çizim: 1). Daha önce köylüler tarafından bilinmesine ve bazı kaynaklarda⁷ bahsedilmesine rağmen tescili yapılmamış ve mimari planı ortaya konmamıştır. Bu amaçla yapı üzerinde hem mimari hem de arkeolojik ayrıntılı belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Surları oluşturan kuru duvar tekniği ve çevrede ele geçen seramik örnekleri yardımıyla yapının bir Arkaik Dönem kalesi olduğu belirlenmiştir. Benzer örneklerle yaklaşık 30 km. güneyde, Torbalı yakınlarındaki bazı kalelerde de rastlanmaktadır⁸. Kale duvarları tepenin güney tarafını çevrelediği için oldukça düzensiz formdadır ve çok az yerde takip edilebilmektedir. Bu nedenlerle Kırklar Kalesi'nin 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesi önerilmektedir.

2.2. Kaynaklar Kaletepe

Bölgenin ve İzmir (Smyrna) Kenti'nin güvenliğini sağlayan savunma sistemi üzerine çevredeki köylerde araştırmalar yapılmıştır. Hemen hemen her

5 Torbalı ilçe sınırına giren Çakrak ve Kocadağ kaleleri Doğer ve Gezgin (1998, 15) tarafından araştırılmıştır.

6 Bintliff (1994, 215, fig. 20; 1999, 18) tarafından antik Boeotia bölgesindeki Klasik dönem yerleşimlerinde yapılan çalışmalarda, 200 nüfuslu komeler (demes veya protopoleis) için en uygun teritoryum çapının 2,5 km. olduğu saptanmıştır. Benzer bir çalışma Hill (2017, 98) tarafından antik Ionia bölgesindeki yerleşimler için de yapılmış ve aynı sonuçlar elde edilmiştir.

7 Tulunay (2006, 191), Doğer ve Gezgin (1998, 16) kale hakkında kısa bir bilgi vermekte ve literatürde rastlanmadığını belirtmektedir.

8 Metropolis antik kentinin batısındaki +401 rakımlı tepede yer alan ve Arkaik Dönem'e tarihlenen Karataş Kalesi için bkz. Aybek, Meriç ve Öz 2009, 31.

yerleşimin yakınında bir kale, garnizon veya gözetleme kulesi tespit edilmiştir. Kaletepe, İzmir 1 Numaralı Koruma Kurulu tarafından 17.12.1998 tarih ve 7688 sayılı kararla 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesine rağmen mimari anlamda yeterli belgeleme çalışması yapılmamıştır⁹. Kaynaklar Köyü'nün doğusunda +530 m. seviyesindeki Kaletepe'de Geç Klasik-Erken Helenistik Dönem'e tarihlenen sur duvarları tespit edilmiştir. Böylece, bu dönemde Smyrna kenti için hayati önem taşıyan Nif Dağı etrafındaki ticaret yollarının ve yeraltı kaynaklarının güçlü savunma hatlarıyla çevrelendiği anlaşılmaktadır¹⁰.

Yaklaşık 37x74 m. boyutlarındaki yapının, doğu ve batı yönlerinde birer kuleye ve bir iç kaleye sahip garnizon/karakol olduğu belirlenmiştir (Çizim: 2). Özellikle doğudaki surlardan dışarı çıkan 5,93x8,80 m. boyutlarındaki dörtgen planlı kule açıkça görülebilmektedir. Tepenin en üst noktasında yer alan iç kalenin doğu ve batı kısımlarına eklenen duvarlarla ikinci bir savunma hattı oluşturulduğu görülmektedir. Duvarların en sağlam yeri isodomos duvar örgüsüne sahip olmakla birlikte 2,32 m. seviyesine kadar korunmuştur (Çizim: 3). Bu kısımdaki duvarın en üst bloğunda yer alan eşik izleri ve kasa delikleri sayesinde, bloğun pencere veya kapı eşik taşı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Kalenin güneydoğu ve kuzeybatı köşelerinde kayalık ve uçurum bulunduğu için sur yapılmasına gerek kalmamıştır. Duvar bloklarının anakaya üzerindeki izleri halen görülebilmekte ve yaklaşık dört metre yüksekliğe kadar takip edilebilmektedir.

Kaletepe sur duvarlarının Total Station yardımıyla hassas ölçüleri alınmış, Netcad ve Autocad çizimleri yapılmıştır. Özellikle Kaletepe'nin güney eteklerinde yoğun olarak ele geçen seramik buluntular yardımıyla yerleşimin tarihini Arkaik Dönem'e kadar geri çekmek mümkün görünmektedir. Diğer yandan Kaletepe'nin karşısındaki +488 rakımlı tepe üzerinde de bazı kalın-

9 Doğer ve Gezgin (1998, 17) kale hakkında bilgiler verdikten sonra literatürde rastlanmadığını belirtmektedir.

10 Geç Klasik-Erken Helenistik Dönem özellikleri gösteren kaleler; Buca-Bornova arasında Sivrika-ya (Doğer ve Gezgin 1998, 17), Bornova-Kemalpaşa arasında Belkahve (Doğer ve Gezgin 1998, 13), Kemalpaşa-Torbalı arasında Ballicaoluk (Tulunay 2006, 191; Meriç 2009, 68) ve Torbalı-Tire arasındaki Büyükkale (Meriç 2009, 75) olarak sıralanmaktadır.

tılara rastlanmıştır. Yaklaşık 60x50 m. boyutlarındaki yapı çevresinde belge niteliği taşıyan seramik buluntular elde edilememesine rağmen duvar tekniği bakımından Arkaik Dönem'e tarihlenmektedir. Herhangi bir bağlayıcı kullanılmayan sur duvarlarının genişliği 2,60 metreyi bulmaktadır. Bu nedenlerle Kaynaklar Arkaik Kalesi'nin 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesi önerilmektedir.

Kaletepe bölgesi sadece üzerindeki kale yapısı ile değil batı yamacındaki kutsal mekânlarla da ilgi çekmektedir. Buradaki iki niş ile bir kaya sığınağının kült işlevi için kullanıldığı düşünülmektedir. Anakayaya oyulan nişlerin boyutları aynı olup ortalama 2,40x1,10 m. genişlikte ve 1,40 m. yükseklikte. Benzer bir niş yaklaşık 30 km. kuzeyde Manisa, Akpınar¹¹ yakınlarında Yarıkkaya olarak adlandırılan Meter Plastene Kutsal Alanı'dır. Akpınar'da da tepede bir kale ve altındaki mağaradan söz edilmektedir¹². Kaynaklar Kalesi'nin yaklaşık 15 m. altındaki kaya sığınağı özellikle işlenmiş kısımları ve ele geçen seramik buluntuları açısından ilgi çekicidir. 4,40 m. genişliğindeki açıklığın önünde basamaklar ve içinde de küçük bir kült nişi bulunmaktadır. Kale üzerinden daha yoğun seramik buluntu veren mağaradaki örnekler Helenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar çeşitlilik göstermektedir. Benzer kült mağaraları Ana Tanrıça inancının en önemli delili olarak İzmir'in birçok yerinde tespit edilmiştir¹³.

2.3. Manastır Kalesi

Kırklar Köyü'nün doğusunda +565 m. rakımlı tepenin üzerinde yaklaşık 190x40 m. ölçülerinde bir kale kalıntısı tespit edilmiştir (Çizim: 4, Resim: 2). 2016 yılında ziyaret edilen Kırklar Kalesi ile aynı bölgede olmasına ve köylüler tarafından bilinmesine rağmen şimdiye kadar tescili yapılmamış ve mimari planı ortaya konmamıştır¹⁴. Bu amaçla yapı üzerinde hem mimari hem

11 "Pelops'un Tahtı, Sipylos'ta Meter Plastene Kutsal Alanı'nın tepesindedir." Pausanias 5.13.7.

12 Bean 1997, 56; Tulunay 1998, 110.

13 Bergama'daki Kapıkaya (Radat 2002, 242) başta olmak üzere Torbalı, Uyuzdere (Ekin Meriç 2013) ve Urla, Söğüt (Uhri ve Öz 2008) kutsal alanları literatüre geçmiş örneklerdir.

14 Doğer ve Gezgin (1998, 16) kale hakkında kısa bir bilgi vermekte ve literatürde rastlanmadığına işaret etmektedir.

de arkeolojik ayrıntılı belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Surlarda yerel taşlarla oluşturulmuş kuru duvar tekniği ve çevrede ele geçen seramik örnekleri yardımıyla yapının Arkaik Dönem karakolu olduğu belirlenmiştir. Özellikle güney yamaçlarda çok sayıda Arkaik Dönem siyah bantlı seramik parçası ele geçmiştir. Benzer örneklerle iki km. kuzeydeki Kırklar Kalesi ve 30 km. güneyde Torbalı yakınlarındaki Karataş¹⁵ ve Avlutaş/Sağlıküstü¹⁶ kalelerinde de rastlanmaktadır. Kale duvarları tepenin sadece güney tarafını çevrelemekte, uçurum ve kayalık nedeniyle kuzey tarafın savunmasına gerek duyulmamaktadır. Belirtilen özellikler açısından Manastır Kalesi'nin 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesi önerilmektedir.

2.4. Sivrikaya Kalesi

Kaynaklar ile Gökdere köyü arasında yer alan, +373 m. seviyesindeki Sivrikaya'da Geç Klasik-Erken Helenistik Dönem'e tarihlenen kale kalıntıları tespit edilmiştir¹⁷ (Çizim 5). Kale, İzmir 1 Numaralı Koruma Kurulu tarafından 17.12.1998 tarih ve 7688 sayılı kararla 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesine rağmen, mimarisi hakkında detaylı bilgi yoktur. Yerel kireçtaşı bloklarla inşa edilen kale duvarlarının yüksekliği yer yer 1,70 metreye kadar ulaşmaktadır. Atkılı isodomos tekniğiyle inşa edilen sur duvarlarının kalınlığı ortalama 1,60 metredir. Eğim çizgilerini takip eden ve kayalık kısımlarda inşasına gerek duyulmayan duvarlar yaklaşık 130 m. kadar takip edilebilmektedir. Yüzeyde çok yoğun ele geçen Helenistik seramik nedeniyle kalenin uzun bir süre kullanımda olduğu tahmin edilmektedir.

3. SU YAPILARI

Antik Smyrna kentinin su ihtiyacının en önemli kısmı Nif Dağı'ndaki kaynaklardan sağlanmaktaydı. Nif Dağı, arazi yapısından dolayı su kaynakları

15 Metropolis antik kentinin batısındaki +401 rakımlı tepede yer alan Karataş Kalesi için bkz. Aybek, Meriç, Öz 2009, 31.

16 Meriç 2003, 37.

17 Doğer ve Gezgın (1998, 17) kale hakkında bilgiler verdikten sonra literatürde rastlanmadığını belirtmektedir.

na, verimli topraklara, endemik bitkilere ve yeraltı madenlerine sahiptir. Bu yüzden Kemalpaşa'nın antik dönemdeki ismi (Nymphaion = Çeşme) ve dağın ismi Nymphe'den (su perisi) gelmektedir, ayrıca halk arasında Şadırvan Dağı'da denilmektedir¹⁸. Buca ve dolayısıyla eski İzmir kentinin su kaynaklarının ve su yollarının tespit edilmesine yönelik çalışmalara 2016 ve 2017 yıllarında devam edilmiştir. Uzun yıllardır bilinen fakat herhangi bir belgeleme ve sit çalışması yapılmamış olan Kangöl Su Kemerleri ile önemli bir temiz su kapasitesine sahip olan Gürlek Pınarı en önemli buluntular olarak kayda geçmiştir.

3.1. Kangöl Su Kemerleri 1

Buca İlçesi'nin güneyindeki Dereköy veya Kangöl olarak adlandırılan mevkideki yerleşim izleri ve su yollarına ait mimari elemanların envanteri çıkarılmıştır. Bölge kent merkezine yakın olmasına rağmen çevre yolunun dışında kaldığı için oldukça korunmuş doğal ve kültürel mirasa sahiptir. Alanın kadastral durumu; İzmir İli, Buca İlçesi, Yıldız Mahallesi, 20-01 pafta, 1038 ada, 7 parselde kayıtlı Devlet Ormanı niteliğindedir. Bölgenin önemli su kaynaklarından¹⁹ biri olduğu bilinmesine rağmen su kemerleri hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Bu yüzden, Kangöl Su Kemerleri'nin 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescilinin yanı sıra çok sayıda anıtsal ağacı barındırması nedeniyle Kangöl Deresi ve çevresinin Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmesi önerilmektedir (Çizim: 6).

Kangöl'deki sular iki farklı dere üzerinde yer alan iki sarnıç tarafından depolanmaktadır. Doğu sarnıcı nispeten sağlam olmakla birlikte 1,36x7,80 m. ölçüleriyle geniş bir kanal formundadır. Güney sarnıcı ise üzerine yapılan beton su deposu nedeniyle tahrip olmasına rağmen iç ölçüleri 2,05 x 4,05 m. olarak belirlenmiştir. Kangöl deresi üzerindeki su kaynağından kuzeye doğru giden su kanalı, yaklaşık 100 m. boyunca izlenebilmekte ve 1. Su Kemerleri'ne kadar takip edilebilmektedir. Yer yer anakaya oyularak açılan kanal, dere yatağını sadece 4,95 m. ölçülerindeki tek bir basık kemerle geçebilmektedir (Çi-

¹⁸ Tulunay 2012, 83.

¹⁹ Weber (1899a,6, taf. 2) tarafından hazırlanan Smyrna su sistemi haritasında Kangöl kaynağı belirtilmesine rağmen su kemerlerinden bahsedilmemiştir.

zim: 7). Yapım tekniği ve malzeme özellikleri nedeniyle kemerin, su kanalının ve sarnıçların Geç Osmanlı Dönemi'nde yapıldığı anlaşılmaktadır.

3.2. Kangöl Su Kemer i 2

Kangöl Deresi boyunca ilerleyen su kanalı, 1. Su Kemer i'nden yaklaşık 300 m. sonra daha geniş bir vadiyi geçen 2. Su Kemer i'ne ulaşmaktadır. Verimli bir vadide yer alan su kaynaklarını kente taşıyan su kemerinin mimari özelliklerinden ve çevrede bulunan seramik örneklerinden dolayı Roma Dönemi'nden beri kullanıldığı anlaşılmıştır. Dere yatağı fazla geniş olmamasına rağmen, dört adet kemerin geçtiği toplam açıklık 31,41 m. olarak ölçülmektedir (Çizim: 8, Resim: 3). Kemerler düzgün kesme taşlardan oluşmasına rağmen yapının geri kalan kısmı moloz taş duvar tekniğinde (*opus incertum*) inşa edilmiştir. Ortadaki ana kemerin net genişliği 5,27 m. olup, bazı yerlerinde yaklaşık 20 cm. kalınlıkta kalsit tabakası (sinter) bulunmaktadır. Bu durum bile yapının uzun yıllar boyunca kullanıldığının bir kanıtıdır. Ana kemerin menba yönünde üçgen prizma formundaki selyaranlara ait izler görülmektedir.

Su kemeri Güneydoğu'dan Kuzeybatı'ya doğru hafif eğimle, seviye düşürerek ilerlemektedir. Şu anda içinde metal bir boru olmasına ve halen kullanılmasına rağmen antik dönem izleri de görülebilmektedir. Buna göre 1,62 m. genişliğindeki kemerin üzerinde 0,51 m. genişliğinde ve 0,43 m. derinliğinde bir kanal bulunmaktadır. Kanalin iç ve yan kısımları iki cm. kalınlığında yalıtımlı bir sıva ile sıvanmıştır. Su kanalının üzerinin kemerle kapatılmış olduğu daha ilerideki kalıntılardan anlaşılmaktadır. Su hattı kemeri geçtikten sonra vadi boyunca kuzeye, Buca yönüne doğru 600 m. kadar takip edilmiştir. Kemerden 300 m. uzaktaki bir tünel, hat boyunca su kanalını besleyen birçok kaynak olduğunu kanıtlamıştır. 1,00x1,40 m. boyutlarındaki kemerli tünel dokuz m. kadar tepenin içine doğru ilerlemektedir. Kemer i oluşturan tuğlaların boyutlarından ve üzerindeki "XI" harflerinden 19. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Her iki su kemerinin Total Station yardımıyla hassas ölçüleri alınmış, Netcad ve Autocad çizimleri yapılmıştır. Kangöl'deki su kemerleri ve su kanalının 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescili konusunda İzmir 1 No.lu Koruma Kurulu'nun çalışmaları devam etmektedir.

3.3. Uluköprü

Buca ile Belenbaşı köyü arasında kalan Uluköprü, ileride Tahtalı Çay'la birleşen Gürlek Çayı üzerinde yer almaktadır. İzmir'den yola çıkarak verimli Tahtalı platosuna ulaşan yol buradan geçmekteydi²⁰. Köprü, İzmir 1 Numaralı Koruma Kurulu tarafından 17.12.1998 tarih ve 7688 sayılı kararla Anıt Eser olarak tescil edilmiştir. 25,50 m. uzunluğundaki köprü dere yatağını tek bir geniş kemerle geçmektedir (Çizim: 9). Kemerin genişliği 5,93 m. iken, dairesel kısmın yüksekliğinin 2,68 m. olarak ölçülmesi basık bir kemer olduğunu göstermektedir. Kemere bitişik olarak akıntı/menba tarafına yapılan iki büyük selyaran da tespit edilmiştir. Kemerin dere yatağından yüksekliği 3,60 m. iken köprünün toplam yüksekliği 4,10 metredir. Köprü üzerinden geçen yol, bu seviyeden sonra iki yana doğru %10 eğimle alçalmaktadır. 1,70 m. genişliğindeki yolun iki yanında 0,60 m. genişliğinde korkulukların izleri halen görülebilmektedir. Yakın zamana kadar motorlu taşıtlar tarafından kullanılan köprünün büyük tahribata uğradığı ve acilen koruma çalışmalarının yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

3.4. Kızılçullu Su Değirmeni

Buca ilçe sınırları içinde antik kaynaklarda veya önceki araştırmalarda adı geçen Paradeisos (Şirinyer) yerleşimi ve yakınındaki Kızılçullu Su Kemerleri (Aquaduct) çevresinde çalışmalar yapılmıştır. Su Kemerleri, İzmir 1 Numaralı Koruma Kurulu tarafından 15.08.1991 tarih ve 3102 sayılı kararla Anıt Eser olarak tescil edilmiştir. Eldeki verilere göre Kızılçullu su kemerlerinin Roma İmparatoru Traian Dönemi'nde yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı Dönemi'nde su kemerlerinin büyük oranda onarım gördüğü tespit edilmekle

20 Fontrier (1892, 384), İzmir'den Nif Dağı'na ulaşmak için Tahtalı Çay üzerindeki iki köprüden bahsetmektedir. Köprülerden birinin Lodrouc Çiftliği ile geçmişi Ortaçağ dönemine kadar giden Tzorlu yerleşimi arasında olduğunu belirtir (s:387). Günümüzde Uluköprü'nün doğusunda Çorlu tepeleri, batısında ise Ulutepe'nin de yer aldığı Olduruk Mevkisi bulunur. Ayrıca dağlara doğru geniş üzüm bağlarına sahip Drous köyü manastırının yanı sıra Bizans kalıntılarına sahip Palyochori (Eski köy), Dereköy ve Kangöl yerleşimlerinden de bahsedilmektedir (s:388).

birlikte, Roma Dönemi'ne ait mimari özellikler gösteren bir yan kemer tespit edilmiş ve örnek olması amacıyla belgelenmiştir. Bununla birlikte 18. yüzyıl seyahatnamelerinde görülen²¹ su değirmenine ait mimari kalıntılar ve su yolları tespit edilmiş ve rölöveleri çıkarılmıştır. Koravili Değirmeni yapısının mevcut boyutları, içindeki su kanalı ile birlikte 13,34x8,67 m. olarak ölçülmektedir. Bu boyuttaki bir yapı seyahatnamelerde verilen görüntülere de uymaktadır.

3.5. Gürlek Pınarı

Bölgenin en önemli su kaynağı olan Tahtalı/Gürlek çayının çıktığı yer olan pınar çevresinde herhangi bir arkeolojik veri olmamasına rağmen anıtsal nitelikli çınar ağaçları dikkati çekmektedir. Yapılan ölçümlerle 7,90 m. çevre genişliğine ve 2,60 m. çapa sahip bir Çınar ağacı ve çevresinin Doğal Sit olarak tescil edilmesi önerilmektedir. Pınardan 400 m. uzakta, +673 m. rakımlı Karadut mevkinde uzun yıllar boyunca tarımsal faaliyet yapıldığı gözlenmektedir. Çevredeki Bizans çatı kiremitleri ilk yapım aşamasını gösterse de, mevcut yapı yakın zamana tarihlenebilecek bir bağ evidir. 9,74 x 5,05 m. boyutlarındaki iki odalı yapı kırsal mimari örneği olarak kayıt altına alınmıştır.

4. DİNİ YAPILAR

4.1. Kırklar Manastırı

Kırklar Köyü'nün kuzeydoğusunda +538 rakımlı tepe yamacında, halk tarafından Manastır olarak adlandırılan bir yapı grubu kalıntısı tespit edilmiştir. Yabancı bitkiler tarafından tamamen ulaşılmaz kılınmış bu alanda kaçak kazılar sonucu açılan küçük bir apsisli yapı belgelenmiştir. Yapının iç ölçüleri 6,26x3,70 m. olup duvar kalınlığı 0,94 metredir. Batıdan girişi olan yapının doğusunda 1,03 m. çaplı bir apsis dışı doğru çıkmaktadır (Çizim: 10). Moloz taş ve kiremit yardımıyla almaşık teknikle inşa edilen duvarlar max 1,25 m. seviyesine kadar korunmuştur. Bu nedenlerle Kırklar Manastırı'nın

21 Laborde (1838, 8, pl.VI-13) ve Weber (1899b, 178, fig.13) tarafından su kemerlerinin ayrıntılı tanımı yapılmış, su değirmeninin yeri çizim yardımıyla belirtilmiştir.

2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesi önerilmektedir. Manastır Mevkisi'nin yaklaşık 300 m. kuzeyinde yerleşim izi sayılabilecek seramik buluntulara rastlanmıştır. Aynı bölgedeki Sırtlan İni mağarasında ise az sayıda seramik örneği ele geçmiştir.

4.2. Kaynaklar Cuma Camii'si

Kaynaklar Köyü'nün hemen batısında yer alan kalıntı, çevredeki köylerin yakın zamana kadar ortak namaz kıldığı Cuma Camii'si olarak adlandırılmaktadır. Camii ve çevresindeki mezarlık, İzmir 1 Numaralı Koruma Kurulu tarafından 27.11.2015 tarih ve 3875 sayılı kararla Anıt Eser olarak tescil edilmiştir. Kare plan şeması ve kırma çatıya sahip cami, ana mekân olan harim, son cemaat yeri ve önündeki dar bir avludan oluşmaktadır. Harim'in iç ölçüleri 10,96x5,28 m., son cemaat yerinin ise 10,66x2,20 m. olarak ölçülmektedir. Yapının duvarları tamamen korunmuş olmakla birlikte, çatı dâhil bütün ahşap mimari elemanlar sökülmüş veya tahrip edilmiştir. Mihrap nişi sağlam olmasına rağmen içindeki boya ve kalem işlerinin üzeri sıvayla kapatıldığı için motifler anlaşılamamaktadır. Ahşap malzemeyle yapıldığı anlaşılan minber ve kürsüye ait sadece duvar yüzeyindeki izleri kalmıştır.

SONUÇ

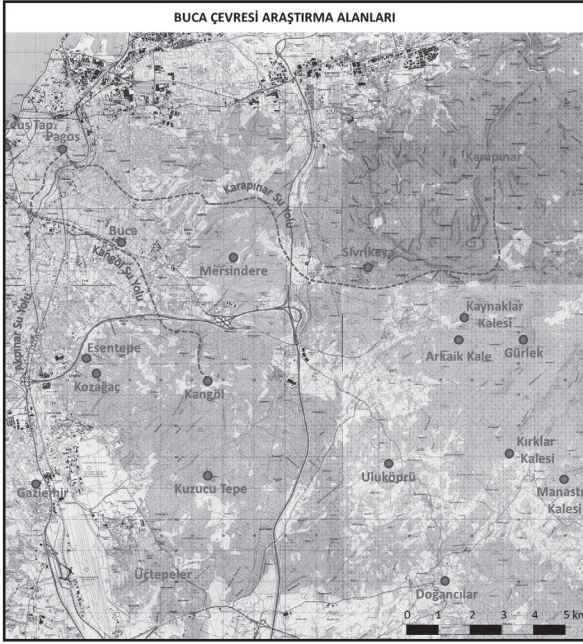
İzmir merkezi güney ilçeleri 2016-2017 Yılı Mimari Tespit Çalışması kapsamında, 24 farklı alanda araştırma gerçekleştirilmiştir. Buca ilçe merkezinin dışında kalan alanlarda, genellikle köylerde ve kırsal bölgelerdeki kalıntılar çalışma kapsamına alınmıştır. Arkeolojik ve mimari kalıntıların Geç Geometrik Dönem'den (M.Ö. 8. yüzyıl) başlayarak Geç Osmanlı Dönemi'ne (19. yüzyıl) kadar geniş bir zaman dilimine ait olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki yerlerin çoğu tescilli olmasına rağmen yeniden gözden geçirilmiş, eksik rölöve ve belgeleme çalışmaları yapılmış ve yedi farklı alan hakkında tescil önerisi getirilmiştir. Bu alanlar; Kangöl Su Kemerleri, Kırklar Kalesi, Kırklar Manastırı, Manastır Kalesi, Kızılçullu Değirmeni, Kaynaklar Arkaik Kalesi ve Kozağaç/Esentepe'dir. Ayrıca Gürlek Pınarı'nın Doğal Sit olarak, Doğancılar ve Kırklar köy mezarlıklarının da sit alanı olarak tescil edilmesi önerilmektedir.

2016-2017 yıllarında mimari ve arkeolojik çalışmaların yanı sıra arkeometrik yöntemlerle de incelemeler yapılmıştır. Jeofizik Mühendisi Zülfikar Erhan ve Harita Teknikeri Berkan Çalışan tarafından arkeolojik kalıntıların interdisipliner yaklaşımla incelenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Araştırmalar sonucunda 3 Arkaik kale, 2 Helenistik kale, 1 Helenistik/Roma yerleşimi, 1 tümülüs, 3 su kaynağı, 2 köprü, 2 Su Kemeri, 1 Su Değirmeni, 2 Bizans kilisesi, 1 cami, 2 mezarlık ve 1 anıt ağaç tespit edilmiştir. Özellikle su yapılarının yoğunluğu Buca kırsalının İzmir kenti için çok eski çağlardan beri birincil su kaynağı olarak kullanıldığını göstermektedir. Savunma yapılarının da taşra yerleşimlerinin yanı sıra Antik Smyrna (İzmir) kentinin ulaşım yollarını ve su kaynaklarını da korudukları düşünülmektedir. Böylece araştırma sonucu elde edilen veriler sayesinde, İzmir kentinin tarihi ve toplumsal gelişimi hakkındaki bilgilerin güncellenmesi sağlanmıştır.

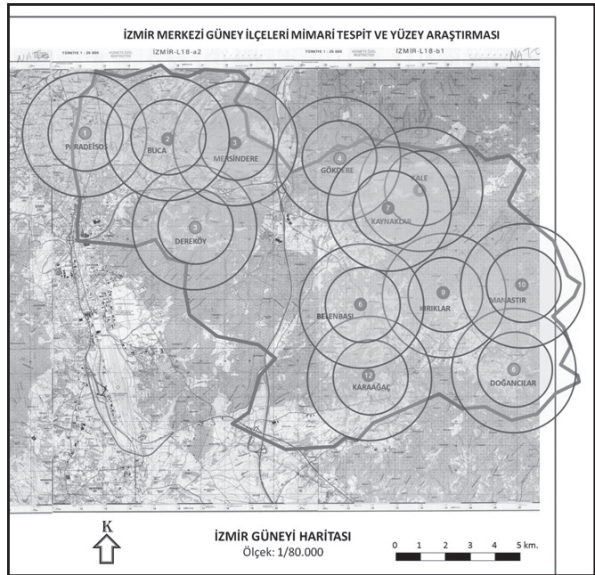
KAYNAKÇA

- AYBEK, MERİÇ ve ÖZ 2009: S. Aybek, A. E. Meriç, A. K. Öz, *Metropolis: Ana Tanrıça Kenti*, İstanbul: Homer Kitabevi,
- BEAN 1997: G. E. Bean, *Eskiçağ'da Ege Bölgesi*, İstanbul: Arion Yayınları.
- BINTLIFF 1999: J. L. Bintliff, "Pattern and Process in the City Landscapes of Boeotia From Geometric to Late Roman Times", *Territoire des Cités Grecques*, (Ed: M. Brunet), *BCH Supplement*, 34-1, 15-33, Ecole Française d'Athènes, Athene.
- BINTLIFF 1994: J. L. Bintliff, *Territorial Behaviour and the Natural History of the Greek Polis*, in Olshausen, E. and Sonnabend, H. (eds.), *Stuttgarter Kolloquium zur Historischen Geographie des Altertums*, 207-249, Amsterdam: Hakkert Verlag.
- DOĞER ve GEZGİN 1998: E. Doğer, İ. GezgİN, *Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna'nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler*, II. Uluslararası İzmir Sempozyumu, İzmir.
- EKİN MERİÇ 2013: A. Ekin Meriç, *Ana Tanrıça Kutsal Mağaraları*, Metropolis Ionia III, İstanbul: Homer Kitabevi.

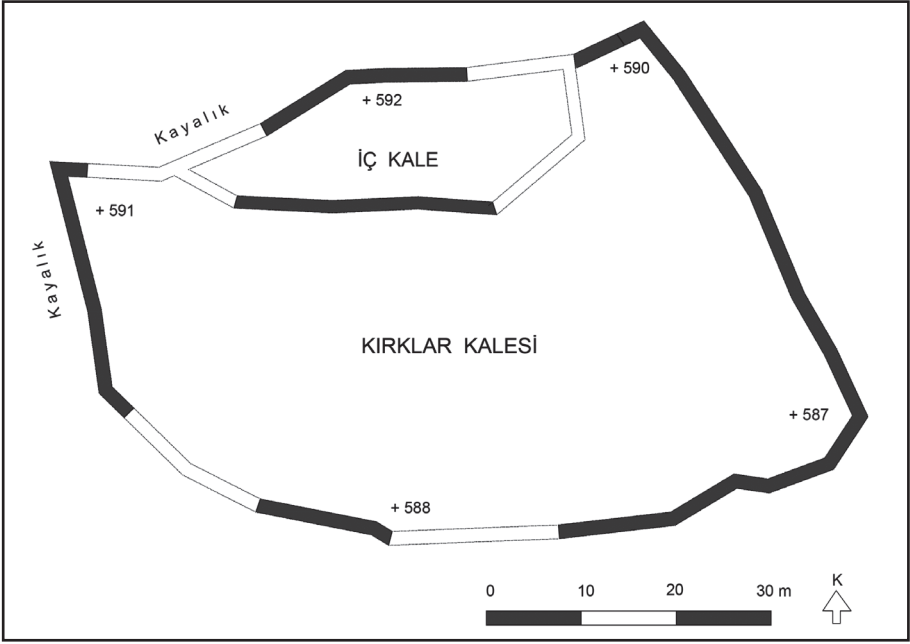
- FONTRIER 1892: A. M. Fontrier, Le Monastère de Lembos près de Smyrne et ses possessions au XIIIe siècle, *BCH*, 16, 379-410.
- HILL 2016: D. J. A. Hill, *Urbanisation and Settlement in Western Asia Minor: Ionia and Metropolis in the Torbalı Plain, a GIS Approach*, University of Oslo, Norway.
- LABORDE 1838: L. Laborde, *Voyage de l'Asie Mineure*, Paris: Firmin Didot, 1838.
- MERİÇ 2003: R. Meriç, *Ana Tanrıça Kenti Metropolis*, İstanbul: Meseder Yayınları.
- MERİÇ 2009: R. Meriç, *Das Hinterland von Ephesus: Archäologisch-topographische Forschungen im Kaystros Tal*, Wien: ÖAI.
- PAUSANIAS: Pausanias, *Description of Greece*, London: W. Heinemann Ltd., 1918.
- RADT 2002: W. Radt, *Pergamon: Bir Antik Kentin Tarihi ve Yapıları*, (Çev: Suzan Tanmer), İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- TULUNAY 1998: E. T. Tulunay, *Pelops'un Gizemi: Antik Kaynaklara göre Tunç Çağında Yapılan Göçler ve Olympia Zeus Tapınağı Tasvir Programı hakkında Yeni Görüşler*, İstanbul: Graphis Yayınları.
- TULUNAY 2006: E. T. Tulunay, *Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: 2004 Yılı Yüzye Araştırması*, 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, 189-200, Ankara.
- TULUNAY 2012: E. T. Tulunay, *Smyrna (İzmir) Yakınlarında Birçok Kültürü Barındıran Dağ: Nif (Olympos), Colloquium Anatolicum*, XI, 81-100.
- UHRİ ve ÖZ 2008: A. Uhri, A. K. Öz, *Urla Söğüt Kutsal Alanı Hakkında İlk Gözlemler*, *Anadolu/Anatolia, Supp. 2*, 295-303.
- WEBER 1899a: G. Weber, *Die Wasserleitungen von Smyrna I, Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, Band XIV, 4-25, Berlin: KDAI.
- WEBER 1899b: G. Weber, *Die Wasserleitungen von Smyrna II, Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, Band XIV, 167-188, Berlin: KDAI.

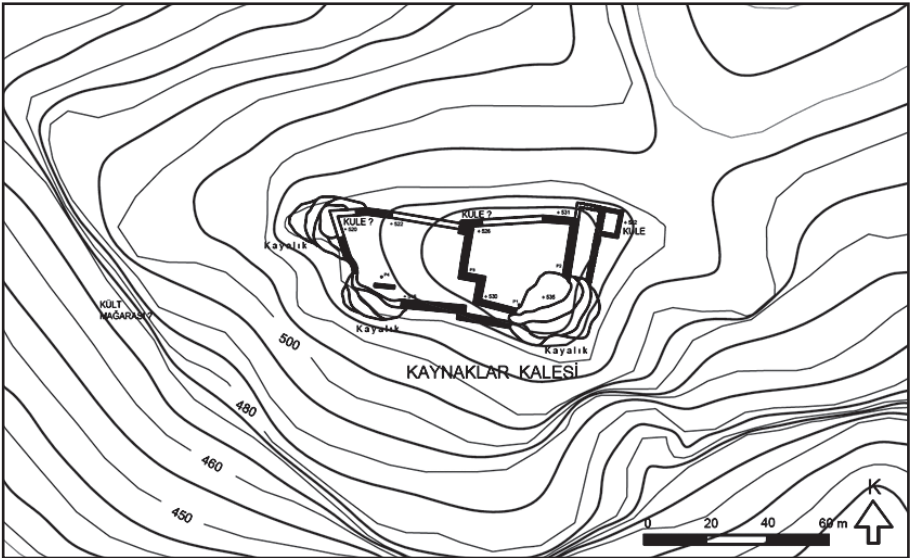
Harita 1: Buca çevresi araştırma alanları ve izmir su yolları.

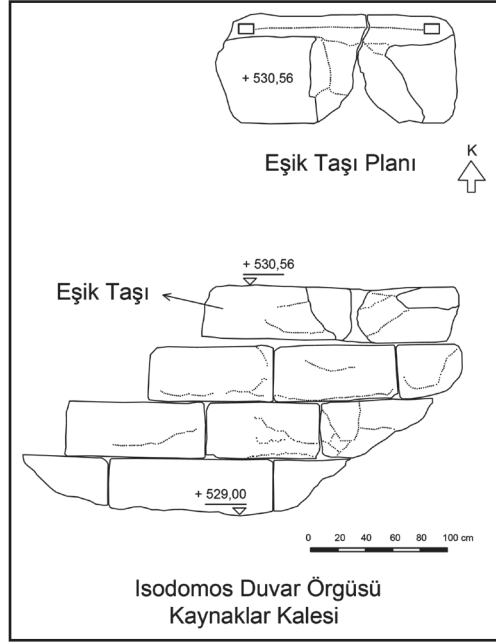
Harita 2: Buca kırsalında tespit edilen yerleşimlerin yayılım alanları.

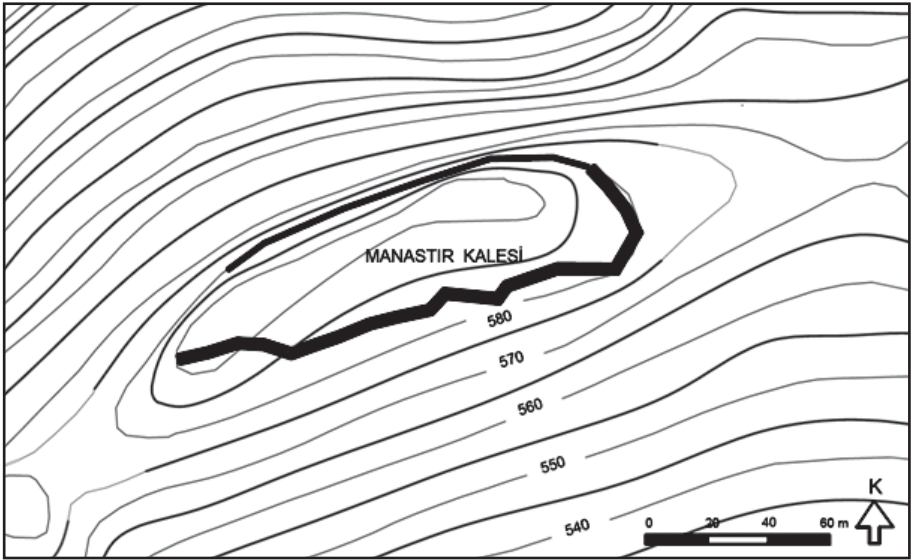
Çizim 1: Kırklar Kalesi.

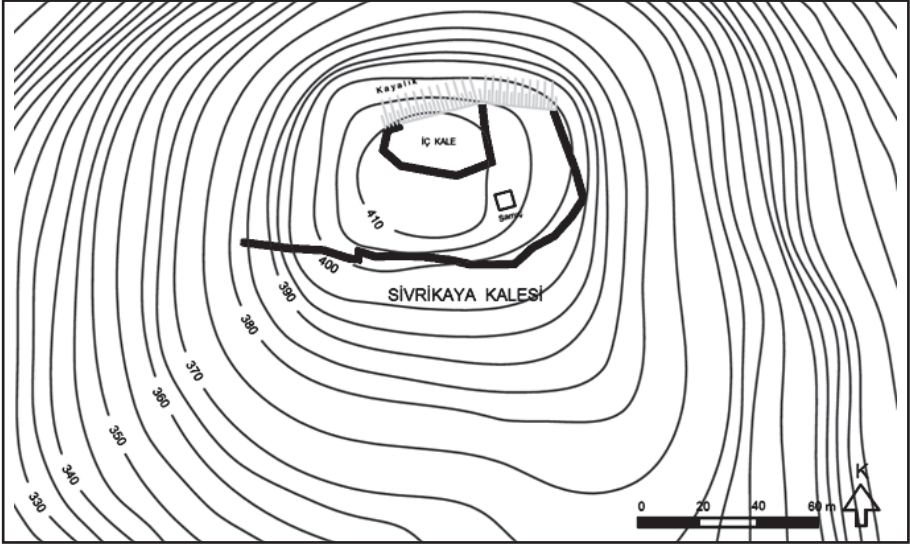
Çizim 2: Kaynaklar Kalesi.

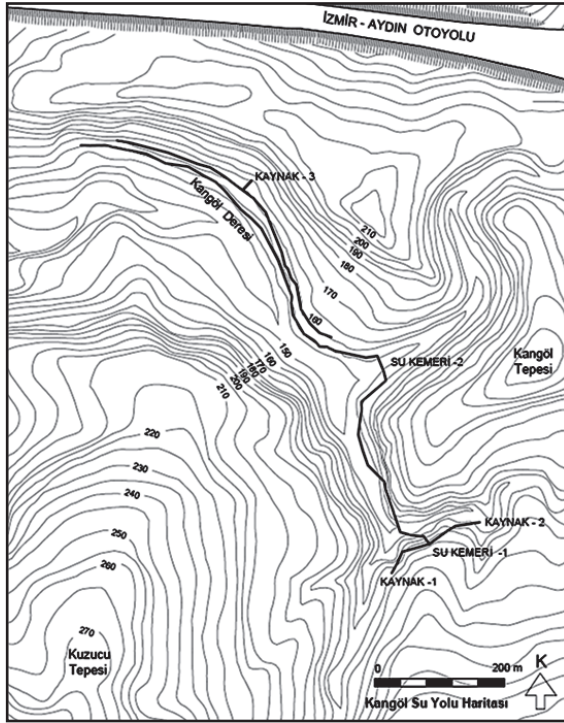
Çizim 3: Kaynaklar Kalesi isodomos duvar örgüsü

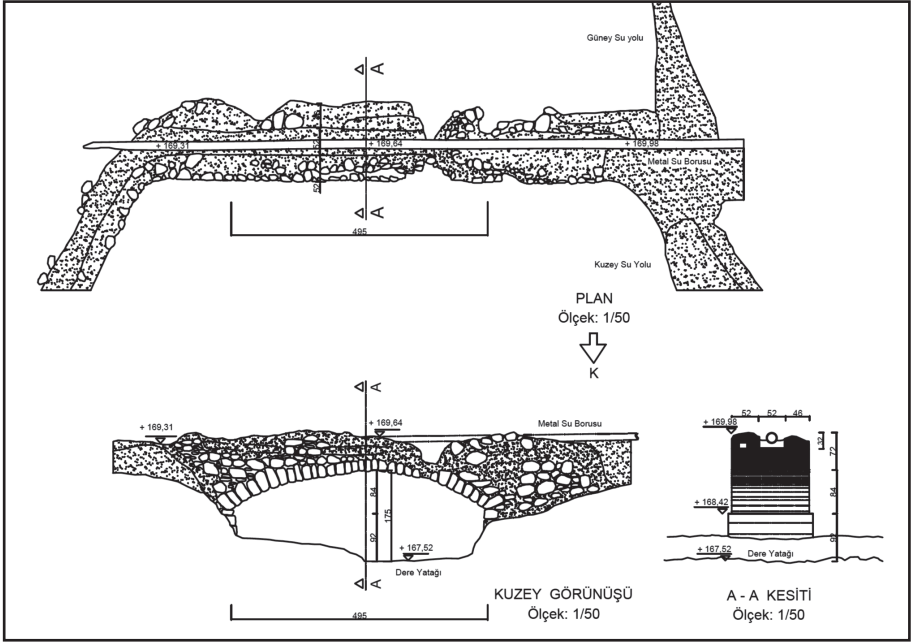
Çizim 4: Manastır Kalesi.

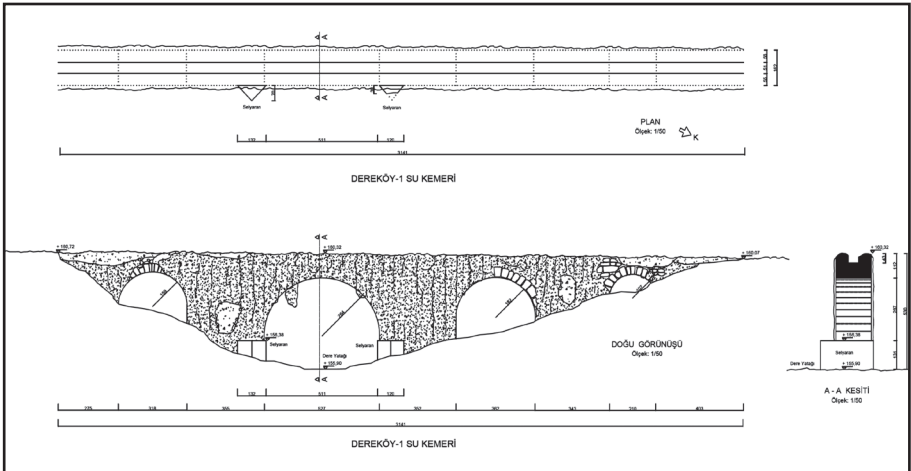
Çizim 5: Sivrikaya Kalesi.

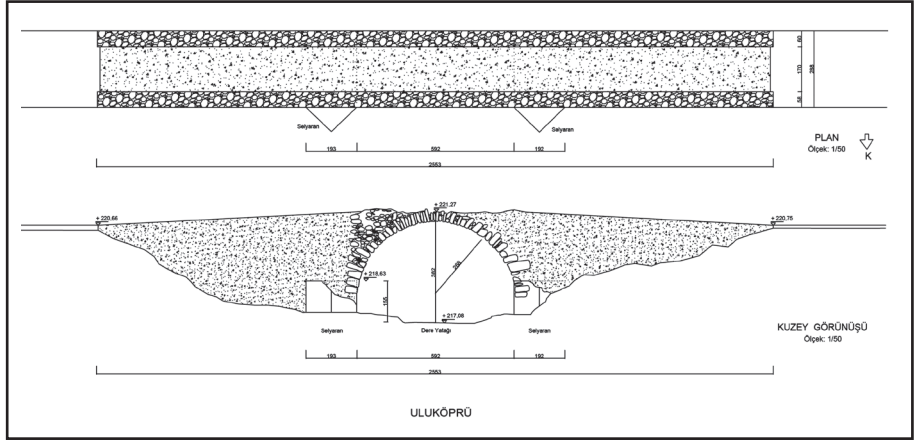
Çizim 6: Kangol su yolu.

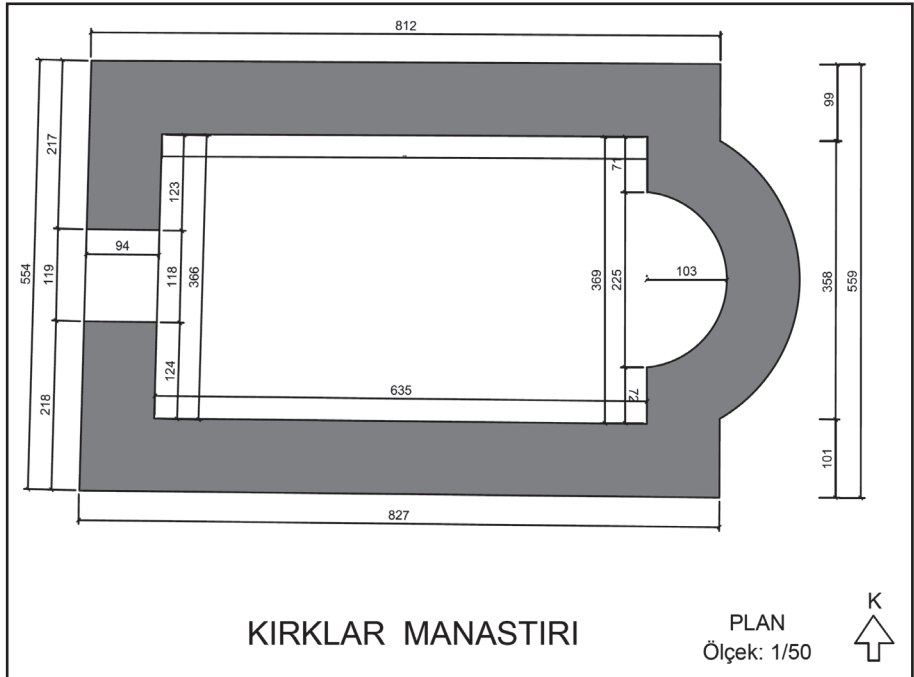
Çizim 7: Kangöl Su Kemer 1.

Çizim 8: Kangöl Su Kemer 2.

Çizim 9: Uluköprü.

Çizim 10: Kırklar Manastırı Şapeli.

Resim 1: Esentepe/Kozağaç'ta bulunan Geç Geometrik Dönem seramikleri.

Resim 2: Manastır Kalesi sur duvarları

Resim 3: Kangöl Su Kemer 2

ÇANAKKALE İLİ TÜRK DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017 YILI ÇALIŞMALARI

Ali Osman UYSAL *

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle Çanakkale İli'nde 2005 yılından itibaren sürdürdüğümüz yüzey araştırmalarında çok sayıda maddi kültür varlığı tespit edilerek kayıt altına alınmış ve bunlar hakkında, yüzey araştırması raporlarının yanı sıra çok sayıda bilimsel yayın üretilmiştir.

Bu araştırmanın ilk yıllarında yörenin Ortaçağ Bizans ve Türk dönemi ile bunu izleyen asırlar projenin kapsamını oluşturmuştu. Sonra sadece Türk dönemi esas alınmak üzere ağırlıklı olarak Gelibolu yarımadasının dışında kalan yerlerde çalışılmıştı. Bu çerçevede 2016 yılına kadar devam eden araştırmalarda daha ziyade meskun durumdaki köy, kasaba ve şehirlerdeki Türk dönemi maddi kültür unsurlarının tespiti öncelik verilmişti.

Söz konusu araştırmalar sırasında göze çarpan arkeolojik izler ve Osmanlı arşiv kayıtlarındaki bazı veriler, Çanakkale İli'nde bugün mevcut olmayan kır iskan yerlerinin varlığını ve bunlar için ayrı bir çalışma programının gerekli olduğunu göstermiştir. Bu husus özellikle Gelibolu yarımadasındaki iskan alanlarında dikkati çekiyordu.

Bu nedenle, öncelikli olarak Gelibolu yarımadası üzerinde Eceabat ve Gelibolu ilçelerinin kapsadığı alanda (Şekil: 1, 2) isimleri ve yerleri bilinen metruk yerleşimler ile, sadece kaynaklarda adına rastlanılan, henüz lokalizasyonu yapılamamış Türk devri yerleşimlerinin araştırılmasına girilmiştir.

Bu yıla ait yüzey araştırması -idari görevlerimin yoğunluğu nedeniyle- 02-11 Aralık 2017 tarihleri arasında yapılabilmektedir. Çalışmalara heyet üyesi

* Prof. Dr., Ali Osman UYSAL, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale /TÜRKİYE.

olarak Doç. Dr. Zekiye Uysal, Yrd. Doç. Dr. Mesut Dünder, Yard. Doç. Dr. Yusuf Oğuzoğlu, Yard. Doç. Dr. Oğuz Koçyiğit ve Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nden Meryem Kandemir katılmışlardır. Ayrıca genel müdürlüğümüzün izniyle Güllü Akkuş, Murat Günaydın ve Orhan Aydın ekibe dahil edilmişlerdir.

Araştırma programı kapsamında yapılan literatür taramasında Osmanlı dönemine ait tahrir defterleri ana kaynağımızı teşkil etmiştir. Bunun yanında yörenin ilk fetih yıllarına değinen, başta Âşıkpaşazâde olmak üzere Oruç Beğ Tarihi, Neşri, Peçevî ve Solakzâde gibi muhtelif Osmanlı kroniklerinden de yararlanılmıştır. Bu kaynaklarda yöreyle ilgili olarak adı geçen kır yerleşimlerinin başında meşhûr Çimpe Kalesi gelmektedir. Burası Osmanlıların Balkanlardaki ilerleyişleri açısından ayrı bir öneme sahiptir. Osmanlı Türklerinin Avrupa yakasına geçişlerinin ve yarımada üzerindeki ilk fetihlerinin sembolü olarak ünlenen Çimpe Kalesinden başka; 15-16. yüzyıllarda Gelibolu kazasının Evreşe, Çinbi ve Bolayır nahiyeleri, Gelibolu'nun güneyindeki Kariyaya nahiyesi ve Eceovası nahiyesine bağlı çok sayıda köyden bazıları ortadan kalkmışlardır. Kimileri isimleriyle birlikte varlıklarını koruyarak günümüze kadar gelebilmişlerdir. Bazıları zamanla metruk hâle düşmekle birlikte, son dönemin Balkan göçleri ve mübadeleleriyle gelenlerin iskanlarıyla yeniden şenlenmişlerdir. Bahşiköy, Keçili gibi bazı köyler Cumhuriyet döneminde terk edilirken; Burhanlı ve Cumalı gibi köyler ayrı mevkilere taşınarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.¹ Cumalı, Burhanlı, Keçili ve Bahşiköy, önceki yıllarda yaptığımız yüzey araştırmalarında incelenmişlerdi. Bununla birlikte, hem son durumunu görmek, hem de tescil için koordinat almak maksadıyla Keçili harabeleri yeniden gezilmiştir. Bunlara karşılık tahrir defterlerinde ismi geçen bazı köyler zamanla küçülmüş ve yok olmuşlardır.

Gelibolu yarımadası üzerindeki metruk Osmanlı yerleşimlerinin tespit ve lokalizasyonunu hedefleyen bu yılki yüzey araştırmasına en kuzeyden Kuru dağı eteklerinden başlanılmıştır. Saros (Muarız) körfezi ile Kuru dağı ve Ça-

1 Bkz.; Ali Osman Uysal, "Gelibolu Yarımadasında Bir Osmanlı Yerleşimi: Yenişehir (Burhan)", XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (14-16 Ekim 2009, Pamukkale Üniversitesi), İstanbul 2010, s.653-662.

nakkale boğazına paralel uzanan yükseltiler arasında kalan Evreşe ovasında birçok yerleşim bulunmaktadır. Bunlar ve çevreleri sırayla incelenmiştir.

Bu çerçevede Korudağı eteklerindeki Yülüce ve Çokal köyleri civarı dolayıştır. Yülüce'nin kuzeybatısındaki Üçdereler mevkinde, iki yanından derin vadilerle sınırlanmış bir burnun üzerindeki Ortaçağ kalesi daha önce Prof.Dr. Ayşe Çaylak Türker ve Prof.Dr. Zeynep Koçel Erdem tarafından da incelenmiştir.² Belli bir mevkiyi korumak ve gözetlemek maksatlı küçük bir kale olduğu anlaşılan yapıdan geriye sur duvarından parçalar kalmıştır. (Resim: 1) Kale içi ve çevresinin defineciler tarafından ürkütücü derinliklerde kazılarak tahrip edildiği görülmüştür. Bu kale yüzeydeki seramik parçaları ve surdaki harcın nitelikleri açısından Orta Bizans döneminden gibi görünüyor. Kalıntı, bu civardaki Kalealtı ve Cintepe Kalesi gibi belli başlı kale yerleşmelerinden olması dolayısıyla Çimpe kalesinin lokalizasyonu tartışmalarında dikkate alınmalıdır. Kale kalıntısının mevcut duvarının ölçüleri ve koordinatları alınmıştır. (Ek: 1). Yülüce ve Çokal köylerinde belgeleme maksatlı fotoğraflar çekildikten sonra Evreşe ovasına inilerek, buradaki Evreşe, Süleymaniye, Şadıllı, Adilhan ve Kocaçeşme köyleri ile çevreleri -metrûk iskan yerleri açısından- araştırılmıştır. Süleymaniye'deki hanın ve yanındaki çeşmenin, Evreşe'deki yapılar ve mezarlığın, Kocaçeşme köyündeki çeşmenin ve Adilhan'daki çeşme ve hamam kalıntısının belgeleme amaçlı olarak fotoğrafları çekilmiş ve koordinatları kaydedilmiştir. Bu köyler daha önceki yüzey araştırmalarımız sırasında incelenmiş, Süleymaniye'deki han ile Adilhan'daki hamam kalıntısının röleveleri alınmıştır.³

2 Bkz.; Ayşe Ç. Türker, "An Archaeological Survey of Early Christian-Byzantine Period on The Valleys that Reached The Hellespont: 2013 Research", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (02-06 Haziran 2014, Gaziantep), C.2, Ankara 2015, p.200; Zeynep Koçel Erdem, "Tekirdağ Merkez ve Şarköy İlçeleri ile Çanakkale Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos'u) Yüzey Araştırması 2013 Yılı Çalışmaları", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (02-06 Haziran 2014, Gaziantep), C.1, Ankara 2015, s.452-453

3 Ali Osman Uysal, "Çanakkale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi Yüzey Araştırması (2008)", 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (25-29 Mayıs 2009, Denizli), C.3, Ankara 2010, s.156; Ali Osman Uysal, "Gelibolu ve Çevresindeki Türk Eserleri Hakkında Tespitler", *Gelibolu Değerleri Sempozyumu* (27-28 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi), Çanakkale 2008, s.101-132; Ali Osman Uysal, "Çanakkale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi Yüzey Araştırması 2009 Yılı Çalışmaları", 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (24-28 Mayıs 2010, İstanbul), C.3, Ankara 2011, s.176-179.

Adilhan Köyü girişindeki mezarlıktaki şahideler amorf kaya kütleleri ya da levha taşlardan oluşmaktadır. (Resim: 2) Üzerlerinde yazı görülmemektedir. Bununla birlikte mezarlığın ortasındaki yatırın, köye adını veren “Adilhan Baba” olduğuna inanılmaktadır. Mezarlıkta yer yer antik sütun parçaları dikkati çekiyor. Bu civardaki birçok eski Türk yerleşiminde en eski mezar taşlarının amorf kütlelerden oluştuğu anlaşıyor. Bu bakımdan örnek olmak üzere Adilhan mezarlığı koruma altına alınabilir.

Söz konusu köylerin çevresinde terkedilmiş köy yerleri bağlamında kayda değer bir bulguyla karşılaşılmamıştır.

Buna karşılık Kocaçeşme Köyü yakınında, Saroz Körfezi kıyısında, halkın hamam sandığı bir kalıntının varlığı öğrenilmiştir. Kıyıya 50 m. mesafedeki kalıntının, son derece sağlam ve kalın duvarlara sahip bir yapıdan geriye kaldığı tespit edilebilmektedir. (Resim: 3) (Koordinat için bkz. Ek: 1) Kalıntının rölövesi için önce içi ve çevresindeki ağaçlar, çalı-çırpı temizlenmiştir. Böylece sınırları açığa çıkan kalıntının 19,44 x 8,84 m. boyutlarında olduğu anlaşılmıştır. Doğu-batı ekseninde, kıyıya paralel uzanan yapının duvarları 2,13 m. kalınlığındadır ki, bu kalınlıkta duvarlar ancak kalelerde ya da Ortaçağ şato, köşk gibi binalarında görülebilirler. (Resim: 4) Kapısının deniz tarafında olması gereken yapının duvarları subasman seviyesine kadar mevcuttur. Mevcut hâliyle tek mekânlıdır. Uzun kenarlarındaki payandalar, özgün hâliyle yapının iki adet takviye kemeriyle desteklenmiş bir örtüye sahip olduğuna işaret etmektedir. Tonoza örtülü olduğunu sandığımız mevcut mekânın üzerinde ikinci bir katın varlığı muhtemeldir. Çünkü bu denli kalın duvarlar sadece tek katlı bir bina için fazladır. Selçuklu döneminin kalın duvarlı, dıştan merdivenle çıkılan üst bölümleriyle iki katlı olan köşklerini hatırlatmaktadır. Bundan dolayı yapının Osmanlı devrine ait bir av köşkü veya körfezi kontrol eden bir karakol binası olması muhtemeldir. Kalıntının işlevinin tam olarak anlaşılabilmesi için burada bir kurtarma kazısı yapmak gerekli görünüyor.

Bolayır kasabasının güneyindeki sırtlarda yer alan tabyalar günümüzde “Çimpe Kalesi” olarak adlandırılmakta ve tanınmaktadır.⁴ (Resim: 5, 6) Aslında 19. yüzyıl son çeyreği ve 20. yüzyıl başlarıyla ilgili olan söz konusu tab-

4 M. İrdesel, Gelibolu ve Yöresi Tarihi, Gelibolu 1998, s.52-54.

yaların mevkisi, hem Saroz körfezini, hem de Çanakkale boğazını görüyor olması nedeniyle, Osmanlı kaynaklarında anlatılan Çimpe kalesi hikayesine çok uygun düşmektedir.⁵ Tabyaların ilerisinde boğaza hakim bir noktadaki Namazgâh tepenin Gazi Süleyman Paşa'nın Gelibolu'ya ayak bastığı ilk yer olarak kabul edilip, buraya bir de mermerden, kitabeli namazgah mihrabı yapılmış olması; bu civarın Çimpe olarak kabulünde rol oynamış görünüyor. Balkan savaşları sırasında konulduğu anlaşılan mermer mihrabın ön yüzünde bir ayet bulunur. (Resim: 7) Arka yüzde ise “*Şehzâde Süleyman Paşa'nın ilk Rumeliye geçüb tımar kıldığı yerdir / Müretteb alayı/ Uşak Redif Taburu hâtırasıdır/ Mülâzim İsmail / Usta 1329*” ibareleri okunur.⁶ M.1911 tarihli bu namazgâh kitabesinden sonra, Gelibolu tarihi yazarı Fevzi Kurdoğlu da, ilk ayak basılan yer olarak aynı mevkiye işaret edince; burasının Çimpe olduğu yolundaki algı daha da pekişmiştir.⁷ Öyle ki; günümüzde Gazi Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye ayak bastığı yer olarak fetih törenleri burada yapılmakta ve tabyalar Çimpe kalesi olarak tanımlanmaktadır.

Fakat konuyu, 1950 yılında neşredilen makalesinde etraflıca tartışan M. Münir Aktepe'ye göre; Çimpe Kalesi burada değil, biraz daha kuzeyde Bolayır ile Kavak deresi arasındaki sahil boyunca uzanan kısım üzerinde ve muhtemelen Kazanağzı mevkisinin güney sahilinde idi.⁸ Prof. Dr. Halil İncalcık da Aktepe gibi Çimpe lokalizasyonu için Kazanağzı deresi civarına işaret eder. Şu farkla ki; İncalcık bu mevkiyi -Düsturnâme'deki ifadelerde geçen- “Kozlu Dere” olarak tanımlar.⁹ Buna rağmen konunun arkeolojik kalıntılar bağlamında tekrar tartışılması gerekmektedir.

Gelibolu'nun güneyinde kalan Güneyli, Ocaklı, Yeniköy, Kavaklıtepe, Fındıklı ve Tayfur köyleri hattında devam edilirken Değirmendüzü Köyü'ne

5 Bolayır tabyalarının tarih ve mimarileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Yusuf Acioğlu, “Çanakkale Tabyaları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C.XXV, Sayı: 1, İzmir 2016, s.4-6.

6 Ali Osman Uysal, “Gelibolu ve Çevresindeki Türk Eserleri ...”, s.112-113. Kitabenin bazı kelimelerinin farklı okunuşu açısından bkz.; N.Ü. Karaarslan – G. Yazıcı v.d., *Çanakkale Kitâbeleri I: Gelibolu*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014, s.20-21.

7 Bkz.; F. Kurtoğlu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, Resim:li Ay Matbaası, İstanbul 1938, s.38-39.

8 M. Münir Aktepe, “Osmanlıların Rumeli’de İlk Fethettikleri Çimbi Kal’ası”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1950, s.302.

9 Halil İncalcık, “Fatih’e Kadar Çanakkale Boğazı, Osmanlı Üssü ve Osmanlı-Venedik Karşılaşması”, *Çanakkale Tarihi*, I, Edit.: M. Demir, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s.17.

de uğranılmıştır. Eski adı Burgaz olan köyün aslen Hristiyan olan ahalisi mübadele ile Yunanistan'a göçünce, onların yerine Selanik çevresinden göç eden Türkler yerleştirilmiştir. Köyün içinde geleneksel tarzda evler göze çarpmaktadır. Tek katlı evlerin duvarları tümüyle yöreye özgü taşlardan yapılmıştır. Buna karşılık iki katlı bazı evlerin zemin kat duvarlarının tümü, üst katın ise yan ve arka duvarları taştan, sokağa bakan ön cepheleri tuğladan yapılmışlardır. Bu ilgi çekici bir uygulamadır. Bunlar arasında iki ev cephe düzeni ve bezemeleriyle tescile değer görünmektedir. (Resim:8) Bunların fotoğrafları çekilip koordinatları alınmıştır. Köyün güneydoğusunda kalan Tekke Mevkiindeki Osmanlı devri mezarlığının harap durumuna Z. Koçel Erdem de dikkati çekmiştir.¹⁰

Yukarıda belirtildiği gibi eski Keçili yerleşimi ve çevresi dolaşılıp, yeniden belgelenmiştir. Bu köy ahalisinin, yakındaki Kumköy'e taşındığı bilinmektedir. Kumköy'de kayda değer bir bulguyla karşılaşılmamıştır.

Kilitbahir Köyü'nün arkasındaki düzlükte yer alması gereken Erpeden (Elbeten/Alpeden) köyünden geriye hiçbir şey kalmamıştır. (Resim: 9) Osmanlı devrinden arşiv kayıtlarında Büyük ve Küçük olmak üzere iki Erpeden köyü zikredilir. Bunların her ikisi de yok olmuştur. Bunlara dair elimizdeki yegane belge; muhtemelen Büyük Erpeden Köyü'nün metrük ve harap olmasından sonra arazisinin tarımsal niteliğini tanımlayan bir haritadır. (Şekil: 3)

Tarihi kayıtlarda Eceabat İlçesi sınırları içinde büyük ve küçük olmak üzere iki tane Behramlı köyü yer almaktadır. Bunlardan Büyük Behramlı'nın vadi içinde ilk yerleşim alanı biraz yukarıdaki tepeye taşınmıştır. Büyük Behramlı'dan geriye mezarlık alanı ile şimdiki yolun kenarında iki çeşme kalıntısı kalmıştır. Diğer Behramlı'nın arazisinde ise mimari açıdan hiçbir şey görünmemektedir.

Behramlı yolu üzerinde Soğanlıdere'nin uzandığı vadinin kuzey yamacında dikkati çeken bina kalıntıları incelendiğinde; burasının Melek Hanım Çiftliği olduğu anlaşılmıştır. (Resim: 10) 19. yüzyıldan kaldığı anlaşılan çiftliğin

10 Zeynep Koçel Erdem, "Tekirdağ merkez ve Şarköy İlçeleri ile Çanakkale Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos'u) Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 Yılı Çalışmaları", 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (22-26 Mayıs 2017, Bursa), C.2, Bursa 2018, s.572.

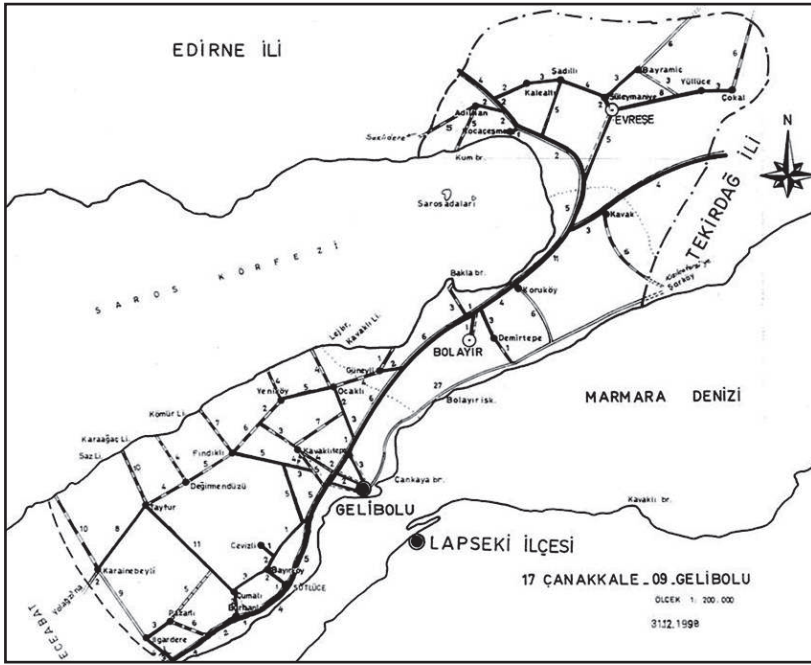
içindeki anıt nitelikli çeşme harap olmuştur. (Resim: 11) Çeşmenin kitabesi, parçalanmış vaziyette yalağın önünde bulunmuştur. (Resim: 12) Kitabe kırık ve yazıların çoğu silik olduğundan tam okunamamıştır. Çiftlikteki yapıların koordinatları ve rölöveleri alınmıştır.

Bu yüzey araştırması; Gelibolu yarımadası üzerindeki metrük ve ortadan kalkmış Osmanlı kır yerleşmeleri konusunda verimli arkeolojik sonuçlar beklemenin fazla iyimser bir yaklaşım olduğunu göstermiştir. Yarımada üzerinde 20. yüzyıl ortalarına ulaşabildikten sonra terk edilen köylerde yerleşim ve yapı kalıntıları ile mezar taşlarının hâlen mevcut oldukları görülürken; daha önceki asırlarda terk edilen köylerden neredeyse hiçbir iz kalmadığı dikkati çekmektedir. Bazı köylerden geriye sadece arşiv kayıtlarındaki bilgilerden başka bir şey kalmamış gibidir. Bununla birlikte Küçük Behramlı, Çimpe, Büyük Erpeden ve Küçük Erpeden gibi yok olmuş yerleşimlerin lokalizasyonu için arşiv kayıtları ile saha araştırması verilerini örtüştürecek denemelere girişilebilir.

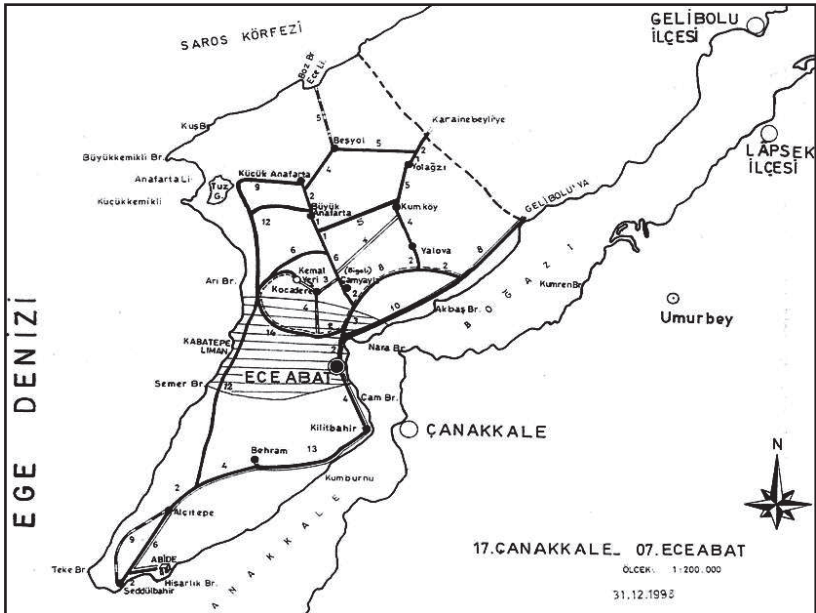
EK-1

ÇANAKKALE İLİ TÜRK DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (2017)
YERLEŞİM VE YAPI KOORDİNATLARI

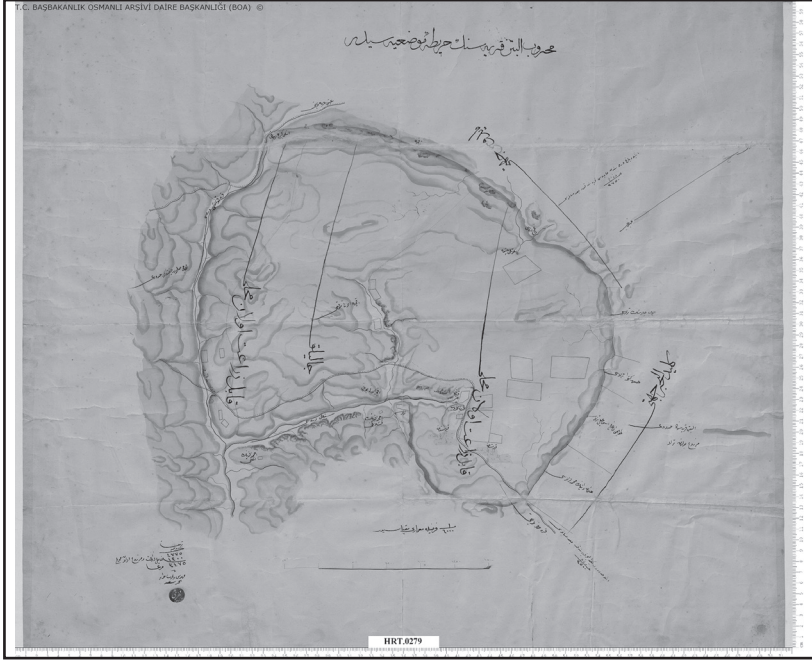
Yer	Enlem	Boylam
Yülüce Üçdereler kale	40°43'36.69"K	26°58'29.17"D
Süleymaniye çeşme	40°41'11.55"K	26°52'54.97"D
Süleymaniye han	40°41'13.22"K	26°52'54.83"D
Şadıllı mezarlık	40°41'41.42"K	26°50'33.88"D
Adilhan çeşme	40°40'42.40"K	26°45'47.40"D
Adilhan hamam	40°40'42.52"K	26°45'47.75"D
Adilhan girişteki mezarlık	40°41'1.57"K	26°47'18.21"D
	40°41'4.08"K	26°47'20.47"D
Koca çeşme	40°39'39.73"K	26°47'51.47"D
Koca çeşme köyü, sahildeki yapı kalıntısı	40°39'27.15"K	26°46'46.62"D
Evreşe mezarlığı	40°39'48.56"K	26°52'56.29"D
Bolayır tabyası-Çimpe denilen yer	40°29'46.91"K	26°44'3.21"D
Keçili mezarlığı	40°17'36.56"K	26°25'37.96"D
	40°17'39.15"K	26°25'40.27"D
Keçili köy alanı	40°17'43.33"K	26°25'52.17"D
	40°17'40.63"K	26°25'52.36"D
Melek hanım çiftliği	40° 6'37.25"K	26°18'30.48"D
	40° 6'40.76"K	26°18'26.50"D
Çokal mezarlığı	40°41'41.32"K	26°59'49.02"D
Değirmendüzü-1	40°24'50.53"K	26°30'20.70"D
Değirmendüzü-2	40°24'51.05"K	26°30'24.96"D
Tayfur	40°23'51.68"K	26°28'32.02"D

Şekil 1: Gelibolu ilçe haritası (Çanakkale valiliğinden).

Şekil 2: Aceabat ilçe haritası (Çanakkale valiliğinden).

Şekil 3: Erpeden Köyü haritası (Başbakanlık Osmanlı arşivinden).

Resim 1: Yülce Üçdereler Mevki'nde ortaçağ kalesi.

Resim 2: Adihan Köyü girişinde tarihi mezarlık.

Resim 3: Kocaçeşme Köyü yakınında yapı kalıntısı.

Resim 4: Kocaçeşme Köyü yakınındaki kalıntı.

Resim 5: Bolayır tabyaları.

Resim 8: Değirmendüzü Köyü'nden bir ev.

Resim 9: Erpeden köy alanının bugünkü görünümü.

Resim 10: Melek Hanım Çiftliği.

Resim 11: Melek Hanım Çeşmesi.

Resim 12: Melek Hanım Çeşmesi kitabe parçaları.

2017 YILI ERZİNCAN - ERZURUM İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Alpaslan CEYLAN*
Oktay ÖZGÜL
Nezahat CEYLAN
İbrahim ÜNGÖR
Yavuz GÜNAŞDI

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 94949537-161.01-E.185401 sayılı ve 13.09.2017 tarihli izinleriyle 2017 yılı yüzey araştırmaları, 2-15 Ekim 2017 tarihleri arasında Erzurum İli'nde; Aşkale, Aziziye, Çat, Köprüköy, Olur, Pasinler ve Yakutiye İlçeleri'nde, Erzincan İli'nde ise; Otlukbeli ve Tercan İlçeleri'nde gerçekleştirilmiştir¹.

Atatürk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN başkanlığında yürütülen çalışmalara Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Doç. Dr. Nezahat CEYLAN, Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR, Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Dr. Öğr. Üyesi Gökhan KALMIŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur MORKOÇ katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Uzman Aliihsan KARTAL üstlenmiştir². Yüzey araştırması

* Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Nezahat CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE.

Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzincan/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum

1 Bu projeye Türk Tarih Kurumu maddi destek sağlamıştır. Yardımlarından dolayı Türk Tarih Kurumuna teşekkür ederiz.

2 Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyelerine, bakanlık temsilcimiz Aliihsan KARTAL'a ve bu çalışmanın gerçekleşmesine katkıları bulunan Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer ÇOMAKLI'ya ve Erzurum Müzesi Müdürü Mustafa ERKMEN'e teşekkür ederiz.

laboratuvar çalışmaları, Uğur KARCIOĞLU, Emine ÇALBAY, Betül NİŞANCI, Sedriye CANYURT, Zafer KARSLI, İshak KÜÇÜKYILDIZ, Murat ÇİFTÇİ, Nimet SÖNMEZ OKULMUŞ, Nurhan POLAT ve Burak BİNGÖL, tarafından yürütülmüştür.

Bölgede 1998 yılından itibaren aralıksız yürüttüğümüz araştırmaların 2017 yılı çalışmaları da oldukça verimli geçmiştir. Bu çalışmalar ışığında bölgenin tarihi ve arkeolojisini aydınlatması açısından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz birçok merkez tespit edilmiştir.³

ERZİNCAN

OTLUKBELİ

Değirmen-tepe Kalesi

Erzincan İli, Otlukbeli İlçesi'nin 1,5 km. güneybatısında, 1811 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin dört tarafı tarım arazileriyle çevrili olup kuzeyinden Soğulcak deresi akmaktadır. Kale, tarım arazilerini ve Bayburt-Otlukbeli yolunu kontrol etmesi dolayısıyla stratejik açıdan oldukça önemlidir.

-
- 3 Ceylan, A., "1998 Yılı Erzincan Yüzey Araştırması", 17. AST-II 2000, Ankara, 181-192; Ceylan, A., "1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzey Araştırması", 18. AST, 2001, Ankara, 71-82; Ceylan, A., "2000 Yılı Erzincan ve Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 19. AST-II, 2002, Ankara, 165-178; Ceylan, A., "2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars İlleri Yüzey Araştırmaları", 20. AST-II, 2003, Ankara, 311-324; Ceylan, A., "2002 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 21. AST-II, 2004, Ankara, 263-272; Ceylan, A., "2003 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 22. AST-II, 2005, Ankara, 189-200; Ceylan, A., "2005 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 24. AST-I, 2007, Ankara, 163-182; Ceylan, A. - Y. Topaloğlu vd., "2006 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 25. AST-III, 2008, Ankara, 129-148; Ceylan, A. - Y. Topaloğlu vd., "2007 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 26. AST-II, 2009, Ankara, 133-150; Bingöl, A. - A. Ceylan vd., "2008 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 27. AST-II, 2010, Ankara, 375-398; Topaloğlu Y. - Y. Günaşdı vd., "2009 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 28. AST-II, 2011, Ankara, 1-21; Günaşdı, Y. - Y. Topaloğlu vd., "2010 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 29. AST-III, 2012, Ankara, 49-70.; Özgül, O. - A. Ceylan vd., "2011 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 30. AST-II, 2013, Ankara, 277-292; Üngör, İ. - A. Bingöl vd., "2012 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 31. AST-I, Ankara, 2014, 61-77; Ceylan, N. - Y. Günaşdı vd., "2013 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 32. AST-II, Ankara, 2014, 71-92; Ceylan, A. - A. Bingöl vd., "2014 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 33. AST-I, Ankara, 2016, 447-472; Ceylan, A. - Üngör, İ. vd., "2015 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 34. AST-II, Ankara, 2017, 25-50.

Değirmentepe Kalesi, doğu-batı doğrultulu 120 m., kuzey-güney doğrultulu ise 78 m. boyutlarındadır. Kale, kaçak kazılara maruz kalmış ve kısmen tahrip olmuştur. Kalenin güney kısmında 30x40 cm.'lik taşlarla oluşturulmuş sur duvarı izlenmektedir. Kalenin dört yönünde de giriş kapısı olduğu anlaşılmaktadır. Ana giriş kapısı kalenin kuzeybatı kısmında yer almaktadır. Kalenin güneybatı kısmında eğimli bir giriş kapısı daha bulunmaktadır.

Kale yüzeyinde tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ özelliği göstermektedir.

Kurtkaya Kalesi

Erzincan İli, Otlukbeli İlçesi'nin 4 km. güneydoğusunda, 1832 m. rakımda yer almaktadır. Kurtkaya Kalesinin üç kısımdan meydana geldiği anlaşılmaktadır. Kalede oluşturulan bu üç kısım arasındaki geçiş, yapılar arasındaki 15 m.'lik bölmelerle sağlanmaktadır. Doğu-batı doğrultulu yapılmış olan kale, çevresindeki yolları kontrol eden ve ekili alanları gözetim altında tutan bir noktadadır. Kalenin üçüncü kısmının doğusundaki alanda anakayaya yontularak yapılmış 2 adet mimari yapı göze çarpmaktadır. Hemen bu yapıların bitişiğinde 5 adet kaya basamağı vardır.

Anakaya düzelterek yapılmış olan kalenin güneybatı kısmında anakaya tıraşlanarak bir alan daha meydana getirilmiştir. Bu alan, 2x3 m. ölçülerindedir. Kalenin birçok girişi vardır. Orta kısımda yer alan ana kaleye giriş güneybatıdan 2,5 m. genişliğindeki kapıyla sağlanmaktadır. Bununla birlikte ana kalenin güneydoğu yönünde 7 m. genişliğinde bir girişi daha bulunmaktadır. Kale ve çevresinde kaçak kazıların yapıldığı anlaşılmaktadır. Kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkan tabakalarda yer yer yangın izleri görülmektedir. Kale yüzeyinde tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Demir Çağ özelliği göstermektedir.

TERCAN

Löktepe Höyük

Erzincan İli, Tercan İlçesi, Çadirkaya Beldesi'nin 2,5 km. kuzeybatısında, 1463 m. rakımda, Çadirkaya (Pekeriç) Kalesi'ni karşıdan görebilen bir

konumda yer almaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu uzanan höyük, zeminden 7-8 m. yüksekte bulunmaktadır. Höyüğün hemen batısından geçirilen su kanalı höyükte tahribata neden olmuştur. Höyüğün kuzeyinden Karasu Çayının geçtiği görülmektedir. Löktepe höyük yuvarlak planlı olup, batı yönünde küçük tümsekli yapılarla çevrelenmiştir. Kaçak kazılara maruz kalan höyükte keramik verileri tespit edilmiştir. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağı özelliği göstermektedir.

Tuzla Höyük

Erzincan İli, Tercan İlçesi, Çadirkaya Beldesi'nin 2 km. doğusunda, Tuzla Mevkii'nde, 1524 m. rakımda yer almaktadır. Höyüğün çevresi tarım arazileri ile çevrilidir. Günümüzde höyük çevresinin tarım arazi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum höyüğün oldukça tahrip olmasına neden olmuştur. Höyüğün güney kısmında 3 m. uzunluğunda, 70 cm. genişliğinde oyma bir mezar tespit edilmiştir. Höyük üzerinde çok sayıda kaçak kazı alanları mevcuttur. Herhangi bir keramik verisine rastlanılmamıştır.

Tuzla Kalesi

Erzincan İli, Tercan İlçesi, Çadirkaya Beldesi'nin 3 km. doğusunda, 1592 m. rakımda yer almaktadır. Çadirkaya (Pekeriç) Kalesi ile birlikte Çadirkaya Ovası'nı kontrol eden stratejik bir kaledir. Tuzla Kalesi anakaya tıraşlanarak yapılmıştır. Kalenin güneybatısında 18 kaya basamağı ile ulaşılan kutsal bir alan vardır. Bu alanın yüksekliği 4 m., sağ duvar uzunluğu 5 m., derinliği ise 3,20 m.'dir.

Kalenin güneyinde 1 m. genişliğinde, kuzeyinde ise 2,5 m. genişliğinde girişler mevcuttur. Erzincan çevresinde yer alan Çengerli Kalesi⁴, Sırataşlar Kalesi⁵ ve Çadirkaya (Pekeriç) Kalesi⁶ gibi Urartu kaleleri ile mimari açıdan

4 Ceylan, A. - İ. Üngör, "Eskiçağ'da Erzincan Kaleleri", Erzurum, 2018, 175-177.

5 Ceylan, A. - İ. Üngör, "Eskiçağ'da Erzincan Kaleleri", Erzurum, 2018, 117-120.

6 Ceylan, A. - İ. Üngör, "Eskiçağ'da Erzincan Kaleleri", Erzurum, 2018, 217-223.

büyük benzerlik göstermektedir. Kalenin güneyinde anakayanın tıraşlanma-sıyla oluşturulmuş 2 m. genişliğinde, iki mimari alan dikkat çekmektedir.

Kale yüzeyinde tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Orta Çağ özelliği göstermektedir.

ERZURUM

AŞKALE

Atboğan Kurganları

Erzurum İli, Aşkale İlçesi, Yayla Köyü'nün 2 km. kuzeybatısında, 1982 m. rakımda yer almaktadır. Kurganlar, yaylacılık açısından oldukça elverişli bir konumdadır. Yerleşim yerinde, 7.90 x 5.80 m. çapında bir kurgan mevcuttur. Bu kurganın hemen yanında 20 m. aralıklarla 2 adet daha kurgan bulunmaktadır. Bu kurganların etrafında, taş dizisi mevcuttur. Transkafkasya kurganları ile benzer özellikler göstermektedir. Kurganları çevreleyen taşlar, 45-75 cm. genişliğinde, 35-50 cm. yüksekliğindedir. Kurganların bulunduğu alanda yer yer kaçak kazı ilerine rastlanılmaktadır.

Toprakkale Kalesi

Erzurum İli, Aşkale İlçesi, Tosunlu Köyü'nün 1,5 km. batısında, 1930 m. rakımda yer almaktadır. Tuzçayı Deresi'nin hemen üzerindeki tepede kurulmuştur. Kalenin hemen karşısında, Çiftlik Köyü'nden başlayıp, Çatören Köyü'ne doğru devam eden, 6 km. uzunluğundaki hidroelektrik santrali yolu bulunmaktadır. Ana kaya üzerine oturtulmuş kalenin, bölgedeki dereleri ve yolları kontrol eden, stratejik bir noktada olduğu görülmektedir. Kale doğu-batı doğrultulu olup, 55 m. uzunluğunda ve 23 m. genişliğindedir. Elips biçiminde olan kalenin sur duvarları tahrip olmakla birlikte, kuzeye bakan yamaçlarındaki sur duvarları kısmen takip edilebilmektedir. Kale üzerinde tespit edilen keramik verileri, İlk Tunç Çağ, Geç Demir Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir.

Turaç Kalesi

Erzurum İli, Aşkale İlçesi, Turaç Köyü'nün 2 km. doğusunda, 2292 m. rakımda yer almaktadır. Toprakkale'den gelen Tuzçayı Deresi'nin yanı başında

kurulan kale, güneye doğru üçgen halini almaktadır. Kale, yaklaşık 250 m. uzunluğunda, 120 m. genişliğinde, doğal bir kayalık üzerine inşa edilmiştir. Tipik bir İlk Tunç Çağı kalesidir. Kalenin yerden yüksekliği 92 m.'dir. Batı kısmındaki sur duvarları 6 m. aralıklarla kurtin ve bastiyonlarla desteklenmiş ve sur duvarları güçlendirilmiştir. Kalenin doğu kısmındaki sur duvarları kısmen yıkılmıştır. Yıkılan taşlar, dereye doğru yuvarlanmıştır. Kalenin giriş kısmı kuzeydendir. Yöre halkı tarafından bir patika yol yapılmak suretiyle kalenin içerisindeki toprak alan, ekilebilir arazi olarak kullanılmıştır. Kalenin diğer girişi ise güney istikametinde olup üçgenimsi mimarinin başlangıç noktasından, kuzeydeki dereye bakmaktadır. Sur duvar genişliği, 4,5-5 m. arasında değişiklik göstermektedir. Sur duvarlarının yüksekliği ise 1-1,5 m. arasındadır. Kalenin hemen 2 km. güneyinde başka bir kale mevcuttur. Toprakkale ile bu kaleler, Aşkale-Tercan-Çat arasındaki vadi yollarını, su kaynaklarını ve tarım alanlarını kontrol eden stratejik mevkide kurulmuşlardır. Vadilerin arasında sıkışan yerleşmeleri kontrol eden bu savunma yapıları, müstahkem ve ulaşımı zor noktada yer almaktadırlar.

Kalenin içerisindeki toprak alan, bir dönem ekim alanı olarak kullanıldığı için, kale üzerinde keramik verisi oldukça azdır. Tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir.

AZİZİYE

Sakalikesik Höyüğü

Erzurum İli, Aziziye İlçesi, Sakalikesik Köyü'nün 200 m. kuzeybatısında, 1839 m. rakımda yer almaktadır. Höyüğün batısından, Sakalikesik Deresi geçmektedir. Höyüğün dört bir tarafı verimli tarım arazileri ile çevrilidir. Höyüğün kuzeybatısından geçen anayol, Özbek-Dereboğazı-Sakalikesik köylerini birbirine bağlamaktadır. Höyüğün doğusunda ve tepe kısmında 3 x 2 m. ölçülerinde kaçak kazı izleri mevcuttur.

Höyük, ovale yakın bir plan göstermektedir. Höyüğün doğu-batı yönündeki uzunluğu 54 m. kuzey-güney yönündeki genişliği ise 21 m.'dir.

Höyükte tespit edilen keramik verileri; Geç Tunç Çağ ve Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

ÇAT

Göbekören Kalesi

Erzurum İli, Çat İlçesi'nin 12 km. batısında, Göbekören Köyü'nün 1 km. batısında, 1800 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin hemen batısından Muhlis Tuzlası deresi geçmektedir. Aynı zamanda kalenin kuzey tarafında bir tuz yatağı vardır. Kalenin kuzeyinde Yavi Köyü, güneyinde ise Bardakçı Köyü yer almaktadır. Kalenin hemen doğusunda, köy yerleşimleriyle iç içe geçmiş birçok yerleşim yeri vardır. Köy okulunun hemen kuzeyinde ve okul bahçesinde mezarlık alanlar göze çarpmaktadır. Oldukça büyük bir kale olduğu görülmektedir. Kalenin 3 parçadan oluştuğunu söyleyebiliriz. Hemen kalenin ortasında, kalenin merkez noktası bulunmaktadır. Merkez noktanın güneyinde, yerleşim alanlarının varlığı rahatlıkla izlenebilmektedir. Kalede kare, oval ve dikdörtgen planlı, 5 yapı mevcuttur. Kalenin merkez noktasının kuzey tarafında ise yine kale ile bağlantılı olan birimler vardır. Kalenin ana giriş kapısı güneybatıda olup 7,5 m. genişliğindedir. Doğu tarafında ikinci bir kale girişi bulunmaktadır. Tarıma ve hayvancılığa elverişli bir noktadadır. Kalede tahribatın oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle köy halkının ifadeleri doğrultusunda kaledeki işlenmiş taşların okul inşaatında kullanıldığı ve yine DSİ tarafından taşkın koruma maksatlı götürüldüğü söylenmektedir. Kaledeki keramik verileri İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Gökçeşeyh Yerleşmesi

Erzurum İli, Çat İlçesi, Gökçeşeyh Köyü'nün batı ucundaki alçak bir tepe üzerinde, 1788 m. rakımda yer almaktadır.

Tepe, köylüler tarafından, taş ocağı olarak kullanılmıştır. Yerleşme, kalker bir taş yapısına sahiptir. Aşırı derecede tahribata uğrayan yerleşmede yaptığımız incelemelerde az sayıda keramik verisine ulaşılmıştır. Tespit edilen bu az sayıdaki keramik verisi İlk Tunç Çağına aittir.

Sağırkomu Kalesi

Erzurum İli, Çat İlçesi, Başbudak Köyü'nün (Sağırkomu Mezrası) 5 km. güneyinde, 1751 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin güneyinden, Tuzluca

Çayı geçmektedir. Tuzluca Çayı'nın üzerinde Dereçayırı Köyü bulunmaktadır. Sağırkomu'nun hemen güneyinde yükselen kale, stratejik açıdan oldukça önemli bir konumdadır. Bölge, tarım ve hayvancılık açısından son derece zengindir. Doğu-batı doğrultulu olarak inşa edilen kalenin sur duvarları, günümüzde izlenebilmektedir. Kale, 72 x 138 m. ölçülerindedir. Kalenin sur duvarı kalınlığı 4.10 m.'dir. Kalenin güneydoğu ucunda, 3.50 m. genişliğinde ve 7 m. uzunluğunda giriş kapısı yer almaktadır. Kalenin kuzeybatı ucunda da kapı girişi olduğu düşünülen bir yer olmasına karşılık, taşlar yerinden söküldüğü için kesin olarak tespit edilememektedir. Kalenin, köye en yakın yerinin burası olmasından dolayı, taşların buradan köye taşınmış olması muhtemeldir. Sur duvarlarının iç kısmında yükselen tepede, kabaca yontularak oluşturulmuş mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânlardan biri, 12.50 x 17.50 m. ölçülerindedir. Kalede tespit edilmiş olan keramik verileri, İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmiştir.

Tuzla Kalesi I

Erzurum İli, Çat İlçesi, Göbekören Köyü'nün 2 km. kuzeydoğusunda, 1750 m. rakımda yer almaktadır. Kale, stratejik açıdan oldukça önemli bir noktadadır. Kalenin güney tarafı oldukça yüksek bir dağ ile çevrilidir. Doğu tarafı ise uçurumdur. Kuzey ve batı tarafları ovaya hâkim bir noktadadır. Kalenin doğusunda Tuzla Kalesi II ve Tuzla Gözetleme Kulesi vardır. Doğu - batı doğrultusunda 22 metredir. Batı ve güney sur duvarlarının büyük bir kısmı ayakta. Sur duvarlarının genişliği 4 metredir. 60 x 70 cm. arasında değişen tıraşlanmış taşlarla yapılan sur duvarları, doğu yönüne doğru devam etmektedir. Ayakta kalan sur duvarlarının bazıları yıkılmış vaziyettedir. Kalenin güneydoğusunda bir taş ocağı vardır. Kalenin sur duvarlarındaki düzgün taşlar muhtemelen bu taş ocağından tedarik edilmiştir. Sur duvarları kriklopik teknikte oluşturulmuştur. Kale girişinin genişliği 4,5 m.'dir. Kalenin giriş kısmı 50 cm. uzunluğunda birer metre aralıklı merdiven basamaklarıyla oluşturulmuştur. Kalenin merkezi kısmında 5 x 4 m. çapında mimari alanlar göze çarpmaktadır. Kaçak kazı izleri mevcuttur. Tuz yataklarını ve su kaynaklarını kontrol etmesi kalenin kurulduğu yerin önemini daha da artırmaktadır. Keramik verileri, İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ'a aittir.

Tuzla Kalesi II ve Gözetleme Kulesi

Erzurum İli, Çat İlçesi, Göbekören Köyü'nün 2 km. kuzeyinde, 1760 m. rakımda yer almaktadır. Kale 27 x 27 m. boyutlarındadır. Göbekören Köyü'nün 1.5 km. kuzeyinde bulunan tuz işletmelerinin hemen yanında, zeminden 40 m. yüksekliğe kurulmuştur. Tuz işletmelerinin önünden akan Tuz Deresi, kalenin güney kısmından geçmektedir. Kale, yuvarlak planlı olup, üzerinde kaçak kazı izleri vardır. Kalenin kuzeyinde yuvarlak planlı yerleşim alanları mevcuttur. Kalenin hemen kuzeydoğusunda bir gözetleme kulesi vardır. Bu kule, 15 x 20 m. ölçülerindedir. Bu kulenin mimari yapıları kuzey ve güney yönünde kısmen belli olmaktadır. Kale ile kulenin ortasında bir yol bulunmaktadır. Kalenin 1,5 m. genişliğinde olan sur duvarları, kuzey ve batı kısmında belirgindir. Diğer kısımlarda taşlar dereye yuvarlandığı için sur duvar kalıntıları belirgin değildir. Sur duvarlarında kullanılan taşlar 20 x 40 cm. arasında değişmektedir. Kale verimli bir vadiyi ve sulak alanları kontrol eden stratejik bir noktadadır. Keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ'a aittir.

KÖPRÜKÖY

Ataköy Kalesi

Erzurum İli, Köprüköy İlçesi'nin 61 km. güneyinde, Ataköy Köyü'nde, 1859 m. rakımda yer almaktadır. Doğu-batı doğrultulu inşa edilmiş olan kale, iki tepeden oluşmaktadır. Kalenin doğusundan gelen ırmak, güneyinden dolaşarak batısına doğru devam etmektedir. Kalenin kuzey tarafı dik dağlardan oluşmaktadır. Kale, savunma açısından son derece elverişli bir konumdadır. Kalenin batısında yer alan giriş kapısı, 2,50 m. genişliğe ve 1,50 m. yüksekliğe sahiptir.

Kalenin güney taraftaki sur duvarı, 6 m. uzunluğundadır. Sur duvarı, kabaca yontulmuş bir şekilde, büyük taş bloklarıyla oluşturulmuştur. Duvarın hemen bitişiğinde, 2 x 1,50 m. ölçülerinde, üzeri ot ve toprakla kaplı olan ve su sarnıcı olduğunu düşündüğümüz bir yapı bulunmaktadır. Duvarın doğu yönünde, 2,60 x 2,45 m. ölçülerinde kutsal bir alan yer almaktadır. Ana kaya traşlanarak oluşturulmuş olan bu kutsal alan ters L harfi çizmektedir. Ka-

lenin güney-kuzey sur duvarları arasındaki mesafe 4 m.'dir. Bu alan, ana kayanın düzleştirilmesiyle oluşturulmuş, eğimli bir yapıya sahiptir. Kutsal alandan batıya doğru 9,5 m. uzunluğundaki rampa bir yolla kalenin tepesine ulaşılır. Kale üzerindeki keramik verileri İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Ataköy Mağara Yerleşmeleri

Erzurum İli, Köprüköy İlçesi, Ataköy Köyü'nün 3,5 km. güneydoğusunda, 1901 m. rakımda yer almaktadır. Anakaya üzerinde çok sayıda Ortaçağ'a tarihlendirdiğimiz oda ve kaya mezarı bulunmaktadır. Kanyon vadinin içerisinde çok katlı kaya yerleşmeleri mevcuttur. Volkanik ve kireçtaşı kayalıklar çok çabuk şekil aldığı için, kanyonda bulunan odalar da çok rahat bir şekilde oyulmuştur.

Mescidli Kalesi

Erzurum İli, Köprüköy İlçesi, Söylemez (Mescidli) Köyü'nde, 1875 m. rakımda yer almaktadır. Kale, Yukarı Kızılkale'nin 2,5-3 km. güneybatısında bulunmaktadır. Kalenin güneybatısından Aras Nehri geçmektedir. Kale, doğu-batı doğrultulu olarak inşa edilmiştir. Kalenin doğu-batı uzunluğu 76 m. kuzey-güney genişliği ise 45 m.'dir. Kalenin batı ve doğusundaki sur duvarları 1,5 m. genişliğindedir. Kalenin güneyinde, günümüzde sazlık görünümünü almış bir gölet bulunmaktadır.

Kalede çok sayıda keramik verisi tespit edilmiştir. Keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Demir Çağ (Urartu) ve Orta Çağ'a tarihlendirilmiştir.

OLUR

Aşağı Karacasu Kalesi

Erzurum İli, Olur İlçesi'nin 12 km. kuzeydoğusunda, Aşağı Karacasu Köyü'nün hemen güneybatısında, 1415 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin güneyindeki dağlık alandan gelen Karasu Çayı, kalenin doğusundan ve ba-

tısından iki kol halinde geçerek, kalenin kuzeyinden gelen Alabalık Çayına karışmaktadır. Kale, iki vadinin birleşme noktasında, doğu-batı doğrultulu ve vadileri kontrol altında tutmak amacıyla inşa edilmiştir. Kale, 51 x 32 m. boyutlarındadır. Kale, 8 kule ile güçlendirilmiştir. Kalenin sur duvarı kalınlığı, 1.80 m.'dir. Sur duvarlarının iç ve dış kısımları tıraşlamıştır. Sur duvarlarının yapımında kullanılan taşların arasında, birleştirici malzeme olarak horasan harcı kullanılmıştır. Sur duvarlarının ayakta kalan en yüksek kısmı, 9 m.'dir. Kale giriş kapısı, tahribat nedeniyle tespit edilememiştir. Kalenin sur duvarlarını oluşturan taşların, köydeki evlerin yapımında kullanılmış olduğu görülmektedir. Aşağı Karacasu Kalesi, acil müdahale ve koruma gerektiren kalelerin başında gelmektedir. Kale yüzeyinde tespit ettiğimiz keramik verileri Ortaçağ dönemine tarihlendirilmiştir.

Boğazgören Kalesi

Erzurum İli, Olur İlçesi, Boğazgören Köyü'nün 2 km. kuzeyinde, 1475 m. rakımda, yayvan bir tepenin eteğinde yer almaktadır. Batısında bulunan Camış Deresi'nin, İncesu Deresi ile birleştiği, stratejik bir noktada bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu olarak inşa edilmiş kale, 31 x 55 m. boyutlarındadır. Kalenin kuzeybatı uç kısmından, batıya doğru açılan bir yol ve kapı girişi mevcuttur. Kalenin kuzey kesiminde oval bir mimari yapı bulunmaktadır. Kalede keramik verisi az olmakla birlikte Orta Çağ özelliği göstermektedir.

Boğazgören Mağara Yerleşmesi

Erzurum İli, Olur İlçesi, Boğazgören Köyü'nün 2 km. kuzeydoğusunda, 1468 m. rakımda yer almaktadır.

Mağara yerleşiminde, ikisi batıya, biri ise kuzeybatıya bakmakta olan 3 adet mağara bulunmaktadır. Batıya bakan mağaralardan kuzeye doğru olan mağara, iki katlı bir özellik göstermektedir. Alt kat, üst kata göre daha büyüktür. Mağaralar, kum taşı bir tepe üzerine yapıldığından, ön kısımları aşınma sonucu tamamen uçmuş durumdadır. Çıkılması mümkün olmayan her iki mağaranın da el yapımı olduğunu söyleyebiliriz. Güneyde olan ikinci mağara-

ra, birinci mağaradan 10 m. daha güneyde ve 3-4 m. daha yüksekte inşa edilmiştir. Üçüncü mağaranın, birinci ve ikinci mağaradan daha büyük olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ortaçağ yerleşmesi olduğunu söyleyebiliriz.

Boğazgören Tepe Yerleşmesi I

Erzurum İli, Olur İlçesi, Boğazgören Köyü'nün 2 km. kuzeyinde, 1440 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşmenin kuzeyinden gelen İncesu Deresi, yerleşmenin batısından ve doğusundan geçerek yerleşmenin önünde birleşmektedir. 60 x 15 m. ölçülerinde olan yerleşmenin batısı günümüzde tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Yerleşme doğu-batı doğrultuludur. Doğu kısmında yer alan giriş kapısı 3.70 m. genişliğindedir. Yerleşmede yaptığımız incelemelerde, mimari kalıntılar tespit edilmiştir. Bu yapılardan biri yerleşmenin güney etegindedir. Bu yapının ovale yakın bir mimari yapısı olduğu görülmektedir. Ayrıca yerleşmenin güneybatısında da, 8.20 x 10 m. ölçülerinde, yine ovale yakın bir mimari alan mevcuttur. Yerleşmede kullanılan taşlarının sökülerek, köydeki ev ve çeşitli yapıların yapımında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yerleşmenin doğusunda duvar kalıntıları vardır. Yerleşmede tespit ettiğimiz keramik verileri, Ortaçağ özelliği göstermektedir.

Boğazgören Tepe Yerleşmesi II

Erzurum İli, Olur İlçesi, Boğazgören Köyü'nün 2 km. kuzeyinde, 1453 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşme, Boğazgören Tepe Yerleşmesi I'ın 50 m. kuzeyinde bulunmaktadır. Yerleşmenin kuzeyinden gelen İncesu Deresi, yerleşmenin batısından ve doğusundan geçerek yerleşmenin önünde birleşmektedir. Yerleşmenin batısı, günümüzde tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Yerleşmenin 100 m. doğusunda el yapımı, kum taşından 3 adet mağara yerleşmesi bulunmaktadır. Yerleşme, doğu-batı doğrultulu olup, 51 x 44 m. boyutlarındadır. Ortaçağ yerleşmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Boğazgören Tepe Yerleşmesi III

Erzurum İli, Olur İlçesi, Boğazgören Köyü'nün 2 km. kuzeyinde, 1477 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşme, Boğazgören Tepe Yerleşmesi I'ın yaklaşık

700 m. kuzeybatısında, Boğazgören Tepe Yerleşmesi II'nin ise 400 m. batısında bulunmaktadır.

Yerleşme, 36 x 33 m. boyutlarındadır. Diğer iki yerleşmeye nazaran, erozyondan dolayı mimari yapıların tahrip olduğu gözlemlenmektedir. Yerleşmenin güneyine doğru akan taş yapılar, bunun en güzel göstergesidir. Yerleşmenin doğusundan İncesu Deresi geçmekte iken, batısında ise yüksek dağ silsilesi mevcuttur. Bu yerleşme Boğazgören Tepe Yerleşmesi I ve II'ye nazaran savunması daha kolay bir konumda yer almaktadır. Ortaçağ yerleşmesi olduğu anlaşılmaktadır.

İncesu Yerleşmesi

Erzurum İli, Olur İlçesi, Boğazgören Köyü'nün 3 km. kuzeyinde, 1579 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşmede çok sayıda mimari alan ve mezar olduğunu düşündüğümüz yapılar mevcuttur. Mezarlar, doğu-batı doğrultuludur. Yerleşmede çok sayıda kaçak kazı izi mevcuttur. Yerleşme, Ortaçağ'a tarihlendirilmiştir.

Köprübaşı Kalesi

Erzurum İli, Olur İlçesi'nin 8 km. kuzeydoğusunda, Köprübaşı Köyü'nde, 1170 m. rakımda yer almaktadır. Kale, çok sarp bir kayalık üzerine kurulmuş olduğu için savunma açısından oldukça korunaklı bir konumdadır. Kale, çevresinde bulunan vadiyi kontrol etmek amacıyla kurulmuştur. Kalenin batısından güneyine doğru bir iniş yolu yapılmıştır. Kalenin giriş kapısı, güney taraftadır. Ovale yakın bir plana sahip olan kale, horasan harcı ile ana kayanın yapısına uygun bir şekilde inşa edilmiştir. Kale sur duvarlarının ayakta kalan kısmı, 5 m.'dir. Aşırı derecede tahrip olan kalenin mimari özellikleri, bölgedeki diğer Ortaçağ kaleleri ile benzerlik göstermektedir.

Odabaşı Kalesi

Erzurum İli, Olur İlçesi, Boğazgören Köyü'nün 3 km. kuzeyinde, 1527 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin batısından İncesu Deresi geçmektedir. Kale-

nin güneyinde, tarıma elverişli alanlar bulunmaktadır. Kale, bulunduğu tepenin konumuna uygun bir şekilde, sur duvarları ile çevrilmiştir. Kale, 188 x 183 m. boyutlarındadır. Kalenin sur duvar kalınlığı, 2 m.'dir. Kalenin güneyinde yer alan giriş kapısı 5 m. genişliğindedir. Kaledeki kayalık alanda, çok sayıda mimari kalıntı mevcuttur. Bunlardan birisi, 17 x 17 m. boyutlarındadır. Keramik verisine rastlanılmamıştır. Bölgedeki diğer kaleler dikkate alındığında İlk Tunç Çağı kalelerinden olduğunu düşünmekteyiz.

Odabaşı Yerleşmesi

Erzurum İli, Olur İlçesi, Boğazgören Köyü'nün 3 km. kuzeyinde, 1562 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşme, Odabaşı Kalesi'nin 150 m. kuzeyinde bulunmaktadır. 13 x 10 m. boyutlarında olan yerleşme, ovale yakın bir mimariye sahiptir. Yerleşme üzerinde yer yer kaçak kazı izleri mevcuttur. Keramik verisine rastlanmamıştır.

Ormanağzı Gözetleme Kulesi

Erzurum İli, Olur İlçesi'nin 17 km. güneyinde, Ormanağzı Köyü'nün içindeki küçük bir tepe üzerinde, 1452 m. rakımda yer almaktadır. Gözetleme kulesi, üzerine inşa edildiği tepenin konumuna göre şekillendirilmiştir. Kulenin yapımında, ön kısımları kabaca yontulmuş olan küçük taşlar kullanılmıştır. Çevresindeki vadiyi gözetlemek amacıyla inşa edilen Ormanağzı Gözetleme Kulesi tipik bir Ortaçağ yapısıdır.

Yedigözüler Kalesi I

Erzurum İli, Olur İlçesi, Uzunharman Köyü'nün 2 km. güneydoğusunda, 1905 m. rakımda yer almaktadır. Kale, Ekinlik Köyü'nün 3 km. güneybatısında, Yaylabaşı Köyü'nün ise 3 km. kuzeydoğusunda, bulunmaktadır. Dört köyün ortasında, zeminden 145 m. yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Kale, kuzeydoğu-güneybatı yönünde 145 m. kuzeybatı-güneydoğu yönünde ise 35 m. ölçülerindedir. Kale, kabaca yontulmuş taşlardan inşa edilmiştir. Kalenin içerisinde bulunan iç mekânlar ise, daha küçük taşlardan oluşturulmuştur. Kalenin kuzeyinden gelen Camış Deresi, batısından geçmektedir. Kalenin

batı yönü dik olduğundan, savunma açısından son derece elverişlidir. Kale, çok stratejik bir bölgede yer almakta olup, üzerinde bulunduğu vadiyi kontrol altında tutan bir konuma sahiptir. Çift surlu olarak inşa edilen kale, bölgenin merkezi kalelerinden biridir. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde, iki sur duvarı arasındaki uzunluk 26 m.'dir. Kalenin sur duvarları tahrip olmakla birlikte, günümüze kadar 2-3 sırası ayakta kalmıştır. Özellikle kalenin güneybatısındaki ikinci sur daha belirgin haldedir. Kalenin iç kesimi tamamen mimari yapılarla donatılmıştır. Kalenin üç tarafı uçurumla çevrilidir. Kale içerisinde bulunan bazı mimari yapılar, 11 x 10 m. ölçülerindedir. Kale yüzeyinde tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Demir Çağ'a tarihlendirilmektedir.

Yedigözel Kalesi II

Erzurum İli, Olur İlçesi, Uzunharman Köyü'nün 2 km. güneydoğusunda, Yedigözel Kalesi I'nın 100 m. kuzeybatısında, 1941 m. rakımda yer almaktadır. Kale, zeminden 181 m. yükseklikte doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. Kale, oldukça stratejik bir konumda yer almaktadır. Kalenin üç tarafı uçurumla çevrili olduğundan oldukça korunaklıdır. Kalenin çevresindeki tarım arazilerini, üzerinde konumlanmış olduğu vadiyi ve 100 m. güneydoğusunda yer alan Yedigözel Kalesi I'ı kontrol altında tutmak amacıyla inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Kale, kuzeydoğu-güneybatı yönünde 55 m. kuzeybatı-güneydoğu yönünde ise 13 m. uzunluğundadır. Kale içerisinde çok sayıda mimari alan mevcuttur. Bu alanlardan biri 10 x 8 m. ölçülerindedir. Kalenin giriş kapısı, kalenin güneybatısında yer almakta olup, 2 m. genişliğindedir. Kalenin sur duvarları tahrip olmakla birlikte yine de izlenebilmektedir. Günümüze kadar ulaşan sur duvarları, 1.10 m. genişliğe sahiptir. Kale yüzeyinde tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Demir Çağ'a tarihlendirilmektedir.

PASİNLER

Karakale Kalesi

Erzurum İli, Pasinler İlçesi, Baldızı Köyü'nün 1,5 km. doğusunda 2036 m. rakımda yer almaktadır. Karakale de daha önce çalışmalar yapılmış çeşitli gö-

rüşler ileri sürülmüştür. Sagona Karakale için şöyle bir öneride bulunmuştur. Bu öneriye göre Baltulhi Ülkesi, Diauehi'nin merkezinde Erzurum'un Pasinler İlçesi'nin Baldızı köyü ve çevresidir. Görüşünü desteklemek için toponomi yolunu seçen Sagona, Baldızı = Baltu eşitlemesini belirtmektedir. Işık ise Baltulhi Ülkesi için Horasan – Pasin hattının kuzeyini işaret etmektedir⁷. Kalenin hemen 2,5 km. doğusunda Alibaba Göleti bulunmaktadır. Kalenin kuzeyinden gelen Koşaderesi, kalenin doğusundan dolaşarak güneyinden geçmektedir. Kalenin güney ve güneybatısı tarım arazileri ile çevrilidir. Bölgede, İlk Tunç Çağı'ndan itibaren görülen hayvancılık faaliyetleri, günümüzde halen devam etmektedir.

Kale, doğu-batı yönünde 104 m., kuzey-güney yönünde ise 54 m. boyutlarındadır. Kale içerisinde 34, dışında ise 5 adet farklı planlarda mimari yapı bulunmaktadır.

Kalenin güneyinde, batısında ve kuzeyinde olmak üzere 3 adet giriş kapısı mevcuttur. Kalenin batısında yer alan giriş kapısı 7,50 x 1,50 m. boyutlarındadır. Giriş kapısından ana kayaya kadar olan mesafe 17 m.'dir. Kalenin batı giriş kapısından itibaren doğu yönünde devam eden sur duvarlarının uzunluğu 15,10 m.'dir. Kalenin kuzey giriş kapısı, 2,50 x 4 m. ölçülerindedir.

Kalede, üç kademe sur duvarı bulunmaktadır. Kalenin batı tarafında ki sur duvarları rahatlıkla izlenebilmektedir. Karakale Kalesi, mimari açıdan Erken Demir Çağ özelliği göstermektedir. Kale sur duvarlarının genişliği 2,55 m.'dir. Sur duvarlarında kullanılan taşların ön yüzü kabaca düzeltilmiş, arka yüzlerine ise dokunulmamıştır.

Kalede çok sayıda keramik verisi tespit edilmiştir. Bu keramikler, İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Demir Çağ'a tarihlendirilmektedir.

Sorkun Kalesi I

Erzurum İli, Pasinler İlçesi, Baldızı Köyü'nün 1 km. batısında, 1993 m. rakımında yer almaktadır. Kargapazarı Dağları'nın eteğinde yer alan kale, Pasin

7 Sagona, C., "Literary Tradition and Topographic Commentary", *Archaeology at the North-East Anatolian Frontier I: An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province*, 2004, 40.; Işık, K., 2015, *Urartu Yazılı Kaynaklarında Geçen Yer Adları ve Lokalizasyonları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van: Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, 87.

Ovası'nı kontrol eden stratejik bir noktada bulunmaktadır. Aynı zamanda kale, köyü ana transit yoluna bağlayan kavşak noktasındadır.

Kalenin sağından ve solundan Sorkunluk Deresi akmaktadır. Kalenin kuzey yakasındaki düz alanda ve kalenin doğu kısmında 4 x 3 m. ebatlarında, oval planlı mimari alanlar bulunmaktadır. Bunun yanında büyük boyutlu, giriş kapısı bulunan mimari yapılar göze çarpmaktadır. Bu mimari yapılar, 15 x 14 m., 15 x 13 m. boyutlarındadır. Kale, kare planlıdır. Kalenin batısındaki sur duvarları ayakta kalmıştır. Kaledeki sur duvar kalınlığı yaklaşık olarak 1.40 m.'dir. Kalenin diğer yönlerindeki sur duvarlarının büyük bir kısmı yıkılmış durumdadır. Keramik verisine rastlanmamıştır. Çevresindeki kaleler ve kalenin mimari özellikleri dikkate alındığında İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemlerinde yerleşim gördüğü düşünülmektedir.

Sorkun Kalesi II

Erzurum İli, Pasinler İlçesi, Baldızı Köyü'nün 2 km. batısında, 2091 m. rakımda yer almaktadır. Kalenin batı tarafının uçurum olduğu ve Sorkunluk Deresinin geçtiği görülmektedir. Kale, Sorkun Kalesi I ile aynı güzergâhta bulunmaktadır. Muhtemelen Karakale Kalesi ve Sorkun Kaleleri, Pasin Ovası'nı kontrol altında tutmak amacıyla inşa edilmiştir.

Kale, 64 x 32 m. boyutlarındadır. Kalenin giriş kısmı kuzey tarafında olup, genişliği 4,40 m.'dir. Kale sur duvarlarında kullanılan taşlar, 55 x 70 cm. ile 40 x 70 cm. boyutlarındadır. Kalenin sur duvarı genişliği 2 m.'dir. Kale, kare planlı olarak inşa edilmiştir. Sorkun Kalesi II'nin kuzeyinde, oval planlı yapılar dikkat çekmektedir. 4 x 3 m. ölçülerindeki 1 No.lu oda olarak isimlendirdiğimiz yapının çevresinde, 1 m. genişliğinde duvar bulunmaktadır. Bu odanın güneydoğusunda yer alan 2 No.lu mimari alan, 11 x 9,50 m. boyutlarındadır. Bu mimari yapının çevresinde de, 1 m. genişliğinde sur duvarı bulunmaktadır.

Kalenin güneybatı ucunda, kule kalıntısı mevcuttur. 7,10 x 5,30 m. ölçülerindeki kulenin giriş kapısı, batı tarafında yer almakta olup 3,20 m. genişliğindedir. Kule duvarlarının ön kısmı tıraşlanmış olup, arka kısımlarına dokunulmamıştır. Kulenin duvar kalınlığının 2,15 m. olması, yüksek bir yapının

varlığına işaret etmektedir. Kalede çok sayıda kaçak kazı izi mevcuttur. Keramik verisine rastlanmamıştır. Sorkun Kalesi I gibi İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemlerinde yerleşim gördüğü düşünülmektedir.

Sorkun Yerleşmesi

Erzurum İli, Pasinler İlçesi, Baldızı Köyü'nün 2 km. kuzeybatısında, 2140 m. rakımda yer almaktadır. Oldukça geniş bir alana yayıldığı anlaşılmaktadır. Yerleşim alanı 1990 yıllarında, yayla yollarının yapımı esnasında tahribata uğramıştır. Bu yol aynı zamanda yerleşmeyi ikiye bölmüştür. Yerleşme üzerindeki yapılar genel olarak oval, ovale yakın ve dikdörtgen plana sahiptir. Oval plana sahip yerleşim yerlerinden birisi 11 x 14 m. ölçülerindedir. Sorkun Kalesi II'nin kuzeyindeki dağın eteğinde 17 adet yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bu yapılardaki duvar kalınlığı ortalama 2,10 m.'dir. Duvarların yapımında kullanılan taşlar ise 70-100 cm. genişliğinde, 45-80 cm. yüksekliğindedir.

Kuzeye doğru giden yayla yolunun böldüğü alanda, yan yana 4 adet yerleşme mevcuttur. Yerleşmeleri çevreleyen sur duvarlarının büyük bir kısmı tahrip olmuştur. Yerleşmenin etrafındaki sur duvarlarında kullanılan taşlar büyük boyutludur. Yolun sol tarafında 6 adet dikdörtgen planlı mimari yapı mevcuttur. Bu yerleşmelerin kuzeyinde de, 6 adet yerleşim yeri vardır. Bu yerleşmeler 5 x 4 m. boyutlarındadır. Kuzeye doğru gidildikçe mimari yapılar daha belirgin bir hal almakta ve sur duvarları daha rahat izlenebilmektedir. Merkez üzerinde yer yer kaçak kazı izlerine rastlanmaktadır. Keramik verisine rastlanmamıştır. Sorkun kaleleri ile aynı dönemlerde yerleşim gördüğünü düşünmekteyiz.

YAKUTİYE

Gürcü Boğazı Kalesi

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi'nde yer alan kale, Erzurum'a 31 km. uzaklıkta, Erzurum-Tortum karayolu üzerinde 2026 m. rakımda bulunmaktadır. Kale, Erzurum'un Gürcistan'a açılan en önemli geçidini kontrol etmek amacıyla, Erzurum yol güzergâhının doğusunda yükselen bir tepe üzerine inşa edilmiş-

tir. Kuzeyinden gelen Karasu Çayı kalenin doğusundan geçmektedir. Kalenin zeminden yüksekliği, 96 m.'dir.

Mimari özellik bakımından Tepeköy Kalesi ile örtüşmekte olan kale, 15,50 x 12,70 m. ölçülerindedir. Kalenin ortasında, kare planlı bir mimari yapı bulunmaktadır. Kalenin etrafında ise, kalenin mimari yapısı göz önünde tutularak oval bir yapı meydana getirilmiştir. Ana kaya bazı yerlerde tıraşlanarak mekânlar oluşturulmuştur. Kalenin batısında, tıraşlanmış alanlar içerisinde ana kayanın üzeri bölünerek yapılan mekânların varlığı yine dikkat çekmektedir. Ayrıca kalenin batı ucunda, 25 x 25 cm. boyutlarında, 12 cm. yüksekliğinde bir sunu çukuru mevcuttur. Kalenin batı uç kısmında mimari yapılar ile kalenin desteklendiği görülmektedir.

Kalenin güneyinde, doğu-batı uzunluğu 3,10 m. kuzey-güney uzunluğu 2,40 m. olan bir mağara mevcuttur. Mağaranın yüksekliği 1,90 m.'dir. Kalenin kuzeyinde kurulan taş ocağı, günümüzde kaleyi hızlı bir şekilde tahrip etmektedir. Ayrıca, muhtemelen bu taş ocağına ait iş makineleriyle kalede kaçak kazı yapıldığı gözlemlenmiştir. Kalenin batı ucunda yapılan kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkan tabakalarda yangın izleri görülmüştür. Bu da kalenin bir yangınla son bulduğu kanaatini uyandırmaktadır. Kalede tespit edilen keramik verileri, İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmiştir. Acil olarak taş ocağının faaliyetleri durdurulmalıdır.

Kızılviran Yerleşmesi I

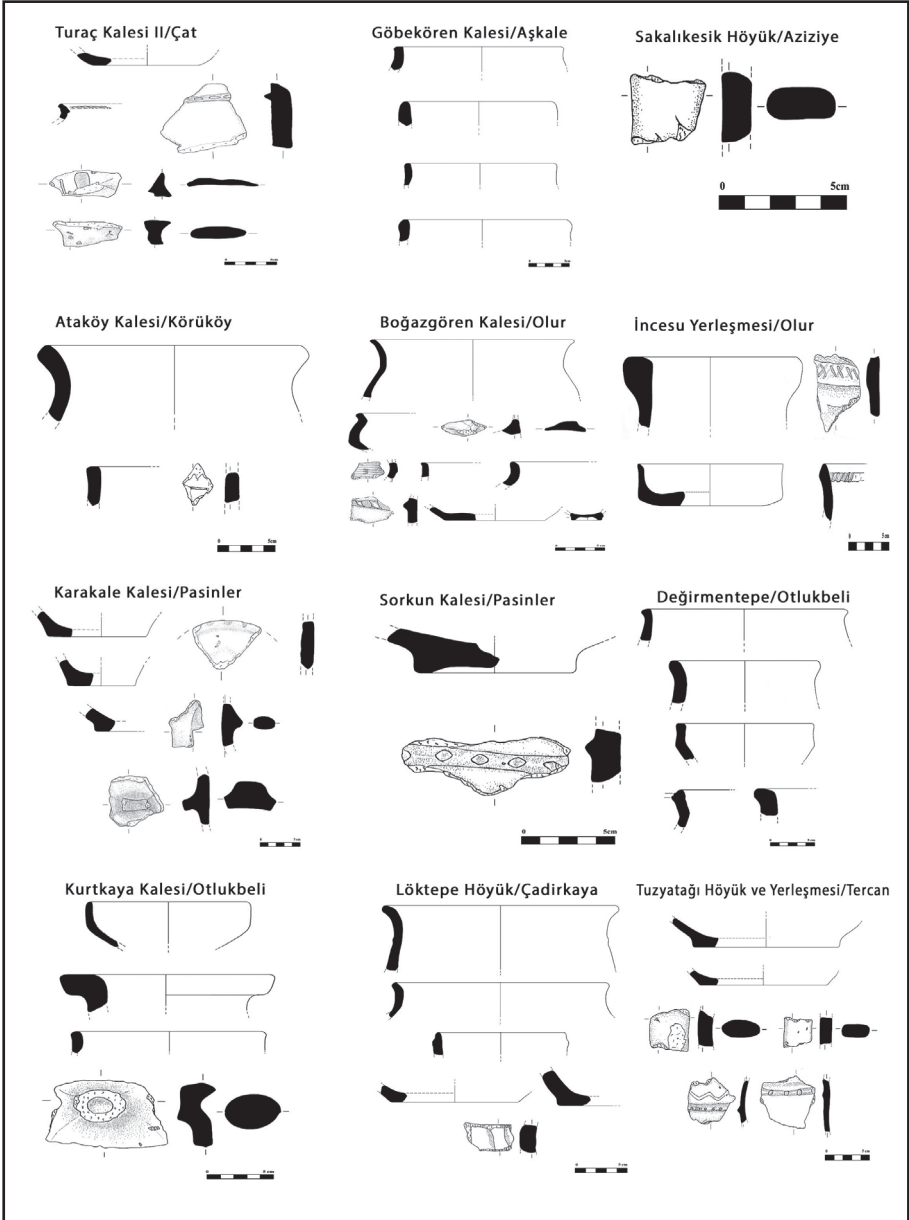
Erzurum İli, Yakutiye İlçesi'nin 20 km. güneydoğusunda, 2083 m. rakımda yer almaktadır. Dumlu Ovası ile Pasinler Ovası'nın kuzeyindeki dağlar arasında bağlantı sağlayan bir yol ağının hemen üzerinde bulunmaktadır. Ana kaya üzerine kurulmuştur. Anakayanın üzerinde kaya odaları bulunmaktadır. Anakayanın üzerinde 7.50 m. ileriye doğru uzanan, büyük kaya kütlelerinin hemen önünde 25-45 cm. arasında düzgün kesme taşlar ile örülmüş bir duvar örgüsü bulunmaktadır. Taşların arasında yer yer harç kullanıldığı görülmektedir. Yaklaşık 7.50 m. uzunluğunda olan bu duvarın bazı kısımları yukarıdan gelen kaya kütleleriyle yıkılmış durumdadır. Bu duvar yapısı ile ana kaya arasında kalan yerler definecilerin kaçak kazılarına maruz kalmıştır. Ana kaya üzerinde irili ufaklı çok sayıda niş dikkat çekmektedir.

Kızılviran Yerleşmesinde kaya oyuğu olduğunu düşündüğümüz yapılar da mevcuttur. Bu yapılardan birinde 50 x 35 cm., 20 x 15 cm., 70 x 60 cm., 50 x 80 cm., 10 x 10 cm., 1.20 x 1.10 cm., ölçülerinde nişler bulunmaktadır. Bir diğer yapı ise ulaşımı zor olduğu için incelenememiştir. Ana kaya kütesinin altında, anakayaya 7 m. uzaklıkta, düzgün kesme taşlarla oluşturulmuş ayrı bir yapı mevcuttur. Bu yapı bölgede az rastlanan Helenistik dönem duvar mimarisi ile örtüşmektedir.

Yerleşmede çok sayıda keramik verisi tespit edilmiştir. Bu keramik verileri İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmiştir.

Kızılviran Yerleşmesi II

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi'nin 20 km. güneydoğusunda, 2081 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşme, Kızılviran Yerleşmesi I de bulunan ana kaya odalarının 15 m. güneydoğusundadır. Yerleşmenin ölçüleri 11.10 x 8 m.'dir. Yerleşmeyi çevreleyen sur duvarlarının genişliği 1.10 m., en yüksek sur duvarı yüksekliği ise 1.40 m.'dir. Yerleşmenin güneydoğusunda yer alan giriş kapısı, 3.30 m. ölçülerindedir. Giriş kapısının hemen güneydoğu tarafında, giriş rampası olarak adlandırabileceğimiz 15 m. uzunluğa sahip yol bulunmaktadır. Toprak yolun altında döşeme taşların varlığı yöre halkı tarafından bildirilmektedir. Ana yerleşmenin doğusunda, 7 adet daha yerleşim birimi mevcuttur. 4 x 3 m. boyutlarında olan yerleşim yerleri kaçak kazılar neticesinde tahrip olmuştur.

Çizim 1. Keramik çizimlerinden örnekler.

Resim 1: Değirmentepe Kalesi.

Resim 2: Kurtkaya Kalesi.

Resim 3: Löktepe Höyük.

Resim 4: Tuzla Höyük.

Resim 5: Tuzla Höyük Kalesi.

Resim 6: Atboğan Kurganları.

Resim 7: Toprakkale Kalesi.

Resim 11: Gökçeşeyh Yerleşmesi.

Resim 8: Turaç Kalesi.

Resim 12: Sağırkomu Kalesi.

Resim 9: Sakalikesik Höyüğü.

Resim 13: Tuzla Kalesi - I.

Resim 10: Göbekören Kalesi.

Resim 14: Tuzla Kalesi-II ve Gözetleme Kulesi.

BURDUR VE AFYONKARAHİSAR İLLERİ VE İLÇELERİNDE NEOJEN VE PLEİSTOSEN DÖNEM FOSİL LOKALİTELERİNİN TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2017

F. Arzu DEMİREL *

Serdar MAYDA

M. Cihat ALÇİÇEK

Derya ERYILMAZ

“Burdur ve Afyonkarahisar İlleri ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması”nın 2017 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 23.06.2017 tarih ve 129847 sayılı yazısı ve eki, 23.06.2017 tarih ve 129608 sayılı izinlerine bağlı olarak 16-25.08.2017 tarihleri arasında 10 gün süreyle gerçekleştirilmiştir¹. Araştırmamıza Bakanlık temsilcisi olarak Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi uzmanı Seda DENİZ KESİCİ katılmıştır².

* Doç. Dr. F. Arzu DEMİREL, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.

Dr. Öğretim Üyesi Serdar MAYDA, Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bornova, İzmir/TÜRKİYE.

Prof. Dr. M. Cihat ALÇİÇEK, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE.

Dr. Öğretim Üyesi Derya ERYILMAZ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.

1 Bu çalışma Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir (Proje No:0442-GÜDÜMLÜ-17).

Araştırmamızın gerçekleştirilmesi için gerekli izni veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, destekleri için Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’ne ve ayrıca Burdur ve Afyonkarahisar Müze Müdürlüklerine çalışmalarımıza olan ilgi ve destekleri için teşekkürlerimizi sunarız.

2 Bakanlık temsilcimiz Seda DENİZ KESİCİ’ye ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi lisans öğrencileri Umut SARI, A. Oytun ERSEN, Kübra Şeyma ACAR ve Simge TAŞ’a özverili çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

2017 yılı arazi çalışması Burdur ili sınırları dahilinde Merkez, Sultanderesi, Alyazma ve Büğdüz mevkileri, Kemer İlçesi sınırları dahilinde kalan Akören, Akçaören ve Kayı mevkileri; Afyonkarahisar'da ise Merkez – Sülümenli ve Gebeceler, Kızılören-Gülyazı, Dinar-Afşar ve Yıprak, Sultandağı-Yeşilçiftlik, Çay-İnli'de gerçekleştirilmiştir. Bu alanların Burdur il haritasındaki konumları Harita-1'de, Afyonkarahisar il haritasındaki konumları ise Harita-2'de görülmektedir.

2017 yılı çalışmalarımızda ilk olarak Burdur ve çevresindeki alanlar gezilmiştir. Burdur çevresinde öncelikle referans jeoloji haritaları ve yayınlarda (Price, 1989; Price ve Scott, 1989; Saraç, 2003; Sickenberg vd., 1975; Wedding, 1966; Yalçınlar, 1983; Yiğitbaşıoğlu, 1990) üst Miyosen yaşlı olduğu ve havzanın en genç birimlerini barındırdığı belirtilen tabakalar taranmıştır. Bu yaşlı alanlar daha önceki yıllarda da taranmış, herhangi bir karasal memeli kalıntısına rastlanmamıştır, ancak bu alandan elde edilmesi muhtemel bulgular havzanın yaşının belirlenmesi ve araştırmalarımıza yön vermesi açısından son derece önemlidir. Bu amaçla, şehir poligonunun kuzeybatısı, kuzeydoğusu ve Alyazma mevkisi kuzey yamaçları taranmıştır. Bu lokasyonlarda bulunan parçalı haldeki kemik parçaları buradaki memeli varlığını göstermesi ve bu sedimanların jeolojik yaşını belirleme potansiyeli taşımaları nedeniyle tarihlendirme amaçlı analiz örneği olarak alınmıştır.

Burdur İli'ndeki araştırmalarımız, Merkez-Büğdüz Köyü kuzeybatısında devam etmiştir. Burada, Burdur havzasında bulunan Pleistosen yaşlı bir faunanın varlığı bilinen Kocakır-1 ve Kocakır-2 mevkileri ile aynı seviyede bulunan ve benzer sediman yapısına sahip alanlar taranmış, ancak herhangi bir memeli kalıntısına rastlanmamıştır. Bu seviyelerin ileriki yıllarda yeniden taranması planlanmaktadır. Sonrasında, Kemer İlçesi'ndeki Akören, Akçaören ve Kayı köylerinde çalışmalara devam edilmiştir. Bu alanlardan Akçaören Köyü güneydoğusunda yer alan Çamoluk mevkisinde tarama yapılmıştır (Resim: 1). Yaklaşık olarak geç Pleistosen'e tarihlenebilen bu alan, Burdur Gölü havzasının güney sınırını oluşturmakta ve havzanın en geç sedimanlarını barındırmaktadır. Burada bulunan bir fosil memeliye ait kemik parçası belgelenerek yerinde bırakılmıştır. Kemer İlçesi'ndeki araştırmalarımız Akçaören Köyü kömür yataklarının batısında kalan ve Elmacık Köyü memeli fosil

yatakları ile aynı yaş ve sediman yapısına sahip görünen bir alanda devam etmiştir. Sonrasında Kayı Köyü'nün kuzey doğusunda kalan Kayı barajının sağ ve solundaki sedimanlar taranmış, ancak herhangi bir omurgalı kalıntısına rastlanmamıştır. Bu alanlar gölün sığlaştığı geçiş zamanlarını göstermektedir. Elmacık köyü memeli fosil yatakları ile benzer sediman yapısına sahip ve yaşıt olan bu alanlar, yer yer sığ su deltalarının bulunduğu karasal memeli fosil potansiyeli bulunan bir alandır, bu nedenle ileriki yıllarda tekrar araştırılacak bir alandır.

Araştırmamıza Afyonkarahisar İli'nde devam edilmiştir. Afyonkarahisar İli'nde öncelikle 1969-1975 tarihleri arasında Türk ve Alman araştırmacılar tarafından sürdürülen linyit araştırmaları esnasında bulunmuş olan ve günümüzde yeri tam olarak bilinmeyen Gülyazı Köyü'ndeki fosil yatakları tespit edilmeye çalışılmıştır. Linyit araştırmaları esnasında bu alandan bulunan fosiller Hannover Müzesi'ne götürülmüştür. Kızılören İlçesi sınırlarında kalan Gülyazı Köyü'nde Alman araştırmacılar tarafından yapılan eski yayınlarda SG3, SG4 ve SG5 olarak isimlendirilen alanlarda tarama yapılmış ve fosil bir kunduz dişine rastlanmıştır (Resim: 2). Burada bulunan kunduz dişi hem bu lokaliteden bulunan ilk örnek olması, hem de Anadolu Pliyo-Pleistosen kunduz kayıtlarının son derece az olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca yine aynı alanda rastlanan bir fosil kemik parçası belgelenerek alınmış, yol yarması içinde fosil kemikler ve mikrofauna kalıntısı içeren sedimanlara rastlanmıştır. Bu lokalite yaklaşık olarak 3-3,5 milyon yıla (MN17) tarihlenebilmektedir. Sonrasında SG1 olarak isimlendirilen Gülyazı Köyü kuzeyinde bulunan alana gelinerek tarama yapılmış, fosil memeli kemik kalıntılarına rastlanmıştır (Resim: 3). Bu alandan sonra SG2 olarak isimlendirilen ve Kızılören İlçesi kavşağının batısında yer alan taranmış ve bir fosil uzun kemik parçasına rastlanmıştır.

Afyonkarahisar'da daha sonra Dinar'a bağlı Afşar Köyü'ne gidilmiş ve eski yıllarda buradaki eski linyit ocakları içinde bir fosil hayvan kalıntısı bulunduğunu öğrenilmiştir. Bu köydeki eski linyit ocaklarının pasaları ve sedimanlarda araştırma yapılmış ve alandaki yüzey toprağında bol miktarda mikrofauna kalıntısı bulunduğu görülmüştür, bu kalıntılar bu alanın yaklaşık olarak geç Pliyosen'e (MN15) tarihlenmesine olanak sağlamaktadır. Daha sonra, kum ocaklarından fosiller geldiği bildirilen Merkez-Sülümenli

Köyü'ne geçilmiştir. Çobanlar Köyü'nden çekilen kum içinden çıkan ve fotoğrafları çekilerek tekrar kum ocağına bırakılan bir hortumluya ait son azı dişi morfolojik karakterleri ile muhtemelen geç Erken Pleistosen'den başlayarak Anadolu'da ve Avrupa'da en yaygın bulunan ve orman fili olarak da adlandırılan *Elephas antiquus*'a işaret etmektedir. Araştırmamız volkanik toprağa gömülü halde fosiller bulunduğu belirtilen Dinar İlçesi'ne bağlı Yıprak Köyü'nde sürdürülmüştür (Resim: 4). Bu alanda fosil bulunan sedimanlar takip edilerek tarama yapılmış, ancak herhangi bir fosil kalıntıya rastlanmamıştır. Buradan sonra Sultandağı-Yeşilçiftlik Köyü'ne gidilmiş ve Kızılyeri olarak adlandırılan mevkide bulunan kum ocağında inceleme yapılmıştır (Resim: 5). Burada herhangi bir makro memeli fosil kalıntısı bulunmamasına rağmen, üstteki bataklık çökellerinin yoğun bitki, kavkı ve mikromemeli kalıntısı içerdiği görülmüştür. Afyonkarahisar'da bu yıl için en zengin buluntu veren alan ise Çay İlçesi sınırları içinde bulunan ve bu çalışma dahilinde ilk kez tespit edilen İnli mevkisi olmuştur. Burada ağırlıklı olarak *Equus* grubuna ait fosiller bulunmuştur (Resim: 6). Bu alanda tespit edilen çok sayıda fosil kalıntı bu lokalitenin Geç Miyosen döneme tarihlenmesini olanaklı kılmaktadır.

Afyonkarahisar İli ve ilçelerindeki lokasyonlar ve ilin karasal memeli fosil varlığı ile ilgili öncül bilgilerimiz, özellikle 1969-1975 tarihleri arasında Türk ve Alman araştırmacılar tarafından sürdürülen linyit araştırmaları esnasında elde edilen bulgulara dayanmaktadır. 2016 yılı yayınlımızda da belirtildiği gibi, linyit araştırmaları kapsamında bulunan omurgalı fosil örnekleri, Alman araştırmacılar ve Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü jeologları arasında yapılan proje anlaşması çerçevesinde, MTA Müzesi'nde kalması gerekirken, yurtdışındaki müzelere (Münih, Hannover, Karlsruhe ve Paris gibi) götürülmüş ve iade edilmemiştir. Bu nedenle, Türk paleontologlar, Türkiye memeli fosil materyalini görmek ve incelemek için yurtdışındaki müzelere gitmek durumunda kalmışlardır. Bu yüzey araştırması kapsamında Afyonkarahisar İli'nden analiz amacıyla toplanmış olan fosil örnekler adı geçen alanlara ait faunalar üzerinde Türk bilimadamları tarafından yapılacak ilk sistematik bilimsel çalışmalara kaynak oluşturması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, bu buluntular Afyonkarahisar yöresinin karasal memeli potansiyeli ile ilgili olarak önemli veri kaynağı oluşturmaktadır.

Yüzey araştırmalarımızda ele geçen bulgular her geçen yıl yörenin doğa tarihi ilgili daha fazla bilgi sunmaktadır (Demirel, 2012; Demirel, 2015; De-

mirel ve Mayda, 2014; Demirel ve Kapan-Yeşilyurt, 2014; Demirel vd. 2013; Demirel vd. 2016; Demirel vd. 2017a; Demirel vd. 2017b; Mayda ve Demirel, 2014) Burdur ve Afyonkarahisar illeri ile ilgili bulgularımız, İzmir’de Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 16-18 Eylül 2016 tarihleri arasında düzenlenen Akdeniz Neojen Stratigrafisi Bölgesel Komitesi Karasal Ekosistemler Çalıştayı’nda, “Burdur ve Afyon Havzaları Neojen ve Pleistosen Yüzey Araştırmaları ve Yeni Çalışmalar” başlıklı sözlü bildiri ile sunulmuştur. Her iki ilden yüzey araştırması kapsamında elde edilen bulgularımız ile ilgili uluslararası yayın çalışmalarımız devam etmektedir. Diğer yandan, Burdur-Merkez-Kocakır mevkisinden 2016 yılı araştırma sezonunda bu alanda canlıların yaşadığı dönemde iklim koşullarının nasıl olduğuna dair bilgi edinebilmek amacıyla toplanmış olan izotop örneklerinin analiz süreci sonuçlandığında uluslararası bir yayına dönüştürülmesi planlanmakta olup, alanın doğa tarihi ile ilgili bilgilerimizi zenginleştirmenin yanı sıra, yörenin tanınırlığına önemli katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Burdur/Alyazma Mevkii’sinden elde edilen fosil memeli fosil kalıntıları, hem bu alandaki fosil memeli varlığını göstermesi, hem de havzanın yaşının belirlenebilmesine olanak sağlaması açısından son derece önemli bulgulardır. Afyonkarahisar/Gülyazı’dan elde edilen bulgular ise belirtilen linyit araştırmalarından bu yana yeri tam olarak bilinmeyen bu lokalitenin yerinin tespiti açısından önemlidir. Lokalitede daha önce kayıtlanmamış bir tür olan kunduz bulgusu Geç Pliyosen sonlarında bölgede sulak alanlara eşlik eden zengin bir paleomemeli faunasına işaret etmektedir. Bu araştırma kapsamında ilk kez tespit edilen Afyonkarahisar/Çay/İnli fosil yatağının bulunduğu alan özel mülkiyete tabidir. Alanın tarla olarak kullanılmasından dolayı tahribata açık olup, yörenin doğa tarihinin önemli bir kesitini temsil eden ve fosil açısından son derece zengin olan bu Geç Miyosen (8.5 – 7.2 Milyon sene öncesi) yaşlı lokalite yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

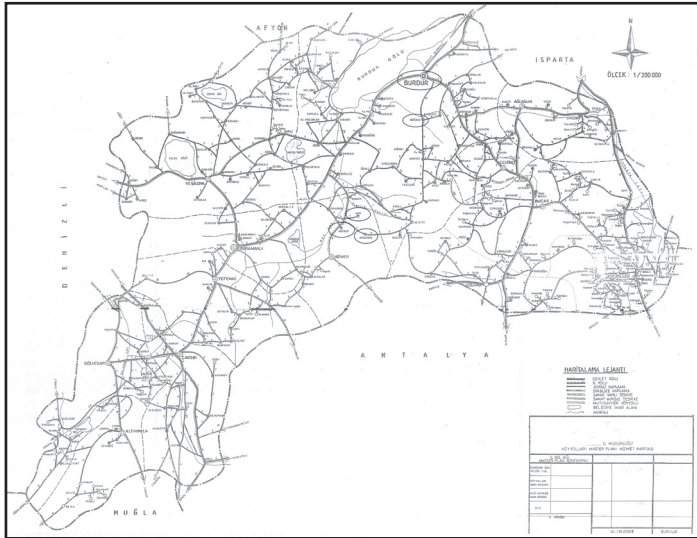
Sonuç olarak, her iki ilde araştırmalarımız devam ettikçe elde edilen bulgular, yörenin doğa tarihi ve memeli fosil hayvan varlığının yanı sıra, gerek karasal memeli hayvan gruplarının, gerekse erken insan göçlerinin gerçekleşmesi muhtemel rotaları ile ilgili yeni bilgiler sunmaktadır. Özellikle Burdur Kocakır’da sonuçlarını beklediğimiz paleoklim çalışması ve ortaya çıkacak sonuçların benzer sedimanlar için referans oluşturacak olması ve yörenin yapılan benzer çalışmalar ile karşılaştırılmasını sağlayacak olması nedeniyle

oldukça önemlidir. İleriki yıllarda yapılacak yüzey araştırmaları ve paleontolojik çalışmalar ile yöredeki karasal birimlerin yaşlandırılması gerçekleştirilebilecek, geçmişte yörede yaşamış canlıların göç yolları ile bunları denetleyen jeolojik ve paleobiyolojik veriler ile ilgili yeni bulgular sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

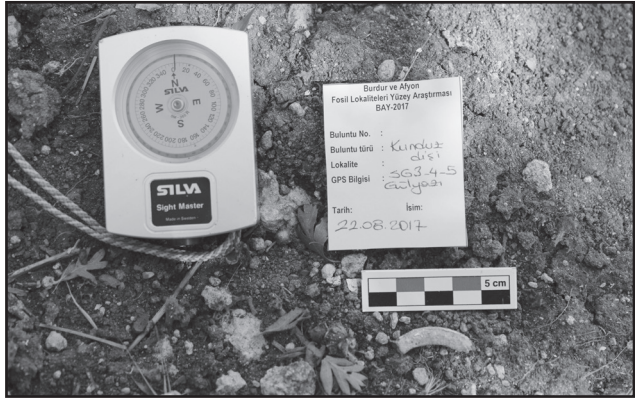
- DEMİREL, A. 2012. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2010. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 361-368.
- DEMİREL, F. A., 2015. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2013. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, sf. 393-400, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, F. A., MAYDA, S. 2014. A New Early Pleistocene Mammalian Fauna from Burdur Basin, SW Turkey, *Russian Journal of Theirolgy*, 13/ Sayı 2, sf:55-63.
- MAYDA, S., DEMİREL, F. A. 2016. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2014. 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 193-204.
- DEMİREL, F. A., KAPAN-YEŞİLYURT, S. 2014. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2012. 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, sf. 165-173, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, A., KAPAN-YEŞİLYURT, S., YİĞİT, A., YİĞİTBAŞIOĞLU, H. 2013. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2011. 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 307-316, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., AYTEK, A.İ., 2016. Kocakır-2: First Record of Early Pleistocene Canis and Hippopotamus from Burdur Basin (SW Turkey). 14th European Association of Vertebrate Paleontologist, 6-10 Temmuz 2016, Haarlem, Hollanda, Sözel bildirisi.

- DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., AYTEK, A.İ., 2017. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2015. 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt: 245-255. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., ERYILMAZ, D., AYTEK, A.İ., 2017. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2016. 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt: 103-116. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- MAYDA, S., DEMİREL, F. A. 2016. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2014. 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, sf. 193-204. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- PRICE, S. 1989. *Sedimentation and Neotectonics of the Burdur region, Turkey*. PhD thesis, University of Leicester.
- PRICE, S.- & SCOTT, B. 1989. A Revised Lithostratigraphy of the Burdur Formation, SW Turkey. *Bulletin of the Technical University of Istanbul*, 42, 1-27.
- SARAÇ, G. 2003. Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları. MTA Rap. No. 10609, (yayınlanmamış).
- SİCKENBERG, F., BECKER-PLATEN, J.D., BENDA, L., BERG, D., ENGESSER, B., GAZİRY, W., HEİSSİG, K., HUNERMANN, K.A., SONDAAR, P.Y., SCHMİDT-KİTTLER, N., STAESCHE, K., STAESCHE, U., STEFFENS, P. and TOBIEN, H. 1975, Die Gliederung des höheren Jungtertiärs und Altquartärs in der Türkei nach Vertebraten und ihre Bedeutung für die Internationale Neogen-Stratigraphie. *Geologisches Jahrbuch B* 15, 167.
- WEDDİNG, H. 1966. Burdur'un güneyindeki kömür zuhurları. MTA Raporu, Ankara.
- YALÇINLAR, İ. 1983. Türkiye'de Neojen ve Kuaterner Omurgalı Araziler ve Jeomorfolojik Karakterleri. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No.2741, İstanbul.
- YİĞİTBAŞIOĞLU, H. 1990. "Burdur Havzasında Bulunan En Yaşlı Gölsel İz", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi s:2, Ankara.

Resim 1: Akçaören-Çamoluk Mevkii'si.

Resim 2: Gülyazın kunduz dişi.

Resim 3: Gülyazın fosil kemikler.

Resim 4: Yıprak volkanik toprağa gömülü fosiller.

Resim 5: Sultandağı-Yeşilçiftlik-Kızılyeri kum ocağı.

Resim 6: İnli hipparion alt çene parçası.

KONYA İLİ, TAŞKENT, SEYDİŞEHİR VE BOZKIR İLÇELERİNDE HELENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ BULUNTULARI

Asuman BALDIRAN*

2017 yılı çalışmaları Prof. Dr. Asuman Baldıran başkanlığında oluşturulan ekiple, Bakanlık temsilcisi Konya/ Akşehir Müze Müdürlüğü'nden İlhami Çakmakçı nezaretinde 09.06.2017 - 19.06.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2017 yılı çalışmaları kapsamında Dutlu Mahallesi, Bolat Mahallesi'ne bağlı Bolat Yaylası, Ömeroğlu Mahallesi ve Keçimen Mahallesi'nde araştırmalarda bulunulmuştur. Söz konusu bu mahallelerde yapılan incelemeler sonucunda 111 eser belgelenerek envanterlenmiştir. Bu yerleşimlerin bulunduğu alanlar Antik Dönemde Isauria olarak adlandırılan bölgenin sınırları içerisinde yer almaktadır. Isauria Bölgesi genel hatlarıyla Lykaonia Bölgesinin güneyinde, Pamphylia Bölgesinin kuzeyinde, Kilikya Bölgesinin kuzeybatısında, Psidia Bölgesinin doğusunda, Kappadokia Bölgesinin batısında yer almaktadır¹.

Dutlu Mahallesi: Bozkır İlçesi'nin 25 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Mahallede yapılan incelemeler sonucunda 10 adet eser tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Bulunan eserler, 3 yazıtlı blok, 6 mimari parça, 1 heykel kaidesinden oluşmaktadır.

Yazıtlı Bloklar içerisinde 1 No.lu yazıtlı blok üzerinde 2 satır Grek harfleriyle yazılmış yazıt görülmektedir. 2 No.lu yazıtlı blok üzerinde de iki satır Grekçe yazıt bulunmaktadır. 3 No.lu eser bir evin duvarında yapı taşı olarak kullanılmıştır. Yan şekilde duran eserde 5 satır Grekçe yazıt bulunmaktadır.

* Prof. Dr. Asuman BALDIRAN, Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubad Kampüsü Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Selçuklu-Konya/TÜRKİYE.

1 Çalışmamıza her türlü desteği gösteren Selçuk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN'e teşekkürü bir borç biliriz.

Mimari Parçalar arasında 1 No.lu eser, profil veren ve olasılıkla zemin döşemesine ait bir parçadır. 2 No.lu eser, iç ve dış büyük profil unsurları içeren bir kaide parçasıdır. 3 No.lu mimari parça kemerli bir yapıya ait kilit taşı parçasıdır. Anathyrosis bölümü görülmektedir. 4 No.lu eser bir kaide parçasıdır. 2 No.lu eserdeki gibi iç ve dış büyük profil unsurları barındırmaktadır. 5 No.lu eser, 1 No.lu eserinde benzer profil yapısına sahip mimari bir parçadır. 6 No.lu eser de 1 ve 5 No.lu eserlerle benzer özellikler gösteren profilli mimari bir parçadır.

Bir evin duvarında yapıtaşı olarak kullanılmış bir heykel kaidesi görülmektedir. Kaidenin alt profilinde tek satır Grekçe yazıt bulunmaktadır (Resim: 1-2).

Bolat Yaylası: Hadim İlçe merkezine 20 km. uzaklıkta bulunan Bolat yaylasında yaptığımız incelemeler sonucunda 63 eser tespit edilerek belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Bu eserler, 15 ostotek gövdesi, 16 mimari parça, 8 ostotek kapağı, 16 mezar steli, 2 medusa kabartmalı blok, 1 trophe kabartması, 3 işlevi belirlenemeyen blok, 2 adet yazıtlı bloktan oluşmaktadır. Eserlerle ilgili bilgi vermeden önce Bolat yaylasına lokalize edilen Astra antik kenti araştırma tarihçesi ve kronolojisine değinmek gerekmektedir.

Astra Antik Kenti ilk kez Sterret tarafından 1885 yılında görülmüş ve literatüre kazandırılmıştır¹. Araştırmacı yerleşim alanında 7 yazıt tespit etmiştir. 1966 yılında Mitford 16 yeni yazıt daha tespit etmiştir². 1992 yılında Konya Müze Müdürlüğü arkeologlarından Osman Ermişler tarafından “Temizlik ve Sondaj Çalışmaları” yürütülmüştür. Ermişler yaptığı bu çalışmada kente ait birçok yapı tespit etmiştir. Bu yapılar, Odeon, Bazilika, Zeus Astragos Tapınağı, Tapınak Planlı Anıtsal Mezar ve iki Heroon’dur⁴.

Odeon, 16 m. çapında yarı yuvarlak planlı olarak inşa edilmiştir. Caveanın büyük bir bölümü çökmüştür. Orkestra ve sahne binasına ait yapı kalıntısı mevcut değildir. Caveanın inşasında yerel kireç taşı kullanılmıştır. Oturma basamaklarının altında kalan kısımda dolgu malzemesi olarak moloz taş kul-

2 Sterret 1888, 52 – 78.

3 Bean – Mitford 1965, 129 – 136.

4 Ermişler 1994, 385 – 403.

lanıldığı görülmektedir⁵. Caveanın arkasında yer alan anallemma duvarının yoğun şekilde tahrip olduğu görülmektedir (Resim: 3). Söz konusu alanın definciler tarafından dinamitle patlatıldığı görülmektedir. Odeon'un kuzeydoğusunda bulunan bazilikanın girişi doğuda, apsisi batıda olacak şekilde planlanmış durumdadır. 10 m. eninde 15 m. uzunluğundadır. 3 nefli bir plana sahiptir. Apsisin dış çapı, 2.5 m.'dir. Bazilika'nın duvar kalınlıkları 80 cm. ile 1 m. arasında değişmektedir⁶. Zeus Astragos Tapınağı, Odeon'un güneydoğusunda yer almaktadır. Ortalama yüksekliği 80 cm. olan rektagonal örgülü duvarlara sahiptir. Tapınağın bölümleri plansal olarak bellidir. Ancak yoğun şekilde tahribata maruz kaldığından temenos ve diğer yapı öğeleriyle ilgili detaylara ulaşmak şu an için mümkün değildir⁷. Tapınak Planlı Anıt Mezar, Astra'nın doğu bölümünde bulunan sivil yerleşim alanının doğusundaki nekropol alanının batı tarafında yer almaktadır⁸. Poligonal örülü temenos duvarı ile çevrilidir. Büyük blok taşlardan oluşan bu duvarın batı tarafında giriş bulunmaktadır. 1. Heroon, Odeon'nun güneybatısında yer almaktadır. 7.20 m.'ye 3.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı bir yapıdır. Kaçak kazılardan dolayı aşırı tahribata uğramıştır. Bu yapının güneyinde 2. Heroon olarak adlandırılan bir başka yapı yer almaktadır⁹.

Bolat Yaylası'ndaki ostotek gövdeleri üzerinde genellikle, sağ ve sol yarlarda iki üçgen alınlık, ortada kemerli bir alınlık içerisinde istiridyne niş yer almaktadır. Üçgen alınlıkların altında baştaban yer alır. Üçgen alınlıklı bu yapılarda taşıyıcı olarak dorik sütunlar kullanılmıştır. Sütunlarla oluşturulmuş paneller arasına kalan bezeme alanlarında insan figürleri görülmektedir. Mimari parçalar başlığı altında ele alınan parçalar arasında profil veren mimari bloklar, kapı lento ve söveleri yer almaktadır. Bu mimari blokların yukarıda bahsedilen yapılara ait olması muhtemeldir. Yine alanda sayıca fazla bulunan eserlerden ostotek kapakları, genellikle beşik çatı üzerine uzanmış, başını bir yana çevirmiş aslan yontuları ile temsil edilmektedir. Ancak bu örnekler dışında üstü düz şekilde bitirilmiş ostotek kapağı örnekleri de bulunmaktadır.

5 Ermişler 1994, 387 – 388.

6 Ermişler 1994, 388.

7 Ermişler 1994, 388.

8 Ermişler 1994, 389.

9 Ermişler 1994, 389.

Sayınca büyük bir grubu oluşturan eserlerden bir diğeri de Mezar stelleridir. Bölgede görülen mezar stelleri üzerinde, ostotek gövdelerinde görülen kompozisyona benzer bir kompozisyon görülmektedir. Kemerli ve üçgen alınlıkların oluşturduğu bir üst yapı, bu üst yapıyı taşıyan sütunlar, sütunlarla birbirinden ayrılan panellerin arasında insan figürleri yer almaktadır. 2017 yılı çalışmaları kapsamında 2 adet Medusa kabartmalı blok, 1 adet trophe kabartması, 2 adet yazıtlı blok tespit edilmiştir. Yazıtlı bloklardan biri arşitrav parçasıdır (Resim: 3-9).

Ömeroğlu Mahallesi: Konya İli Güneysınır İlçesi'nin 18 km. güneybatısında yer almaktadır¹⁰. Mahallede evlerin duvarlarında devşirme malzeme olarak kullanılan arkeolojik materyaller tespit edilerek belgelenmiştir. Belgelenen bu eserler, 4 adet ostotek gövdesi, 2 adet ostotek kapağı, 3 adet mezar steli, 1 adet Medusa başı, 4 adet kabartmalı blok, 2 adet İonik sütun başlığı, 2 adet geison parçası, 5 adet pres ağırlığı, 3 adet kaide parçası, 1 adet mimari parça, 1 adet lahit teknesi, 1 adet lahit kapağı, 4 adet Bizans mimari parçası, 3 adet yazıtlı bloktan oluşmaktadır.

Ostotek gövdelerinden, 1 No.lu ostotek gövdesinin kısa yüzünde bir platform üzerinde 5 figür görülmektedir. Figürlerin belden yukarı olan kısımları tahrip olduğundan görülememektedir. 2 No.lu ostotek gövdesi üzerinde bir bezeme alanı oluşturulmuş ancak bezeme alanı boş bırakılmıştır. 3 No.lu ostotek gövdesi üzerinde iki kemerli niş oluşturulmuştur. Solda yer alan kemerli niş içerisinde, tahrip olmuş 3 adet figür görülmektedir. Sağda yer alan niş içerisinde ise 2 adet figür yer almaktadır. 4 No.lu ostotek gövdesi bir evin duvarında yapı taşı olarak kullanılmıştır. Ostotek gövdesinin urne kısmı duvarın cephesine gelecek şekilde yerleştirilmiştir.

Ostotek kapaklarından 1 No.lu ostotek kapağı, bölgede sıkça görülen aslan formlu ostotek kapaklarından olup beşik çatı üzerine uzanmış bir aslan betimlemesi şeklindedir. Aslanın ön ayakları, beşik çatının köşe akroterleri üzerindedir. Aslanın başı sağa doğru çevrilmiştir. Aslanın yüzüne ait detaylar tahribattan dolayı görülememektedir¹¹. Aslanın yelelerinin işlenişi M.S. 3.

10 Yılmaz 2005, 277; Hellenkemper – Hild 1986, 326.

11 Yılmaz 2005, 285 – 286.

yüzyıl özellikleri göstermektedir. Cami bahçesinde bulunan 2 No.lu ostotek kapağı da 1 No.lu ostotek kapağı gibi beşik çatı üzerine uzanmış bir aslan şeklindedir. Bu örnekte baş ve boyun kısmı tahrip olduğundan bu detaylar hakkında çok fazla fikir sahibi olunamasa da yelenin boyun altında kalan kısmından yola çıkarak aslanın başının sağa dönük şekilde işlendiğini söylemek mümkündür.

Mezar stellerinden 1 No.lu olanı bir evin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Stelin ortasında oluşturulan bir panel içerisinde bir kadının figürünün işlendiği görülmektedir. Panelin sağ yarısı kırıldığından bilgi sahibi olunamamaktadır. Panelin üst kısmında çizgisel özellikler taşıyan üçgen bir alınlık işlenmiştir. Stelin bezeme alanının üst kısmında iki satır Grekçe yazıt görülmektedir. Bir evde devşirme malzeme olarak kullanılmış 2 No.lu mezar steli üzerinde sağ tarafta symposion sahnesi, symposion sahnesinin sol tarafında ayakta kısa tunik giyimli bir erkek figürü yer almaktadır. Bu figürün solunda, sahne, bir sütun ile sınırlandırılmaktadır. Symposion sahnesinde, bu tür sahneler için kanonikleşmiş biçimde kullanılan bir kline, klinenin altında bir sehpa, sehpanın sol tarafında bir kalathos ve kalathos'un solunda platform üzerinde bir kadın figürü betimlenmiştir. Stelin üst yarısı görülemediğinden sahnenin geri kalanı hakkında bilgi sahibi olunamamaktadır. Yine bir evin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmış mezar steli üzerinde 6 figürün betimlendiği görülmektedir. Sahnenin sol tarafında başları kapalı şekilde sağ elleri göğüs üzerinde, sol elleri sol kalça hizasında Büyük Herculanum tipinde betimlenmiş üç kadın figürü, sağ tarafta ise sağ elleri göğüs üzerinde sol elleri ise serbest şekilde betimlenmiş Palliatus tipinde üç erkek figürü görülmektedir. Sahnenin üstünde yer alan niş içerisinde oturur şekilde bir erkek figürü betimlemesi daha bulunmaktadır. Bu figürün sağında yer alan boşlukta 5 satırlık Grekçe yazıt bulunmaktadır¹².

Mahalle içerisinde farklı lokasyonlarda, yüz ve saç detayları yoğun tahribata uğramış 1 Medusa başı, piramidal formlu 5 adet pres ağırlığı, 3 adet sütun kaidesi, çeşme yalağı olarak kullanılan 1 adet lahit teknesi, yoğun tahribata uğramış 1 adet lahit kapağı, farklı dönemlere ait 6 adet mimari parça ve 3 adet yazıtlı blok bulunmaktadır (Resim: 10 - 14).

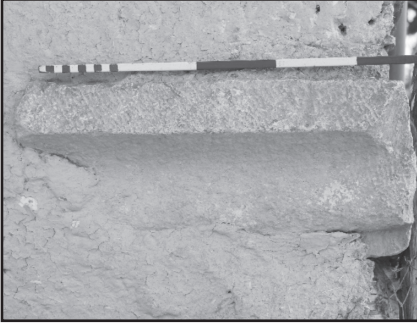
12 Yılmaz 2005, 281 - 282.

Keçimen Mahallesi: Taşkent İlçesi'nin 9 km. güneybatısında yer alan mahallede, 1 adet beşik çatı üzerine uzanmış aslan biçiminde ostotek kapağı tespit edilmiştir. Aslanın başı sağa dönük olarak betimlenmiştir. Arka kısmı tahrip olmuştur. Aslanın ön tarafında mezar sahibi olarak betimlenmiş olması mümkün olan bir kadın figürü Pudicitia tipinde betimlenmiştir. Eser, Keçimen Mahallesi, köy konağının önünde yer almaktadır (Resim: 15).

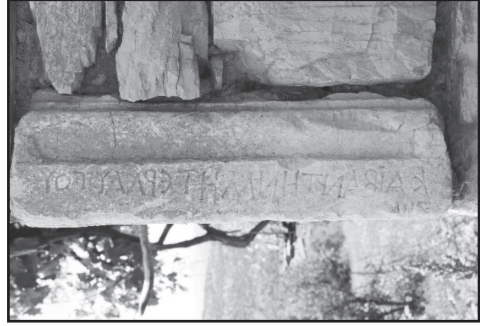
Sonuç: 4 farklı yerleşim alanında araştırma yapılmıştır. Bu yerleşimlerde bulunan arkeolojik materyaller envanterlenerek belgelenmiştir. Bulunan eserler, ostotek gövdeleri, ostotek kapakları, mezar stelleri, lahitler ve mimari parçalardan oluşmaktadır. Eserlerin büyük çoğunluğunu, M.S. 3. yüzyıla tarihlenmek mümkündür. Tespiti yapılan eserler, Isauria Bölgesi taş plastik eserlerinin kronolojik gelişimi hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca yoğun buluntu veren Astra Antik Kenti bölgede mimari unsurlar barındıran bir yerleşim olarak görülmektedir. Devam eden süreçte gerçekleştirilecek araştırmalarla bölge kronolojisi hakkında daha fazla veri üretilerek literatüre kazandırılması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- BEAN – MITFORD 1965: Bean, G. E.- Mitford, T. B. *Journeys in Rough Cilicia in 1962 and 1963*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch Historische Klasse Denkschriften 1965.
- ERMİŞLER 1994: Ermişler, O. Astra Antik Kenti (Bolat Örenyeri) 1992 Yılı Temizlik ve Sondaj Çalışmaları. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri IV*: 385- 403.
- HELLENKEMPER – HILD 1986 : H. Hellenkemper – Fr. Hild, Kilikien Und Isaurien, *Tabula Imperii Byzantini 4*, DenkschrWien, Wien, 1986.
- STERRET 1888: STERRETT, J.R. Sitlington, *The Wolfe Expedition to Asia Minor*, American School of Classical Studies at Athens III, 1884-1885.
- YILMAZ 2005: Yılmaz, M. *Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhüyük) Antik Tarihi ve Eserleri*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, 2005.

Resim 1: Dutlu Mah. mimari blok.

Resim 2: Dutlu Mah. heykel kaidesi.

Resim 3: Astra Antik Kenti odeonu.

Resim 4: Bolat Yaylası ostotek gövdesi.

Resim 5: Bolat Yaylası ostotek gövdesi.

Resim 6: Bolat Yaylası ostotek gövdesi.

Resim 7: Bolat Yaylası ostotek kapagı.

Resim 8: Bolat Yaylası ostotek gövdesi.

Resim 9: Trophe kabartmalı blok.

Resim 10: Ömeroğlu Mah. ostotek kapağı.

Resim 11: Ömeroğlu Mah. Medusa başı.

Resim 12: Ömeroğlu mah. sütun başlığı.

Resim 13: Ömeroğlu mah. mezar steli.

Resim 14: Ömeroğlu mah. ostotek gövdesi.

Resim 15: Keçimen mah. ostotek kapağı.

SAMSUN BÖLGESİ POST-NEOLİTİK DÖNEM ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017 YILI ÇALIŞMA RAPORU

Atila TÜRKER*
Semih Yaşar ÇİZİKCİ
Cahide Gizem TIRIL

GİRİŞ

Samsun Bölgesi Prehistorik ve Protohistorik Dönem¹ Arkeolojik Yüzey Araştırması, 11.09.-23.10.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir². Yüzey Araştırması 2017 Yılı çalışmaları Atakum, Tekkeköy, Alaçam ve ağırlıklı ola-

* Dr. Atila TÜRKER, Ondokuz Mayıs Üniv. FEF Arkeoloji Böl. Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ab.D. Kurupelit Kampüs, 55139 Atakum-Samsun-/TÜRKİYE.

Semih Yaşar ÇİZİKCİ, Yüksek Lisans, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE Arkeoloji Ab.D., Kurupelit Kampüs, 55139 Atakum-Samsun-/TÜRKİYE.

Cahide Gizem TIRIL, Yüksek Lisans, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE Arkeoloji Ab.D., Kurupelit Kampüs, 55139 Atakum-Samsun-/TÜRKİYE.

1 Yazının başlığında kullandığımız “Post-Neolitik Dönem” terimi için bkz. Türker 2018: 127 vd., dn. 23.

2 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 94949537-161.01[161.01.19]-E.149880 Sayı (Proje No. YA015501/2017) ve 25/07/2017 Tarihli izinleriyle gerçekleştirilmiştir. Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışmaları, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun ilgili amir hükümleri kapsamında ve Bakanlık Makamının 17/02/2016 tarih ve 94949537-10.04-32178 sayılı Onayı ile yürürlüğe giren “Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge” esaslarına göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Bakanlık Temsilcisi olarak Samsun Arkeoloji Müzesi Uzmanı Arkeolog Kenan SÜRÜL refakat etmiştir. Saha çalışmalarına, metnin yazarları dışında, yüksek lisans öğrencileri Özge ARSLAN, Aliye Ceren KENBER, Boran ÖNTAŞ ve Hitit Üniversitesi Eski Çağ Tarihi Ab.D. Okutmanı Aslı ARSLAN ile araştırmanın Tekkeköy etabına eğitim-uygulama amacıyla OMÜ Arkeoloji Bölümü lisans öğrencileri katılmıştır. Ekip üyelerimize ve çalışmalarımıza ilgisini eksik etmeyen Samsun Arkeoloji Müzesi v. Müdürü Uğur TERZİOĞLU, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı Zihni ŞAHİN ile Tekkeköy Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Şeref AYDIN’a içtenlikle teşekkür ederiz.

rak da Bafra ilçelerinde yürütölmüş, toplam 22 lokalite araştırılmıştır. Taramızdan 2015-2016 yıllarında araştırılmış olan Kümbettepe Höyük, Gucuk Tepe, Dombalaktepe Höyük (Atakum), Gökçeboğaz Höyük (Alaçam) ve Şirlek Tepe / Kuşçular Höyük (Bafra) yeniden incelenmiş³, Tekkeköy çevresinde extensive survey gerçekleştirilmiştir; bu raporda adı geçen lokaliteler tekrar tanıtılmamıştır (Harita). Ayrıca, extensive survey gerçekleştirdiğimiz iki değişik alanda⁴ kültür varlığını bulamadığımızdan, araştırmanın ayrıntılarına bu raporda yer verilmemiştir.

ATAKUM İLÇESİ

Atakum İlçesi'nde Taştepeboğazı yanı sıra 2015-2016 yıllarında incelediğimiz Dombalaktepe Höyüğü (Harita, no. 3), Kümbettepe Höyük (Harita, no. 4) ve Gucuk Tepe (Harita, no. 5) tekrar araştırılmıştır. Bunlardan Dombalaktepe Höyüğü 2017 yılı çalışmalarında Samsun Arkeoloji Müzesi etüdüne 1 adet Obsidyen Dilgi (Resim: 13/2), 2 adet Çakmaktaşı Dilgi (Resim: 13/8-9) ve 1 adet Çakmaktaşı Kazıyıcı (Resim: 13/10) teslim edilmiştir.

TAŞTEPEBOĞAZI: Atakum İlçe merkezinin 20 km. güneyindeki Güney Köyü'nün yaklaşık 4 km. kuzeybatısında, Taştepeboğazı Mevkii'nde, 800 (± 2) m. rakımında konumlanır (Resim: 1; Harita, no. 2). Kuzeye uzanan doğal yamacın ucunda konumlanan yerleşime hafif bir meyille güneyden sağlanır-ken, Kukluğun Deresiyle birleşen su kaynağının oluşturduğu derin vadi, yerleşime diğer yönlerden, özellikle kuzey ve batı kesiminden, doğal bir koru-nak sağlamaktadır. Sarp ve sık ormanlık olması sebebiyle bu yamaç kesimleri

3 Türker 2016; 2017; 2018.

4 Extensive survey, Sarıçerçeve-Tepecik Köyleri arasındaki alanda (Bafra) ve Çiftlik Mevkii'nde (Ondokuzmayıs) gerçekleştirilmiştir. Bafra İlçesi'nin yaklaşık 4 km. güney-güneydoğusunda kalan Sarıçerçeve ve Tepecik Köyleri, su kaynaklarının bol olduğu, pek çok küçük derenin suladığı ve birleştiği kesimde engebeli bir arazi yapısına sahiptir; yaklaşık 6.5 km²'si extensive survey araştırma alanı kuzeyde Dededağı Köyü ve doğuda Tütüncüler Köyleri ile sınırlanmıştır. Su kaynaklarının çevreleri, su yolları, su yollarını izleyen teras ve tepelikler araştırılmış, çalışmada herhangi bir kültür varlığına rastlanmamıştır. Çiftlik Mevkii, Ondokuzmayıs İlçesi'nin 15 km. güney-güneybatısında ve Bafra İlçesi sınırındaki Ormancık Köyü'nün 2 km. güneybatısında kalmaktadır. Araştırılan toplam 1.2 km²'lik alanda (irtifa ortalaması: 304 m) sık doğal ormanlık ve dikilmiş fındık ağaçları arasında güneye inen yamaçlar ile mevsimlik su yolları izlenmiş, 200 yıldan daha eski olmadığını değerlendirdiğimiz köy evi temelleri ile değirmene ait temel kalıntıları gözlenmiştir.

araştırılamamıştır. Konik tepenin yamaca doğru inen hizada koruna gelen ancak tahribattan dolayı sökün edilmiş ve çok azı *in-situ* korunabilmiş doğal formundaki iri taşlar, yerleşime koranak sağlayan diğer unsur olmalıdır (Resim: 1/2-8). Yerleşim, güneyindeki terastan 12 m., kuzey dar eteğinden 15 m. yükselmektedir. Belirgin bir şekilde konik görünümüne sahip olan yerleşimin çapı 155 m, terasıyla birlikte 210 m. ölçülmüştür. Yüzeyde incelenen keramiklerin çoğunluğunu Demir Çağ oluşturmaktadır. Kuşucumu 8 km. kuzeydoğusundaki Akalan Kalesi ile aynı özelliklere sahiptir (Resim: 1/13; Çizim: 1/4-5). Keramik yanı sıra çok sayıda mermer ve kumtaşı döşeme/kaplama levhası ile kesilmiş iri mermer parçaları, yine daha önce Akalan'da gözlediğimizden⁵ farksızdır (Resim: 1/9-11). Tepe noktasındaki anakaya yükseltisinin kuzey yüzü, bir duvarın parçasıymışçasına, düzeltilidir. Bu kesimde kayaya oyulmuş dörtgen biçimli bir delik (9.5 x 11.5 cm.), ahşap konstrüksiyonun kullanıldığını düşündürmektedir. Bazı taşların üst yarısına 10 cm. genişliğinde yatay oluşturulmuş girintiler, yine konstrüksiyonla ilgili olmalıdır (Resim: 1/5-6). Yerleşimde çok sayıda kaçak kazı çukurlarının tahribatı vardır⁶. Ayrıca bazı çöküntüler, burada kaçak kazı faaliyetlerin çok önceden beri sürdüğünü göstermektedir. Üst noktanın güney kesimindeki kaçak kazı çukurunun genişliği 5 m., ve derinliği 3 m. civarındadır. Giriş oyuğu 1 m'yi geçen tünel yerleşimin sarp doğu kesimindedir ve uzunluğu ölçülememiştir. Tepenin kuzey kesimindeki kaçak kazı çukuru ise diğer büyük olandır. Tepe noktasında derin kazılmış kaçak kazı çukurunun atık toprağında, profil vermeyen, az sayıda Erken Tunç Çağı özelliği gösteren amorf parçalar gözlenmiştir. Aynı yerden bir diğer buluntu küçük bir obsidyen dilgidir (Resim: 1/12, 13/1).

BAFRA OVASI

Bafra Ovası'nda Bafra ve Alaçam İlçeleri araştırılmıştır. 2016 yılı çalışmalarında araştırdığımız Gökçeboğaz Höyük (Alaçam) (Harita, no. 7) ve Kuşçular Höyük (Şirlek Tepe) (Harita, no. 8) tekrar ziyaret edilerek incelenmiştir. Bunlardan Kuşçular Höyük'te bulunan 1 adet Taş Balta (Resim 14/1), 1 adet Çakmaktaşı Dilgi (Resim: 13/12), 1 adet Çakmaktaşı kazıyıcı (Resim: 13/13),

5 Türker 2016: 31 vd.

6 Yerleşim tescillidir (Samsun KTVKK: 2160/26.06.2009, I. Derece Arkeolojik Sit, STKV 2012: 34).

1 adet Çakmaktaşı Yonga parçası (Resim: 13/11) ve 1 adet Ezgi Taşı (Resim: 13/14) Samsun Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

SİVRİTEPE: Alaçam İlçe merkezinde, Karşıyaka Mahallesi'nin batısındaki doğal bir tepe üzerinde yer alır. Kale, höyük ve yamaç yerleşimidir⁷. Tepe noktası 145 ± 2 m. olup, yayılımın izlenebildiği en alçak yer, güney eteğidir (Rakım 113 ± 2 m) (Resim: 2; Harita, no. 6). Tepe üstünde dörtgen planlı ve etekte tepeliği dolaşan ikinci bir sur yapısına sahiptir (Resim: 2/2-3). Batı hariç diğer yamaçları ağaçlar ve sık çalılıklarla kaplıdır. Güney ve doğu yamacı sarp, diğer kesimleri kademeli inen teraslardan oluşur. Teraslarda yapılan araştırmalarda yamaç yerleşiminin devam ettiği anlaşılmıştır. Tepe üzerinde vericiler ve elektrik direkleri vardır. Üst noktadaki sur içi oldukça bakımsız durumdadır. Yamaçlarda Geç Demir Çağ, Ortaçağ ve Osmanlı Dönemi keramiklerine rastlanmıştır⁸. Sivritepe'nin Karadeniz'e bakan kuzey yönünde, Sivritepe'nin doğusundaki Uluçay'ın devamında, Sivritepe'ye benzer bir tepe daha bulunmaktadır. Sivritepe yerleşimin doğal formuna benzeyen tepenin etrafında, yaklaşık 1.5 km. çapında bir alanda extensive yüzey araştırması gerçekleştirdik, fakat herhangi bir kültür varlığına rastlayamadık.

TERZİLİ-TEPECİK: Bafra İlçe merkezinin 20 km. güneyindeki Terzili Köyü'nün 400 m. kuzeydoğu çıkışında bulunur (Resim: 3; Harita, no. 9). Doğal Karaağaçlık sırtının üzerinde, sırtın batı ucu ve kuzeydoğu yamacında yayılıma sahiptir. Tepe noktası hariç, ormanlık ve sık çalılık kaplı olduğundan, açık ve seyrek alanlar araştırılabilmiştir. Yerleşim "Tepecik" adıyla bilinmekle birlikte⁹, köyün adına atfen "Terzili-Tepecik" adı tarafımızdan verilmiştir.

7 Yerleşim tescillidir (Samsun KTVKK 316-20/10/2001, I. derece arkeolojik sit).

8 Sivritepe'nin Kökten, Özgüç ve Özgüç'ün 1940-1941 yılı araştırmalarında keşfedildiği (Kökten et al. 1945: 395) kabul edilse de, araştırmacıların verdiği konum bilgisi Alaçam-Sivritepe'den ziyade, tarafımızdan 2016 yılında araştırılan (Türker 2018: 120 vd., Res. 6), İkiztepe'nin kuzucuğu 7 km. güneyinde kalan Sivri Tepe'ye (Hacı Baba Höyük) bizce daha uygun düşmektedir. J.A. Dengate, 1970 yılı araştırma gezisinde Alaçam-Sivritepe'de Demir Çağ keramik parçalarını incelemiş (Dengate 1978: 248, Fig. III.1); U.B. Alkım, yerleşimi 1972 yılı haritasına işlemiş (Alkım: 1974a, Harita); bu araştırma hakkında bilgi veren Z. Kızıltan, yerleşimde Kalkolitik, Erken ve Orta Tunç Çağ ile Demir Çağ ve Ortaçağ bulduklarını ifade etmiştir (Kızıltan 1992: 217 vd., Çiz. 1-2). En son Ş. Dönmez tarafından 1997 yılında incelenen Sivritepe'de Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağ II-III, Orta Tunç Çağı, Geç Demir Çağ ve Hellenistik Çağ saptanmıştır (Dönmez 1999: 515 vd.; 2000: 69; 2002: 877).

Yerleşim, güneyinden akan Tepecik Dere ve batısından akan Derece Deresiyle sınırlanmıştır. Tepe üstü yerleşimi (Rakım 114 ± 2 m) ve höyük karakterindeki yerleşimde Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Doğu Roma/Türk-İslam dönemi çanak çömlek parçaları ile bir adet çakmaktaşı dilgi kırığı gözlenmiştir. Ayrıca orman içinde ilk kademede (Rakım 100 ± 2 m) kesme ve düzeltili iri taşlara rastlanmıştır (Resim: 3/2). Güneydoğu-doğu yamacının baktığı vadi kesiminde kaçak kazı çukurları gözlenmiştir. Ayrıca yerleşimi erişimi sağlayan kuzeybatı kesimindeki konut sahiplerince yerleşimin bu kısmına (Rakım 85 ± 2 m) müdahalelerde bulunularak yamaç profili düzlenmiş ve teraslanmış (Resim: 3/1), tahribata sebebiyet vermişlerdir; düzeltilen yamaç profilin kesiminde taban izleri ve Demir Çağ keramik parçaları vardır.

ELMACIK TEPE HÖYÜĞÜ: Bafra İlçesi'nin 20 km. güneyindeki Türkköyü'nde, köyün 2 km. batısında, Hacıoğlu Köyü'nün yaklaşık 1 km. güneydoğusunda, Dere Mahallesi'nin (eski İlâmdere/İslâmdere Mah.) güney bitişiğinde konumlanır (Resim: 4; Harita, no. 10). Güneydoğusundaki Terzili-Tepecik yerleşimine 4 km. mesafededir. Dağ yamacının batısında, doğal yükselti üzerinde höyük ve yamaç yerleşimidir. Yamaç sırtına yaslanan höyük, batıdan İslâmderesi (eski Kümbetderesi) kavsiyle çevrilidir. Höyüğün dereye inen kesimi ile sık çalılıklarla kaplı kuzeyi oldukça sarpıtır. Tepe noktası 107 ± 2 m, güney bitimi 73 ± 2 m, doğu bitimi 96 ± 2 m. ve batı bitimi 69 ± 2 m'dir¹⁰. Höyükte herhangi bir tahribat unsuruna rastlanmamakla beraber mevsimine göre tarım yapıldığı bilgisi parsel sahiplerinden öğrenilmiştir. Tepe üst noktasında 0.5 m. derinliğinde ve 2 m. çapında bir çukur vardır; atık toprağında

9 Yerleşim ilk olarak U.B. Alkım tarafından 1972 yılında ziyaret edilmiş, ziyaretinden 35 yıl önce "höyükünün yoğun ormanlıkla kaplı olduğu" ifade edilmiştir; yüksekliği 15 m. ölçülen höyük, Erken Tunç Çağı ve Hitit devirlerine tarihlendirilmiştir (Alkım 1974a: 24). Aynı raporunda U.B. Alkım'ın yine Terzili-Tepecik ile tarihlendirdiği, yerleşimin 3 km. kuzeybatısındaki yine "Tepecik" adıyla tanınan "Karaşeyh" 'i de ziyaret ettik (bugün Karaşık Mah.); ziyaretimizde, oldukça sarp bir yamaca sahip ve sık çalılıklarla kaplı tepeliğin üzerinde eski bir sarnıç kalıntısı dışında bir kültür unsuruna tesadüf edemedik. U.B. Alkım'ın 1973 yılında araştırdığı Terzili Köyü'nün 1.5 km. batısındaki Zahna Mahallesi'nde Geç Antik Çağ yerleşimi ile nekropolü (Alkım 1974b: 554) tarafımızdan ziyaret edilmemiştir.

10 U.B. Alkım tarafından 1972 yılı araştırmalarında keşfedilen höyüğün yüksekliği 29 m. ölçülmüş ve Erken Tunç Çağı ve Hitit devirlerine tarihlendirilmiştir (Alkım 1974a: 24). Ş. Dönmez tarafından 1997 yılında tekrar araştırılan höyükte Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı I-III ve Orta Tunç Çağı buluntuları saptanmıştır (Dönmez 1999: 514; 2000: 72; 2002: 879). Yerleşim tescillidir (Samsun KTVKK: 2317-24/11/1995, I. Dere Arkeolojik Sit, STKV 2012: 353).

yanmış taban/ocak ve kerpiç parçaları gözlenmiştir (Resim: 4/1). Buluntu yoğunluğu güney ve batı yamacındadır. Keramik buluntuları Kalkolitik, Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı ile Hellenistik-Roma dönemleri özelliği göstermektedir. Ayrıca çok sayıda envanterlik ve etütlük mahiyette küçük buluntu toplanmıştır: 4 adet P.t. Sapan Taşı (Resim: 15/3-4, 13/7-8), 1 adet Ezgi Taşı (Resim: 13/15) ve 1 adet Obsidyen Mikrolit/Uç (Resim: 13/3).

AZAYTEPE HÖYÜĞÜ: Bafra İlçesi'nin 18 km. güneybatısındaki Azay Köyü'nün kuzey çıkışında, Merkez Mahalle ile Karşı Mahalle arasında yer alır (Resim: 5; Harita, no. 11). Doğal sırtın güneydoğuya bakan yamacında konumlanan yerleşiminin 1.5 km. kuzeyinde, aynı sırtın batı yamacına bakan Tepetarla Höyüğü bulunmaktadır¹¹. Höyüğün rakımı 130 ± 2 m, güneybatı bitimi 119 ± 2 m. ve güneydoğu bitimi 114 ± 2 m'dir. Köyün mahalleleri arasında, doğusundaki derin vadiye bakan kırsal kesimde höyük ve höyüğün kuzey ve batı çevresinde yamaç yerleşimi bulunur. Höyük ve yamaç yerleşimindeki makinalı tarım, höyük yükseltisinin hemen hemen yok edilmesine sebep olmuştur. Aynı faaliyetlere maruz kalan yamaç yerleşiminin sınırları belirlenemeyecek ölçüde dağılmıştır¹². Yamaç yerleşiminde Geç Roma dönemi keramikleri gözlenmiş olup, yayılımın höyük üzerinde devam ettiği anlaşılmıştır. Doğu ve güney yönde belirgin yönde vadi sınırına dek alçalan höyük üzerinde ise Kalkolitik, Erken Tunç Çağı ve Demir Çağ çanak çömlek parçaları ile çok sayıda mimari sıva (Resim: 5/2) ve kerpiç parçaları gözlenmiştir. Ayrıca 4 adet Sapan Taşı (Resim: 15/12, 15/9-10), 2 adet Taş Balta (Resim: 14/3-4), 3 adet Çakmaktaşı Dilgi (Resim: 13/5-7) 1 adet bazalt sürtme taşı parçası (Resim: 13/16) ve 1 adet P.t. Tezgâh Ağırılığı (Resim: 15/11) bulunmuştur¹³.

KİRAZTEPE HÖYÜĞÜ: Samsun - Bafra şehirlerarası karayolu üzerinde, Bafra İlçe merkezine 9 km. mesafedeki Karaköy TİGEM arazisi içerisinde,

11 Türker 2018: 119 vd., Res. 4.

12 Yerleşim tescillidir (Samsun KTVKK: 2317-24/11/1995, I. Derece Arkeolojik Sit, STKV 2012: 355).

13 1972 yılında U.B. Alkım tarafından saptanan yerleşimde Erken Tunç Çağı, Hitit ve "M.Ö. 2. Binyılın kendine özgü keramiği" ile Roma devirlerine ait çanak çömlek parçaları kaydedilmiştir (Alkım 1974a: 24). En son 1997 yılında Ş. Dönmez tarafından araştırılan höyükte Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı II, Orta Tunç Çağı ve Roma çanak çömlekleri gözlenmiştir (Dönmez 1999: 514, Res. 1-2; 2000: 72).

batısındaki Mera Deresi'ne bakan düzlükte konumlanmaktadır (Rakım 54 ± 3 m) (Resim: 6; Harita, no. 12). Dik bir eğime sahip dereye bakan yamaç ormanlık olduğundan araştırılamamıştır. Tesisin pompasını yapmak için kanal açımı sırasında keşfedilmiştir (Pompa, höyüğün kuzey bitimindedir). Tarımsal uygulama alanı içerisinde kalan höyük üzerinde ekim yapılmamaktadır. Ancak güney kesiminde belirgin görülen höyük yükseltisi (Rakım 46 ± 3 m), diğer kesimlerinde önceki faaliyetlerle kaybolmuştur¹⁴. Arazide yaptığımız araştırmada yerleşimin, keramikleri bakımından, ağırlıklı olarak Erken Tunç Çağı özelliği gösterdiği, az sayıda Kalkolitik formları da ihtiva ettiği anlaşılmıştır. Ayrıca 1 adet Obsidyen Yonga/Kazıyıcı? (Resim: 13/4) ile 1 adet Perdah Taşı (Resim: 13/18) bulunmuştur.

DEDEDAĞI HÖYÜK (MEZARLIK TEPE): Bafra İlçe merkezinin 2 km. güney bitişiğindeki Dededağı Köyü'nün kuzeybatı çıkışında konumlanan höyük, Kelebeş Tepe Höyüğü'nün¹⁵ 1.5 km. kuzeydoğusunda kalmaktadır (Resim: 7; Harita, no. 13). Köyün eski mezarlık alanı olan höyük üzerine artık yeni definler yapılmamaktadır. Yerleşimin güney yarısındaki mezarlık ve doğu yamacındaki tesviyeler dışında tahribat unsuru yoktur¹⁶. Kabaca kuzey-güney doğrultulu ince-uzun forma sahip doğal yükseltinin güney yarısı (Rakım 71 ± 3 m) köyün mezarlığı olduğundan ve sık çalılıklar yeşerdiğinden, ayrıntılı gözlem yapılamamışsa da, az sayıda Geç Demir Çağ ve Doğu Roma Dönemi Keramik parçaları gözlenebilmiştir (Çizim1/13-14). Tepeliğin kuzeyine doğru iki kademe şeklinde inen geniş teraslar (Rakım 61 ± 2 m) üzerinde ayrıntılı araştırma yapmak mümkün olmuştur. Teraslarda ve etekte Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı keramik parçaları gözlenmiştir.

DOĞANKAYA-TEPECİK HÖYÜKLERİ: Bafra İlçesi'nin 7 km. güneyindeki Doğankaya Köyü'nün 2 km. güneydoğusunda bulunan üç ayrı höyükten (Tepe I, II ve III) oluşur (Resim: 8; Harita, no. 14). Üç höyük bulunduğu alanı bir ayça gibi bir kuşatmaktadır. Tepe I'in güneyi ve Tepe III'ün batısında bir tepe (Tepe IV) daha mevcutsa da, hafif yükseltisi ve belirgin kuturu dışında

14 Elifli Köyü muhtarı Mehmet Gür ile işletmeyi gezmemize müsaade eden yetkililere ve verdikleri bilgilere teşekkür ederiz.

15 Türker 2018: 121 vd., Res. 7.

16 Yerleşim tescillidir (Samsun KTVKK: 1503-21/12/2013, I-III. Derece Arkeolojik Sit).

hiçbir arkeolojik buluntu vermemiştir; doğal bir yükselti olabileceği gibi, nekropol veya yerleşimlerle ilgili bir kullanım alanı olabileceği ihtimali düşünülebilir. Son tepe de dikkate alındığında, höyüklerin kapladığı toplam alanın 1300 m²'den büyük bir yayılıma sahip olduğu ölçülmektedir¹⁷. Yakınından geçen kurutma kanalı çevre rejimini değiştirmiş olsa da köy sakinlerinden alınan bilgiye göre bölgenin oldukça sulak olduğu ve mevsimlik göletlerin oluştuğu, çok derin kazılmasa dahi su kuyusu açılabilirdiği bilgisi edinilmiştir. Düz ovalığa kurulmuş yerleşim, geniş tarım alanlarıyla çevrilmiştir ve dört yönde çok kolay erişim sağlayan kavşak noktasında olmak gibi özel bir konuma sahiptir. Yerleşim, "Tepecik" adıyla bilinse de Samsun Bölgesi'nde aynı isimde onlarca yerleşim olmasından dolayı, ayırt edilebilmesi için, yakınındaki köy dikkate alınarak "Doğankaya-Tepecik" adı tarafımızdan verilmiştir. Eski adı "Martagla" olan Doğankaya Köyü'nün Bafra yönündeki kuzey çıkışında (Gürgüllü Yokuşu) kale tipi yerleşim olarak tanımlanan "Martıkale" bulunmaktadır¹⁸. Gürgüllü yokuşu aşıldıktan sonra, içinde Doğankaya'nın da olduğu, Bafra'nın en geniş ovalık kesimlerinden birine ulaşılmaktadır. Güneybatı yönünde Şeyhulaş Köyü'ne; güneyde Derbent ve Gazibeyli Köylerine giden yolun sapağındadır. Bugün batısındaki Kızılırmak'a 4 km. mesafedeyse de, nehrin eski kavsi dikkate alındığında, yerleşime 2 km. kadar yaklaştığı anlaşılmaktadır. Üç tepe arasındaki mesafe, üst tepe noktaları dikkate alınarak tarafımızdan ölçülmüş; kuturları, topografik yükseltileri ve yoğunluklu keramik dağılımlarına göre alanları tespit edilmiştir. Doğankaya-Tepecik, Bafra Ovası'nda İkiztepe ile Tatlıgöl Höyüğü ve Çarşamba Ovası'ndaki Beyyenice gibi birden fazla höyüğün belirgin bir alanda kümелendiği yerleşim tiplerinden birisidir. Kazısı yapılan İkiztepe, buluntuları itibarıyla ne denli önemli sonuçların elde edilebileceğini ortaya koymuş idi; bu yönüyle bile Keramik özelliklerinin çeşitliliği bakımından Doğankaya-Tepecik höyüklerinin ne denli önemli arkeolojik kültür bakiyesini bünyesinde barındırabileceğini göstermektedir. Öte yandan; höyükler, üzerinde makinalı tarım yapılan bir alandadır. Bunlardan Tepe II, neredeyse yok olmuş, buluntuları geniş bir ala-

17 Höyük arazisinin büyük bir kısmının mülk sahibi olan Doğankaya Köyü sakini Turan Erdoğan, höyükleri Samsun Arkeoloji Müzesi'ne haber vererek tescillenmesini sağlamıştır (Samsun KTVKK: 16/06.10.2011, I. Derce Arkeolojik Sit, STKV 2012: 346); ekibimize yakın ilgi gösteren ve çalışmamız süresince bizi ağırlayan duyarlı yurttaşımıza çok teşekkür ederiz.

18 Bilgi et al. 2002: 281.

na yayılmış ve yüksekliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. En yükseği olarak ölçülen Tepe III'ün etrafında da makinalı tarım yapılmaktadır ve özellikle batı kesimi kuturunu büyük ölçüde yitirmiştir.

Doğankaya-Tepecik Tepe I: Toprak ova yolunun doğusunda, oval formlu bir höyüktür. Taban çapı yaklaşık 230 m² ve yüksekliği 8 m.'dir (Rakım: alt 34 ± 2 m. ve üst 40 ± 2 m). Tepe I, 200 m. doğusunda bulunan Tepe II'ye dar bir boyunla bağlı olduğu belli belirsiz izlenebilmektedir. Güneydoğusundaki Tepe III'e ise 250 m. mesafededir. Korunma durumu diğerlerine göre en iyi olan höyüktür. Doğu-batı yönünde uzayan höyük, geniş bir zaman aralığına tarihlenen Keramik buluntularına sahiptir. Üst noktası, kuzey ve doğu ile batı eteklerinde yoğun Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı keramikleri vardır. Güney eteği boyunca ise Orta Tunç Çağı ve Demir Çağ keramikleri görülmüştür. Bu, Orta Tunç Çağı ve Demir Çağında tepe noktasına yerleşilmediğini, sırtını tepeye dayadığını düşündürmektedir. Keramikler buluntuları yanı sıra 2 adet Sapan Taşı (Resim: 15/5-6), 1 adet bilek taşı (Resim: 15/15), 1 adet p.t. tezgâh ağırlığı (Resim: 15/12) ve 2 adet p.t. kirman ağırlığı (Resim: 15/17-18) ele geçmiştir.

Doğankaya-Tepecik Tepe II: Tepe I'in doğusundaki Tepe II, güneyinde yer alan Tepe III'e 150 m. mesafededir. Taban çapı yaklaşık 200 m² ve yüksekliği 5 m.'dir (Rakım: alt 37 ± 2 m. ve üst 42 ± 2 m); kutru, keramiklerin dağılımına göre hesaplanmıştır. Höyüğün yüksekliği, sadece belirgin noktalardan bakıldığında fark edilebilecek ölçüde seçilebilmektedir. Buluntularının ağırlığını Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı'na tarihlenen keramikler oluşturmaktadır. Ayrıca 1 adet P.t. Tezgâh Ağırlığı (Resim: 15/13) ile 1 adet Ezgi/Öğütme Taşı (Resim: 13/17) bulunmuştur.

Doğankaya-Tepecik Tepe III: Tepe III, kuzeyindeki Tepe II'den, aralarındaki belirgin çukurlaşmayla ayrılmaktadır. Tepe I'e 250 m, Tepe II'ye 150 m. mesafede olup, diğerlerine göre kutur ve yükseklik bakımından en büyük olanıdır. Taban çapı yaklaşık 350 m² ve yüksekliği 9 m.'dir (Rakım: alt 34 ± 2 m. ve üst 45 ± 2 m). Tellerle çevrilmiş doğu eteği, yeni dikilmiş ekinlerden dolayı kapsamlı araştırılmamıştır. Üst noktası, güney, batı ve kuzey eteğinde yapılan araştırmalarda Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı ve Demir Çağ keramikleri vardır. Kuzey eteği, diğer kesimlerine göre daha az buluntuya sahiptir. Kera-

mikler dışında 1 adet taş balta (Resim: 14/2) ve 1 adet Tezgâh Ağırlığı (Resim: 15/14) ele geçmiştir. Pulluğun derin sürdüğü batı ve güneybatı eteğinde yapı taban parçalarının açığa çıktığı görülmüştür. Yanmış kırmızı renkli taban ve kerpiç parçaları ile kül rengine yanmış kümelenmeler, bu kesimde kültür tabakasının büyük ölçüde yok edildiğini göstermiştir.

AŞAĞI TEPE / DERBENT: Bafra İlçesi'nin 15 km. güneyindeki Derbent Köyü'nün Aşağı Mahallesi'nde, mahallenin güneydoğusundaki ikiz tepeliğin arasında, iki terastan oluşan yamaç yerleşimidir (Resim: 9; Harita, no. 15). Üst Teras (Rakım: 128 ± 3 m) (Resim: 9/1) güneydoğu ve kuzeye doğru alçalan hâkim konuma sahiptir. Kuzeybatısındaki kayalık doğal tepede araştırma yapmış olsak da ormanlık oluşu ve toprağın iğneli yapraklarla yoğun kaplı olmasından dolayı, herhangi bir buluntuya rastlayamadık (Resim: 9/4). Ancak, çok sayıda açılmış büyük çukurlar, kaçak kazı yapılmış olma ihtimalini düşündürmüştür. Bu kesimden 1 adet p.t. Makara (Resim: 15/16) bulunmuştur. Yüzeyde görülen keramikler Geç Demir Çağ ve Doğu Roma ağırlıklıdır ve az olmakla birlikte, Erken Tunç Çağına tarihlenebilecek, profil vermeyen koyu yüzlü parçalar da vardır (Resim: 9/3). Patika yolla inilen Alt Teras kuzeyden dereyle sınırlanmaktadır (Resim: 9/5). Alt yerleşimdeki tarım dışında önemli bir tahribat gözlenmemiştir. Az sayıda cüruf parçalarının da görüldüğü bu kesimde incelenen çanak çömlek parçaları yine Geç Demir Çağ ve Doğu Roma özelliklerindedir¹⁹ (Resim: 9/2).

LENGERLİ-TEPECİK HÖYÜK: Bafra İlçe merkezinin 10 km. güneydoğusundaki Lengerli Köyü'nün güneyinde bulunan Tepecik Mevkii'nde konumlanır (Resim: 10; Harita, no. 16). Höyüğün güneybatısından geçen Lengerli Dere ismi dikkate alınarak "Lengerli-Tepecik" adı tarafımızdan verilmiştir. Doğal tepe yükseltisi üzerinde höyük yerleşimidir. Tepe noktasında rakım 59 ± 2 m, güneybatı bitiminde 46 ± 3 m. ve kuzeydoğu eteğinde 48 ± 3 m'dir. Höyüğün kuzey ve kuzeydoğu eteği yoğun çalılık kaplı olduğundan araştırılamamıştır. Höyük, tepe noktası itibarıyla güney ve güneybatıya doğru genişlemektedir. Tarım faaliyetleri dışında önemli bir tahribat unsuru yoktur²⁰. Az sayıdaki Kalkolitik Çağ profilleri dışında, keramik buluntuları, höyüğün Erken Tunç Çağı'nda yerleşildiğini göstermektedir. Höyüğün tepe noktasında ve kuzeye bakan yamacında kalın cidarlı koyu yüzlü keramiklerin belirgin

yoğunluğu, bu kesimde bir depolama alanı veya mezarlık olabileceğini düşündürmüştür. Höyüğün kuzeyindeki doğal sırt üzerinde az sayıda Hellenistik dönem çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

EVRENUŞAĞI (ÖMER USTA ÇİTLİĞİ): Bafra İlçesi'nin güneydoğusunda ki Evrenuşağı Köyü'nün 3 km. doğu-güneydoğusunda, Elifli Köyü'nün 1.2 km. batısında, Horror Deresi'nin kuzey kıyısında konumlanan höyük ve yamaç yerleşimidir (Resim: 11; Harita, no. 17). Yerleşim, iki kısımdan oluşmaktadır: Derenin kıyısında höyük ve höyüğü kuzeyden bir ayça gibi kuşatan yamaç yerleşimi. Höyük (Rakım: 39 ± 3 m), Horror Deresinin yaptığı kavisin kıyısında ve muhtemelen vaktiyle oluşan taşkın ve menderes hareketinden dolayı büyük ölçüde yok olmuştur; höyüğün doğu kesiminde dik yamaç oluşmuş ve üzeri sık ağaçlarla kaplanmıştır. Kuzeydeki yamaç yerleşimi (Rakım: 26 ± 2 m) ise dereye hafif bir eğimle inen geniş bir alana yayılmıştır. Üzerinde tarım yapılan bu yamaç kesiminde Doğu Roma, höyük kesiminde Frig ve Hellenistik özellikleri gösteren Demir Çağ keramikleri görülmüştür²¹ (Çizim: 1/6-12).

DEDE TEPE / İKİZPINAR: Bafra İlçesi'nin 15 km. güney-güneydoğusundaki İkizpınar (eski Ayazma) Köyü'ndedir (Resim: 12; Harita, no. 18). İkizpınar, ortasında büyük bir sulama göleti bulunan ve yedi mahalleden oluşan büyük bir köydür. İkizpınar Göleti çevresindeki alçak teraslarda gerçekleştirdiğimiz yaklaşık 5 km. çapındaki geniş alan araştırmasında, göletin kuzeyinde kalan "Dede Tepe Mevkii" adı verilen kesimde bir yerleşim ve nekropol bulduk ve mevkii adından dolayı buraya "Dede Tepe / İkizpınar" adını verdik (Rakım 154 ± 2 m)²². Dede Tepe / İkizpınar, İkizpınar göletinin kuzeyinde, Yılgınlı Deresini tutan gölet bendinin kuzeybatısına dayanmış doğal bir kayalıktır. Kayalığın üst noktasından itibaren hafif bir meyille inen güney yamacı, tepeliğin höyük kesimini oluşturur. Burada ağırlıklı olarak Erken Tunç Çağı

20 Höyük "Kürkürün" adıyla tescillenmiş (Samsun KTVKK: 2991/17.02.2011, I. Derce Arkeolojik Sit, STKV 2012: 343), bir grup Keramik buluntusu GKÇ, ETÇ, ODC ve GDC 'ye tarihlendirilmiştir (Yiğitpaşa 2012: 86 vd.).

21 Yerleşim ilk olarak U.B. Alkım'ın yüzey araştırmalarında saptanmış ve "Evrenuşağı" ismiyle tanıtılmış, ETÇ, OTÇ/Hitit ve Orta Çağ tespit edilmiştir (Alkım 1974a: 24; Kızıltan 1992: 219). Yerleşim yanlışlıkla farklı bir buluntu yeriymiş ve ilk defa keşfedilmiş gibi "Delikli Tepe" ismiyle tescillenmiş (Samsun KTVKK: 3065/14.04.2011, I. Derce Arkeolojik Sit, STKV 2012: 344), GKÇ, ETÇ, ODC, GDC, Hellenistik dönem ve Geç Antik Çağ'a tarihlenmiştir (Yiğitpaşa 2012: 84 vd.).

keramikleri bulunmuştur; bunlar arasında Kalkolitik Çağ form özellikleri gösterenler de vardır. Ayrıca çok sayıdaki kaçak kazı çukurunun (en büyüğü 2 x 2 m. derinlik ve genişliğinde) kesitlerinde çok tabakalı yerleşime işaret eden (kimi yanmış) kalın taban izleri görülmüştür. Keramikler dışında 1 adet Perdah Taşı/Vurgaç? (Resim: 13/19) bulunmuştur. Tepenin doğal kayalıklardan oluşan doğu yamacı, MS 5.-6. yüzyıla tarihlendirdiğimiz bir nekropol alanıdır. Etek kısmında 30'a yakın irili ufaklı kaçak kazı çukurları görülmüştür. Burası anakayaya oyulmuş oda mezarların bulunduğu bir nekropol alanıdır. Anakayanın doğal kayaçları koridor biçiminde oyulmuş, koridorun sonuna bir oda mezar açılmıştır. Toplam yedi koridor yapısı belirginse de sayının daha fazla olduğu çöküntü/dolgu izlerinden açıkça seçilebilmektedir. Bunlardan üçünün oda mezar girişleri açılmıştır. İkisinin koridoruna iri çakıl katılmış ince harç çekilmiştir (Resim: 12/3).

SONUÇ

Samsun Bölgesi arkeolojik yüzey araştırmasının 2017 yılı çalışmaları, ağırlığı Bafra Ovası olmak üzere, Atakum ve Tekkeköy ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Tekkeköy'de yapılan geniş alan araştırmasında kazısı yapılan höyük aranmış; Atakum İlçesi'nde 2015-2016 yıllarında araştırılan Dombalaktepe, Gucuk Tepe ve Kümbettepe yeniden incelenmiştir. Aynı ilçede, Akalan Ka-

-
- 22 İkizpınar Köyü çevresinde yapılan araştırmalarda verilen mevki adları, mevkiilerin konumları ve buluntu bilgileri oldukça kısıtlıdır. Yeni bulduğumuz Dede Tepe Höyük ve nekropol alanının daha önce saptanan yerlerden birisi olup olmadığı belirsizdir! İlk olarak U.B. Alkım İkizpınar Köyü "Bakırdere Mahallesi", "Cevizler" ve "Koca Löp" adında üç mevkiiden söz etmiş ve üçünde de Geç Antik Döneme ait kalıntılar gördüğünü yazmış (Alkım 1974b: 553; 1975: 6); Z. Kızıltan, adı geçen mevkiileri Roma ve Geç Antik Çağ yerleşimleri arasında saymıştır (Kızıltan 1992: 220). Ş. Dönmez, aynı alanda U.B. tarafından saptanmış "İkizpınar" Tümülüsü hakkında bilgi vermiştir (Dönmez 1999: 515). Ö. Bilgi, köyün Göçek Mahallesi "Çalması Tepe" doğu yamacında Geç Roma Çağı'na ait kayalara oyulmuş küçük ve basit mezarlar gördüğünü not etmiştir (Bilgi 1990: 212 vd.); bu alan "Bakırdere Mahallesi Çal Maşar Düz Yerleşimi" adıyla tescillenmiştir! (Samsun KTVKK: 4828/27.10.2017, III. Derece Arkeolojik Sit). Köyün güneyinde kalan Bakırdere Mahallesi'ndeki "Bakırdere Tepesi" yerleşimi ise Ş. Dönmez tarafından araştırılmış ve Erken ETÇ I ile Roma Çağı çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Dönmez 1999: 515; 2000: 73, Lev. XVII/1; 2006: 71). Köyün güneyindeki Bakırdere Tepesi ile kuzeyindeki Dede Tepe iki farklı yerleşimdir; bununla birlikte Dede Tepe (THGK, Pafta F35b2, 1993) ile Çalması Tepe'nin aynı yer olması muhtemel değildir.

lesi ile tarihlendirdiğimiz ve kalenin yaklaşık 8 km. kuzeybatısında kalan Taştepeboğazı'nın bir güzergâh garnizonu olduğunu düşündüğümüz buluntulara ulaştık. Bafra Ovası'nda gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda, yeni yerler keşfetmekten ziyade, daha önce U.B. Alkım'ın 1970 yıllardaki incelediği fakat ayrıntılı bilgi sunmadığı lokaliteleri tekrar değerlendirme yöntemine gittik ve sonrasında keşfedilen yerleri de aynı kapsama aldık. Gerek 2016 yılı Bafra Ovası çalışmalarımız²³, gerekse bu raporda ortaya koyduğumuz ön sonuçlar, kapsamlı değerlendirmeler yapmamızı sağlayacak verileri ortaya koymuştur²⁴. Bu yüzden bu raporda sadece Samsun Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilen eserlerin envanter ve etüt bilgilerine yer verilmiş²⁵, keramik buluntuları ve tüm bunların kültürel ilişkileri ve kronolojilerine yer verilmemiştir.

KAYNAKÇA

ALKIM, U.B. (1974a) "Tilmen Höyük Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları 1972", *TAD XXI-2*, 23-30; _____ (1974b) "Samsun Bölgesinde 1973 Çalışmaları", *Belleten XXXVIII.151*, 553-556; _____ (1975) "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", *TAD XXII-1*, 5-12; BİLGİ, Ö. (1990) "Samsun-İkiztepe

23 Türker 2018: 118 vd.

24 Bafra Ovası 2016-2017 yılı yüzey araştırması sonuçları farklı çalışmalarda ayrıntılarıyla sunulacaktır.

25 KATALOG:

TAŞTEPEBOĞAZI HÖYÜK (Env. No. 6, SYA.17/06): obsidyen dilgi; obsidyenin dış bükey doğal formu kullanılmış; ön yüzünde tek sırt her iki yana doğru incelmış ve uca doğru küt sivrilmiş, arkası "v" formulu, ucunda küçük kırık mevcut, noksan. Uzunluk: 3.7 cm., Genişlik: 1.0 cm., Kalınlık: 0.4 cm. (Resim: 1/12, 13/1); DOMBALAKTEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 15, SYA.17/24): Obsidyen dilgi parçası; çift taraflı; ön/üst yüzü çift sırtlı, iki keskin kenara doğru inceltilmiş, arka doğal formunda düz bırakılmış, uç yuvarlatılmış. Alt yarısı kırık, noksan. Uzunluk: 2.2 cm., Genişlik: 1.2 cm., Kalınlık: 0.3 cm. (Resim: 13/2); ELMACIK TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 31, SYA.17/40): Obsidyen mikrolit uç; uca doğru çatallanan tek sırtı her iki yana doğru inceler, küçük zedelenmeler mevcut, noksansız. Uzunluk: 1.9 cm., Genişlik: 0.5 cm., Kalınlık: 0.5 cm. (Resim: 13/3); KIRAZTEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 20, SYA.17/29): Obsidyen yonga (kazıyıcı?) parçası; tek sırtlı her iki yöne doğru hafif inceltilmiş, ucu kırık, kesici kenarları çok aşınmış ve kırık, noksan. Uzunluk: 2.4 cm., Genişlik: 2.2 cm., Kalınlık: 0.5 cm. (Resim: 13/4); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 8, SYA.17/17): Çakmaktaşı dilgi; çift taraflı; duman grisi (2.5 Y 3/1) çakmaktaşı; ön yüzünde çift sırt her iki yöne doğru inceltilmiş, ucu küt, arkası düz kırılmış, arka yüzü düz. Arkası ve ucundan kırık, noksan. Uzunluk: 3.1 cm., Genişlik: 1.9 cm., Kalınlık: 0.8 cm. (Resim: 13/5); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 9, SYA.17/18): Çakmaktaşı dilgi; çift taraflı; duman kahvesi (5 Y 4/1) çakmaktaşı; ön yüzünde çift sırt her iki yöne doğru inceltilmiş, uç ve arka düz kırık. Arkası ve ucu kırık, noksan. Uzunluk: 2.5 cm., Genişlik: 2.0 cm., Kalınlık: 0.2 cm. (Resim: 13/6); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 25, SYA.17/34): Çakmaktaşı dilgi; çift taraflı; duman (2.5 Y 4/1) grisi

çakmaktaşı; ön yüzünde tek sırt uca doğru çatallanmış, her iki yöne ve uca doğru inceltilmiş, sivri ucu küt bırakılmış, arkası düz, arka yüzü hafif içbükey düz. Kırık ve zedelenme yok, noksansız. Uzunluk: 3.3 cm., Genişlik: 1.8 cm., Kalınlık: 0.5 cm. (Resim: 13/7); DOMBALAKTEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 16, SYA.17/25): Çakmaktaşı dilgi; çift taraflı kesici; açık sarı renkli (10 YR 6/3) çakmaktaşının ön/üst yüzde tek sırt uca doğru çatallanır, taşın doğal formu kullanılarak hafif dış bükey verilmiş, arka yüz düz. Kesici yüzeydeki aşınmalar mevcut, noksansız. Uzunluk: 4.6 cm., Genişlik: 2.5 cm., Kalınlık: 1.0 cm. (Resim: 13/8); DOMBALAKTEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 18, SYA.17/27): Çakmaktaşı dilgi; ön yüzünde tek sırt her iki yöne doğru hafif inceltilmiş, arka yüzü düz bırakılmış. Uç ve kenarlarda kırıklar mevcut, noksan. Uzunluk: 4.0 cm., Genişlik: 1.4 cm., Kalınlık: 0.4 cm. (Resim: 13/9); DOMBALAKTEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 19, SYA.17/28): Çakmaktaşı kazıyıcı parçası; tek taraflı; ön yüzünde tek sırt her iki yöne doğru hafif inceltilmiş, arka yüzü düz bırakılmış, kullanım kenarı iç bükey verilmiş, diğer kenarı düzleştirilmiş. Her iki dar kenarı kırık, noksan. Uzunluk: 3.8 cm., Genişlik: 2.0 ve 1.6 cm., Kalınlık: 0.5 cm. (Resim: 13/10); KUŞÇULAR HÖYÜK (ŞİRLEK TEPE) (Etüt No. 21, SYA.17/30): Çakmaktaşı Yonga parçası; kehribar sarısı (10 YR 5/3) çakmaktaşının topuğu sağlam, yonga yüzeyinin 1/4'ü korunmuş, noksan. Yükseklik: 3.7 cm., Genişlik: 2.1 cm. (Resim: 13/11); KUŞÇULAR HÖYÜK (ŞİRLEK TEPE) (Env. No. 9, SYA.17/09): Çakmaktaşı dilgi; çift taraflı; duman grisi (2.5 Y 3/1) çakmaktaşı; ön yüzünde tek sırt her iki yöne doğru inceltilmiş, arka yüzü düz. Küçük zedelenmeler mevcut, noksansız. Uzunluk: 4.7 cm., Genişlik: 1.9 ve 1.6 cm., Kalınlık: 0.6 cm. (Resim: 13/12); KUŞÇULAR HÖYÜK (ŞİRLEK TEPE) (Etüt No. 29, SYA.17/38): Çakmaktaşı kazıyıcı; tek taraflı; kırmızı (10 R 3/6) - sarı (10 YR 6/6) renkli çakmaktaşı; ön yüzünde tek sırt her iki yöne doğru hafif inceltilmiş, arka yüzü düz, ucu yuvarlak bırakılmış, arka yüzü hafif iç bükey kenarı düzleştirilmiş. Küçük zedelenmeler mevcut, noksansız. Uzunluk: 2.9 cm., Genişlik: 2.3 ve 1.6 cm., Kalınlık: 0.5 cm. (Resim: 13/13); KUŞÇULAR HÖYÜK (ŞİRLEK TEPE) (Etüt No. 26, SYA.17/35): Yassı ezgi taşı; taşın yassı ve oval biçimli doğal formu kullanılmış, bir yüzü sürtme/ezgi amacıyla aşındırılmış, bir ucu yuvarlak, diğer ucu düzdür. Küçük zedelenmeler mevcut, noksansız. Yükseklik: 9.7 cm., Genişlik 8.4 cm., Kalınlık: 3.4 cm. (Resim: 13/14); ELMACIK TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 17, SYA.17/26): Ezgi taşı parçası; açık gri (7.5 YR 6/3) renkli bazalt parçası; taşın doğal formunu bir yüzeyi aşındırılarak düzeltilmiş. Yarıya yakını kırık, noksan. Yükseklik: 11.1 cm., Genişlik: 7.2 cm., Kalınlık: 6.2 cm. (Resim: 13/15); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (buluntu yerinde bırakılmıştır); Bazalt sürtme taşı parçası (Resim: 13/16); DOĞANKAYA-TEPECİK TEPE II (Etüt No. 13, SYA.17/22): Ezgi taşı parçası; sarı renkli (7.5 YR 4/3) kumtaşının; bir yüzeyi taşın doğal formunda bırakılmış, diğer yüzün içi sürtme/ezgi yüzeyi için aşındırılmış. Bir ucu kırık, noksan. Uzunluk: 9.0 cm., Genişlik 7.7 cm., Kalınlık: 3.2 cm. (Resim: 13/17); KİRAZTEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 24, SYA.17/33): Küçük perdah taşı; kahverengi (10 YR 2/2) çakıl taşının doğal yuvarlak formu kullanılmış; altı aşındırılarak düzleştirilmiş (0.5 x 0.5 cm), diğer değişik yüzlerinin de perdahlamada kullanıldığı aşındırma izlerinden bellidir. Noksansız. Boyut: 1.6 x 1.4 cm. (Resim: 13/18); DEDE TEPE / İKİZPINAR (Etüt No. 22, SYA.17/31): Vurgaç (perdah?) taşı parçası; taşın doğal formu kullanılmış, bir dar ucunda vurgu-sürtme izleri belirgin. Noksansız. Uzunluk: 4.6 cm., Genişlik: 3.3 x 3.1 cm. (Resim: 13/19); KUŞÇULAR HÖYÜK (ŞİRLEK TEPE) (Env. No. 4, SYA.17/04): Taş Balta; koyu yeşil renkli (Gley 2, 2.5/5BG) serpantin taş balta; üste doğru daralan, alta doğru genişleyen, gövdeli, keski yüzeyinde yanlara doğru incelererek genişler, bir yüzü hafif dışbükey, diğer yüzü düz işlenmiş, dar kenarları yuvarlatılmış. Vurma yüzeyinde küçük bir kırık mevcut, noksan. Yükseklik: 9.0 cm., Genişlik 4.9 cm., Kalınlık: 2.1 cm. (Resim: 14/1); DOĞANKAYA-TEPECİK TEPE III (Env. No. 1, SYA.17/01): Taş balta; koyu yeşil renkli (Gley 1, 2.5/5G-1) serpantin taş balta; üste doğru daralan, alta doğru genişleyen, gövdeli, keski yüzeyinde yanlara doğru incelererek genişler, bir yüzü hafif dışbükey, diğer yüzü düz işlenmiş, dar kenarları yuvarlatılmış. Küçük zedelenmeler dışında noksansız. Yükseklik: 4.4 cm., Genişlik 3.2 cm., Kalınlık: 1.4 cm. (Resim: 14/2); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 6, SYA.17/15): Taş balta parçası; koyu yeşil renkli (Gley 1, 5/5 G-Y) (serpantin?) taş balta; üste doğru daralan, alta doğru

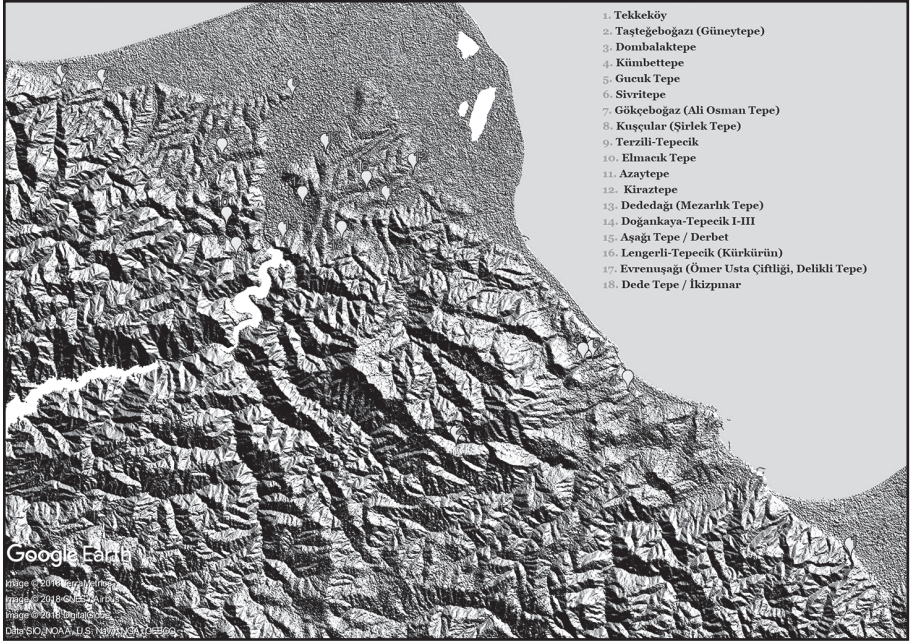
genişleyen, gövdeli, bir yüzü hafif dışbükey, diğer yüzü düz işlenmiş. Gövde alt yarısı kırık, noksan. Yükseklik: 4.4 cm., Genişlik 3.1 cm., Kalınlık: 2.0 cm. (Resim: 14/3); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 23, SYA.17/32): Taş balta; koyu yeşil renkli (Gley 1, 3/5G_1) serpantin taş balta; üste doğru daralan, alta doğru genişleyen, gövdeli, keski yüzeyinde yanlara doğru incelererek genişler, bir yüzü hafif dışbükey, diğer yüzü düz işlenmiş, dar kenarları düzlenmiş. Vurma yüzeyinde kırıklar mevcut, noksan. Yükseklik: 6.3 cm., Genişlik 3.3 cm., Kalınlık: 1.0 cm. (Resim: 14/4); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 7, SYA.17/16): Çift konik gövdeli p.t. sapan taşı; iyi pişmiş arıtılmış koyu kahve (2.5 YR 3/1) hamuru arıtılmış, dış yüzeyi koyu gri (10 YR 4/1) sıvazlanmış; yuvarlak kesitli gövde genişliği ortadan verilmiş her iki uca doğru düzensiz daralan gövdeli, bir ucu diğerinden daha sivri verilmiş. Gövdenin bir yüzeyi ile üst yarısında küçük bir parça kırık, noksan. Yükseklik: 5.1 cm., Genişlik: 3.3 cm., Ağırlık: 43.1 gr. (Resim: 15/1); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Env. No. 8, SYA.17/08): Çift konik gövdeli p.t. sapan taşı; iyi pişmiş kiremidi (2.5 YR 6/3) hamuru arıtılmış, hamuru rengindeki dış yüzeyi basitçe sıvazlanmış; yuvarlak kesitli genişliği ortadan verilmiş, bir ucu diğerinden daha sivri verilmiş. Gövdede aşınma-zedelenmeler mevcut, noksansız. Yükseklik: 4.7 cm., Genişlik: 3.0 cm., Ağırlık: 45.6 gr. (Resim: 15/2); ELMACIK TEPE HÖYÜĞÜ (Env. No. 5, SYA.17/05): Çift konik gövdeli p.t. sapan taşı; iyi pişmiş arıtılmış hamuru, sarı mikalı kum ve az taşçık katkılı, koyu devetüyü (10 YR 5/4) dış yüzeyi basitçe sıvazlanmış; yuvarlak kesitli genişliği ortadan verilmiş, her iki uca doğru düzensiz daralan gövdeli, bir ucu diğerinden daha sivri verilmiş. Yüzeyinde birkaç küçük aşınma-zedelenme mevcut, noksanz. Yükseklik: 5.3 cm., Genişlik: 3.0 cm., Ağırlık: 46.6 gr. (Resim: 15/3); ELMACIK TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 27, SYA.17/36): Çift konik gövdeli p.t. sapan taşı; iyi pişmiş kiremidi (2.5 YR 4/4) hamuru arıtılmış, hamuru rengindeki dış yüzeyi basitçe sıvazlanmış; yuvarlak kesitli genişliği ortadan verilmiş, aşırı ısıya maruz kalmış bir yansı cüruflaşmış, her iki uca doğru düzensiz daralan gövdeli, bir ucu diğerinden daha sivri verilmiş. Gövdede çatlaklar ve deformasyon mevcut, noksanz. Yükseklik: 5.2 cm., Genişlik: 3.4 x 3.7 cm., Ağırlık: 41.4 gr. (Resim: 15/4); DOĞANKAYA-TEPECİK TEPE I (Env. No. 2, SYA.17/02): Çift konik gövdeli p.t. sapan taşı; iyi pişmiş arıtılmış kiremidi (2.5 YR 6/6) hamuru, sarı mikalı kum katkılı, hamuru renginde ve koyu kahve (5 YR 6/4) alacalanmış dış yüzeyi basitçe sıvazlanmış; yuvarlak kesitli genişliği ortadan verilmiş, her iki uca doğru düzensiz daralan gövdeli, bir ucu diğerinden daha sivri verilmiş. Noksanz. Yükseklik: 4.9 cm., Genişlik: 3.0x3.1 cm., Ağırlık: 37.6 gr. (Resim: 15/5); DOĞANKAYA-TEPECİK TEPE I (Env. No. 3, SYA.17/03): Çift konik gövdeli p.t. sapan taşı; iyi pişmiş arıtılmış kiremidi (2.5 YR 4/6) hamuru, sarı mikalı kum katkılı, hamuru renginde ve koyu kahve (10 YR 3/1) alacalanmış dış yüzeyi basitçe sıvazlanmış; yuvarlak kesitli genişliği ortadan verilmiş, her iki uca doğru düzensiz daralan gövdeli, bir ucu diğerinden daha sivri verilmiş. Noksanz. Yükseklik: 4.8 cm., Genişlik: 2.9 cm., Ağırlık: 32.2 gr. (Resim: 15/6); ELMACIK TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 4, SYA.17/13): Çift konik gövdeli p.t. sapan taşı; iyi pişmiş arıtılmış koyu gri (10 YR 4/1) hamuru arıtılmış, hamuru renginde bırakılmış dış yüzeyi basitçe sıvazlanmış; yuvarlak kesitli genişliği ortadan verilmiş her iki uca doğru düzensiz daralan gövdeli, bir ucu diğerinden daha sivri verilmiş. Gövdenin bir yüzeyi 1/2 kırık, noksan. Yükseklik: 5.7 cm., Genişlik: 2.9 cm., Ağırlık: 36.5 gr. (Resim: 15/7); ELMACIK TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 3, SYA.17/12): Çift konik gövdeli p.t. sapan taşı; iyi pişmiş arıtılmış kiremidi (10 R 5/6) hamuru arıtılmış, sarımsı devetüyü (5 YR 6/4) dış yüzeyi basitçe sıvazlanmış; yuvarlak kesitli genişliği ortadan verilmiş her iki uca doğru düzensiz daralan gövdeli, bir ucu diğerinden daha sivri verilmiş. Küt ucu ile gövdeden küçük bir parça kırık, noksan. Yükseklik: 6.3 cm., Genişlik: 3.1 cm., Ağırlık: 47.1 gr. (Resim: 15/8); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 5, SYA.17/14): Yuvarlak gövdeli p.t. sapan taşı; orta pişmiş devetüyü (7.5 YR 6/4) hamuru iyi arıtılmış, hamuru rengi ve kahve (7.5 YR 5/3) alacalanmış dış yüzeyi kısmen pütürlü; küremsi gövdesi düzensiz. Bir yüzünde ince uzun bir aşınma izi ile karşı yüzünde küçük bir parçası kırık, noksan. Çap: 2.2 x 2.3 cm., Ağırlık: 9.4 gr. (Resim: 15/9); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 28, SYA.17/37): Damla gövdeli p.t. sapan taşı; orta pişmiş açık kiremidi (2.5 YR 5/6) hamuru az kum katkılı ve arıtılmış, hamuru renginde sı-

Kazılarının 1988 Dönemi Sonuçları ve Çevre Araştırmaları”, *KST XI-I*, 211-220; BİLGİ, Ö., S. ATASOY, Ş. DÖNMEZ, L. SUMMERER (2002) “Samsun (Amisos) Bölgesinin Kültürel Gelişimi Projesi ile İlgili Yüzey Araştırması-2000”, *AST XIX-1*, 279-296.

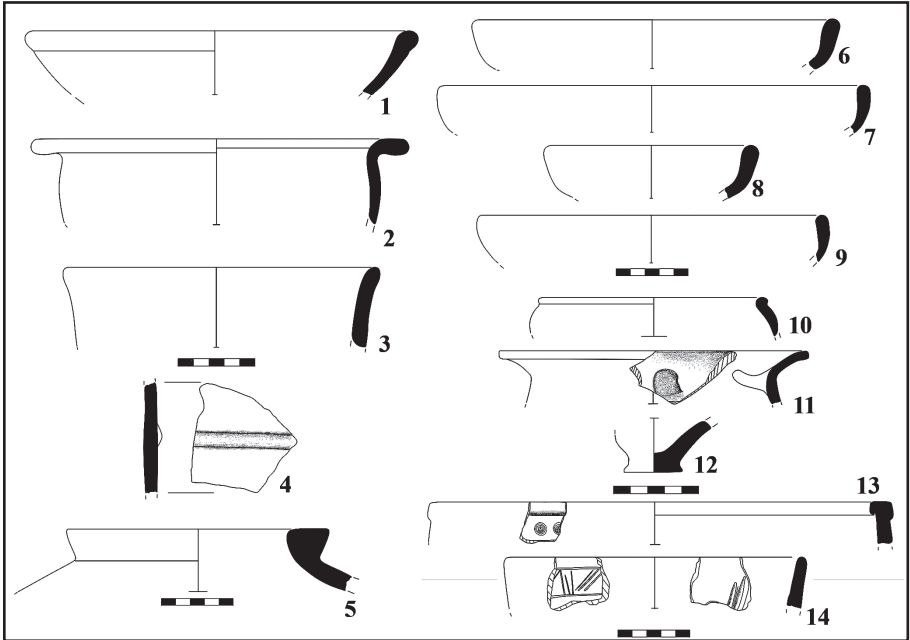
DENGATE, J.A. (1978) “A Site Survey Along the South Shore of the Black Sea” Ed. E. Akurgal, The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, vol. I, ICCA X, Ankara-İzmir 23-30/IX/1973, Ankara, 245-258, Pl. 65-68; DÖNMEZ, Ş. (1999) “Sinop-Samsun-Amasya İlleri Yüzey Araştırması”, *AST XVI-II*, 513-536; _____ (2000) İlk Tunç Çağı II Öncesi Orta Karadeniz Bölgesi’nin Kültürel Gelişimi (İkiztepe Çanak-Çömleği ile Küçük Eserleri Işığında), İstanbul (Yayınlanmamış Dr. Tezi); _____ (2002) “1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Samsun-Amasya İlleri İÖ 2. Bin Yılı Yerleşmeleri”, *Belleten LXV-244*, 873-904;

vazlı; alt yarıya yakın verilmiş yuvarlak kesitli gövde genişliği yukarıya doğru küt daralır. Noksansız. Yükseklik: 2.2 cm., Genişlik: 1.7 x 2.1 cm., Ağırlık: 10.7 gr. (Resim: 15/10); AZAY TEPE HÖYÜĞÜ (Etüt No. 14, SYA.17/23): P.t. tezgâh ağırlığı; iyi pişmiş kiremit rengi (10 R 4/8) hamuru taşçık ve az talaş katkılı, az gözenekli, altı düz, yuvarlak kesitli gövdesi yukarı/üste daralan gövdeli, geniş ve oval (1.2x0.9 cm) ip deliği gövde üst yarısına yakın yapılmış, dışı hamuru renginde kötü sıvazlanmış. Üst yan kenarda büyük (0.5x3.3 cm) bir parçası kırık, noksan. Yükseklik: 13.2 cm., Genişlik 8.5 cm., Dip: 4.5x4.8 cm. (Resim: 15/11); DOĞANKAYA-TEPECİK TEPE I (Etüt No. 30, SYA.17/39): P.t. tezgâh ağırlığı; iyi pişmiş kiremidi (5 YR 6/6) hamuru taşçık, şamot ve az talaş katkılı, az gözenekli, altı düz, yuvarlak kesitli gövdesi yukarı/üste daralan gövdeli, üst noktası hafif çukurlaştırılmış (0.2 cm), kalın ip deliği (0.8 cm) gövde üst yarısına yapılmış, dışı hamuru renginde kabaca sıvazlanmış, Üst yan kenarda küçük bir parçası kırık, noksan. Yükseklik: 12.3 cm., Genişlik 8.5 cm., Dip: 5.0x5.2 cm. (Resim: 15/12); DOĞANKAYA-TEPECİK TEPE II (Etüt No. 12, SYA.17/21): P.t. tezgâh ağırlığı; iyi pişmiş pembemsi kiremit (2.5 YR 6/8) hamuru taşçık, şamot ve az talaş katkılı, yuvarlak (?) kesitli gövdesi yukarı/üste daralan gövdeli, hafif oval (1.0x1.2 cm) ip deliği üste yakın yapılmış, dışı hamuru renginde kabaca sıvazlanmış. Gövdenin bir yarısı ile altın bir kısmı kırık, noksan. Yükseklik: 9.6 cm., Genişlik 7.0/7.5 cm. (Resim: 15/13); DOĞANKAYA-TEPECİK TEPE III (Etüt No. 11, SYA.17/20): P.t. tezgâh ağırlığı; iyi pişmiş açık kahve (10 YR 5/3) hamuru taşçık ve iri şamot katkılı, oval kesitli gövdesi yukarı/üste daralan gövdeli, yuvarlak (0.7 cm) ip deliği üste yakın yapılmış, dışı hamuru renginde sıvazlanmış, yüksek ateşe maruz kalmış bir yarısı kısmen cüruflaşmış. Gövde ve dipte küçük kırık mevcut, noksan. Yükseklik: 6.9 cm., Genişlik 4.7x4.2 cm. (Resim: 15/14); DOĞANKAYA-TEPECİK TEPE I (Env. No. 7, SYA.17/07): İp delikli taş bilek taşı; kahverengi (5 YR 4/4) taşının (kumtaşı?) ince uzun doğal formu kullanılmış, üst bir kenara doğru daralmış, alt kenar yuvarlatılmış, üst kenara yakın matkap ip delikli, deliğe doğru her iki yüzde dairesel genişleme mevcut; dar yüzler düz bırakılmış, bir dar yüzünde bileyleme izleri sık ve belirgin; yüzeydeki az sayıdaki aşınma ve zedelenmeler dışında tam, noksansız. Yükseklik: 5.9 cm., Genişlik: 2.0 cm., Kalınlık: 1.4 cm., İp Delik Çapı: 0.5 cm., Delik Genişleme Çapı: 1.2 cm. (Resim: 15/15); AŞAĞI TEPE / DERBENT (Etüt No. 10, SYA.17/19): P.t. makara biçimli obje; iyi pişmiş ve iyi artırılmışaçık devetüyü (10 YR 7/3), hamuru koyu tonunda (7.5 YR 6/3) kendinden astarlı, makara biçimli gövdesi yuvarlak kesitli, bir yüzeyi diğerinden küçük. Her iki yüzeyin aynı kenarında küçük kırık mevcut, noksan.

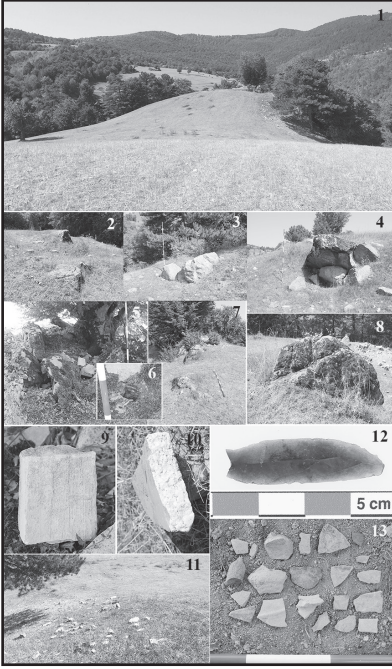
_____ (2006) "Orta Karadeniz Bölgesi'nin İlk Tunç Çağı II Öncesi Kültürel Gelişimi Üzerine Yeni Gözlemler / Recent Observatins on the Cultural Development of the Central Black Sea Region before the Early Bronze Age II", ed. B. Erciyas, E. Koparal, *Karadeniz Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri / Blacke Sea Studies Symposium Proceedings*, YAS 1, Ankara: 63-88/89-98; KIZILTAN, Z. (1992) "Samsun Bölgesi Yüzey Araştırmaları", *Belleten* LVI-215, 213-241; KÖKTEN, İ. K., T. ÖZGÜÇ, N. ÖZGÜÇ (1945) "1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor", *Belleten* IX-35, 361-400; ÖZGÜÇ, T. (1948) "Samsun Hafriyatının 1941 ve 1942 Yılı Neticeleri", *III. TTKKong.*, 393-419; STKV (2012) *T.C. Samsun İl Özel İdaresi İmar ve İnşaat Başkanlığı İmar ve Kentsel İyileştirme Müdürlüğü Samsun Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, Samsun; TÜRKER, A. (2016) "Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu: Atakum Lokalitesi ve Kültürel Mirasını Koruma Önerileri" ed. B. Şişman, *Atakum'a Akademik Bir Bakış: Yeni Atakum*, Samsun, 27-44; _____ (2017) "Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları: İlkadım ve Canik Lokaliteleri" *AST 34-1*, 402-427; _____ (2018) "Samsun Bölgesi 2016 Yılı Prehistorik ve Protohistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması Sonuç Raporu" *AST 35-1*, 117-146; YİĞİTPAŞA, D. (2012) "Samsun İlinde Keşfedilen İki Höyük", Ed. M. Aydın, B. Şişman, S. Özyurt, H. Atsız, *Samsun Sempozyumu*, 13-16 Ekim 2011, Cilt I, Samsun, 83-98.

Harita 1: 2017 yılı çalışmalarında araştırılan lokaliteler.

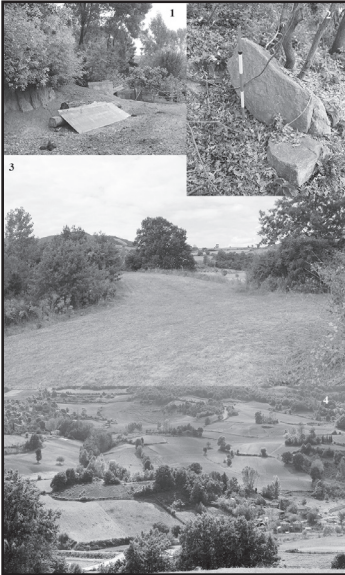
Çizim 1: Demir Çağ ve sonrası dönemlere ait keramik buluntusu örnekleri.

Resim 1: Taştepeboğazı (Güneytepe), Genel Görünüm ve Buluntu Ayrıntıları.

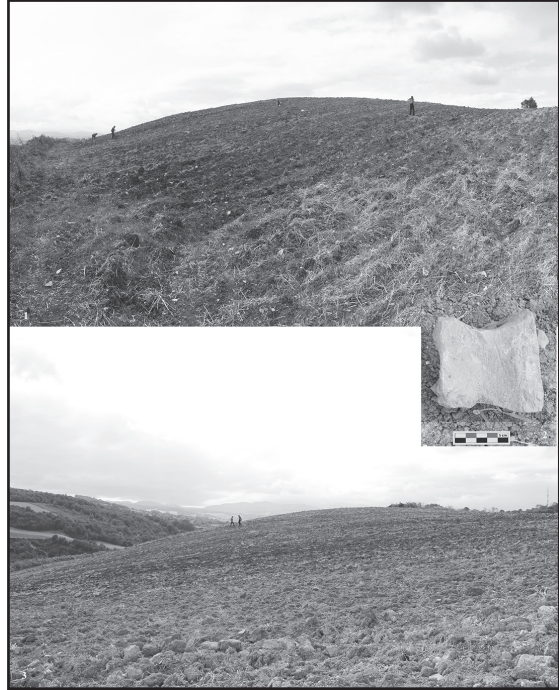
Resim 2: Sivritepe (Alaçam), 1. Güneydoğudan Genel, 2. İç Sur Ayrıntı, 3. Dış Sur Ayrıntı, 4. Kuzeybatıdan Genel.

Resim 3: Terzili Tepecik, 1. Kuzeybatı Yamaç Profili, 2. Mimari Taş Unsurları, 3. Tepe Üstünden Genel, 4. Batıdan Genel.

Resim 4: Elmacık Tepe Höyüğü, 1. Yanmış Taban/Ocak parçaları, 2. Batıdan genel, 3. Güneyden genel.

Resim 5: Azaytepe Höyüğü, 1. Kuzeydoğudan Genel, 2. Ahşap formu Almış P.t. Sıva Parçası, 3. Kuzeybatıdan Genel.

Resim 6: Kiraztepe Höyüğü, güneydoğudan genel.

Resim 7: Dededağı Höyük (Mezarlık Tepe), 1. Güneyden genel, 2. Doğu kesiti genel, 3. Kuzeydoğudan genel.

Resim 8: Doğankaya-Tepecik Tepe I-III güneydoğudan genel.

Resim 9: Aşağı Tepe / Derbent, 1. Üst teras kuzeyden genel, 2. Alt Teras Keramik buluntuları, 3. Üst teras keramik buluntuları, 4. Tümülüs (?) Batıdan genel, 5. Alt teras güneydoğudan genel.

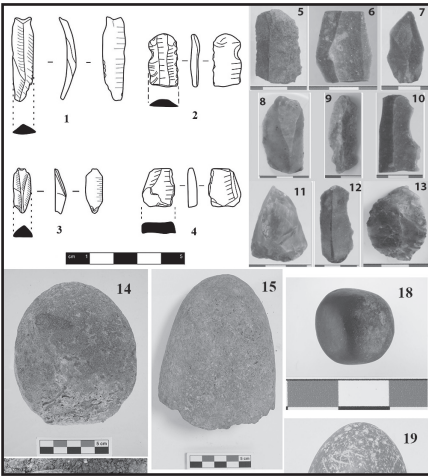
Resim 10: Lengerli-Tepecik, 1. Doğudan genel, 2. Güneybatıdan genel.

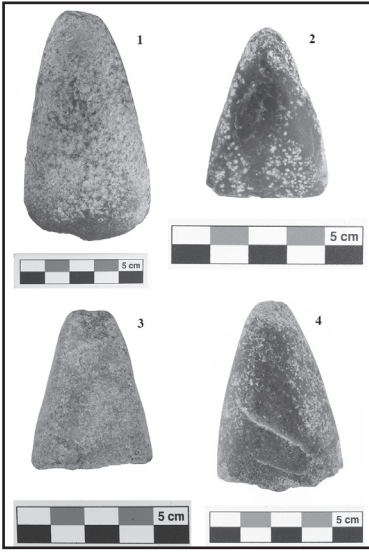
Resim 11: Evrenuşağı Höyük ve düz yerleşimi, 1. Kuzeyden genel, 2. Güneybatıdan genel.

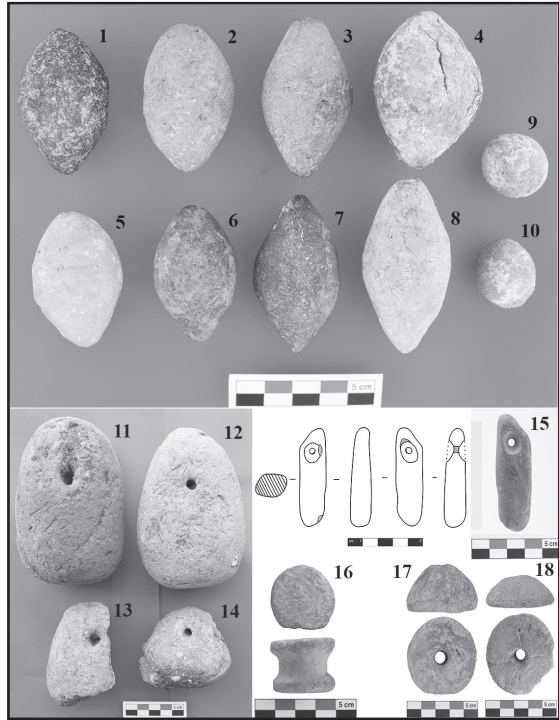
Resim 12: Dede Tepe / İkizpınar, 1. Güneyden genel, 2. Doğudan genel, 3. Kaçak kazıyla açığa çıkarılmış oda mezarların koridorlu girişlerinden örnekler.

Resim 13: Taş Alet Buluntuları.

Resim 14: Taş Balta buluntuları.

Resim 15: Küçük eserler.

2017 YILI AKHİSAR KARAHÖYÜK DAĞI YÜZEY ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARI

Aydın ERÖN*
Engin AKDENİZ
Murat ÇEKİLMEZ
Merve Sultan ÇAKAN
Emrah MADEN
Sezar KIZIL

Manisa İli, Akhisar İlçe sınırları içerisinde yer alan Karahöyük Dağındaki (Harita: 1-2) arkeolojik yüzey araştırması çalışmaları 28 Haziran-10 Temmuz 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışmalar Kültür Bakanlığı ve Akhisar Belediyesi tarafından desteklenmiştir².

-
- * Dr. Öğr. Üyesi Aydın ERÖN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Prof. Dr. Engin AKDENİZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Merve Sultan ÇAKAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE.
Emrah MADEN, Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE.
Sezar KIZIL, Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE.
- 1 2017 yılı yüzey araştırması çalışmalarına Prof. Dr. Engin AKDENİZ, Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Arkeolog Merve Sultan ÇAKAN, Arkeolog Emrah MADEN ve Arkeolog Sezar KIZIL heyet üyesi olarak katılmışlardır. Kültür Bakanlığı temsilcisi olarak Manisa Müzesi Uzmanı Yasin DURSUN görev almıştır. Söz konusu yüzey araştırması çalışmasında Adnan Menderes Üniversitesi öğrencileri Özgür KUTLU, Recep TAŞKIN, Gamze TURAMAN, Mustafa ÜZÜMCÜ, Elif Nur COŞKUN, Aydan AKDAĞ ve Elvan GEZER de görev almışlardır. Ekip üyelerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkürü borç biliriz. Karahöyük Dağı arkeolojik yüzey araştırması çalışmalarında araştırma evi olarak Thyateira kazı evi kullanılmıştır.
 - 2 2017 yılı yüzey araştırması çalışmaları Akhisar Belediyesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Akhisar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdür Vekili Fatih BAYBATUR ve aynı birimin çalışanlarından Hüseyin TOSUN'a yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

Yüzey araştırması çalışmalarının ikinci yılında çalışmalara planlandığı gibi Karahöyük Dağı'nın kuzeyinde ve batısında kalan bölgelere ağırlık verilmiştir. 2017 çalışmalarında ilk olarak Karahöyük Dağı'nın çevresi dolaşılmıştır. 2016 yılı çalışmaları sırasında incelenen alanlara gidilerek bir tahribat olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Karahöyük Dağı'nın güney eteklerinde, Sarıkaya Mevkiinin hemen üzerinde gerçekleştirilen incelemeler sırasında bir ana kaya kütesinin içerisinde kaçak kazı çalışması yapıldığı tespit edilmiştir³ (Resim: 1). Söz konusu kaçak kazı çalışmasının yapıldığı alanda herhangi bir buluntu saptanamamıştır. Yine aynı bölgede yapılan incelemelerde 3 adet daha kaçak kazı çukurunun olduğu görülmüştür. Kaçak kazı çukurlarının yer aldığı arazide az miktarda Geç Roma (M.S. 4. yy.) ve Osmanlı Dönemine tarihleyebileceğimiz seramik parçalarına rastlanılmıştır.

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN DOĞUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

1. Akhisar Höyük

2016 yılı çalışmaları sırasında Karahöyük Dağı'nın doğusunda yer aldığı bilinen Akhisar Höyüğü (Resim: 2) söz konusu alanın tarım arazisi olarak kullanılması nedeniyle incelenememiştir. 2017 yılı çalışmaları sırasında Akhisar Höyüğünün bulunduğu araziye gidilmiştir⁴. Söz konusu höyük bölgedeki diğer höyükler gibi çok fazla yükseltiye sahip değildir. Akhisar Ovasının Antik Dönemden günümüze gelinceye tarımsal faaliyetler açısından tercih edildiği bilinmektedir. Akhisar Höyüğünün yüksekliği de tarımsal faaliyetler nedeniyle oldukça azalmıştır. Höyük yüzeyinde yapılan incelemelerde Geç Kalkolitik, İTÇ, OTÇ, Demir Çağı ve Roma Dönemine verilebilecek nitelikte seramik parçaları saptanmıştır (Resim: 3). Söz konusu seramiklerin önemli bir bölümünü Geç Kalkolitik-İTÇ seramik parçaları oluşturmaktadır. Seramik buluntular dışında az miktarda çakmaktaşı ele geçmiştir. Höyüğün yayılım alanı içerisinde yer alan bezemeli 2 adet mimari parça da belgelenmiştir (Resim: 4).

3 Söz konusu ana kaya kütesi 38° 51' 50" Kuzey, 27° 48' 45" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

4 Akhisar Höyük 38°53'47" Kuzey, 27°49'40" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN KUZEYİNDE, KUZEYDOĞU VE KUZeyBATISINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

2. Çamaltı III Mevkii

Karahöyük Dağı'nın kuzey eteklerinde devam edilen çalışmalar sırasında günümüzde üzerinde zeytin ağaçlarının yer aldığı arazide çok sayıda seramik parçasına rastlanılmıştır. Söz konusu alan çalışma ekibi tarafından "Çamaltı III⁵" mevkii olarak adlandırılmıştır (Resim: 5). Arazide tespit edilen buluntular arasında Geç Roma (M.S. 4-5. yy.) kırmızı astarlıları, Bizans yeşil sırlıları ve Osmanlı Dönemi kahverengimsi sarı ve kırmızı astarlı seramik parçaları saptanmıştır (Resim: 6). Seramik buluntular dışında etütlük nitelikte Osmanlı Dönemi'ne ait 1 adet köpek (?) figürini ele geçmiştir (Resim: 7). Çamaltı III Mevkii'nde bulunan seramik parçaları bölgenin geç dönemde iskan gördüğünü düşündürmektedir.

Çamaltı III Mevkiinin kuzeybatısında 39° 53' 48" Kuzey 27° 48' 10" Doğu koordinatlarında yer alan arazide yapılan incelemeler sırasında az miktarda Geç Antik Döneme tarihlenebilecek seramik parçalarına rastlanılmıştır.

3. Nekropol Alanı?

Karahöyük Dağı'nın kuzeyinde gerçekleştirilen çalışmalarda çok sayıda kaçak kazı çukuru ve oda mezar tespit edilmiştir (Resim: 8). Kaçak kazı çukurlarının çevresinde yapılan incelemelerde herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Yine söz konusu arazide yapılan incelemeler sırasında 6 adet Oda Mezar tespit edilmiştir⁶. 8 No.lu Oda Mezar 38° 53' 42" Kuzey 27° 48' 11" Doğu, 9 No.lu Oda Mezar 38° 53' 42" Kuzey 27° 48' 11" Doğu, 10 No.lu Oda Mezar 38° 53' 40" Kuzey 27° 48' 12" Doğu, 11 No.lu Oda Mezar 38° 53' 41" Kuzey 27° 48' 13" Doğu, 12 No.lu Oda Mezar 38°53'39" Kuzey, 27°48'11"

5 Çamaltı III Mevkii 38° 53' 43" Kuzey 27° 48' 18" Doğu koordinatlarındadır.

6 Karahöyük Dağında 2016 yılında başlayan yüzey araştırması çalışmalarında çok sayıda Oda Mezar ve kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Numaralandırma işlemlerinde sıkıntı yaşanması adına 2017 yılında yeni saptanmış olan Oda Mezarlar ve Kaçak Kazı Çukurları birden başlayarak numaralandırılmamış, geçen sene bulunanlarının üzerine devam edilmiştir.

Doğu, 13 No.lu Oda Mezar 38°53'38" Kuzey, 27°48'12" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

Oldukça basit bir şekilde tasarlandıkları anlaşılan mezarlardan 8, 9, 10 ve 11 No.lu mezarların giriş kısımları kuzeydoğu yönüne, 12 ve 13 No.lu mezarların girişleri ise doğuya bakmaktadır. 11 No'lu Oda Mezar diğerlerinden farklı olarak daha büyük bir yapıda ve daha belirgin bir dromoslu girişe sahiptir. 2016 yılında arazinin doğusunda tespit edilen oda mezarlar ile az da olsa benzerlik gösteren oda mezarların hiçbirinde mezar buluntusu saptanmamıştır. Söz konusu oda mezarlarında iskelet kalıntısına rastlanılmaması da oldukça dikkat çekicidir.

Karahöyük Dağı'nın kuzeyinde çalışmaların tamamlanmasının ardından araştırma kuzeydoğu ve kuzeybatı yönünde ilerlemiştir. Arazinin kuzeydoğusunda gerçekleştirilen çalışmalar sırasında kaçak kazı çukurlarının devam ettiği saptanmıştır. Arazinin yerleşim yerlerine çok yakın olmaması ve rahat görülememesi kaçak kazı çalışmalarının artmasına neden olmuştur. Söz konusu kaçak kazı çukurlarının çevresinde de bölgede saptanan diğer kaçak kazı çukurları ile benzer bir şekilde buluntuya rastlanılmamıştır.

4. Balıkesir-Manisa Yolunun Güneybatısı

Karahöyük Dağı'nın kuzeydoğusundaki alanların incelenmesinin ardından çalışmalar kuzeybatı yönüne kaydırılmıştır. Balıkesir-Manisa yolunun güneybatısında kalan 38°53'58" Kuzey, 27°47'51" Doğu koordinatlarındaki tarım arazisinde (Resim: 9) İTÇ, Roma (M.S. 1-2 yy), Geç Antik Dönem ve Osmanlı Dönemine tarihleyebileceğimiz seramik örneklerine rastlanılmıştır. Söz konusu arazinin ve Balıkesir-Manisa yolunun kuzeyinde yöre halkı tarafından "Dağdeviren Çiftliği"⁷ olarak adlandırılan bir höyük bulunmaktadır. Yüzey araştırması çalışması sırasında bulduğumuz seramik örneklerini Dağ-

7 Dağdeviren Çiftliği ilk olarak D. French tarafından tespit edilmiştir. D. French söz konusu höyüğü "Akırbey Çiftliği" olarak adlandırmıştır (French 1969, 47). Söz konusu höyük 2007-2009 yıllarında E. Akdeniz tarafından tekrar incelenmiştir. Dağdeviren Çiftliği Höyüğü'nde İTÇ, OTÇ ve STÇ seramiklerin yanı sıra Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlenebilecek seramik parçalarına da rastlanılmıştır.

deviren Çiftliği Höyüğü yayılım sahası içerisinde değerlendirmek oldukça mantıklı olacaktır.

KARAHÖYÜK DAĞI'NIN GÜNEYBATISINDA VE BATISINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Karahöyük Dağı'nın güneybatısındaki iskanı tespit etmek amacıyla yüzey araştırması çalışmaları bu bölüme kaydırılmıştır. Karahöyük Dağı'nın güneybatısında 38°51'35" Kuzey, 27°45'58" Doğu koordinatlarında yer alan arazide yapılan incelemeler sırasında az miktarda Erken Demir Çağı ve Roma Dönemine ait seramik parçaları ile birlikte yoğun miktarda çakmaktaşı ele geçmiştir.

5. Kocanadas Mevkii

Yöre halkı tarafından Kocanadas Mevkii⁸ olarak adlandırılan arazide daha önceki çalışmalarda değinilmeyen bir höyük saptanmıştır (Resim: 10). Söz konusu arazi Kayaloğlu Köyü'nün 5,3 km. güneyinde, Rahmiye Köyü'nün 2 km. batısındadır. 2017 yılı çalışmasının en önemli tespiti olarak adlandırabileceğimiz höyük Karahöyük Dağının güneyinde yer alan diğer höyüklerle kıyaslandığında çok daha geniş bir yüz ölçüme sahiptir. Höyük kuzey-güney yönünde 196 metre, doğu-batı yönünde ise 172 metre genişliğinde yayvan bir tepe görünümündedir. Günümüzde tarım faaliyetlerinin olduğu arazide, Kalkolitik Dönemden Osmanlı Dönemine değin kültürel devamlılığa işaret eden buluntular saptanmıştır.

Seramik buluntular arasında Kalkolitik Döneme tarihlendirilen gövde parçaları, İTÇ'ye tarihlendirilen kulp ve gövde parçaları, OTÇ'ye verilebilecek ve yoğunlukla gri mallardan oluşan bir grup (minyas seramiği?), STÇ devetü-yü-kahverengi tonlarında çanaklar, Erken Demir Çağı ve Lydia Seramikleri, Roma kaba malları ile Osmanlı Dönemine tarihlendirilen sarı sırlı seramik parçaları saptanmıştır (Resim: 11). Seramik parçalarının yoğunluğu söz konusu arazide önemli bir erken dönem yerleşiminin varlığını kanıtlamaktadır.

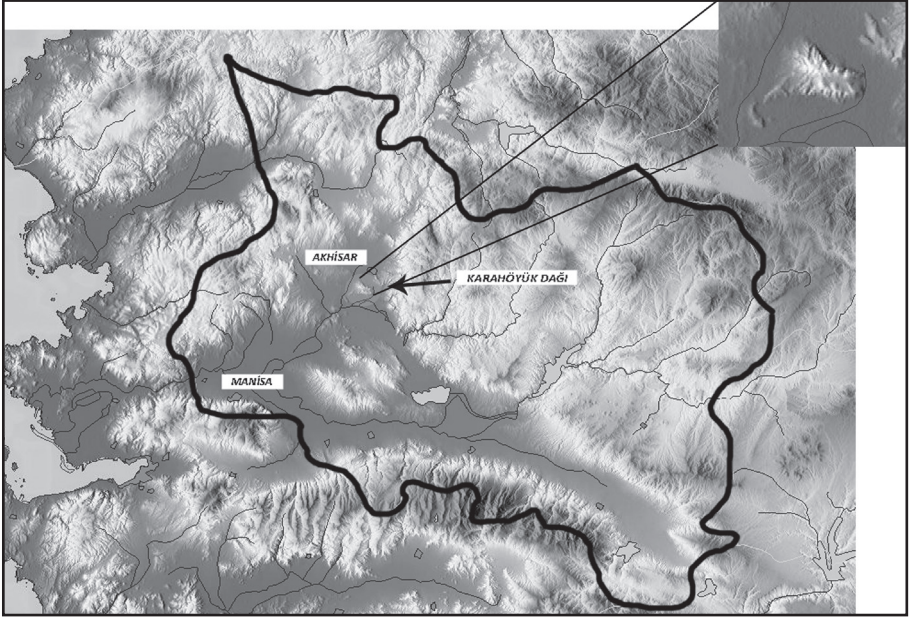
8 Kocanadas Mevkii 38°51'23" Kuzey, 27°46'7" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

Seramik buluntular dışında, envanterlik eser olarak bir adet İTÇ'ye tarihlenen (M.Ö. 2700 civarı) Troia tipi idol (Resim: 12), az sayıda perdah, öğütme taşı ve çakmak taşları ele geçmiştir. Söz konusu buluntuların yanı sıra Roma Dönemine tarihlendirilen profilli mimari yapı parçalarına da rastlanılmıştır.

6. Kayalıoğlu Mahallesi

Karahöyük Dağı'nın güneybatısındaki çalışmaların tamamlanmasının ardından çalışmalara Karahöyük Dağı'nın batısında devam edilmiştir. Kayalıoğlu Mahallesi içerisinde ve çevresinde gerçekleştirilen çalışmalarda 11 adet mimari parça tespit edilmiştir (Resim: 13). Söz konusu parçalar arasında yer alan sütun gövdeleri önemli bir yer tutmaktadır.

Karahöyük Dağı 2017 yılı çalışmaları gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmalarının tamamlanmasının ardından 10 Temmuz 2017 tarihinde sonlandırılmıştır. Yüzey araştırması çalışmaları sırasında bulunan etütlük ve envanterlik eserler Manisa Müzesine teslim edilerek çalışmalara son verilmiştir.

Harita: 1

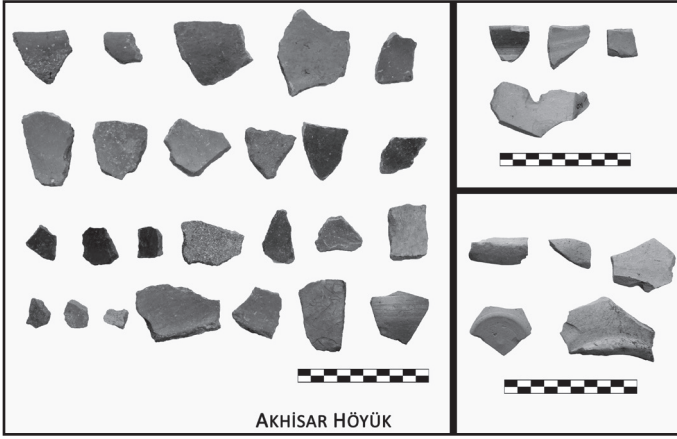
Harita: 2

Resim 1: Kaçak kazı çalışması.

Resim 2: Akhisar Höyük.

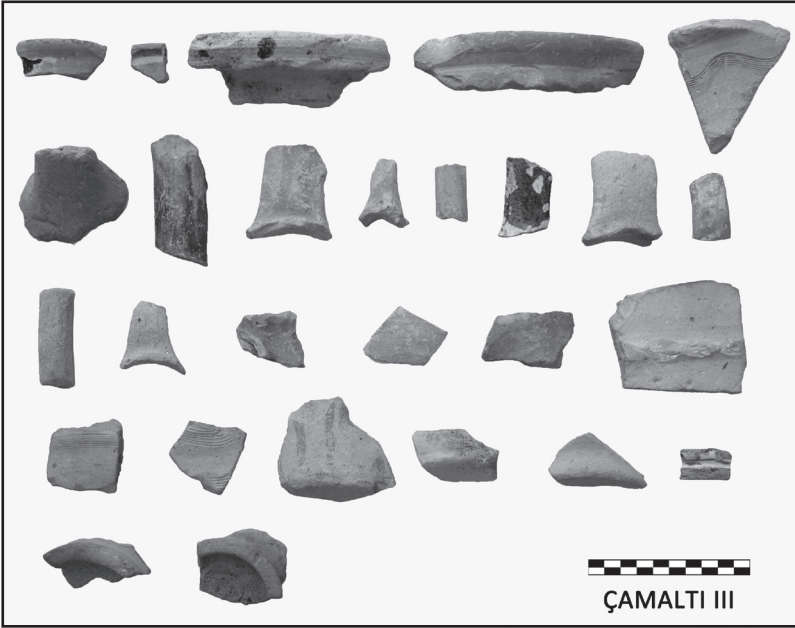
Resim 3: Akhisar Höyük seramik.

Resim 4: Akhisar Höyük mimari parçalar.

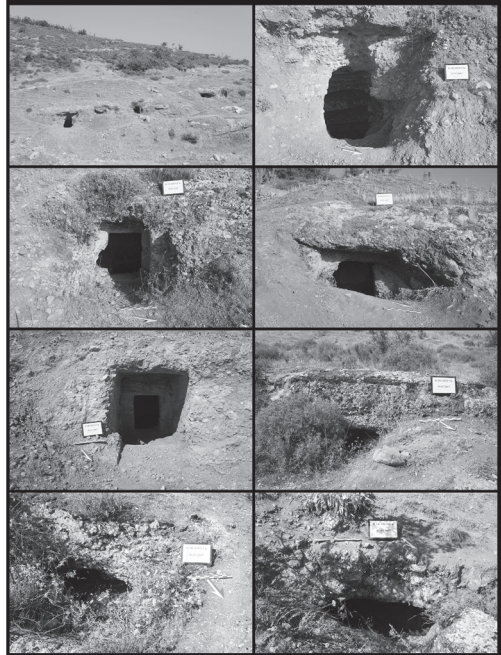
Resim 5: Çamaltı III.

Resim 6: Çamaltı III seramik.

Resim 7: Çamaltı III köpek figürini.

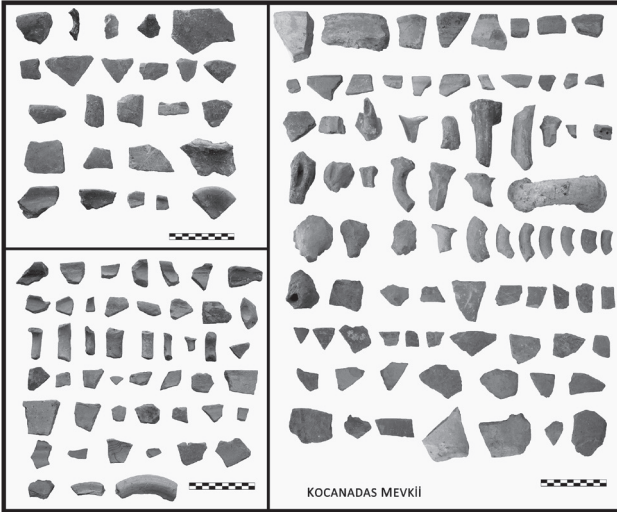
Resim 8: Oda mezarlar ve kaçak kazı çukuru.

Resim 9: Balıkesir-Manisa yolunun güneybatısı.

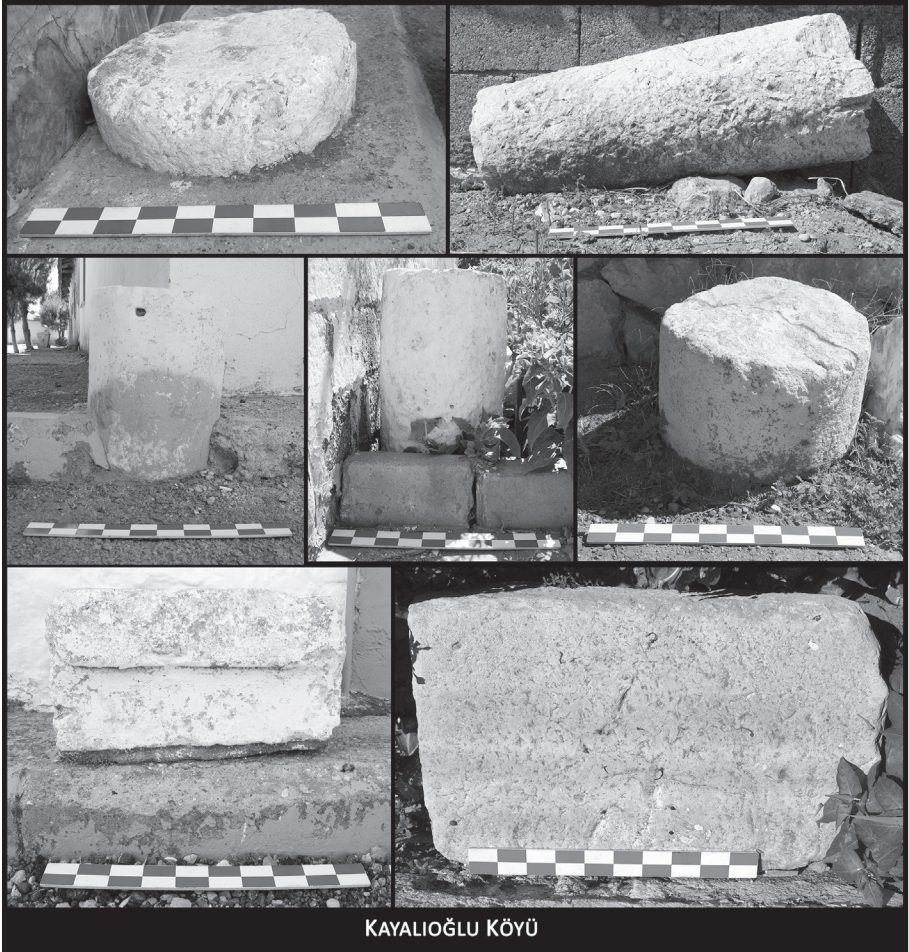
Resim 10: Kocanadas Mevkii.

Resim 11: Kocanadas Mevkii seramik.

Resim 12: Kocanadas Idol.

Resim 13: Kayalıoğlu mimari parçalar.

AĞRI VE İĞDIR İLLERİ “ORTA-SON TUNÇ ÇAĞI ARAS BOYALILARI KÜLTÜRÜ KALE, NEKROPOL, YERLEŞİM YERİ VE ÇANAK ÇÖMLEKLERİ” 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ayhan YARDİMCİEL *

Güney Kafkasya'nın bugün Türkiye, Ermenistan, İran ve Nahçıvan sınırlarının kesiştiği bölgeye yakın olan Ağrı ve Iğdır illerinde gerçekleştirdiğimiz, Orta-Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri 2017 Yüzey Araştırması, 17-23 Temmuz 2017 tarihleri arasında 7 gün süreyle yapılmıştır¹. Araştırmanın ana hedefi Aras Boyalıları Kültürü'ne ait yaşam alanlarının tespit edilmesidir. Nahçıvan bölgesinde kültür kendisini höyük, dağ eteği yerleşmesi, kale vb. çeşitli yerleşim tipolojilerinde temsil ettirmektedirken² Nahçıvan'a paydaş Anadolu topraklarında kültüre ait arkeolojik buluntular daha çok kaçak kazılan nekropol alanlarından elde edilen keramiklerden ibarettir. Bununla birlikte Doğu Anadolu arkeolojisi için anahtar yerleşmeler olan Karagündüz, Dilkaya³, Van Kalesi⁴ vb. höyüklerde ise kültüre ait arkeolojik buluntular mimariye bağlı olamayan cılız keramik verisi ile temsil edilmektedir. Ortaya çıkan bu ikilem araştırmamızın

* Dr. Öğr.Üyesi Ayhan YARDİMCİEL, Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Sarıkamış Yerleşkesi Sarıkamış-Kars/TÜRKİYE.

1 Araştırma izni için Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne finansal destek sağlayan Kafkas Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne teşekkür ederiz. Araştırmaya, Mardin Artuklu Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Prof.Dr. Aynur Özfirat, Kafkas Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Dr.Öğr.Üyesi Mustafa Karageçi ile Arkeolog Emine Gizlenci ve Eskiçağ Tarihçisi Şüheda Ablak katılmışlardır. Bakanlık temsilcisi görevini ise Van Arkeoloji Müzesi'nden Tahir Kahraman yerine getirmiş olup, tüm katılımcılara sonsuz teşekkür ederiz.

2 Belli-Bahşaliyev 2001: 14-17.

3 Sevin-Kavaklı-Özfirat 1999: 411- Sevin-Özfirat 2000: 172

4 Tarhan-Sevin 1993: 411.

çıkış noktasını oluşturmuştur. 2016 yılında coğrafya temelli ve eski merkezlerin dolaşılması ile sonuçlanmıştır⁵. Çalışmamız 2017 yılında sonuç vermiş ve kültürün yayılım coğrafyasının Anadolu paydaşında ova düzeyinde ilk yerleşim yeri ekibimizce tespit edilmiştir. Ancak bu tespit var olan sorunu çözmemiş, sorunu farklı bir rotaya yönlendirmiştir. Keza bir yerleşim yerinin bulunmuş olması hali hazırda bahsedilen höyüklerdeki yaklaşık 1000 yıllık ıssızlaşmaya cevap olabilmiş değildir. Bu bağlamda dikey tabakalanma yerine yatay yerleşim modelinin benimsenmiş olması ihtimali akla gelmektedir. Devam edecek yeni çalışmalar bu sorun hakkında daha çok bilgi edinmemize olanak sağlayacaktır. Keza Aras Boyalıları Kültürü, Urartu Krallığı'nın ortaya çıkışı ve anlaşılması açısından da oldukça önemlidir.

AĞRI/DOĞUBAYAZIT/BARDAKLI KÖYÜ ÇALIŞMALARI

Bardaklı Arkeolojik Merkezi

Bu merkez Doğubayazıt'a bağlı Bardaklı Köyü'nün 1 km. kuzeydoğusundadır. Merkez daha önce Aynur Öz fırat'ın 4 sezon kazı yaptığı Bozkurt Kurgan Nekropolü'ne oldukça yakın bir bölgededir⁶. Doğubayazıt-Iğdır Karayolunun 25. km'sinde bulunan merkezde hem mimari yapı izleri ve hem de bir kurgan mezarın tespiti yapılmıştır (Resim: 1). Bu merkezin mimari yapısı dikdörtgen plan vermekte ve giriş kapısı çok net görülmektedir. Batı sınırında zeminin düzleştirilerek bir teras yapıldığı tespit edilmiştir. Bölgede çok sayıda monokrom Aras boyalı keramik parçalarına ulaşılmıştır. Mimaride kullanılan taşlar kısmen işlenmiş taşlar olup, orta büyüklükte dirler. Merkezin Bozkurt Kurgan Nekropolü veya daha önce tespit edilmiş olan Hasanbey Kalesi ile olan ilişkisi anlaşılamamıştır. Merkez, Bozkurt Kurgan Nekropolü ile Hasanbey Kalesi'nin arasına lokalizedir. Merkezin hemen batısında ise 5 m. çapında kaçak kazıyla tahrip edilmiş bir kurgan mezar bulunmaktadır. Kaçak kazıldığı anlaşılan kurgan mezarda da çok sayıda monokrom Aras boyalı keramik parçalarına ulaşılmıştır.

5 Yardimciel 2018: 163-175.

6 Öz fırat 2014: 208-217.

Doğubayazıt Ovası'nın doğu ucunda bulunan arkeolojik merkez, Bozkurt Kurgan Nekropolü ile birlikte değerlendirildiğinde bu büyük alanının tamamında OTÇ'nin güçlü bir temsiliyeti olduğu göze çarpmaktadır. Bozkurt Arkeolojik Merkezi'nin en önemli özelliği; Aras Boyalıları Kültürü'ne ait keramikler ilk kez sivil mimari bir yapı içinde tespit edilmiştir.

Yayginyurt Kurgan Nekropolü

Manzara açısından oldukça güzel bir coğrafyada bulunan arkeolojik merkezin hemen kuzeyinden yükselen Büyük ve Küçük Ağrı Dağları bir kartpostal görüntüsü vermektedir. Bununla birlikte Ağrı Dağı'nın volkan bacalarından da bir kaçının bu bölgede olduğu dikkat çekmiştir. Yayginyurt Kurgan Nekropolü arkeolojik merkezi, Doğubayazıt-İran karayolunun 21. km'sinden sonra 4 km. kuzeydoğuya giden stabilize yolun hemen kenarında ve köyün güneydoğusundadır (Resim: 2). Burası Sarısı Deresi'nin de hemen kuzeyindedir. Burada daha önce 11 adet olarak tespit edilen mezar sayısı⁷ aynı bölgede 14 olarak güncellenmiştir. Kurgan nekropolünün 100 m. doğusunda ise bir ağıl içinde 3 adet kurgan daha tespit edilmiş ve toplam 17 kurgan mezar üzerinde tespit çalışmaları yapılmıştır. Bu mezarların oluşturduğu nekropol alanının tamamı OTÇ Aras Boyalıları Kültürü'ne aittir. Bu merkez, OTÇ için, Bozkurt'tan sonra tespit edilen ikinci özgün arkeolojik merkezdir. Bununla birlikte bu büyük nekropolün dönemine çağdaş bir yerleşim yeri ile ilişkili olması düşünülmelidir. Burada yapılacak çalışmalar ile düşünülen yerleşim yerinin tespiti yapılabilir.

Kurganların ortalama 12-14 metre çaplarında ve orta büyüklükte oldukları anlaşılmıştır. İki ya da üç kurgan dışında tamamının kaçak kazı ile tahrip edildiği görülmüştür. Yayginyurt Kurgan Nekropolü'ndeki en sevindirici tespitimiz, OTÇ'nin konsantrik bezemeli monokrom Aras boyalı ile yine aynı dönemin siyah açkılı baskı tarak bezemeli keramiği aynı kurgan mezardan ele geçirilmiştir. Bu tespiti Aşağı Erhacı Yerleşiminde de ulaştık. Bu bilgi konsantrik bezemeli monokrom Aras boyalı ile siyah açkılı baskı tarak bezemeli

7 Özırat 2012: 294.

keramiklerin OTÇ'nın erken dönemleri için çağdaş olmalarıdır. YK 7 olarak kodladığımız mezarda ise polikrom Aras boyalısının tespiti yapılmıştır. Bu halde Yaygınyurt Kurgan Nekropolü'nde Aras Boyalıları Kültürü'nün siyah açkılı baskı tarak bezemeli mal grubu ile boyalıların hem monokrom hem de polikrom olanları bir arada kayıt altına alınmıştır⁸.

İĞDIR TUZLUCA İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Sürmeli Düzü Kurgan Nekropolü

Sürmeli Düzü Kurgan Nekropolü olarak adlandırdığımız arkeolojik merkezimiz, Iğdır-Tuzluca karayolunun Sürmeli Köyü'ne giden yol ile birleştiği noktada yer almaktadır (Resim: 3). Burası Kötünaver Mevkii olarak da bilinmektedir. Merkez, Sürmeli Köyü'nün 1,5 km. güneybatısında kalmaktadır. Ayrıca Iğdır'a uzaklığı 27 km'dir. Aras Nehri'nin güneyinde ve Şorbulak Deresi'nin de kuzeyinde bulunmaktadır. Arkeolojik merkezde, uzunluğu 100 metreyi aşan yarı işlenmiş taşlarla imar edilmiş temel izleri bulunmaktadır. Bununla birlikte bahsettiğimiz iki yolun kesiştiği yerde üç adet te kurgan mezar tespit edilmiştir. Kurganlardan SK1 olarak adlandırdığımız kurgan 22 m. çapında olup, şu ana kadar Suluçem Musun II kurganından sonra araştırma bölgemizde tespit edilen en büyük ikinci kurgan mezardır. Yerden yüksekliği kaçak kazıya maruz kalmasına rağmen 2 m'yi aşmaktadır. SK2 olarak adlandırdığımız kurgan mezar 18, SK3 ismiyle kodladığımız kurgan ise 14 m. çapındadır. Bu kurganlar Iğdır-Tuzluca karayolunun doğusundadırlar (Resim: 4). Büyük ihtimalle bu kurgan alanının daha büyük olduğu ve karayolu tarafından ikiye bölündüğü düşünülmektedir. Ancak araştırma yaptığımız sırada yolda çakıl dökme ve asfaltlama çalışmaları olduğu için bölge tamamen kontrol edilememiştir.

Uydu görüntüleri görüşümüzü destekler nitelikte veriler sunmaktadır. 2018 yılı yüzey araştırmaları ışığında bu arkeolojik merkez yeniden araştırılacaktır. Arkeolojik merkezde henüz işlevi ve planı çıkarılamayan oldukça uzun duvar kalıntıları için de yeniden araştırma yapılacaktır. Ancak Ortaçağ'da bölgenin bir kamp veya kısmi yerleşme yeri olarak uzun süre kullanıldığı an-

8 Benzerleri için bkz. Yardimciel 2015: 202-204.

laşılmaktadır. Sürmeli Köyü'nün bizatihi kendisinin Ortaçağ verileri oldukça yüksek olduğundan bu arkeolojik merkezin Tunç, belki EDC sonrasında, Ortaçağ periyodunda Sürmeli Köyü ile eş güdümlü bir süreç yaşadığı anlaşılmaktadır.

İÇDIR KARAKOYUNLU İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Bulakbaşı Kompleksi Kale III

Bulakbaşı Kale III arkeolojik merkezi, Karakoyunlu-Aralık karayolunun 2,6 km. güneyinde ve Bulakbaşı Köyü'nün ise 1 km. kuzeyinde bulunmaktadır (Resim: 5). Ayrıca Bulakbaşı Kale III, Bulakbaşı Kurgan Tepe'nin 125 m. güneyindedir. Kale, bölgede geçen yıl tespit ettiğimiz ve Bulakbaşı Kalesi'nden (Bulakbaşı Kompleksi Kale II)⁹ sonra ikinci kaledir. Bu kaleler yıllar önce tespit edilen ve Aktaş Kalesi (Bulakbaşı Kompleksi Kale I) olarak bilinen kale ile birlikte belirli bir strateji kapsamında yapılmıştır. Ağrı Dağı lav akıntılarının doğudaki ovalık arazi ile birleştiği alçak tepeler üzerine inşa edilen kaleler güneyden kuzeye doğru gidildikçe hem rakımları ve hem de büyüklükleri artmaktadır. Kale III, üzerinde bulunduğu tepenin kuzeydoğu-güneydoğu istikametine inşa edilmiştir. Kuzeydoğuda bulunan giriş kapısının kapı aralığı 3.60 metre olup oldukça belirgindir. Kale giriş kapısının sağ ve sol destek duvarları sırasıyla 4.50 ve 5 metre uzunluğundadır. Bu destek duvarlarından sonra iki yönden yaklaşık 5'er metre güneybatıya doğru devam eden savunma duvarları 10'ar metre uzunluk ve yaklaşık 45 derecelik açılar ile doğu ve batıya çıkıntı yapmaktadır. Bu haliyle plastik bir su şişesi formuna benzeyen kalenin ana duvarlarından doğuda olan toplamda 155 metre uzunluğunda olup Urartu için klasik olan kurtin ve bastiyonlarla desteklenmiştir. Batı savunma duvarı ise doğudakine göre daha kısa olup, 60 metrelik kısmı kayıtlara geçirilmiştir. Bu bölümde de bir kurtin çok net olarak tespit edilmiştir. Kalenin batı duvarının daha kısa olması genel olarak güneybatı yönünde erozyona uğramış olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Ancak bununla birlikte bu bölümün güney tarafı ile birlikte oldukça kayalık olması buraya mimari müdahalenin yapılmamış olabileceğini de akla getirmektedir.

9 Yardimciel 2018: 168-169.

Kale savunma duvarlarının özellikle batıdaki 60 metrelik bölümü oldukça anıtsal bir görüntüye sahip olup, kale bu savunma duvarı sebebiyle tesadüfen tespit edilmiştir (Resim: 6). Savunma duvarlarında kullanılan taşlar oldukça iri olup Urartu Krallığı dönemindeki işçiliği belirgindir. Benzer işçilik hem aynı bölgede hemde Aras Havzası'nda bulunan Ani Antik Kenti'nde bulunmaktadır¹⁰. Taşların hepsi dört köşe formuna sahiptir. Kale içinde ODC keramik verisine ulaşılammıştır. Tıpkı Bulakbaşı Kurgan Tepe'de olduğu gibi Ortaçağ periyodunda bu merkez de yoğun miktarda kullanılmıştır.

Bulakbaşı Kompleksi Kurgan Tepe

Bulakbaşı Kurgan Tepe Karakoyunlu İlçesi'ne bağlı Bulakbaşı Köyü'nün 1,2 km. kuzeyindedir. Karakoyunlu İlçe merkezinden Bulakbaşı Köyü yoluna girildikten, 2,2 km. sonra da arkeolojik merkeze ulaşılabilir. Merkez, bu yolun 250 m. batısında bulunmaktadır (Resim: 7). Ulaşımı oldukça kolaydır. Merkezin yer aldığı alçak tepenin üst kısımlarında düzgün işlenmiş dörtgen formunda taşlarla bir çevre duvarı örülmüştür. Kabaca dikdörtgen formunda olan bu çevre duvarının uzunluğu 9x8 m. ölçülerindedir. Tepenin üzerinde ise yaklaşık 8 metre çapında kurgan türü bir gömü tespit edilmiştir (Resim: 8). Tepenin alt kısmındaki işlenmiş taşlarla inşa edilmiş duvarın uzunluğu ise 18x6 m. ölçülerinedir. Kurgan tepenin batı eteğinde ise kaçak kazıya maruz kalan bir kromlekli mezar tespit edilmiştir. Gerek buradaki kromlekli mezarın çevre duvarlarındaki taş işçiliği ve gerekse bizatihi Kurgan tepe üzerindeki taş işçiliği çok net şekilde ODC Urartu Krallığı sürecine tarihlenmiştir. Bu taş işçiliği ile kurgan kültür geleneğinin iç içe geçmesi Urartu Krallığı yayılım alanı içinde ilk örnek oluşturmaktadır. Keza Kurgan gömü geleneğinin EDC'na kadar sürdüğü herkesçe bilinmesine rağmen Urartu Krallığı döneminde de kullanılmış olması şaşırtıcıdır.

Kurgan Tepe ve genel olarak çevresinde çok ağırlıklı olarak Ortaçağ'a ait keramik buluntusuna rastlanılmıştır. Buradaki gömü ile birlikte bu küçük tepenin Ortaçağ'da ne amaçla kullanıldığı anlaşılamamıştır. Arkeolojik bir kazı yapmadan da bu tür bilgilere ulaşılması olanaksızdır. Bununla birlikte bir gö-

10 Yardimciel 2016: 301 vd.

zetleme kulesi olarak kullanılmış olabileceği yakın bir ihtimal olarak akla gelmektedir. Urartu Krallığı'nın bu bölgeye bu denli yatırım yapmasının nedeni şuan için tespit edilememiş olmakla birlikte Aşağı Aktaş Kalesi (Bulakbaşı Kale I), Bulakbaşı Kale II, Bulakbaşı Kale III ve Bulakbaşı Kurgan Tepe gibi birçok merkezin tespit edilmesi bu bölgenin daha iyi araştırılması gerektiğini ortaya koymuştur. Urartu Krallığı'nca bu denli yoğun yatırımın tarihi ve önemi büyük bir yol bir geçit vb. bir olgu ile açıklanması ancak mümkün olabilir.

İĞDIR MERKEZ ÇALIŞMALARI

Aşağı Erhacı Yerleşmesi

Aşağı Erhacı Köyü, Iğdır'ın 4,7 km. güney doğusundadır. Aşağı Erhacı Yerleşimi olarak adlandırdığımız arkeolojik merkez ise Aşağı Erhacı Köyü'nün 2,5 km. güney batısındadır. Arkeolojik merkez *Gevre* olarak bilinen tepenin batısında ve bir burun gibi ovaya açılan yükseltinin iki yanına yayılmıştır. Bu burun çıkıntısı başlangıç noktası alındığında merkezin, doğu-batı doğrultusunda 262 metre ve kuzey-güney doğrultusunda 130 metre devam ettiği anlaşılmıştır. Yerleşim yerinin genişliği ise 130 metre civarındadır (Resim: 9). Yüz ölçüm olarak yerleşim yeri, Van Kalesi Höyüğü büyüklüğüne tekabül etmektedir. Araştırmalarımız sonucunda 1980'li yılların başında yerleşim yerinden bir su kanalının geçirildiğini akabinde ise bir asfalt ve bir berkitme yol inşasının yapıldığı anlaşılmıştır. Bu imar faaliyetleri ile yerleşim yeri 4 parçaya ayrılmıştır. Yerleşim yerinin tabaka verip vermediği anlaşılmadığı için höyük yerine yerleşim yeri ile tanımlanması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte yerleşim yerine ait keramik verileri kanal açımı sırasında çıkarılan tepe topraklar etrafında yoğun olarak tespit edilmiştir (Resim: 10). İşte bu toprak tepelerin uzunluğu yarım km. ye yaklaşırsa da, bunun buruna yakın 262 metrelik kısmından keramik buluntusu gözlemlenmektedir.

Merkez Türkiye sınırları içinde OTÇ Aras Boyalıları Kültürü için ilk ve şuan için tek yerleşim yeri olarak kayıt altına alınmıştır. Çok yoğun miktarda monokrom ve geometrik bezemeli Aras boyalılarına ulaşılmıştır. Merkezin ilgili döneme tarihlenmesi kolay olmuştur. Çünkü çok yoğun miktardaki keramik verisi % 95 oranında sadece OTÇ monokrom Aras boyalılarından oluş-

maktadır. İTÇ'na ilişkin tek bir keramik verisine ulaşılammışken, EDÇ'na ait keramik verisi % 3-4 oranındadır. Bu keramik verisi de İran kökenli grimal grubuna aittir. Merkezin Ağrı Dağı geçit güzergâhında olması İran ile ilişkisini açıklamaya yeterlidir. Merkezin keramik verisine sahip kanal topraklarının yakınına hafriyat dökülmeye başlanmıştır. İleride bu hafriyat yığınının yerleşim yerine zarar vereceği aşikârdır. Bu nedenle merkezin bir an evvel tescil edilmesi gerekmektedir. 2016 yılında başlayan yüzey araştırmalarımızın ana hedefi olan, Aras Boyalıları Kültürü'ne ait yerleşim yerinin tespiti 2017 yılında başarı ile tamamlanmıştır. Bununla birlikte yerleşim yeri strateji ve tipolojisi kapsamında yeni yerlerin bulunması için de bir anahtar yerleşim yeri olarak öne çıkmıştır.

Merkezde Aras Boyalıları Kültürü'ne ait sadece monokrom ve geometrik bezemeli keramik parçalarının bulunması, ayrıca beraberinde yeni sorunlar getirmiştir. Örneğin merkezde polikrom veya fauna bezemeli keramik parçaları bulunmamaktadır. Bilindiği üzere, Aras Boyalıları Kültürü'nün keramik repertuarı oldukça geniştir. Siyah açık baskı tarak bezemeliler, monokrom ve polikromlar olmak üzere üç ana mal grubu bilinmektedir. Monokrom ve polikromlar ise kendi içinde geometrik bezemeliler, fauna bezemeliler ve karışık bezemeliler olarak üç alt gruba ayrılmaktadır. Ancak bulduğumuz merkezde sadece monokrom ve geometrik bezemeli keramik parçalarına ulaşılmıştır. Bu noktada önemli olan tespit tarihlemenin doğru yapılmasıdır. Bu keramik silsilesi içinde hangi keramik grubunun hangi döneme tarihleneceği kendi başına bir sorun oluşturmaktadır. Keza kültürün 1000 yıla yakın bir süre devam ettiği düşünülürse bu keramiklerin de kendi içinde farklılaşıp geliştiği düşünülmelidir. Bununla birlikte burada bulunan keramiklerin yanında yine OTÇ'na ait olan siyah açık baskı tarak bezemeli mal grubu bir anlamda OTÇ'nın erken dönemlerine tarihleme yapmamıza olanak sağlamaktadır. Monokrom Aras Boyalıları ile siyah açık baskı tarak bezemeli Aras Boyalıları'nın aynı yerde ele geçirildiği bir diğer merkezimiz Bardaklı Arkeolojik Merkezi'dir. Dolayısıyla OTÇ'nın erken evreleri için bu iki mal grubunu paranın iki yüzü yani yazı ve tura gibi tanımlayabiliriz (Resim: 11). En azından karışık bu keramik grubu içinde monokrom Aras boyalıları ile siyah açık baskı tarak bezemeli grup aynı döneme tarihlenebilir.

Yerleşim yeri tabaka izine rastlamadığımız için büyük ihtimalle göçebelilerin bir kamp yeri konumundadır. Ancak buradaki malzeme yoğunluğu bu merkezin kamp olarak tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bir diğer merkezi-miz olan Aşağı Erhacı Kalesi'nin de Aşağı Erhacı yerleşmesi ile paralelliği ve çağdaş olması göz önüne alınırsa buranın kamp yeri olarak tanımlanma zorluğu daha artmaktadır. Olasılıkla bu merkez *transhümanist* gruplarca uzun süreli kullanılmış olabilir. Nahçıvan bölgesinde bu tip yerleşmelere benzer merkezler bulunmaktadır.

Tüm bu bilinmeyenlere rağmen Aşağı Erhacı Yerleşmesi ve Aşağı Erhacı Kalesi Türkiye literatür tarihine ilk örnekler olarak girmiş durumdadırlar.

Aşağı Erhacı Kalesi

Kızıl kayalıkların batısında bulunan Aşağı Erhacı Yerleşiminin tespiti bu kayalıklar üzerinde bir kale olabileceği fikrini uyandırmış ve bu sebeple uydu taraması ile kale aranmaya başlanmıştır. Kısa sürede Aşağı Erhacı Yerleşiminin 171 metre kuzey doğusunda yaklaşık 40 metre tırmanma sonucunda aranılan kale bulunmuştur. (Resim: 12).

Kale, doğu-batı doğrultulu olup giriş kapısı kalenin doğusundadır. Kale kapısına ulaşan yol, kıvrılarak Aşağı Erhacı Yerleşim Yeri'ne doğru yönelmekteyse de yolun yerleşim yerine ulaşın kısmı erozyona uğramıştır. Giriş kapısının sağ ve solunda bulunan savunma duvarları sırasıyla 35 ve 30 metre uzunluğunda 2,5 metre kalınlığındadır. Kale inşasında kullanılan taşlar iri olmakla birlikte bazalt olmayıp kevek taşı formundadır. Bu taşlar ancak, Tunç Çağı teknolojisi ile işlenebilen taşlardır. Dolayısıyla duvar kalınlığı fazla tutularak, oluşabilecek savunma zafiyetinin önüne geçilmek istenmiştir. Kalenin güney savunma duvarları yaklaşık 120 metre kuzey savunma duvarları ise 65 metre uzunluğunda ölçülmüştür. Bunun dışında kalan bölümler ekli plandan da anlaşılacağı üzere uçurum ile çevrili olup, doğal bir korunma oluşturmuştur. Kale içinde 5, kale giriş kapısının hemen kuzeyinde de 1 olmak üzere yığma taş mezar formunda kromlek ve kurgan karışımı mezarlar tespit edilmiştir. Bu mezarlardan kale giriş kapısının kuzeyinde olan kaçak kazı ile tahrip edilmiş olup, etrafa saçılan keramikler içinde monokrom Aras boyalı

tespit edilmiştir. Bu tespit kalenin inşa edildiği tepenin OTÇ'nda aşağıda bulunan Erhacı Yerleşimi ile çağdaş olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kale'nin orta kısımlarındaki bir yükselti stadel görüntüsü vermektedir. Bu stadel olarak düşündüğümüz yükseltiye ise tıraşlanmış taşlarla yapılmış bir merdivenden çıkılmaktadır. Merdiven paralelinde bir koridorun izi tespit edilmiştir. Kale çok net şekilde gerek işçilik ve gerekse keramik verisine istinaden OTÇ Aras Boyalıları Kültürü'ne ait bir kale olarak kayıtlara geçirilmiştir.

Kale genelinde bulunan kayalıklarda hilal formunda boşluklar tespit edilmiştir. Bu konu ile ilgili araştırmalar devam ederken, bu hilal formu boşlukların aslında taş çıkartma alanları olduğu anlaşılmıştır. Bu alanlarda daire formunda taşlar kesilerek çıkarılmıştır (Resim: 13). Bu işlemin hangi dönemde olduğu anlaşılamadığı gibi, çıkarılan taşların değirmen taşı mı yoksa tekerlek olarak kullanılıp kullanılmadığı da anlaşılamamıştır. Artı bir ihtimal olarak buradaki yoğun kaya işçiliğinin bir kısmının libasyonu andırdığı da unutulmamalıdır.

Yukarı Çarıkçı Kurgan Nekropolü

Yukarı Çarıkçı Kurgan Nekropolü, Iğdır merkezin kuzeydoğusunda ve Çarıkçı Köyü'nün batısındadır. Arkeolojik merkezin Iğdır iline uzaklığı 12 km. Çarıkçı Köyü'ne uzaklığı ise 2,5 km'dir. Aynı zamanda bu arkeolojik merkez Aras Nehri'nin güneyinde kalmaktadır. Kars-Iğdır karayolunun Çarıkçı Köyü Mevki'nde ayrılan ve merkeze ulaşan yolun 1,5 km'si asfalt kalan 1 km'si ise berkitme yoldan oluşmaktadır. Bu berkitme yol aynı zamanda köyden sonraki çorak araziye giden yoldur. Berkitme yolun çorak arazi ile birleştiği bölümün kuzeyinde Iğdır Havalimanı güneyinde ünlü Ejder Kervansarayı'na giden asfalt yol ve batısında ise Kura-Aras Dağları bulunmaktadır. Kurgan Nekropolü de bu kabaca bu bölgeye yayılmış durumdadır (Resim: 14). Bu berkitme yolun kuzeyinde 3 ve güneyinde 14 olmak üzere toplam 17 adet kurgan mezar üzerinde çalışılmıştır. Yapısal olarak Doğubayazıt Yayginyurt kurganlarına benzemekle birlikte kurgan nekropolünde dönem olarak ağırlıklı EDÇ keramikleri belirgindir (Resim: 15). Buradaki mezarların tümü kaçak kazıya maruz kalmış defin kapak taşları her açılan mezarın yanında kendisini belli etmiştir. Buradaki kurgan mezarların çapları 8 ile 16 metre arasında değişmektedir.

Orta Asya'da M.Ö. 5. Binyıl, Kuzey Kafkasya'da 4. Binyıl ve çalışma alanımız olan Güney Kafkasya'da 3. Binyılda etkili olan kurgan kültürünün M.Ö. 1200 yılına kadar yani EDC'na kadar çok yoğun kullanıldığını bu kurgan nekropol verileri ile tespit etmiş bulunmaktayız. Kurgan mezarda kullanılan taşlar büyük çoğunluğu çevrede doğal olarak bulunan taşlardan oluşmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Aras Boyalıları Kültürü, Erzurum-Muş hattının doğusunda olmak üzere Kafkas Dağları'nın güney eteklerinden kuzeybatı İran'ı kadar yayılan Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan ve bu bölgelere paydaş Anadolu'nun Kars, Iğdır ve Doğubayazıt Ovası'nda etkili olan OTÇ kültürüdür. Dağınık arkeolojik veriler, kaçak kazılar ve yurt dışında süregelen arkeolojik kazılar sonucu kültürün M.Ö. 1200 yıllarına kadar Nahçıvan bölgesinde varlığını devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Taş sandık ve kurgan tipi ölü gömme geleneğine sahip olan kültürün yerleşim stratejisi sabit köyler ve geçici kamp yerleri üzerine şekillenmiştir. Boyalı ve boyasız olmak üzere iki tip keramik sanatına sahip kültürün, boyalıları monokrom ve polikrom olmak üzere iki alt dala ayrılırken bu dallar da kendi içinde geometrik ve fauna bezemeliler olmak üzere daha alt dallara ayrılmaktadır. Bu çeşitliliğin kültürün uzun süre devam eden yaşam geleneği ile ilgisi bulunmaktadır. Aynı zamanda karma ekonomi modeli içinde bulunan hayvancılığın da belirli bir zaman sonra keramik sanatı üzerinde betimlendiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda kültürün hem yerleşik hem de göçebe olduğunu belirtmek gerekir. Son yapılan araştırmalar ve Iğdır Erhacı'da tespit ettiğimiz yerleşme bunu doğrular niteliktedir. Ancak bulunan bu yerleşim yerinin Karagündüz, Dilkaya, Van Kalesi gibi höyüklerde var olan ve OTÇ'na tekabül eden yaklaşık 1000 yıllık terk edilmişliği açıklaması beklenebilir. Yapılacak yeni araştırmalar genel olarak Kafkasya'da ancak ağırlıklı olarak kültürün yayılım alanının Anadolu paydaşındaki ıssızlaşma önündeki sır perdesini aralayacaktır. Bulunan ilk yerleşim yerinden yola çıkarak söylemek gerekir ki; kültür, dikey tabakalanma yerine yatay yerleşim stratejisini benimsemiş olmalıdır. Orta Tunç Çağı'nın hemen başlangıç zamanlarında Anadolu ve Kafkasya'nın ilgili bölümlerinde hangi değişikliklerin olduğunu anlamak oldukça güçtür. Ancak gerek Kura-Aras Kültürü ile ilgili yapılan araştırmalar

ve gerekse Urartu arkeolojisi üzerine sürdürülen çalışmalar olayların daha anlaşılır hale gelmesine olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte Aşağı Erhacı Yerleşmesi ile adlandırdığımız merkezde yapılacak arkeolojik çalışmalarda oldukça önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- BELLİ OKTAY-VELİ BAHŞALİYEV: *Nahçıvan Bölgesi'nde Orta ve Son Tunç Çağ Boya Bezemeli Çanak Çömlek Kültürü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001.
- SEVİN VELİ-ERSİN KAVAKLI, AYNUR ÖZFIRAT, 1999: "Karagündüz Höyüğü 1998 Yılı Kazıları", 21. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Yayın No: 2344/1, Ankara 1999, s.409-420.
- SEVİN VELİ-AYNUR ÖZFIRAT, 2000: "Van Karagündüz Kazıları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi 1932-1999*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No: 4242, İstanbul 2000, s. 168-174.
- TARHAN M. TANER -VELİ SEVİN, 1993: "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, 1991", 14. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993, s. 407-429
- ÖZFIRAT AYNUR, "Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması 2011" 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt 2*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 157-2, Çorum 2012, s. 293-302
- ÖZFIRAT AYNUR, "Bozkurt Kurgan Mezarlığı Kazısı (2007-2013)", 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Yayın No: 3446/2, Ankara 2014, s.209-226.
- YARDİMCİEL AYHAN, "Ağrı ve Iğdır İlleri, "Orta-Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü, Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri" 2016 Yüzey Araştırması", 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 2017, s.163-176.
- YARDİMCİEL AYHAN, " Aras Boyalılarının İşlevselliği", *Selevcia ad Calycadnvm*, Sayı V, 2015, s. 197-206.
- YARDİMCİEL AYHAN, "Kars-Anı'de Tespit Edilen Savunma Sistemleri Üzerine Öneriler", *Selevcia*, Sayı VI, 2016, s.301-317.

Resim 1: Bozkurt arkeolojik merkezi genel görüntüsü.

Resim 2: Yaygınyurt Kurgan nekropolü genel görüntüsü.

Resim 3: Sürmeli Düzü Kurgan Nekropolü genel görüntüsü.

Resim 4: Sürmeli Düzü Kurgan Nekropolü SK1 No.lu kurgan.

Resim 5: Bulakbaşı Kompleksi Kale III, genel görüntü.

Resim 6: Kale III, anıtsal savunma duvarları.

Resim 7: Bulakbaşı Kompleksi Kurgan Tepe genel görüntüsü.

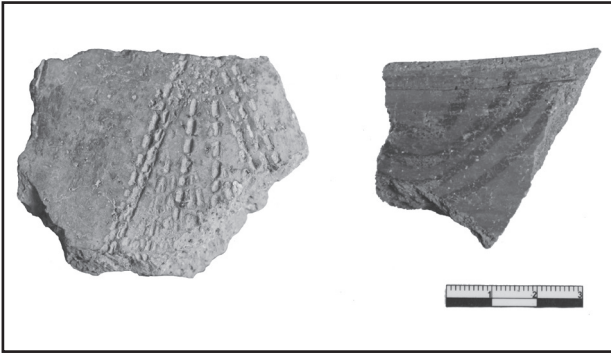
Resim 8: Bulakbaşı Kurgan Tepe üzerinde bulunan kurgan mezar.

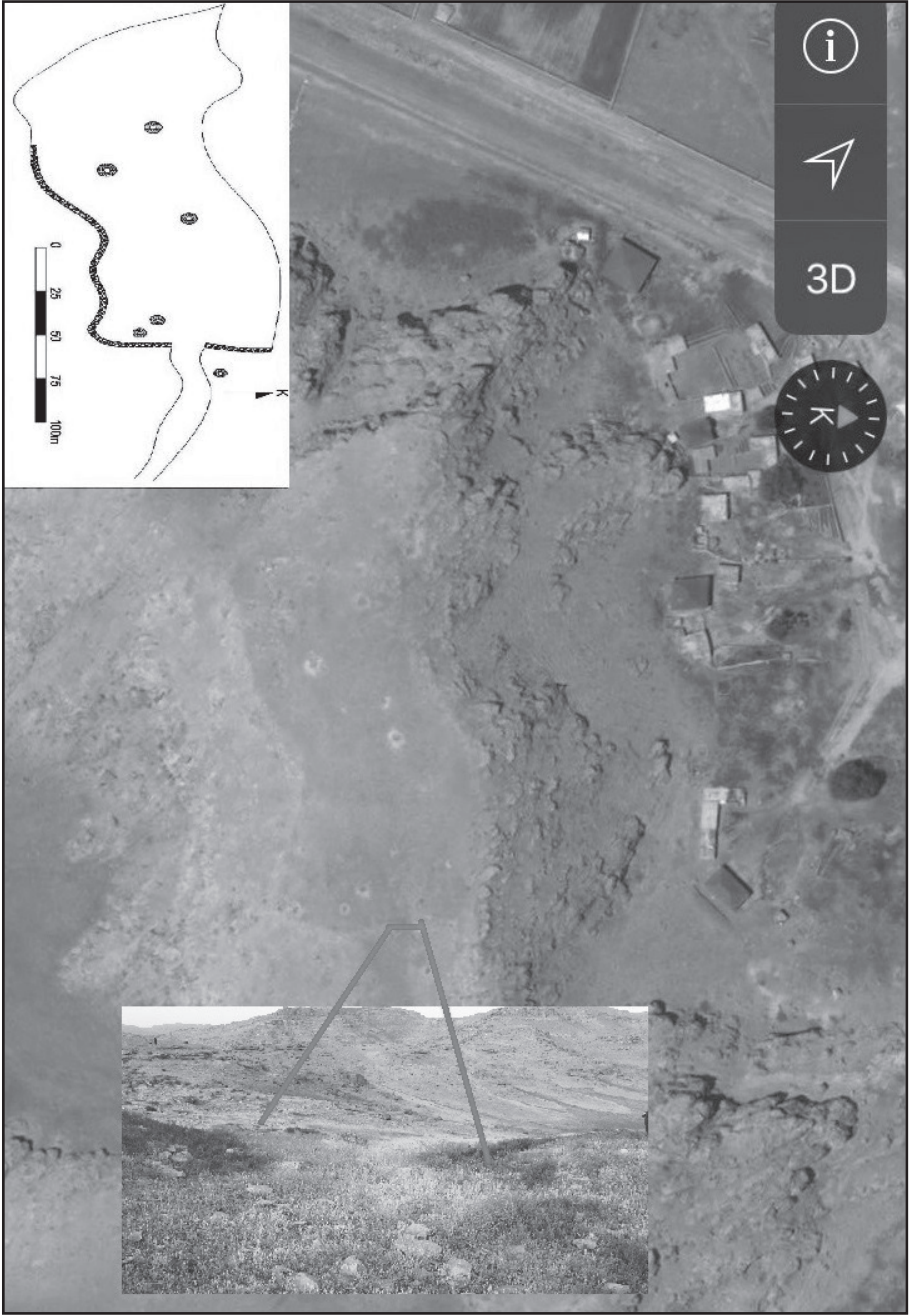
Resim 9: Aşağı Erhacı Yerleşmesi genel görüntüsü.

Resim 10: Aşağı Erhacı Yerleşmesi'nden geçirilen su kanalından çıkan toprak kümeleri

Resim 11: Aras Boyalıları Kültürü'nün monokrom ve siyah açıklı baskı taraklı keramikleri

Resim 12: Aşağı Erhacı Kalesi uydu görüntüsü, plan ve giriş kapısı.

Resim 13: Kalede yarım kalmış bir taş çıkarma işleminden görüntü.

Resim 14: Yukarı Çarıkçı Kurgan Nekropolü genel görüntüsü.

Resim 15: Yukarı Çarıkçı Kurgan Nekropolü YÇK3 mezarı ve Erken Demir Çağı çizgi bezekli keramik örneği.

2017 YILI SİVAS İLİ VE İLÇELERİNDE PLİYÖSEN VE PLEYİSTÖSEN DÖNEM YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ayşen Açikkol YILDIRIM

İsmail BAYKARA

Olçay Zengin KOŞAN

Serkan ŞAHİN

Sercan ACAR

Faruk AY

Sema SÖZCÜ

GİRİŞ

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 01.06.2017 tarih ve 110690 sayılı yazısı ile izin verilen 2017 yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen dönemlerine yönelik yüzey araştırması 05.06-15.06.2017 tarihleri arasında 10 gün gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı yüzey araştırması Araştırma Başkanı Prof. Dr. Ayşen Açikkol Yıldırım, Bakanlık Temsilcisi olarak Sivas Arkeoloji Müzesi'nden Sema Sözcü, heyet üyeleri Doç. Dr. İsmail Baykara, Dr. Öğr. Üyesi Olçay Zengin Koşan, Arş. Gör. Dr. Serkan Şahin, Arş. Gör. Sercan Acar, Uzman Faruk Ay, yüksek lisans öğrencileri Birkan Gülseven ve

* Prof. Dr. Ayşen Açikkol YILDIRIM, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Sercan ACAR, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Uzman Faruk AY, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Doç. Dr. İsmail BAYKARA, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Olçay Zengin KOŞAN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140, Sivas/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Dr. Serkan ŞAHİN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE.

Sema SÖZCÜ, Sivas Arkeoloji Müzesi, Sivas/TÜRKİYE.

Özge Birol ile lisans öğrencisi Onur Soydan'dan oluşan ekip üyeleriyle gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı yüzey araştırması Türk Tarih Kurumu Başkanlığınca desteklenmiştir. Özverili çalışmaları için emeği geçen herkese ve TTK'ya teşekkürü bir borç biliriz.

2017 YILI ARAZİ ÇALIŞMASI

2017 yılı araştırmasında 1/25.000 ölçekli haritalar ile GPS kullanıldı, bölge yerlileriyle sözlü görüşme yapıldı ve bölge paralel yürüyüşle tarandı. Araştırma bölgesi olarak volkanik Yama Dağı'nın yer aldığı Divriği İlçesi ve kısmen Kangal ile Hafik incelendi.

Araştırmanın başlangıcında ilk olarak Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ziyaret edildi ve araştırmanın başlangıcı ve izlenecek program konusunda kendilerine bilgi verildi. Ayrıca güvenlik nedeniyle Divriği İlçe Jandarma Komutanlığı, yüzey araştırması hakkında bilgilendirildi. Süregelen güvenlik operasyonu nedeniyle, jandarmanın önerisi ile Divriği - Erzincan sınırındaki alan araştırma kapsamından çıkarıldı.

2017 araştırmasında tüm buluntu yerlerine lokalite numarası verilmedi; *in-situ* buluntuları kapsayan işlik yerleri ve önemli buluntu alanları geçen yıl kaldığımız yerden devam ederek numaralandırıldı ama tekil buluntuları kapsayan alanlar Araştırma Birimi (AB) olarak adlandırıldı.

AB 1 - Sincan: Zara-Bolucan-Divriği yolu üzerinde, Kangal-Zara-Divriği yol ayrımından hemen sonra, Sincan Kasabası girişinde, yolun kuzeyindeki sürülmüş tarlalarda yonga parçaları ve 1 adet satır bulundu. AB 1'in rakımı 1210 m.'dir. Eski bir nehir yatağında bulunan alan, içerisinde bol miktarda birincil radyolarit ve kuvars hammaddeye sahiptir. Buluntular arasındaki 1 adet çift taraflı içbükey dilginin topuğu korunmuştur, düzdür ve ince bir platforma sahiptir. Dorsal izleri paraleldir. Dilgi tamdır, topuğu düzdür, daralan yuvarlak pulcukludur ve kırılma düzdür. Satır incelenmek ve Sivas Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmek üzere alındı. Envanterlik eser olarak müzeye teslim edildi (Resim: 1).

AB 2 - Bektaş Mağarası: Volkanik Yama Dağı çevresini araştırmak üzere Mursal'a doğru yola çıkıldı. Divriği-Kangal karayolundan güneye doğru dönüldü ve sırasıyla Bahtiyar, Susuzören, Uluçayır, Ürük ve Mursal köylerine gidildi. Mursal Barajı'nın çevresinde ve Çokmasat Yaylası'nda Yama Dağı'nın

kuzey ve doğu etekleri araştırıldı. Bol miktarda bazalt, andezit ve tüf bulunmasına rağmen obsidyene rastlanmadı. Kangal sınırı geçilerek Kangal'a bağlı Bektaş Köyü yakınlarındaki küçük boyutlu bir mağara incelendi ve mağaraya köylülerin deyimiyle "Bektaş Mağarası" adı verildi (Resim: 2). Mağarada herhangi bir kültür tabakasına rastlanmadı. Bektaş Mağarası'nın rakımı 2010 m.'dir.

AB 3 – Doğancık: Divriği'nin güneydoğusu, Divriği-Arapgir karayolu hattı temel alınarak araştırıldı. Sırasıyla Güresin, Üçpınar, Olukman, Çukuröz, İnanlı, Gözecik, Eğrisu, Danişment, Beyköy, Beldibi, Yeşilyayla, Karşıkönak, Çayören, Çakmakdüzü ve Çakmak köylerinin kırsalı incelendi. Doğancık-Olukman yolu üzerinde, Doğancık çıkışından 1,1 km. sonra, yolun güneyindeki tarlalarda 2 adet kortikal yonga keşfedildi. Bu alanın rakımı 1400 m.'dir.

AB 4 – Çukuröz: Doğancık'tan hemen sonra, İnanlı ve Çukuröz köylerinin arasında, Çukuröz'ü'ne 750 m. uzaklıktaki tarlada 2 adet yonga keşfedildi. AB 4'ün rakımı 1482 m.'dir.

Lokalite 010 – Çakmak: Beyköy yerlileri ile yapılan sözlü görüşmede, Çakmakdüzü Köyü'nün yakınlarındaki Çakmak Mevkii'nde döventaşı olarak kullanılan çakmaktaşı ocağının bulunduğu ve her iki köyün adının da buradan geldiği bilgisi alındı. Bunun üzerine Çakmakdüzü Köyü'nün ve diğer köylerin yaylası olarak kullanılan Çakmak Köyü'ne doğru gidildi. Ancak daha sonradan, Divriği-Malatya sınırındaki bu alanda keşfettiğimiz paleolitik sitenin, Malatya il sınırlarında yer aldığı anlaşıldı. Burada bulunan bir adet düzeltili Levallois ok ucu, bölgenin tarihi geçmişı için çok önemli olduğundan envantere kaydedilmek üzere alındı (Resim: 3). Paleolitik ışık yeri Çakmak Köyü'ün yaklaşık 3 km. batısında yer almaktadır. Birincil çakmaktaşı kaynağıdır. Ancak çakmaktaşılarının kabuğu aşınmadan dolayı çakıltaşı formu almıştır. Çakmaktaşıları başta gri, kırmızı, yeşil ve kahverengi olmak üzere çeşitli renklindedir. Alanda çok sayıda Orta Paleolitik Döneme ait yonga, çekirdek ve aletler bulunmuştur. Çakmaktaşıları beyaz renkli kireçli sedimanın içerisinde ve altında yer almaktadır. Bölgedeki çakmaktaşı formasyonu, geçtiğimiz sene Kangal'da keşfedilen ve çakmaktaşı içeren formasyondan farklı görünmektedir. Levallois ok ucunun bulunduğu noktanın yüksekliği 1806 m.'dir.

Lokalite 011 – Kavaklısu: Divriği'nin güneyindeki araştırmayı tamamlamak için Güresin, Kavaklısu ve Kızılcaören köylerinden başlayarak Göndüren Yaylası'na kadar çıkılması planlandı. Ancak önce Kavaklısu Köyü terasındaki tarlalarda, daha sonra aynı köyün Kızılcaören çıkışında, yolun batısındaki teraslarda Alt Paleolitik Döneme ait *in-situ* buluntu topluluğu keşfedildi (Resim: 4 ve 5).

Arazi volkanik kökenli hammadde kaynaklarına sahiptir. Şu anki yüzey gözlemlerimize göre hammadde kaynağı olarak trakit, andezit, bazalt ve riyolit kullanılmıştır. Düzelteli aletlerin tamamı birincil kökenli hammaddelerden üretilmiştir. Hammaddelerin yapısal özelliklerinde heterojen bir yapı gözlenir, içerlerinde iri tanecikler mevcuttur. Hammadde kaynaklarının içerisinde sucul kökenli olduğunu düşündüğümüz fosil kavrılar yer almaktadır.

Buluntu alanının en alt katmanında sarımsı kil içeren çamur akıntısı yer almaktadır. Bunun üzerinde beyaz ve kırmızımsı renkli ve içerisinde volkanik hammadde kaynağı içeren sediman uzanmaktadır. Buluntu alanının yaklaşık 250 m. aşağısında derin bir nehir ve bu nehirin açtığı sekiler yer alır. Bu eski nehir yatağı oldukça geniş bir vadi tabanı oluşturmuştur.

Yontmataş buluntuları arasında yongalar, çekirdekler, satırlar, 1 adet clacton yonga yer almaktadır. Yongalar içerisinde düz ve iri yongalar bulunmaktadır. Topuk tiplerinin tamamı düz ve kalındır ve dairesel dorsal izlere sahiptir. Üzerlerinde herhangi bir düzelti bulunmamaktadır. Çekirdeklerin tamamı tek vurma düzlemlidir. Çekirdeklerde çoğunlukla platformlar açılmadan, gelişigüzel vurularak parça çıkarılmıştır. Vurgu öncesi herhangi bir hazırlık yapılmamıştır. Satırların tamamı düzensiz ve yassı taşımалıklardan yapılmıştır. Invasive (iri) çıkarımlarla satırların ön ve sol kenarları düzeltilmiş ve keskin kenar elde edilmiştir. Taşımалıklar seçilirken herhangi bir düzeltme, şekillendirme, biçimlendime yapılmamış, sadece keskin kenar elde etmek için yontulmuştur. Düzelteler yaklaşık 1,5-3 cm. arasındadır.

AB 5 – Hafik Gölü Mağarası: Hafik Gölü'nün kuzeydoğusundaki yer altı mağarası kayıt altına alındı. Jipsli kalkerli sedimanın erimesi ile oluşan obruk biçimindeki mağaranın içi Hafik Gölü'nü de besleyen yer altı suları ile dolmuştur. Mağara çevresinde herhangi bir kültürel tabakaya rastlanmamıştır.

SONUÇ

2017 yüzey araştırmasında Divriği İlçesi Yama Dağı çevresinin birincil volkanik kayaçların çok yoğun olduğu anlaşılmıştır. Burada en yaygın rastlanan kayaçlar bazalt, andezit ve riyolittir. Obsidyene şimdilik rastlanmamıştır. Volkanik malzeme Pliyosen sonu, Pleistosen başına tarihlenen tektonik ve volkanik aktiviteler ile yeryüzüne ulaşmıştır (Akbulut, 2004). Kavaklısu'da bulduğumuz ve Alt Paleolitik Döneme ait olduğunu düşündüğümüz taş alet topluluğu Mod 1 olarak tanımlanmıştır ve bu endüstri Erken Pleyistosen ile örtüşmektedir.

2017 yılının ikinci önemli bulgusu Çakmak Mevkii'nde keşfettiğimiz Orta Paleolitik Döneme ait birincil çakmaktaşı işlik yeri ve burada bulunan bir adet Levallois uçtur. 2016 yılında Kangal'da çok önemli Orta Paleolitik lokaliteleri keşfetmiştik (Açıkkol Yıldırım vd., 2018). Çakmak lokalitesi formasyon açısından Kangal'dan farklılık sergiler. Ancak Divriği-Malatya sınırının ve sınırın Malatya tarafının çok daha ayrıntılı araştırılması gerektiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Sincan ve Çakmak'tan alınan iki taş alet, envanter numarası verilerek Sivas Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. Buluntu yerleri Harita 1 ve 2'de, bunların GPS değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir. 2018 yılı araştırmasının Divriği'nin güneyinde ve Gürün'ün Malatya sınırlarında yoğunlaştırılmasına karar verilmiştir.

KAYNAKÇA

- AÇIKKOL YILDIRIM, A., BAYKARA İ., ENGİN A., AY F., KALIN Ö. (2018) "2016 Yılı Sivas İli ve İlçelerinde Pliyosen ve Pleyistosen Dönem Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 35: 189-202.
- AKBULUT, G. (2004) *Divriği İlçesi'nin Coğrafyası* (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Tablo 1: Tespit Edilen Buluntu Yerlerinin GPS Değerleri

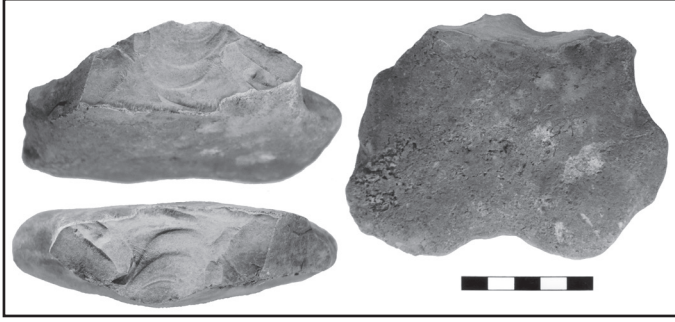
Buluntu Yeri	Kuzey	Doğu	Rakım	Dönem
AB 1-Sincan	39° 28' 32" K	37° 51' 31" D	1210	Alt/ OrtaPaleolitik
AB 2-Bektaş Mağarası	39° 7' 54,60" K	37° 53' 45" D	2010	Kültür tabakası yok
AB 3-Doğancık	39° 15' 1" K	38° 6' 50" D	1400	Orta Paleolitik?
AB 4-Çukurözü	39° 14' 3" K	38° 7' 42" D	1482	Orta Paleolitik?
AB 5-Hafik G.Mağarası	39° 52' 38,49" K	37° 23' 00,42" D	1295	Kültür tabakası yok
Loc 010-Çakmak	39° 3' 50,09" K	38° 13' 2,59" D	1806	Alt/Orta Paleolitik
Loc 011-Kavaklısu	39° 14' 31" K	38° 2' 16" D	1430	Alt Paleolitik

Harita 1: Divriği buluntu yerleri.

Harita 2: Hafik Gölü Mağarası.

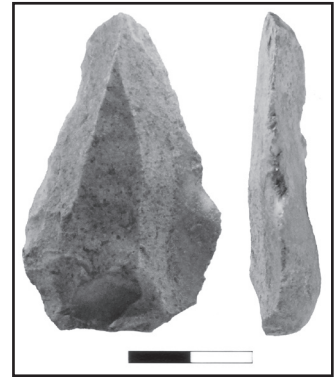
Resim 1: AB-1 Sincan, satır, Divriği.

Resim 2: Bektaş Mağarası, Kangal.

Resim 3: Levallois Uç, Orta Paleolitik, çakmak.

Resim 4: Lok 011 - Kavaklısu, Alt Paleolitik *in-situ* alet.

2017 YILI ŞANLIURFA İLİ MERKEZ İLÇESİ NEOLİTİK ÇAĞ VE ÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Bahattin ÇELİK*

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, Şanlıurfa Eyyübiye İlçesi Belediye Başkanı Mehmet Ekinci, Şanlıurfa Ticaret Odası Başkanı Sayın İbrahim Halil Peltek, Peten Turizm Reklamcılık'tan İffet Özgönül ve Ardahan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi'nin (Proje No: 2017/009) katkıları ile gerçekleştirdiğimiz Şanlıurfa İli, Merkez İlçesi sınırları içerisinde kalan kırsal alanlardaki Neolitik dönem ve öncesi çağlara ait yüzey araştırması, 11.08.2017 tarihinde başlamış, 27.08.2017 tarihinde sona ermiştir. 2017 yılı çalışmaları, araştırma ekip üyeleri ve bakanlık temsilcisi Abdullah Taş ile birlikte Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir¹.

2017 yılı yüzey araştırması, 2013, 2014, 2015 ve 2016 yılında olduğu gibi yine aynı bölgede, Şanlıurfa'nın doğusunda yer alan *Tektek Dağları* içerisinde bulunan köylerde ve kırsallarında gezilerek açık hava istasyonları, yamaç yerleşimleri, kayaltı sığınakları, mağaralar, höyükler ve tuzak alanları araştırılmıştır. Bölgede, genel olarak Neolitik dönem ve öncesi dönemler üzerine araştırma yapılmış, ancak geç dönemlere ait bazı ören yerleri de bu kapsamda incelenmiş ve bunların tespit fişleri doldurulmuştur.

* Doç. Dr. Bahattin ÇELİK, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenisey Kampüsü, 75000-Ardahan/TÜRKİYE.

1 2017 yılı araştırmaları aynı zamanda Harran ve Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı araştırmalarına katıldıkları için; Mehmet AKARSLAN, Baran İRİM, Sümeyra EMER, Gamze AYÇİÇEK, Gülşah GÜLÇEK ve Serap AKKUŞ'a çok teşekkür ederim.

Yüzey araştırmasında ilk olarak Şanlıurfa Merkez İlçesinin güneydoğu ve kuzeydoğu köşesinde yer alan ve kent merkezine yaklaşık 20-60 km. mesafede bulunan, yüzey araştırması alanına giren bölgelerde gezilerek Neolitik dönem ve öncesi dönemlere ait en eski dönemlerden itibaren kullanılmış yerler araştırılmıştır. 2017 yılında yapılan araştırmalar sonucunda 24 arkeolojik buluntu yeri saptanmıştır. Araştırılan yerler, Tektek Dağları bölgesi ve bu bölgenin güneydoğusu ve kuzeyinde bulunan söz konusu köy ve mezralarda yer alan arkeolojik alanlardır. Bunlar sırasıyla; 1- Ağızhan Höyük (Resim: 1), 2- Ağızhan Köyü Taş Yapısı (Resim: 2), 3- Kuyucak Köyü Tepehan Mevkii (Resim: 3 ve Resim: 4), 4- Avaşa Köyü Çisemel Humur Güneydoğu Mevkii Paleolitik İşlik Yeri (Resim: 5), 5- Avaşa Köyü Çisemel Humur Mevkii (Resim: 6), 6-Mabuda Köyü Batı Mevkii, 7- Halime Köyü Güneybatı Mevkii Tuzak Alanı (Resim: 7), 8- Sarpdere Köyü Mınzile Cemel Mevkii Tuzak Alanı (Resim: 8), 9- Büyük Salkımlı Köyü Yamaç Yerleşimi (Resim: 9), 10- Kavakbaşı (Anzeli) Köyü Kantar Mevkii (Resim: 10), 11-Sarıtaş Köyü Asridağ Mevkii Yamaç Yerleşimi (Resim: 11), 12-Sarıtaş Köyü Asridağ Mağara Mevkii, 13-Sarıtaş Köyü Mağara Mevkii, 14- Büyük Senemağara Taş Yapısı, 15- Büyük Senemağara Kuzeybatı Mevkii Tuzak Alanı, 16- Büyük Senemağara Güney Mevkii Tuzak Alanı, 18- Büyük Senemağara Kuzeybatı Mevkii Kaya Yazıtları, 17- Büyük Senemağara Batı Mevkii Tuzak Alanı, 19- Dikme Köyü Tuzak Alanı, 20- Üçkonak Köyü Tuzak Alanı, 21- Eğerkıran Köyü Mezarlığı (Resim: 12), 22- Gümüştaş Köyü Tapan Mevkii (Resim: 13), 23- Aşağı Varlıca (Abbasi) Köyü Kuzeybatı Mevkii ve 24- Aşağı Komat Köyü Güney Mevkii (Resim: 14) isimli yerlerdir.

*Tektek Dağları'*nda yapılan incelemelerde Neolitik döneme ait tespit edilen pek çok tuzak alanı ve yamaç yerleşimi keşfedilmiştir. Şanlıurfa *Tektek Dağları* bölgesinde yer alan köylerde ve köy sınırlarını içeren bölgelerde yürütülmüş olan yüzey araştırması, Ardahan Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Bahattin ÇELİK başkanlığında ve Ardahan Üniversitesi Coğrafya Bölümü öğretim elemanı Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Şimşek, Atatürk Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Prof. Dr. Alpaslan Ceylan, Doç. Dr. Yavuz Yeğin ve Dr. Öğr. Üyesi Oktay Özgül, Kafkas Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Akın Bingöl ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Karageçi, Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Mehmet Önal, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Albayrak, Arş. Gör. Süheyla

İrem Mutlu, Öğr. Gör. Semih Mutlu ve Arş. Gör. Muharrem Oral ile Mimarlık Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Güler, İslam Sanatları Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Gül Güler'in katılımlarıyla çalışmalar yapılmıştır. Yürütülen çalışmalara yardım amacıyla, Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden üç ve Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden de üç öğrencinin katılımlarıyla yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir.

Arkeolojik alanlar, detaylıca araştırıldıktan sonra malzemeleri değerlendirilip, tespit edilen çakmaktaşı ve seramikler gruplarına ve tipolojilerine göre belirlendiği üzere genellikle İslami Dönem'den başlayıp Roma, Demir Çağı (M.Ö. I. Bin), Orta ve Erken Tunç Çağı, Kalkolitik, Neolitik ve Paleolitik Çağ'lara kadar uzanan oldukça geniş bir dönem silsilesiyle karşılaşmıştır. Tespit edilen höyükler ve tuzak alanları dışında ayrıca yamaç yerleşimleri de incelenmiştir. Yapılan araştırma, Neolitik dönem ve öncesi ile ilgili olduğundan özellikle çakmaktaşı ve obsidyen buluntuların yoğun olduğu yerleşimlerde daha fazla zaman harcanmıştır. Yamaç yerleşimlerinin çoğunun tuzak alanlarına yakın olduğu ve bu yerleşimlerin tarım alanına dönüştürüldüğü gözlenmiştir.

Şanlıurfa Merkez ilçede gerçekleştirilen Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması sonucunda tespit edilen höyükler, tuzak alanları ve yamaç yerleşimleri detaylıca araştırılıp malzemeleri değerlendirilip, GPS ile koordinatları ve ölçüleri alınmıştır. Bazı sitlerin kaçak kazılar nedeniyle tehlike altında oldukları, bunların çok yakın zamanda kültür tabakaları ile birlikte tümüyle yok olacakları sonucuna varılmıştır. Ayrıca yamaç yerleşimlerinin çoğunun tarım alanına dönüştürüldüğü, yerleşimlerdeki temel taşlarının alındığı gözlenmiştir. 2017 yılında yapılan araştırma sonucu tespit edilen 24 arkeolojik yer aşağıda belirtilmiştir.

AĞIZHAN HÖYÜK

Araştırmanın ilk gününde gezilen köylerden biri olan ve Şanlıurfa'nın 35 km. kuzeyinde yer alan Ağızhan Köyü'nün içinde tespit edilmiş orta ölçekli bir höyüktür (Resim: 1). Höyük bazalt bloklar üzerine kurulmuştur. Höyüğün güneyinde eski köy evleri ve büyük bir taş yapı bulunmaktadır. Batısında

ise kuzey-güney yönünde bir kuru dere yatağı bulunmaktadır. Höyükte yapılan incelemelerde, Erken Tunç Çağı'na ait metalik kap parçaları, Hellenistik döneme ait kırmızı astarlı kap parçaları, Roma ve Bizans dönemine ait turuncu ve bej renkte kap parçaları ve İslami döneme ait mavi sırlı kap parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca, üzeri *patina* kaplı bir kaç çakmaktaşı dilgi parçası da ele geçmiştir.

AĞIZHAN KÖYÜ TAŞ YAPISI

Şanlıurfa'nın 35 km. kuzeyinde yer alan Ağızhan Köyü'nün içindeki höyüğün güney yamacında bulunmaktadır (Resim: 2). Yaklaşık 25mx10m boyutlarındadır. Yapı harç kullanılmadan büyük taş bloklarla yapılmıştır. Yapının tavan kısmı uzun taş lentolarla kapatılmıştır. Bu alanın önceden han olarak kullanıldığı söylene de yapının ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir. Bu yapı içinde daha önceden yapılmış bir kaçak kazı çukurunda ele geçen seramik parçalarına bakıldığında bunların turuncu ve bej renkte Geç Roma ve Erken Bizans dönemine tarihlenen seramiklere ait olduğu anlaşıldığından, yapının olasılıkla en erken Roma döneminde inşa edilmiş olacağı düşünülmektedir.

TEPEHAN HÖYÜK

Tepehan, Şanlıurfa'nın 30 km. kuzeyinde yer alan Kuyucak (Aynebirk) Köyü'nün 600 m. güneyinde bulunan bir tepe üzerine kurulu büyük bir höyüktür (Resim: 3). Bölgede daha önceden tespit edilmiş olan Göbekli Tepe, Karahan Tepe ve Ayanlar Höyük'ten sonra Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlenen dördüncü büyük yerleşimdir (Resim: 4). 112 dekarlık alana sahip olan höyük, Göbekli Tepe'nin kuş uçuşu yaklaşık 18 km. kuzeyinde bulunur. Höyüğün üzerinde dört adet küçük tepelik yer almaktadır. Günümüzde yerleşimin güney yamacı hariç tüm alanı tarım alanına dönüştürülmüştür. Burada yapılan incelemeler sonucunda, mimari ile ilgili herhangi bir buluntuya rastlanmazken, bazalt taşında alt ve üst ezgi taşları, söve taşları ve havaneleri, çakmaktaşıdan Byblos tipi ok ucu parçaları, mızrak uçları, dilgi parçaları, silikalı orak parçaları, deliciler ve kazıyıcılar, çekirdekler ve omuzlu dilgiler tespit edilmiştir. Ayrıca, taş tabak parçaları, klorit taşından bezemeli

bir taş kap parçası da ele geçen buluntular arasındadır. Ele geçen buluntular, yerleşimin sadece Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait bir yerleşim olduğunu göstermektedir.

AVASA KÖYÜ ÇİSEMEL HUMUR GÜNEYDOĞU MEVKİİ

Şanlıurfa'nın yaklaşık 51 km. güneydoğusunda bulunan Avasa Köyü'nün 1,5 km. batısında yer alır. Bu alana Çisemel Humur Güneydoğu Mevkii adı verilmiştir. Kayalık bir tepenin güneydoğu yamacında yer alan Orta Paleolitik döneme tarihlendirilebilecek bir açık hava istasyonudur. Yüzeyinde kaba şekilde yontulmuş çakmaktaşlarına rastlanmıştır. Orta Paleolitik döneme tarihlendirilebilecek Levallois çekirdekler, kaba dilgiler ve yongalar ele geçmiştir (Resim: 5).

AVASA KÖYÜ ÇİSEMEL HUMUR MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 51 km. güneydoğusunda bulunan Avasa Köyü'nün 2 km. batısında yer alan antik bir taş ocağıdır (Resim: 6). Çisemel Humur adlı bir mevkideki tepenin bütün yamaçlarına açılmış taş ocakları şeklindedir. Mevcut ocaklardan çıkartılan taşlar, 1 km. uzaklıkta yer alan Harran ovası yerleşimlerinin ihtiyacını karşılamak için kullanılmış olmalıdır. Buradan çıkartılan taşlara benzer taşlarla yapılmış olan bir yapı da Örenli köyü içinde bulunan taş yapılarıdır². Örenli köyü yapılarının taşları köyün kayalık yamaçlarında yer alan taş ocaklarından karşılanmış olmalıdır. Burada yapılan incelemeler sonucunda, erken Bizans ve geç Roma dönemine ait seramik parçalarına rastlanılmıştır. Aynı zamanda çakmaktaşı yumruların buralarda yoğun olması ve tek kutuplu çekirdeklere, üretim artıklarına, dilgi ve yonga parçalarına rastlanması sebebiyle burasının Neolitik dönemde bir işlik yeri gibi kullanılmış olduğu da tespit edilmiştir.

MABUDA KÖYÜ BATI MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 50 km. güneydoğusunda bulunan Mabuda Köyü'nün 1 km. batısında, bir tepenin üzerinde bulunan kare planlı bir yapıdır. Küçük taşlarla

2 Çelik 2017, 338-339, Res.1.

etrafı yaklaşık 80 cm. kalınlıkta bir duvarla örölü içinde 4mx6m boyutlarında iki odanın yer aldığı bir evdir. Mevkide, taş ocakları yer aldığından buranın muhtemelen taş ustalarının kaldıkları bir yer olduğu düşünülmektedir. Bu alanda yapılan incelemelerde erken Bizans ve geç Roma döneminde görülen bej ve turuncu renkte seramik parçalarının yoğun olduğu görülmektedir.

HALİME KÖYÜ GÜNEYBATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 85 km. doğusunda yer alan Halime Köyü'nün 500 m güneybatısında bulunmaktadır. "V" şeklinde yapılmış olan bir tuzak alanıdır. Yassı ve blok taşlar domino taşları şeklinde ardı ardına dizilmiş ve tuzak alanını oluşturmuşlardır (Resim: 7). Bu tuzak alanının bazı yerlerinde yuvarlak planlı, yaklaşık 4 m çapında üç tane mevzii yeri bulunmaktadır. Yaklaşık 50 dekarlık bir alana sahip olan tuzak alanı, iki tepenin sırt bölümüne kuzey-güney yönünde kurulmuştur.

SARPDERE KÖYÜ MINZİLE CİMEL MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 60 km. doğusunda bulunan Sarpdere (Meri) Köyü'nün 1,5 km. batısında yer alır. İki tepenin arasında bulunan bir sırtta yer alır. Büyük ve yassı taş bloklarının domino taşları gibi ardı ardına dizilerek oluşturulmuş olan tuzak alanında "V" şeklinde üç adet tuzak alanı bulunmaktadır (Resim: 8). Tuzak alanının köşelerinde yaklaşık 4 m çapında yuvarlak planlı beş adet mevzii yeri bulunmaktadır. Toplam 112 dekarlık alana sahip olan tuzak alanının yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda çakmaktaşıdan dilgi ve yonga parçalarına rastlanmıştır. Tuzak alanı, Karahan Tepe yerleşiminin yaklaşık 4 km. güneyinde bulunmaktadır.

BÜYÜK SALKIMLI KÖYÜ YAMAÇ YERLEŞİMİ

Şanlıurfa'nın 30 km. kuzeyinde bulunan Büyük Salkımlı Köyü'nün içinde bir tepenin kuzeye bakan yamacında yer alır. Günümüzde köy evlerinin bahçeleri arasında kalmış olan yerleşimin yüzeyinde yapılan incelemelerde geç Roma ve erken Bizans dönemine ait bej ve turuncu renkte seramik parçalarına rastlanmıştır (Resim: 9).

KAVAKBAŞI (ANZELİ) KÖYÜ KANTAR MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 25 km. kuzeyinde bulunan Kavakbaşı Köyü'nün 2,5 km. kuzeybatısında yer alan bir yerleşimdir. Yerleşimin güneyinde doğu-batı yönünde akan bir dere yatağı bulunmaktadır. Büyük bir bölümü tarıma açılmış olan yerleşimin içinde kaçak kazılar yapıldığı ve bu kazılar sonucu iri blok taşlardan yapılmış iki kemerin açığa çıkartıldığı tespit edilmiştir (Resim: 10). Ayrıca yüzeyde yapılan incelemelerde, geç Roma ve erken Bizans dönemine ait çatı kiremidi parçaları ile bej ve turuncu renkte seramik parçaları ele geçmiştir. Yerleşim yerinde ayrıca bir adet kuyu bulunmaktadır.

SARITAŞ KÖYÜ ASRIDAG MEVKİİ YAMAÇ YERLEŞİMİ

Şanlıurfa'nın 62 km. doğusunda bulunan Saritaş Köyü'nün 1,5 km. batısında yer alan bir yamaç yerleşimidir. Yamaç yerleşimi güneye bakmaktadır ve yaklaşık 3 dekarlık bir alana sahiptir. Burada yapılan incelemeler sonucunda, geç dönemlere tarihlenen bir kaç seramik dışında, çakmaktaşıdan tek kutuplu çekirdek, dilgi ve yonga parçalarına rastlanmıştır (Resim: 11). Ayrıca obsidyenden bir dilgi parçası da ele geçmiştir. Yamaç yerleşimi, Neolitik döneme ait buluntular verdiğinden ilk iskânını Neolitik dönemde gerçekleştirmiş olmalıdır.

SARITAŞ KÖYÜ ASRIDAG MEVKİİ MAĞARASI

Şanlıurfa'nın 62 km. doğusunda bulunan Saritaş Köyü'nün 1,5 km. batısında yer alan Asridağ Mevkii'nin tepesinde yer alır. Mağaranın içi toprakla dolu olup görünen kısmı yaklaşık 5mx5m boyutlarındadır. Tavanında çökmeler meydana gelmiş olmasından uzun bir mağara olduğu tahmin edilmektedir. Mağaranın önünde yaklaşık 10 x 10 m. boyutlarında bir teras bulunmaktadır. Burada yapılan incelemelerde, erken Bizans ve geç Roma dönemine ait bej ve turuncu renkte seramikler, çakmaktaşıdan yapılmış tek kutuplu çekirdekler ile dilgi ve yonga parçalarına rastlanmıştır.

SARITAŞ KÖYÜ MAĞARA MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 62 km. doğusunda bulunan Saritaş Köyü'nün 1 km. batısında yer almaktadır. İnsan eliyle işlenmiş yapılı bir mağara olup içinde ana kaya oyulmuş Süryanice kitabeler ve haç sembolleri bulunmaktadır. Ayrıca,

mağaranın güneye bakan kesiminde bir mihrap da yer almaktadır. Mağara önünde, büyük küp şeklinde kesilmiş kireçtaşıdan kaya bloklarla etrafı sınırlandırılmış bir teras bulunmaktadır. Burada yapılan incelemelerde erken Bizans dönemine ait turuncu ve bej renkte seramik parçalarına rastlanmıştır.

BÜYÜK SENEMAĞARA TAŞ YAPILARI

Şanlıurfa'nın 55 km. doğusunda bulunan Büyük Senemağara Köyü'nün içinde bulunur. Burada, iki taş yapı ile ana kayaya oyulmuş iki tane yapı-
lı mağara bulunmaktadır. Taş yapılardan biri kare planlı büyük bir yapıdır. Yapının iki katı günümüze kadar sağlam gelmiştir. İkinci taş yapı ise; dik-dörtgen planlı tek katlı bir yapıdır. Taş yapılarda harç kullanılmamış, tavan-
ları uzun taş bloklarla kapatılmıştır. Taş yapılar, günümüzde köy evi ve ahır olarak kullanılmaktadır. Kayaya oyulmuş yapı-
lı mağaralardan birinin içinde üç arkosolium bulunan bir kaya mezarı vardır. Diğeri ise üst bölümü koni biçiminde alt bölümü ise kare şeklinde oyulmuş bir yapıdır. Bu yapının da bir kült odası olduğu düşünülmektedir. Bu yapıların tümü muhtemelen geç Roma dönemine ait olmalıdır.

SENEMAĞARA KÖYÜ KUZEYBATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 55 km. doğusunda bulunan Büyük Senemağara Köyü'nün yaklaşık 700 m kuzeybatısında yer almaktadır. İki tepenin ortasında yer alan bir sırtın üzerine kurulmuştur. Tuzak Alanı "V" şeklinde bir forma sahiptir. Büyük yassı taş blokların ardı ardına getirilmesi sonucu oluşturulmuş olan tuzak alanı yaklaşık 8 dekarlık bir alana sahiptir. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgi ve yonga tespit edilmiştir. Tuzak alanı, Karahan Tepe yerleşiminin yaklaşık 5 km. doğusunda yer almaktadır.

SENEMAĞARA KÖYÜ GÜNEY MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 55 km. doğusunda bulunan Büyük Senemağara Köyü'nün 2 km. güneyinde yer alır. Toplam 42 dekarlık bir alana sahip olan tuzak alanı, iki tepenin arasında yer alan bir sırta yapılmıştır. Günümüzde bu tuzak alanı-

nın ortasından bir asfalt köy yolu geçmektedir. Tuzak alanı, yassı taş blokların ardı ardına dizilmesi ile oluşturulmuştur. Tuzak alanında beş adet yuvarlak planlı mevzii bulunmaktadır. Tuzak alanı, Karahan Tepe yerleşiminin 6 km. güneydoğusunda yer almaktadır.

SENEMAĞARA KÖYÜ KUZEYBATI MEVKİİ KAYA YAZITLARI

Şanlıurfa'nın 55 km. doğusunda bulunan Büyük Senemağara Köyü'nün 1 km. kuzeybatısında yer alır. Ana kaya üzerine oyularak yapılmış olan yazıtlar Estrangele Süryanicesi şeklinde yazılmış yazıtlar olup iki farklı alanda ele geçmiştir. Her iki yazıt da üçer satırdır⁴. Yazıtların benzerleri, M.S. 2-3. yüzyıla tarihlenen Sogmatar yerleşiminden ele geçtiğinden bu yazıtlarında aynı döneme tarihlendirilmesi mümkündür.

SENEMAĞARA KÖYÜ BATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 55 km. doğusunda bulunan Büyük Senemağara Köyü'nün 500 m batısında yer alır. Sadece bir duvarı bulunan tuzak alanı, oldukça tahrip edilmiştir. Ardı ardına konmuş yassı blok taşların sıralanması ile oluşturulmuştur. Tuzak alanı, Karahan Tepe yerleşiminin yaklaşık 5 km. doğusunda yer alır.

DİKME KÖYÜ ESKİ SOĞMATAR YOLU MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 70 km. doğusunda bulunan Dikme Köyü'nün güneybatısında yer alır. Köyün 500 m. güneyinden itibaren başlayan tuzak alanı büyük yassı taş bloklarının ardı ardına dizilmesi sonucu oluşturulmuştur. Üç tane tepenin sırt bölümlerine yapılmış olan tuzak alanının ortasından Eski Sogmatar Yolu geçmektedir. Bu yol günümüzde asfaltdır. Tuzak alanında toplam yedi adet yuvarlak planlı mevzii bulunmaktadır. Tuzak Alanı, Senemağara Güney Mevkii tuzak alanının 3 km. güneydoğusunda yer alır. Ayrıca, Karahan Tepe yerleşiminin 7 km. güneydoğusunda bulunmaktadır.

3 Bölgede bulunmuş olan bu ve benzeri yazıtlar ayrıca yayın haline getirilecektir.

ÜÇKONAK KÖYÜ BATI MEVKİİ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 35 km. doğusunda bulunan Üçkonak (Göllü) Köyü'nün 500 m güneybatısında yer alır. İki tepenin ortasında yer alan bir sırtta bulunur. "V" şeklinde bir plana sahiptir. Oldukça tahrip edilmiş olan tuzak alanı, büyük yassı taşların ardı ardına dizilmesi sonucu oluşturulmuştur. Tuzak alanında bir tane yuvarlak planlı mevzii tespit edilmiştir. Yüzeyinde yapılan incelemelerde çakmaktaşıdan dilgi ve yongalara rastlanmıştır. Ayrıca, Üçkonak köyü sakinleri, benzer bir tuzak alanının köyün doğusunda da bulunduğunu, ancak bu tuzak alanın tarlaya dönüştürülmesi sebebiyle tamamen tahrip edildiğini ifade etmektedirler.

EĞERKIRAN KÖY MEZARLIĞI

Şanlıurfa'nın 65 km. kuzeydoğusunda bulunan Egerkiran (Hatkuş) Köyü'nün kuzey ucunda bulunan köy mezarlığının altında yer almaktadır. Yaklaşık 3 dekarlık bir alana sahip olup kalkerden bir ana kaya üzerine kurulmuş küçük bir höyüktür. Bu höyüğün üzerinde eski ve yeni köy mezarlığı bulunmaktadır. Höyüğün üzerinde bol miktarda çakmaktaşıdan tek kutuplu ve çift kutuplu çekirdekler, omuzlu dilgiler, dilgi ve yongalara rastlanmıştır (Resim: 12). Ayrıca, çok az oranda obsidyenden dilgi parçaları da tespit edilmiştir.

GÜMÜŞTAŞ KÖYÜ TAPAN MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 63 km. kuzeydoğusunda bulunan Gümüştaş (Bağduşan) Köyü'nün 2 km. güneybatısında yer alır. Bir tepenin üzerine kurulu bir höyüktür. Günümüzde bir tarım arazisi haline dönüştürülmüştür. Höyük üzerinde yapılan incelemelerde bazalt taşından yivli el baltaları, nefrit taşından delikli taş baltalar, çakmaktaşıdan iri dilgiler, küçük dilgiler, yongalar, kazıyıcılar, deliciler ve silikalı dilgi parçaları tespit edilmiştir (Resim: 13). Tapan Höyük, Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlendirilebilecek bir yerleşimdir.

AŞAĞI VARLICA (ABBASI) KÖYÜ KUZeyBATI MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 45 km. kuzeydoğusunda bulunan Aşağı Varlıca (Abbasi) Köyü'nün 1 km. kuzeybatısında yer almaktadır. Yukarı Ağzıbüyük köyü ile

Aşağı Varlıca köyü arasında bulunan yolun batısında yer almaktadır. Yaklaşık 200 dekarlık bir alana sahip olan bölgede çakmaktaşı yumrularının çıkarıldığı ocaklar bulunmaktadır. Bunlar, 2 m ile 5 m çapında olup yaklaşık 1 m derinliğe sahip çakmaktaşı ocaklarıdır. Yüzeyde yapılan incelemelerde, iri dilgiler, kesici ve kıyıcı aletlere rastlanmıştır. Çakmaktaşı ocağı özelliği taşıyan bu yerin muhtemelen Alt Paleolitik dönemden itibaren kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

AŞAĞI KOMAT GÜNEY MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 30 km. kuzeydoğusunda bulunan Aşağı Komat Köyü'nün 500 m güneyinde yer alır (Resim: 14). Günümüzde bir tarla olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık 7 dekarlık bir alana sahip küçük bir höyüktür. Güneyinde doğu-batı yönünde akan bir dere bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, iki kutuplu çekirdekler, omuzlu dilgiler, kazıyıcılar ve yongalar tespit edilmiştir. Yöre halkı tarafından anlatıldığı kadarıyla, bu tarladan iki adet "T" şeklinde dikilitaş çıkarıldığını, birinin üzerinde tilki kabartmasının olduğu ifade edilmektedir⁴.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Arkeolojik buluntular üzerine genel bir değerlendirme yapıldığında, özellikle tespit edilen yerleşimlerin sekiz adedi dışında çoğunun prehistorik dönemlere ait yerler olduğu anlaşılır. Tepehan Höyük Çanak Çömleksiz Neolitik dönem yerleşimi, 112 dekarlık bir alanıyla bu yıl tespit edilmiş en büyük yüz ölçüme sahip bir yerleşimdir. Üzerinde diğer dönemlere ait herhangi bir kültür tabakası bulunmamaktadır. Yine, Neolitik döneme tarihlenen Egerkiran Mezarlığı ve Gümüştaş Tapan Mevkii yerleşimleri de bulundukları bölge itibarı ile ilginç yerleşimlerdir. Egerkiran, Gümüştaş, Erdik, Aşağı Varlıca, Yukarı Ağzıbüyük, Zorlu ve Zümrük köyleri arasında kalan ve merkezi Erdik köyü olan yaklaşık 5000 hektarlık bir bölge çakmaktaşı yatakları ile doludur. Bu çakmaktaşı yatakları; toprağın yüzeyinde, daha çok açık ve koyu

4 Mehmet Türker ile Özel Görüşme 24.08.2017.

gri renkte ve son derece homojen bir yapıya sahip çok kaliteli çakmaktaşılarına sahiptir. Tepehan Höyüğü'nün yüzeyinde bazalt taşından alt ve üst ezgi taşları, söve taşları ve havanelleri çok yoğun olarak ele geçmiştir. Tepehan Höyüğü'nün keşfi ile Urfa bölgesinde Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait büyük boyutlu merkez sayısı dörde çıkmıştır.

Tektek Dağları bölgesinde Roma dönemi buluntularının da yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. Özellikle, Senemağara taş yapıları ve yapılı mağaraları bu dönemi bölgede temsil eden en önemli buluntulardır. Daha önceki yıllarda tespit edilmiş olan Örenli köyü taş yapıları ile paralellik gösteren Senemağara buluntuları, bölgedeki Roma dönemine ait en görkemli buluntu yerlerinden biridir. 2013 yılından bu yana Tektek Dağları'nda sürdürülen çalışmalarda, bölgeye özgü yamaç yerleşimlerinden anlaşıldığı kadarıyla her dönemde iskânın söz konusu olmadığı görülmektedir⁵. Yamaç yerleşimlerinin bazılarında, az da olsa Kalkolitik ve Tunç Çağı seramik parçalarına rastlanmıştır. Bunun dışında ele geçen buluntular, daha çok orta Paleolitik ve Neolitik döneme ait, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış dilgi ve yongalar ve bunlardan yapılan aletlerden oluşmaktadır.

2017 yılında bölgede tespit edilen ve bize göre en önemli buluntular olan yabani hayvanlar için yapılmış tuzak alanlarıdır. Fazla bilginin olmadığı bu tuzak alanlarının bölgede hemen hemen her yerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu yıl tespit edilen tuzak alanı sayısı yedi adettir. Genellikle "V" şeklinde yapılmış olan tuzak alanlarının bazıları 200 dekarlık bir büyüklüğe sahiptir. Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlenen Kurt Tepesi, Karahan Tepe ve Harbetsuvan Tepesi gibi mimari buluntu veren yerleşimlerin etrafında yoğun olarak bu tuzak alanlarına rastlanmıştır. Genellikle, tuzak alanları Neolitik yerleşimlere yaklaşık 1 km. ile 5 km. arası mesafededir⁶. Tuzak alanlarının etrafındaki büyük taş bloklar, köylerde yapılan yoğun müstakil ev inşaatları için kullanıldığından, köylere yakın tuzak alanlarının çoğu günümüze kadar gelememiştir.

Bu tuzak alanlarının, bölgede daha önce çok yoğun olarak bulunan ceylanları avlamak için yapılmış oldukları düşünülmektedir. Ancak, tuzak alanı taşlarının domino taşı gibi sıralanış şekli nedeniyle çok sağlam yapılmış ol-

5 Güler ve Çelik 2015, 4-6; Çelik 2014a, 313-316; 2016a, 410-412, Res. 1.

6 Çelik 2016b, 421-425; Çelik 2014b, 12-14, Fig. 7-8.

duklarından, bu tarz tuzak alanlarının başka hayvanlar için de kullanılmış olabilecekleri akla daha yakın gelmektedir. Tektek Dağları'nda bulunan tuzak alanlarının benzerlerine Suriye'de rastlanmaktadır⁷.

Bölgede yapılan incelemeler, tuzak alanlarının sayısını her geçen gün artırmaktadır. 100 yıl öncesine kadar yoğun olarak bölgede bulunan ceylanları avlamak için ateşli silahlar icat edilmeden önce bu tarzda tuzak alanları kullanılmış olmalıdır. Bu tuzak alanlarının da her dönemde kullanılmış olduğu ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Bu alanların içinde yapılan incelemeler ve ele geçen buluntular, en eski tuzak alanlarının Epi-paleolitik veya Neolitik dönemden itibaren yapılmış olduğu izlenimini vermektedir. Özellikle, Karakuş köyü çevresinde bulunan tuzak alanlarının tümü Harbetsuvan Tepesi'nin güney bölümünde yer almakta ve yaklaşık 2-5 km. arası mesafelerde bulunmaktadır⁸. Tuzak alanlarının geç dönemlerde de yoğun olarak kullanıldığını, alanın içinde ele geçen seramik parçaları göstermektedir. Bu tarzda tuzak alanlarının benzerlerine Suriye'de de rastlanmaktadır⁹. Sonuç olarak bölgede, erken dönemlerden itibaren tuzak alanları sayesinde yabani hayvanların avlandığı anlaşılmaktadır.

2013, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında olduğu gibi 2017 yılında da Tektek Dağları bölgesinde toplam 17 gün boyunca yapmış olduğumuz çalışmalar sonucunda 24 yer tespit edilmiştir. Sonraki yıllarda izin çıkması halinde, projemizde planladığımız şekilde Tektek Dağları bölgesinde daha geniş bir alanın taranması, Neolitik ve Epi-paleolitik dönemlere ait yerleşimlerin ve tuzak alanlarının araştırılması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

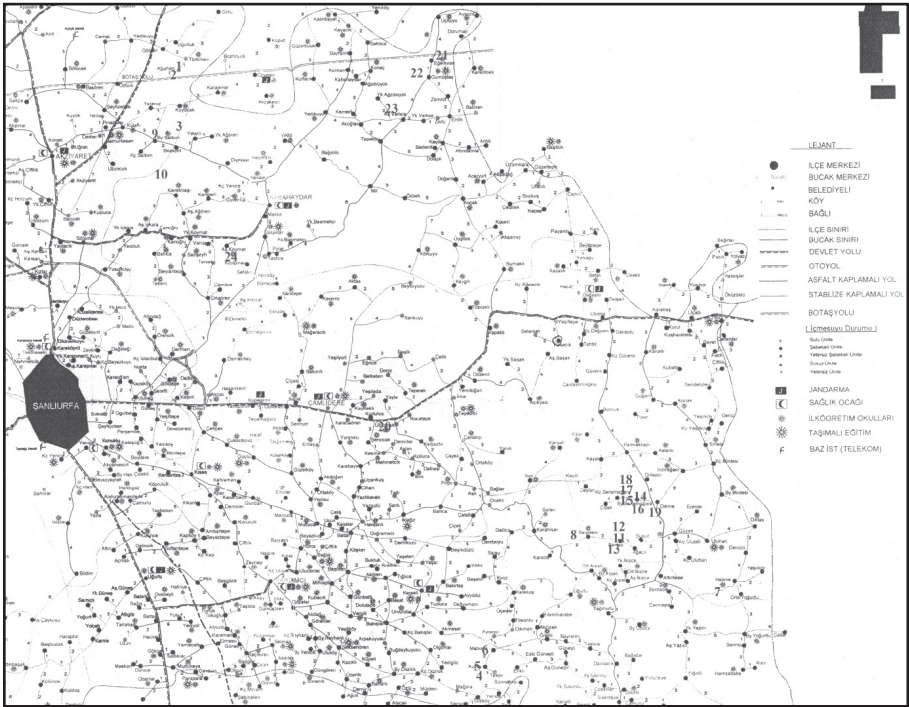
CHAMBRADÉ, M.-L. (2016). *Dynamique spatio-temporelle et Environnement des Sites Néolithiques précéramiques de Syrie intérieure. Archéologie et Préhistoire. Université de Franche-Comté*, <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00926596v1>.

7 Chamrade 2016, 386-389, Fig. 123-126, 129.

8 Çelik 2016b: 421-425; Çelik 2014b: 12-14, Fig. 7-8.

9 Chambrade 2016: 386-389, fig. 123-126,129

- ÇELİK, B. (2010). "Hamzan Tepe in the Light of New Finds", *Documenta Praehistorica*, Vol.37, Ljubljana, 257-268.
- ÇELİK, B. (2014a). "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2013", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, Gaziantep 02-06 Haziran 2014, C. II*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 311-328.
- ÇELİK, B. (2014b). "Differences and Similarities Between the Settlements in Şanlıurfa Region where "T" Shaped Pillars are Discovered.", *Tüba-Ar*, Vol. 17, Ankara, 9-24.
- ÇELİK, B. (2015). "Şanlıurfa İli Yüzey Araştırması", *Belgü*, 2, Ankara, 79-99.
- ÇELİK, B. (2016a). "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2014", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, Erzurum 11-15 Mayıs 2015, C. II*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 409-426.
- ÇELİK, B. (2016b). "A small-scale cult centre in Southeast Turkey: Harbetsu-van Tepesi.", *Documenta Praehistorica*, 43, Ljubljana, 421-428.
- ÇELİK, B. (2017). "2015 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması.", 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, Edirne 23-27 Mayıs 2016, C II*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 337-357.
- ÇELİK, B. ve A. BİNGÖL. (2016). "Şanlıurfa Province Central District Tektek Mountains Year 2015 Surface Survey." *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kars, Ek 1, 1-20.
- GÜLER, M. ve B. ÇELİK. (2015). "Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları." *Belgü*, 1, Ankara, 1-27.

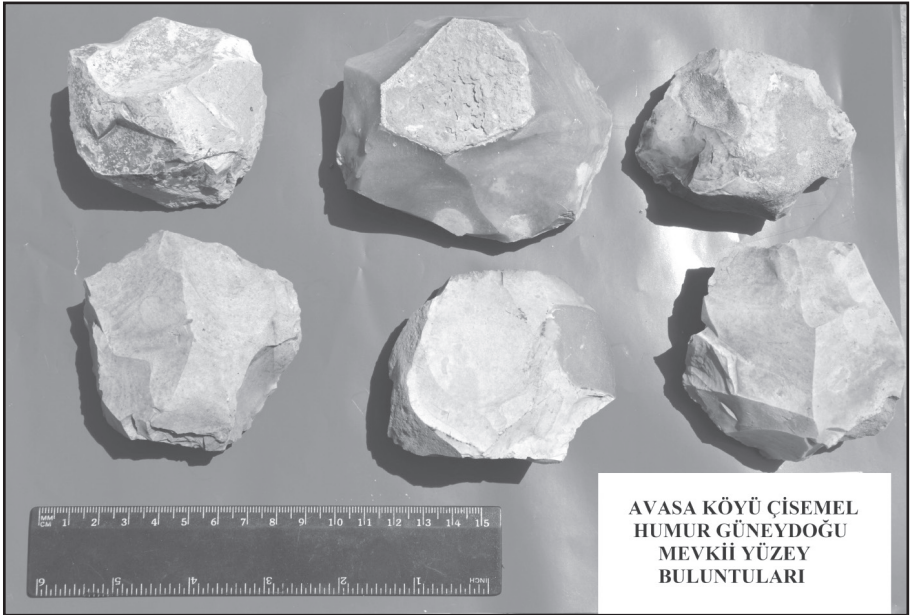
Resim 2: Ağızhan Köyü taş yapısı.

Resim 3: Tepehan Höyük doğudan görünüm.

Resim 4: Tepehan Höyük buluntuları.

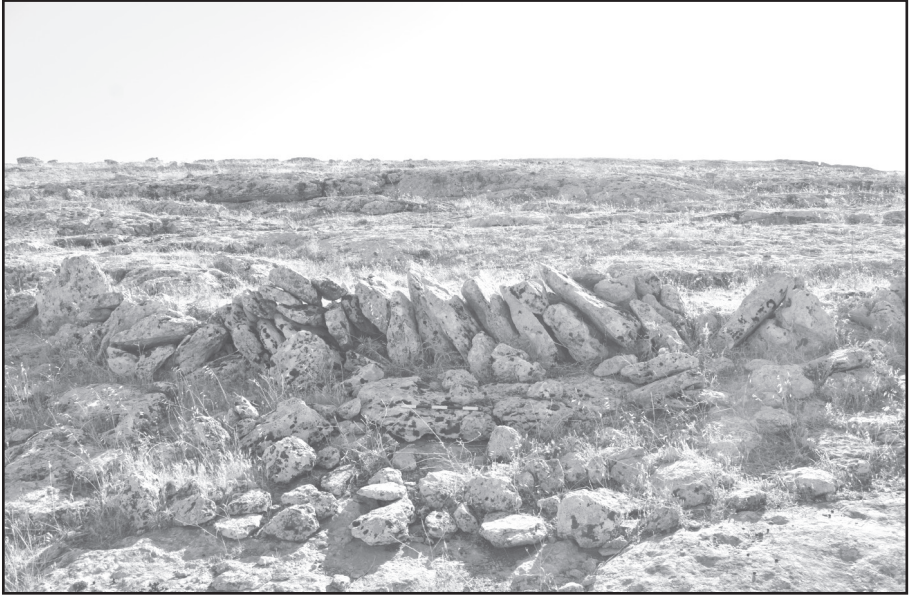
Resim 5: Avasa Çisemel Humur güneydoğu Mevkii buluntuları.

Resim 6: Avasa Çisemel Humur Mevkii buluntuları.

Resim 7: Halime Köyü Güneybatı Mevkii tuzak alanı sınır taşlarının görünümü.

Resim 8: Sarpdere Köyü Batı Mevkii tuzak alanı taşlarının görünümü.

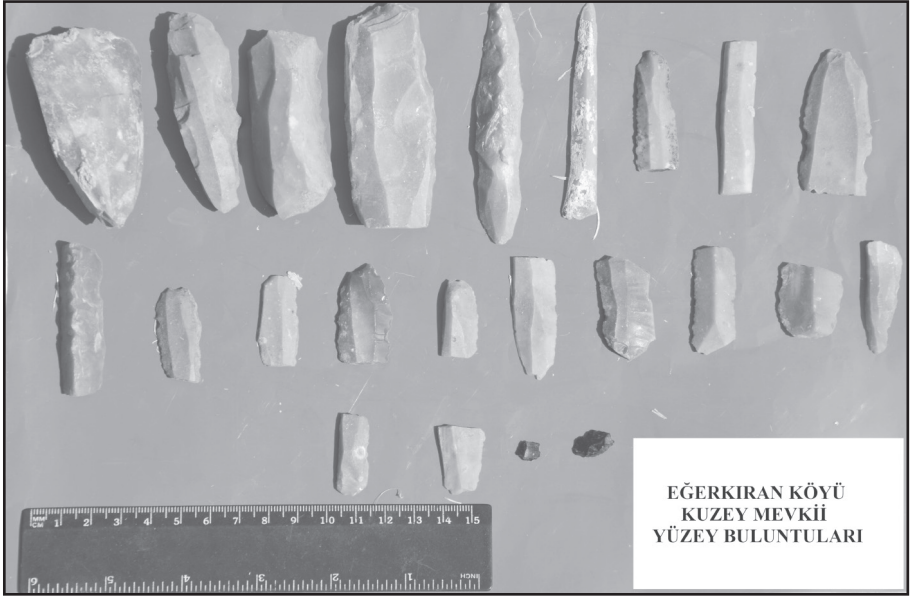
Resim 9: Yukarı Salkımlı Köyü yüzey buluntuları.

Resim 10: Kavakbaşı Köyü Kantar Mevkii buluntuları.

Resim 11: Sarıtaş Köyü Asridağ Mevkii Yamaç yerleşimi buluntuları.

Resim 12: Eğerkiran Köyü Mezarlığı buluntuları.

Resim 13: Gümüştaş Köyü Tapan Mevkii buluntuları.

Resim 14: Aşağı Komat Güney Mevkii Buluntuları.

“ERKEN PREHİSTORYA VE KİLİKYA BAZALT ALANLARI” PROJESİ 2017 YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Bakiye Yükmen EDENS*

2016 yılı çalışmalarının değerlendirilmesi, 2017 yılı çalışmalarını genel anlamda; 2016 yılında Adana ve Hatay’da tespit edilmiş fakat detaylı çalışılamamış lokasyonları dökümanlamaya, özellikle prehistorik (Paleolitik-Erken Bronz) 2016 tespitlerini mekânsal ve zamansal bağlama oturtmaya, prehistorik karakterlerdeki bu lokaliteleri, bulundukları lokalitelerdeki diğer dönemlerin karakterleri içerisinde sorgulamaya, 2016 çalışma sezonunda, hedeflenmiş fakat ulaşılamamış kısımlarda çalışma konusunu sorgulamaya hedeflemiştir.

Yukarıdaki genel hedefler doğrultusunda 2017 arazi sezonunda¹, aşağıdaki çalışmalar gerçekleştirilmiştir:

1. Botaş yerleşkesi dahilinin batı ve güneyindeki sahil tarafı araştırılamamış olsa da, yerleşke dışındaki alanlar, Botaş bazalt tepenin batı tarafındaki,

* Dr. Öğretim Üyesi, Bakiye Yükmen EDENS, Çukurova Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Prehistorya Anabilim Dalı, Adana/TÜRKİYE.

1 “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları” konulu yüzey araştırması projesinin 2017 yılı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün izinleri ile, Hatay ve Adana sınırları dahilinde gerçekleştirilmiştir.

Projemize verdikleri izin için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne ve katkıları, yardımları, bilgilendirmeleri ve anlayış içerisindeki iletişimi için, projeye bakanlık temsilcisi olarak görevlendirdikleri, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Gerçek İnanç CUDAL’a, çok teşekkür ederiz .

Projenin bütçesi, 2016 yılında olduğu gibi, 2017 yılında da Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimince karşılanmıştır. Üniversitemize iki yıldır devam eden bu destekleri için çok teşekkür ederiz.

yer C1-C2-C3 ve C4-C5 arasında kalan kısımlar, bazalt tepenin batı tarafının aşağıları, Akdeniz sahilindeki Termik Santral ile Kurtpınarı arasında uzanan Boyalı Derenin havzası boyunca devam eden düzlükler ile Hamzalı ve Gölovası tepeleri (Yumurtalık) detaylı olarak incelenmiştir.

2. Sürekli değilse bile mevsimsel oturumlar için, çukur alanlarında, yağmura dayalı yüzey akarsularının mevsimsel göller oluşturduğu bazaltları ile çekici halde olabilecek, Ceyhan Dutlupınar yakınındaki Delihalil'in batı tarafı, mağara ve kaya sığınaklarını barındırıyor olabilecek kireçtaşı yapıda tepeliklere sahip Dutlupınar, Dokuztekne, Azizli, Soğukpınar, Kuzucak (Yaslıca, Salıhiye), İmran, Hamdilli, Erenler (Abidiye), Değirmendere arazileri ile kaynak sularının (örn. Dutlupınar, Azizli, Dokuztekne, Hamdilli, İsalı, Hamzalı, Selimiye, Hamdiye, Aydınlar-Sarıkeçili, Karayılan, Demirtaş) ve yontuk taş endüstrisi için hammadde kaynaklarını hatırlatan yerel isimlerin olduğu lokasyonlar (örn. Çakmak Sırtı, Çakmak Dere) özellikle sorgulanmıştır.

3. Klasik dönemler ve sonrası bilinse de (Özgen ve Gates 1993, Tülek 2012), prehistoryası bilinmediği için, Hatay'ın Erzin İlçesi'ndeki Yukarıburnaz ve Turunçlu sulak alanlar çevrelerine odaklanılmıştır.

4. 2016 yaz sezonunun son gününde, Hassa bazaltının güney kenarında tespit ettiğimiz, fakat detaylı olarak çalışmadığımız önemli bir PPNB yeri olan H27'nin sistematik olarak kaydedilmesi yapılmıştır.

5. İnsan aktivitelerince (tarım faaliyetleri) hasara uğramış olup olmadığını kontrol etmek için H11 alanını ziyaret etmeye gittiğimizde, kuzey batısına düşen yontuk taş yoğunlaşmasının olduğu yeni bir yer tespit edilmiş ve H28 olarak adlandırılmıştır.

METODOLOJİ

2017 yılı çalışmalarında 2016'dan farklı olarak, büyük bir olasılıkla yerleşim yeri olduğunu düşündüğümüz, yoğunluklu yontuk taş dağılımına sahip, C16B ve C17A'da, yerleşimlerin yayılım haritalarını yapabilmek için, her bir yontuk taş objenin tek tek GPS noktalarını, yerini değiştirmeden, kaydetme yolu planlanmıştır. Bunun için önce bu özellikteki yerlerde arazi bayraklar

ile dolaşmış, her bir küçük taş buluntunun yanına bayrak işaretlemesi yapılmıştır. Bu işlemin ardından tek bir kişi GPS ile dolaşarak bayrak işaretli objelerin tek tek koordinatları alındıktan sonra, her bir yontuk taş objenin görünür durumu, hammadresi ve daha bir çok detay özellikleri ilerleyecek detay çalışmalar için kaydedilmiştir.

TESPİT EDİLEN ARKEOLOJİK YERLER

Özet bilgileri aşağıda anlatılan 32 adet arkeolojik yer, projenin bir aylık arazi çalışması sırasında kayda geçirilmiştir (Harita: 1).

Yer C6, Kurtkulağına 2.5 km. güneydoğuda olan bazalt Botaş tepesinin kuzeybatı tarafında, yamaçta yer almaktadır ve kısmen toprak, kısmen de moloz taşlar ile kaplanmıştır, bir tarafında da bazalt kaya çıkıntıları vardır. Yer aldığı yamacın güneydoğusuna doğru Botaş bazaltının zirvesi olan Karatepe yükselir. Yamacının batısı alçalarak Boyalı Dere'nin aktığı tarım arazileri ile birleşen ve yaklaşık 400m kuzeyinde C2'nin bulunduğu C6'da, 28 dolmenlik bir gurup, C6 ile C2 dolmenleri arasında uzanan eski tarım teraslarının kalıntıları, C6 dolmenleri ile tarım terasları boyunca, C2 dolmenlerine kadar çeşitli yoğunlukta yontuk taş gruplanmaları², aynı alana bol olarak yayılmış, Geç Roma³ ve Ortaçağ sırlıları da dahil olmak üzere, diyognastik çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir.⁴

Yer C7, Kurtkulağının 2.3 km. güneydoğusunda, bazalt yapılı Botaş tepesinin kuzeybatı tarafında, C2'nin olduğu aynı bazalt sırtın kenarındadır (150 m. kuzeydoğuda). Tarım arazileri ve Boyalı Dere hemen batısında, Karatepe de güneydoğusundadır. Bazalt bir sırta, bazalt kayaların, 25 m. çapında bir yarım daire düzeninde oturtulması ile çevrilmiş bir alandır. Alanın içinde, her biri 6x3.5 metre karelik ölçüde, küçük taşlar ile döşeli, iki dörtgen alan bu-

2 Bu gruplanmalarda; a. bir Lovalva yonga çekirdeği, b. bir dilgicik yoğunlaşması ve geometrik mikrolitler, ki olasılıkla Epipaleolitik, c. bir PPNB ucunun alt kısmı, d. küçük yonga çekirdeklerinin bir yoğunlaşması, e. alanın her tarafına aralıklı olarak saçılmış yongalar, bazıları biçme cilalı dilgiler yer almaktadır.

3 Çoğu Geç Roma "C" formunda, MS 5.-6. yy.

4 Lovalva çekirdek, 2 Epipaleolitik geometrik mikrolit, 3 dilgicik ve PPNB uç sonu Adana Müzesine envanterlenerek teslim edilmiştir.

lunmaktadır ki bu döşemeler belki de çadır tabanları idi. Çevrili alanın içinde veya yakınında, modern porselen parçaları, cam, metal ve biraz da Geç Roma çanak çömlek parçaları görüldü. Bu yer olasılıkla dönemi kestirilemeyen bir çoban kampıydı.

Yer C8, bazalt Botaş tepesinin kuzeybatı tarafında, Kurtkulağı'nın 2.5 km. güneydoğusunda, C2 ve C3'ün olduğu aynı tepenin daha yukarılarında, toprak ve moloz taşlı geniş bir alandadır. Bu düz alanın bir kısmının kenarını bir teras duvarı biçimlendirir. Tam güneydoğuda Karatepe uzanmaktadır. Biçimlendirilmiş mimari taşlar, çatı örtü kiremitleri, çok büyük bir bazalt bloğa oyulmuş bir havan ve Geç Roma çanak çömleği C8'e yayılmış durumdadır. Bu kalıntılar olası bir Roma çiftlik evini sunmaktadır.

Yer C9, Kurtkulağı'nın 1 km. kuzeybatısında, Kireçtaşı yapıdaki Deveci Tepesinin iki zirvesi⁵ arasındaki alçak alandadır. Zirveler toprak örtüsüz olup, sadece C9'un olduğu alan kısmen toprak örtüye sahiptir. Kireçtaşının içine oyulmuş dikey inişli bir kaç oda mezarı ile birkaç taş alım alanını ve çanak çömlek parçaları saçılı diğer bir kaç alanı içermektedir. Görünüşe göre mezarlar, Geç Demir Çağından Geç Roma'ya uzanmaktadır ve hemen etraflarında Geç Roma çanak çömlek parçaları mevcuttur.

Yer C10, Kurtkulağı'nın yaklaşık 0.8 km. güneybatısında, güneye doğru uzanımı Deveci Tepesi olan tepenin güney tarafındadır ve Güney tarafını tarım arazileri çevirmektedir. Kireçtaşı çıkıntı yüzeylerine oyulmuş, şarap ışık yerinin iki bölümünün kalıntıları yer almaktadır. Etraflarında ilişkili çanak çömlek veya başka malzeme varlığı görülememiş olan bu çukurluklar, teknolojik veya tipolojik özelliklerine dayanılarak tarihlendirilememektedir.

Yer C11, Kurtkulağı'nın 1.0 km. güneybatısında, kuzey tarafında C10'un olduğu tarlalarda yüzeye çıkmış bir kireçtaşı alanın üzerindedir. Mezar inişi olabilecek bir dikey iniş, çeşitli boyut ve formlarda birkaç oyuk gibi bazı özellikleri içermektedir. Bu özelliklerin fonksiyonunu ve tarihlerini işaret edebilecek başka kültür objesi görülememiştir.

5 Batı zirvesi bugün taş ocağıdır.

Yer C12 Kurtkulağı'nın 2.5 km. kuzeyinde, Hespek Tepeden Ceyhan ovasının kenarı boyunca uzanan yüksek bir kireçtaşı sırtın kuzeybatı sonundadır. Bir elektrik direği tarafından kısmen bozuntuya uğramıştır ve büyük bir oyuk içeren şekilsiz bir gurup kireçtaşı blok ile Geç Roma (?) çanak çömlek parçalarını içeren çöküntü bir mimariyi sunmaktadır. Sırtın kuzeydoğusundaki yamaç üzerinde tespit edilmiş olan, obsidiyen ve çakmaktaşıdan yonga ve dilgilerden oluşan küçük bir yoğunluk C12A olarak adlandırılmıştır, ki bir çakmaktaşı "makrodilgi" bu malzemeyi Geç Kalkolitik-Erken Bronz'a tarihlemeyi önermektedir.

Yer C13, C12 için tanımlanmış olan kireçtaşı sırtın kuzeydoğusundadır ve Ceyhan ovası ile denize ulaşan geçit seviyesinin hemen yukarisındadır. Çok yakınından modern bir sulama kanalı geçmektedir. Koluviyal topraklar ve moloz taşlar alanı kaplamış olsa da bazı kireçtaşı zonlar kendini göstermektedir. Kireçtaşı zemine oyulmuş, bir kaç yuvarlak oyuk içeren bir grubu, bazı çanak çömlek parçalarını ve yontuk taşları barındırmaktadır. Buluntuların hiç biri zaman diyognastiğine sahip olmadığından, yuvarlak oyuklara tarihi önerilememektedir.

Yer C14, Kazankaya Tepesi olarak bilinen yuvarlak kireçtaşı tepenin üstündedir. Tepe, güneyinden daha yüksek olan kuzey tarafında, aşağı yukarı vertikal kaya çıkıntılarına sahiptir, üstü toprak örtü tarafından yuvarlaklaşmıştır ve bazı kesimlerinde kireçtaşı mostralar bulunmaktadır. C14, Ceyhan ovasından denize uzanan tepe geçişinin doğu tarafındadır, doğuda ve güneyinde ekilebilir araziler bulunmaktadır. Mimari görülmemesine rağmen, kireçtaşı çıkıntılara olası birkaç mezar ve yuvarlak çukurluklar oyuludur. Bir Amik ucu⁶ da dahil olmak üzere, çakmaktaşıdan ve obsidiyenden birkaç rötuşlu dilgi ve yonga tespit edilmiştir. Bir topuz başı ile çeşitli öğütme taşları diğer buluntular arasındadır. Seramik parçaları yaygındır fakat günümüzün erken dönemlerinden bir pipo dışında, özellik belirtici form veya dekorasyonu içeren malzeme görülmediğinden, tarihlendirilmeleri zordur. Çok farklı dönemlerden⁷ buluntuların varlığı ve tepenin çoğunu toprakların kaplamış olması, C14'ün olasılıkla tabakalı olduğunu göstermektedir⁸.

6 Geç PPNB-Erken Keramikli Neolitik

7 Neolitik'ten yakın tarihe

8 Neolitik uç dibi ve topuz başı envanterlenerek Adana müzesine teslim edilmiştir.

Yer C15, Gölovası (Yumurtalık)'nın 600 m. güneybatısında, tortul jeolojik yapıdaki yuvarlak tepelerin olduğu alandadır. Bu alan bugün yoğun olarak tarıma alınmıştır. Küçük bir tepenin doruğunda ve yamaçlarında yoğun dağılımlı Roma çanak çömleği içeren, C15'te sigilataalar, *pitos* parçaları ve çatı örtü kiremitleri yer almaktadır. Olasılıkla Roma döneminin bir çiftlik evidir.

Yer C16⁹, Gölovası'nın 1.6km doğusunda, Botaş bazaltının güneybatı, Botaş yerleşkesinin batı kenarı boyunca, kuzey-güney doğrultusunda uzanan, düz tepeli bazalt bir sırtın üstündedir. Batısında Boyalı Derenin ıslak arazileri ve tarlalar, doğusunda orman örtülü vadi ve güneyinde İskenderun körfezi yer almaktadır. Topografik olarak C16 iki kısımlıdır. C16A düz bir tepenin batı tarafı boyunca uzanan bir yamaçtır. Alanın aşağı kesimi, kalın toprak tabakalı, çok hafif eğimlidir; yukarı kısımlar diktir ve daha ince toprak tabakası ve gevşek taşlar ile örtülüdür. İki kısmın malzemeleri farklı karakterde gibi görünmektedir. Alçak yamaçlarda, Neolitik bir uç diğer dilgi aletlerin olduğu yontuk taşlar ile çanak çömlek yer almaktadır. Yukarı yamaçlarda, çakmaktaşı ve obsidiyenden yongalar, dilgiler, dilgicikler ve ilaveten bir Epipalaeolitik geometrik mikrolit tespit edilmiştir. C16B, düz tepe doruğunun kendisidir, ki burada yaklaşık 1600 metre karelik bir alan toprak kaplıdır. Yüzeyde görünür mimari yoktur ama çanak çömlek ve yontuk taşlar, düz tepe doruğu boyunca yoğun olarak yayılmaktadır ve tepenin kenarlarında, bazalt anakaya üzerine oyulmuş birkaç yuvarlak çukur yer almaktadır. Yontuk taşlar bayraklarla yerleri belirlenip, GPS noktaları kaydedilerek sistematik olarak çalışılmıştır. Bu şekilde, çoğunluğu tepenin batısında yer alan, 42 adet yontuk taş (24 adedi çakmaktaşı ve 18 adedi obsidiyen) detaylı olarak kaydedilmiştir. Bir dilgicik çekirdeği, çeşitli yonga, dilgi ve dilgicik aletler C16B'de tespit edilmiş olan buluntulardır. Yontuk taşlar teknik ve tipolojik olarak Geç Neolitik-Kalkolitik ve belki Epipaleolitik dönemleri işaret etmektedirler. Çanak çömlek çoğunlukla Hellenistiktir.¹⁰

Yer C17, Kurtpınar'ın Karatepe mahallesinde, Botaş tepesinin kuzeydo-

9 Yer C16, C17 ve Yer H27 yontuk taş malzemelerinin detaylı değerlendirmesi için bkz. Yükmen Edens basımda a.

10 Neolitik uç dibi (aşağı yamaçtaki C16A) ve Epipaleolitik geometrik mikrolit (yukarı yamaçtaki C16A), Adana Müzesine envanter ile teslim edilmişlerdir.

ğu tarafındaki uzun bazalt bir sırtın üzerindedir. Tepe, kuzey doğuya, kalın toprak tabakalı sedimenter kayaların olduğu alanın içine doğru gitmektedir. C17'nin doğu ve kuzeyinde tarım alanları uzanmaktadır ve tepenin 350m. Güneydoğusunda, su kaynakları çıkmaktadır.

C17 topografik olarak dört kısma bölünmekte olup, C17A tepenin kendi doruğudur. Burada (tarımsal?) terasların izleri görünür durumdadır, fakat toprak tabakası son derece incedir (bazı yerlerde ana kaya yüzeylenmektedir). C17A bayraklar ile, sistematik olarak, tam noktasal kayda geçirmeyi yapacak kadar, oldukça yoğun yontuk taş dağılımı göstermiştir. 213 parça (156 çakmaktaşı, 56 obsidiyen, 1 felsik yapıdataş) 0.9 ha bir alanı kaplamaktadır. Bu materyalde uç parçaları ile dilgicik, dilgi ve yongalar üzerine yapılmış diğer aletler yer almaktadır. Yontuk taşlar tipolojik olarak Geç PPNB-Erken Kera-mikli Neolitik tarihlerini göstermektedirler. Bunlara ilaveten az sayıda Geç Roma çanak çömlek parçaları da görülmektedir. C17B, sırtın, gevşek moloz taş ve toprakların olduğu, ara ara bazaltların yüzeylediği kuzeybatı yamacındadır. Bu yamaçta görülmüş olan yontuk taş ve pişmiş toprak malzemeler, karakter olarak C17A'nın malzemesine benzemektedir ve aynı oturuma at-tirler. C17C ve C17D, C17B'nin kuzeyinde, tepenin daha taban seviyesindeki iki tarım arazisidir. Doğu tarım arazisi olan C17C, sadece çok az geç Roma ve güncel çanak çömleğe sahiptir. Batısı tarım arazisi olan C17D biraz yontuk taş malzeme içermektedir ki, bu malzeme C17A ve C17B'nin malzemesine benzemektedir.¹¹

Yer C18, Gölovası'nın 1.6 km. doğusundadır. Düz doruklu bir tepedir ve güneyi ve batı yamacı, Botaş yerleşkesinin batı kenarı boyunca, kuzey-güney doğrultusunda uzanan bazalt sırtın içindedir. Direk olarak C16.B'nin kuzeyindedir. Boyalı Derenin geçtiği düzlükler ve batıya doğru tarım arazileri, doğuda orman kaplı bir vadi ile güneyde İskenderun körfezi görünmektedir. C18, bir yontuk taş dağılım alanıdır, rötuşlu ve bitki biçme parlamalı parçalar vardır. Malzemelerin tipolojik ve teknik karakteristikleri, tarihleri konusunda Neolitik-Erken Bronz demekten öteye izin vermemektedir.

11 C17.A'dan 9 Neolitik uç, C17.B'den 2 Neolitik uç parçası, ve C17.D'den bir adet kırık Neolitik uç, Adana Müzesi'nde envanterlenmiş durumdadır.

Yer C19, Gölovasına 1.4km kuzeybatıda, Botaş tepesinin güneybatı kenarında, geniş bir bazalt alanın üzerindedir. Batıda, kuzeybatıya doğru 1.6 km. uzanan Boyalı Derenin düzlükleri ve tarım alanları görülmektedir. C19 bazalt anakaya üzerinde iki yuvarlak oyugu ve dağınık vaziyette yontuk taşları içermektedir. Yontuk taşlar arasında yer alan çakmaktaşı ve obsidiyenden dilgi ve yongaların tipolojik karakteristiklerine dayanarak, C19 için, kesin bir tarih değil ama Neolitikten Erken Bronza kadar bir zaman aralığı önerilebilir.

Yer C20, Botaş bazalt formasyonunun güneybatı kenarında, Gölovası'nın yaklaşık 1.7 km. güneydoğusundadır. Botaş yerleşkesinin batı kenarında, kuzey-güney doğrultulu uzanan bazalt sırtın aşağı yamaçlarındadır. Boyalı Dere düzlükleri ve tarım arazileri batı yakınlarda, tam güneyde de İskenderun körfezi yer almaktadır. Burası çatı örtü kiremitlerinin, çanak çömleklerin cam ve öğütme taşı malzemenin yoğunlaştığı bir yerdir. Bir cam parçası Erken Bizans döneminin teknik karakteristiklerini göstermektedir. C20 olasılıkla bu tarihlerin çiftlik evi idi.

Yer C21, Botaş bazalt formasyonunun güneybatı tarafındaki bir sırt üzerinde, Gölovasının yaklaşık 1.7 km. güneydoğusundadır. Tepe Botaş yerleşkesinin batı kenarı boyunca, güney-kuzey doğrultusunda uzanan bazalt sırtın bir kesimidir. Boyalı Dere düzlükleri ve tarım arazileri batıda, doğuda orman örtülü bir vadi, İskenderun körfezi de direk güneyde yer almaktadır. C21, sırtın tepesinde, batı tarafındaki yukarı yamaçlarda saçılı durumda olan taşınabilir arkeolojik malzemeleri ve yuvarlak bir oyugu barındırmaktadır. Taşınır durumundaki arkeolojik malzemeler çakmaktaşı çekirdekler ve gene çakmaktaşı ve obsidiyenden yongalar ile cilalı bir baltadan (serpantin) küçük bir parçayı içermektedir. Diyognastik olmayan birkaç çanak çömlek parçası da buluntular arasındadır. Yontuk taşların karakteristikleri ve tarihlendirmeye yardımcı olmamakla beraber cilalı baltası parçası olasılıkla Neolitik-Kalkolitik çizgisindedir.

Yer C22, E90 otobanının hemen kuzeyindeki Dokuztekné'nin yaklaşık 1.1km kuzey batısında yer alan Baykuş kayasının güney aşağı yamaçlarındadır. Yamacın yarısı kireçtaşı yapıda kayalıktır, diğer yarısı toprak ve orman ile kaplıdır. Doğusu tarlalar ile çevrili olan C22'nin olduğu tepenin aşağı yamaçlarında taş ocağı kalıntıları, daha yukarılarında da kayaya oyma mezarlar (mezar odasına merdiven inişli) vardır. Mezarlarda define kazıları yoğun ola-

rak yapıldığından, tarihlemeye yardımcı olabilecek buluntu yer almamakla beraber, biçimlerine dayanılarak Klasik Dönemlerden Erken Bizansa kadar olabilecek tarihler önerilebilir.

Yer C23, Adatepe'nin güneybatı zirvesinin güney yamacında, Yörükler mahallesine (aynı tepenin kuzey doğusunda) 250 metre uzaklıktadır. Dik bir yamaçtır, yer yer kireçtaşı omuzlar gösterir. Tepe üç taraftan Ceyhan ovasının tarım alanları ile çevrilidir. Yamacın aşağı bölümleri, kireçtaşı kaya çıkıntılarının içinde yuvarlak oyukları, yontuk taşları (çakmaktaşı ve obsidiyen) ve çanak çömlek parçalarını içermektedir. Çanak çömlek, olası Erken Bronz sade mallarından (plain simple ware) bir parça, birkaç Roma kırmızı astarlı parça ve çeşitli Ortaçağ seramiği (sırlı sgraffito, sıraltı boyalı) içermektedir. Yukarı kesimlerde Romanın kırmızı astarlı çanak çömleği daha yaygın hale gelirken, Ortaçağ çanak çömleği azalmaktadır. Tepenin doruğunda mimari var gibi görünse de, detaylar ve tarihlendirmeye kanıt olabilecek herhangi bir şey görmek, yoğun bitki örtüsü nedeni ile mümkün olamamıştır.

Yer C24, Adatepenin ortadaki yükseltisinin güney tarafının eteğindedir, Yörükler mahallesinin yaklaşık 400 m. kuzey doğusundadır. Burada geniş alanlar kireçtaşı çıkıntılar ile kaplı olup, koluvyal toprak örtü son derece incedir. Tepenin tam güneyinde tarım alanları uzandığı C24, kireçtaşı anakayaya oyulmuş çoklu özellikleri içermektedir. Bu özellikleri, şarap işlik yeri kalıntıları, büyük yuvarlak oyuklar, taş ocağı, dikey boşluklar (olasılıkla mezar?) ve görünür bir fonksiyonu olmayan çizgisel görünümüler oluşturmaktadır. Fakat bunlarla ilişkili olabilecek çanak çömlek parçası gibi küçük buluntu görülmediğinden, tarihlendirme yorumsuz kalmaktadır.

Yer C25, Hamdilli'nin 2 km. batısındadır. Adatepe'nin kuzeydoğu yükseltisinin en kuzeydoğu sonundaki kireçtaşı anakayanın üstünde düz bir alandır. Kuzeyinde ve doğusunda Ceyhan ovasının tarım alanları ve birazcık güneyinde de bir kaç kaynak suyu yer almaktadır. Kireçtaşı yüzeylere oyulmuş, yuvarlak oyuntulara sahip, bir çok loculus mezarı içermektedir. Bir miktar diyognastik olmayan yontuktaş (çakmaktaşı ve obsidiyen) ve çanak çömlek parçası ile hemen kuzeyde çatı örtü kiremitlerinin dağılımı görülmüşse de mezarlar veya yuvarlak oyuklar ile direk ilişkili, tarihlendirmeye yardımcı olabilecek taşınır material kültür malzemeleri görülememiştir.

Yer C26, Kuzucak'ın 1.4 km. güneydoğusunda, Eğerlik Tepesinin kireçtaşı kuzey yamaçlarındadır. Bu kesimde yoğun erozyon vardır ve yüzeyin bir çok noktalarında kireçtaşı açıklıklar olsa da, toprak örtü orman ve ağaçlıkların sürekliliğine yetecek kalınlıktadır. Yamaç kuzeyde Ceyhan ovasına yukarıdan bakmaktadır. C26 bir çok "kuyu mezar"ı (yuvarlak baca ya da dikey inişler, ki baca yada dikey inişlerin sonunda oda olup olmadığı açık değil) ve daha az sayıda dromoslu kayaya oyma mezarları içeren bir mezarlıktır. Alanda görülen çanak çömlek parçaları Demir Çağı boyalılarını içermektedir.

Yer C27, Kuzucak'ın 2.3 km. güneydoğusunda, Eğerlik Tepenin tepesine yakın, kireçtaşı vertikal bir çıkıntıya yerleşmiş bir mağaradır. İçeri doğru 20 m. uzunlukta, oldukça yüksek giriş odalı ve daha aşağı doğru iç pasajlıdır. Mağara girişinin önünde bir teras yer almaktadır. Hem terasta ve hem de mağaranın içinde kalın toprak depozitleri bulunmaktadır ve son zamanlarda geniş bir alanın toprağı kazılarak dışarıya yığılmış durumdadır. Mağaranın dışında yüzeyde saçılı durumdaki buluntular arasında obsidiyen bir dilgicik, birkaç çakmaktaşı yonga, bir Ortaçağ (Ermeni) bakır parası¹², küçük bir kurşun levha parçası, diyognastik olmayan çanak çömlek, ve hayvan kemikleri yer almaktadır. Bu buluntular, mağaranın en azından ara sıra, Geç Neolitik ve Kalkolitik dönemlerden (obsidiyen dilgicik) Ortaçağ'a (bakır para) kadar kullanıldığını işaret etmektedir.

Yer C28, Ceyhan-İskenderun otoyolunun kuzeyinde, Karatepe mahallesinin 800m güney doğusunda, iskenderun körfezine 1.8 km. kuzey batıdaki, alçak bazalt tepeliğin üzerinde, tarım arazisi olarak kullanılan alandadır. Yoğun olarak etrafa yayılmış, radyolorit, çakmaktaşı ve obsidiyenden yapılmış yontuk taşları içermekteyse de, bu buluntuların tarihi yorumlanamamaktadır.

Yer C29, Burası Kurtkulağı'nın 2.1 km. kuzeybatısında, Hespek Tepesinin kuzey zirvesindeki kireçtaşı çıkıntısında bir mağaradır. Oldukça alçak ve pek derine ilerlemeyen mağara, görünüşte ince bir toprağı barındırmaktadır. Mağaranın hemen ağzındaki dış teras dardır fakat, Ceyhan ovasına yukarıdan bakan, en azından otların boy atmasına izin verecek miktarda toprak örtüye

12 Bakır para Adana Müzesine envanterlenerek teslim edilmiştir.

sahip, geniş bir düzlük ile birleşmektedir. Terastan ve terasın birleştiği geniş düzlükte görülen çanak çömlek parçaları Geç Kalkolitikte önerse de, bunun dışındaki diğer malzeme diyognastik değildir.

Yer E1, Yukarıburnaz'ın 1km kuzey doğusunda, bazalt yapılı düz bir alandır. Kuzey, doğu ve batısında bazalt sırtlar yükselir ve bu kapalı çukur düz alan yağmur sularını toplar. Taş duvar çevrili avluya sahip tek odalı taş bir evin kalıntısı olabilecek görünür mimari ile ilişkili material kültür malzemeleri mevcuttur fakat diyognastik değildir. Mimarinin mevcut durumu son zamanlara (olasılıkla mevsimsel Yörüklerle) ait olduğunu gösteriyor. Bu yapının birkaç yüz metre güneyinde de, görünür durumu bu yapıdan daha erkene gittiğini öneren diğer bir taş evin izleri yer almaktadır.

Yer E2, Turunçlu'nun 1.1 km. kuzey doğusunda, otoban E91'in tam kuzeyinde, alçak bir bazalt tepenin güneydoğu tarafına bakan yamacının tabanıdır. Alan, kalın toprak örtüye sahiptir ve bugün sürülü bir tarladır. Çakmaktaşı ve obsidiyenden yontuk taş dilgi ve yongaların yayılmış olduğu, 50x30m. boyutlarında bir alandır. Yontuk taşların karakteristiği diyognastik değildir, fakat teknolojik karakteristikleri, tarih olarak Geç Neolitik-Kalkolitik zaman dilimini işaret etmektedir.

Yer H27, Hassa, Ardıçlı, Hacı Hasan Banısında bir yontma taş akümüülasyon yeridir ve sürülmüş üzüm bağları arazisinde yüzeye yayılmış, çakmaktaşı ve obsidiyen yontuk taşları içermektedir. Yontuk taşların arasında iki platformlu çekirdekten alınmış PPNB karakterinde dilgiler mevcuttur. 1 m.den fazla kalınlıkta toprakların kapladığı Hassa bazaltlarının güneyinde bulunmaktadır ve bu bazalt yapının içinde lav tüneli yer almaktadır. Tünel ile yer H27 arasındaki ilişki açık değildir ve toprağın orijininin de tanımlanmaya ihtiyacı vardır. Yontuk taşlara göre yer H27 PPNB'ye götürebilir gibi görünmektedir.

2016 çalışma sezonumuzun sonuç raporunda yukarıdaki bilgiler ile bildirilmiş olan Yer H27, o sezonun son gününün tespiti idi ve tanımlanması tam değildi. 2017 yılı çalışma sezonunda bu alanı yakından çalışmak için gidildiğinde, tespit edilen yontuk taşların karakteri Geç PPNB'yi onayladı¹³. Yer

13 21 adet önemli özelliklerde yontuk taştan ve 1 öğütme taşından oluşan bir material kültür grubu, Hatay Müzesine envanterlenerek teslim edilmiştir.

H27'nin tahmini alanı yaklaşık 150x90 m. (yaklaşık 1.3ha) dir, oval biçimdedir ve aşağı yukarı ortalarında lav tüneli yer almaktadır.

Yer H28¹⁴, Kafir Suyunun (Karasu'ya karışan küçük bir su gövdesi) doğu geçesinde, hafifçe yükselen bir bazalt kabarıklığının güney sonundadır ve Mazmanlı'nın 1.1 km. güney batısındadır. Karasu taşkınlarının alüvyonal ovasında yukarı çıkan bir seri bazalt yükseltiyi içeren, yontuk taş dağılımının olduğu bir alandır. Yontuk taş malzemeler, çakmaktaşı kuvarzitten çekirdekler, yongalar ve dilgileri içermektedir. Biçme izli dilgiler ve diğer biçme izli yontuk taş parçalar tarımsal faaliyetler ile bağlantıları öne sürmektedir. Obsidiyen olmayışı ve buluntu grubunun form göstermeyen karakteristikleri, Erken Bronz'dan daha sonraki tarihleri işaret etmektedir.

YÜZEY SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

*Ceyhan (Adana)*¹⁵

2017 Ceyhan Yüzey araştırmaları öncelikle Ceyhan'daki Botaş bazalt tepesine ve buradaki bazalt alanların hemen kuzeyindeki tepelere odaklanmıştır. Ceyhan merkezinin doğusundaki ovanın kenarlarındaki çakmaktaşı araziler de ziyaret edilmiştir.

14 Yer H28, yer H11'in 400m kuzey batısındadır ve detaylı çalışmak için Yer H24'e gidildiğinde, H24'ün buldozerle yok edildiği görülünce, H11'deki dolmenlerin durumunu da daha yakından gözlemlemek ve alanı kontrol etmek için gidildiğinde tespit edilmiştir. Yer H24, Hassa'nın Mazmanlı mahallesi Kanlıören mezarası, Karadal Yücesi Mevkii'nde yontuk taş akümülayonunun ve dolmenlerin olduğu bir alandır. Mazmanlı'da dolmenler genel olarak 1998 yılından itibaren bilinmektedir (Yükmen 2000a, b, 2001, 2003, 2012), fakat Kanlıören Karadal Yücesi mevkii önceki yılların tespit çalışmalarından bilinmeyen bir alandır. 1x3m alanda 50 civarında yontuk taş, 6x6m alanda 50 civarında yontuk taş, 1x2m alanda 15 civarında yontuk taş olmak üzere üç alanda yontuk taş yoğunlaşması vardır. Ayrıca yontuk taşlar genel olarak alana saçılmış durumdadır. En azından 11 adedi çoğunlukla ayakta olmak üzere, hem bazalt yarmının yukarısındaki düzlüğü kenarında ve hem de yarmının aşağı kesiminde dolmenler mevcutken, yontuk taş akümülayonları sadece yarmının yukarısındaki düzlükte mevcuttur. Yontuk taşlar (?)Epipaleolitik dönemleri işaret etmektedir. Bazalt bir yarma, yarmının tepesinde düzlük alan, alanın güneyinde yarmının tabanında Kafir Suyu dolanıyor ve gene yarmının tabanındaki bazalt yüzeylerdeki çukurluklarda da küçük göletler ve bataklıklar mevcuttur. Burası 2016'da tespit edilmişti, 2017'de detaylı çalışmalar yapmak düşüncesi ile gittiğimizde geniş alanının buldozerlendiğini ne yazık ki gördük. Mevcut olan dolmenler yok edilmiş, çok önemli Epipaleolitik (2017 sezonunda bu alana detaylı çalışma yapmak üzere gidilmesinin nedeni bu idi) yontuk taş alanı olan bu kesim tamamen yok edilmişti.

15 Adana sonuçlarının detaylı değerlendirilmesi için bkz. Yükmen Edens basımında b.

Orta Palaeolitik (Çizim: 1)

2016 sezonunda olduğu gibi, Alt Paleolitik ve Üst Paleolitik yontuk taş malzeme 2017 sezonunda da tespit edilememiştir. 2017 arazi sezonunda tipolojik olarak Orta Paleolitiğe tanımladığımız, sadece 2 adet yontuk taş tespit edilmiştir: 1. Yer C2 ve C6 arasındaki tarımsal teraslarda tespit edilmiş olan, ince tanecikli bazalttan yapılmış bir Lovalva yonga çekirdek, 2. Yer C21’de tespit edilmiş, Lovalva olarak tanımlanabilecek, merkezci dorsal ayırt izli çakmaktaşı bir yonga. Bu yonga, körelmiş yonga ayırt izleri ve kırmızımsı patinası ile, Botaş tepesinde tespit edilmiş olan çakmaktaşı yontuk taş materyal kültür buluntularından daha aşınmış (doğal etkenler tarafından) durumdadır.

Ceyhan’daki Paleolitik buluntuların kıtlığı, tartışılması gereken gerçek bir durumdur. Ceyhan’daki Botaş bazaltları, yontuk taşlar için çok uygun hammadde malzemesi olamayacak kadar büyük taneciklidir. Sahildeki dağlar, biraz radyolorit içeren sedimenter formasyonlardır, fakat görünüşe göre, yontulabilir çakmaktaşıları değildir. Ceyhan ovası boyunca, ana kaya genel anlamda, kalın alüvyonlar altında gömülü olduğundan, EPKİBAP proje alanı, yontuk taş endüstriler için uygun hammadde kaynaklarına uzaktadır. Sakçagözü bölgesinde, Alt ve Orta Paleolitik yontuk taşlar, çakmaktaşı kaynakları yakınında oldukça yaygındır ve bu çakmaktaşı kaynaklardan 4-5 km. sonra buluntular iyice nadirleşmektedir (Garrard vd. 2004). Aynı durum Ceyhan ve Hassa’da da var gibi görülmektedir.

Hammadde kıtlığı, tarih öncesi ekonomilerde önemli bir unsur olmalıydı, ki bunun etkileri Botaş alanında kanıtlıdır. Yer C6’nın küçük bir kesiminde, yüzey çalışmalarımızda birkaç adet yoğun rötuşlu yonga ile küçük yonga çekirdekleri tespit edilmiştir, ki çekirdeklerden biri çoklu vurma platformludur. Bu çekirdeklerden 2.8-3.6 cm.’den daha uzun olmayan yongalar üretilebilir. Bu yongalar tarih olarak, olasılıkla Paleolitik sonrasıdır, fakat, kıtlığın sonucu olarak hammaddenin çok yoğun kullanımını sergilerler. Aynı durumun etkisi Pleistosen’de de var olmalıdır, ki bu, Botaş çevresindeki yontuk taş malzemenin azlığının nedenini anlamamıza yardımcı olabilir.

Epipalaeolitik (Çizim: 2)

Botaş tepesinin batı tarafında iki lokasyonda geometrik mikrolitler tespit edilmiştir. Bunlardan biri, Yer C6'nın yamacının düzleşen bir kesiminde, 30x10 metrelik bir alanda, 7 adet çakmaktaşıdan yontuk parçalar grubunun olduğu alandır. Bu malzemeler, 2 adet geometrik mikrolit, 3 adet rötüksüz dilgi ve 3 adet te yonga parçasından oluşmaktadır. Geometrik mikrolitlerden biri 2.8 cm. uzunluk ve 1.2 cm. genişlikte kavisli sırtlı dilgicik, diğeri ise 2.4 cm uzunlukta ve 1.3 cm. genişlikte budanmış sırtlı dilgiciktir. Tipolojik olarak bu iki geometrik buluntu Erken-Orta Epipaleolitiği tarihlemektedir; Epipaleolitik mikrolitler için sanki biraz büyük gibi olsalar da, bu büyüklüklerde mikrolitler başka yerleşimlerde de dökümanlanmış ve bizim belirttiğimiz tarihlere atfedilmişlerdir (karşılaştırma için bakınız Kadowaki ve Nishiaki 2016).

İkinci lokasyon Yer C16'nın olduğu yamaçların batı yukarılarında ve C16B'nin tepesinin batı kenarındadır. Bu lokasyon prehistorik dönemlerden Hellenistik dönemler boyunca, tekrarlı oturumlar için çekici olmuştur. Bulunmuş olan yontuk taş malzemenin büyük bir oranı (Yer C16B örneklerinin yaklaşık 40%'ı) obsidiyendir ve dilgicikler yoğunluktadır. Obsidiyen dilgiciklerin yaygınlığı, Geç Akeramik Neolitik-Kalkolitik oturumlarının olasılığını güçlendirmektedir. Fakat yukarı yamaçlarda Yer C16'da tespit edilmiş olan bir adet geometrik mikrolit dilgicik bu belirtilen tarihleme ile uyum içinde değildir. 1.3 cm. uzunlukta, 0.6 cm. genişlikteki bu mikrolit dörtgen biçimlidir ve hem tipolojik ve hem de ölçüsel olarak Orta Epipaleolitik'tir. Yer C16A'nın yukarısındaki yamaçlarda ve Yer C16B'ye komşu kesimlerinde tespit edilmiş olan çakmaktaşı dilgiciklerin bazıları da aynı tarihlere atfedilebilir. Bunlara ilaveten C16B'nin batı tarafında tespit edilmiş olan bir dilgicik çekirdek te Epipaleolitik olabilir. Bu çekirdek kalın ve kabuklu bir yonganın proximal sonundan formlandırılmıştır, ki 1.5 cm. uzunluğunda dilgiler verebilir. Kalın bir yonganın proximal bölümünden biçimlendirilmiş benzer bir çekirdek te, Yer C16'nın 400 m. güneyinde Yer C21'de bulunmuştur. Bunlar Adana'dan ilk defa olarak bildirilen Epipaleolitik malzemelerdir.

Akeramik Neolitik (Çizim 3, 4, 5, 6)

Akeramik Neolitik olarak tanımlanan yoğunlaşmış ve(ya) oraya buraya

saçılı durumda yontuk taşların miktarı, Paleolitik malzemeden daha yaygındır.

Yer C17'nin, C17A kısmı, bazalt Botaş tepesinin doğu kenarında, üç yöndeki tarım alanlarına yukarıdan bakan, üçgenimsi bir bazalt sırttır. Bu sırt yüzeyindeki malzemeler, en azından bir teras duvarı, bazı Geç Roma çanak çömleği ile bayağı yoğun dağılımlı yontuk taş parçalardan oluşmaktadır. Yontuk taşlar sırtın kuzey üst tarafı boyunca çok yoğundur ve yamaçlarda (Yer C17.B) da göze çarpar durumdadır.

C17A'nın 0.9 hektarlık bir alanda sistematik olarak, 210 adet yontuk taş malzeme haritaya yerleştirildi. Bu malzemenin 144 parçası çakmaktaşıdan, 59 parçası obsidiyenden ve 7 parçası da diğer malzemelerdendir. Buluntuların yaklaşık yarısını (210 parçanın 102 adedi) dilgi ve dilgicikler oluşturur ve bunların nerede ise üçte biri de rötuşlar ile biçimlendirilmişlerdir (bakınız Tablo: 2). En yaygın olan biçimlendirme, dilgilerin geniş rötuşlar ile uçlara dönüştürülmüşlüğüdür. Tipolojik olarak Amik serilerine aittirler. Uçların çoğu, dilgilerin iç yüzlerinin geniş rötuşlanması, dış yüzlerin geniş alanlarının veya tamamının ise rötuşlanmadan bırakılması ile yapılmışlardır. Amik uçları ile aynı teknikli uçlar C17B'de görülmektedir.

C17A'dan ve aynı zamanda komşu yamaçlardan (C17B) kaydedilmiş olan yontuk taşlar, alanda, bir şekilde, çekirdekten taş yontma işleminin yapıldığının kanıtıdır. Kesin olarak çekirdek (birkaç küçük çakmaktaşı kırığı belki çekirdeklerden kırılmış olabilir), hazırlanmış çekirdeklerden yongalar, omurgalı dilgiler, vurma düzlemi yenileme yongaları ve diğer çeşit üretim artıkları alandaki malzemeler arasında yer almamaktadır. O halde çakmaktaşı dilgiler ve obsidiyen dilgicikler, C17A'ya, halihazırda yapılmış olarak başka yerden getirilmiş olmalıdır.

Amik uçları, C17A için, Geç PPNB ile Erken Keramikli Neolitik dönemleri aralığında bir zamanı (örn. Amiq A-B) önermektedir. Neolitik dönem çanak çömleği burada görülmemiştir, o halde C17A olasılıkla Geç PPNB'ye tarihlendirilebilir.

Diğer Neolitik Buluntular (Çizim: 4, 6)

Botaş tepesi civarında, birbirinden ayrı mesafelerde tek tük Neolitik mal-

zemenin olduğu yerler de vardır. Mesela C6'da Biblos uç parçası ve C14 ile C16A'da da kırık Amik uçları bulunmuştu. C14 ve C16A'da tespit edildiğini belirttiğimiz kırılmış Amik uçları C17'dekiler ile aynı teknikte yapılmışlardır. Bu iç yüzeyi rötuşlama tekniği, Amik uçlarının Ceyhan karakteristiğinde bir versiyonunu tanımlamaktadır (Çizim: 5). Yer C16A'da sırtlı dilgiler, budanmış dilgiler ve biçme cilalı dilgiler de yer almaktadır, fakat bu malzeme Neolitik sonrasına tarihli olabilir. Yer C14'te bulunmuş olan taş topuz başı (Çizim: 5), yalnız Neolitik (örn. Braidwood ve Braidwood 1960, Campbell ve Healey 2011) değil, aynı zamanda Kalkolitik ve Erken Bronz (Rosenberg 2010) bağlamlarda da olabilecek bir buluntudur.

Neolitik Sonrası Yontuk Taşlar (Çizim: 6)

Çakmaktaşıdan ve obsidiyenden dilgi ve dilgicikler, çok az miktarlar halinde, geniş alanlara saçılmış görünmektedirler. Yer C6, C12, C16A, C18, ve C19 çoğunlukla rotuşlu veya biçme cilalı dilgi ve dilgicik parçaları içermektedir. Bu materyaller tipolojik veya teknolojik olarak belli dönemleri belirtmemektedirler. Neolitik olabilecekleri kadar Erken Bronz döneme ait te olabilirler. C21'de bulunmuş olan, serpantinden, cilalı bir baltaya ait küçük bir parça büyük olasılıkla Kalkolitikdir (?).

C16B'de yonga taşmalıklı birkaç kazıyıcı ve biçme cilalı bir sırtlı yonga, dilgiler ve dilgicikler ile daha önce bahsedilmiş olan dilgicik çekirdeği beraber bulunmuştur. Bu malzemeler olasılıkla, buradaki Hellenistik yerleşimden daha önce, dönemlerini kesin olarak belirteemediğimiz birkaç prehistorik oturma temsil etmektedir.

Mağaralar

EPKİBAP 2017 arazi sezonunda, malzemeleri olan iki mağara tanımlandı. Kuzucak yakınında Eğerlik Tepesinde, Yer C27 olarak adlandırdığımız, hem içinde hemde önündeki terasta sedimanları olan geniş mağara bunlardan biridir. Teras yüzeyinden, baskı tekniği ile obsidiyenden yapılmış bir dilgicikten (Neolitik-Erken Bronz) bir Ortaçağ bakır parasına sıralanabilecek buluntular,

mağaranın en azından Holosen sırasında tekrar tekrar kullanıldığını kanıtlamaktadır. Son zamanların bir kaçak kazı çukuru, mağaranın hem içinde ve hem de dışındaki sedimanları bozuntuya uğratmıştır ama sedimanların bir kısmı dokunulmamış haldedir. Mağara Holosen sırasında ve olasılıkla daha öncesindeki oturumların tabakalı birikimlerinin olasılığını sunmaktadır.

Diğeri ise Kurtkulağı yakınında, Hespek Tepesi üzerindeki, C29 olarak adlandırdığımız daha küçükçe bir mağaradır. Mağara, anakaya üzerinde ince bir toprak örtü içermektedir ve içinde civarında yontuk taş içermemektedir. Ceyhan ovasına bakan önündeki geniş düzlük te dahil olmak üzere mağaranın çevresinde bazı çanak çömlek parçaları görülmüştür. Parçalardan biri olasılıkla Geç Kalkolitik, fakat çanak çömlek parçalarının çoğu ya diyognastik değildir ya da günceldir. Mağara, Hespek tepesinin kuzey tarafındaki yoğun taş alımı faaliyetinin tehdidi altındadır.

Dolmenler ve diğer mezarlıklar

2016'da EPKİBAP yüzey çalışmaları sırasında Botaş bazalt tepenin kuzey-batı yamaçlarında dolmenler tespit edilmişti (Yer C2, C4 ve C5). 2017 yılında proje, Yer C2'nin 400 m. Güneyinde, Yer C6'da 28 dolmen daha tespit etmiştir. Bunların 20 adedi yaklaşık 140 m. x 70 m. ölçülerinde bir alanda gruplanmışlardır, diğer altısı, 20'lik grubun 100 m. daha güneyinde daha küçük bir alanda toplanmaktadır. 2 dolmen ise daha da güneyde uzaktadır. Dolmenlerin çoğu, alçak bazalt çıkıntı sırtların üstünde veya yakınında inşa edilmişlerdir ki yapı malzemesi olmaya oldukça uygundurlar. Bir çoğunun yakınında yüzeylerde kültürel malzeme vardır, fakat bu malzemeler zamanın çok uzun aralığını temsil ederler (Epipalaeolitik yontuk taşlardan Orta Çağ sırlı seramiklerine), ki bu dolmenlerin tarihlendirilmesine yardımcı olamamaktadır. Levant biçimsel paralellerine (bkz. Polcaro et al. 2014, Yükmen 2003, Yükmen Edens 2012, Fraser 2018) dayanılarak, Yer C6 (Çizim: 10)'dakiler olasılıkla Geç Kalkolitik veya Erken Bronza verilebilirler.

Yüzey araştırmaları bir seri yerde, kireçtaşına oyulmuş mezarlar tespit etti. Bu mezarlar, dromos girişli oda mezarlar (Yer C14, C22, C26), dikey inişli mezar odaları (Yer C9, C25, C26, olasılıkla C11 ve C24) ve cep mezarlar

(*loculi*) (Yer C25) da dahil olmak üzere farklı farklı formlarda idi. Mezarların hepsi (hatta bazen son zamanlarda), açılmış ve içleri boşaltılmıştır (günümüz define kazısı Yer C22).

Tarım terasları ve ışık yerleri¹⁶

2016 yılında, Botaş bazalt tepenin kuzeybatı yamaçlarındaki, Yer C2 yakınlarında eroze olmuş teras duvarları kaydedilmişti. 2017 yılında bu teraslarda yüzey araştırması yapıldı.

Tepe eteğini, Yer C2 ve Yer C6 arasında, 350x100 m. boyutlarında bir alanı en az 5 uzun teras örtüyordu. Yer C6'nın güneyinde de diğer bir küçük teras sistemi yer almaktadır. Yontuk taş ve farklı dönemlerin çanak çömlekleri, teraslı tepe eteği boyunca geniş bir şekilde yayılmıştır. Yontuk taşlar bir çok çakmaktaşı ve obsidiyen dilgileri içermektedir ki bunlar teknolojik olarak Geç Kalkolitik-Erken Bronz karakterdedirler. Çakmaktaşı dilgilerin çoğu biçme cilalıdır. Bu tarımsal aktivite ile bağlantı olasılığı, teras sisteminin prehisto-rik orijinli olabileceğini önermektedir. Tepe yamacı boyunca Geç Roma çanak çömleği de oldukça yayılmıştır. Teraslar uzun dönemler boyunca kullanılmış olabilir.

Botaş tepesinin kuzeydoğu yamacındaki bazalt sırtta, C17A'da, en azından bir olası teras duvarı görünür durumdadır. Bu terasın tarihi ve C17A'daki Neolitik yer ile ilişkisi anlaşılamamıştır.

Yüzey çalışmalarında tarım veya kırsal aktiviteler ile ilişkili çeşitli özellikler tespit edilmiştir. Kurtkulağı yakınlarında (Yer C.10) ve Adatepe (Yer C24)'de kireçtaşı anakaya üzerine oyulmuş şarap ışık yerleri kalıntıları kaydedilmiştir. Bunlar tarihlendirilmemiştir fakat büyük olasılıkla Roma-Bizans'tır. Bir seri yerleşimde, hem bazalt yapıya (Yer C16B, C19, C21) ve hem de kireçtaşı yapıya (Yer C11, C13, C14, C23, C24) oyulmuş yuvarlak oyuklar bulunmuştur. Yuvarlak oyukların fonksiyonu açık değildir. Aslında birden daha fazla amaçlı kullanımı olabilen yuvarlak oyuklar tarihlendirilememektedir.

16 Tarımsal teraslar ve yontuk taşların detaylı ilişkisi için bkz. Edens basımında.

Yer C9 ve C24'te, ilaveten tarihlendirilememiş taş ocağı izleri bulunmuştur.

Erzin (Hatay) (Çizim: 7)

2017'de, Erzin'de sadece Delihalil bazaltının güney kenarındaki iki yere bakılabilmektedir.

Delihalil'in Yukarıburnaz yakınlarında, oldukça genç ve çok zayıf toprak ve bitki örtüsü içeren, oldukça kırıklı (leçe) alanlar vardır. Bu alanlarda yontuktaşların var olması ihtimali nerede ise yoktur ve çok az geç dönemlerin malzemesi (güncel çanak çömlek) görülmektedir. Yukarıburnaz köyü bitişiğinde biraz toprak örtülü alanlar vardır. İşte buralarda çökmüş taş mimari görülmekte ve yontuk taşlar geniş alanlarda kendini göstermektedir (Yer E1). Bu yontuk taş malzemenin arasında rötuşlu çakmaktaşı dilgiler, obsidiyen bir dilgicik, ve bir sırtlı dilgicik (olasılıkla kırık bir Epipaleolitik kavisli sırtlı dilgicik) yer almaktadır.

Turunçlu yakınındaki bazaltlar, doğal şartlardan çok daha etkilenmiş ve bozulmuş bir görünüme sahiptir ve çoğu toprak örtülüdür. Yüzey araştırması Turunçlu'nun 2 yerinde gerçekleştirilmiştir ve her iki yerde de yontuk taşlar kaydedilmiştir. Turunçlu'nun kuzeyinde, buluntuların sürülü bir tarlada oldukça yoğunlaştığı bir lokalite (Yer E2) yer almaktadır. Bu buluntular arasında biçme cilalı bir çakmaktaşı dilgi, obsidiyen bir dilgicik, çakmaktaşı ve obsidiyenden yongalar ve bir öğütme taşı bulunmaktadır. Turunçlu'nun güneyinde de birkaç çakmaktaşı yonga görüldü fakat buraya yer numarası verilmedi.

Yukarıburnaz ve Turunçlu'da bulunan yontuk taşlar, Delihalil Leçesinin uzandığı alanlarda, Geç Paleolitik ve Erken Holosen'e tarihlendirilebilecek prehistorik yerleşimleri işaret edebilir.

Hassa (Hatay)

2017 EPKİBAP yüzey araştırmaları projesi Hassa'da sadece Kurban Bayramı olmak üzere çok kısa çalışabildi. Fakat bu kısa zamanda, 2017 yılının hedefi olan, 2016 yılında tespit edilmiş iki yerde, Epipaleolitik bileşenlerin

olduğu Yer H24 ile PPNB yerleşimi olan Yer H27’de daha detaylı çalışmalar yapılabildi.

Yer H24’ün2016 yılı çalışma yazından sonra, her ne zaman ise, büyük bir kısmı buldozerlenmiş, ağaçlar dikilmiş, ve bu aktivitelerin sonucu da, 3 lokasyondaki yontuk taş yoğunlaşmasını yok etmii, Epipaleolitik yontuk taşlar ile en az 3 dolmeni tamamen ortadan kaldırılmıştı. H24’ün büyük kısmının yok olduğunu görünce, gene 2016 yılının tespiti olan Yer H11 ziyaret edilmeye karar verildi çünkü buradaki dolmenler de tarım alanları ile çevrili idi. Yer H11 yerinde dokunulmamış olarak mevcuttu. Ekip bu amaçla başladığı dolaşmaları sırasında yeni bir yer tespit etti, Yer H28, ki burada alanda görülen yontuk taşlar olasılıkla Erken Bronz dönemi sonrası tarım faaliyetlerini yansıtıyordu.

Yer H27, Yer 27, 2016 yılının son gününün öğleden sonrasında tespit edilmişti ve sadece kısa bir gözlem yapabilme şansı olmuştu. Bu kısa gözlem iki kutuplu dilgi teknolojisinin varlığı ile PPNB tarihinin olasılığını, kırık bir uçta, tipi ile, Geç PPNB-Erken Keramikli Neolitik olasılığını göstermişti. 2016 yaz sezonundaki hızlı bakışta Erken Neolitik çanak çömleği kendini göstermemişti. Yüzey ekibi 2017 yaz sezonunda, daha detaylı dökümanlamalar için H27 alanına geri döndü.

Yüzeyde görülebilen taşlar 150x90 m. boyutlarında (yaklaşık 1.3 hektar) oval bir alan oluşturmaktadır. Lav tüneli bu alanın merkezine oldukça yakındır. Tünelin açık kısmındaki kesit, 1.1-1.5 metreler arasında değişen ölçülerde kalın bir toprak örtünün bazaltları örttüğünü göstermektedir. Sonuçta, yüzey materyallerinin bu yıl incelenmesi, geçen yıl ulaşılan sonuçları doğrulamış ve güçlendirmiştir.

Çakmaktaşı en çok kullanılan, obsidiyen ikinci en önemli hammaddedir. Her iki malzemeden dilgiler alanda oldukça yaygındır. Çakmaktaşı dilgiler hem tek platformlu ve hemde iki platformlu çekirdeklerden alım yapıldığını göstermektedir. Çakmak taşından birkaç omurgalı dilgi varlığına karşın, çakmaktaşıdan çekirdek görülememiştir. Obsidiyen dilgiler dardır ve teknik olarak çoğu dilgiciktir, olasılıkla baskı tekniği ile yapılmışlardır. Obsidiyen

çekirdek veya üretimi işaret edebilecek herhangi bir atık parça görülmemiştir. Tipolojik olarak yontuk taşlar, kırık uçlar¹⁷; biçme cilalı kırık dilgiler; iki budamalı dilgi üzerine çoklu açılı bir taş kalem; çontuklu dilgiler; kenarları rötuşlu dilgiler; “doğal sırtlı” (kabuklu) bir dilgi; yonga taşımali kazıyıcılar; büyük bir olasılıkla çapa olabilecek, son derece kaba görünümlü, yuvarlaklaşmış kenarlı büyük bir yonga; büyük bir olasılıkla el baltası olabilecek, son taraflarından biri iyice hırpalanmış, iki yüzeyi de rötuşlu kalın bir yonga olmak üzere çok çeşitlidir.

Yontuk taşlara ilaveten alanda, bir seri boşluklu bazalttan öğütme taşları ve ince tanecikli bazalttan büyük bir iç bükey öğütme taşı yer almaktadır (Çizim 8, 9)-. H27 alanında birkaç çanak çömlek parçası görülmüştür, ama bunların arasında prehistorik olarak tanımlanabilecek her hangi bir parça yoktur.

Bu teknolojik ve tipolojik karakteristikler H27’yi Geç PPNB’ye tarihlemektedir. Bu iki kutuplu dilgi çekirdek tekniği kuzey Levant’ta geç PPNA’da görülmektedir ve Geç PPNB’in başları ve ortaları boyunca yaygın hale gelmektedir (Abbès 1998). Teknik Keramikli Neolitiğin en başlarında kullanımda doruk noktasına ulaşmıştır (e.g. Rokitta-Krumnow 2013, Barzilai ve Garfinkel 2006), fakat Hatay’da bu teknik Amik A-B safhaları sırasında ortadan kalkmış gibi görünmektedir (bkz. Crowfoot-Payne 1960). Abu Gosh rötuşlu uçlar Geç PPNB’den Erken Keramikli Neolitiğe kadar uzanan zaman dilimini gösterirler (mesela kuzey batı Suriye’deki Tell el-Kerkh’te, uçlar Neolitikte çok yoğun olarak rötuşlanmışlardır; Arimura 2013: 271).

Akeramik Neolitik yerlerin, Sakçagözü ovasında (Garrard vd. 1996, Garrard vd. 2004) ve Rouj havzasında (Tsuneki vd. 2006), Amiq ovasının kuzey ve güneyinde varlığı bilinmektedir. Braidwood’un Dhahab’taki sondajında, daha geç dönem seviyelerde birkaç Erken PPNB ucu bulunduğunu da birkaç araştırmacının notlarından (örn. Casana ve Wilkinson 2005: 35; Arimura 2007: 149) biliyoruz. Fakat EPKİBAP yüzey araştırması yapıncaya kadar, Akeramik Neolitiğin Amik ovasında (Casana ve Wilkinson 2005: 35; Gerritsen vd.

17 Tanımlanabilir durumda olanlar Amik uçlarıdır; çoğu baskı yoluyla paralel rotuşlar (“Abu Ghosh” rötuşu) ile biçimlendirilmiştir, fakat daha az düzenli rotuşlar da görülür; 11cm uzunluktaki bir uç sonu iki kutuplu dilgi taşımaliğidir

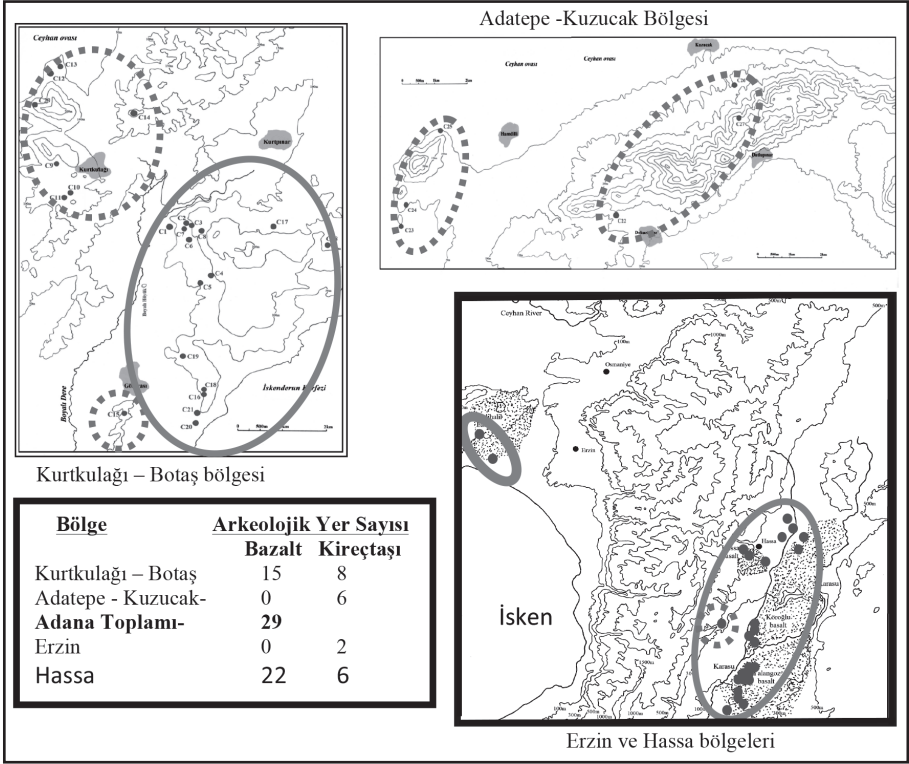
2008) veya daha genel anlamda Hatay'da varlığı bilinmiyordu. Bu nedenden dolayı Yer H27, ve aynı zamanda Yer H18 (bkz. 2016 sezonu raporu)'in tespit edilmiş olması son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

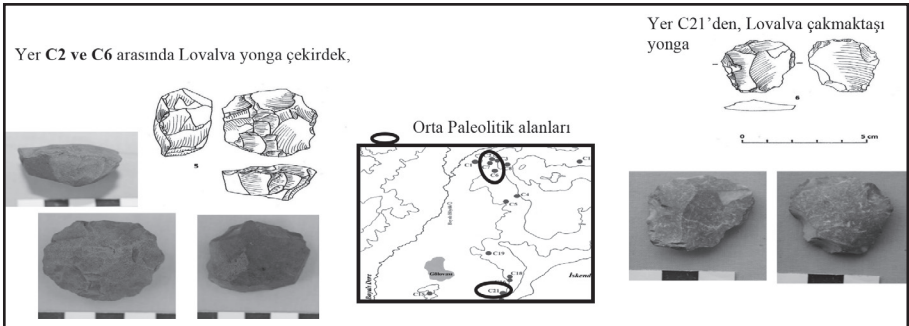
- ABBÈS, F. 1998. Réflexions concernant les nucléus bipolaires et naviformes du Proche-Orient néolithique. *Cahiers de l'Euphrate* 8: 139-150.
- ARIMURA, M. 2007. The lithic industry of the Early PPNB layers at Tell Ain el-Kerkh, northwest Syria. In: L. Astruc, D. Binder and F. Briois (eds.), *Systèmes techniques et communautés du Néolithique précéramique au Proche-Orient*, pp. 137-151. Antibes: Éditions APDCA.
- ARIMURA, M. 2013. Exchange of points in the PPNB: points with the Palmyran retouch from Tell Ain el-Kerkh, northwest Syria. In: F. Borrell, J.J. Ibáñez, and M. Molist (eds.), *Stone Tools in Transition: From Hunter-Gatherers to Farming Societies in the Near East*, 265-275. Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona
- BARZILAI, O. ve Y. GARFINKEL. 2006. Bidirectional blade technology after the PPNB: New evidence from Sha'ar Hagolan, Israel. *Neo-Lithics* 1/06: 27-31.
- BRAIDWOOD, R. ve L. BRAIDWOOD. 1960. *Excavations in the Plain of Antioch I: The Earlier Assemblages Phases A-J*. Chicago: Oriental Institute.
- CAMPBELL, S. ve E. HEALEY. 2011. Stones of the living and bones of the dead? Contextualising the lithics in the Death Pit at Domuztepe. In: E. Healey, S. Campbell, and O. Maeda (eds.), *The State of the Stone: Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics*, pp. 327-342. Berlin: exorient.
- CASANA, J. ve T.J. WILKINSON. 2005. Settlement and landscapes in the Amuq region. In: K.A. Yener (ed.), *The Amuq Valley Regional Projects Volume 1: Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*, pp. 25-65. OIP 131. Chicago: University of Chicago Press.

- CROWFOOT-PAYNE, J. 1960. The flint implements from Tell el-Judaidah. In: Braidwood, R. ve L. Braidwood, *Excavations in the Plain of Antioch I: The Earlier Assemblages Phases A-J*, pp. 525-529. Chicago: Oriental Institute.
- EDENS, C. 2018 basımda. Yontuk Taşlar ve Adana Prehistoryası. II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi. Ed. H. Akça, M. Eraslan, M. Sansar, Ankara: Gece Kitaplığı
- FRASER, J., M. 2018 *Dolmens In The Levant*. Routledge London ve New York
- GARRARD, A., J. CONOLLY, N. MOLONEY, ve K. WRIGHT. 1996. The early prehistory of the Sakçagözü region, north Levantine rift valley: report on the 1995 survey season. *Anatolian Studies* 46: 53-81.
- GARRARD, A, J. CONOLLY, J. MCNABB ve N. MOLONEY. 2004. Palaeolithic-Neolithic survey in the Sakçagözü region of the North Levantine Rift Valley. In: O. Aurenche, M. Le Mièvre, P. Sanlaville (eds.), *From the River to the Sea, The Paleolithic and the Neolithic on the Euphrates and in the Northern Levant*, pp. 145-164. BAR International Series 1263. Oxford: Archaeopress.
- GERRITSEN, F., A. DE GIORGI, A. EGER, R. ÖZBAL, ve T. VORDERSTRASSE. 2008. Settlement and landscape transformations in the Amuq valley, Hatay: A long-term perspective. *Anatolica* 34: 241-314.
- KADOWAKI, S. ve Y. NISHIAKI. 2016. New Epipalaeolithic assemblages from the middle Euphrates and the implications for technological and settlement trends in the northeastern Levant. *Quaternary International* 396: 121-137.
- ÖZGEN, İ. ve M-H. GATES. 1993. Report on the Bilkent University Archaeological Survey in Cilicia and the northern Hatay: August 1991. 10. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* s. 387-394.
- POLCARO, A., J. MUNIZ, V. ALVAREZ ve S. MOGLIAZZA. 2014. Dolmen 317 and its hidden burial: An Early Bronze Age I megalithic tomb from Jebel al-Mutawwaq (Jordan). *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 372: 1-17.
- ROKITTA-KRUMNOW, D. 2013. The significance of long blade caches and deposits at Late Neolithic Shir, Syria. In F. Borrell, J. Ibáñez, M. Molist (eds) *Stone Tools in Transition: From Hunter-Gatherers to Farming Societies in the Near East*, pp 231-245. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

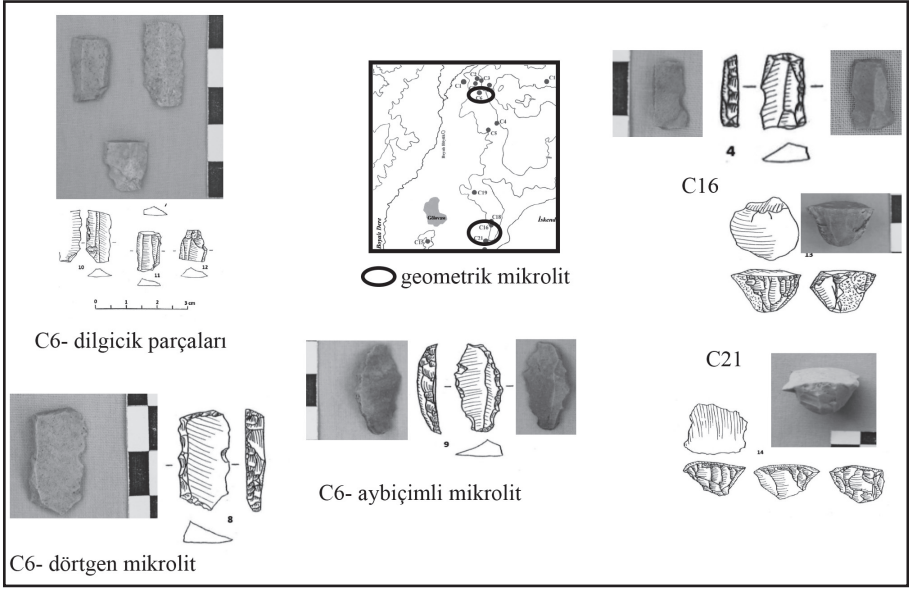
- ROSENBERG, D. 2010. Early maceheads in the southern Levant: a “Chalcolithic” hallmark in Neolithic context.” *Journal of Field Archaeology* 35: 204-216.
- TSUNEKI, A., M. ARIMURA, O. MAEDA, K. TANNO, ve T. ANEZAKI. 2006. The Early PPNB in the north Levant: a new perspective from Tell Ain el-Kerkh, northwest Syria. *Paléorient* 32(1): 47-71.
- TÜLEK, F. 2012b. 2010 yılı Osmaniye ili arkeolojik araştırmaları. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, s. 491-504.
- YÜKMEN, B. 2000a. 1998 yılı Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kars illeri yüzey araştırması. 17. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, s. 293-300
- YÜKMEN, B. 2000b. Hatay dolmenleri. *Arkeoloji ve Sanat* 96: 18-21.
- YÜKMEN, B. 2001. 1999 yılı Adıyaman, Kahramanmaraş, Hatay, Kars illeri yüzey araştırması. 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, s. 151-156.
- YÜKMEN, B. 2003. *Anadolu Megalitleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Dolmenleri Işında*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- YÜKMEN EDENS, B. 2012. Dolmens of Hatay (southern Turkey) and their connections in Anatolia and the Levant. *Levant* 44(2): 186-204.
- YÜKMEN EDENS, B. 2018 “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları” Projesi 2016 yüzey araştırmaları sezonu. 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 1. Cilt, s. 225-246
- YÜKMEN EDENS, B. Basımda a. Basalt landforms and the prehistory of eastern smooth Cilicia and northern Hatay. Anatolica
- YÜKMEN EDENS, B. 2018 basımda b. “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları Projesi” Adana çalışmaları. II. *Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi*. Ed. H. Akça, M. Eraslan, M. Sansar, Ankara: Gece Kitaplığı.

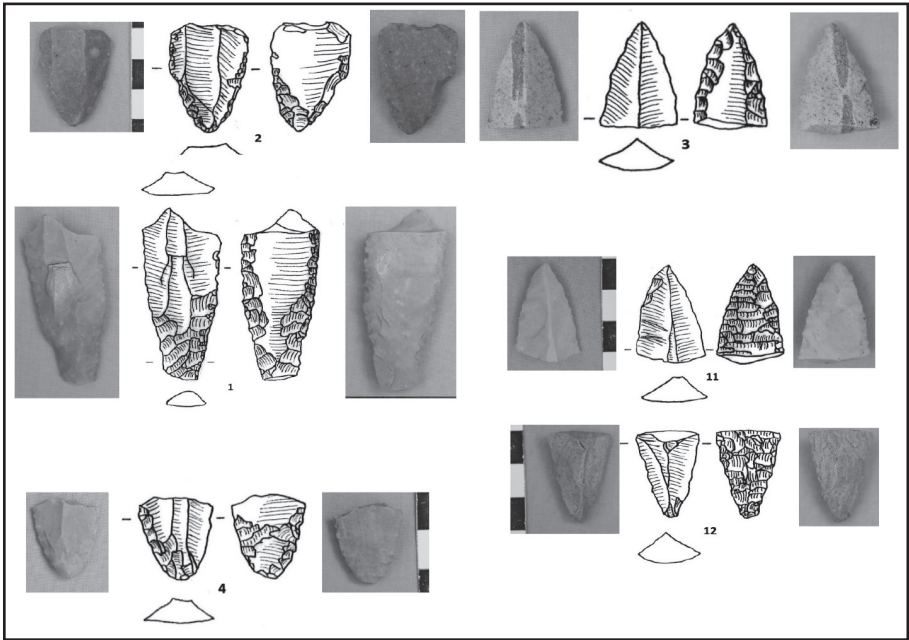
Harita 1: 2017 yılı araştırma alanları ve Jeomorfolojik yapı ilişkisi.

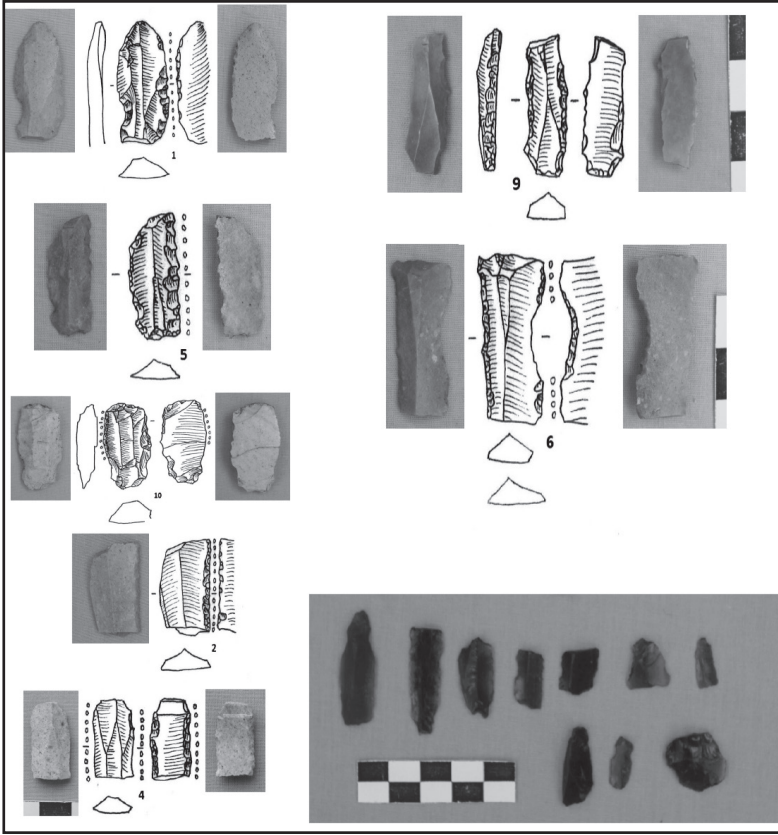
Çizim 1: 2017 yılı orta paleolitik tespitleri.

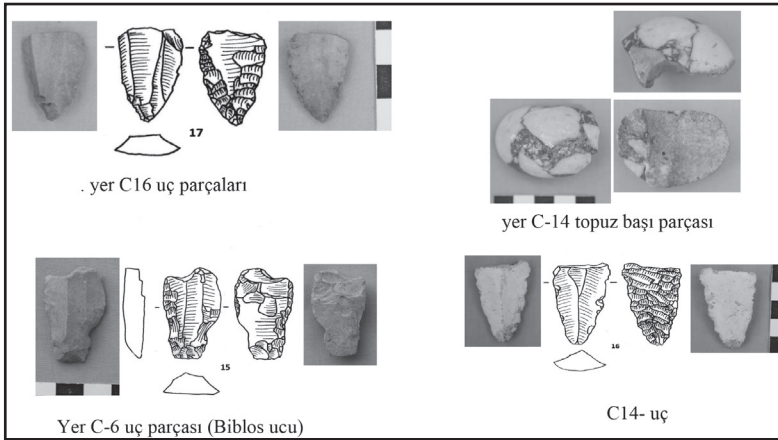
Çizim 2: 2017 yılı orta epipaleolitik tespitleri.

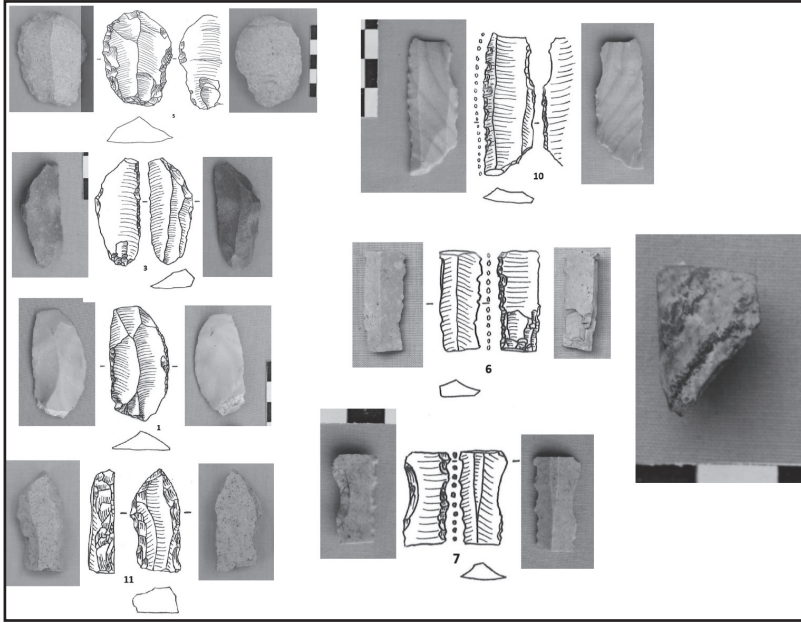
Çizim 3: C17 - Akeramik neolitik B uçları.

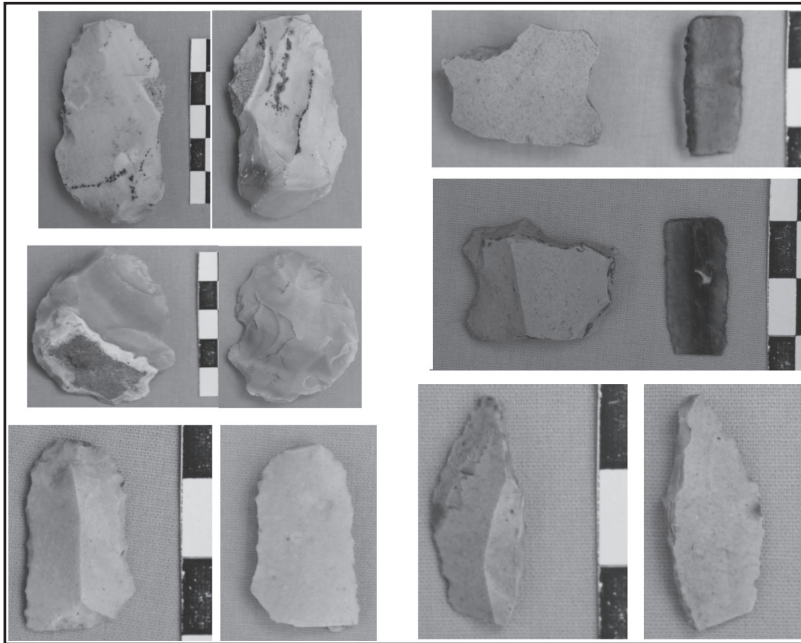
Çizim 4. C17- Akeramik neolitik B - uç olmayan objeler.

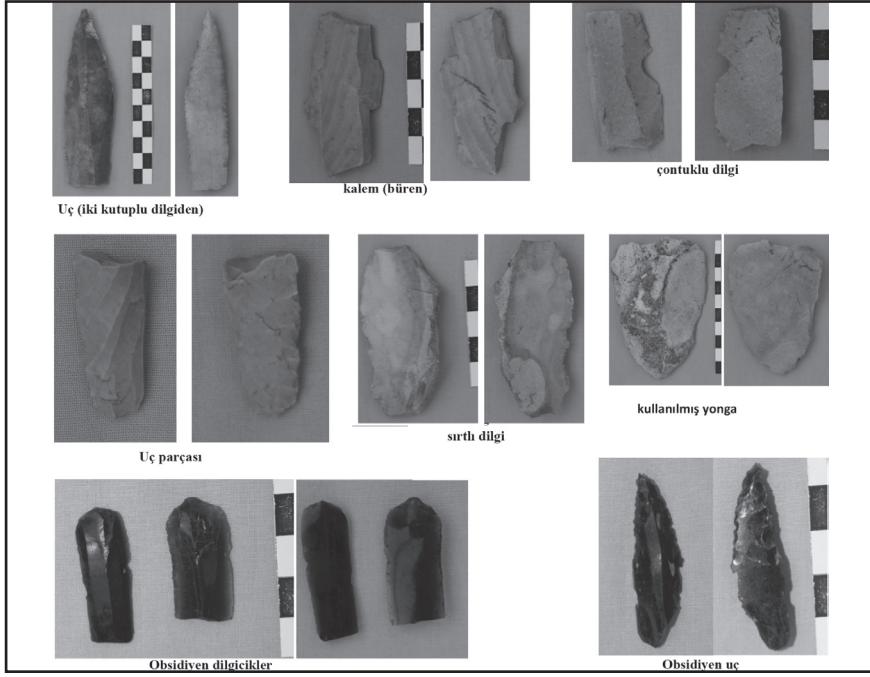
Çizim 5: Neolitik Uçlar (Ceyhan karakterli Amik Uçları) ve dönemi belirsiz bir topuz başı

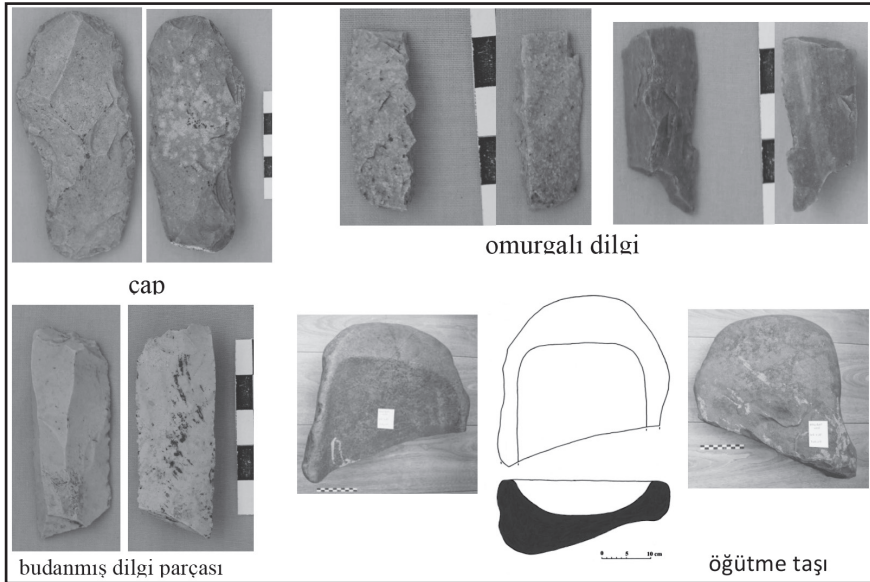
Çizim 6: Seramikli neolitik veya sonrası yontuk taşlar - Botaş'ın batısı.

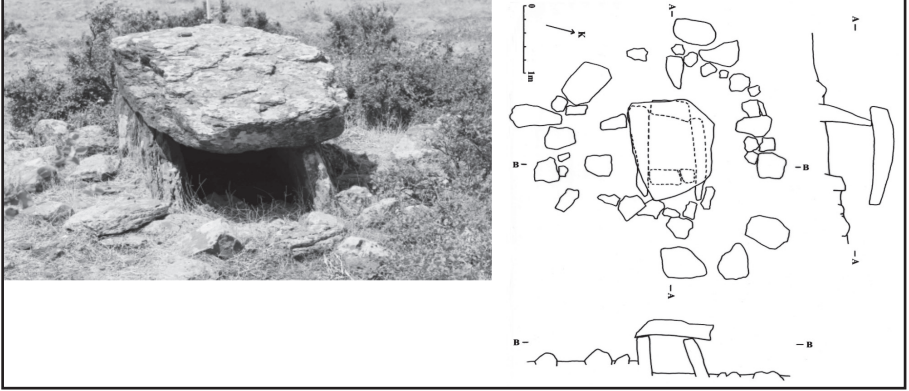
Çizim 7: Yer E1 ve Yer E2 Yontuk taş buluntuları.

Çizim 8: H27- Akramik Neolitik B Yontuk taşları.

Çizim 9: H 27 Akramik neolitik buluntuları.

Çizim 10. Ceyhan Dolmen örneği, Yer C6.

ARKEOLOJİK VE EPİGRAFIK BULGULAR IŞIĞINDA VAN GÖLÜ HAVZASI URARTU DÖNEMİ YOL GÜZERGAHLARI 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI: TUŞBA VE MURADIYE İLÇELERİ ÇALIŞMALARI

Bilcan GÖKCE*

Bülent GENÇ

Esra KAÇMAZ LEVENT

Van Gölü Havzası, Urartu Dönemi Yol Güzergâhları YüzeY Araştırması, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02.08.2017 tarih ve 156537 sayılı oluru ile 05.09.2017-19.09.2017 tarihleri arasında yapılmıştır¹. YüzeY Araştırması 2017 yılı çalışmaları Van İli Tuşba ve Muradiye ilçelerinde yürütülmüştür. Araştırmada Urartuların başkenti Van Kalesi'nin bulunduğu Van Ovası'nın kuzeyinde bulunan Tuşba İlçesi ve buradan Muradiye Ovası'na açılan yol güzergâhları izlenmiştir. Bu güzergâhlarda önceki çalışmalarda tespit edilmiş olan merkezler tekrar ziyaret edilmiş ve son durumları belgelendirilmiştir. Yine aynı güzergâhta bulunan yeni merkezlerde incelenerek kayıt altına alınmıştır.

YüzeY araştırması için değerlendirmiş olduğumuz Van İli Tuşba ve Muradiye İlçeleri Urartu'nun doğuya, batıya ve kuzeye giden yollarının geçtiği

* Dr. Öğr. Ü., Bilcan GÖKÇE, İğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Proto-história ve Önya Arakeolojisi Anabilim Dalı, Şehit Bülent Yurtseven Kampüsü, İğdır/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Ü., Bülent GENÇ, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Mardin/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Ü., Esra KAÇMAZ LEVENT, Batman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Batman/TÜRKİYE.

1 Araştırma izni için Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne; finansal destek sağlayan Türk Tarih Kurumu Başkanlığı ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne teşekkür ederiz. Ayrıca ekip üyeleri, Dr. Öğr. Ü. Bülent GENÇ, Dr. Öğr. Ü. Esra KAÇMAZ LEVENT, Dr. Öğr. Ü. Ebru AKKÖPRÜ (Coğrafyacı), Arkeolog Hatice Değirmencioglu, Arkeolog Suat AYAKAN ile Bakanlık temsilcisi Seyithan AYDEMİR'e katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz.

noktada yer alması açısından önemlidir. Tuşba İlçesinde yol hatlarının batıda Van Gölü, doğuda ise Erçek Gölü'nden ötürü kuzeye yönelmek için zorunlu olarak Tımar Düzlüğünden geçtiği görülür². Bu yol güzergâhı üzerinde Poğanis (2300 m.), Haneke (2450 m.), İsabey Dağları (2837 m.) ve Ereni/İreni (2250 m.) dağları gibi önemli yükseltiler vardır. Güzergâh üzerinde doğudan batıya doğru akan Karasu (Aplanganis) Deresi Van Gölüne karışır³ (Bkz. Harita: 1). Yüzey Araştırmasında kuzey yönüne ilerleyen iki hattın tespiti yapılmıştır. Bunlardan Pirgarip-Aliler hattı Aliler Kalesi önüne çıkmaktadır. Diğer hat ise Karasu Deresini izlemektedir.

Karasu Vadisi Kuzey Yol Güzergâhı: Bu hat üzerindeki incelediğimiz ilk Urartu merkezi Van İl merkezinin yaklaşık 6 km. kuzeyinde bulunan Kalecik Kalesidir⁴ (Harita: 1; Resim: 1). Kale bugüne kadar birçok bilimsel çalışmaya konu olmuştur⁵. Kalker bir kayalık üzerine inşa edilmiş olan kale kuzey-güney yönünde 69 m. uzunluğunda olup iki kayalıktan oluşur. Güneydeki kayalığın genişliği 19 m., kuzeydeki kayalığın genişliği 15 m., ortada sarnıcın olduğu bölümde ise genişlik 8 m.dir. Üst kısımda kayalığın bütün çevresinde bulunan temel yatakları basamaklarla teraslandırılmıştır. Kalenin üst kesiminde iki adet basamak vardır. Bunlardan doğudaki 60 cm. x 2 m. ölçülerindedir. Batıdaki 80 cm. x 1 m. boyutlarındadır. Batı yöndeki sur yatağı 5.65 m. uzunluğunda olup 7 basamaklıdır. Kalenin orta kısmının doğu tarafında bir adet de sarnıç bulunmaktadır (Resim: 1). Sarnıcın güneybatı ve güneydoğu köşelerinde 45x50x60 cm. ebatlarında birer üçgenimsi çıkıntı mevcuttur. Ayrıca sarnıcın ağız çapı doğu batı yönünde 2.55 m. kuzey güney yönünde 2.50 m. ebatlarındadır. Sarnıçta 19 m.den sonra su başlamaktadır. Ulaşılabilen derinlik 19 m.dir. Suyun bulunduğu seviyeden 3.60 m. yüksekliğinde doğu yönündeki kayaya bir tahliye kanalı (?) verilmiştir. Bu tahliye kanalı 1.30x1.20 m. ölçülerindedir. Tünelin 15. basamağının sonunda içerde 1.70x1.75 m. boyutlarındadır. Burası kemer şeklinde olup 80 cm. genişliğindedir. Söz konusu kemere kaya yarığından dolayı ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Zeminde 10. ba-

2 Gökce ve Genç: (Baskıda).

3 Saraçoğlu 1989: 460.

4 X: 4267866.8995, Y: 355144.7514 ve kot: 1799.2 m.

5 Burney 1957: 37-53.

samaktan sonra 15 basamak boyunca sağ tarafında düzleşme görülmektedir. Tahliye kanalı 2.5 m. uzunluğunda, genişlik zeminde 20-10 cm., üstte 70 cm., derinlik 70 cm.dir. Sarnıcın zemini 4.10x3.00 m. ebatlarındadır. Zeminden itibaren 3 m. uzunluğunda 8 sıra merdivenden sonra 2.60 m. uzunluğunda 50 cm. derinliğinde 15-20 cm. genişliğinde olan basamakların sayısı 15 tanedir. Toplam basamak sayısı 40 adettir. Kalenin güneyinde kaleden bağımsız ve Van Kalesini görecektir şekilde yapılmış bir kaya parçasında 1 m. yüksekliğe sahip “T” biçimli niş yer almaktadır (Resim: 1). Kale konumu itibariyle Van Kalesi’ne inen kuzey yol güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Böylelikle hem kalenin küçük boyutlu olması hem de konumu burasının bir gözetleme kulesi işlevi gördüğünü düşündürmektedir.

Kalecik Kalesi’nin doğu ve batı tarafında devam eden yol güzergâhı daha kuzeyde birleşerek modern ana yolu takip eder (Harita: 1). Yol Yeşilköy düzünü geçtikten hemen sonra Karasu (Aplanganis) Deresi’ne ulaşır. Karasu Deresi’ni geçtikten hemen sonra güzergâh kuzey ve doğu olmak üzere ikiye ayrılır. Doğuya giden hat Karasu Vadisi’ni doğuya doğru takip ederek Gülsünler Mahallesi’ne gelir. Karasu Vadisi’nin hemen güneyinde bulunan mahalle merkezinin 500 m. doğusunda, Demir Köprü Mevkii’nde Gülsünler Höyüğü konumlanmaktadır⁶ (Harita: 1; Resim: 2). Höyük bölgede daha önce yapılan yüzey araştırmalarında incelenmiştir⁷. Ayrıca höyük burada bulunan kum ocağı tarafından büyük tahribata uğramıştır⁸. Höyük yüzeyinden topladığımız ve incelediğimiz çanak çömlekler dönemsel olarak İlk Tunç Çağ ve Demir Çağına (Urartu) aittir. Bu manada höyüğün Urartu’nun kuzeye ve doğuya açılan yol hattının uzandığı Karasu Vadisi’nde önemli bir istasyon olduğu kanaatindeyiz.

Gülsünler Höyükten sonra Karasu Deresi’nin güney kenarına kurulmuş Kasımoğlu (Günents) Mahallesi’ne ulaşılır. Burada Urartu Kralları İşpuini ve oğlu Minua’nın baba-oğul ortak krallık dönemine ait (M.Ö. 820-810) olan bir sefer steli bulunmuştur. Urartu’nun kuzey seferlerini (Kars-Ağrı yöresi) konu

6 X: 4283060.9989, Y: 359676.2555 ve kot: 1755.7 m.

7 Özfırat 2012: 156; Özfırat 2015: 3.

8 Höyükteki bu tahribat Van Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ile Van Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü’ne bildirilmiştir.

edinen stel bugün Van Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Kasımoğlu Mahallesi'nden sonra yol güzergâhı, Karasu Deresini takiben doğuya doğru Adıgüzel, Satıbey ve Koçköy Mahallelerinin olduğu hattı izler. Koçköyden sonra Karasu'nun derin bir vadiden aktığı görülmektedir. Bu vadiden kuzeydoğuya doğru ilerleyen Karasu Deresi kanyonunun orta kesimlerinde Siyahtaş Kalesi bulunmaktadır⁹. Kale, Değirmenözü Mahallesi'nin 1 km. kuzeybatısında yer alan andezit kayalık üzerinde yer alır (Resim: 3). Kayalığın zirve kısmında tüm Karasu Kanyonunu gören 1 m. genişliğinde 2.5-3 m. uzunluğuna sahip duvar izlerinin tespit edilebildiği bir yapıya ait kalıntılar söz konusudur. Burası boyutları ve konumu itibarıyla bir gözetleme kulesi olarak değerlendirilebilir.

Değirmenözü etabından sonra kuzeydoğuya ilerlemeye devam eden yol Karasu Vadisi'nin Sarıme Mehmet Ovası'na çıkmaktadır. Burada Muradiye İlçesi'ne bağlı Kuşçu Mahallesi sınırları içindeki Kuc ve Harabe Kaleleri ekibimizce incelenmiştir. Kuç Kalesi, Kuşçu Mahallesi'nin batısında, Karasu Kanyonunu tutan yüksek bir tepe üzerinde yer almaktadır¹⁰ (Harita: 1; Resim: 4). Merkez doğu batı yönünde 29.44 cm., kuzey güney yönünde 37.90 m. ölçülerindedir. Kalenin yapımında yerli malzeme andezit kullanılmıştır. Etrafı surlarla çevrili olan kalenin batı sur duvarı 2 m. kalınlığındadır. Batı surun da 4 tane bastiyonu vardır. Bunlardan güneybatı uçtaki bastiyon ana kayadan yapılmıştır. İlk bastiyon 3.64x3.76x2.73 m.; ikinci bastiyon 3.30x2.90x2.80 m.; üçüncü bastiyon 2.90x3.5x2.70 m.; dördüncü bastiyon 2.5x3.5x2.10 m. boyutlarındadır. Birinci bastiyon ile ikinci bastiyon arasındaki mesafe 8.40 m.; ikinci bastiyon ile üçüncü bastiyon arasındaki mesafe 4.00 m.; üçüncü bastiyon ile dördüncü bastiyon arasındaki mesafe ise 9 m.dir. Kale ve çevresinde az sayıda Demir Çağ (Urartu) seramiği bulunmuştur. Harabe Kale ise Sarıme Mehmet Ovası'nda bulunan Muradiye İlçesi, Sürüyolu (Pirsolan) Mahallesi'nin doğusunda bulunan bir tepe üzerine inşa edilmiştir¹¹ (Harita: 1; Resim: 5). Yerleşim daha önceki çalışmalarda tespit edilmiştir¹². Kalede yer yer sur te-

9 X: 4292674.5002, Y: 371795.2024 ve kot: 2218.6.

10 X: 4295827.6981, Y: 379544.7455 ve Kot: 2219.0 m.

11 X: 4293939.8093, Y: 386650.7088 ve Kot: 2067.2 m.

12 Özfırat ve Marro 2007: 145.

melleri izlenmektedir. Kalenin güney yamaçlarında basamaklı temel yatakları oluşturulmuş ve bunların altı sırası görülebilmektedir. Bu kale hem kuzey hem de doğuya giden yol hattını tutmaktadır.

Karasu Vadisi kuzey yol güzergâhı Kuşçu Mahallesi'nde yani Sarı Mehmet Düzlüğünün batı ucunda kuzeye dönmek suretiyle Karasu Deresi'nden ayrılır. Buradan Hesentap Dağının doğu eteklerini kuzeye doğru Erişen (Dambat), Esenkoç (Kebabık) ve Otlakbaşı hatlarını izleyerek devam eder ve buradan Muradiye Ovası'na yani Topuzarpa Mahallesi'ne çıkan Avgaris Vadisi'ne ulaşır. Bu vadinin başlangıcında doğal bir tepe üzerinde Avgaris Kalesi tespit edilmiştir¹³ (Harita: 1; Resim: 6). Yine Sarı Mehmet Ovası'ndan kuzeye giden yol hattı Otlakbaşı Mahallesi'nin batısında bulunan vadi üzerinden Kelle Mahallesi'nin doğusunda bir kale daha uzanmaktadır¹⁴ (Harita:1; Resim 7). Kelle olarak adlandırılan kalenin etrafı kireçtaşıdan sur duvarları ile çevrilidir. Kalenin kuzey surunda bir bastiyon söz konusudur. Ancak bastiyon tahribat görmüştür. Duvarlar tamamen yıkık durumdadır. 3 sıra taştan oluşan bastiyon 1.50 m. uzunluğunda ve 90 cm. yüksekliğindedir. Duvarında 60 cm. çıkıntısı bulunmaktadır. Kuzeybatı yamacında ise bol sayıda çanak çömlek tespit edilmiştir. Bu alan büyük olasılıkla nekropoldür (?).

O. Belli, bu yol güzergâhı için engebeli bir araziye sahip Akbulak (Aprak)-Uluşar (Korsot) hattını önermiştir.¹⁵ Ancak Esenkoç (Kebabık), Otlakbaşı (Mezre)-Topuzarpa (Anguzek) hattı Muradiye Ovası'na ulaşmada daha uygun görünmektedir¹⁶. Nitekim bu güzergâh Topuzarpa Mahallesi'nin hemen karşısında bulunan Körzüt Kalesi önlerine çıkmaktadır. Hattın Topuzarpa'dan geçmiş olacağına dair bir diğer kanıt burada 19.yüzyılın sonlarında bulunmuş fakat sonradan kaybolmuş Urartu Kralı Minua'ya (M.Ö. 810-785/80) ait çivi yazılı bir stelin varlığıdır¹⁷. Nitekim yüzey araştırmamızda yüz yıldan sonra bu steli yeniden keşfettik (Resim: 8).

13 X: 4302673.1135, Y: 384976.2418 ve Kot: 2115.0 m.

14 X: 4303650.9099, Y: 382008.3218 ve Kot: 2318.1 m.

15 Belli 1977: 105 vd.

16 Gökce ve Genç: (Baskıda).

17 Gökce ve Genç: (Baskıda).

Pirgarip-Aliler Kuzey Yol Güzergâhı: Bu yol güzergâhı Van Ovası'ndan başlayıp Kalecik Kalesi'nin batısından Van Gölü kıyısını takip ederek Tımar Düzlüğüne ulaşır (Harita: 1; Resim: 9). Tabanlı Mahallesi'nden sonra modern karayolunu takiben Gedikbulak (Canik) Mahallesi'nin güneydoğusundan kuzeye ilerleyen hat burada Karaağaç'a bağlı Tutumlu Mezrası sınırları içinde yer alan Aliler Kalesi'nin önünden geçmektedir. Kale, Canik Vadisi'ni tutan bir tepe üzerindedir¹⁸ (Harita: 1; Resim 10). Mimarisi, seramikleri ve birkaç işaretten oluşan kırık bir Urartu sütun kaidesindeki yazıtından anlaşılacağı üzere bir Urartu Kalesidir. Vadi üzerinde oldukça stratejik bir noktada bulunan Aliler Kalesi'nin yapılış amacının güzergâhı tutmak ve ikmal amaçlı olduğu söylenebilir¹⁹. Bunun devamında ilerleyen hat hemen göl kıyısı ya da Ermişler (Derebelek) Mahallesi'ni takip ederek Panz Düzlüğüne çıkmaktadır. Bu düzlükten sonra yol hattı modern karayolunu takiben Çakırbey eşiğini geçtikten sonra Muradiye Ovası'nın güneybatı ucundaki Ovapınar Mahallesi'ne ulaşmaktadır.

Yüzey araştırmamızda söz konusu iki güzergâhın yanı sıra Van Kalesi'nden başlayarak sahil şeridini kuzey yönünde takip eden yol hattı da incelenmiştir. Bu hat üzerinde Van Gölü kenarında bulunan Bardakçı Mahallesi'nden sonra daha içlerde kalan Topaktaş (Mermit) Mahallesine gidilmiştir. Burada mahallenin batısında bağımsız bir kireçtaşı üzerine bir kale inşa edilmiştir²⁰ (Harita: 1; Resim 11). Bu kalenin bulunduğu kayalığın güneybatı kısmında "T" biçimli bir niş vardır. Kayalığın tepe kısmının kuzeyinde kaya basamakları görülmektedir. Ayrıca tepe kısmında bir adet sarnıç bulunmaktadır. Kayalığın güneydoğu ucunda ikinci bir "T" nişi daha yer almaktadır (Resim 11). Diğer nişten farklı olarak ikinci nişin zemin kısmında yuvarlak oyuk ve bu oyukla bağlantılı dışa doğru devam eden bir akıtma drenajı görülmektedir. Nişin alın kısmında iki adet oluk vardır. Küçük bir kaya yapısı olan bu yapı büyük bir ihtimalle yol hattını tutan gözetleme kalesi olarak kullanılmıştır.

18 X: 4301936.4174, Y: 368662.4981 ve Kot: 1802.8 m.; Kale daha önce bölgede yapılmış olan çalışmalarda tespit edilmiş ve tescillenmiştir.

19 Gökce ve Genç: (Baskıda).

20 X: 4274471.8666, Y: 346739.7840 ve Kot: 1730.1 m.; Mermit (Topaktaş) daha önce bölgede yapılmış olan çalışmalarda tespit edilmiş ve tescillenmiştir.

Topaktaş'tan sonra Çitören (Anmeşat) Mahallesi'ne ulaşılmış ve buradan da sahil güzergâhı takip edilmiştir. Burada Çarpanak Adasının karşısında bulunan tepede bir kaya mezarı tespit edilmiştir²¹ (Harita: 1; Resim: 12). Tek odalı mezar dikdörtgen bir girişe sahiptir. Mezarın güneybatı duvarında 1.5 m. uzunluğunda 80 cm. genişliğinde tavana kadar devam eden klinevari bir niş bulunmaktadır. Mezar konglomera kayalık içine inşa edilmiştir. Duvarlarında 3 adet üst kısmı apsidal niş yer almaktadır. Kapının sol üst köşesinde kapı milinin oturduğu 13-14 cm. çapında yuvarlak bir oyuk görülmektedir. Buradan sonra kıyı şeridi takip edilerek Mollakasım Mahallesi üzerinden Ağartı (Ayanis) Mahallesi'ne ulaşılmıştır. Burada bulunan ve kazısı devam eden Urartu Kalesi önünden geçen kıyı hattı izlenmiştir. Ayrıca burada kalenin doğusundan tepeleri aşarak Tımar Düzlüğüne ulaşan ara güzergâh ve bu hat üzerinde bulunan tescilli Garibimtepe Kalesi incelenmiştir²². Ağartı Mahallesi'nden sonra Özyurt Mahallesi ondan sonra da önceden tespiti yapılan bir Urartu Stelinin bulunduğu Dağönü (İreni) Mahallesi'nden geçilerek Yeşilsu (Amok) Mahallesi'ne ulaşılmıştır. Nitekim burada bulunan ve bölgede yapılan daha önceki çalışmalarda tescillenmiş Amik Kalesi ekibimizce yeniden incelenmiştir²³. Kale kireçtaşından bağımsız büyük bir kaya üzerine inşa edilmiştir (Harita: 1; Resim: 13). Van Gölü'nün hemen kıyısında bulunan kale kayalığı kıyı hattını keser. Burada bulunan "T" biçimli niş belgelenmiştir. Amik Kalesi'nden sonra gölün kıyıları takip edilerek Halkalı (Hıciş) Mahallesi, Döşeme (Tevleder) Mezrası ve Yaylıyaka (Adır) Mahalleleri takip edilerek Gedikbulak (Canik) Vadisi'ne varılmıştır. Burada yol hattı kuzeye giden Karasu Vadisi güzergâhı ile birleşir.

Yüzey araştırmamızda Muradiye Ovası'nın güneybatı ucunda Bendima-hi Deresi'nin göl sularına karıştığı noktada yer alan Karahan Mahallesi'nde Urartu Kralı Minua (M.Ö. 810-785/80) dönemine ait ve 3 tanesi yazıtlı Urartu yazıtları tespit edilmiştir. Bu mahalleden sonra ovanın güneybatı ucundan hareketle doğuya doğru gidildiğinde daha önce bilinen²⁴ Ovapınar (Üzerlik-

21 X: 4277293.2167, Y: 338871.6529 ve Kot: 1830.9 m.

22 Derin ve Sağlamtemur 1998: 15-23.

23 X: 4296855.3810, Y: 351749.8879 ve Kot: 1686.6 m.

24 Özfırat ve Marro 2007: 5-7, 9-10, 14.

tepe) Höyüğü değerlendirilmiştir²⁵ (Harita:1; Resim: 14). Höyükte çok sayıda Urartu çanak çömlek parçasının olduğu görülmüştür. Yerleşme olasılıkla Bendimahı Deresi'nden geçiş noktasını oluşturmaktadır. Bu mahalleden sonra Kocasaban (Sımtatos), Topuzarpa ve Uluşar (Körzüt) Mahallelerine gidilmiştir. Bu mahallelerde yıkılmış eski kilise taşları ve vatandaşlara ait ev ve bahçelerde Urartu yazıtları tespit edilmiştir. Bundan sonra Muradiye Ovası'nın güneydoğusunda bulunan Körzüt Kalesi incelenmiştir. Kale, Muradiye Ovası'ndaki Urartu'nun en önemli yatırımı olup bölgede daha önce yapılmış olan çalışmalarda tespit edilmiş ve tescillenmiştir²⁶ (Harita: 1; Resim 15). Araştırmamızda Karahan Mahallesi'nin kuzeyi üzerinden Van Gölü sahili takip edilerek Keçikıran Kalesi'nin (Harita: 1) olduğu Demécıbo tepesinin güney yamacına ulaşılmıştır. Urartu'nun batıya giden yol hattını oluşturan bu güzergâh üzerindeki Keçikıran Kalesi'nin ekonomik ve idari işlevinden ziyade bu stratejik yolu tutan bir merkez olabileceği kanaatindeyiz

Van Gölü Havzası, Urartu Dönemi Yol Güzergâhları Yüzey Araştırması, Tuşba ve Muradiye ilçeleri 2017 yılı çalışmaları gerekli Resimleme ve belgeleme çalışmalarının tamamlanmasının ardından 19 Eylül 2017 tarihinde sonlandırılmıştır. 2017 yılı Van İli Tuşba ve Muradiye İlçeleri Yüzey Araştırmasında Topuzarpa (Anguzek)'dan alabaster parçaları ve Gülsünler Höyükten birer adet havaneli ve havan olmak üzere 2 adet envanterlik eser bulunmuş ve bunlar Van Müzesine teslim edilerek çalışmalara son verilmiştir.

KAYNAKÇA

- BELLİ 1977: O. Belli, *Urartu Bölgesi Yol Şebekesi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- BURNEY 1957: C. A. Burney, "Urartian Fortresses and Towns in the Van Region", *Anatolian Studies* Vol. 7, 37-53.
- DERİN ve SAĞLAMTEMUR 1998: Z. Derin ve A. H. Sağlamtemur, "Alaköy Kalesi ve Kalede Bulunan Urartu Heykelleri", *Belleten* LXII/233, 15-23.

25 X: 4309920.9163, Y: 384763.2014 ve Kot: 1687.2 m.

26 X: 391202.5480, Y: 4307971.4423 ve Kot: 1759.0 m.

- GÖKCE ve GENÇ (Baskıda): B. Gökce ve B. Genç, “Arkeolojik ve Epigrafik Bulgular Işığında Van Gölü Havzası Urartu Dönemi Yol Güzergâhları 2017 Yılı Yüzey Araştırması: Tuşba ve Muradiye İlçeleri.
- ÖZFIRAT 2012: A. Özırat, “Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması, 2010”, 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 155-173.
- ÖZFIRAT 2015: A. Özırat, “Van Gölü Havzasında Yeni Araştırmalar”, XVI. Türk Tarih Kongresi I, 1-17.
- ÖZFIRAT ve MARRO 2007: A. Özırat ve C. Marro, “2004 Yılı Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 7, 1-14.
- SARAÇOĞLU 1989: H. Saraçoğlu, *Doğu Anadolu Bölgesi I*, İstanbul.

Kalecik Kalesi

Sarnıç

T Biçimli Niş

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Kuç Kalesi

Kuç Kalesi'nden Demir Çağ Dönemine Ait Çanak Çömlek Parçaları

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Kelle Kalesi

Kelle Kalesi Sur Duvarı ve Bastiyon

Demir Çağ Dönemi Çanak Çömlek Parçaları

Resim: 7

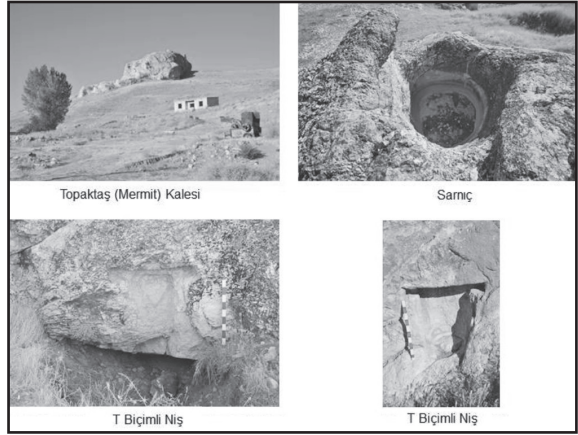
Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

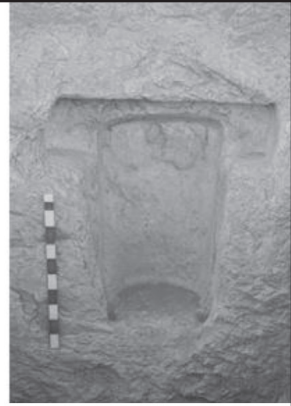
Resim: 11

Resim: 12

Amik Kalesi

T Biçimli Niş

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

ISPARTA İLİ VE İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017 YILI ÇALIŞMALARI

Bilge HÜRMÜZLÜ*

Kay KOHLMAYER

Arie Kai BROWNE

Hüseyin KÖKER

Bekir ERGİN

Burak SÖNMEZ

Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2017 yılı çalışmaları; Seleukeia Sidera antik kenti çevresinde bulunan Taşkemer Mevkii, Gündürle Höyük, Karayuş Höyük ve Apollonia ile Konane arasında konumlanan Erenler Tepe’de gerçekleştirilmiştir (Harita: 1)¹. Araştırmalar kuzeybatı Pisidia Bölgesi’nde yer alan küçük ölçekli yerleşimlerin mahiyetini anlamayı amaçlamıştır. Bu yerleşimlerde elde edilen bulgular üzerinden yerleşimlerin hangi dönemlere ait olduğu ve etki alanındaki kent ile çağdaş olup olmadıkları saptanmaya çalışılmıştır.

* Bilge HÜRMÜZLÜ, Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; Isparta/TÜRKİYE.

Kay KOHLMAYER, Hochschule für Technik und Wirtschaft Berlin, Landscape Archaeology, D-12459; Berlin/ALMANYA.

Arie Kai BROWNE, Hochschule für Technik und Wirtschaft Berlin, Landscape Archaeology, D-12459; Berlin/ALMANYA.

Hüseyin KÖKER, Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; Isparta/TÜRKİYE.

Bekir ERGİN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; Isparta/TÜRKİYE.

Burak SÖNMEZ, Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, TR32600; Isparta/TÜRKİYE.

- 1 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izniyle 2008 yılından buyana devam eden yüzey araştırmaları 2017 yılında 11-23 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Genel Müdürlüğümüze sağladıkları izin ve destekten ötürü; ayrıca çalışmalarımızda bize kolaylık sağlayan Bakanlık Temsilcimiz Taylan SÜMER’e ekibimiz adına teşekkür ederiz. Yüzey araştırması projemiz Süleyman Demirel Üniversitesi, Koç Üniversitesi Sunan & İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından desteklenmiştir. Adı geçen kurumlara teşekkürlerimizi sunarız.

Seleukos Krallığı Dönemi'nde Seleukeia adıyla kurulmuş on dört kentten biri olan Seleukeia Sidera'nın kurucusunun I. Antiokhos olduğu düşünülmektedir. Kentin adı M.S. 2. yüzyılda Ptolemaios'un *Geographia* (V.5.4) eserinde "Seleukeia Pisidias"; M.S. 6. yüzyılda Hierocles'in *Synekdemos* (673,8) adlı eserinde "Seleukeia Sidera" olarak anılmaktadır.

Yerleşmede yürütülen yüzey araştırmaları ve O. Bingöl'ün bilimsel danışmanlığında 1993 yılında gerçekleştirilen kazılar, Hellenistik Dönem'de surlarla çevrili Hisar Tepe içerisinde olan kent merkezinin, Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte Hisar Tepe'yi çevreleyen düz arazilere doğru genişlediğini ortaya koymuştur. Bu durum Pisidia Bölgesi'nin genelinde *Pax Romana* ile birlikte başlayan imar faaliyetleri ile kentte yaşanan durumun uyuştuğunu kanıtlaması açısından önem taşımaktadır.

Seleukeia Sidera çevresinde kente suyun nasıl ve hangi kaynaklardan sağlandığının tespit edilmesi amacıyla yürütülen araştırmalarda (Harita: 1 ve 2); kentin yaklaşık 3.5 km. güneydoğusunda, Taşkemer Mevkii Büyükkemer Ovası'nda aynı aks üzerinde yaklaşık 950 m. arayla bir su kemerine ait olduğu düşünülen kalıntılar ve bunların arasında da su sistemine ait künk parçalarına rastlanmıştır. Kalıntılardan ilki (Resim: 1) rektagonal ve bosajlı taşlardan oluşan iki adet *aqueduct* ayağıdır. İki taş sırasının korunmuş olduğu su kemerinin genişliği 1.60 m. ve hattın uzunluğu 28.45 m.dir. Kalıntılardan ikincisi ise ilkinden 950 m. uzaklıkta yer almaktadır. Temel seviyesinde korunmuş, 1.90-2.20 m. genişliğe ve 13 m. boyunca izlenebilen; üçer adet rektagonal blok taşla bu taşların dışında kalan kısımların harç dolgu, künk ve tuğla kullanılarak düzensiz taşlarla örüldüğü görülen iki *aqueduct* ayağı mevcuttur.

Seleukeia Sidera'nın su ihtiyacını karşıladığı düşünülen alanda kuzeybatı-güneydoğu yönünde bir aks halinde kente doğru devam eden bir su hattının olduğu anlaşılmaktadır². Hattın kısmen su kemerleri ile kısmen de künkler

2 Pisidia Antiokheia'da bulunan su kemeri blok taşların kullanımı açısından kente yakın olan aqueduct ayakları ile benzerlik göstermektedir. Antiokheia'daki yapı M.S. 1. yüzyıla tarihlenmektedir (M. Taşlıalan, "1981-2001 Yılları Arasında Pisidia Antiocheia'sında Yapılan Çalışmalar", ed. B. Hürmüzlü - M. Fırat - A. Gerçek, Pisidia Araştırmaları I, Isparta, 2013, 123-124). Apollonia örneği ise doğuda tespit edilen ayaklar ile yapım tekniği açısından benzerlikler taşımaktadır.

vasıtasıyla kente ulaştığı düşünülmektedir. Özellikle su hattının güneyinde su kaynaklarının günümüzde hala mevcut olması, hattın suyu bu kaynaklardan kente ulaştırmak için yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Ayrıca, kuzeybatıda yer alan su kemeri kalıntılarının bulunduğu alanda, çalışılan diğer noktalarda bulunan künklerle göre daha küçük ağız çapına sahip künk parçalarının bulunmuş olması, burada birden fazla künk hattının yapılmış olduğunu ya da alanlar arasında dönemsel farklılıklar olabileceğini göstermektedir. Alanda rastlanan buluntulardan, söz konusu su hattının Roma İmparatorluk Dönemi'nde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

GÖNDÜRLE I HÖYÜK

Seleukeia Sidera'nın çevresinde, bugüne kadar yapılan araştırmalarda 13 höyük yerleşimi tespit edilmiş ve bunların çoğu Prof. Dr. Mehmet Özsait tarafından 1984-1997 yılları arasında araştırılmıştır³. Araştırmalar sonucu höyüklerde Kalkolitik, İlk Tunç, Orta Tunç, M.Ö. I. Bin ve Roma İmparatorluk dönemlerine ait buluntular elde edilmiştir. Seleukeia Sidera çevresinde konumlanan erken yerleşimlerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde de yerleşim görmüş olması kent ile çağdaş küçük ölçekli yerleşimlerin ilişkisinin anlaşılması hususunda oldukça önemlidir. Seleukeia ve çevresindeki yerleşimlerin mahiyetinin anlaşılması için Göndürle I ve Karayuş Höyükleri ve çevresinde yüzey araştırması yapılmıştır (Harita: 1).

Isparta İli Atabey İlçesi Harmanören Köyü'nün yaklaşık 2 km. güneyinde Seleukeia Sidera'nın ise kuş uçuşu yaklaşık 11 km. doğusunda yer alan ve Göndürle olarak adlandırılan höyükte 2 hektarlık alan *extensive survey* yöntemi ile araştırılmıştır. Höyükte Özsait tarafından yürütülen çalışmalarda İlk Tunç Çağı'na ait seramik buluntulara rastlanırken, 2017 yılı araştırmalarında Roma İmparatorluk Dönemi seramik buluntulara da rastlanılmıştır. Höyüğün kuzeyinde rastlanan yoğun miktardaki seramik buluntu Eski Tunç Çağı'na aittir (Resim: 1). Alanda bulunan bir adet Roma İmparatorluk Dönemi kırmızı astarlı kâse ağız parçası Sagalassos Kırmızı Astarlısı olup Poblome'nin

3 M. Özsait, "1984 ve 1985 Yılı Isparta Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 26-30 Mayıs 1986 Ankara, Ankara, 1986, 323-333.

Type 1C170 grubuna aittir ve bu örnek M.S. 1. yüzyılda görülmekle birlikte en yaygın olduğu tarih M.S. 3. yüzyıldır (Çizim: 1)⁴. Höyüğün güneyinde rastlanan bir öğütme taşı ile batısında görülen seramik gövde parçaları, Göndürle Höyük'te üretim ve tarımsal faaliyetlerin varlığına işaret etmesi bakımından oldukça önemli bulgulardır.

KARAYUĞ HÖYÜK

2017 yılının bir diğer çalışma alanı Isparta İli Gönen İlçesi Senirce Köyü'nün yaklaşık 4,5 km. doğusunda, Seleukeia Sidera'nın kuş uçuşu 5 km. batısında konumlanan Karayuş Höyük'tür. Bu alanda *extensive survey* yöntemiyle yapılan araştırmalarda, önceki yıllarda tespit edilmiş Son Kalkolitik, İlk Tunç I, İlk Tunç II ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bulgulara ek olarak Erken Kalkolitik Dönem'e ait bulgulara da rastlanılmıştır⁵.

Karayuş Höyük'te yapılan incelemeler sonucunda ele geçen seramik buluntular, yerleşimin sürekliliği hakkında fikir vermektedir. Höyükte bulunan seramikler ağırlıklı Eski Tunç Çağı'na aittir. Bunun dışında 2017 yılı araştırmalarında Demir Çağı ve Bizans Dönemi seramik buluntularına da rastlanılmıştır. Höyükte yüzey araştırması esnasında çok miktarda öğütme taşının tespit edilmiş olması, yerleşimde tarımsal faaliyetlerin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Düz ve verimli arazilere kurulmuş olan Seleukeia Sidera'nın çevresindeki höyük yerleşimleri, kentin yerleşim kademelenmesi ve tarımsal faaliyet alanlarının anlaşılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Öyle ki, erken dönemlerden itibaren yerleşim görmüş höyüklerde, Seleukeia Sidera ile çağdaş buluntular tespit edilmesi, bu alanların Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentin tarımsal faaliyetlerinin yürütüldüğü kırsal yerleşimler olduğunu akla getirmektedir. Nitekim 2017 yılı yüzey araştırmalarında saptanan öğütme taşları bu görüşü desteklemektedir.

4 J. Poblome, 1999, *SEMA II Sagalassos Red Slip Ware Typology and Chronology*, Brepols, 139-141, Fig. 63/3.

5 M. Özsait, "Isparta Yüzey Araştırmaları 2012", *ANMED 11*, 2013, 185-192.

Isparta İli Uluborlu sınırları içerisinde bulunan ve Konane Kale Tepe yerleşmesine yaklaşık olarak 4.5 km. mesafede konumlanan Erenler Tepe’de 2017 yılı yüzey araştırması kapsamında incelemelerde bulunulmuştur. Erenler Tepe yerleşimi farklı teras katlarından oluşan bir yerleşim anlayışına sahiptir. Tepenin zirvesinde yer alan teraslanmış alanda yapılan incelemelerde, Erken Demir Çağı ve Hellenistik Dönem’e ait seramik buluntularıyla karşılaşılmıştır.

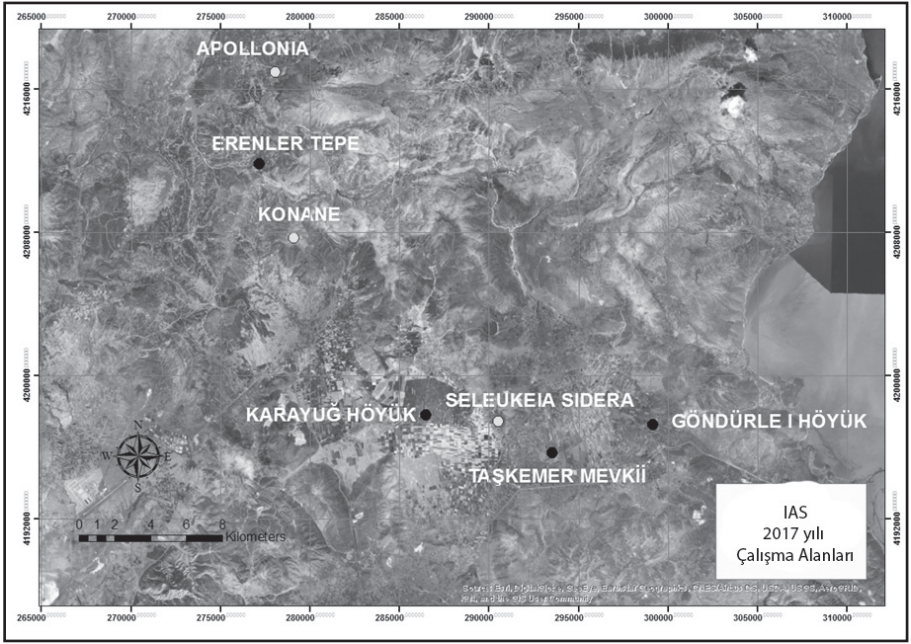
Pisidia Bölgesi’nde Demir Çağı yerleşimleri hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Erenler Tepe dışında bölgede en dikkat çeken yerleşimler Uylupınar ve Panemoteichos’tur⁶. Uylupınar nekropolisinde karşımıza çıkan yerel üretim seramik grupları ve Panemoteichos kale yerleşmesi mimari buluntuları, bölgenin Demir Çağı yerleşimleri hakkında fikir sunmasına karşın bu tür yerleşimlerin anlaşılması bakımından yeterli değildir. Erenler Tepe araştırmaları sonucunda hem seramik hem de mimari buluntular ile karşılaşılmaması günümüze değin her iki merkezden elde edilen veriler ışığında değerlendirilerek bölgenin Demir Çağı yerleşmelerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır (Resim: 2 ve 3).

Yürütülen çalışmalar neticesinde dört duvar hattının kısmen temel seviyesinde takip edilebildiği iki adet yapı tespit edilmiştir. Erenler Tepe’nin en üst yerleşim alanının kuzeyinde, yaklaşık olarak 5 m. aralıklarla daha küçük boyutlu teraslar oluşturulduğu anlaşılmıştır. Alanda benzer niteliklerde dört adet küçük teras bulunmaktadır. Yapıların dışında kalan ve terasın güneyini oluşturan düz alanda yüzeyden toplanan ve Demir Çağı’ndan Roma İmparatorluk Dönemi’ne kadar geniş bir tarih aralığını yansıtan seramik buluntular; ince seramik gövde parçaları ile az sayıda kırmızı astarlı kâse ağız parçası, farklı formlarda ince seramiklere ait ağız parçaları ve kaba hamurlu kaplara ait ağız ve dip parçalarından oluşmaktadır. Hellenistik Dönem’e tarihlenebi-

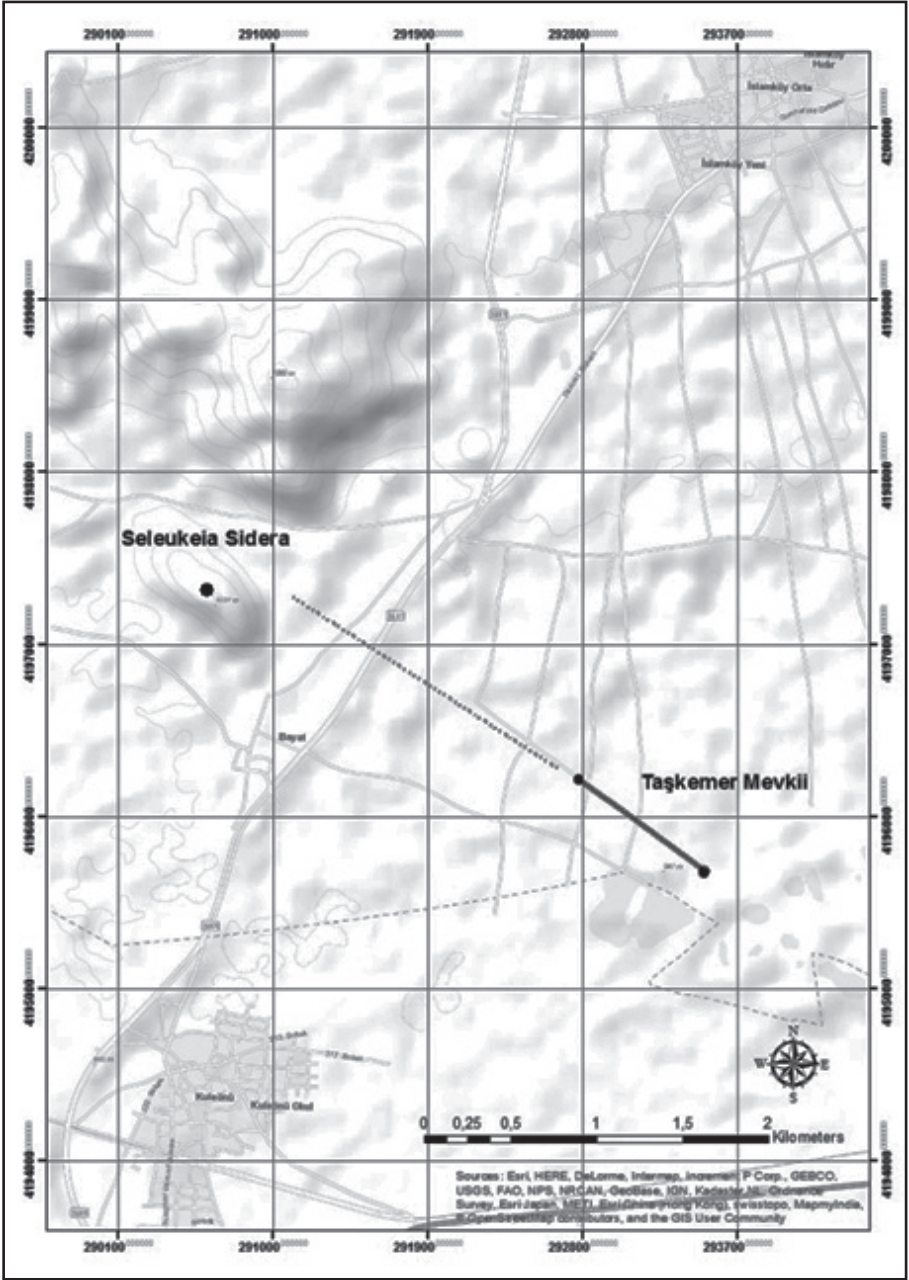
6 Uylupınar için bkz. M. Kaşka, 2013, “Uylupınar Yüzey Araştırmasında Ele Geçen Arkaik Dönem Seramikler”, ed. B. Hümmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek, *Pisidia Araştırmaları I*, Isparta, 2013, 285-293; S. Çokay-Kepçe, “The Pottery from Burdur Uylupınar Necropolis”, *Adalya*, XII, 2009, 29-76; Panemoteichos için bkz. S. Aydal vd., “The Pisidian Survey 1995: Panemoteichos and Ören Tepe” *AnatSt*, 47, 1997141-172.

lecek, *eklinus* kâseleri grubuna giren bir parça ince cidarlı, hafif içe dönük basit ağızlıdır. Ephesos'ta bulunan benzer örnekler M.Ö. 2.-1. yüzyıllar arasına aittir. Ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi seramik parçaları genel olarak M.Ö. 1. yüzyıl sonları ile M.S. 4. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir ve Sagalassos tipleri ile benzerlik göstermektedir.

Erenler Tepe'den elde edilen bulgulardan hareketle alanın Demir Çağı'ndan itibaren yerleşim görmeye başladığı, Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar yerleşimin sürekliliğinin devam ettiği görülmektedir. Yerleşimde farklı yüksekliklerde teraslamaların olduğu ve özellikle zirvede yer alan teras üzerinde yapılaşmanın varlığı tespit edilebilmiştir. Bununla birlikte yapıların dönemi ya da mahiyeti hakkında kesin bir yargıya varmak güçtür.

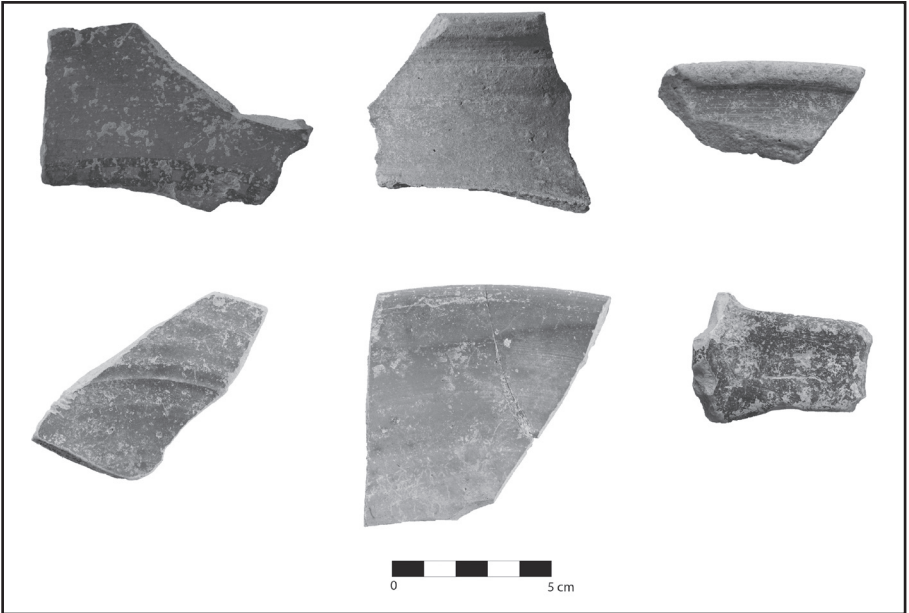
Harita 1: IAS 2017 çalışma alanları.

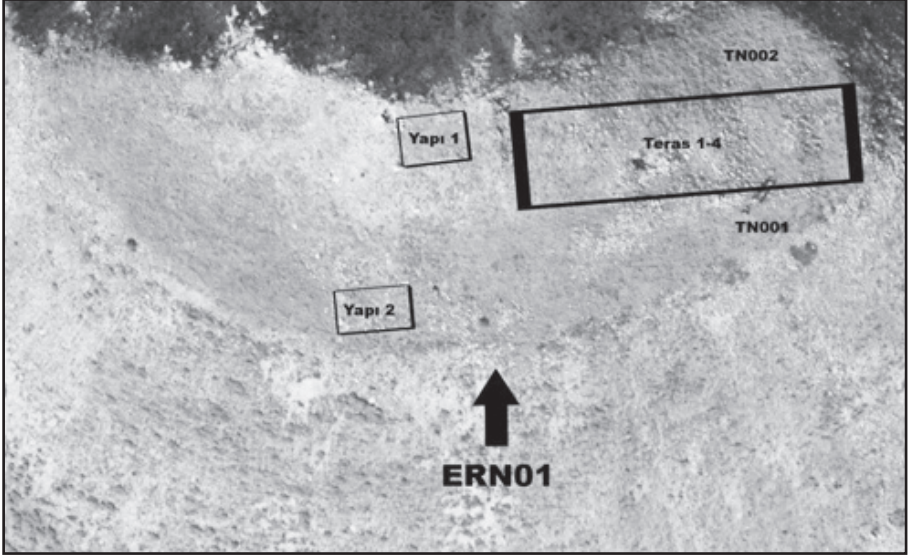
Harita 2: Seleukeia Sidera ve Taşkemer Mevkii.

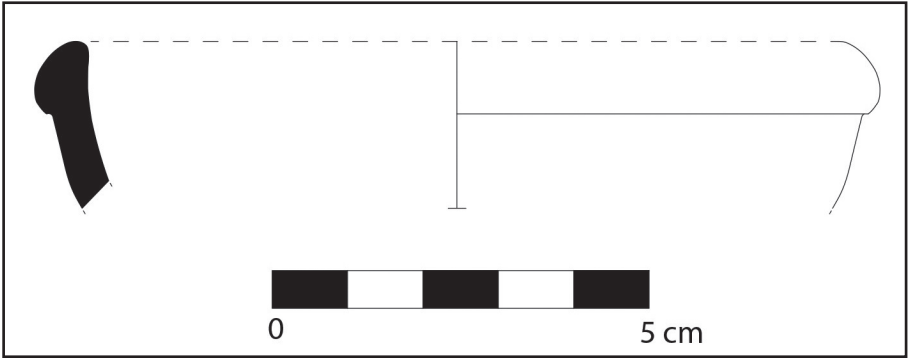
Resim 1. Göndürle I ETÇ seramikleri.

Resim 2: Erenler Tepe Demir Çağı ve Roma İmparatorluk Dönemi seramik buluntular.

Resim 3. Erenler Tepe teras ve yapılar.

Çizim 1: Sagalassos Kırmızı Astarlısı Type 1C170 örneği.

2017 YILI İZMİR İLİ MERKEZ İLÇELERİ VE MENEMEN İLÇESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ

Burak YOLAÇAN*

Hakan GÖNCÜ

Akın ERSOY

2017 Yılı İzmir İli Merkez İlçeleri ve Menemen İlçesi Yüzey Araştırması Projesi¹ kapsamında; günümüz İzmir kent merkezi ve civarında konumlanmakta olan ve çeşitli arkeolojik kalıntılar barındırma potansiyeli yüksek lokasyonlarda varsa arkeolojik verilerin tespiti ve tasnifi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 10 Ekim ile 22 Ekim tarihleri arasında gidilmek üzere İzmir merkez ilçelerinden Bornova, Buca ilçeleri ile Menemen İlçesi'nde yer alan bazı alanların araştırılması öncelikli olarak hedeflenmiştir (Harita: 1).

Yüzey Araştırma projesi süresince ekip üyesi olarak 6 arkeolog ve 1 mimar görev almıştır. Çalışmalar kapsamında merkez ilçelerden; Bornova'da 4, Buca'da 1 ve Menemen'de de 1 nokta ziyaret edilmiştir, böylelikle toplamda 7 noktada belgeleme ve tespit çalışmaları yürütülmüştür.

Ziyaret edilen noktaların koordinatları GPS aleti kullanılarak tespit edilmiştir. Alanda yapılan tespitler için fotoğraflama çalışmaları yapılmıştır, ayrıca tüm alanlarda, mümkün olduğu sürece, drone kullanılarak havadan fotoğraf-

* Araş. Gör. Burak YOLAÇAN, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kaynaklar Yerleşkesi, Tınaztepe Buca- İzmir/TÜRKİYE.

Araş. Gör. Hakan GÖNCÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kaynaklar Yerleşkesi, Tınaztepe Buca- İzmir/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Akın ERSOY, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kaynaklar Yerleşkesi, Tınaztepe Buca-İzmir/TÜRKİYE.

1 2017 yılı yüzey araştırması çalışmalarına izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, destekleri için İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Buca Belediyesi'ne ve Bakanlık temsilcisi olarak çalışmada yer alan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanı Şeniz ALTUNEL'e teşekkür ederiz.

raf ve video çekimleri de yapılmıştır. Arazide rastlanan seramik buluntuların ise ölçekli fotoğrafları çekilmiş, gerekli görülenlerin ise çizimleri yapılmıştır. Mimari tespit çalışmaları için manuel olarak ölçüm çalışmaları yapılmış, gerekli görülen noktalarda kroki çizimleri ile hava fotoğrafları ile de desteklenen detaylı ölçüm ve çizimler yapılmıştır.

1. LEUKAI ANTİK KENTİ-MENEMEN

Leukai antik kentinin kurulduğu alan, İzmir Körfezinin kuzeyinde, Çamalı Tuzlası-Üçtepeler Mevkii'nde günümüzde Menemen İlçesi ve Çiğli Doğal Yaşam Parkı ve Kuş Cenneti sınırları içerisinde (Harita: 1). Alanda bulunan adalarda yerleşmiş olan kent, etrafındaki tuzlaların varlığı nedeniyle günümüzde karaya bağlanmış tepecikler görünümündedir. Alanın antik dönemde *Leukai* Antik Kentinin yerleştiği yer olduğu bilinmekle birlikte bugüne kadar detaylı çalışma ve taraması yapılmamıştır. 2016 yılı yüzey araştırmaları kapsamında ilk defa ziyaret edilen alanda, hava şartlarından dolayı, çok kısa bir tarama yapılabilmiş ancak buna rağmen çeşitli seramik ve mimari buluntulara rastlanmış ve alanın potansiyeli not edilmişti. Bu yüzden bu seneki yüzey araştırmaları kapsamında ilk olarak ziyaret edilen nokta olması için *Leukai* tercih edilmiştir. İzmir merkezden Çiğli-Foça tali üzerinden yaklaşık 1,5 saatlik bir araba yolculuğundan sonra ulaşılan alan Çamalı Tuzlası Kuş Cenneti sınırları içinde olduğundan belli bir noktadan sonra sivil araç girişine izin verilmemektedir. *Leukai* Antik Kentinin bulunduğu mevkii olan Üçtepeler mevkiine bu noktadan yaklaşık 1 saate yakın bir yürüyüşle ulaşılabilmektedir.

Alan her ne kadar Üçtepeler olarak adlandırılrsa da alanda (Harita 2) aslında 4 farklı adacık ve dolayısıyla 4 tepecik bulunmaktadır. Kentin ana yerleşim noktası güneybatıdaki Lodos Tepe olarak bilinmektedir. Ancak Lodos Tepe dışında Abdullah Ağa Tepe, Orta Tepe ve Poyraz Tepe'de de antik kente ait çeşitli yerleşim izleri görülmektedir.

Alanda ilk olarak Lodos Tepenin orta kısmına yakın bir noktada, uzunca bir süre önce kaçak kazı da yapılmış olması gereken bir alan ve etrafında büyük taş bloklara (Resim: 1) rastlanmıştır. Alanın hava fotoğrafları da çekilmiş ve buluntuların konumu not edilmiştir.

Lodos tepenin bu bölümünde, alanın güney bölümünün genelinde, çok yoğun olmasa da dağınık olarak çeşitli seramik buluntulara rastlanmaktadır; metrekareye 5-10 kadar görülebilen seramik buluntuların hemen hepsi Roma Dönemine ait malzemelerdir, yoğun olarak çatı kiremidi parçaları görülmektedir. Çatı kiremiti parçaları dışında çeşitli günlük kullanım kaplarına da rastlanmaktadır.

Lodos Tepenin kuzey yamacında ise bir kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir (Resim: 2). Yaklaşık 3x2 m. açıklığa sahip bu çukurun derinliği ise 2,5 m. civarındadır. Söz konusu bu çukurun kuzeybatı kesitinde ise bir pişmiş toprak su hattına ait kalıntılar tespit edilmiştir. Çukurun etrafında, bu hattan sökülmüş olduğu anlaşılan künk, çatı kiremidi ve seramik parçaları da dağınık olarak görülmektedir.

Künklerin içinde kalker kalıntılarının olmaması bu hattın yağmur suyunu taşımak için kullanılan bir su hattı göstermektedir. Kaçak kazı çukurunun içinde ve etrafında yoğun seramik buluntusuna rastlanmıştır. Ayrıca bu kazı çukurunda sondaj makinası ile karot alındığı fark edilmiş ve kazı çukurunun hemen yanında da bazı karot numunelerine rastlanmıştır.

Antik kent alanının kuzeyinde, Poyraz Tepenin en uç noktasında, kentin sur hattına ait kalıntılar (Resim: 3) tespit edilmiştir. Tepenin kuzeyinde neredeyse aralıksız olarak 200 m. kadar takip edilebilen sur hattı dış yüzeylerde blok taşlar ve duvar hattının içinde moloz taş dolgusu ile yaklaşık 2 m. genişliğinde yapılmıştır.

Aynı alanda oldukça büyük bir kaçak kazı çukurunun içinde ve etrafında anıtsal bir yapıya ait olabilecek moloz taş dolgusu ve bir sıra blok taş kalıntıları da (Resim: 4) görülebilmektedir.

Poyraz Tepenin kuzeybatı yamaçlarında da genellikle eski yıllara ait kaçak kazı çukurları içinde, sur hattı ya da teras duvarlarına ait olabilecek duvar kalıntıları ve blok taşlar (Resim: 5) görülebilmektedir ancak çok küçük boyutlu çukurlar içindeki bu duvarların karakterini tam olarak anlamak mümkün olmamıştır. Poyraz Tepe'nin genelinde ise seramik buluntular oldukça az görülmektedir, görülebilen buluntuların yoğun bölümü ise çatı kiremitlerine aittir.

2. MANASTIR KALE-KIRIKLAR KÖYÜ-BUCA

Manastır Kale² olarak adlandırılmış olan alan günümüz Buca İlçesi sınırları içinde, Kırıklar Köyü'nün doğusunda, Dede Dağ üzerinde yer almaktadır (Harita: 1). İzmir'in dış savunma zincirinin güney parçalarından biri olan Manastır Kale'ye Buca Kırıklar Köyünden, ele değmemiş çam ormanları içinden yapılacak yaklaşık yarım saatlik bir yürüyüş ile ulaşılabilir. Alanın kuzeyinden yapılan yürüyüş sırasında alana ulaşmadan önce herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Etrafı yaklaşık 230 m. kadar bir duvar hattı ile çevrili bu kale/garnizon yerleşimi bu alandaki geçitleri ve özellikle güney ve doğu yönlerde İzmir Ovasına doğru geniş bir araziye görebilecek merkezi bir noktada, yaklaşık 550 m. yükseklikteki bir sırtta inşa edilmiştir (Resim: 6).

Oldukça farklı boyutlarda, kireç taşından, irili ufaklı, şekilsiz taş parçalarının bir araya getirilip üst üste istiflenmesiyle inşa edilmiş ve kalınlığı yer yer 1,5 m. ile 2 m. arasında değişen duvar hattı (Resim: 7) alanın neredeyse tamamında takip edilebilmektedir. Alanı çepeçevre kapatan bu duvar hattı yaklaşık 230 m. kadar uzunlukta olup, neredeyse 3000 metrekairelik bir alanı çevrelemektedir.

Duvar hattının çeşitli noktalarında anakayanın da ya doğal olarak ya da hafif traşlanarak duvar hattına dahil edildiği görülebilmektedir. Duvar hattının iki noktasında giriş/kapı olabilecek iki adet açıklık tespit edilmiştir, duvar hattının doğu ve batı yönlerindeki neredeyse karşılıklı noktalara gelen bu iki açıklık yaklaşık 1,5 m. civarında ölçülmüştür.

Alanda, daireye yakın bu duvar hattının haricinde, duvarın içinde ya da dışında, yakın bir noktada herhangi başka bir yapı ya da duvar kalıntısı tespit edilmemiştir.

El değmemiş bir çam ormanının içinde bulunan alanda, oldukça yoğun bir bitki örtüsü ve özellikle çam iğnesi örtüsünün içinde görülebilen seramik buluntular yok denecek kadar azdır ve oldukça aşınmış durumdadır. Bu seramik buluntular alanın karakteri ile ilgili ipucu vermemektedir. Manastır

2 E. Doğer, İ. Gezgın, Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna'nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler, II. Uluslararası İzmir Sempozyumu 1995, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını no.2 (ed. Necmi Ülker), s. 17, 1998.

Kale’de görülen duvar hattının yapım tekniği buradaki kale-garnizon yerleşiminin Arkaik Dönem içlerine tarihlenebileceğini göstermektedir ancak daha kesin bir tarihlemeye yardımcı olabilecek herhangi bir buluntu ya da ipucu bulunmamaktadır.

3. BELKAHVE-BORNOVA

2017 yılı çalışmalarında ziyaret edilen ikinci nokta İzmir Ovasına (Harita: 1) doğu yönden girişin yapıldığı Belkahve Geçidinin³ güneybatı yamaçlarındaki duvar hattı (Resim: 8) olmuştur. 2016 yılı çalışmaları kapsamında tepenin üst kısmındaki zirvesi ziyaret edilen Belkahve’nin bu yılki çalışmalar kapsamında da zirveye ulaşan yol üzerindeki sur hattı⁴ ziyaret edilmiştir. İzmir Bornova İlçesi merkezden Ankara Asfaltı takip edilerek 10 dakikalık bir yoldan sonra ulaşılan Belkahve Geçidinde Tepenin kuzey ve batı yönünden belli bir yüksekliğe kadar orman yolundan araçla ulaşım sağlanabilmektedir. 370 m. kotundan itibaren gözlemlenen bu duvar, Belkahve’nin üzerinde bulunan ve sur ile çevrili yerleşime ulaşan yolun üzerinde, tepenin üstüne doğru yaklaşımın en kolay olduğu yamacı kapatmak için yapılmış bir savunma duvarının kalıntısıdır.

Kuzey-güney yönlü uzanan, cephe örgüsünde, irili-ufaklı polygonal, kiklopik taşların kullanıldığı, iç dolgusu ise moloz taşlardan oluşturulan bu duvarın (Resim: 9) korunmuş yüksekliği en yüksek noktasında 5 metreye kadar ulaşmaktadır. Duvar en geniş yerinde ise 7 metreye kadar ulaşmaktadır. Yaklaşık 50 m. kadar takip edilebilen duvar hattı belli bir noktadan sonra yıkılmış ve kaybolmuştur. Duvarın yok olduğu noktadan itibaren de modern yolun buradan geçtiği görülmektedir.

Duvarın etrafındaki sık maki örtüsünün içinde görülebilen seramik buluntular oldukça az sayıda olup aşınmış durumdadır ve alanın karakterini anla-

8 Bu alandaki daha önceki çalışmalar için bkz. W. M. Ramsay, Newly Discovered Sites near Smyrna, *JHS* 1, ss. 63-68, 1880; G. Weber, Spylos et ses Monuments. Ancient Smyrna (Naulochon). *Monographie Historique et Topographique*, 114vd, 1880; E. Akurgal, İzmir ve dolaylarındaki eski eserler hakkında bir not, *Arkeoloji Araştırmaları II*, s. 33, 1945; G. E. Bean, The Defences of Hellenistic Smyrna, *Jarbuch für Kleinasitische Forschung* 3, ss. 43-46, 1953

9 J. M. Cook, Old Smyrna, 1948-1951, *BSA* 53-54, 1958-1959, s. 4

mak için yeterli değildir. Duvarın yapım tekniği ise bu duvarın Arkaik-Klasik Dönem içlerine tarihlenebileceğini göstermektedir. Tepenin yamacındaki bir gediği kapatan bu duvar hattı ve daha yukarıda bulunan kale-garnizon yerleşimi İzmir Ovasına giriş-çıkışları kontrol eden dış savunma hattının bir parçası olarak kullanılmıştır.

4. KAYADİBİ MAHALLESİ-BORNOVA

Bornova'da Homeros Vadisinin kuzeyinde, Kayadibi Köyü'nün hemen üzerindeki (Harita: 1) bir kayalık alan (Resim: 10) ve etrafı ziyaret edilmiştir. Bornova merkezden yaklaşık 10 km. mesafede olan alana 20-25 dakikalık bir araba yolculuğundan sonra ulaşılabilir.

Deniz seviyesinden yaklaşık 580 metre yükseklikteki kayalık yükseltinin üzerinde dağınık olarak Geç Roma Dönemine tarihlenebilecek seramikler (Resim: 11) ve tarih öncesi dönemlere ait taş alet yongaları ve az sayıda taş alet tespit edilmiştir. Kayadibi Mahallesi'ne yukarıdan bakan bu kayalık yükseltinin doğu yönünde kuzey-güney yönlü mevsimsel bir dere yatağı da bulunmaktadır. Bu dere yatağı ve yamaçları da olası buluntular için taranmıştır ancak dere yatağı ya da etrafında herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Bu kayalık alanda seramik buluntular dışında herhangi bir mimari kalıntı da tespit edilememiştir. Alanda ele geçen günlük kullanıma yönelik, metrekarede 10-15 kadar görülebilen, seramik buluntular burasının belki de mevsimlik bir yerleşim alanı olduğunu ya da ufak bir çiftlik/köy yerleşiminin devamı olduğunu düşünmemize sebep olmuştur.

5. KALE/GARNİZON YERLEŞİMİ-BORNOVA

Bornova Atatürk Mahallesi'nde (Harita: 1) Aşık Veysel Rekreasyon Alanının hemen kuzeyinde, Bornova-Karşıyaka çevreyolu bağlantı yolunun hemen kenarında, bir bölümü uzun yıllardır ağıl olarak kullanılan bir alanda⁹ oldukça yoğun seramik buluntular ile karşılaşmıştır.

Bornova'nın kuzeybatısında deniz seviyesinden ortalama 45 m. seviyesinde, yer yer kayalık, hafif bir yükseltiye sahip bu alanın kuzey ve doğu yönün-

9 G. E. Bean, Eski Çağda Ege Bölgesi, çev: İnci Delemen, 1995, s.44, Arion Yayınevi, İstanbul.

de bir yükselti yer almaktadır ve bu yükseltinin bir kısmına bir sundurma eklenerek ve geçici duvarlarla kapatılarak uzun yıllar boyunca dönemsel olarak çiftlik/ağıl şeklinde kullanılmıştır.

Alanda ilk gözlemlerimize göre Geç Roma Döneminden Bizans ve Osmanlı Dönemine kadar oldukça geniş bir yelpazede seramik buluntular (Resim: 12) ve az sayıda da olsa çakıl taşı yongaları (Resim: 13) tespit edilmiştir. Alanda seramik buluntular yoğun olarak görülmektedir, metrekareye 20-25 adet seramiğin düştüğü alan bu yönden oldukça zengin görülmektedir.

Alanda seramik buluntularının yanı sıra özellikle havadan çok daha rahat tespit edilebilen bir sur hattı ve yarım daire planı gösteren kulelerin temelleri olabilecek bazı kalıntılar tespit edilmiştir. Moloz ve yer yer işlenmiş taşların kullanıldığı sur hattının (Resim: 14) kalınlığının 2 metreye kadar ulaştığı görülmüştür. Her iki cephesinde birer sıra büyükçe ve yarı işlenmiş taşların yerleştirildiği duvar hattının içi daha küçük moloz taşlarla doldurularak oluşturulmuştur. Araştırma alanında bulunan seramikler ve duvar hattı havadan fotoğraflanmış ve daha detaylı olarak çalışılabilmesi için söz konusu alanın önümüzdeki yılların çalışma programına dahil edilmesine karar verilmiştir.

6. SOĞUKKUYU MEZARLIĞI-BAYRAKLI

İzmir kent merkezinde ziyaret edilen iki noktadan ilki Bayraklı'da yer alan Soğukkuyu Mezarlığı (Harita: 1) olmuştur. Daha önceki yıllarda devşirme malzemeler ve bazı yazıtların tespit edildiği mezarlığa, aynı amaçla, geride kalmış olan devşirme malzeme ya da yazıt olup olmadığının tespiti için gidilmiştir. Alanda erken tarihli herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.

7. IŞIKKENT KOKLUCA MEZARLIĞI-BORNOVA

İzmir Kent merkezinde ziyaret edilen ikinci nokta Işıkkent'te bulunan Kokluca Mezarlığıdır (Harita: 1). Daha önceki yıllarda, daha eski mezarlıklardan bazı mezar taşlarının da taşındığı bu mezarlıkta da aynı şekilde devşirme malzeme kullanımı olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir ve mezarlık alanı taranmıştır. Mezarlıkta, başka bir yerden taşınmış olduğu anlaşılan, bazı Osmanlıca yazılı mezar taşları haricinde daha erken tarihli herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.

Harita 1:2017 yılı yüzey araştırması sınırlarını ve ziyaret edilen noktaları gösteren harita.

Harita 2: Leukai Antik kentinin kurulduğu alanın uydu görüntüsü gösteren harita.

Resim 1: Leukai Lodos Tepe blok taşlar.

Resim 2: Kaçak kazı çukuru ve künk hattı.

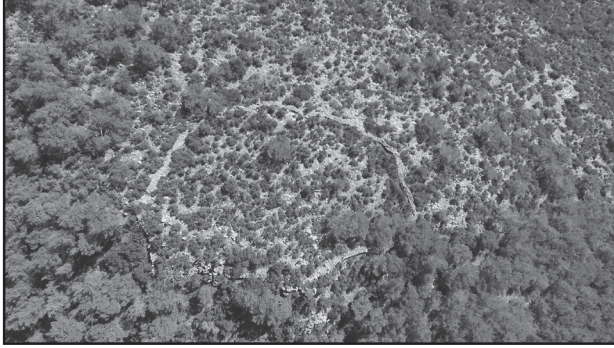
Resim 3: Poyraz Tepe sur hattı hava fotoğrafı

Resim 4: Kaçak kazı çukuru içinde ve etrafında blok taşlar.

Resim 5: Kaçak kazı çukurları içindeki blok taşlar.

Resim 6: Manastır Kale hava fotoğrafı.

Resim 7: Manastır Kale duvar hattı.

Resim 8: Belkahve duvar hattı hava fotoğrafı.

Resim 9: Belkahve duvar hattı cephe örgüsü.

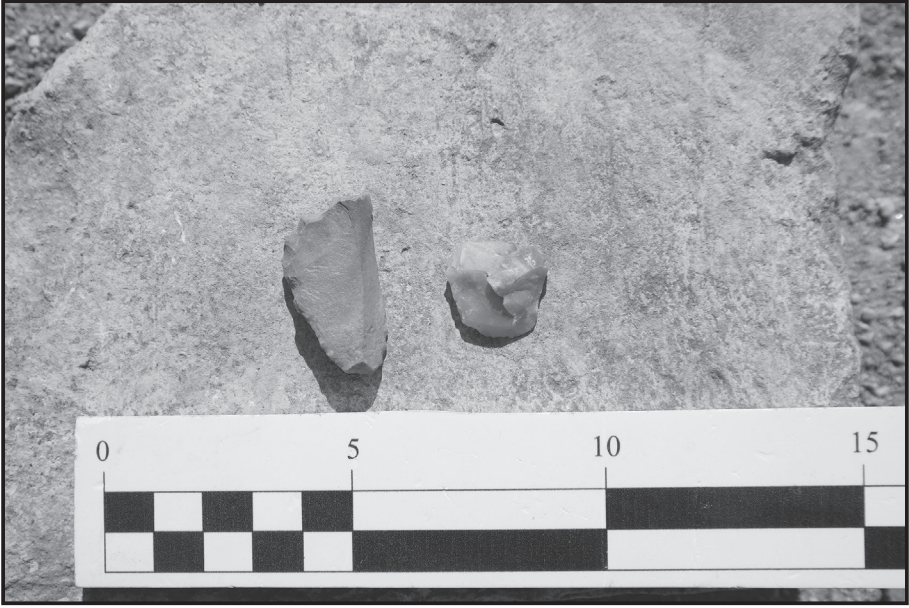
Resim 10: Kayadibi kayalık alan hava fotoğrafı.

Resim 11: Kayadibi küçük buluntular.

Resim 12: Bornova garnizon yerleşimi küçük buluntular.

Resim 13: Bornova garnizon çakıl taşı yongaları.

LİKYA BÖLGESİ ALACADAĞ ÇEVRESİNDEKİ BİZANS YERLEŞİMLERİ 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Bülent İŞLER*
Nesrin AYDOĞAN İŞLER

Antalya İli Demre İlçesi'nin kuzeyindeki dağlık alanda yer alan Bizans Yerleşimleri konulu yüzey araştırmasını 5-17 Eylül 2017 tarihlerinde (13 gün) gerçekleştirdik. 2017 yılı yüzey çalışmasını Belören (Muskar) ve Belörene bağlı Karacaören, Alakilise, ve Turant Dağı mevkieinde bulunan erken Bizans yerleşimlerinde yürüttük¹. Belören Köyü'nün güneybatısındaki Asarbelen ve Gedik tepe üzerinde yaptığımız çalışmalarda kale, kilise, tapınak ile çok sayıda lahit mezar, konut ve tarımsal üretime yönelik işlikler tespit ettik. Çoğunun ilk kez belgeleniyor olmasından dolayı, çalışma süremizin önemli bir bölümünü Belören Köyü'ndeki yerleşime ayırdık. Süremizin bir gününü, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun isteğiyle taş ocağı açılması planlanan Belören Köyü'ne bağlı Göynük Mevkii'ndeki kalıntıları belgelendirmek için kullandık. Planladığımız çalışmaların önemli bölümünü tamamlamakla birlikte ulaşım zorluğu ve araştırma yaptığımız bölgelerdeki buluntu yoğunluğundan dolayı bir kısmını gerçekleştiremedik.

Belören Köyü (Muskar): Çalışmamızın büyük bir bölümünü Belören Köyü'nün güneybatısında yer alan Asarbelen ve Gedik tepe üzerindeki yer-

* Doç. Dr. Bülent İŞLER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.

Araş. Gör. Dr. Nesrin AYDOĞAN İŞLER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.

1 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Bülent İşler başkanlığında yürütülen çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Elmalı Müzesi uzmanı Arkeolog Kardelen YILAN ve Araş. Gör. Dr. Nesrin Aydoğan İŞLER katılımıyla gerçekleştirdik. Yüzey araştırmasının giderleri araştırma başkanı ve Koç Üniversitesi, Suna&İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) tarafından karşılandı.

leşimin belgelenmesi için ayırdık (Resim: 1). Tepenin zirvesinde bir içkale ile içkalelerin güney ve doğu tarafını kapsayan ayrı bir duvarla çevrili akropol alanı içinde kilise ve bir tapınak ile akropol alanının dışında 50 kadar lahit mezar, zeytinyağı işliği ve çok sayıda konut yapısı tespit ettik². Yerleşimdeki içkale dışında diğer yapılar hakkında herhangi bir yayın bulunmamaktadır. Harrison'ın bir makalesinde, Bizans dönemine tarihlenen kalenin planı yayımlanmıştır³. Aynı yazarın başka bir yayınında kalenin Bizans döneminde Arap akınlarına karşı gözetleme amaçlı yapılmış olabileceği belirtilmektedir⁴. Ancak söz konusu yayınlarda kalenin mimarisi ve çevresindeki yapılar hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

Çalışmamızda kalenin birkaç yapım evresi geçirdiği sonucuna varılmıştır. Kalenin ilk yapım evresinin Helenistik döneme kadar indiği, daha sonraki dönemlerde alanı genişletilerek kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Kalenin güneybatı köşesinde, büyük blok taşlarla örülen bölümü Helenistik döneme aittir. Helenistik dönemde kule çiftlik evi olduğu anlaşılan yapı, 10.60x9.60 metre ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yaklaşık 1.60 metre kalınlığında duvarlara sahip kule çiftlik evine giriş doğu duvarına açılan kapıdan sağlanmıştır. Olasılıkla erken Bizans döneminde çiftlik evinin kuzey ve doğu duvarının bir bölümü kaldırılmış, eklenen yeni duvarlarla yapının alanı kuzey ve doğuya doğru genişletilerek kale inşa edilmiştir.

Günümüzde kale, tepenin zirvesinde, doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 52x29 metrelik alanı kaplamaktadır. Kale, Myra ve limanı görebilecek biçimde konumlanmıştır. Duvarlarının büyük bölümü ayakta olan kaleye iki ayrı giriş bulunmaktadır. Girişlerden biri doğudan diğeri güneydendir. Batı duvarda bir giriş daha olduğu, ama sonraki bir evrede kapatıldığı mimari

2 Sayılan yapılar dışında yayınlarda Asarbelen Tepe ile Belören modern yerleşimi arasında, Belören'den 1 km. kadar uzakta 7.90 m. uzunluğunda tek nefli bir şapelin bulunduğu belirtilmektedir. Ancak belirtilen yerde bazı duvar kalıntıları dışında şapel olabilecek bir yapı tespit edemedik. Harrison M. (1963), "Churches and Chapels of Central Lycia" *Anatolian Studies*, Vol. 13, s. 131.

3 Harrison, M. (1983), "Survey in Central Lycia" *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı, İstanbul* 23-26 Mayıs 1983, s. 73-75, 241-246.

4 Harrison, M. (2001), *Mountain and Plain From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period*, ed. W. Young, Michigan, s. 12.

izlerden anlaşılmaktadır. Kalenin ortasında üst kısmı yıkılmış olan bir sarnıç dışında başka bir yapı kalıntısı bulunmamaktadır. Kalenin güney duvarı boyunca bazı mekânların olduğuna dair bazı veriler varsa da şeklini anlamak mümkün olmamıştır. Kalenin kuzey ve doğu tarafı 1.20 metre kadar yüksekliğe sahip dik bir yamaç halindedir. Kalenin güney ve batısı ise daha az eğimli bir yapıya sahiptir. Yerleşimi oluşturan yapılar da kalenin daha az eğimli olan bu kesimine dağılmış haldedir.

Kalenin güneybatısında, batıdan güneye doğru yarım ay şeklinde uzanan bir sur duvarı daha bulunur. Sur duvarının güney duvarındaki tek kapıyla bu alana giriş sağlanmıştır. Sur duvarı kapıdan sonra kırılarak güneye doğru 30 metre uzandıktan sonra doğuya yönelir ve L biçiminde tepenin üzerindeki kaleyi kuşatır. Duvarla çevrili alanın eğimli yapısından dolayı dışıyla içi arasında 3.5 metre kadar kot farkı vardır. Ayrıca iç alanı doğu-batı doğrultusunda uzanan set duvarları izlenmektedir. Ayrı bir koruma alanı olduğu anlaşılan bu bölümde bir tapınak ile bir lahit mezar ve bir kilise binası bulunmaktadır. Dolayısıyla burası yerleşimin Akropol alanı olmalıdır.

Bir pronaos ve naos bölümünden oluşan *Templum In-Antis* plan tipindeki tapınak temel seviyesinde günümüze ulaşabilmiştir (Resim: 2). Ana kayanın biçimlenmesiyle oluşturulmuş yüksekçe bir alana konumlanan tapınağın ön cephesinde altı basamaklı *krepidoma* bulunur. Üç tarafı duvarlarla çevrili, güney tarafı açık olan pronaos bölümü 4.30x4.90 metre ölçülerindedir. Açık bölümün önünde iki sütun bulunduğu anlaşılmaktadır. Pronaosun kuzey duvarı ortasında bulunan 1.60 metre genişliğindeki bir kapıyla tapınağın naos bölümüne geçilir. Tapınağın naos bölümü 4.30x4.30 metre ölçülerinde kare planlıdır. Ortasında, bulunduğu yerde yan yatmış halde kireç taşından monolitik dikdörtgen küp şeklinde bir sunak yer alır. Tapınağın 0.57 metre kalınlığındaki duvarları harç kullanılmadan inşa edilmiştir.

Tapınağa ait olduğunu düşündüğümüz bir Dor düzeninde sütun başlığı ve bazı sütun gövde parçaları güneydoğu taraftaki kilisenin içinde bulunmaktadır. Ayrıca kilisenin avlusu içinde, tapınaktan getirildiği anlaşılan, üzerinde on beş satırlık Helenistik kitabe bulunan blok taş yer alır. M. Alkan tarafından yayımlanan kitabede *Trebendai* (Belören Asarbelen Tepe)'deki ta-

pınağın *Eleuthera*'ya adandığı belirtilmektedir⁵. Makalede, kitabedeki veriler ve 6. yüzyılda bölgede yaşamış olan Sionlu Aziz Nikolaos'un vitası'ndaki bilgilerin yorumlanması sonucunda yerleşimin adı *Trebendai* olarak önerilmektedir⁶. Tapınağın güney yanında iki ve çevresinde üç olmak üzere beş *postament* kaide tespit edilmiştir. Tapınağın içindeki yıkıntılar içinde tapınağın üçgen alınlık taşları ile *triglif metop* blokları görülmektedir. Tapınağın 150 metre kadar güneybatısında, aslan biçiminde çörtene bulunan ve tapınağın çatısının yatay *simasına* ait bir blok taş daha tespit edilmiştir.

Tapınağın batı tarafında bir lahit mezar bulunmaktadır. Mezar ana kayaya oyulmuş bir platform üzerine oturtulmuş sandık ve kapaktan oluşmaktadır. Mezarın sandık kısmı büyük ölçüde kırık, kapak ise ters dönmüş halde yerdedir. Herhangi bir yayında bahsedilmeyen tapınak ve lahit mezarın ilk kez planları çizilerek fotoğraflarla güncel durumu belgelenmiştir.

Tapınağın 30 metre doğusunda, Bizans kalesinin güney yanı boyunca üç nefli bazilikal planlı kilise bulunmaktadır (Resim: 3). Kilisenin bema bölümü toprak kayması sonucu yıkılmıştır. Ancak naos bölümü temel seviyesinde günümüze ulaşmıştır. Bema bölümü hariç içten 12.40x12.10 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Kilisenin boyu, yaklaşık 2.5 m. genişliğindeki yıkılan apsisle birlikte 16 metre kadardır. Nefler arasında yer alan sütunlar günümüze ulaşamamış olmasına karşın sütunların oturtulduğu 0.60 m. genişliğinde, 0.50 m. yüksekliğindeki stylobat büyük ölçüde sağlam haldedir. Buna göre orta nef 5.80 m. yan nefler 2.50 m. genişliğindedir. Orta nefin içine sonraki bir dönemde küçük bir şapel eklenmiştir. Tek nefli olan şapel dıştan 7.76x4.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Şapelin doğu duvarında yarım yuvarlak küçük bir apsisi vardır.

Kilisenin batısında revaklı bir avlu bulunmaktadır. Avlu dört yönden revakla çevrelenmiştir. Doğu taraftaki revak aynı zamanda kilisenin giriş bölümünü oluşturmaktadır. Revaktan üç kapıyla kilisenin neflerine giriş sağlanmıştır. Revaklardan günümüze büyük bölümü izlenebilen stylobat ile üzerin-

5 Taş blok üzerindeki kitabe M. Alkan tarafından yayımlanmıştır. Bkz. Alkan, M. (2011) "Parerga to the Stadiasmus Patavensis (8): On the named places in the journeys of sacrifice recorded in the Vita of Saint Nicholas of Holy Sion" *Gephyra*, 8, s. 99-124, kitabe metni s. 111.

6 Alkan 2011, s. 111-113.

de bulunan sütunlardan birkaçı ulaşmıştır. Avlunun kuzeybatı ucunda bir de sarnıç yer alır. Avlunun güneybatı ucunda ve batı duvarında iki kapı açıklığı daha bulunmaktadır.

Kilise içinde bulunan yüzeyi bezemeli mimari taş eserler kilisenin 5. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başlarına tarihlenebileceğini göstermektedir. Özellikle bir kyborium kemeri parçasının ajur tekniğiyle oluşturulmuş bezemelerindeki ince işçilik bölgedeki aynı tarihli diğer yapılardaki bezemeli taş eserlerle çok benzerdir.

Kalenin 50 m. kadar güneyinde bir zeytinyağı işliğı bulunmaktadır (Resim 4). Kuzey-güney doğrultusundaki işliğin alt duvarları ana kayanın oyulmasıyla oluşturulmuştur. İşlik içinde zeytin çekirdeklerinin kırılması için ana kayaya oyularak oluşturulan bir kırma taşı ve üzerinde yağ kanalı bulunan *trapetum* taşı bulunmaktadır.

Kalenin batı ve güney tarafında daha çok ana kaya oyularak oluşturulmuş konut yapıları bulunmaktadır (Resim: 5). Konutlar kat ayrımından dolayı iki katlı olmalıdır. Konutlar arasında çok sayıda lahit mezar dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu alan aynı zamanda nekropol alanıdır.

Konut alanı güneyden kalenin doğusuna doğru yayılır. Bu alanlarda dağınık halde konumlanmış sıra odalı, birden fazla odası bulunan, birbirine bitişik 40 kadar konut bulunmaktadır. Her bir konutun yanında bir işlik ve bir sarnıç bulunmaktadır. Konutlar etrafında lahit mezarlar dikkat çeker.

Karacaören: Çalışmamızın bir gününü yerli halkın Karacaören olarak adlandırdığı bölgeye ayırdık. Burada yaptığımız çalışmalarda konut ve sarnıç gibi bazı yapıların varlığını tespit ettik. Ancak yapıların tamamı yok olmuş sadece yüzeyde yapı taşları görülebilmektedir. Dolayısıyla yerleşimdeki yapıların planını çıkartmak ve fotoğraf çekmek mümkün olmamıştır.

Alakilise: Belören Köyü'nden yaklaşık 10 km. uzaklığındaki Alakilise yerleşimi güneybatı-kuzeydoğu yönünde 2 km. uzunluğundaki bir vadiyi kapsar. Yerleşimin merkezinde üç nefli bir kilise ile ek yapıları bulunur. Vadinin çevresindeki yamaçlarda ilk belirlemelerimize göre 130 civarında konut, çok sayıda sarnıç ve tarımsal üretime yönelik işlikler tespit edilmiştir. Konutlar birbirinden ayrı 3-7 binadan oluşan gruplar halinde vadinin kayalık yamaç-

larına yerleşmiştir. 2016 yılı çalışmalarımızda öncelikle vadinin kuzey yamaçlarındaki konutların ölçüm ve belgeleme çalışmalarına başlamıştık. 2017 yılı çalışmalarımızda vadinin kuzey yamaçlarındaki konutlarda ve vadinin doğusundaki yamaçta daha önce bulduğumuz 11 konut binası, sarnıç ve işliğin belgeleme çalışmalarını tamamladık (Resim: 6). Tamamı iki katlı olan konutlar vadiyi yukarıdan görebilecek bir konumdadır. Her birinin yanında bir sarnıç bulunmaktadır. Konut grupları arasında işlikler de dikkat çeker.

Turant Dağı: Çalışmamızın bir gününü Turant Dağı'nın zirvesinde, yaklaşık düz bir alana kurulu haldeki büyük bir kent/şehir kalıntısı içinde bulunan kiliseye ayırdık. Araç yolu bulunmayan yerleşime Belören Köyü'nden, Antik dönem bir patika yoldan iki saat kadar yürüyerek ulaşılmaktadır. Oldukça dik bir tepenin üzerinde konumlanan yerleşimin girişinde bulunan lahitler, yerleşimin Klasik dönemden başlayarak Roma İmparatorluk çağının sonuna kadar kullanıldığını göstermektedir. Şehrin bulunduğu tepenin yamaçlarında, farklı dönemler yansıtan çok sayıda lahit görülmektedir (Resim: 7). Şehrin girişinde ana kaya üzerine oyulmuş halde üç Kybele kabartması kazınmıştır (Resim: 8). Şehir alanı içinde iki adet kule çiftlik evi, sarnıçlar, konutlara ait duvar kalıntıları ile ana kayaya oyulmuş halde çok sayıda mekân tespit edilmiştir (Resim: 9). Lahitler, Kybele heykeli ve kule çiftlik evlerinin gösterdiği üzere yerleşimin geçmişi klasik döneme kadar inmektedir.

2016 yılı çalışmalarımızda şehrin içinde üç nefli büyük bir kilisenin olduğunu tespit etmiştik. Kilisenin kroki çizimlerini yaparak kilisenin içinde bulduğumuz taş eserlerin fotoğrafları çekmiştik. 2017 yılı çalışmamızda çok zor şartlarda ulaştığımız ve çok kısa süre çalışabildiğimiz yerleşimdeki kilisenin ölçüm çalışmalarını bitirdik. Daha önce hiçbir çalışmaya konu olmamış yerleşimde çok sayıda lahit ve konut yapısının bulunması, burada çok daha uzun süreli çalışmayı gerektirmektedir. İleriki yıllarda yerleşimdeki diğer yapıların belgelenmesi için çalışmalarımızı sürdürmeyi planlamaktayız.

Yerleşimdeki üç nefli kilise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Nefler sütunlarla birbirinden ayrılmıştır. Batı tarafta *in situ* beş sütunun alt kısmı görülmektedir. Orta nefin içine farklı bir dönemde, 7.70x3.87 m. ölçülerinde, küçük bir şapel eklenmiştir. Orta nefin doğusunda dışa taşkın ve dıştan düz duvarla sınırlanan yarım yuvarlak apsis yer alır. Apsisin prothesis

odası bulunmamasına karşın apsisin güney yanında kare planlı diakonikon odası bulunmaktadır. İçinde vaftiz teknesi bulunmasından dolayı bu mekân vaftizhane işleviyle kullanılmış olmalıdır. Kuzey nef doğu duvarı eksenindeki bir kapı ile kuzey yandaki odalara geçilmektedir. Kilisenin kuzeyinde kilise ile bağlantılı çok sayıda mekân görülür. Kilisenin kuzeydoğusunda belki de bu bölgedeki en büyük boyutlu ana kayaya oyularak oluşturulmuş sarnıç yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan sarnıç yaklaşık 10 m. derinliğinde ve içi oldukça geniştir.

Kilisenin batısında büyük bir avlu bulunmaktadır. İn situ bir sütun, kilisenin avlusunun revaklı olduğunu göstermektedir. Avlu ile kilisenin naosu arasında bir nartheks bölümünün olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Olasılıkla nartheks yerine revaklı bir giriş bölümü bulunmaktaydı. Giriş bölümünden üç kapı ile kilisenin neflerine birer kapı açıklığı yapılmıştır. Kilisenin avlusuna ise kuzey ve güney duvarlara açılan kapılarla giriş sağlanmıştır.

Kilise içinde çok sayıda levha parçası, bir sütun başlığı, bir kyborium kimeri, bir vaftiz teknesi taşı ile işlevi tespit edilemeyen bazı bezemeli taş eserler bulunmaktadır (Resim: 10). Sadece bir köşesi bulunmuş olan levhalardan birinin üzerinde ortada daire içine alınmış haç ve köşelerinde tavus kuşu motifleri vardır. Taş eserlerin işçiliği ve süslemelerinde uygulanan ajur tekniği bölgedeki 5. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başlarına tarihlenen yapıları ile benzerdir.

Büyük blok taşlarla harç kullanılmadan örülen kilisenin duvarları yaklaşık 0.80 metredir. Kilisenin duvarlarının yapım malzemesi ve tekniği ile kilise içinde bulunan taş eserlere göre yapının 5. yüzyıl sonlarında veya en geç 6. yüzyıl başlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Belören Köyü Göynük Mevkii: Çalışmamızın bir gününü Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün isteği üzerine, taş ocağı açılacağını öğrendiğimiz bölgeye ayırdık. Bölgede yaptığımız çalışmada birkaç konut, sarnıç ve tarımsal üretime yönelik set duvarları tespit ettik. Bulduğumuz yapılara ait duvarların ölçülerini alarak bilgisayar ortamında çizimlerini tamamladık. Bulgularımızı rapor haline getirerek Antalya Koruma Bölge Kurulu ve Demre Müzesi yetkililerine ilettik.

Sonuç olarak belgelendirdiğimiz yapılar bölgenin zengin bir geçmişi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bölgedeki halkın kültürü ve yaşam biçimleri hakkında da bilgiler sunmaktadır. Tespit ettiğimiz konut, kilise veya tarımsal üretime yönelik işliklerin birçoğunun özellikle 5.-6. yüzyıllarda inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bu dönemde Myra'nın kırsalını oluşturan bu bölgenin nüfusunun en üst seviyeye ulaştığını söyleyebiliriz.

2017 yılı çalışmalarımızda bölgede bulduğumuz tapınak, iki kilise ve konutlar ilk kez belgelenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bölgede ilk kez kırsal alanda bir tapınak bulunmuştur. Yeni bulduğumuz yapıların, çizimleriyle birlikte ayrıntılı tanıtımları ve bölge içindeki önemlerini ele alan ayrı birer makale hazırlanmaktadır.

Yüzey araştırmalarının dördüncüsünü tamamlamakla birlikte bölgede daha gidemediğimiz çok sayıda yerleşim bulunmaktadır. Bu yerleşimlerin birçoğu hakkında herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla yüzey araştırmalarının ileriki yıllarda da sürdürülmesi, bölgenin Bizans kırsal yaşamı hakkında daha ayrıntılı bilgiler sunacaktır.

Resim 1: Asarbelen ve Gedik Tepe'nin doğudan genel görünümü.

Resim 2: Asarbelen Tepe tapınağın kuzeyden genel görünümü.

Resim 3: Asarbelen Tepe kilise orta nefi batıdan genel görünümü.

Resim 4: Asarbelen Tepe, kalenin güneydoğusunda zeytinyağı işliğı.

Resim 5: Muskar kalesinin güneyinde sıra odalı bir konutun genel görünümü.

Resim 6: Alakilise Vadisi'nin doğu yamacında, iki katlı bir konutun içten görünümü.

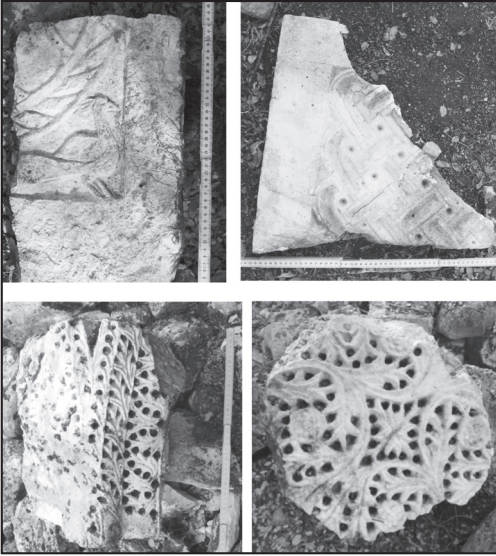
Resim 7: Yerleşimin nekropol alanında bir lahit mezar.

Resim 8: Turant Dağı yerleşimin girişindeki Kybele kabartmaları.

Resim 9: Şehir alanı içindeki bir kule çiftlik evinden görünüm.

Resim 10: Turant Dağı yerleşimindeki kilise içinde bulunan taş eserler.

BOZBURUN PREHİSTORİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017

Çiğdem ATAKUMAN
Burçin ERDOĞU
Murat KARAKOÇ
Hasan Can GEMİCİ
Nejat YÜCEL

GİRİŞ

Klasik Dönemlerde Antik Karya'nın önemli bir bölgesi olduğu anlaşılan Bozburun Yarımadası'nın prehistorik dönemlerine ilişkin araştırmaların eksikliği, bölgenin tarihsel bağlamını anlamamızı zorlaştırmaktadır. Oysa genel olarak baktığımızda, Antalya'da Karain ve Öküzini bulguları (Yalçınkaya ve Özçelik 2012, Kartal 2003, 2011), Fethiye-Girmeler Mağarası'nda tespit edilen Mezolitik-Neolitik buluntular (Becks ve Polat 2013, Takaoğlu v.d. 2014) ile Göller Bölgesi'nde daha önce çalışmaları gerçekleştirilen Süberde, Hacılar, Bademağacı, Kuruçay ve Höyücek (Bordaz 1973, Mellaart 1970, Duru 2012) gibi Neolitik süreç ve öncesine dair yerleşimlerden elde edilen veriler, Türkiye'nin güneybatı kesimlerinde önemli bir prehistorik potansiyelin olduğunu işaret etmektedir. Bununla beraber, son tartışmalar Ege'de denizel faaliyetlerin Paleolitik sonlarında, özellikle de Mezolitik boyunca yoğunlaştığını

-
- * Doç. Dr. Çiğdem ATAKUMAN, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerleşim Arkeolojisi Ana Bilim Dalı. Ankara/TÜRKİYE.
Prof. Dr. Burçin ERDOĞU, Trakya Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Ana Bilim Dalı. Edirne/TÜRKİYE.
Arş. Gör. Murat KARAKOÇ, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü. Karaman/TÜRKİYE.
Hasan Can GEMİCİ, Doktora öğr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerleşim Arkeolojisi Ana Bilim Dalı. Ankara/TÜRKİYE.
Nejat YÜCEL, Doktora öğr., İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Ana Bilim Dalı. İstanbul/TÜRKİYE.

da ortaya koymakta ve bu durum bölgenin Neolitikleşmesiyle ilgili doğudan göç odaklı geleneksel hipotezlerin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini de gündeme taşımaktadır (Reingruber 2011, Strasser v.d. 2010, Knapp 2010, Séfériadès 2007, Broodbank 2006). Bu bağlamda, Bozburun Prehistorik Yüze-y Araştırması'nın amacı, Bozburun Yarımadası'nın prehistorik dönemlerde Ege Adaları ve Anadolu arasındaki kültürel iletişimi sağlayan güzergahlardan biri olduğu hipotezini test etmektir.

Proje kapsamındaki çalışma alanının sınırları, D-400 karayolunun Datça ile Marmaris'i bağlayan kesiminin güneyinde kalan ve Marmaris ilçesi sınırları içinde bulunan, Hisarönü, İçmeler, Turunç, Orhaniye, Osmaniye, Selimiye, Bayırköy, Söğütöy, Turgut, Taşlıca ve Bozburun belde ve köylerinin tamamını kapsamaktadır. 2017 yılı çalışmalarımız, 9-18 Eylül tarihlerinde, Bodrum Müzesi'nden Hasan Harmancı'nın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

BOZBURUN COĞRAFYASI

Bozburun Yarımadası, Türkiye'nin güneybatı ucunda, Muğla ili-Marmaris ilçesi sınırları içinde, Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi'ndedir. Akdeniz ile Ege Denizi'nin kesiştiği bu noktada denize doğru uzanan yarımada-nın güneyinde Rodos ve batısında da Simi-Sömbeki adaları bulunmaktadır. Bölge, Mezozoik dönem kalkerli formasyonlarından oluşmaktadır ve bu kalkerler tektonik hareketler sonucu oluşan faylarla parçalanmış ya da yükselerek dağları oluşturmuştur (Darkot ve Tuncel 1978, Bilgin v.d. 1997). Bu tektonik hareketlerle ortaya çıkan Balaban Dağları, güney-güneybatı yönün-de Bozburun Yarımadası'na doğru uzanmakta ve 400-800 metre arasında de-ğişen yüksekliklerle kendini göstermektedirler. Bölgenin en yüksek alanı ise Hisarönü'ndeki Eren Dağı'dır. Dağların kestiği ova sayılabilecek düzlükler ise yalnızca Orhaniye, Selimiye ve Turgut köyleri civarındadır. Çok girintili ve çıkıntılı olan kıyı düzlükleri boyunca yer alan fayların oluşturduğu yüksek yerler oldukça dik olup, çoğu yerde bu alanların kullanımını kısıtlamaktadır (Taşlıgil 2008).

Yarımada-da yazların sıcak ve kurak kışların ılık ve yağışlı geçtiği tipik Akdeniz iklimi hüküm sürer. Ortalama yağış miktarı 750 mm civarındadır ve yağışın hemen hemen tamamı kış aylarında görülür (Taşlıgil 2008). Böl-

ge tatlı su kaynakları bakımından ise zengin değildir. Mevcut su kaynaklarının çoğu geçici/mevsimlik dere ve çaylardır. Hisarönü Körfezi'ne dökülen Ergos/Ergus Çayı ve Mesir Deresi yarımadaının en önemli sulak alanlarıdır (Doğaner 1999, Taşlıgil 2008). Genel olarak yer altı suyu kullanımının kuyular ile gerçekleştirildiği bölgede Hisarönü, Orhaniye, Turgut, Taşlıca, Selimiye yerleşim ve Bozburun beldesinde birçok kuyu bulunmaktadır.

Bölgede, kireçsiz kahverengi, orman toprakları, kolluviyal topraklar, kireçsiz kahverengi topraklar, kahverengi orman toprakları olmak üzere beş farklı toprak yapısına rastlanmaktadır. Ekolojik özellikleri açısından oldukça zengin olan yarımadaının vejetasyonunda hakim olan bitkiler maki türleri, kızılçam ve karışık selvi ağaçlarıdır. Daha yüksek bölgelerde meşe çeşitleri ve akçaağaç gibi türlere de rastlanmaktadır. Bunların dışında, yarımada, çok sayıda endemik bitki türüne de ev sahipliği yapmaktadır. Yarımada, memeli hayvan türleri bakımından da oldukça zengindir; oklu kirpi, tilki, yaban domuzu, karaca ve çakal bölgenin bilinen yabani memeli faunasıdır. Yarımada ayrıca çeşitli kuş türlerine ve sürüngenlere de ev sahipliği yapar. Kıyılarda rastlanan çeşitli balık türleri, bölgenin gelişkin balıkçılık ekonomisini desteklemektedir.

YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmalar, yukarıda bahsi geçen zorlayıcı arazide toprağa yakın mesafede yürüme şeklinde gerçekleştirilmiş, belli yoğunlukların görüldüğü alanlarda toplama yapılmıştır. Buluntu lokasyonları GPS aracılığıyla belirlenerek 1/25.000'lik haritalarda işaretlenmiş, tüm veriler ArcGIS ile oluşturulan veri tabanına işlenmiştir. Dökümantasyon esnasında, buluntu lokasyon koordinatları, buluntu tipi ve kronolojisi, buluntu çeşitliliği ve yoğunluğu, alanda dağılımları, buluntu alanı özellikleri (örneğin höyük, düz yerleşme yeri, kaya sığınağı, mağara vb. gibi), foto, plan ve çizimler ve diğer dikkate değer bilgiler kayıt altına alınmıştır. Analiz için alınan örneklerde kaynak analizi çalışmaları başlatılmıştır.

2017 yılı çalışmalarında toplam 23 buluntu lokasyonu (2 mağara, 21 açık alan) tespit edilmiştir (Harita 1). Mağaralar dışındaki buluntu lokasyonla-

rında arkeolojik dolgunun oldukça sık olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, genellikle kırık parçalar ve üretim artıklarından oluşan yontma taş bulgular, bu buluntu lokasyonlarının çoğunun kamp yerleşimleri niteliğinde olduğuna işaret etmektedir. Bölgenin kronolojisini anlamamıza imkan veren zenginlikteki bulgular, *BPS 2 Kayabaşı Mağarası*, *BPS 6 Çakmak 1*, *BPS 8 Serçe Limanı-Sarnıç*, *BPS 14 Sobalak 1* ve *BPS 17 Küçük İnehet* lokasyonlarında ele geçmiştir. Bu noktalarda bulunan yüzlerce tanımlı yontma taş buluntunun ön incelemelerine göre, bölgede Orta Paleolitik, (Geç) Üst Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik yontma taş endüstrilerinin temsil edildiği tespit edilmiştir (Çizim: 1-7). Alt Paleolitik döneme işaret eden bir bulguya şimdilik rastlanmamıştır.

Nispeten kolay tanımlanabilir nitelikteki Orta Paleolitik bulgular, *BPS 2 Orhaniye-Kayabaşı Mağarası*, *BPS 6 Taşlıca-Çakmak 1*, *BPS 9 Taşlıca-Kırkkuyular*, *BPS 11 Taşlıca-Çakallık*, *BPS 14 Taşlıca-Sobalak 1* ve *BPS 15 Taşlıca-Sobalak 2* buluntu alanlarında tespit edilmiştir (Çizim: 1, 2). Daha ender rastlanan ancak tanımlanabilir parçalarla temsil edilen (Geç) Üst Paleolitik bulgular ise *BPS 8 Serçe Limanı-Sarnıç*, *BPS 20 Bozburun-Söğütpınarı*, *BPS 21 Bozburun-Burgaz Mevkii*'nde ele geçmiştir (Çizim: 3-7).

Bölgenin Paleolitik sonrası bulguları için kronolojik karşılaştırma malzemesi oldukça kısıtlı olmakla beraber, Paleolitik sonrası buluntu alanları için kronolojik tahminlerimizi yönlendiren genel kriterler; 1) Ege Adaları'nda Geç Pleistosen/Erken Holosen sırasında kullanıma girdiği düşünülen Melos ve Giali kaynaklı mikro boyutlu obsidiyen yontma ürünlerinin bolluğu, 2) Bozburun ve civardaki Ege Adaları'nda bulunan obsidiyen ve diğer yontma taş endüstrisinin genel olarak yonga tabanlı mikrolitik bir endüstri oluşu, 3) bölgenin yontma taş üretiminde M.Ö. 7. Binyıl içinde görülmeye başladığı tahmin edilen "baskı" tekniğine hiçbir yerde rastlanmıyor olması, 4) Geç Pleistosen-Erken Holosen endüstrilere özgü çeşitliliği yüksek hammadde kullanımı ve 5) buluntu lokasyonlarında çanak-çömlek malzemesinin eksikliğine dayanmaktadır. Bu durum Chalki ve Kerame gibi yakın adalardaki Mezolitik bulgulara paraleldir (Sampson v.d. 2016, Kaczanowska ve Kozlowski 2011, 2014, Carter, Contreras v.d. 2016, Carter, Mihailovic v.d. 2016, Kopaka ve Matzanas 2009).

Buna göre, toplam 10 noktada bol miktarda, mikro boyutlu obsidiyen bulgu tespit edilmiştir (*BPS 4 Orhaniye-İnönü Mağarası*, *BPS 6 Taşlıca-Çakmak 1*,

BPS 7 Taşlıca-Çakmak 2, BPS 8 Serçe Limanı- Sarnıç, BPS 10 Taşlıca-Badrik, BPS 13 Taşlıca-Namlıalan, BPS 14 Taşlıca-Sobalak 1, BPS 16 Taşlıca-Çakmak 3, BPS 17 Taşlıca-Küçük İnehet, BPS 18 Serçe Limanı-Hisardibi). İlk incelemelerimize göre bu obsidiyenler Melos ve Giali A (Carter 2016) kaynaklıdır (Harita: 1; Çizim: 5, 7). Ege Adaları'nda bu kaynaklardan temin edilen obsidiyen kullanımının Mezolitik'le beraber yoğunlaştığı düşünülecek olursa, Bozburun'da benzer kaynaklı obsidiyen kullanımı, şimdilik kaydıyla, en erken Geç Pleistosen/Erken Holosen aralığına tarihlenmektedir. Obsidiyen parçaların çoğu 2 cm'nin altında mikro boyutlu endüstrilere aittir. Kavkusal kırılmaya çok uygun olmayan Giali A obsidiyeni genel olarak yongalar ve döküntü parçalar halinde ele geçerken, Melos obsidiyeni daha çok dilgi/dilgicik parçaları halinde ele geçmiştir. Hiçbir buluntu noktasında Melos obsidiyeni çekirdeğine ya da çekirdek yontma ve yenileme elemanlarına rastlanmadığı, ancak bazı Giali A kaynaklı obsidiyen çekirdeklerinin görüldüğü belirtilmelidir.

SONUÇ

Ön değerlendirmelerimize göre, çalışmanın 2017 Eylül ayı içerisinde gerçekleştirilen ilk sezonu başvurmuzda belirttiğimiz hedeflere ulaşmış ve Bozburun Yarımadası'nın en azından Orta Paleolitik'ten itibaren bir yaşam alanı olduğu ve Geç Pleistosen-Erken Holosen zaman aralığında Ege Adaları ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Şüphesiz, ilerleyen yıllarda bölgede prehistorik dönem çalışmalarının artmasına paralel olarak karşılaştırılabilir buluntu toplulukları arttıkça, Bozburun prehistorik kronolojisi ile ilgili çıkarımlar revize edilecektir. 2018 sezonunda, karayolu ulaşımı bulunmayan, ancak Taşlıca yöresinin en önemli antik kent oluşumu olan Loryma/Bozukkale ve Serçe Limanı Mevkii arasındaki bölgelerde çalışmalarımızı yoğunlaştırmayı planlamaktayız. Bunun yanı sıra, Bozburun'un genelindeki noktasal ziyaretlerimizi sürdürmek amacındayız.

TEŞEKKÜR

Projenin izinlerini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, çalışmanın gerçekleşmesi için altyapı deste-

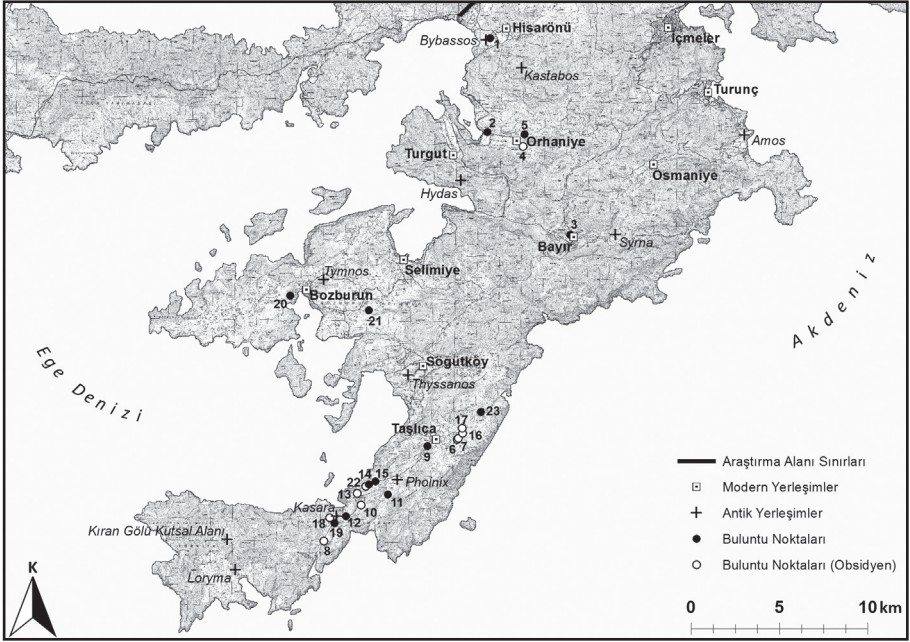
ği sağlayan ODTÜ Rektörlüğü'ne, bölgede çeşitli lojistik konularda yardımcı olan Marmaris Belediyesi'ne, arazi çalışmaları sırasında olumlu yaklaşımıyla her türlü sorunumuzu kolaylıkla çözmemizi sağlayan temsilcimiz Hasan Harmancı'ya, ekip üyeleri arasında yer alan Burak Soy'a, taşıma ve transfer işlerimizi sağlayan Naci Coşgun ve Süleyman Eroğlu'na ve yontmataş buluntuların çizimini gerçekleştiren Gizem Aydoğdu'ya teşekkür ederiz. Yontmataş aletlerin tanımlanması aşamasında hiçbir yardımı esirgemeyen Prof. Dr. Metin Kartal ve Dr. Öğr. Üyesi Neyir Kolankaya-Bostancı'ya ayrıca teşekkür etmek isteriz.

KAYNAKÇA

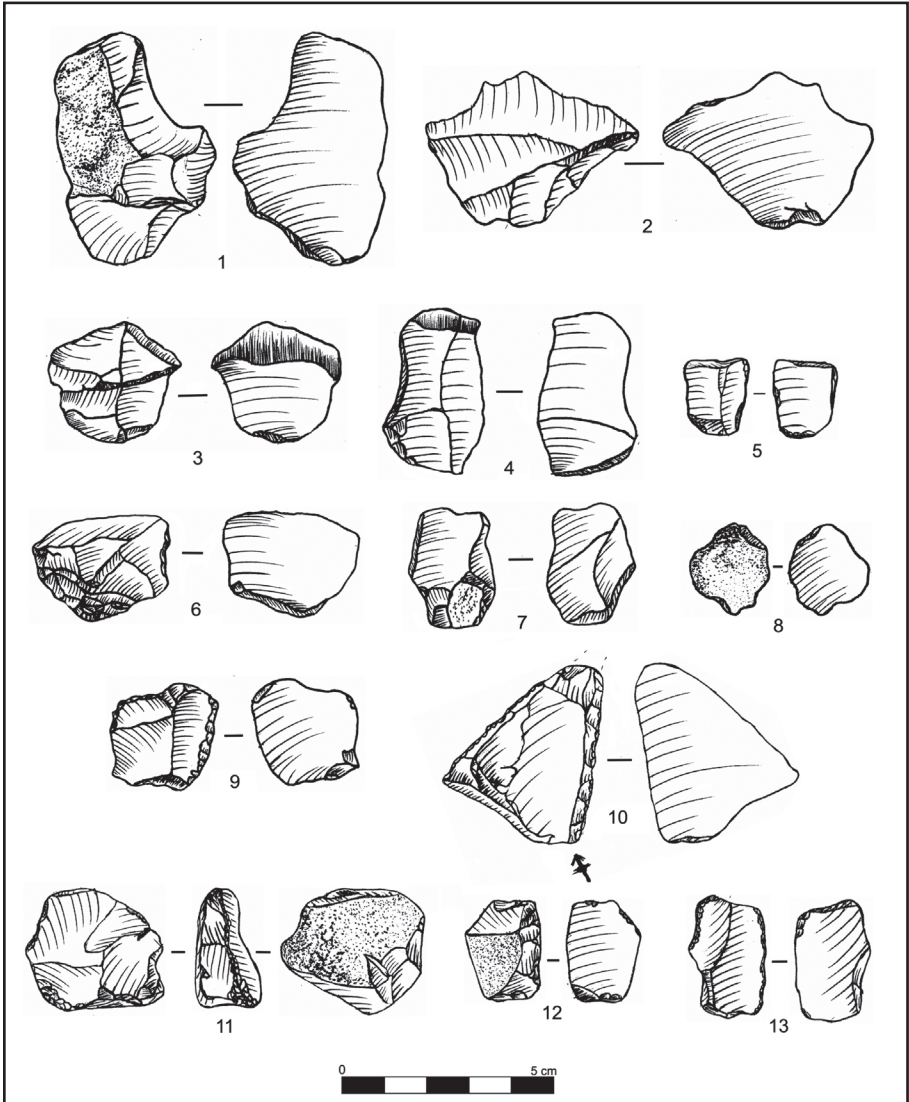
- BECKS, R. VE POLAT, A. 2013. "Girmeler Cave in Western Lycia, Turkey." M.B. Tanman, G. Tanman ve Ö. Harmanşah (ed.ler), *The Cultural Life of Caves from Palaeolithic Shamans to Seven Sleepers içinde*, s. 18-21. İstanbul: Suna-İnan Kıraç Vakfı Yayınları ve Pera Müzesi.
- BİLGİN, Z.R., METİN, Y., ÇÖREKÇİOĞLU, E., BİLGİÇ, T. ve ŞAN, Ö. 1997. *Bozburun-Marmaris-Köyceğiz-Dalaman (Muğla) Dolayının Jeolojisi*. Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü.
- BORDAZ, J. 1973. "Current Research in the Neolithic of South Central Turkey: Suberde, Er Baba and Their Chronological Implications." *American Journal of Archaeology* 77(3), s. 282-288.
- BROODBANK, C. 2006. "The Origins and Early Development of Mediterranean Maritime Activity." *Journal of Mediterranean Archaeology* 19(2), s. 199.
- CARTER, T. 2016. "Obsidian Consumption in the Late Pleistocene-Early Holocene Aegean: Contextualising New Data from Mesolithic Crete." *The Annual of the British School at Athens* 111, s. 13-34.
- CARTER, T., CONTRERAS, D.A., DOYLE, S., MIHAILOVIĆ, D. D., ve SKARPELİS, N. 2016. "Early Holocene Interaction in the Aegean Islands: Mesolithic Chert Exploitation at Stélida (Naxos, Greece) in Context." *Géochronologie des îles de Méditerranée*, s. 275-286.
- CARTER, T., MIHAILOVIC, D.D., PAPADATOS, Y. ve SOFIANOU, C. 2016. "The Cretan Mesolithic in Context: New Data from Livari Skiadi (SE Crete)", *Documenta Praehistorica* XLII, s. 87-101.

- DARKOT, B. ve TUNCEL, M. 1978. *Ege Bölgesi Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- DOĞANER, S. 1999. "Bozburun Yarımadası: Coğrafi Ortam ve İnsan." *Coğrafya Dergisi* 7, s. 29-56.
- DURU, R. 2012. "The Neolithic of the Lakes Region. Hacılar-Kuruçay Höyük-Höyücek-Bademağacı Höyük." M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (ed.ler), *The Neolithic in Turkey. New Excavations & New Research: Western Turkey içinde*, s. 1-65. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- KACZANOWSKA M, VE KOZLOWSKI J.K. 2011. "Lithic Industry from the Aceramic Levels at Knossos (Crete, Greece): An Alternative Approach." *Eurasian Prehistory* 8(1-2), s. 67-87.
- KACZANOWSKA M. VE KOZLOWSKI J.K. 2014 "The Aegean Mesolithic: Material Culture, Chronology Networks of Contacts." *Eurasian Prehistory* 11(1-2), s. 31-61.
- KARTAL, M. 2003. "Anadolu'nun Epi-paleolitik Dönem Buluntu Toplulukları: Sorunlar, Öneriler, Değerlendirmeler ve Çeşitli Yaklaşımlar." *Anadolu / Anatolia* 24, s. 35-61.
- KARTAL, M. 2011. "Epi-paleolithic - Early Neolithic Findings in Northern and Midwestern Turkey and Lithic Comparisons With Southwestern Anatolia." H. Taşkiran, M. Kartal, K. Özçelik, M.B. Kösem ve G. Kartal (ed.ler), *Işın Yalçınkaya'ya Armağan - Studies in Honour of Işın Yalçınkaya içinde*, s. 153-166; 167-177. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- KNAPP, A.B. 2010. "Cyprus's Earliest Prehistory: Seafarers, Soragers and Settlers." *Journal of World Prehistory* 23(2), s. 79-120.
- KOPAKA, K. ve MATZANAS, C. 2009. "Palaeolithic Industries from the Island of Gavdos, Near Neighbour to Crete in Greece." *Antiquity Project Gallery* 83, s. 321. <https://www.antiquity.ac.uk/projgall/kopaka321>.
- MELLAART, J. 1970. *Excavations at Hacilar (I-II)*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- REINGRUBER, A. 2011. "Early Neolithic Settlement Patterns and Exchange Networks in the Aegean." *Documenta Prehistorica* 38, s. 291-305.

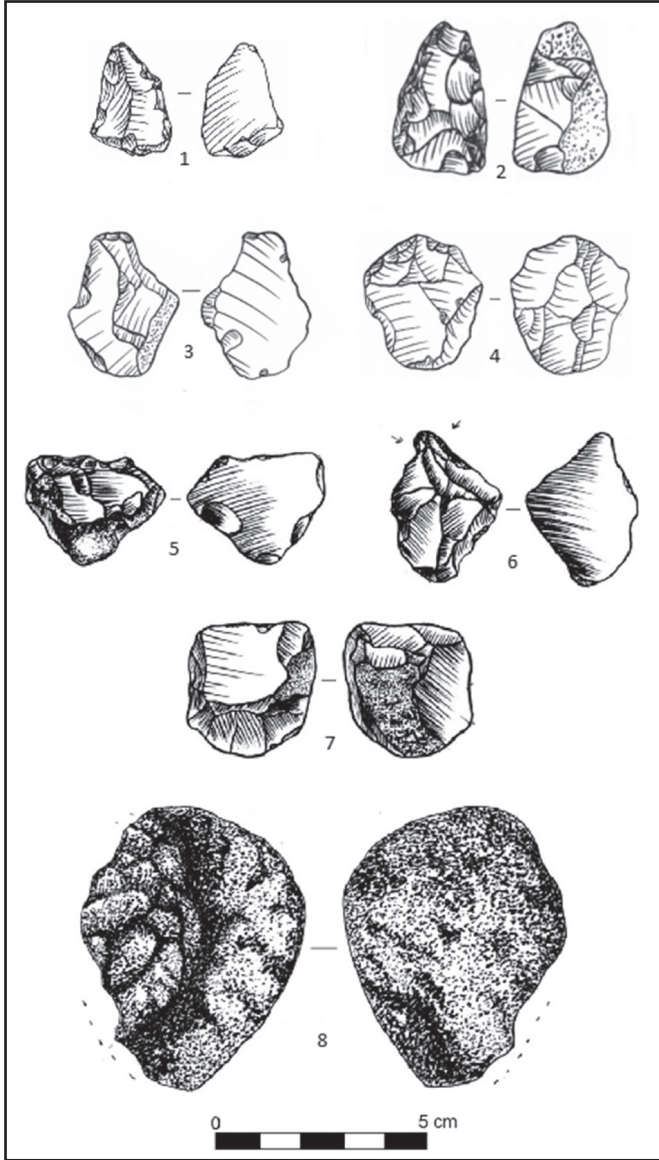
- SAMPSON A., KOZLOWSKI, J.K. ve KACZANOWSKA, M. 2016. "Lithic Industries of the Aegean Upper Palaeolithic". *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 16(3), s. 229-243.
- SÉFÉRIADÈS, M. 2007. "Complexity of the Processes of Neolithization: Tradition and Modernity of the Aegean World at the Dawn of the Holocene Period (11-9kyr)." *Quaternary International* 167, s. 177-185.
- STRASSER, T.F., PANAGOPOULOU, E., RUNNELS, C.N., MURRAY, P.M., THOMPSON, N., KARKANAS, P., MCCOY, F.W ve WEGMANN, K.W. 2010. "Stone Age Seafaring in the Mediterranean: Evidence from the Plakias Region for Lower Palaeolithic and Mesolithic Habitation of Crete." *Hesperia* 79(2), s. 145-190.
- TAKAOGLU, T., KORKUT, T., ERDOĞU, B., ve IŞIN, G. 2014. "Archaeological Evidence for 9th and 8th Millennia BC at Girmeler Cave near Tlos in SW Turkey." *Documenta Praehistorica* 41, s. 111-118.
- TAŞLIGİL, N. 2008. "Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi ve Turizm." *Ege Coğrafya Dergisi* 17(1-2), s. 73-83.
- YALÇINKAYA, I. ve ÖZÇELİK, K. 2012. "Evaluation of the Anatolian Middle Paleolithic Period in Light of Cultural and Environmental Data from Karain Cave." *Adalya* 15, s. 1-12.

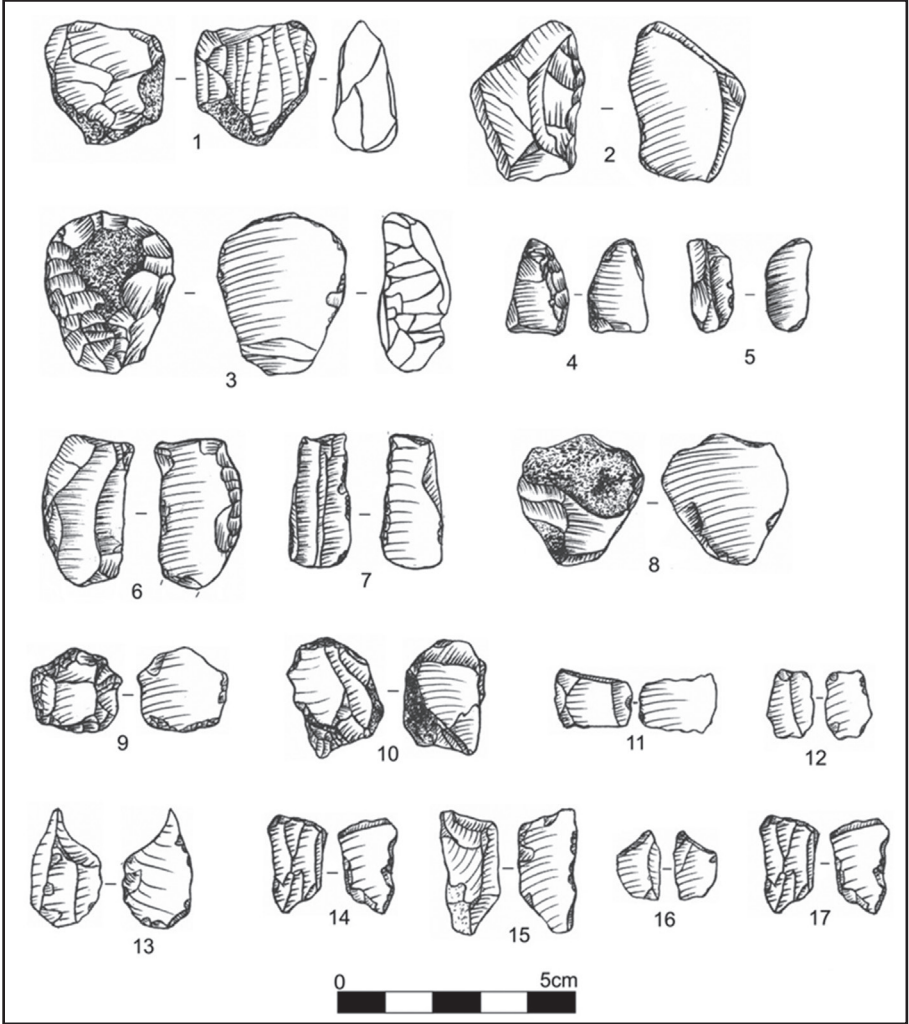
Harita 1: BPS 2017 buluntu noktaları: 1) Oyuklu T. – Bybassos; 2) Kayabaşı Mağarası; 3) Kızılağaç Mevkii; 4) İnönü Mağarası; 5) Sineksuyupınar Mevkii; 6) Çakmak 1; 7) Çakmak 2; 8) Serçe Limanı / Sarnıç Mevkii; 9) Kırkkuyular Mevkii; 10) Badrik; 11) Çakallık; 12) Kaynarlık; 13) Namlıalan; 14) Sobalak 1; 15) Sobalak 2; 16) Çakmak 3; 17) Küçük İnehet; 18) Serçe Limanı / Hisardibi Mevkii; 19) Serçe Limanı / Yelkaya Tepesi; 20) Burgaz Mevkii; 21) Söğütpınar Mevkii; 22) Sindili Mevkii; 23) Kesine Mevkii.

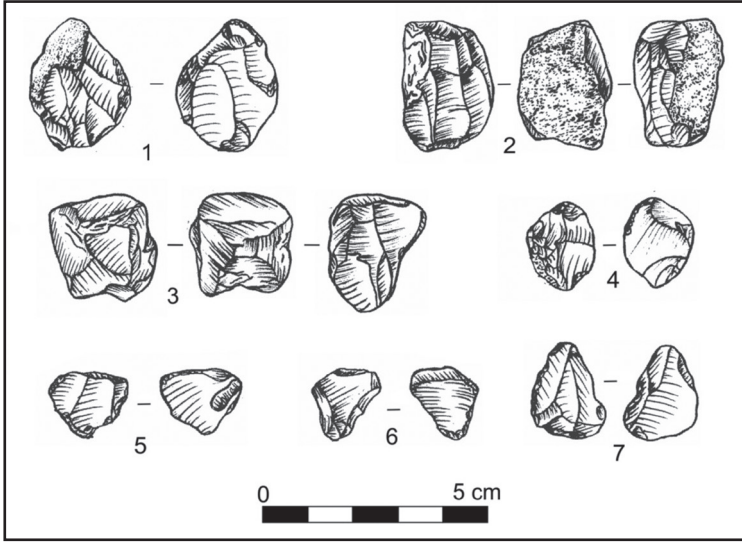
Çizim 1: BPS 2 Kayabaşı Mağarası yontmataş buluntu topluluğu: 1-4,6-7) Yongalar; 5) Dilgi proksimali (Mezolitik/Neolitik?); 9,12-13) Kazıyıcılar; 10) Yöneşen kenar kazıyıcı (sağa yatık); 11) Tükenmiş disk biçimli çekirdek.

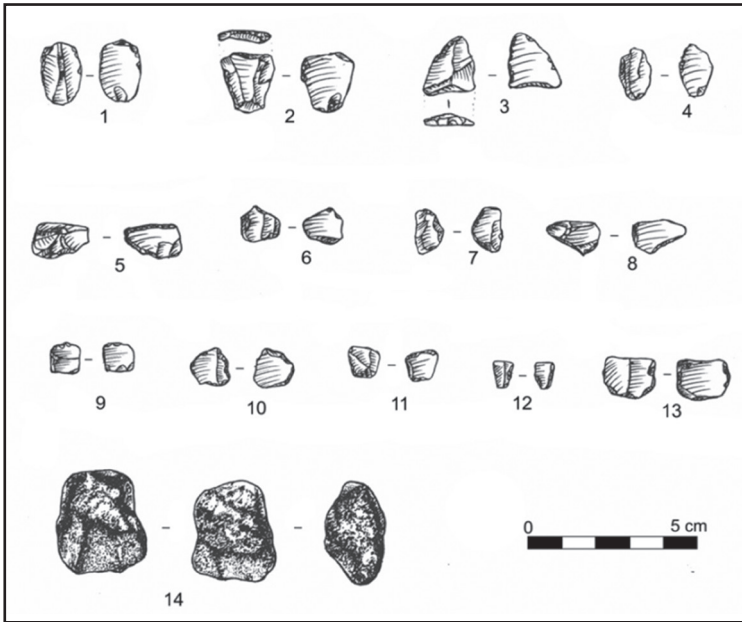
Çizim 2: Muhtemel Orta Paleolitik endüstrileri temsil eden diğer buluntular: 1) BPS 6 Çakmak 1, dibi budamalı uç; 2) BPS 14 Sobalak 1, yatay yöneşen kenar kazıyıcı; 3) BPS 15 Sobalak 2, düzeltili yonga; 4) BPS 15 Sobalak 2, lineal Levallois çekirdek (Mousterian); 5) BPS 11 Çakallık, dişlemeli alet; 6) BPS 11 Çakallık, atipik delgi; 7) BPS 11 Çakallık, tükenmiş Levallois çekirdek; 8) BPS 11 Çakallık, vurgaç parçası.

Çizim 3: BPS 8 Serçe Limanı-Sarnıç yontmataş buluntuları: 1) Tek kutuplu prizmatik mikro çekirdek; 2) Kazıyıcı; 3) Omurgalı önkazıyıcı; 4-6,11-13) Dilgi-dilgicik parçaları; 7) Taş kalem; 8-10) Önkazıyıcı; 14-15,17) Teknolojik parçalar (tepeli dilgiler); 16) Atipik mikrobürin.

Çizim 4: BPS 8 Serçe Limanı-Sarnıç yontmataş buluntuları: 1) Çekirdek parçası; 2) İki kutuplu mikro dilgi çekirdeği; 3) Tek kutuplu prizmatik mikro çekirdek; 4) Teknolojik parça/çekirdek parçası yonga; 5-7) Çeşitli yontmataş alet parçaları.

Çizim 5: BPS 8 Serçe Limanı-Sarnıç obsidiyen yontmataş buluntuları: 1-13) Melos obsidiyeni, dilgi-dilgicik parçaları; 14) Giali obsidiyeni, çekirdek.

KONYA İLİ, EREĞLİ, KARAPINAR, HALKAPINAR VE EMİRGAZİ İLÇELERİNİN TUNÇ VE DEMİR ÇAĞLARI: KEYAR YÜZEY ARAŞTIRMASININ 2017 ARAZİ SEZONU

Çiğdem MANER*

2013 yılında başlayan Konya İli Ereğli, Karapınar, Halkapınar ve Emirgazi İlçeleri'nin Tunç ve Demir çağları sistematik yüzey araştırması projesi (KEYAR), beşinci arazi çalışmasını 06.09 - 22.09. 2017 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına Niğde Müzesi'nden Yakup Ünlüer temsilci olarak katılmıştır. Araştırma ekibine Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü doktora öğrencileri Muhip Çarkı ve Francesco Tessa, Jeofizik çalışmaları için İstanbul Üniversitesi'nden Dr. Melda Küçükdemirci, Jeomorfolojik araştırmalar için CNRS'den Dr. Catherine Kuzucuoğlu, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği bölümünden Prof. Ali Gürel ve yüksek lisans öğrencisi Müslüm Demir, ve Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEP'ten Coşkun Bilgi katılmıştır. Yüzey araştırması Koç Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, AVIS Türkiye, Özkoçlar Otel ve Derya Lokantası tarafından desteklenmektedir. Genel Müdürlüğe, Ereğli Müze müdürü Mahmut Altuncan'a, temsilcimize, Avis Türkiye Genel Müdür Yardımcısı İnan Ekici'ye, ekibime, şöförümüz Sadiye Kaya'ya ve bizi maddi ve manevi destekleyen herkese yardımlarından dolayı müteşşekiri bir borç bilirim.

2017 arazi incelemeleri kapsamında Karapınar İlçesi'nde Akören, Ovacık, Karacadağ Dağ Gölü, Karacadağ Kurşunlu Manastırı, Kesmez, Kazanhöyüğü, Akçayazı, Tilkili ve Sazlıpınar mahalle ve mevkiileri ve de Halkapınar İlçesi'nin Yeşilyurt Mahallesi incelenmiştir (Harita: 1). Bu raporda 2017 sistematik yüzey araştırmasının sonuçları detaylı bir şekilde tanıtılacaktır.¹

* Dr. Öğretim Görevlisi Çiğdem MANER, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Rumeli Feneri Yolu, 34450 Sarıyer-İstanbul/TÜRKİYE.

1 2013'te başlanan yerleşim numaralandırma sistemine devam edilmektedir.

HALKAPINAR İLÇESİ

Halkapınar İlçesi'nin sistematik yüzey araştırması tarafımızdan 2014, 2015 ve 2016 sezonlarında yapılmıştır.² Halkapınarlı bir çiftçinin bilgilendirmesi üzerine Halkapınar - Yeşilyurt karayolu üzerinde bulunan bir çiftliğin arkasındaki höyük incelenmiştir.

No. 63 Halkapınar Höyüğü

36 S 0607806 4148671, Rakım: 1328 m.

Höyük, Halkapınar İlçesi ve Yeşilyurt yolu üzerinde mezarlığın ve çiftliğin arkasında bulunmaktadır. Tont Kalesi'nin 4-4.5 km. kuzeydoğusunda, Gökçeyazı - Yeşilyurt yolunun 5. km.'sinde, yolun hemen kuzeyinde yer alan höyük; kuzey-güney doğrultuda olup yaklaşık 200x100 m ölçülerinde 3-4 m yüksekliğindedir. Höyük niteliğini çoğunlukla yitirmiş, çiftlik sahibi tarafından düzleştirilmiş ve tarım arazısı olarak kullanılmaktadır. Çok sayıda kaçak kazı çukuru bulunmaktadır, höyüğün güney tarafının toprağı dozer ile kuzeye doğru itilip tepe oluşturulmuş. Çanak çömleklerin arasında ETÇ, DÇ ve Roma dönemi bulunmaktadır (Resim: 1). Mimari ize rastlanmamıştır. Höyük tescilsizdir ve tescil fişi hazırlanmıştır.

KARAPINAR İLÇESİ

Karapınar İlçesi'nin sırasıyla James Mellaart, Semih Güneri ve Hasan Bahar tarafından kısmen yüzey araştırması yapılmıştır.³ Mellaart Güney Türkiye yüzey araştırmasında Karapınar'da az sayıda höyüğe gitmiştir. Bunların arasında Tilkili Höyük, Karapınar Höyük, Ortaoba, Ali Tepesi, Karapınar I, II, Küçük Aşlama (Gedemen), Akkuyu, İslık, Yanık Tepe vardır⁴. Güneri, Ekinlik ve Gedemen Höyüklerini incelemiştir.⁵ Bahar Karapınar İlçesi'nde Ali Tepesi,

2 Maner 2015a, b, 2016, 2017a, b, c, 2018.

3 Mellaart 1954, 1955, 1958, 1963; Güneri 1990, 324; Bahar 2002; Bahar ve Koçak 2004, Bahar ve Küçükbezci 2012, 105-106.

4 Mellaart 1963, 209.

5 Güneri 1989, 325.

Yağmapınar, Tilkili Höyük, Keşveli Höyük, Kızıl Höyük, Bursal Kale, Kazan Höyük, Gavurören Kale ve İslık Höyük'te yüzey araştırması yapmıştır.⁶ Ayrıca Karapınar rüzgar Erozyonu Önleme Sahası içinde volkanik iri taşlardan yapılmış dolmen tarzı mezar anıtı olduğu düşündüğü bir yapı ve bunun yanında Meke Tuzlası Gölü'nün doğu kesiminde geçmişte Roma ve Osmanlı döneminde tuzla olarak kullanılan bir yapı tespit etmiştir.⁷ KEYAR projesi Karapınar İlçesi'nin sistematik yüzey araştırması 2016 arazi çalışmasına başlamıştır ve 2017'de de devam edilmiştir.⁸ 2017 arazi çalışmasında Akören, Ovacık ve krater gölü (Karacadağ), Karacadağ Kurşunlu Manastırı, Kesmez, Kazanhöyüğü, Akçayazı, Tilkili ve Sazlıpınar mahalle ve mevkiileri sistematik bir şekilde incelenmiştir.

No. 64 Kazanhöyüğü

36 S 0568415 4165243, Rakım: 1016 m.

Höyük, Ereğli - Karapınar karayolunun 25. km.'sinde, Sazgeçit Mahallesi'nin yaklaşık 15 km. batısında, Kazanhöyüğü Mahallesi'nin 200 m güneyinde bulunur. Höyüğün üzerine köyün mezarlığı kurulmuştur, ve halen mezarlık olarak ta kullanılmaktadır (Resim: 2).⁹ Çanak çömlek yayım alanı yaklaşık 500 metrelik bir çemberi kapsamaktadır. Höyük doğu - batı doğrultuda yaklaşık 124 m. kuzey - güney doğrultuda ise 75 m. büyüklüğündedir. Yüksekliği yaklaşık 1,5 m. Seramikler burasının ETÇ, GTÇ, DÇ ve Geç Antik dönemlerinde yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir.

No. 65 Kuru Höyük

36 S 0531476 4164722, Rakım: 1008 m.

Kuru Höyük Karapınar, Hotamış Mahallesinin 3,5 km. güneydoğusunda tarlaların arasında bulunan bir höyüktür (Resim: 3). Yaklaşık 214 (K-G) x 228 m. (D-B) boyuntadır ve 4 m. yüksekliktedir. Mimari izlere rastlanmamıştır.

⁶ Bahar 2002.

⁷ Bahar ve Küçükbezci 2012, 105-106.

⁸ Maner 2017.

⁹ Höyük Bahar tarafından da incelenmiştir, yayınında Kazan Höyük olarak geçmektedir. ETÇ, M.Ö. 2. Bin ve Demir çağı seramikleri tespit etmiştir. Bahar 2002, 258.

Oluşturulan beş toplama alanı höyüğün ETÇ ve DÇ iskan yeri olarak kullanıldığını göstermektedir (Resim: 4). Önemli bir ETÇ yerleşimidir.

No. 66 Yelekli Höyük

36S 0527755 4173697, Rakım: 1017 m.

Yelekli Höyük, yayvan geniş bir yerleşim alanıdır. Karapınar Konya karayolunun 20.2 km.'sinde, Akçayazı Mahallesi'nin 5,3 km. doğusunda, hemen karayolunun kenarında bulunur (Resim: 5). Yerleşimin ortasında elektrik direği bulunur. Yerleşimin tam ne kadar büyüklükte olduğu anlaşılamamıştır,¹⁰ çünkü seramik dağılımı en azından 1 km'lik dairesel bir alanı kapsamaktadır. Höyük ise yaklaşık 230 (D-B) x 120 (K-G) m. boyuntadır, doğu batı doğrultadır ve de 1,5-2 metre yüksekliktedir. Mimari ize rastlanmamıştır. Seramikler Erken, Orta ve Geç Demir çağı, Roma ve Bizans (?) dönemine aittir (Resim: 6). Ana bağlantı yolu üzerinde bulunan önemli Demir çağı yerleşimidir.

No. 67 Derbent Höyük

36 S 0525051 4174257, Rakım: 1020 m.

Derbent Höyük, Karapınar Konya karayolunun 23 km.'sinde karayolun hemen yanında yer alır (Resim: 7). Akçayazı'nın 2,6 km. kuzeydoğusunda bulunur. Höyük niteliğini büyük oranda kaybetmiş, çünkü höyük hem tarım arazisi olarak kullanılmakta ve de tahribata uğramış, üstünden 2-3 m. toprak alınmış. Zamanında daha yüksek ve yoldan da görünen bir höyükmüş. Yaklaşık 140 m. (K-G) x 130 (D-B) m. boyuntunda ve 2 m. yüksekliktedir. Kaçak kazı çukurunda harçlı duvarların kalıntıları görünmektedir. DÇ ve Roma dönemi seramikleri bulunmaktadır.

No. 68 Kayacık Höyük

36 S 0518469 4161048, Rakım: 1007 m.

Kayacık Höyüğü Karapınar'ın 33 km. güney batısında, Ortaoba Mahallesi'nin 2,7 km. batısında bulunur (Resim: 8). Mahalle'nin ortasında bulunan mezarlık höyük üzerine kurulmuştur, halen de köyün mezarlığı olarak

¹⁰ Sebeplerinden biri alanın kısmen yakın zamana kadar yerleşim yeri olarak kullanılmış olmasındandır.

kullanılmaya devam edilmektedir. Höyük niteliğini büyük oranda kaybetmiştir. Höyük yaklaşık 170 (D-B) m. x 160 (G-K) m. büyüklüğündedir ve 2 m. yüksekliktedir. Kalkolitik, ETÇ, DÇ ve Geç Antik çağ seramikleri bulunmaktadır.

No. 69 Tilkili Höyük

36 S 0557326 4191485, Rakım: 995 m.

Tilkili Höyük Karapınar'ın 20 km. kuzeydoğusunda ve Kayalı Mahallesi'nin 6,7 km. kuzeybatısında bulunur (Resim: 9).¹¹ Yaklaşık 190 x 190 m. büyüklüğünde ve yaklaşık 4 m. yüksekliğindedir. Höyüğün kuzeybatı ucundan yol geçmektedir. Özellikle höyüğün kuzeyinde, güneyinde ve doğusunda seramik yayılım alanı geniştir (yaklaşık 3-400 metre). Höyük kurumuş Sultaniye Sazlığı gölünün kuzeyinde bulunur. Sultaniye Sazlığı'nın güneydoğu sahilinde önemli bir Demir çağı merkezi olan Yağmapınar Höyük bulunmaktadır. Seramikler Neolitik, ETÇ, GTÇ, DÇ ve Geç Antik döneme tarihlenmektedir (Resim: 10).

No. 70 Karacadağ Dağ Gölü

36 S 0567674 4178210, Rakım: 2003 m.

2016 arazi çalışmasında Karacadağ'ında bulunan krater gölüne çıkılmıştı ve kısmen incelenmişti.¹² Krater gölü halk tarafından Dağ Gölü olarak adlandırılmaktadır. 2017 arazi çalışmasında, Dağ Gölü ve Kurşuncu Manastırını detaylı incelemek ve daha uzun süre kalabilmek amacıyla Ovacık'ta eşek kiralayıp, tüm yükümüzü onunla dağın tepesine çıkarabildik. Krater gölündeki su kurumuştu ve içinden geçmek mümkündü. Gölün içinde herhangi bir yapı kalıntısı gözlemlenmedi. 2016 arazi sezonunda Dağ Gölü'nün batı kıyısında bulunan olası Hitit Luvi hiyeroglif yazılı taş blok bu sene yerinde yoktu. Çıkılması çok güç olan bu yerde, Dağ Gölü'nün batısında bulunan ağıllarda kaçak kazılar yapılmış, devşirme taşlardan yapılmış duvarlar ortaya çıkmış. Büyük

11 Mellaart ve Bahar yüzey araştırmalarında bu höyüğü incelemiştir. Mellaart 1963, 209; Bahar 2002, 258.

12 Maner 2017c, 2018.

olasılıkla bu devşirme bloklar gölün 800 m. doğusunda 2018 m. yükseklikte bulunan Kurşuncu Manastırı'ndan getirilmiştir. Duvarların dibindeki kaçak kazı çukurlarında incelenen seramikler Orta ve Geç (?) Demir Çağına ve Bizans dönemine tarihlenmektedir (Resim: 11). Demir Çağı seramikleri bulunduğu buraya yerleşim numarası verilmiştir. Ancak Demir Çağı yerleşimine rastlanmamıştır.

Dağ Gölü Kalesi ve Kurşuncu Manastırı

Dağ Gölü'nün hemen 50 m kuzeyinde orta boy taşlardan yapılmış, oval şekilli, ortası boş bir kale yapısı bulunmaktadır. İstinat duvarında harç kullanılmamış, kiklopik tarzda, taşlar üst üste yığılmış, duvar genişliği 1,5-2 metredir (Resim: 12). Kale yaklaşık 130 (K-G) x 50 m.'dir (D-B). Kaleden Segh Kalesi, ovanın güney ve batı tarafı, Ovacık ve Yeşilyurt tarafları görünmektedir. Zamanında önemli bir kontrol noktası olduğundan şüphe yoktur.

Yer dikenli yüksek otlarla ve döküntü taşlarla kaplı olduğundan çok az seramik gözlemlenmiştir. Az sayıda bulunan seramikler Bizans dönemine tarihlenmektedir. Ama bu kalenin sadece Bizans döneminde kullanıldığını işaret etmek zorunda değil. Bu tarzda harçsız duvarlar örneğin Tunç ve Demir Çağ'larında da yapıldı, dolayısıyla farklı dönemlerde burada bir kale yapısının bulunduğu düşünebiliriz. Çobanlar yaklaşık 20 yıl öncesine kadar Dağ Gölü'nün daha geniş bir alanı kapsadığını bahsetmişlerdir. Gölün balçıkları da eski dönemlere ait yerleşim izlerini ve seramikleri kapatmış olabilir.

Kurşuncu Manastırı 2018 metre yükseklikte tüm alana hakim bir noktada konumlanmıştır. Manastırdan güneyde Bolkar Dağları, batıda kurumuş Akgöl, Karadağ, Kızıldağ, doğuda ise Ereğli ovası, Hasandağ, kuzey ise Konya Ovası görünmektedir. Amacımız, Gertrud Bell tarafından ilk defa incelenen manastırın¹³, Tunç ve Demir Çağları'ndan izler veya bu dönemlere tarihlenen seramiklerin olup olmadığını tespit etmektir. O amaçla manastır ve çevresi incelenmiştir. Yıkık duvarların ve taşların arasında genel olarak pek seramik olmadığından bahsi geçen dönemlere ait izler tespit edilememiştir.

13 Ramsay ve Bell 2008².

JEOFİZİK ÇALIŞMALARI

2017 arazi çalışmasında jeofizik Yer Radarı (GPR) çalışmaları küçük çapta Çiller Höyük ve Sırnık Höyük'te yapılmıştır.¹⁴ GPR'ın iyi sonuç vermesi için yüzeyin taşsız ve otsuz olması gerektiğinden çalışma zor olmuştur, buna rağmen sonuçlar höyüklerdeki yapılar hakkında bilgi vermektedir. Çiller Höyüğün güneybatı eteğinde X ekseninden 30 metre, Y ekseninden 50 metre olacak şekilde bir alan oluşturulmuştur. 25-60 cm. ve 100-130 cm. derinlik dilimlerinde çeşitli anomaliler ve dikdörtgen yapı izleri tespit edilmiştir. Sırnık Höyük'te GPR çalışmaları iki karelej üzerinde yapılmıştır. Test 1 höyüğün kuzey yamacında 10 x 10 m. büyüklüğünde olup, 26-38 cm, 62-75 cm. ve 1 m. derinliklere ait kat haritalarında anomaliler tespit edilmiştir. 1 m derinlikte düzgün geometrik şekil tespit edilmiş olup, bir yapının duvarına işaret etmektedir. Test 2 alanı höyüğün batı yamacında 15 x 15 m. büyüklüğündedir. 11-24 cm., 103-104 cm. derinlik dilimlerinde anomaliler tespit edilmiştir. 103-104 cm. derinlik diliminde iki adet birbirine paralel düzgün geometrik şekle sahip yapı izleri gözükmemektedir. Bu anomali 165 cm. derinliğe kadar devam etmektedir. İki höyükte de yüzey araştırmasında DÇ seramiklerinin bulunduğu alanda GPR taraması yapılmıştır, dolayısıyla bahsi geçen yapılar DÇ'ına ait olabilir.

İVRİZ KÜLTÜREL PEYZAJI'NIN UNESCO DÜNYA KÜLTÜR MİRASI GEÇİCİ LİSTESİNE KABULU

2015-16 yıllarında İvriz'in Unesco Dünya Kültür Miras Geçici Listesine aday olabilmesi için hem doğal, arkeolojik ve de kültürel mirası içeren "İvriz Kültürel Peyzaj" isimli dosya hazırlanıp T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Alan Yönetimi Şubesine 2017'de iletilmiştir.¹⁵ Şubenin eklemeleri ile beraber başvuru dosyası T.C. Unesco Milli Komisyonuna iletilmiştir. Başvurunun kabulünden sonra 15 Nisan 2017'de İvriz Kültürel Peyzajı Unesco Dünya Kültür Miras Geçici Listesine kabul edilmiştir.¹⁶

14 Dr. Melda Küçürdemirci'ye çalışmalarından dolayı teşekkür ederim. Sonuçlar ayrı bir makale için yayın aşamasındadır.

15 Yıldırım İnan'a yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.

16 İvriz Kültürel Peyzaj linki: <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/6244/>

İVRİZ ÇEVRE DÜZENLEMESİ PROJESİ

“İvriz I. Derece Arkeolojik SİT Alanı Ziyaretçi Merkezi ve Gezi Rotaları Düzenleme Projesi”ne 2016’de başlanmış olup, hem ön proje hem de uygulama projesi Atölye Mimarlık tarafından hazırlanmıştır. İvriz’de turist kitlelerini kaldıracak potansiyel olmadığından, şu anki durum çevreye, arkeolojik, endüstriyel kültürel mirasına ve doğaya ciddi şekilde zarar verdiğiinden bu projeye yüzey araştırma projesi çerçevesinde başlanmıştır. Çevre düzenlemesi projesinde otopark, gişe, yerel halk için satış alanları, ziyaretçi ve eğitim merkezleri planlanmıştır. Uygulama projesi T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 17.05.2017’de onaylanmıştır. Uygulaması için KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından ödenek çıkartılmıştır ve bunun ihalesi Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmış olup 2018’de inşaatına başlayacağı öngörülmektedir.

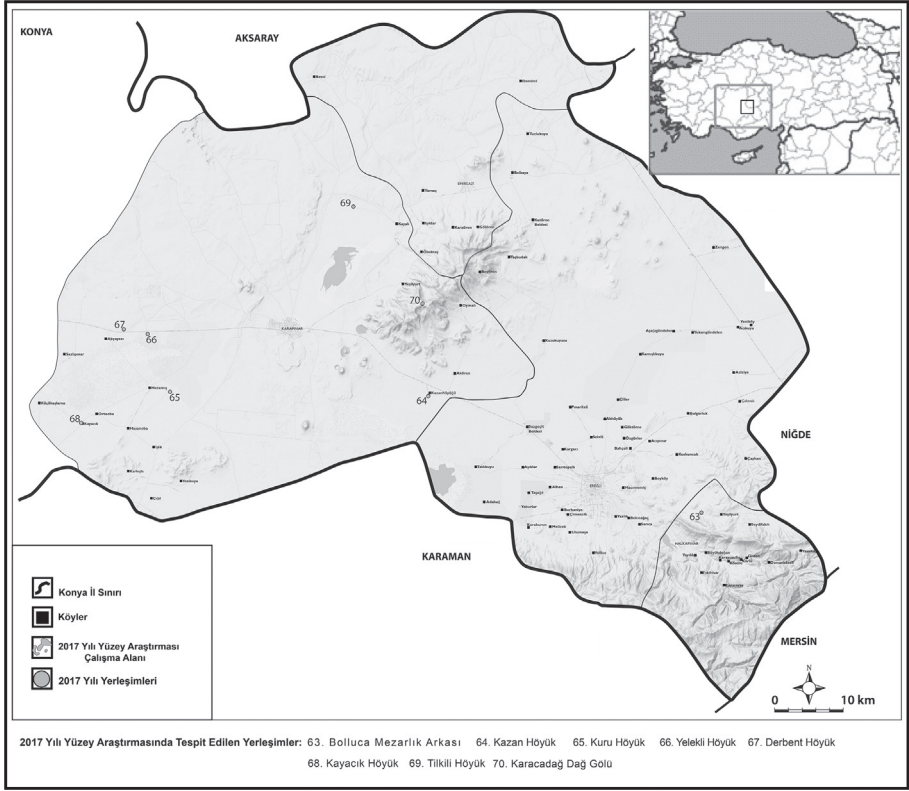
SONUÇ

2017 arazi çalışması ağırlıklı olarak Konya’nın Karapınar İlçesi’nde gerçekleştirilmiştir. ETÇ seramiği Kazanhüyükü, Kuru Höyük, Tilkili Höyük, Yelekli Höyük ve Kayacık höyükte tespit edilmiştir. OTÇ Yelekli’de, GTÇ Kazanhüyükü, Yelekli, Tilkili höyüklerde tespit edilmiştir. DÇ ise gidilen her yerleşimde tespit edilmiştir. Bu, ETÇ’den sonra OTÇ ve GTÇ’de yerleşim sayısında bir düşüş, daha sonra da Demir Çağı’nda yerleşimlerin sayısında ciddi bir artış olduğunu göstermektedir. Fakat, yüzey araştırmasında çoğu zaman tüm dönemlere ait seramikler yüzeyde bulunamıyor, dolayısıyla bu tip sonuçları değerlendirirken, bu durumu da göz önünde tutmak gerekir.

KAYNAKÇA

- BAHAR, H. 2002. Konya Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları 2000, AST, XXI, 257-270.
- BAHAR, H., KOÇAK, Ö. 2008. The Transition from Bronze to Iron Age in Lycaonia and its Vicinity, H. Kühne and R. M. Czichon and F. J. Kreppner (eds.), *Proceedings of the 4th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East: 29 March - 3 April 2004*: Vol. 2, 9-20 Wiesbaden.

- BAHAR, H., KÜÇÜKBEZCİ, H. G. 2012. 2010 yılı Konya ve Karaman İlleri ile İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması, *AST* 29, 97-116.
- GÜNERİ, S. 1990. Orta Anadolu Höyükleri, Karapınar, Cihanbeyli, Sarayönü, Kulu Araştırmaları, *AST* 7, 323-340.
- MANER, Ç. 2015a. Preliminary Report on the Second Season of the Konya-Ereğli (KEYAR) Survey 2013, *Anatolia Antiqua* XXIII, 249-273.
- MANER, Ç. 2015b. Konya ili Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları (KEYAR), *AST* 32/1, 27-46.
- MANER, Ç. 2016. Preliminary Report on the Second Season of the Konya-Ereğli (KEYAR) Survey 2013, *Anatolia Antiqua* XXIV, 225-252.
- MANER, Ç. 2017a. Konya ili Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi 2014 Yılı Yüzey Araştırmaları (KEYAR), *AST* 34-1, 1-26.
- MANER, Ç. 2017b. Konya ili Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi 2015 Yılı Yüzey Araştırmaları (KEYAR), *AST* 34-2, 211-26.
- MANER, Ç. 2017 c. Preliminary Report on the Fourth Season of the Konya-Ereğli Survey, *Anatolia Antiqua* 25, 95-114.
- MANER, Ç. 2018. Konya ili Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi 2016 yılı Yüzey Araştırmaları (KEYAR), *AST* 35-1, 303-317.
- MELLAART, J. 1954. Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey, *Anatolian Studies* 4, 175-240.
- MELLAART, J. 1955. Iron Age Pottery from Southern Anatolia, *Belleten* 19, 115-136.
- MELLAART, J. 1958. Second Millenium Pottery from the Konya Plain and Neighborhood, *Belleten* 22: 311-345.
- MELLAART, J. 1963. Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain, *Anatolian Studies* 13, 199-236.
- RAMSAY, W. M., Bell, G. L. 2008². *The Thousand and One Churches*. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology: Philadelphia.

Harita 1: 2017 çalışmasında tespit edilen yerleşimler.

Resim 1: Halkapınar Höyüğü.

Resim 2: Kazanhüğü.

Resim 3: Kuru Höyük.

Resim 4: Kuru Höyük Seramik.

Resim 5: Yelekli Höyük.

Resim 6: Yelekli Höyük Seramik.

Resim 7: Derbent Höyük.

Resim 8: Kayacık Höyük.

Resim 9: Tilkili Höyük.

Resim 10: Tilkili Höyük seramik.

Resim 11: Karacadağ Dağ Gölü.

Resim 12: Dağ Gölü Kalesi.

KARABURUN ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (KAYA) 2017

Çiler ÇİLİNGİROĞLU

Berkay DİNÇER

Ahmet UHRİ

Cengiz GÜRBİYİK

Pınar Özlem AYTAÇLAR

Canan ÇAKIRLAR

Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması, 05 Eylül – 20 Eylül 2017 tarihleri arasında İzmir'in Karaburun İlçesi'nde çeşitli üniversitelerden uzmanların ve öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirildi. Araştırmaya katılan Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi yüksek lisans öğrencileri Ece Sezgin, Ece Dinçerler ve Didem Turan'a; arkeologlar Zeynep Çetinsoy ve Semih Hepkabra'l'a; lisans öğrencileri Sinem Bejna Demir, Gizem Arcan ve Ayşe Yılmaz'a teşekkür ederiz. Araştırmada bakanlık temsilcisi olarak görev alan Uzman Mehtap Ateş'e değerli yardım ve katkıları için minnettarız.

Araştırma boyunca Karaburun Merkez ile Akçakilise Mevkii arasında kalan sahil şeridi yaygın kaya yüzey araştırması yöntemiyle taranmıştır. Ayrıca

* Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, 35100, Bornova-İzmir/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Berkay Dinçer, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı, 75002 Ardahan/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Uhri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 35260 Buca-İzmir/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz Gürbıyık, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 45140, Manisar/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Pınar Özlem Aytaçlar, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, 35100, Bornova-İzmir/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Canan Çakırlar, Groningen University, Groningen Institute of Archaeology, Poststraat 6, NL-9712 ER Groningen/HOLLANDA.

Kömürburnu prehistorik lokalitesinde kısıtlı bir alanda yoğun taramalı yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Diğer bir çalışmamız Karaburun İlçesi içindeki acil belgeleme ve korumaya muhtaç durumdaki epigrafik buluntularla Osmanlı Dönemi kitabeli çeşme yapılarının belgelenmesi olmuştur. Araştırma bitiminde, 12 adet envanterlik mahiyette eser Çeşme Müzesi'ne teslim edildi. Envanterlik eserler yazıtlı mermer bir sunak, Neolitik Döneme ait 1 adet yassı balta ve 10 adet Alt Paleolitik Döneme ait yontmataş alettir.

2017 senesinde 24 yeni alan veya mimari kalıntı kayıtlara girmiş olup geçen senelerde keşfedilen 4 alan tekrar ziyaret edilmiştir. Tespit edilen yerlerin sekizi Osmanlı Dönemi çeşmelerine aittir. Bunun dışında Paleolitik, Neolitik, Tunç Çağı, Roma ve Bizans Dönemlerine ait alanlar kayıtlara geçmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması'nın amacı; Batı Anadolu arkeolojisinin ihmal edilmiş bir coğrafi alanına eğilerek buradaki araştırma eksikliğini kapatmak, başlangıcından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar yarımada'nın tüm iskân tarihini araştırmak, Batı Anadolu prehistoryasının bilinmeyen veya az bilinen dönemleri üzerine veri üretmek ve Doğu Ege-Batı Anadolu bağlamında Karaburun Yarımadası prehistorik ve protohistorik toplumlarının niteliğini karşılaştırmalı çalışmalar yaparak ortaya koymaktır. Araştırmanın hedefi yarımada'nın diyakronik olarak değişim ve dönüşümlerini anlamak ve çevre bölgelerle karşılaştırmalı olarak incelemek ve yorumlamak olarak özetlenebilir.

2015-2017 yılları arasındaki 3 arazi sezonu boyunca araştırma toplam 82 arkeolojik alan ve mimari parçayı belgelemiştir (Harita: 1). Bunlar içinde daha önce Batı Anadolu prehistorya çalışmaları kapsamında hemen hiç bilinmeyen Alt Paleolitik, Epipaleolitik ve Mezolitik gibi erken prehistorik dönemlere ait buluntu alanları yer alır. Diğer yandan, yarımada'da daha önceki çalışmalarda birer buluntu yeriyle temsil edilen Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağına ait yerleşmelere yenileri eklenmiş durumdadır¹ (Harita: 2). Araştırmamız ayrıca

1 Çilingiroğlu vd. 2016; Çilingiroğlu vd. 2017; Çilingiroğlu vd. 2018a; Çilingiroğlu vd. 2018b; Çilingiroğlu vd. 2018c.

çok sayıda Antik Dönem yerleşmesi ve etkinlik alanıyla Osmanlı Dönemi mimari kalıntısını kayıtlara almıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMLERİ

Araştırmanın temel yöntemi “yaygın yaya yüzey araştırması” (*extensive pedestrian survey*) olup çeşitli araştırmacılar tarafından Batı Anadolu’ya benzer topografya ve bitki örtüsü özelliklerine sahip tüm Akdeniz ülkelerinde uygulanmıştır². Batı Anadolu’da, Merkezi Lidya Yüzey Araştırması (CLAS) Peyzaj Arkeolojisi perspektifiyle yürütülen yaya yüzey araştırması yöntemi Gölarmara çevresinde başarıyla uygulanmış bir çalışma olup Karaburun Yüzey Araştırması yönteminin belirlenmesinde örnek olarak alınmıştır³. Bu yöntemle, önceden uydu haritaları üzerinden tespit edilen arazi üzerinde birbirine paralel olarak dizilmiş ekip üyeleri, topografyanın elverdiği ölçüde, belli aralıklarla (5-10 m.), bir doğru üzerinde yürüyüş yaparak yüzeyde karşılaştıkları buluntuları önceden hazırlanmış formlara kaydetmektedir. Bu şekilde, potansiyel gösteren ancak daha önceden gezilmemiş geniş alanlar taranabilecektir. Arazi üzerinde gezilen her alanın jeolojik, jeomorfolojik, bitki örtüsü ve yüzey görünürlüğü gibi özellikleri kaydedilir ve gezilen alanlar “Yüzey Araştırması Birimi” (SU=Survey Unit) olarak numara alırlar. Malzeme yoğunluğu veya mimari kalıntı tespit edilen yerler ise bir “arkeolojik alan” (POI=point of interest) olarak kaydedilmektedir. Arkeolojik alanlara ilişkin tüm gözlemler dönemin uzmanı tarafından standart formlara yazılır. Alandaki buluntu çeşitleri, sayısı ve niteliği ile tarihlendirme önerileri arazide yapılır. Arkeolojik buluntular, insan yapımı olan ve Alt Paleolitik Dönem’den Erken Cumhuriyet Dönemi’ne kadar tarihlendirilebilen her türlü mimari kalıntı ve arkeolojik objedir. Yüzey araştırması ekibi, çanak çömlek, yontmataş buluntular gibi sık karşılaşılan materyal kültür dışında mimari öğeler, öğütme taşları, ağırşaklar, sikkeler vb. kültürel malzemeyi dönem ayırt etmeksizin belgelendirmektedir. Gezilen alanlar ve yürünen rotalar konum belirleme cihazları (GPS) yardımıyla kaydedilir. Gezilen alanların fotoğrafları çekilir, uydu görüntüleri üzerinden kat edilen mesafeler ve gezilen sınırlar işaretle-

2 Cherry vd. 1991; Alcock ve Cherry 2004; Bevan ve Conolly 2013.

3 Roosevelt ve Luke 2008.

nir. Daha sonra tüm veriler MS Access tabanlı bir veritabanına kaydedilir ve CBS yazılımı kullanılarak (ArcGIS 10.3) sayısal haritalar oluşturulur.

2017 senesinde uyguladığımız başka bir yöntem yoğun taramalı yüzey araştırmasıdır (*intensive survey*). POI.15.26 olarak kayıtlara giren yamaç yerleşimi üzerinde bu yöntemle iki gün süren bir araştırma gerçekleştirilmiştir (Resim: 1). Bu çalışma, POI.15.26 yamaç yerleşiminin yüzey görünürlüğü yüksek olan 75 metre karelik “Teras 2” olarak adlandırdığımız alanında yapılmış, buradaki çalışma için Teras 1 ve Teras 2 duvarları arasında kalan alan gridlere bölünerek gridler üzerinde birbirine 1 metre uzaklıkta mesafelerle A’ dan S’ ye kadar sabit noktalar oluşturulmuştur. Dikey düzlemde ise 1 metre aralıklarla 1’ den 6’ ya kadar noktalar belirlenmiş, böylece toplam 114 gözlem noktası elde edilmiştir. Çalışma dahilinde bitki örtüsünün izin verdiği toplam 78 noktadan 1 metre çapındaki daireler içinden boyut, dönem ve cins ayırt etmeksizin tüm arkeolojik buluntular toplanmıştır. Her bir dairenin alanı 0,785 m² olup toplam 75 m²’lik alanın 61,23 m²’lik bölümünden toplama yapılması sağlanmıştır. Çalışma sonucunda 725 arkeolojik buluntu toplanmış olup bunların tamamı arazide uzman ekip üyeleri tarafından sınıflandırılmış, tarihlendirilmiş, sayılmış ve önceden hazırlanmış standart formlara kaydedilmiştir. Tarihlendirilebilir nitelikte parçalar çalışma evine getirilerek ölçülmüş, fotoğraflanmış ve teknik çizimleri gerçekleştirilmiştir. Diğer parçaların tamamı alanda yerinde bırakılmıştır. Bu yöntem bir pilot çalışma olarak çok kısıtlı bir alanda gerçekleştiğinden yerleşmenin dönemler içindeki farklı yayılım alanlarına ilişkin verileri toplamak şu an için mümkün olmamıştır. Ancak bu alanın yoğun taranması sayesinde Kömür Burnu’ndaki farklı dönemlere ilişkin yeni veriler elde edilmiştir⁴.

2017 YILI ARAZİ ÇALIŞMALARI

32 No.lu yüzey araştırması birimi

2016 sezonu sırasında bir Roma Dönemi kıyı yerleşimi tespit edilen Engicili Burnu adlı arkeolojik alan 08.09.2017 tarihinde tekrar ziyaret edilmiştir.

4 Çilingiroğlu vd. 2018c.

Alanda gerçekleştirdiğimiz tarama sırasında yoğun bitki örtüsü nedeniyle daha önce keşfedilmemiş olan bir sarnıç yapısı keşfedildi (POI.17.65). Denizden yüksekliği 5 m., çapı 2.5 m. ve derinliği 1.8 m. olarak ölçülen sarnıcın içinde toprak harçla ve moloz taşlarla örülü 14 sıradan oluşan bir duvar vardır. Yuvarlak planlı yapının ağzı kuzeydoğuda yer alan denize doğru bakar. Yapının tabanı otlarla ve toprakla kaplıdır. Üzerinde büyüyen ağaç nedeniyle sarnıcın yarısı görülmemektedir. Sarnıcın yaklaşık inşa tarihi 19. yüzyıl sonu veya 20. yüzyıl başıdır. Bu yapı yarımadanın farklı alanlarında tespit ettiğimiz eski sarnıç yapılarıyla mimari özellikler açısından yakın benzerlik gösterir.

35 No.lu yüzey araştırması birimi

2016 senesinde Karaburun İlçesi'nin Burunüstü mahallesinde tespit edilen Kababurun prehistorik alanı tekrar ziyaret edildi. Bu alanda POI.16.47 olarak kayıtlara giren Kalkolitik Dönem yerleşmesinden 5 adet yontma taş ile 30 adet hayvan kemiği ve çin şapkası (*patella*) cinsine ait deniz kabukları toplandı. Aynı alanın sadece 60 metre kadar kuzeyinde kalan POI.16.48 de tekrar ziyaret edildi. Bu alanda 53 parçadan oluşan yoğun bir yontmataş alet topluluğu bulundu. Çakmaktaşı ve kalkerden üretilmiş parçaların diagnostik özellikler göstermemesi ve çoğunun parça niteliğinde olmasından dolayı tarihlendirme net olarak yapılamamıştır. Olasılıkla Kalkolitik Dönemle ilişkili bir buluntu topluluğudur.

38 No.lu yüzey araştırması birimi

2016 yılındaki çalışmalar sırasında kayda geçen Karaburun Merkez mahallesinin Ulucabük olarak adlandırılan mevki 08.09.2017 tarihinde tekrar ziyaret edildi. 2017 sezonundaki ziyaret sırasında daha önceden fark edilmemiş bir yapı tespit edildi. POI.17.64 olarak kayıtlara geçen bu yapının yerel anakanın yapı malzemesi olarak kullanılmasıyla güneyden kuzeye eğimli bir arazi üzerinde kurulan büyük dörtgen planlı bir bina olduğu anlaşılr. Yapının önyüz duvar uzunluğu 25 metre olarak ölçülürken, genişliği 8.90 m. olarak tespit edilmiştir. Ön yüzdeki büyük blok taşlar (50X70X50 cm.) kabaca düzeltilmiştir ve yapının girişi kuzeye bakmaktadır. Yapının konumlandığı nok-

tadan Foça ve Midilli görüş mesafesi içinde yer almaktadır. Olasılıkla Roma Dönemi limanına ait bir yapı kalıntısıdır. Yapının çevresinde ve arkasında yer alan yamaçta yoğun miktarda çanak çömlek (37 adet) ve çatı kiremidi (52 adet) bulunmuştur. Çanak çömlek parçaları arasında 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına ait olan porselen parçaları da mevcuttur. Alanda tespit edilen malzeme fotoğraflanarak yerinde bırakılmıştır.

40 ve 41 No.lu yüzey araştırması birimleri

Karaburun İlçesi'nin Eğri Liman olarak bilinen doğal limanının her iki yanında 5 metre aralıklarla 9 kişilik bir ekiple sıralı olarak tarama yapıldı. Zeytinlik ve tarım alanı olarak kullanılan arazide kumtaşı, çakmaktaşı ve çakılcıklı kumtaşları görülmektedir. Küçükbahçe formasyonu olarak bilinen jeolojik formasyonun üzerinde kahverengi toprak oluşumu vardır. Zeytinlik ve tarla alanlarda yüzey görünürlüğü yüksekken, kıyıdaki sazlıklar içinde tarama mümkün olmamıştır.

Eğri Liman'ın anakaraya bağlı bölümünde, limanı yukarıdan gören doğal bir tepelik üzerinde orta yoğunlukta Roma Dönemi çanak çömlekleriyle birlikte çatı kiremitlerine rastlanmıştır (POI.17.59). Bu alanda Antik bir yerleşme olduğu anlaşılmaktadır; ancak yüzey üzerinde gözlenebilen herhangi bir mimari yapı yoktur. Alandaki sistematik toplama sonrasında 57 adet çanak çömlek parçası ve 42 adet çatı kiremidi sayılmış, bunlardan diagnostik özellik gösterenler incelenmek üzere çalışma evine getirilmiştir (Resim: 2).

Eğri Liman'ın denize doğru çıkıntı yapan, KB-GD uzantılı ince ve uzun bir yarımada şeklindeki kısmında yapılan yaya tarama sırasında herhangi bir arkeolojik kalıntıya rastlanmamıştır. Günümüzde alan bir çitle çevrili olup yarımadaya bırakılmış keçiler için otlak alanı olarak kullanılmaktadır. Alanda çok sık makilik görüldüğü için yüzey görünürlüğü oldukça düşüktür, bu alanda patikalar takip edilerek tarama yapılmıştır. Yüzey araştırması birimi içinde bulunan az sayıda Antik Dönem çanak çömlek parçalarının resimleri çekilmiş ve yerinde bırakılmışlardır.

42 No.lu yüzey araştırması birimi

Eğri Liman'dan Küçükbahçe'ye doğru giden asfalt yol üzerinde, zeytinlik ve çamlık bir arazi içinde, 53 metre rakımda yer alan bir taş yapı kalıntısı kaydedilmiştir (POI.17.60). Bu yapının haricinde alanda yaya tarama yapılmamıştır. Alanda kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan mimari kalıntıda inşa malzemesi olarak kabayonu taş kullanılmıştır. Yapı 5 metre uzunluğunda, yaklaşık 80 cm kalınlığındadır. Diğer bölümler toprakla dolu olduğu için yapının tam planı ve işlevi anlaşılamamaktadır.

43 No.lu yüzey araştırması birimi

Yukarı Boyabağ Mevkii'nde, beyaz renkli kireçtaşından meydana gelen Neojen çökellerin yer aldığı jeolojik yapı üzerindeki çamlık alanda ve kıyıda 9 kişiyle patika yürüyüşü yapıldı. Alanın kıyı kesimi sazlık, iç kesimleri makilik ve çamlıktır. Kıyıda yüzey görünürlüğü %100, iç kesimlerde %40'a kadar düşmektedir. Bu alan içinde bir tane Osmanlı Dönemi çeşmesi kayda geçmiştir (POI.17.61). Çeşme, dikdörtgen prizma gövdeli ve tek cephelidir. İnşa malzemesi olarak düzgün kesme taş ve kabayonu taş kullanılmıştır. Çeşmenin denize bakan ana yüzü yaklaşık 20 cm. derinlikteki sivri kemerli bir niş şeklindedir. Ancak kemer bölümü günümüzde oldukça tahrip olmuştur. Yapının hemen yanında yer alan anıtsal çınar ağacı ile geleneksel dokuyu tamamlamaktadır.

Bu birim içinde ayrıca Yukarı Boyabağ'ın kuzey kıyısı boyunca yapay olarak açılmış toplam 4 adet küçük mağara bulunmaktadır (POI.17.62). 84 metre uzunluğundaki kıyı boyunca tuf anakaya içine, dairesel olarak girişleri açılmış mağaralar halen balıkçılar tarafından kayıkhanesi olarak kullanılmaktadır. Mağaraların içinde graffiti veya nişlere rastlanmamıştır. Alandaki 1 numaralı mağaranın genişliği 170 cm., yüksekliği 170 cm. ve derinliği 350 cm. olarak ölçülmüştür. Şu anda kayıkhanesi olarak kullanılan yapay bir mağaranın içinde keski izleri görülebilmektedir. Anakaya üzerinde açılmış olan söz konusu yapay mağaraların tarihleri tam olarak bilinmemektedir; ancak olasılıkla Antik Dönemden bu yana kullanılmaktadır. Alanda kıyının hemen üzerinde yer

alan makilik alan içinde 20 adet Roma ve Osmanlı dönemlerine tarihlenen çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

44 No.lu yüzey araştırması birimi

Yukarı Boyabağ Mevkii'nde, kıyının üzerinde yer alan yaklaşık 10-40 metre rakımlı zeytinlik ve çamlık alanlarda 9 kişiyle, 5-10 metre aralıklarla yürüyüş gerçekleştirilmiştir. Zeytinliklerde yüzey görünürlüğü %100 iken, çamlık alanlardaki çam iğnelerinin yoğunluğu nedeniyle bu oran %10'a kadar düşmüştür. Bu alanda ince bir kahverengi toprak oluşumu gözlenir. Çamlık alanda yıkık bir bağ evi görülmüştür. Alanda az yoğunlukta Antik Dönem ve Osmanlı Dönemi çanak çömlekleri görülmüş ve bu parçalar fotoğraflanmıştır. Bu alan içinde herhangi bir arkeolojik alana rastlanmamıştır.

45 No.lu yüzey araştırması birimi

Eşendere mevkinin kuzeyinde kıyı kesiminde, Korkunca Koyu olarak bilinen alanda 9 kişiyle patikalar kullanılarak tarama yapılmıştır. Neojen çökelilerin yer aldığı bu alanda kireçtaşı kayalıklar içinde çok sayıda deniz kabuğu fosili görülmüştür. Eşendere iskelesinin kuşucumu yaklaşık 525 metre kuzeyinde 19. yüzyıla ait bir sarnıç yapısı keşfedilmiştir (POI.17.63). Sarnıcın çapı 3.60 m., derinliği ise 2.5 metredir. Yapının ağzı kuzeybatı yönüne, denize doğru bakmaktadır. Moloz taşla inşa edilmiş ve duvarlarda toprak harç kullanılmıştır. Zeminden yaklaşık 50 cm. yüksekliğinde, 3 basamaklı bir merdivenle içeri girilmektedir (Resim: 3). Zemin anakayadır. Sarnıcın çevresinde sadece 4 adet çanak çömlek parçası bulunmuştur. Sarnıcın üzerinde bulunduğu kıyıya olasılıkla mevsimlik olarak dökülen bir dere yatağı içinde 11 adet çanak çömlek parçası bulunmuştur. Bunlardan bazıları Osmanlı Dönemine aittir.

Bu bölge kıyı boyunca taranmıştır; sarnıç dışında başka bir arkeolojik veya mimari kalıntıya rastlanmamıştır.

46 No.lu yüzey araştırması birimi

Ambarseki Köyü'nün güneyinde kalan kıyı 8 kişiyle 5 metre aralıklarla taranmıştır. Alan kireçtaşı kayalıklar üzerinde oluşan makilik bitki örtüsüyle

karakterize olur. Yüzey görünürlüğü %80 oranındadır. Tüm alanda çok az yoğunlukta Roma Dönemi çanak çömlekleri görülmüştür. Toplam 27 parça seramik fotoğraflanarak yerinde bırakılmıştır.

47 No.lu yüzey araştırması birimi

Karaburun merkezinin hemen kuzeyinde yer alan boş yabani yulaf tarlaları ve zeytinliklerde 15 kişiyle, 3 metre aralıklarla yürüyüş gerçekleştirildi. Alanda yüzey görünürlüğü düşüktür. Osmanlı Dönemine ait çeşitli yapı kalıntıları vardır. Tarlalarda yüzeyde görülen toplam 257 adet çanak çömlek parçası fotoğraflanmıştır. Çanak çömlekler arasında özellikle Roma Dönemine ait amfora kulpları ve dipleri görülür. Bunun yanında çok sayıda yeşil sırlı Osmanlı seramiği tespit edilmiştir. Ayrıca Roma Dönemine ait çatı kiremidi parçalarının da fotoğrafları çekilmiştir. Aynı yüzey araştırması birimi içinde bazalttan üretilmiş öğütme ve ezgi taşlarına rastlanmıştır. Bu nesnelerin ait olduğu dönemler belirsizdir. Ayrıca olasılıkla Paleolitik Döneme ait 5 yontmataş niteliği gösteren buluntu toplanmıştır.

48 No.lu yüzey araştırması birimi

Bu yüzey araştırması birimi Karaburun İlçesi Merkez mahallesine ait farklı arkeolojik alanları içerir. Toplam 14 kişiyle 2 metre aralıklarla Hisarcıkaltı mevkii ve Dolungaz Koyu gezildi. Bu alanda ilk olarak Hisarcık olarak bilinen Bizans ve Osmanlı Dönemine ait bir kale kalıntısı ziyaret edildi (POI.17.66). Zeytin ve ardıç ağaçlarının yoğun olarak görüldüğü alanda yüzey görünürlüğü oldukça değişkendir. Söz konusu Bizans Dönemi kalesi, kuzeye doğru eğimli arazi üzerinde, K-G doğrultulu harçlı bir sur duvarına sahiptir. Duvarın uzunluğu 98 metre, korunan yüksekliği 2.7-3.5 m. ve kalınlığı 2 m. olarak ölçülmüştür. Duvar üzerinde 16 sıra taş sıranın korunduğu görülür. Moloz taşlarla ve yerli hammaddeyle inşa edilmiş bir duvardır. İç yüzde kabayonu taş ve yer yer tuğla kullanılmıştır. Duvarın inşasında bazalt, kireçtaşı ve radyolarit gibi yapı malzemeleri kullanılmıştır. Duvar üzerinde olasılıkla deprem kaynaklı 3 büyük çatlak bulunur. Kale yapısının çevresinde çok sayıda çanak çömlek (n=327) ve çatı kiremidi (n=46) bulunmuştur.

Hisarcıkaltı Mevkii'nde, kalenin denize doğru bakan surunun hemen altında 18. yüzyıla ait bir Osmanlı çeşmesi yer almaktadır (POI.17.67). Dikdörtgen prizma gövdeli çeşme tek cephelidir. Cephesi yaklaşık 25 cm. derinliğinde kaş kemerli bir niş şeklindedir. İnşa malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yakın bir geçmişte onarım gördüğü anlaşılan yapı kısmen özgünlüğünü yitirmiştir. Günümüzde herhangi bir inşa kitabesi bulunmamakla birlikte, 1178/1764-1765 yılının okunabildiği bir kitabesinin varlığı literatürden bilinmektedir. Çeşmenin kuzeyinde bir havuz ile iki yanı tonoz örtülü bir kuyu dikkati çekmektedir.

Aynı yüzey araştırması birimi içinde, Karaburun Merkez mahallesinin Limancık Mevkii'nde KD-GB uzantılı doğal bir tepenin üzerinde profiller içinde orta yoğunlukta prehistorik çanak çömlek ve yontmataşlara rastlandı (POI.17.68). Denize doğru aktığı gözlenen arkeolojik dolgu içinde, prehistorik malzeme dışında kum midyesi (*Cerastoderma glaucum*) ve hayvan kemiklerine ait organik kalıntılar görülür (Resim: 4). Alandaki anakaya andezit ve bazalt olup üzerinde kahverenkli toprak oluşumu vardır. Alanın hemen doğusunda Saip Adası ve güneydoğusunda Karaburun merkezi yer alır. Yüzeyde gözlenen materyal kültür genel özellikleriyle Erken Tunç Çağı ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilebilir.

Karaburun Merkez mahallesi Sıraçukur Mevkii'nde bir adet yıkık bağ evine rastlanmıştır (POI.17.69). İki birimli, girişi Doğu cephesinde kalan binanın köşeleri düzgün kesme taştan, diğer duvarları kabayonu ve moloz taştan inşa edilmiştir. Duvar yüksekliği yaklaşık 1,5 m.'dir. Binanın kapladığı alan 50 metrekare kadardır (8.8 m. x 4.75 m.). Binanın doğu ve güney cephelerinde birer pencere vardır.

Karaburun Merkeze bağlı Yalanı Mevkii'nde (Dolungaz, Şirin Baba Camping yanı) tam kıyı üzerinde oluşmuş 49 m² gibi çok dar bir alanda kahverengi, çok gevşek nitelikli toprak içinde 64 adet çanak çömlek ve 12 adet yontmataş bulunmuştur (POI.17.70). Bunların arasında az sayıda beyaz patinalı yontmataşlara rastlanmıştır. Arkeolojik malzeme barındıran bu gevşek dokulu toprağın nereden geldiği belirsizdir. Toplam 12 parça yontma taş buluntunun çoğu çakmaktaşıdan üretilmiş düzeltisiz yongalara aittir. Alandan toplanan çanak çömleklerin (n=17) bir kısmı el yapımı, yalın yüzeyli ve koyu yüzlüdür; diğerleri Antik Dönem özellikleri göstermektedir.

49 No.lu yüzey araştırması birimi

Karaburun İlçesi'nin Bozköy mahallesi içindeki kıyı şeridini içine alan birimdir. Alan genel olarak zeytinliklerle ve kıyıdaki makilik alanlardan oluşur. Yüzey görünürlüğü yüksektir. Kıyı, kalker anakaya üzerinde oluşan kahverengi toprakla temsil edilir. Ayrıca alanda yoğun olarak bazalt oluşumu ve yüzey üzerinde büyük yumrular halinde bazalt parçalar görülür. Alan 12 kişilik bir ekiple 5 metre aralıklarla taranmıştır.

Bozköy mahallesinin Kolca mevki olarak bilinen alanında kıyıya çok yakın 1 metre rakımlı bir alanda Osmanlı Dönemine ait bir çeşme yapısı keşfedilmiştir (POI.17.71). Yüksekliği 2.08m, genişliği 2.17 olarak ölçülen yapı prizma gövdeli ve tek cephelidir. Yapının inşasında kalker ve bazalt bir arada kullanılarak kemer üzerinde süsleme oluşturulmuştur. Yapının çevresinde başka bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır.

50 No.lu yüzey araştırma birimi

Bozköy mahallesinin Akçakilise mevki 50 numaralı yüzey araştırma birimi olarak kayıtlarımıza girmiştir. Bu alanda kıyı şeridi ve kıyı şeridinin arkasında kalan ham toprak ve tarlalar 12 kişilik bir ekiple 5 metre aralıklarla taranmıştır. Alanda yüzey görünürlüğü yüksektir ve yüzey üzerinde bazalt yumrular dikkati çeker. Bazalt yumruların özellikle çeşitli dere yataklarında toplandığı veya tarlaların kenarına yığınlar halinde bırakıldığı görülür. Bu alandaki bazaltların Neojen kaynaklı volkanik oluşumlara ait olduğu bilinmektedir.

Akçakilise Mevkii'nde mevsimlik bir dere yatağı içinde bulunan bazalt taşların bazılarının işlenmiş olduğu tespit edilmiştir (POI.17.72). Bunlardan 7 tanesi Alt Paleolitik Döneme ait alet veya yonga olarak tanımlanabilmiştir.

POI.17.73 ve POI.17.74 numaralı alanlar birbirine komşu tarla ve çiftlikten oluşur (Resim: 5). POI.17.73, kıyıya doğru yer alan bir çiftliğin yanında yer alan ve üzerinde yoğun bazalt yongalara ve prehistorik-protohistorik çanak çömleklere rastlanan bir alandır. Alan, güneye bakan bir yamaç özelliğinde olup teraslanmıştır. Yamaç üzerinde az miktarda makilik görülür.

POI.17.73'te 2500 metrekarelik (0,25 hektar) bir alandan 2 m. aralıklarla dizilmiş 10 ekip üyesi tarafından toplama yapılmıştır. Tarama sırasında alanda 381 çanak çömlek parçası, 169 yontmataş ve 1 bronz çivi bulunmuştur. Bulunan malzemeler alanda sayılarak bırakılmış, sadece diagnostik nitelikte olanlar çalışma evine getirilerek detaylı incelemeye tabi tutulmuştur. Alanda gözlenen çanak çömlekler Neolitik ve Tunç Çağı niteliklerine sahiptir. Özellikle bölgenin yerel M.Ö. 2. Binyıl çanak çömleklerine mal grubu ve biçim özellikleri bakımından benzeyen çok sayıda parça bulunmuştur (Resim: 6).

Bazalttan üretilmiş yontmataş aletler Alt ve Orta Paleolitik Dönem özellikleri gösterirler. Bunlar içinde çekirdekler az sayıda, yongalar çok sayıdadır. Düzeltili aletler içinde kenar kazıyıcılar ve kıyıcılar ön plana çıkar. Alanda tespit edilen dış yüzü tamamen korteksle kaplı yongalar toplanmamıştır.

POI.17.74 ise, çiftliğin hemen güneyinde yer alan, 50 metre rakımlı bir tarladır. KD'ye doğru eğimli bir arazi üzerinde, sürülmüş gevşek dokulu kahverengi toprak içinde orta yoğunlukta buluntulara rastlanmıştır. Tarlada günümüzde herhangi bir ürün ekili değildir ve toprak sürülmüş olduğu için yüzey görünürlüğü oldukça yüksektir. Burada toplam 1,02 hektarlık (10.164 m²) bir alandan malzeme toplanmıştır. Yapılan sistematik yürüme sonucunda 150 çanak çömlek ve 67 yontmataş parça sayılmıştır. Yontmataşların 55 tanesi bazalt, 12 tanesi çakmaktaşıdan üretilmiştir.

Bazalt hammadde köşeli yapıda ve boyutları 10-15 cm. kadardır. Bazalttan üretilmiş yontmataş buluntular Alt ve Orta Paleolitik Dönemin tipik aletleridir. Buluntu topluluğunu çekirdekler ve yongalar oluşturur. Bunlar içinde alet olarak sınıflandırılanlar kenarlarında düzelti görülen parçalardır. Buna göre 1 adet kazma (üç yüzeyli alet) taslağı (Çizim: 1), kıyıcılar, kenar kazıyıcılar ve düzeltili yongalar tanımlanabilmiştir. Bu malzeme üzerindeki çalışmalar devam etmektedir.

EPİGRAFİK BULUNTULAR

2017 sezonunda Karaburun İlçesi'ndeki epigrafik buluntular yerinde incelenmiş ve belgelenmiştir. Buna göre toplam 3 adet epigrafik nitelikte buluntu kayıtlara geçmiş, bunlardan korunmaya muhtaç durumdaki 1 mermer taşınabilir sunak Çeşme Müzesi'ne envanterlik eser olarak ulaştırılmıştır.

Bozköy'ün merkezinde bir evin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmış olan yazıtlı taşınabilir sunak, buluntunun çalınma ve tahrip olma ihtimaline karşı Çeşme Müzesi'ne getirilmiştir (POI.17.75). Sunak, mermerden üretilmiş olup yüksekliği 31 cm., genişliği 17,5 cm., kalınlığı üstte 12 cm., ortada 10,5 cm. ve altta 12 cm. olarak ölçülmüştür. Ön yüzde, alttan ve üstten kabartma bantlarla sınırlandırılmış ve yüzeyi düzeltilmiş bir alanda beş satır antik Yunanca yazıt bulunmaktadır. Diğer yüzeyler nispeten kabaca düzeltilmiş, sol yan yüzeyde oluk mevcuttur ve üst yüzeyde dikdörtgen oyuntu içerisinde volüt motifi bulunmaktadır. Sunak, M.S. 2. yüzyılın ilk yarısında (tahminen 127-139) İmparator Hadrianus Olympios'a adanmıştır. Sunağın üzerinde antik Yunanca olarak "kurtarıcı ve kurucu İmparator Hadrianus Olympios'a" yazısı okunmuştur (Resim: 7).

Karaburun Merkez Yukarı Mahalle Mevkii'nde 92 cm. uzunluğunda, 38 cm. çapında bir mermer sütun parçası üzerinde 3 satırlık Yunanca bir yazıt bulunmaktadır (POI.17.76). Sütun yandan ve alttan kırıktır. Sütunun diğer yarısı kayıptır. Sütunun üzerindeki yazılar M.S. 3. veya 4. yüzyıla aittir. Çözümlemenin yapılabilmesi için yazıt üzerinden estampaj alınmıştır.

Küçükbahçe Mahallesi, Karareis Köyü'nün doğusunda eski deprem evlerinden çam ağaçlarıyla çevrili olanların güneyinde yer alan eski çeşmenin batı yüzünde kireçtaşından yapılmış bitkisel bezemeli plakanın üzerinde 1 satır halinde yazı görülmüştür (POI.17.77). Söz konusu Antik Yunanca yazıdan estampaj alınmıştır. Yazı karakterlerine bakılarak Roma Dönemi'ne (M.S. 3.-4. yüzyıla) tarihlenen yazıttaki harflerin yüksekliği 2,5-3 cm boyundadır. Taşın yüksekliği 41 cm., genişliği 114 cm. ve kalınlığı 7 cm. olarak ölçülmüştür.

OSMANLI DÖNEMİ KİTABELİ ÇEŞME YAPILARI

2015 yılından bu yana Karaburun İlçesi'ndeki Osmanlı Dönemi çeşme ve diğer su yapıları belgelenmektedir. 2017 yılı çalışmaları sırasında daha önce ziyaret edilmemiş ve yüzey araştırması birimleri dışında kalan ve kitabesi korunmuş 5 çeşme yapısı kaydedilmiştir. Çeşmeler; Kösedere köyü, Bozköy, Tepeboz köyü (2 adet) ve Yaylaköy'de yer almaktadır.

Kösedere mahallesi Köyiçi Mevkii'nde yer alan çeşme, dikdörtgen prizma

gövdeli ve tek cephelidir (POI.17.78). Arkasında tonozlu bir su deposu bulunmaktadır. Düzgün kesme taşla inşa edilen çeşmenin ana cephesi kaş kemerli derin bir niş şeklindedir. Çeşme alınlığında 1071/1660-1661 yılına tarih veren bir inşa kitabesi bulunmaktadır (Resim: 8). Bölgedeki kitabeli en erken tarihli yapılardan biri olması bakımından oldukça önemlidir.

Bozköy mahallesi, Köyiçi Mevkii'nde yer alan çeşme, dikdörtgen prizma gövdeli ve tek cephelidir (POI.17.79). Düzgün kesme taşlarla inşa edilen çeşmenin ana cephesi sivri kemerli derin bir niş şeklindedir. Çeşme alınlığında bir kitabe levhası yer almaktadır. Kitabenin üzeri badanalı olduğu için okunamamaktadır; ancak inşa yılı olarak 1063/1652-53 seçilebilmektedir. Bölgedeki en erken tarihli kitabeli yapılardan biridir.

Bozköy mahallesi içinde kalan bir diğer çeşme yapısı Bozukbağarası Mevkii'nde 107 metre rakımda yer almaktadır (POI.17.80). Dikdörtgen prizma gövdeli ve tek cephelidir. Kırmızı ve sarı iki renkli düzgün kesme taşlı alması bir örgüye sahiptir. Ana cephesi kaş kemerli derin bir niş şeklindedir. Çeşme alınlığında tarihsiz bir kitabe levhası yer almaktadır. Yoğun bitki örtüsü ile kaplı olan yapı ne yazık ki her türlü tahribata açıktır.

2017 sezonunda tespit edilen bir diğer çeşme, Tepeboz mahallesinin Köyiçi Mevkii'nde camiinin hemen yanında 203 metre rakımda yer alır (POI.17.81). Biri kuzeye diğeri batıya bakan iki yüzü mevcuttur. Dikdörtgen prizma gövdeli çeşmeler düzgün kesme taş ve kabayonu taşla inşa edilmiştir. Kuzeye bakan yüzün alınlığında 1119/1707-08 tarihli bir inşa kitabesi bulunmaktadır.

Yaylaköy Mahallesi Köyiçi Mevkii'nde 18. yüzyıla ait bir çeşme yapısı ziyaret edilmiştir. Köyün içinde anayol üzerinde yer alan yapı dikdörtgen prizma gövdeli ve tek cephelidir. İnşa malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Ana cephesi kaş kemerli derin bir niş şeklindedir. Çeşme aynasında bir kitabe levhası bulunmaktadır. Buna göre yapı, 1129/1716-17 yılında inşa edilmiştir.

KÖMÜR BURNU YOĞUN TARAMALI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Yukarıda belirtildiği gibi, POI.15.26 olarak kayıtlara geçen Kömürburnu Prehistorik lokalitesinin makiyle kaplı olmayan ve yüzey görünürlüğü yüksek olan 75 metrekarelik bir alanında yoğun yüzey taraması yapıldı. Topla-

malar her bir noktanın etrafına çizilen 1 metre çapındaki daireler ("dogleash") içinden yapılmıştır. Buna göre şu noktalardan toplama yapılmıştır: A2, B1-3, C1-6, D1-6, E1-6, F1-6, G1-6, H1-6, I1-6, İ1-6, K1-2, L1-3, M1-3, N1-3, O1-3, P1-3, R1-3, S1, S3.

Kayıtlara giren çanak çömleklerin toplam sayısı 605'dir. Bunların 538 tanesi tanımsız gövde parçalarına aitken 40 ağız parçası, 11 kulp parçası, 15 dip parçası ve 1 diğer nitelikli parça bulunmuştur. Çanak çömleklerin büyük bölümü el yapımı, saman ve mineral katkılı, orta pişirimli, koyu özlü ve açık renkli yüzey renklerine sahip Geç Neolitik çanak çömleklerinden oluşmaktadır. Bunun dışında çark yapımı, gri ve açık kahve yüzey renkli, orta-iyi yapım, yüzey düzeltilmiş ve temiz hamurlu parçalar M.Ö. 2. binyıl özellikleri gösterirler. Toplam 172 parçanın tarihlendirilmesi yapılamamıştır. Bunların bir bölümü Antik Döneme ait olmalıdır, diğerlerinin boyutları çok küçük olduğu için net bir tarihlendirilme yapılamamıştır.

Yontmataş buluntuların toplam sayısı 106'dır. Bunların 16 tanesi Paleolitik Döneme, 58 tanesi Neolitik Döneme tarihlendirilmiştir. Geriye kalan 32 parçanın tarihlendirilmesi yapılamamıştır. Yontmataşlar içinde obsidyen, çakmaktaşı, bazalt ve kalkerden parçalar tespit edilmiştir⁶.

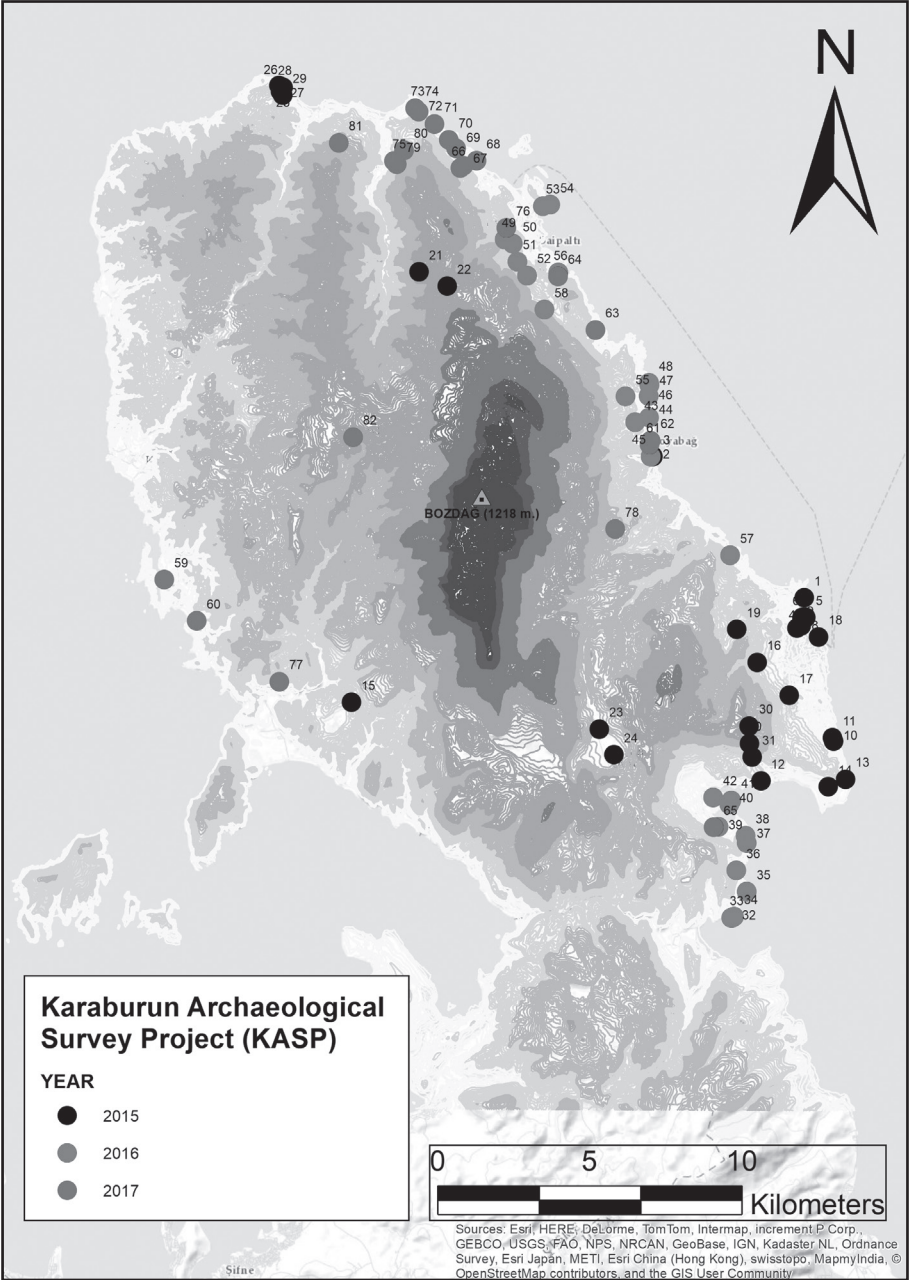
TEŞEKKÜR

Çalışmamıza sağladığı izinden dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, finansal desteği için Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlük Birimi'ne (Proje No: 2015-EDB-005) ve Groningen Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü'ne teşekkür ederiz. Ekibimiz araştırma boyunca Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma, Uygulama ve Deneme İstasyonu'nda konakladı. Bu imkanı bize sağladıkları için Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Bolca ve Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Burçin Çokuysal'a çok teşekkür ederiz. Ayrıca lojistik destekleri için Karaburun Belediyesi Başkanı Ahmet Çakır'a şükranlarımızı sunarız.

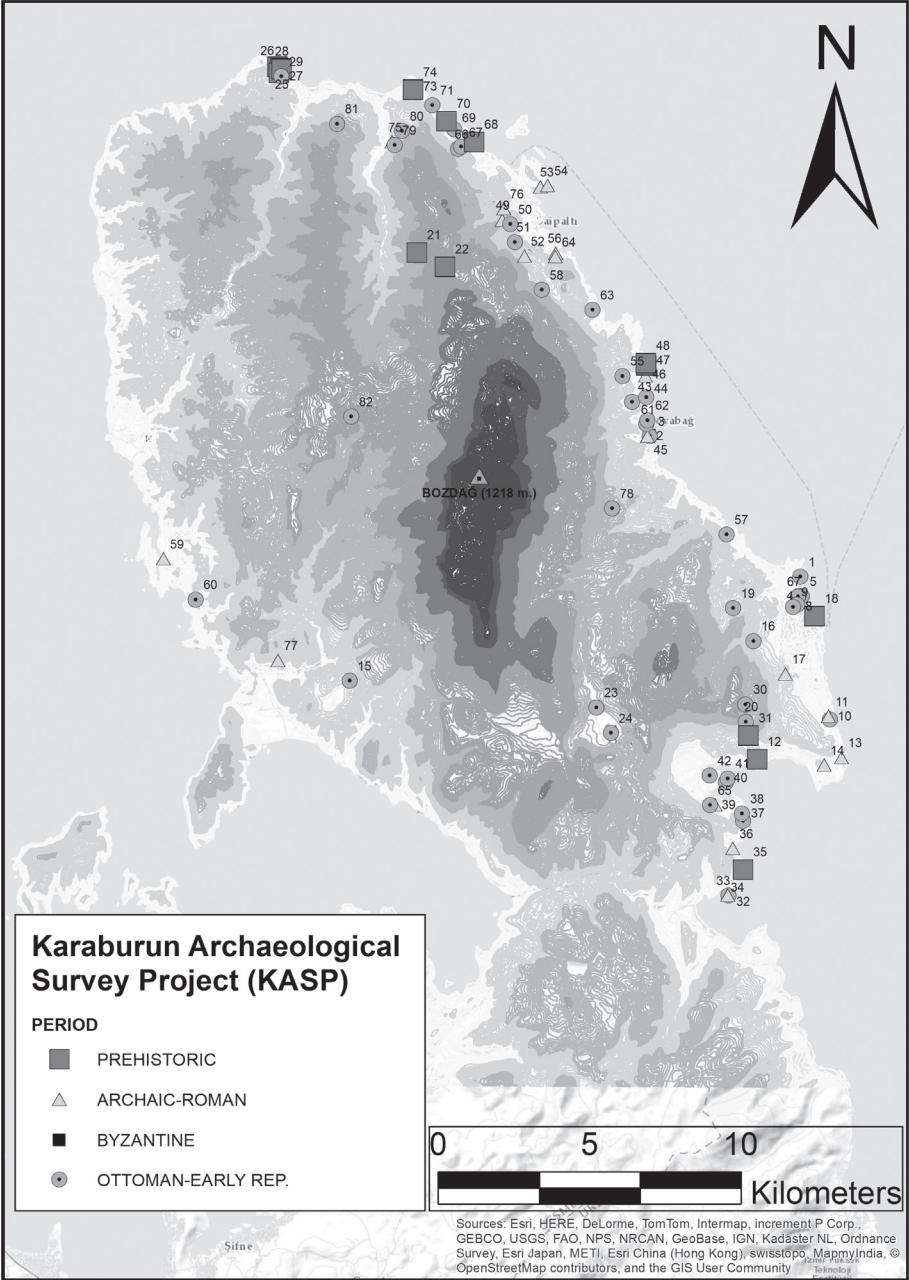
6 Bu çalışmanın sonuçlarıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Çilingiroğlu vd. 2018c.

KAYNAKÇA

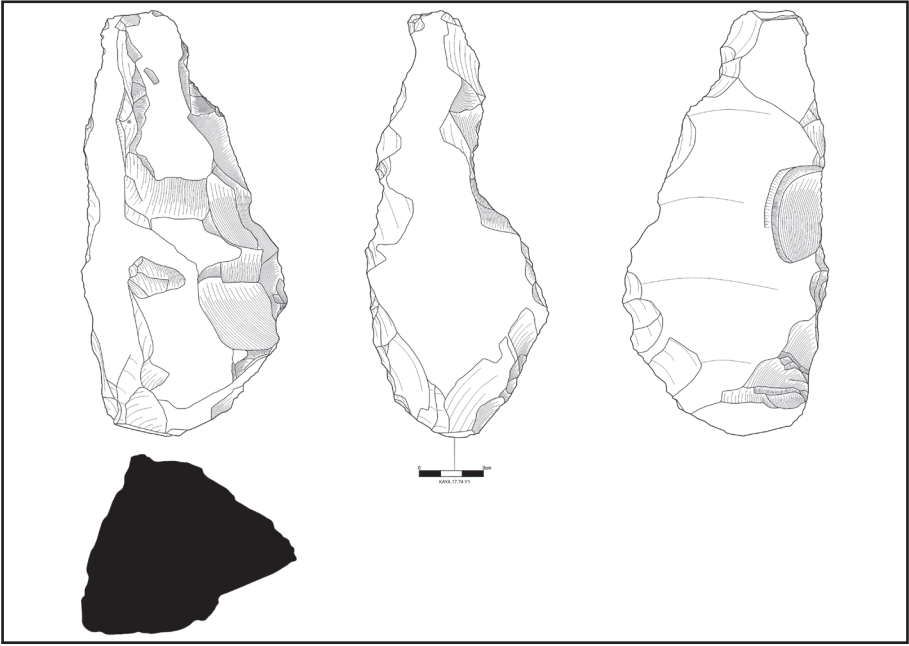
- ALCOCK, S.E. ve J.F. Cherry (2004) *Side-by-side survey. Comparative Regional studies in the Mediterranean World*. Oxford: Oxbow Books.
- BEVAN, A. ve J. CONOLLY (2013) *Mediterranean Islands, Fragile Communities and Persistent Landscapes: Antikythera in Long-term Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHERRY, J.F., J.L. DAVIS ve E. MANTZOURANI (1991) *Landscape Archaeology as Long-Term History. Northern Keos in the Cycladic Islands from earliest settlement until modern times*. Los Angeles. Monumenta Archaeologica 16. Institute of Archaeology. UCLA.
- ÇİLİNGİROĞLU, Ç., B. DİNÇER, A. UHRİ, İ. BAYKARA, C. GÜRBIYIK, C. ÇAKIRLAR (2016) "New Paleolithic and Mesolithic Sites in the eastern Aegean: the Karaburun Archaeological Survey Project" *Antiquity Project Gallery, Antiquity* 90.353: 1-6.
- ÇİLİNGİROĞLU, Ç., A. UHRİ, B. DİNÇER, C. GÜRBIYIK, C. ÇAKIRLAR, G. ÖZÇOLAK, E. SEZGİN (2017) "Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2015" *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 34/1: 151-174.
- ÇİLİNGİROĞLU, Ç., B. DİNÇER, İ. BAYKARA, A. UHRİ, C. ÇAKIRLAR (2018a) "A possible Late Pleistocene forager site from the Karaburun Peninsula, western Turkey" *Antiquity Project Gallery, Antiquity* 92.362: 1-5.
- ÇİLİNGİROĞLU, Ç., B. DİNÇER, İ. BAYKARA, A. UHRİ, C. GÜRBIYIK, P. ÖZLEM AYTAÇLAR, C. ÇAKIRLAR (2018b) "Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2016" *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 35/1: 317-330.
- ÇİLİNGİROĞLU, Ç., A. UHRİ, B. DİNÇER, İ. BAYKARA, C. ÇAKIRLAR, D. TURAN, E. DİNÇERLER, E. SEZGİN (2018c) "Kömür Burnu: İzmir-Karaburun'da Çok Dönemli Bir Prehistorik Buluntu Alanı" *Arkeoloji Der-gisi* 2018. Baskıda.
- ROOSEVELT, C. H. ve C. LUKE (2008) "Central Lydia Archaeological Survey: 2006 Results" *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 305-326.

Harita: 1

Harita: 2

Çizim: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

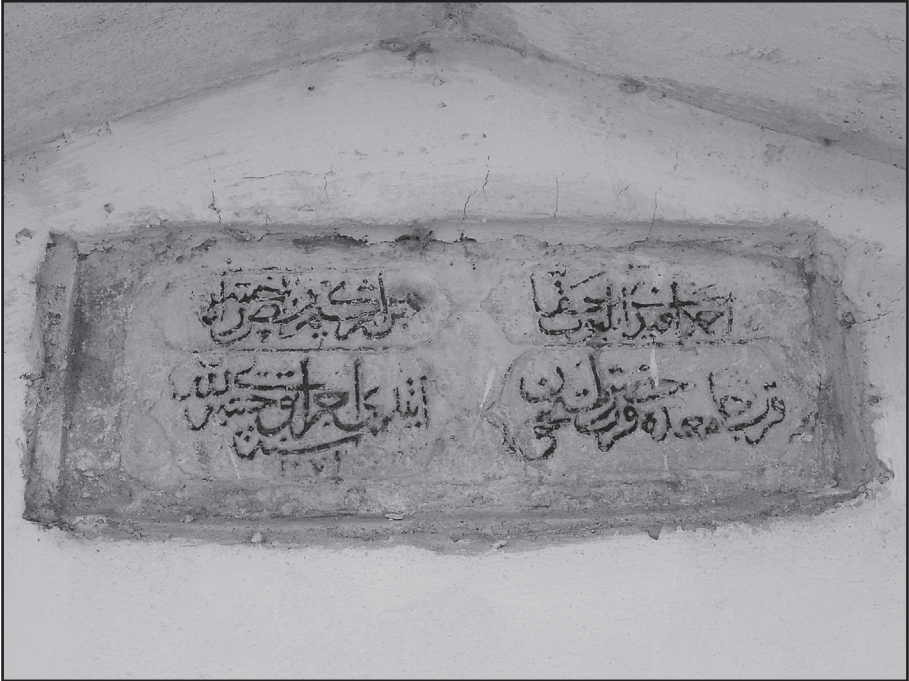
Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

TARSUS HİTERLANDI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (2016-2017)

Deniz KAPLAN*

Erkan ALKAÇ

Şener YILDIRIM

Gamze EVGEN

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ve Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası'nın maddi destekleriyle, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Deniz KAPLAN başkanlığında gerçekleştirilen Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırması'nın ilk sezon çalışmalarına (2016), Kültür ve Turizm Bakanlığı'nu temsilen, Tarsus Müzesi uzmanlarından Arkin Serinel eşlik etmiştir. 2016 yılı çalışmaları Dr. Öğr. Üyesi Deniz KAPLAN, Dr. Öğr. Üyesi Erkan ALKAÇ, Yüksek Lisans Öğrencisi Recep Sezer TAŞKIRAN ve Lisans Öğrencisi Tuğba KILIÇ'ın katılımı ile sağlanmıştır. Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırmalarının ilk sezon çalışmaları, 10 – 25 Haziran 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı çalışmalarına, Kültür ve Tu-

* Dr. Öğr. Üyesi Deniz KAPLAN, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü, Yenisehir-Mersin/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Erkan ALKAÇ, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü, Yenisehir-Mersin/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Şener YILDIRIM, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Çiftlikköy Kampüsü, Yenisehir-Mersin/TÜRKİYE.

Gamze EVGEN (MA), Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü, Yenisehir-Mersin/TÜRKİYE.

Yüzey Araştırma çalışmalarına verdikleri izin nedeniyle başta Sayın Melik AYAZ olmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teşekkür ederiz. Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları'na maddi ve manevi desteklerinden dolayı H. Ruhi KOÇAK ve Fuat TOGO başta olmak üzere Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası'na şükranlarımızı sunarız. Mersin Kent Müzesi kurucusu Mustafa ERİM, her zaman yanımızda olmuştur. Tarsus Müzesi Müdürü Mehmet ÇAVUŞ ve Uzmanlar Doğukan Bekir ALPER ve Akın SERİNEL, derin arazi bilgilerini bizimle paylaştılar. Bu yardımsever ve barışçıl mesleki dayanışma, bizleri mutlu etmiştir. Kendilerine teşekkür ederiz.

rizm Bakanlığı'ndan temsilci olarak, Tarsus Müzesi uzmanlarından Arkeolog B. Doğukan ALPER eşlik etmiştir. 09-23.06.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen 2017 yılı araştırmaları Dr. Öğr. Üyesi Deniz KAPLAN, Dr. Öğr. Üyesi Erkan ALKAÇ, Dr. Öğr. Üyesi Şener Yıldırım, Uzm. Ulus Tepebaş, Doktora Öğrencileri İlkay Göçmen, Gamze Tulumcu, Fatma Efe, Yüksek Lisans Öğrencileri Recep Sezer TAŞKIRAN, ve Tuğba KILIÇ'ın katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları'nın güney sınırı E90 kara yoludur. Kuzey, doğu ve batı sınırları ise Tarsus İlçesi idari sınırları ile sınırlandırılmaktadır.

Tarsus, bir Kilikia Bölgesi kentidir ve Akdeniz Havzası'nın en eski kentleri arasındadır. Uzun bir tarihsel ve köklü kültürel geçmişe sahiptir. Neolithik Dönem'den itibaren başlayan bu tarih, kesintiye uğramadan günümüze kadar devam etmiştir.

Tarsus'un uluslararası antik karayolu ağının üzerindeki kilit konumu ve Akdeniz'e açılan limanı, bünyesinde barındırdığı su kaynakları ve geniş tarım arazileri, Tarsus ve çevresinin her dönem önemini korumasına büyük etkindir.

Tarsus kent merkezindeki zengin kent ve mimari doku, Tarsus'un dağlık coğrafyasında zengin olduğuna işaret etmektedir. Çünkü kentlerin zenginliği, hinterlandlarının barındırdıkları zenginlikler sayesinde oluşmaktadır. Ancak günümüz Tarsus'unun dağlık arazisi, şimdiye kadar arkeolojik potansiyeli bakımından araştırılmamıştır. Oysaki bu arazi sadece iki antik kentin chorasını değil, bilakis Kilikia ve Kappadokia Bölgesi sınırlarını¹ da bünyesinde barındırmaktadır. Bu kentlerden ilki ve en önemlisi Kilikia'nın başkenti Tarsus, diğeri ise bugün Pozantı olarak adlandırılan Kappadokia bölgesi kenti Podandos'tur².

- 1 İki bölge sınırları hakkında yazılı kanıt, Tarsus'un yaklaşık 45 km. kuzeyindeki Gülek Kalesi'nin hâkim olduğu vadi içerisinde ve Kilikia Kapıları olarak adlandırılan antik güzergâh üzerinde bulunan ve Caracalla dönemine tarihlenen sınır yazıtıdır (Bkz. Sayar 1995, 45-46)
- 2 Bu iki kent arasındaki sınır, geç Roma ve erken Bizans dönemleri için Tarsus'un 35 km kuzeyinde bulunan Çamlıyayla'nın Bağçatağı Köyü'nün Yazılıtaş Mevkii'dir. Burada ele geçen sınır yazıtı, aynı zamanda geç dönem Kilikia ve Kappadokia arasındaki sınırları sunması açısından önemlidir (Bkz. Sayar 2001, 278).

2016-2017 yılları Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları'nın verilerine ve sonuçlarına değinmeden önce, Tarsus Hinterlandı'nda gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarına hangi bilimsel sorular ve sorunlar ışığında başladığını ve kapsamını ifade etmek gerekmektedir.

Tarsus antik kenti ve eski ismiyle “Kilikia Kapıları” olarak adlandırılan Gülek geçidi, eski çağlardan günümüze sürekli yerleşime sahne olmuşlardır. Özellikle Anadolu'nun içlerinden Ortadoğu'ya doğru uzanan ulaşım yollarının önemli bir ana aksı, Gülek Geçidi üzerinden devam ederek ve Tarsus kullanılarak oluşmaktadır³. Bu güzergâh, verimli tarım arazileri, Toros dağlarının içlerinden akarak Tarsus'da denize ulaşan Kydnos Nehri ve limanı, Tarsus kenti ve çevresinin sürekli yerleşim görmesinin ana nedenleridir⁴. Tarsus, jeopolitik konumu ve verimli hinterlandı sayesinde yazılı kaynaklarda antik dünyanın büyük kentlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çalışma sınırlarımız içerisindeki bir kısmını kapsadığı anlaşılan alanın zenginliği ile ilgili antik kaynaklar da bilgi vermektedir. Ksenophon'un *Anabasis*'inde, Kilikia kapılarını geçtikten sonra ve Tarsus kentine girmeden hemen önce zengin üzüm bağlarının varlığı anılmaktadır⁵. Ayrıca başka antik kaynaklarda da çalışmamız alanı içerisinde yer aldığını düşündüğümüz yerleşimler hakkında bilgi verilmektedir. Bu bilgiler özellikle M.Ö. 5. ve 4. yüzyılları kapsamaktadır. Bu bakımdan özellikle Ksenophon'un ve İskender'in *Anabasis*'leri önemli bilgiler sunmaktadır. Bugün Gülek Geçidi olarak adlandırılan “Kilikia Pylai=Kilikia Kapıları”, bilgilerin merkezini oluşturmaktadır. Bu kaynakların verdikleri bilgilerde ortaklaşılan konu, geçidin zorluğu ve tepelerde geçidin askerler tarafından tutulduğudur⁶. Ayrıca Ksenophon'un *Anabasis*'inden edinilen bir diğer bilgi, Perslerin bölgedeki vasal güçlerden olan Syennesis'lerin, Kyros Tarsus'u ele geçirdiğinde, halkı ile Tarsus'u boşaltıp dağlardaki bir kaleye sığındıklarıdır.

Tarsus ve Podandos antik kentlerinin *chorasını* kapsayan araştırma alanı içerisinde yapılan bilimsel çalışmalar az sayıdadır. Yapılan çalışmalarda ana

3 Hild – Hellenkemper 1990, 434.

4 Ramsay 2000, 30-31.

5 Ksenophon I, II, 21

6 Ksenophon I, II, 21; Arrianus II, 4

amaç olarak, Tarsus'un hinterlandını incelemek hedeflenmemiştir. Bütüncül bir bakış açısı sunulmamış, daha çok bilinen yerleşimler ele alınmıştır. Oysa ki Tarsus gibi metropol antik kentlerin *choraları* da zengin olmalıydı. Ayrıca araştırma alanının çağının uluslararası yol ağını bünyesinde barındırması ve bu sayede ulaşılan jeopolitik konumu, tarihöncesi çağlardan günümüze dek uzanan geniş bir yelpazede kültür basamaklarına sahip olmasını ve kültürlerarası etkileşimde birçok unsuru da bünyesinde barındırmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın öncelikli amaçları aşağıda yer almaktadır:

1. Araştırma sınırları içerisinde yer alan coğrafyada Arkaik dönemden başlayarak Arap akınlarının gerçekleştiği tarihlere kadarki uzanan yerleşim izlerini araştırmak, bu bağlamda özellikle kırsal yerleşimlerin tarihsel gelişimlerini, ana kent bağlantısını ve günümüzdeki korunma durumlarını tespit etmek,
2. Ksenophon'un *Anabasis*'inde ve Arrianus'un İskender'in Seferi'ni anlattığı eserde Kilikia Kapıları olarak adlandırılan Gülek Geçidi'nde askerlerin güçlü bir koruma altında tuttuğu tepelerdeki, savunma amaçlı inşa edildiğini düşündüğümüz yapılara ait kanıtlara ulaşmak,
3. Ksenophon'un *Anabasis*'inde bahsi geçen Syennesis'lerin ve Tarsus halkının kaçıp sığındığı kale yerleşimini bulmak,
4. Bir mansio olduğu düşünülen Mopsukrene'nin lokalizasyonuna ilişkin arkeolojik bulgulara ulaşmak⁷,
5. Araştırma yapılan alan içerisindeki sanat anlayışını anlamak,
6. Araştırma alanı içerisindeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının belirlenip tescillenerek koruma altına alınmasını sağlamak.
7. Tarsus'daki yerel yönetimler ve müze ile ortaklaşa çalışarak, turizm gelişim alanı ilan edilen Tarsus'da araştırma yaptığımız alanlarda yeni bulunacak kültürel değerlerle Tarsus turizmine katkı sağlamaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın ilk yılında, Berdan Barajı'nın kuzeyinde çalışılması tercih edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle Sağlıklı Köyü

7 Hild – Hellenkemper, 1990, 359-360; Sayar 2001, 275-278.

Roma Yolu'nda ve ona yakın kırsal yerleşimlerde arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2016-2017 yılları Tarsus Hinterlandı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları kapsamında Sağlık Roma Yolu, Kırıt Mahallesi Cankurtaran Mevkii, Göçük Mahallesi ve Karadağ Mevkii, Hacıhamzalı Mahallesi Ören ve Kale Mevkii, Sıraköy Mahallesi Sakızçukuru Mevkii ve Çavdarlı Mahallesi ziyaret edilmiştir.

1. Sağlık Roma Yolu

Çalışma kapsamında ilk ziyaret edilen nokta, Sağlıklı Köyü'nde bulunan Roma Yolu olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren bu yol, sık sık gezginler ve bilim adamları tarafından ziyaret edilmiştir. Kappadokia üzerinden gelip, gülek boğazından geçerek Tarsus'a ulaşan yolun, bugün korunan kısmının uzunluğu 5 km. olarak kabul edilmektedir. Yol zaman zaman anakaya kullanılarak oluşturulmuştur. Ancak yolun büyük bir kısmı kesme taşlarla döşenmiştir. Genişliği yaklaşık 3 m.'dir.

Yolun güney ucunda M.S. 5 ve 6 yüzyıllara tarihlenen bir Tak yer almaktadır. Yolun sağlam kalan kısmının en kuzey noktasında, ana kaya üzerine yazılmış bir yazıt yer almaktadır. Bu yazıtta, M.S. 211-217 yılları arasında Roma İmparatoru olan Caracalla tarafından yolun onartıldığı belirtilmektedir⁸.

Yol üzerine şimdiye kadar bir bilimsel çalışma gerçekleştirilmemiştir. Burada ilk bilimsel arkeolojik araştırmalar tarafımızca gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak, yolun bugüne ulaşan kısımlarının ve tahribatın anlaşılabilmesi için hava fotoğrafları çekildi. Ardından Roma Yolu'nun uluslararası koordinatlara uyumlu olarak ilk kez çizimi yapılmıştır. Yaptığımız çalışmalar sonucunda antik yolun korunan kısmının yaklaşık 3 km. olduğu anlaşılmıştır. Bu alanda belgeleme çalışmalarına 2018 yılında da devam edilecektir.

2. Kırıt Mahallesi. Cankurtaran Tepesi Mevkii

Ziyaret ettiğimiz ikinci alan, Tarsus İlçe merkezine yaklaşık 30 km. kuzeydeki Kırıt Köyü'nün Cankurtaran Mevkii'dir.

8 Sayar – Siewert – Tauber 1993, 145.

Yerleşim, eski Ankara Yolu'nun geçtiği ovaya hâkim bir tepede yer almaktadır. Cankurtaran Tepesi'nde yaptığımız çalışmalarda 24 adet işlik ve bunlarda kullanılan üretim donanımları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra sarnıç, lahit ve üretim mekânından oluşan 6 adet atölye görülmüştür.

Yerleşimde tespit edilen bir diğer yapı, Kilise'dir. Yapı, yoğun bir şekilde tahrip edilmiştir. Sadece apsis kısmı görülmektedir

Cankurtaran Tepesi'nin kuzey yamaçlarında 6 adet lahit görülmüştür. Bunlar bir tanesi girlandlı ve bir diğerinin tabula ansatalı olduğu tespit edilmiştir. Diğer lahithler ise tahrip olmuşlardır.

3. Göçük Mahallesi

Kırıt Mahallesi'nin batısındaki komşu Göçük Mahallesi'ne bağlı iki alanda çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Bu alanlardan ilki köyün içerisinde hala tarım yapılan arazinin içerisinde kalmaktadır. Burada yaptığımız çalışmalarda bir mekâna ait duvarlar ve bir adet işlik tespit edilmiştir.

Göçük'teki ikinci çalışma alanımız, Karadağ Mevkii'dir. Buradaki yerleşim oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Yerleşimin hava fotoğrafları çekilmiş ve planı çıkartılmıştır.

Yerleşim üç mahalle halinde organize edilmiştir. Her mahalle çok sayıda dikdörtgen ve kare şeklindeki mekânlardan, onların arasındaki taş döşemeli sokaklar ve bir meydandan oluşmaktadır.

Karadağ Mevkii'nde yapılan çalışmalarda bir kamu yapısı tespit edilmiştir. Yapı, kendi içerisinde farklı duvar işçiliklerine sahiptir. Ardı ardına sıralanmış dikdörtgen üç mekân ve bunlara bağlı iki apsisten oluşmaktadır. Ön araştırmalarımız sonucunda bu yapının, Dağlık Kilikia'da örnekleri Iotape ve Anemurium'da görülen "sıra tipi" hamamların bir örneği olduğu anlaşılmıştır⁹.

9 Yegül 2006, 267.

Yerleşimde tespit edilen bir diğer eser grubu, üretim donanımlarıdır. Yerleşimde 22 adet işlik ve onlara ait üretim donanımları bulunmuştur.

Karadağ Mevkii'nde yapılan çalışmalarda yerleşimin nekropolisine ait önemli bilgilere ulaşılmıştır. Nekropolis'deki baskın mezar tipi, yığma taşlarla oluşturulmuş Tümülüs'lerdir. Tümülüs tipi mezarların Kilikia'da örnekleri şimdiye kadar bilinmemekteydi. Yaptığımız çalışmalarda Karadağ Mevkii'nde yirmiyeye yakın bu tarzda oluşturulmuş Tümülüsler bulunmuştur. Bunlar farklı ölçülere sahiptir. Ancak bir tanesi 3 metre yüksekliği ve 10 m. çapı ile dikkat çekicidir. Bu tümülüs geleneği, Tarsus'a muhtemelen komşusu olduğu Kappadokia'dan taşınmış olmalıdır¹⁰.

4.Hacıhamzalı Mahallesi

Göçük Mahallesi'nin 3 km. güneybatısında komşu Hacıhamzalı Mahallesi'nde iki nokta ziyaret edilmiştir.

Burada iki alanda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. İlk araştırma alanımız Ören Mevkii'dir. Daha önceden varlığı bilinen kiliseye ait olduğu anlaşılan bir kapı ve o kiliseye ait olabilecek mimari elemanlar görülmüştür.

Bu alanda, diğer yerleşimlerden örneklerini sıkça gördüğümüz işlikler ve sarnıçlardan çok sayıda bulunmuştur.

Hacıhamzalı'da ziyaret ettiğimiz ikinci alan ören mevkiinin kuzeyindeki kale mevkiidir.

Kale Mevkii, yüksek ve çevresine egemen bir tepeye verilen isimdir. Tepenin yamaçlarında iki adet kaya mezarı ve bölgede örneklerine sıklıkla rastladığımız üzerleri kireçtaşından dikdörtgen uzun kesmetaşlarla kapatılmış iki adet sarnıç bulunmuştur.

Kale Mevkii'nde ise yaptığımız araştırmalarda bazilikal planlı bir kilisenin varlığı tespit edilmiştir. Bu kiliseye ait mimari süslemeler, kilisenin MS 5. yüzyılda inşa edildiğini göstermektedir. Ancak kilisenin inşaatı esnasında devşirme malzeme kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu bir yivli sütun parçası ve

10 Kappadokia Bölgesi Tümülüs Mezarları için bkz. Durukan 2012, 32-57.

bir arşitravdır. Ayrıca yapının içerisinde geç Hellenistik-erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen seramikler de ele geçmiştir. Dolayısıyla devşirme malzeme olarak kullanılan mimari bloklar ve erken seramik buluntuları, bu alanda kilise öncesinde muhtemel bir tapınağın varlığını bizlere düşündürmektedir.

5. Çavdarlı Mahallesi

Tarsus'un 20 km. kuzeyinde bulunan Çavdarlı Mahallesi'ne bağlı Can Deresi, Beylice ve Keşbükü'nde çok sayıda yerleşim yeri, onlara bağlı üretim alanları ve nekropolis tespit edilmiştir.

Çavdarlı'nın batısında Can Deresi Mevkii olarak adlandırılan vadi tabanında araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Vadi tabanına doğru iniş esnasında bir antik yol tespit edildi. Yaklaşık 1 metre genişliğindeki yol, teraslar oluşturularak zik zaklar halinde inşa edilmiştir. Vadi tabanında bir kilise, bir sarnıç ve kiliseye ait müstemilat tespit edilmiştir. Kilise ve diğer yapılar, M.S. 5 ve 6 yüzyıllara ait olabilir.

Çavdarlı Mahallesinde devam araştırmalarda Beylice olarak adlandırılan Mevkii'de, Can deresine inerken tespit etmiş olduğumuz antik yolun batı yönünde devamı yürülmüştür. Taş döşeli yol, yaklaşık 1 metre genişliğe sahiptir. Antik yol, Beylice'de tespit ettiğimiz bir yerleşime bizi götürmüştür. Burada bir arada aynı taş kütlesi üzerinde çalışılmış 11 adet işlik ve 15 adet sarnıç incelenmiştir. Bu işlikler ve sarnıçların katalogları hazırlanmış ve korunma durumlarına göre çizimleri yapılmıştır.

Kilikia'nın ve Tarsus'un eskiçağ tarihi ve arkeolojisi açısından önemli bir keşif, Keşbükü'nde gerçekleştirilmiştir. Keşbükü, Tarsus ilçe merkezinin yaklaşık 20 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Ayrıca, Çamlıyayla ilçe merkezinin yaklaşık 20 km. güneydoğusunda yer almaktadır.

Keşbükü, Çamlıyayla sınırları içerisinde başlayan Cehennemderesi Vadisi'nin doğuya doğru dirsek yaptığı noktada bulunmaktadır. Ayrıca Cehennemderesi ve Kadıncık Vadileri'nin bulunduğu noktaya yakın bir konumdadır. Yerleşim, Keşbükü köyü içerisindeki eski köprünün üzerinde, tepelik

alanda yer almaktadır. Alan, genel olarak debisi yüksek nehre ve onun her iki yakasındaki geniş tarım arazilerine hâkim bir noktada bulunmaktadır.

Söz konusu alanda yaptığımız incelemeler sonucunda, çok sayıda pişmiş toprak kap, terra cota ve bir heykel başı ele geçmiştir. Burada ele geçen eserler, Tunç Çağı ve Roma Dönemi aralığına aittirler

KAYNAKÇA

ARRIANUS, İskender'in Anabasisi (çev. H. Örs), 1945, İstanbul.

DURUKAN, 2012 M. Durukan, *Kappadokia'da Argaios Dağı Çevresinde Hellenistik ve Roma Dönemi Mezarları ve Ölü Kültü*, İstanbul.

HILD – HELLENKEMPER 1990 F. Hild – H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien*, TIB 5, Wien.

KSENOPHON, *Onbinlerin Dönüşü* (çev. T. Gökçöl), 1984, İstanbul.

RAMSAY 2000, W. M. Ramsay, *Tarsuslu Paulus'un Kenti* (çev. L. Zoroğlu), Ankara.

SAYAR 2001, M.H. Sayar, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2000, *AST* 19, 275-278.

SAYAR – SIEWERT – TAUBER 1993, M. H. Sayar – Siewert, P. – Taeuber, H., "Doğu Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1992", *AST* 11, 137-160.

YEGÜL 2006, F. Yegül, *Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkınma* (çev. E. Erten), İstanbul.

BİLECİK İLİ 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Deniz SARI*

GİRİŞ

Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Bilecik İli 2017 yılı Arkeolojik Yüzey araştırmalarımız Bozüyük, Söğüt, İnhisar, Yenipazar ve Gölpazarı ilçelerinde gerçekleştirilmiştir (Harita: 1). Bu çalışmalara Bilecik Arkeoloji Müzesi araştırmacılarından Tülay ŞİMŞEK Bakanlık temsilcisi olarak katılmıştır. Araştırmamız Türk Tarih Kurumu (proje no. 2017.83) ile Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektörlüğü'nin destekleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu vesile ile başta Bakanlık Temsilcimiz Tülay Şimşek ve tüm ekip üyeleri olmak üzere, adı geçen kurumların yetkililerine ve araştırma bölgemizde bizden hiçbir zaman destek ve ilgilerini esirgemeyen yerel yöneticiler ve yöre halkına en içten teşekkürü bir borç bilirim.

Yüzey Araştırması ekibi şu isimlerden oluşmuştur:

Yrd. Doç. Dr. Deniz SARI (Başkan, Arkeolog), Tülay ŞİMŞEK (Bakanlık Temsilcisi), Yrd. Doç. Dr. Michele MASSA (Arkeolog), Şemsettin AKYOL (Y. Lisans öğrencisi, Arkeolog), Osman DENGİZ (Y. Lisans öğrencisi, Arkeolog), Ufuk ÖZDEMİR (Y. Lisans öğrencisi, Arkeolog), Burcu SAYGILI (Y. Lisans öğrencisi, Arkeolog), Yunus Tahsin GÜRLEK (Arkeolog), Mustafa YILMAZ (Arkeolog) ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Nursaç KAYA, İlminur EROĞLU, Fatmanur ŞİMŞEK, Esmâ ALTUNYILDIZ, Zeynep AKGÜL, Neslişah ÖZKAN, Mert Nadir YAZMACI, Çağrı BELLİ, İdris BACAKSIZ, Sinan TONBUL, Fatmanur ERTÜRK, Akasya Betül PATAN,

* Dr. Öğr. Üyesi Deniz SARI, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, E Blok, Gülümbe Kampüsü-Bilecik/TÜRKİYE.

Canan DEĞİRMENCİ, Çağla ALTINDIŞ, Serap ERYILMAZ, Sıla TIMRIŞ, İlk-
nur BİNGÖL, Arife ERTAN, Rabia ÖZDEMİR, Özlem SERİN, Birsen GON-
CA, Remzi ÖZBEK.

1) BOZÜYÜK

a. Bahçehisar Höyüğü

Bahçehisar Höyüğü tarihöncesi dönemlerden beri önemli güzergahları birbirine bağlayan bir kavşak noktası olan Bilecik İli Bozüyük İlçesi'ne bağlı Kandilli Köyü'nün 4,3 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Bölgenin en büyük yerleşme yerlerinden biri olan Bahçehisar Höyüğü'nde¹ bu sene daha yoğun bir araştırma yapabilme fırsatı bulduk. Bu araştırmalarımız sırasında hava fotoğraflarından dahi belirgin bir şekilde görülen ve höyüğün tam tepe noktasında bulunan dikdörtgen planlı taş temelli yapının GPS ile koordinatlarını alabildik. Söz konusu yapının yer aldığı höyüğün tepesi tamamen yüksek otlarla kapı idi bu nedenle çok yoğun malzemeye rastlayamadık. Bununla beraber ele geçen az sayıdaki malzeme büyük oranda Doğu Roma Dönemi'ne aittir. Bunlar içinde çok sayıda yeşil sırlı parçalar söz konusudur. Bu dönem malzemesi höyüğün tepesi ve batı kesiminde yoğunluk gösterirken doğu yamaçta yer alan tarlalarda ise çok yoğun bir şekilde M.Ö. 2. ve 3. Binyıla ait çanak çömlek parçaları ele geçirilmiştir (Resim: 1). Höyük üzerinde ciddi bir tarım tahribatı söz konusudur.

b. Kaletepe Kale Yerleşimi

Kandilli Köyü'nün hemen batısında, Korualtı Mevkii'nin güneyinde yer alan Kaletepe ilk olarak 2016 yılı araştırmalarımız sırasında saptanmıştır. Geçen yıl söz konusu kalenin Demir Çağı ve Doğu Roma Dönemlerinde kullanılmış olan bir kale yerleşimi olduğu anlaşılmıştı. Kalenin özellikle batı yamaçlarında Erken Demir Çağı çanak çömlek parçaları saptanmıştı. Bu sene burayı tekrar ziyaret etmemizdeki amaç Kaletepe'de olası bir M.Ö. 2. Binyıl yerleşiminin var olup olmadığını anlamaktı. Bozalan, Karaağaç, Kovalıca ve

1 Daha önceki araştırmalar için Bkz. French 1969; Efe 1992; Efe 1993.

Kandilli köyleri arasında yer alan ovaya güneyden tamamen hakim bir konuma sahip olan Kaletepe'nin üzerinde M.Ö. 2. Binyıla ait herhangi bir bulguya rastlamadık bununla beraber hemen kuzey eteklerindeki düzlüklerde ise çok sayıda M.Ö. 2. Binyıla ait çanak çömlek parçaları ile cüruf kalıntıları ve cevher olabilecek bazı buluntulara rastladık. Söz konusu buluntu grupları üzerinde yapılacak incelemeler sonucunda kaledeki madencilik faaliyetleri ile ilgili daha somut değerlendirmelerin yapılması planlanmaktadır. Kalenin kuzeyindeki yamaçları tamamen sık ağaçlarla kaplı bir alandır ve bu kesimde herhangi bir bulguya rastlamadık bununla beraber M.Ö. 2. Binyıl buluntularının bu kesimden akmış olma olasılığı söz konusu olduğu gibi yine bu kesimde düz bir M.Ö. 2. Binyıl yerleşimi de olabilir. Kuzey eteklerde bulunan çanak çömlek parçaları içinde kırmızı astarlı ve iyi açkılı Demircihöyük ve Beycesultan M.Ö. 2. Binyıl tabakalarından bilinen Orta Tunç Çağı *bead-rim* kase parçaları ile Geç Tunç Çağı'nda karakteristik olan *flatenned bead-rim* kase parçaları saptanmıştır.

c. Mantarlık Höyük

Bozüyük Karaağaç Köyü Mantarlık Mevkii'nde yer alan höyük ilk kez geçen seneki araştırmalarımız sırasında saptanmıştır. Üzerinde tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilen höyüğü bu sene tekrar ziyaret ettik. Neolitik, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı dönemlerini içeren höyük üzerinde özellikle batı kesimde, bu seneki araştırmalarımız sırasında çok sayıda çakmaktaşı ve obsidyen alet parçalarına rastladık; söz konusu alet parçaları üzerindeki çalışmalar devam etmekle beraber bu kesimde erken dönem çanak çömleğinin saptanamaması ve aletlerin tipolojik özellikleri burada Neolitik Dönem'in yanı sıra Akeramik Neolitik Dönem'de de bir yerleşimin söz konusu olduğunu göstermektedir. (Resim: 2).

d. Kavuşak Mevkii Tümülüsü

Poyra Köyü'nün 1800 m. güneydoğusunda, Kavuşak Mevkii'nde, bugün kurumuş olan Kavuşak deresinin aktığı tepeliklerin arasında yer alır. İlk kez bu seneki araştırmalarımız sırasında saptanan tümülüse yer aldığı mevkii-

nin adı verilmiştir. 20x15 m. boyutlarında olan tümülüsün güney eteğinde bir çukur açılmış ve söz konusu bu çukurlukta ise deretaşlarından olma bir taş konsantrasyonuna rastlanmıştır. Tümülüsün etrafındaki tarlalarda yoğun olmamakla beraber Demir Çağı malzemesine rastlanmıştır.

2) SÖĞÜT

a. Demircihöyük

Demircihöyük yerleşimi, Bilecik İli, Söğüt İlçesi, Zemzemiye Köyü, Demircipınarı Mevkii'nde yer alır. Batı Anadolu prehistoryasının oluşturulmasında önmeli bir yere sahip olan Demircihöyük yerleşiminde ilk kazılar 1937 yılında K.Bittel ve H.Otto tarafından üç hafta süreyle gerçekleştirilmiştir². M. Korfmann başkanlığında 1975-1978 yılları arasında gerçekleştirilen ikinci dönem Demircihöyük kazıları, bölgede ilk defa İlk Tunç Çağı 1-2 ve Orta Tunç Çağı stratigrafilerini açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ait malzeme, taban suyu sebebiyle stratigrafik olarak saptanamamış olmasına rağmen, bu kazı sayesinde bölgede ele geçirilen malzeme gruplarının kronolojideki yerlerinin belirlenmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır³.

Araştırma bölemiz sınırları içerisinde yer alan Demircihöyük yerleşimi son durumunu belgelemek için yüzey araştırmamız sırasında tekrar ziyaret ettik. Üzeri yoğun otlarla kaplı olan Höyük üzerinde herhangi bir tarımsal faaliyet söz konusu olmamakla beraber höyüğün hemen eteklerinden başlayan kuzey, batı ve doğu tarlalarda tarımsal faaliyetler devam söz konusudur. Söz konusu tarlalarda ziyaretimiz sırasında, Demircihöyük çanak çömlek kültürü olarak arkeoloji literatürüne giren ve bu kültürün karakteristik özelliği olan İlk Tunç Çağı'na tarihlendirilen *black-topped* maldan kase parçaları, kırmızı astarlı ve açık maldan çanak çömlek parçaları ile çakmaktaşı ve obsidyenden taş alet parçalarına rastlanmıştır (Resim: 3).

2 Bittel-Otto 1939.

3 Korfmann 1983; Seeher 1987; Efe 1988.

b. Aharköy Höyük ve Mezarlığı

Aharköy Höyük, Bilecik İli, Söğüt İlçesi, Yeşilyurt Köyü (Eski adı Ahar/Ahr), Üyük Mevkii'nde yer alır. Yeşilyurt Höyük olarak tescilli olan, bununla beraber bilimsel kayıtlara Aharköy Höyük olarak geçmiş olan höyük Yeşilyurt-Zemzemiye köy yolunun ikinci kilometresinde, yolun hemen solunda yer alır. Demircihöyük'ün 6 km. kuzeyinde yer alır höyük 175x150 m. boyutlarındadır ve ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 5 m. kadardır. Turan Efe tarafından çanak çömlek buluntuları detaylı bir şekilde yayınlanmış⁴ olan Aharköy Höyük yine Efe'nin 1988 yılı Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilmiştir⁵. Bu seneki araştırmalarımız sırasında ziyaret ettiğimiz höyük *üzerinde yer alan malzeme içinde yoğun olarak İlk Tunç Çağı 2 ve 3 dönemlerini içeren parçalara rastlanmıştır*. Höyüğün hemen 300 metre güneydoğusunda yer alan tepelik üzerinde ise çok yoğun olarak açılmış çukurlara rastladık. Zaman zaman yaklaşık ortalama 30-40 cm. derinliğinde olan çukurların bir kısmında ise taş sanduka mezarlara ait ve dikine kesmetaş levhalardan oluşturulmuş mezarlara rastlanmıştır. Gerek mezarların yapılış biçimi gerekse çukurlarda ele geçirilen az sayıda malzeme söz konusu tepenin Aharköy Höyüğü'ne ait ve en azından İlk Tunç Çağı 2 ve 3'de kullanıldığını söyleyebileceğimiz Nekropol alanı olduğu araştırmalarımız sırasında saptanmıştır.

c. Oluklu Höyük

Oluklu Höyük, Bilecik İli, Söğüt İlçesi, Oluklu Köyü, Yukarı Yüv Mevkii'nde yer alır. T. Efe'nin 1988 yılı Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında saptanan höyük bu seneki araştırmalarımız sırasında ziyaret edilmiştir. Yaklaşık olarak 220x210 m. boyutlarında olan öyüğün ova seviyesinden yüksekliği 10 m. kadardır. Höyüğün kuzeyinde hemen önündeki sürülmüş tarladaki tarım faaliyetleri nedeniyle yaklaşık 50 cm. yüksekliğinde bir kesit oluşturulmuştur. Söz konusu kesit ve önündeki sürülmüş tarlalarda yer yer yangın izlerine ve İlk Tunç Çağı 2 Dönemi'ne tarihlendirdiğimiz çok sayıda çanak çömlek parçasına rastlanmış-

4 Efe 1988.

5 Efe 1990.

tır. Bunlar içinde Demircihöyük çanak çömlek grubu özelliklerini yansıtan kırmızı astarlı ve açkılı mallar ile temsil edilen basit profilli kase parçaları ve *black-topped* maldan kase parçaları önemli bir grubu oluşturmaktadır. Yine Höyük üzerinden toplanan malzeme için yoğun olarak M.Ö. 2. Binyıl çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır (Resim: 4). Bunun yanı sıra Höyük etrafındaki tarlalarda ise Klasik Dönemlere ait malzemeye rastlanmıştır.

Bu seneki araştırmalarımız sırasında Oluklu Höyük'te kilden iki adet yarım ay biçimli tezgah ağırlığı parçası, bir adet ağırşak parçası ve bir adet tüme yakın ve dikdörtgen prizma biçimli bir oyun taşı (zar) küçük buluntu olarak saptanmıştır (Resim: 5)⁶. Söz konusu oyun taşının uzun yüzeylerinin her birinde bir, iki, üç ve dört olmak üzere delik yer almaktadır. Söz konusu buluntu grupları genellikle Klasik çağların *astralagos*ları ile ilişkilendirilmekle beraber daha M.Ö. 2. Binyıla ait olma olasılığı da söz konusudur. Bu buluntu üzerine detaylı çalışmalarımız devam etmektedir. Tezgah ağırlık ve ağırşak parçaları ise İlk Tunç Çağı 2'ye tarihlenmektedir. Tezgah ağırlıkları ve ağırşak parçaları etütlük eser; oyun taşı (zar) ise envanterlik eser olarak Bilecik Müzesi'ne teslim edilmiştir.

3) İNHİSAR

a. Gedikkaya Mağarası

İnhisar'ın yaklaşık 1 km. güneydoğusunda, İnkaya olarak adlandırılan kayalık tepenin kuzeye bakan yamacında yer alır. Tamamem Sakarya Vadisine hakim bir konumda yer alan ve yöre halkı tarafından Gedikkaya olarak adlandırılan mağarasının ağzının deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 300 m., kuzeyinden akan Sakarya Nehri'nden yüksekliği ise 180 m.'dir. Mağara'da 1960 yılında K.H.Rupprecht tarafından fosforit araştırmaları kapsamında MTA adına araştırmalar yapmış, mağaranın planını çizip raporlamıştı⁷ ve yine 2001 yılında MTA adına bir ekip Orta Sakarya Havzası doğal mağaraları projesi kapsamında mağarayı ziyaret etmiş ve raporlamıştır⁸. Bu-

6 Küçük buluntu ve çanak çömlek çizimleri Şemsettin AKYOL ve Yusuf TUNA tarafından gerçekleştirilmiştir. Kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

7 Hrupprecht 1960.

8 Nazik vd. 2001.

nunla beraber tüm bu araştırmalar sırasında mağaranın içinde yer alan arkeolojik malzemenin varlığından bahsedilmemiştir. Kabaca 65 hektarlık bir alanı kapsayan ve tescilli olan İnkaya tepesi ve kuzey yamaçları üzerinde yoğun olarak Klasik Dönemlere ait yapı kalıntıları ve mezarlar yer almaktadır. Bununla beraber Gedikkaya mağarası içerisinde şaşırtıcı bir şekilde çok yoğun bir prehistorik dolgusunun var olduğunu bu seneki araştırmalarımız sırasında ilk kez saptadık.

Mağaraya giriş kuzeydendir; mağara ağzı 6 metre genişliğinde ve 3.5 m. yüksekliğindedir (Resim: 6). Mağara güney yönünde dağın içine girer. Mağaranın tüm uzunluğu yaklaşık 180 m. kadardır. Mağara içinin seviyesi ise yak. 15-20 m. kadar yükseğe ve genişlik ise 30 metreye ulaşmaktadır. Giriş tüneline ve mağara odasında bir çok yerlerde, mağarayı genişleten yarıklara rastlanmaktadır. Mağara, kalker kayacı içinde oluşmuş erozyonların neticesi olan genişlemeden oluşmuş olup, iki veya daha çok tektonik yarıлма istikametlerinin kavşağında bulunması olasıdır.

Yine MTA'nın raporlarına göre, tünel biçimindeki giriş yeri 4 m.'den fazla kalınlıkta koyu gri renkte killi toprakla dolmuş olup, bu tabakanın üstünde yer yer 75 cm. kadar kalın açık gri toprak yer almakta; büyük çöküntü mağarası olan iç kesimde ise yer yer 10 m.'den fazla kalınlığa sahip kalker blokları tavandan koparak oda zeminini kaplamışlardır. Bizim mağara içinde bulduğumuz ve bizi oldukça şaşırtan malzemenin yoğunluğu ve dönemsel çeşitliliği de aslında yukarıda bahsedilen mağara tabakalanması ile paralel bir durum oluşturmaktadır. Söz konusu mağaranın önünde ve giriş koridorunda Orta ve Geç Kalkolitik-İlk Tunç Çağı başlarına tarihlendirebileceğimiz malzeme yoğunluk oluşturmakta, orta kısımda, yükselmeye başlayan kesimde ise İlk Tunç Çağı sonlarına tarihlendirebileceğimiz parçalar daha az yoğun olmakla beraber söz konusudur. Bununla beraber, arkadaki kalker çöküntüsünün altında ise Paleolitik Dönem'e tarihlendirilen dolguların kitlenmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Mağara içinde ele geçirilen yontmataş aletler içinde Orta Paleolitik Dönem'e ait kazıyıcılar ve çekirdekler azımsanmayacak sayıdadır (Resim: 7)⁹.

9 Söz konusu taş aletlerin tarihlendirilmesi Ardahan Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı'ndan Dr. Öğr. Üyesi Berkay DİNÇER tarafından yapılmıştır. Bizi bilgilendirdiği için kendisine çok teşekkür ederim.

Mağara içinde bulduğumuz malzeme içinde koyu yüzölçü çanak çömlek yoğun grubu oluşturmaktadır; bunlar içinde çok sayıda parlak siyah ağıkılı maldan parçalara rastlanmış ve bazıları üzerinde beyaz boya bezeme yer almaktadır. Bazılarının üzerinde ise kabartma ve çentik bezeme yer almaktadır (Resim: 8).

Ele geçen çanak çömlek parçalarının yanı sıra çok sayıda taş alet parçaları ile kemik parçalarına rastladık. Taş alet parçaları içinde bir çakmaktaşıdan örneklerin yanı sıra ve minik bir obsidyan parçası dışında sürtme taş örneklerin yanı sıra vurgu taşı olabilecek bazalttan bir nesne üzerinde ise okr boyası olabilecek kırmızı boya izlerine rastladık. Çok sayıda hayvan kemiğinin içinde çoğunluğu küçük baş hayvanlara ait kemik parçaları oluşturmaktadır. Mağaranın giriş kesiminde ise hemen yüzeyde birer adet tüm çakmaktaşı mızrak ucu, kemik delici, kemik bız, pişmiş topraktan ağırşak ve taştan ağırşak olarak kullanılmış olabilecek bir delikli taş envanterlik eser olarak Bilecik Müzesi'ne teskemiklim edilmiştir (Resim: 9).

Gedikkaya Mağarası bu seneki en önemli araştırma sonuçlarımızdan bir tenesidir. Burası Orta Paleolitik Dönem'den İlk Tunç Çağı sonlarına dek hemen her döneme ait buluntu grubu içeren bir yerleşim yeridir.

b. Tekyönlü Mezarlık Alanı

Gedikkaya mağarasının yak. 500 m. kuzeyinde, İnhisar Mihalgazi yoluna bağlanan patikanın yola inmeden son dönemecinden sola sapınca yaklaşık 100 m. sonra hemen sağ tarafta yer alan ağaçlık alanda yer alır. Burası yöre halkı tarafından Tekyönlü mezarlık alanı olarak anılmaktadır. Günerorbay köyü Erenköy Mevkki içinde kalan alan araştırmalarımız esnasında saptanmış olan yapının temelleri büyük oranda açıktadır. Yak. 5x5 m. boyutlarında olan söz konusu yapının hemen bitişiğinde bir başka yapı kısmen açıktadır ve yapının batı duvarı üzerinde yer alan bir kapı vasıtasıyla yandaki mekâna geçildiği görülmektedir (Resim: 10). Doğudaki güney duvarında ortada bir niş yer almaktadır. Yapı, temel taşlarından anlaşıldığı üzere birkaç farklı yapım evresi geçirmiştir.

Yapı içinde güney kesimde duvar boyunca kaçak kazılar neticesinde toprak alınmış ve taban üzerine yaklaşık 3 m. uzunluğunda ve 2.5 m. derinli-

ğinde bir defineci çukuru açılmıştır. Söz konusu yapının olasılıkla Ortaçağ'a ait olduğu düşünülmektedir. Bununla beraber, açılan çukurdan atılan toprak yığınının gelen geç dönem bazı çanak çömlek parçaları dışında M.Ö. 2. Binyıl başları için karakteristik olan bazı çanak çömlek parçalarına rastlamamız son derece şaşırtıcı olmuştur (Resim: 10). Bu parçalar içinde özellikle M.Ö. 2. Binyıl Batı Anadolu'su için karakteristik olan gri maldan bir yonca ağızlı testi parçası yanı sıra kırmızı astarlı ve açıkli Hitit malından testi ve çömlek parçası sayılabilir. Geç Dönem yapı kalıntıları ve yoğun çalılıklar bu yapıların altında yer alan M.Ö. 2. Bin yerleşiminin ve ya mezarlık alanının ne şekilde yayıldığı-nı saptayabilmemize engel olmuştur.

4) YENİPAZAR

a. Kuruçay Tepeüstü Yerleşimi

Yenipazar Osmangazi Mahallesi Kuruçay Mevkii'nde yer alır. Gölpazarı Yenipazar yolundan gelirken ilçe merkezine girmeden yolun solundan Selim Köyü yoluna sapılır; 1.7 km. sonra, yoldan yaklaşık 500 m. doğuda, şimdi artık kurumuş olan Kuru çayın hemen karşı tarafında yer alır. Bir tepeüstü yerleşimi olan Kuruçayı ilk kez araştırmalarımız sırasında ekip üyelerinden Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Şemsettin Akyol tarafından fark edilmiştir. 60x80 ebatlarındaki yerleşim yak. 9 metre yüksekliğinde kayalık bir tepe üzerine kurulmuştur. Yerleşim üzerinden gelen malzeme büyük oranda M.Ö. 3. Binyıl ortaları ve sonlarını yansıtmaktadır. Çanak çömlek koyu yüzlü, mat ve soluk bir yüzeye sahiptir ve taşçık katlıdır.

b. Kasap Tepe Tümülüsü

Yenipazar Çöte mahallesi Kasaptepe Mevkii'nde yer alır. Yenipazar'dan Danişment Köyü'ne ulaşan yol (Uysal sokak) üzerinde, şimdi artık kurumuş olan Nardın deresini geçince yolun hemen 100 m. solunda yer alır. Yaklaşık olarak 100x100 m. boyutlarında ve 5 m. yüksekliğinde olan Tümülüs ilk kez araştırmalarımız sırasında ekip üyelerinden Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Osman Dengiz tarafından fark edilmiştir. Tepe üze-

rinde fazla yoğun olmamakla beraber M.Ö. 1. Binyıl karakterli çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

c. Ardıçlı Tepe Mevkii

İçinden Sakarya nehrinin geçtiği Harmankaya kanyonunun Karahasanlar Köyü girişinde, kanyonun hemen başlangıcında, sağ taraftaki tepe üzerinde ve kuzey eteklerinde çok yoğun olmamakla beraber Kuruçay yerleşimi ile aynı karakterde olan İlk Tunç Çağı çanak çömlek parçaları ele geçirilmiştir.

5) GÖLPAZARI

a. Yassı Höyük

Gölpazarı, Kurşunlu Köyü, Göl Mevkii'nde; eski paftalarda ise Çift parseller olarak geçen mevkiide yer alır. Gölpazarı-Bolu yolu üzerinde yer alan Kurşunlu Köyü sapağından dönünce 780 m. sonra yolun hemen solunda yer alır. 200x200 m. çapında ve yak. 2 m. yüksekliğinde yayvan bir höyüktür. T. Efe'nin 1990 yılı Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında saptanan höyük¹⁰ bu seneki araştırmalarımız sırasında ziyaret edilmiştir. Efe tarafından Kılıç Kökten'in 1951 raporunda bahsettiği Gölpazarı Yassıhöyük ile eşleştirilmiş ve bu isimle anılmıştır. Bununla beraber, bu höyüğün 4 km. kuzeydoğusunda, Yassı Üyük Mevkii'nde yer alan ve bugün Susuz Höyük olarak tescilli olan höyük Kökten'in saptadığı ve Yassı höyük olarak andığı höyüktür. Efe'nin saptadığı ve Yassı Höyük olarak andığı bu höyük üzerinde İlk Tunç Çağı 2-3 ve M.Ö. 2. Binyıl çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır; parçalar içinde portakalımsı kırmızı astarlı yüzeyler yoğun grubu oluşturmaktadır. Höyük her ne kadar fazla bir yüksekliğe sahip olmasa da üzerinde yer alan parça dağılımı yoğun M.Ö. 2. Binyıl yerleşiminin varlığına işaret etmektedir.

b. Suluk Höyük

Gölpazarı İstiklal Mahallesi, Yassı Üyük Mevkii'nde yer alır; eski paftalar-

10 Efe 1992, s. 567.

da ise Suluk Mevkii olarak geçen mevkiide yer alan ve Yassihöyük Tepe olarak adlandırılmış tepedir. İlk olarak Kılıç Kökten'in raporlarında¹¹ Yassihöyük olarak anılan höyük Suluk Höyük olarak tescillenmiştir. Gölpazarı'ndan Gölpazarı-Yenipazar yoluna saptıktan 1.5 kilometre sonra, yolun yaklaşık 350 m. sağında yer alır. 140 x165 m. boyutlarındaki höyüğün ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 7 metredir. Höyük üzerinde M.Ö. 2. Binyıl çanak çömleğinin yanı sıra yoğun bir şekilde İlk Tunç Çağı 3 çanak çömleği ele geçirilmiştir (Resim: 11). Gerek Gölpazarı ovasının tam merkezinde yer alan konumu gerekse içerdiği malzeme buranın M.Ö. 3. Binyıl sonlarında önemli yerleşim yerlerinden biri olduğu izlenimini vermektedir.

c. Beşpınar

Gölpazarı, Baltalı Köyü, Beşpınar Mevkii'nde yer alır. Gölpazarı-Yenipazar yol yapım çalışmaları sırasında Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün çalışmaları sırasında Uzman Arkeolog Özlem Çakar Kılıç tarafından saptanmıştır ve tescili yapılmıştır. Kendisinin bu yerleşim ile ilgili ilk değerlendirmeleri yapıp bizi haberdar etmesiyle birlikte yüzey araştırmalarımız sırasında söz konusu yerleşim yerini tekrar ziyaret ettik. Yolevinde kesit şeklinde görülen kültür dolgusu malzemenin yayılımına göre yaklaşık bir 70 m. kadar yol boyunca devam etmektedir. Eski paftalarda Kocaafat sırtı olarak geçen tepenin güney yamaçlarına kurulmuş olan ve bir tepeli yerleşimi izlenimi veren Olasılıkla bir Beşpınarın güney sınırı tespit edilememiştir, bu kesim tamamen yolun altında kalmıştır. Kesitten toplanan ve en azından İlk Tunç Çağı 2 ve 3 dönemlerini içeren malzeme içinde obsid-yenden ve çakmaktaşıdan yontmataş alet parçalarına da rastladık.

d. Arıcaklar

Gölpazarı, Arıcaklar Köyü, Üyük Mevkii'nde yer alır. İlk olarak Kılıç Kökten tarafından saptanan höyük¹² aynı adla tescillidir. Daha sonraları Tu-

11 Kökten 1951, s. 208.

12 Kökten 1951, s. 209.

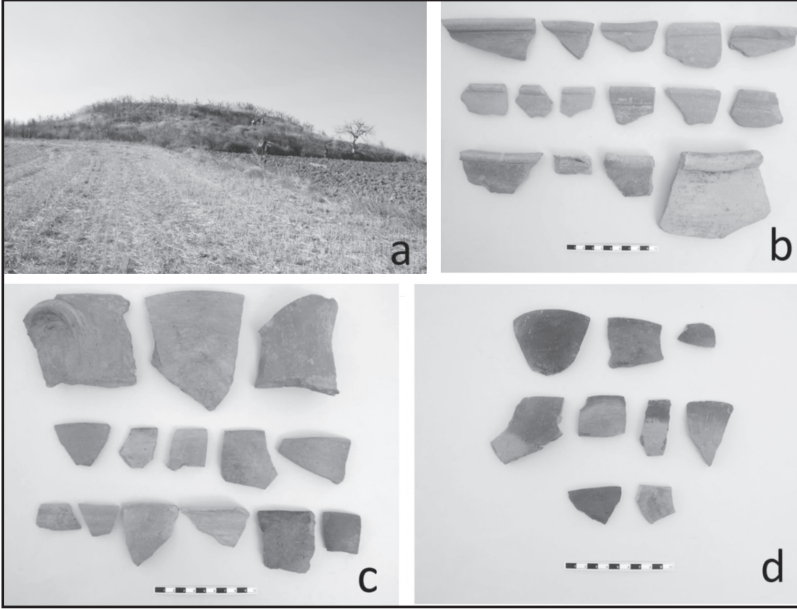
ran Efe 1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları kapsamında höyüğe uğramıştır¹³. Yaklaşık olarak 235 x 160 m. boyutlarında olan höyüğün ova seviyesinden yüksekliği ise 20 m. kadardır. Gölpazarı ovasının doğu bitiminde yer alan höyük boyutları bakımından bir merkez yerleşim niteliğindedir. Höyüğün tepesinde yer alan malzeme Klasik Dönem ve M.Ö. 1. yıla tarihlendirilmektedir; yoğun olan grup ise M.Ö. 1. yıla ait olanlardır. Höyüğün eteklerinde ve yer yer yamaçlarında ise M.Ö. 2. Binyıl ve 3. Binyıla ait çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır.

KAYNAKÇA

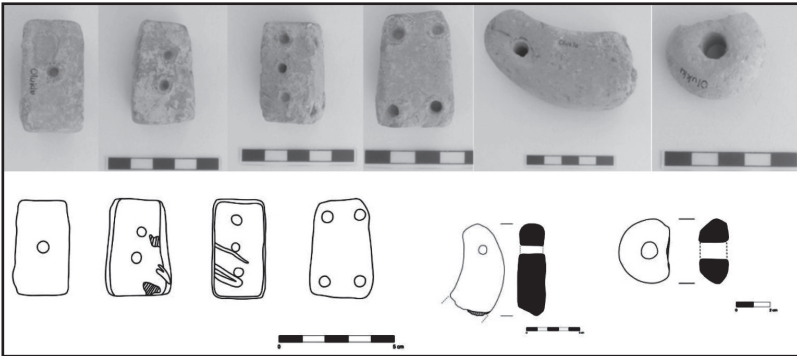
- BITTEL K - H. OTTO 1939, Demirci-Hüyük, Berlin.
- EFE, T., 1988, Demircihüyük/3: Die Keramik; 2, C. Die frühbronzezeitliche Keramik der jüngeren Phasen (ab Phase H), Mainz am Rhein.
- EFE, T., 1990, "1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", VII. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s.405-424.
- EFE, T., 1992, "1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", IX. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s.561-583.
- EFE, T., 1993, "1991 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", X. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1993, s. 345-364
- FRENCH, H. D., 1969, *Anatolia and the Aegean in the Third Millenium B.C.* Yayınlanmamış doktora tezi.
- GÜRKAN, G., J. SEEHER, 1991, "Die Frühbronzezeitliche Nekropole von Küs:ükhöyük bei Bozüyük", *İstanbul Mitteilungen*.
- KORFMANN, M. 1983, Demircihüyük / 1, Architektur, Stratigraphie und Befunde, Mainz am Rhein
- KÖKTEN, K., 1951, "Kuzeybatı Anadolu'nun Tarihöncesi", *DTCF* 9, s. 208-209.
- NAZİK, L., ve diğ., 2001. Orta Sakarya Havzasının (Eskişehir ve Bilecik doğusu) Doğal Mağaraları. MTA Raporu, Derleme No:10420.
- SEEHER, J. 1987, Demircihüyük / 3: Die Keramik; 1, Mainz am Rhein.
- RUPPRECHT K.H. 1960, İnhisar civarındaki Gedikkaya mağarasında bulunan fosforit zuhurunun etüdü. MTA Raporu, Derleme No: 02770.

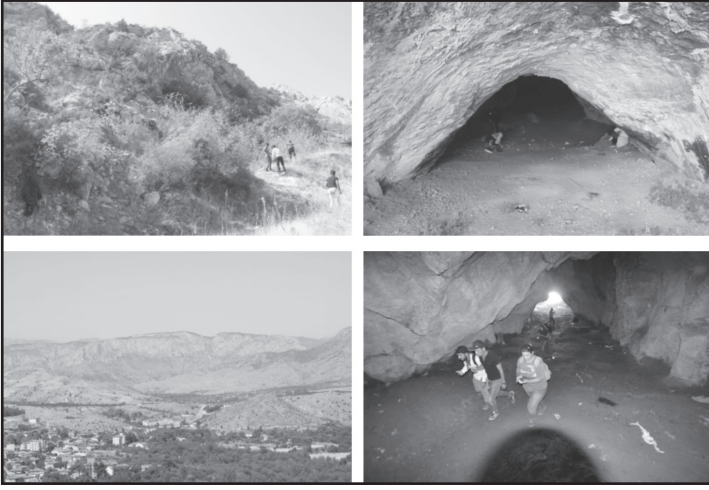
Resim 3: Demircihöyük ve çakmaktaşı ve obsidyen yontmataş örnekleri.

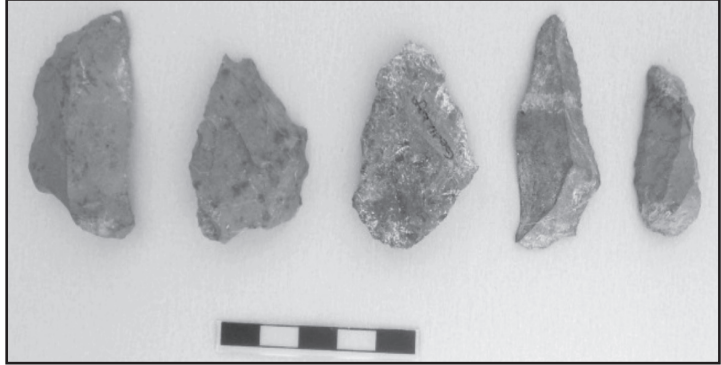
Resim 4: Oluklu Höyük, doğudan ve İTÇ-OTÇ çanak çömleği.

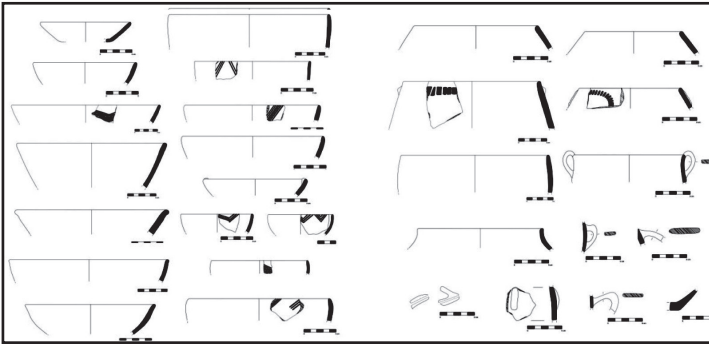
Resim 5: Oluklu Höyük oyun taşı (zar), tezgah ağırlığı ve ağırşak parçası.

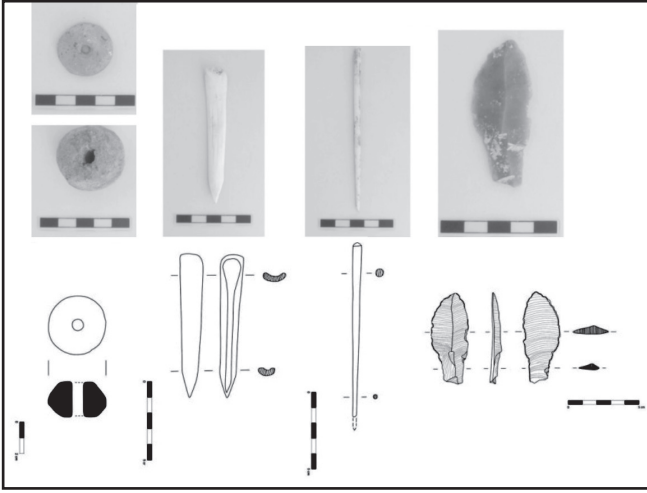
Resim 6: Gedikkaya Mağarası parçaları.

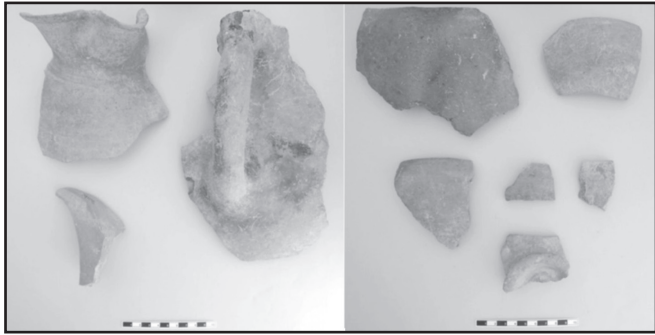
Resim 7: Gedikkaya Mağarası Paleolitik Dönem yontma taş alet ve çekirdek parçaları.

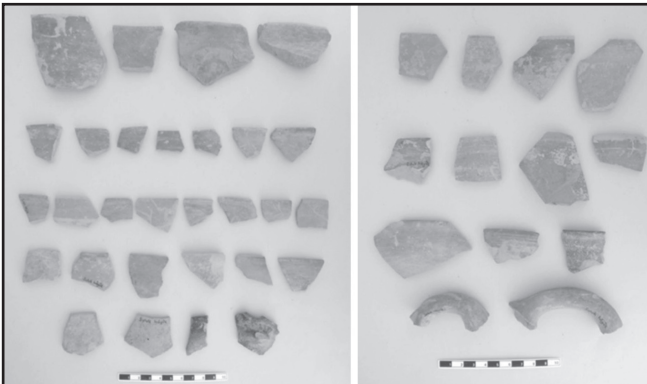
Resim 8: Gedikkaya Mağarası Orta ve Geç Kalkolitik Dönem çanak çömleği parçaları.

Resim 9: Gedikkaya Mağarası, kuzeydoğudançerdek parçaları.

Resim 10: Tekyönlü Mezarlık alanı M.Ö. 2. Binyıl çanak çömleği.

Resim 11: Suluk Höyük Tunç Çağı çanak çömleği.

NEOLİTİK ÇAĞDAN DEMİR ÇAĞI SONUNA KADAR ÇANAKKALE İLİ MERKEZ İLÇESİ 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Derya YILMAZ*

“Neolitik Çağdan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi Yüzey Araştırması” 2017 Yılı sezonu 11.09.2017 ile 03.11.2017 tarihleri arasında yürütülmüştür¹. 2017 Yılı çalışmaları², Merkez İlçe sahil kesimi, Troya ve yakın çevresi, Atikhisar Barajı’ndan Çan ve Lapseki sınırına kadarki alan ile Sarıçay Vadisi’nde (*Rhodos*) yapılmıştır. Mimari kalıntıların gözlemlendiği yerleşimlerin planları çıkartılmıştır³. Merkez ilçe sınırlarında toplam 36 köy ve 86 nokta ziyaret edilmiştir (Harita: 1). Bunların arasında 43 noktada kültür varlığı belirlenmiştir (Tablo: 1).

* Dr. Öğr. Üyesi Derya YILMAZ, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Protohisto-rya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100 Sıhhiye-Ankara/TÜRKİYE.

- 1 Yüzey araştırmasına Kazancı Holding bünyesindeki Aksa Doğalgaz Çanakkale A.Ş. sponsor olarak nakdi destek sağlamıştır. Ayrıca bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilim-sel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: 2016/999.
- 2 Arazi çalışmalarına; Bakanlık temsilcisi olarak Çanakkale Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Arkeolog Elif KAVAS; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Harita Mühendisliği Bölümü’nden Doç. Dr. Mehmet Ali YÜCEL ile Lisans öğrencisi Mustafa OVALI; Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencileri Mustafacan BAŞTOPUZ, Betül SARA-ÇOĞLU, Lisans öğrencilerinden Özlem KARAKAŞOĞLU, Cansu YILMAZ, Aydın DÖNER, Mehmet Ali KIRAN, Olcay CAN, Selen TOPRAK, Deniz KÖKSAL, Merve KUYUMLU, Abdul-lah GÜRCÜ, Şevket AKÇAHAŞAN, Musa Batuhan ERGİN, Taha Yasin BURAN, Sibel UYA-NIK, Melike ASAR, Birgül KOŞAN, Koray PEHLİVANOĞLU, Şiyar BÜYÜKASLAN, Beyzanur ÇOKÇEVİK, Buse SEKMEN, Merve ÖZEL, Tülin CANSEV, Mekkiye EKSİK katılmıştır. Ayrıca Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Doç. Dr. Sencan ALTINOLUK, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Dr. Öğr. Üyesi Neyir KOLONKAYA-BOSTAN-CI, İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı’ndan Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR bilim heyetinde yer almışlardır. Yukarıdaki kurumlar ve ekip üyelerine katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.
- 3 2017 Yılı Harita çalışmaları için bkz. Mehmet Ali YÜCEL ve Derya YILMAZ, 34. Arkeometri Sonuçları Toplantısı.

DARDANOS

1. *Dardanos Antik Kenti*: Dardanos'ta Hasan Mevsuf Şehitliği ile deniz fenerinin yer aldığı tepe üzerinde yer alan Dardanos Höyüğü⁴ F. Calvert ve H. Schliemann tarafından kazılmış ve yerleşimde, Arkaik Çağ seramikleri yoğun olarak bulunmuştur⁵. Herodot, Pers kralı Darius'un Hellespontos kentlerinden Dardanos, Abydos, Perkote, Lampsakos ve Paisos'ı alarak Parion'a yöneldiğini belirtir⁶. Günümüzde tarla olarak kullanılan yerleşimde, Arkaik Dönem'e ait az sayıda mimari kiremit parçası bulundu. Az sayıda Arkaik ve Protogeometrik Dönem seramikleri tespit edilmiştir. Bunların arasında bir adet kuşlu kase (Çizim: 1.1) ve geometrik bezemeli bir krater (Çizim: 1.2) bulunmuştur. Ayrıca bazalttan dikdörtgen biçimli buğday öğütme tekne parçaları ve üzerinde Grekçe Pi harfi yani '80' rakamı bulunan bir künk parçası bulunmuştur. Bir adet beyaz mermerden yapılmış insan heykelciğine ait dirseği bükülmüş kol parçası (Resim: 7) ile 1 adet maden cürufu diğer buluntulardır. Yerleşimi çevreleyen herhangi bir sur duvarı tespit edilmemiştir. D. French Troya VI seramiği bulduğunu rapor etse de Troya VI seramiği tespit edilmemiştir. J. Cook Dardanos'ta Troya VI seramiğine rastlamadığını ve Arkaik Çağ gri seramiklerinin sıklıkla Troya VI örneklerinin karıştırıldığını belirtmiştir⁷.

KARACAÖREN KÖYÜ

1. *Yarım Höyük*: Dalyan Burnu üzerinde yine büyük bir kısmı Işıldak Tepe gibi deniz tarafından aşındırılmış bir höyük araştırıldı. Yarım Höyük olarak adlandırdığımız höyük; yaklaşık olarak 10 metre çapındaki doğal tepe üzerinde minik bir yerleşim yeridir. Höyükte çakmaktaşı parçaları ile Kalkolitik ve Arkaik Çağ seramikleri ele geçmiştir (Resim: 6). Seramiklere göre bu küçük

4 Edirne K.T.V.K. Kurulu'nun 14.04.1989 tarih 254 sayılı kararı ile arkeolojik sit olmuştur. Bkz. Tömbül 2015, 58.

5 Cook 1973, 58-59.

6 Herodot, V, 117.

7 Cook 1973, 59.

höyüğün Kalkolitik Çağ'da ve daha sonraları Arkaik Çağ'da yerleşim gördüğü anlaşılmıştır.

2. *Dalyan Höyüğü*: Dalyan Burnu'nda, Yarım Höyüğün 500 metre batısında doğal bir tepe üzerinde ikinci bir höyük araştırıldı (Resim: 1). Dalyan Höyüğü olarak adlandırdığımız höyük, kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 400 metre uzunluğunda 200 m. genişliğinde bir alanı kaplamaktadır. Bazalt öğütme taşı parçaları, Arkaik Çağ kiremit parçaları, çakmaktaşı parçaları ve yoğun seramik bulunmuştur. El yapımı seramiklerin bir kısmı Erken Demir Çağı özelliği göstermektedir. Seramiklere göre Kalkolitik Çağ (Çizim: 1.7;1.9), Erken Tunç Çağı (Çizim: 1.8; 1.10), Erken Demir Çağı ve Arkaik Çağ'da höyükte yerleşimin olduğu belirlendi.

3. *Karakavak Kuyusu*: Karacaören altı, Arka Deniz Mevkii'ndeki Kayaüstü Burnu'nun yaklaşık olarak 200 m. kadar iç kesimlerindeki tarlalarda yer alan Karakavak Kuyusu araştırıldı. Burada çok zayıf bir yerleşime ait izler belirlendi. Tepe üzerindeki yerleşim alanı yaklaşık 400 metre çapındadır. Çok az seramik, taş alet ve çakmaktaşı parçaları bulunmuştur. Az sayıda Arkaik Çağ seramiği ile Kalkolitik Çağ seramiği tespit edilmiştir. Alanın tarla olarak kullanılmasına rağmen yüzeyde bu kadar az malzemenin bulunması belki de bu alanın mevsimlik kullanılmış geçici bir yerleşim olabileceğini akla getirmektedir. Günümüzde balıkçı kayıklarının bağlı olduğu küçük iskelenin varlığı bu görüşü destekler niteliktedir. Geçmişte de geçici bir balıkçı yerleşmesi olarak kullanılmış olabilir.

ÖZBEK KÖYÜ

1. *Arisbe*: Çiğli Tepe Mevkii'nde yer alan Arisbe kenti⁸ ziyaret edildi. Strabon, Arisbe'den, Troas Bölgesi'nde *Selleis* Irmağı kıyısında kurulmuş kent olarak bahseder⁹. W. Leaf, *Selleis*'in Yapıldak Deresi olabileceğini belirtir¹⁰. Ancak, Karaağaçlı Deresi Arisbe'ye daha yakinken, Yapıldak Deresi Arisbe

8 Arisbe, Çanakkale K.T.V.K. Kurulu'nun 23.06.2011 tarih, 5513 sayılı kararı ile arkeolojik sittir. Bkz.Tombul 2015, 103.

9 Strabon, XIII.1, 20-21; Arslan 2017.

10 Leaf 1912, Pl. XVIII.

limanının yaklaşık 1.5 km. doğusundan denize dökülmektedir. Höyük yüzeyinde seramik parçaları çok yoğundur. Denizden yaklaşık olarak 750 m. içeride bir höyük yerleşmesi olan Arisbe'nin yüzeyindeki seramikler ağırlıklı olarak Geç Tunç Çağı, Arkaik Dönem ile Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı'nın varlığını göstermektedir. Klasik Döneme ait çok az seramik mevcuttur¹¹. Mi-mariye ait kiremit parçaları tespit edilmiştir. Küçük buluntu olarak çakmak-taşı parçaları, Tunç ve Demir Çağı'na ait 21 adet ağırşak (Çizim: 2.8-14), 1 adet taştan minyatür el baltası, bir dilgi parçası ile bir adet disk biçimli kenarları yuvarlanmış seramik parçası bulunmuştur. Günümüzde etrafı tarla olarak kullanılan höyüğün üzerinde bağ, meyve bahçesi ve bir bostan mevcuttur. Eteklerden akmış bazı seramik parçalarının tarım yoluyla araziye dağıldığı tespit edildi. Yerleşmenin üst kısmından bir adet obsidyen alet parçası ve or-tası delinmiş disk biçimli boynuzdan bir obje (Çizim: 2.6) ile oval formlu orta-sı delinmiş bir çakıl taşı (Çizim: 2.7) ele geçmiştir.

IŞIKLAR KÖYÜ

1. *Işıklar Köyü Tarlaları:* Işıklar Köyü tarlalarında yapılan yüzey araştırma-sında olasılıkla Paleolitik Çağa ait çakmaktaşıdan bir çekirdek parçası bu-lunmuştur.

DAMYERİ KÖYÜ

1. *Damyeri Kalesi:* Damyeri Köyü ile Kemalköy arasındaki Kayapınar Mevkii'nde yer alan Damyeri Kalesi¹², doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. 70x40 m. boyutlarındaki tepe üzerinde dağılmış durumda sur duvarına ait moloz taşlar belirlendi. Ayrıca tepe üzerinde 70 cm. genişliğindeki yapı te-mellerine ait taş duvarlar korunmuştur. Kalede çok az seramik parçasının ya-nında Arkaik Çağ mimari kiremit parçaları tespit edilmiştir. Yaklaşık olarak 27x10 m. boyutlarındaki kalenin çok küçük olması nedeniyle daha çok gözet-leme ve askeri amaçlı kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Kalenin aşağısın-

11 Yılmaz 2018, 14-15.

12 Tömbül 2015, 57.

da, batı yamacındaki tarlalarda daha çok seramik yoğunluğu olduğu görülmüştür. Burası kalenin, Aşağı Kenti olarak kullanılmış olmalıdır. Bu alanda çakmaktaşıdan dilgi parçası ile bir alet parçası bulundu. Koyu yüzlü astarlı ve perdahlı el yapımı amorf çok az seramik parçası ile çakmaktaşı parçaları ele geçmiştir. Roma Dönemi kırmızı ve siyah kalıp kâse parçaları ile ağırlıklı olarak Arkaik Çağ mimari kiremitleri ve Roma ile Helenistik Çağ seramik parçaları bulundu. Yerleşmenin güneyinde bulunan ve Kayapınar Mevkii'ne adını veren Kayapınar en yakın su kaynağıdır.

KAYADERE KÖYÜ

1. *Atikhisar Kalesi*: Kayadere Köyü'nde bulunan Atikhisar Kalesi¹³ günümüzde Orta Çağ'daki (Geç Bizans Dönemi) kalıntılarıyla dikkat çeken bir kaledir. Çanakkale'ye içme suyu giden Atikhisar barajının kuzey ucunda bulunan doğal kayalık üzerinde yer almaktadır. Kalenin sur duvarı temellerinde yapılan yapısal incelemelerde, Demir Çağı'nda inşa edildiğine dair bir kanıt bulunmamıştır. Horosan harçlı duvarları tamamen Orta Çağ özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak kalede çok az Arkaik Dönem kiremit parçası bulundu. Eteklerinde yapılan araştırmada özellikle kalenin güneydoğu kısmında Arkaik Çağa ait seramikler de tespit edilmiştir. Kalenin kurulduğu alan oldukça yüksek kayalık bir tepe olması nedeniyle Demir Çağı'nda da stratejik bir nokta olarak kullanılmış olmalıdır. Kalenin batı kısmında, 1.70 m. genişliğinde moloz taşlardan yapılmış Demir Çağı'na ait sur duvarı kalıntısı tespit edildi. J. Cook, Atikhisar'ın Antik Çağ'daki Abydos'un altın madenlerini işleten Kremaste kenti olabileceğini belirtir¹⁴. Kremaste için diğer adaylar; Serçeler Köyü'nde bulunan günümüzde hala altın çıkarılan Kartalkaya Madeni ile üzerinde Demir Çağı Kalesi bulunan Madenkaya Tepesi/Kaletaş Tepe Kalesi'dir. Her üç yerde de proje kapsamında araştırma yapılmıştır. Özellikle günümüzde hala işletilen altın madeninin üzerine kurulmuş moloz taştan kalesi ile Kaletaş Tepe Kalesi en uygun adaydır.

13 Atikhisar Kalesi, Bursa K.T.V.K. Kurulu'nun 14.09.1992 tarih ve 2670 sayılı kararı ile arkeolojik sit alanıdır. Bkz. Tombul 2015, 80.

14 Cook 1973, 290.

MUSAKÖY

1. *Gümüşlübayır Tepesi Tümülüsü*: Gümüşlübayır Tepesi'nin güneybatısında doğal kayalık bir alanın hemen yanında yaklaşık olarak 4 m. çapında ve 70 cm. yüksekliğinde yığma taştan yapılmış bir Tümülüs tespit edildi. 2016 Yılı araştırmasında tespit ettiğimiz taş Tümülüslerle¹⁵ benzer yapısal özelliklere sahip mezar, moloz taşların yığılmasıyla yapılmıştır.

2. *Gavuryeri*: Musaköy Gavuryeri'nde kaliteli gri hamurlu, çark yapımı, iyi pişmiş ve çok ince astarlı Geç Tunç Çağı gri seramiklerine ait çok az seramik parçası bulundu. Ayrıca Arkaik Çağa ait parlak perdahlı çok az gri seramik parçası tespit edildi. Tarla vasfındaki alanda herhangi bir mimari kalıntı bulunmamıştır.

YAPILDAK KÖYÜ

1. *Saltık*: Saltık Mahallesi sahilinin sonundaki tepenin denize bakan kesitlerinde ve üzerinde çok az el yapımı, koyu yüzü perdahlı ve astarlı seramik parçaları bulundu. Ayrıca az sayıda çakmaktaşı parçası da yine aynı tepe üzerinde ele geçmiştir. Ancak kesitte herhangi bir höyükleşme tespit edilmedi. Bu parçalar tepenin üzerinden aşağı akmış olmalıdır. Erken Demir Çağı özelliklerini gösteren seramikler, deniz kıyısındaki bu doğal tepe üzerinde bir yerleşim alanı olduğunu göstermektedir.

KIZILKEÇİLİ KÖYÜ

1. *Sabunluk*: Tarla vasfındaki alan içinde bulunan yaklaşık olarak 15 m. çapında, 4 m. yükseklikteki yayvan bir höyük olan Sabunluk üzerinde Arkaik Çağ mimari kiremit parçaları ile çok az seramik parçası tespit edildi.

2. *İkitemeler*: Yapıldak Köyü ile Kızılkeçili Köyü yolunun kenarında, İki-tepeler Mevkii'nde orman içerisinde 90 cm. kalınlığında, 1.30x1.10 m. ölçülerinde doğal kaya parçası üzerine, 20x20 cm. boyutlarında bir artı işareti ile artının her bir kolunda dışarı bakan 'V' harfini andıran işaret kazınmıştır.

15 Yılmaz 2017, 373, Res. 1 ve 5.

YUKARIOKÇULAR KÖYÜ

1. *Armutçukuru*: Armutçukuru'nda az sayıda Arkaik Çağ mimari kiremit parçası, bir taş balta parçası ve üzerinde ince çizgi şeklinde sedef kakması bulunan siyah camdan bir bilezik parçası bulundu. Alanda eski yapılara ait çok sayıda dağılmış veya tarla kenarlarında toplanmış yapı taşlarının olduğu tespit edilmiştir.

2. *Çayırpınar*: Çayırpınar'da 100x50 m. boyutlarında tarla olarak kullanılan alanda çok az Arkaik Çağ'a ait mimari kiremit ve seramik parçaları bulundu. Alanda eski yapılara ait çok sayıda dağılmış veya tarla kenarlarında toplanmış yapı taşlarının olduğu belirlenmiştir.

3. *Çorakalan*: Çorakalan'da çok az Arkaik Çağ seramiği ele geçmiştir. Ayrıca eski yapılara ait çok sayıda dağılmış veya tarla kenarlarında toplanmış yapı taşlarının olduğu tespit edilmiştir.

4. *Köserelik*: Köserelik Mevkii'nde yer alan 150x200 m. boyutlarındaki tarlada (Resim: 4), Troya I benzeri seramikler (Resim: 5; Çizim: 2.3-5), üretim artığı çakmaktaşı parçaları, taş baltalar ve işlenmiş taş alet parçaları bulunmuştur. Ayrıca Arkaik Çağ kiremitleri ve çok az seramik parçası tespit edildi.

BODURLAR KÖYÜ

1. *Çaltılıtepe Kalesi*: Bodurlar Köyü'nün yaklaşık 1.5 km. güneyindeki Çaltılıtepe Mevkii'nde doğal bir tepe üzerinde yaklaşık olarak 500 metre çapında moloz taşlarla kurulmuş bir Demir Çağı kalesi ; İç Troas Bölgesi yol ağı içinde bir karakol yerleşmesi olmalıdır. Sur duvar tekniği dışında Demir Çağı'na ait kırmızı astarlı az sayıda mimari kiremit parçası bulundu. Uzun süre açık alanda kalması nedeniyle kalenin yüzeyinde seramik çok azdır. Moloz taşlardan inşa edilen kale sur duvarları 1.5 m. ve iç mekânlar ise 70 cm. genişliğindedir. Yer yer iyi korunmuş taş temeller seçilmektedir. Ancak tahribat nedeniyle duvar taşlarının çoğu alana dağılmıştır. Ayrıca aynı alanda çok önceleri ikiye bölünmüş taş bir tekne parçası tespit edildi.

AKÇALI KÖYÜ

1. *Kırçalı Kalesi*: Akçalı Köyü, Kırçalı Mevkii'nde yapılara ait taş temellerle, sur duvarına ait moloz taş yığınları ve çok az mimari kiremit tespit edildi.

Kayaların üzerindeki taş kalemi izleri ve kopma yerlerinden dolayı yerleşimin hemen yanındaki kayalık alanın Antik çağda taş ocağı olarak işletildiği anlaşılmıştır. Yerleşimin yaklaşık olarak 70 m. güneyindeki küçük bir kayalık alanda kayanın üzerine yekpare oyulmuş küçük bir taş tekne ile yine taş ocağı kalıntıları bulundu. Ayrıca bu kayalık alanın güneyinde bir adet olasılıkla dolmen benzeri bir yapı bulundu. İki adet levha taşının üzerine kapatılmış bir levha taşından oluşan bu yapının, ön kısmı daha geniş ve açıkken, gideerek daralan arka kısmı ufak taşlarla komple kapatılmıştır. Üç levha taşından yapılmış olan bu yapının içinde ve etrafında herhangi bir Prehistorik bulguya rastlanmamıştır.

SERÇELER KÖYÜ

1. *Madenkaya/Kaletaş Tepe Kalesi*: Serçeler Köyü'nde bulunan Madenkaya Kalesi (Maden Dağı)¹⁶ antik çağdan itibaren günümüzde hala işletilen altın madenlerinin olduğu tepenin üzerinde yer alan bir kaledir. Kalenin, kuzey ve güney kesiminde ana kaya üzerine oturtulmuş moloz taştan sur duvarı oldukça iyi korunmuştur. Batı kesiminin ortasında yaklaşık 5 m.lik bir alan moloz taş duvar ile örülerek kaya arası boşluk kapatılmıştır. Kalenin doğu kesimi yer yer 5-7 m. yükseklikte, arkası uçurum olan doğal kayalıktır. Batısı moloz taş duvarlarla örülerek kapatılmıştır Yaklaşık olarak 50x100 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alanı kaplayan kale içinde ana kaya parçaları veya surdan dökülmiş moloz taşlar dışında herhangi bir yapı temeline rastlanmamıştır. Sur duvarı 1.30 m. genişlikte olup, bazı noktalarda 2.5 m. yükseklikte korunmuştur. Bizden önceki araştırmacıların da belirlediği gibi¹⁷ kale içinde herhangi bir yapı temeline rastlanmamıştır. Uzun süre yüzeyde kalan temeller gömülmüş veya ahşap gibi organik malzemeden geçici yaşam ve çalışma alanlarını yapmış olabilirler. Ayrıca herhangi bir malzeme de tespit edilemedi. J. Cook, Abydos'un altın madenlerini işleten Kremaste kenti olarak Atikhisar'ı işaret etmiştir¹⁸. Ancak Kaletaş Tepe altın madeni üzerindeki konumu nedeniyle Kremaste'ye daha iyi bir aday olabilir.

16 Tombul 2015, 111.

17 Tombul 2015, 111.

18 Cook 1973, 290.

2. *Kartalkaya Madeni*: Kaletaş Tepe'ye yaklaşık 5 km. mesafede bulunan ve günümüzde modern altın madeni olarak işletilen Kartalkaya Madeni'nde¹⁹ F. Calvert, 19. yüzyılda yeni ocaklar açmıştır. Kaletaş Tepe'de eski madencilik izlerine rastlanmamıştır. Ancak, Kartalkaya'da bulunan odun kömüründen elde edilen C-14 yaşı, 2455±70 yıl vermiştir. Böylece işletmenin Arkaik/Klasik Çağ'da var olduğu kabul edilir²⁰. Strabon, Astyra antik şehrinin yakınlarında eski maden ocaklarının varlığına işaret eder²¹. Kartalkaya bu maden ocaklarından birisi olmalıdır.

ORTACA KÖYÜ

1. *Asarlık Yerleşmesi*: Ortaca Köyü'nde bulunan Asarlık yerleşmesinin²² güneybatısında ana kaya üzerine 10 cm. kadar oyulmuş yaklaşık 45x45 cm. ölçülerinde kare bir niş yer almaktadır. Kuzeye bakan bu alan olasılıkla açık hava kutsal alanı olmalıdır. Yerleşim, Troas Bölgesi'nde Demir Çağı'na tarihlenen diğer kaleler gibi moloz taştan bir sur duvarı ile çevrelenmiştir. Kale içinde yapı temellerine ait taş temeller mevcuttur. Yerleşimde M.Ö. 6.-M.S.2. yy. (Arkaik-Roma Çağı) seramikleri ile mimari kiremitler ele geçmiştir. Bu yerleşimin güneyinde Sivricetepe Kalesi yer almakta olup birbirini karşılıklı görmektedir.

2. *Sivricetepe Kalesi*: Ortaca Köyü'ndeki Sivricetepe Kalesi'nde²³ doğal tepenin etrafını dolaşan moloz taşlardan sur duvarı kalıntıları tespit edilmiştir. Yerleşimin uzun süre açık alanda kalması sebebiyle doğal orman örtüsü içinde herhangi bir seramik tespit edilemedi. Troas Bölgesi'ndeki benzer örnekler gibi moloz taştan sur duvarları nedeniyle kale, Demir Çağı'nda inşa edilmiş olmalıdır.

19 Tombul 2015, 110.

20 Wagner ve diğ. 1984, 108.

21 Strabon, XIII.1, 23.

22 Tombul 2015, 100-101.

23 Tombul 2015, 102.

OSMANLAR KÖYÜ

1. *Asarlıkkaya Kalesi*: Osmanlar Köyü'nün yaklaşık olarak 1.5 km. güneyindeki 500 m. yükseklikteki tepe üzerinde yer almaktadır²⁴. Kalenin batı ve güney kısmında kalınlığı 2.30 m. ye ulaşan moloz taşlardan yapılmış sur duvarına ait kalıntılar ve yer yer duvar hatları tespit edildi. Surun yer yer ana kaya üzerine oturtulduğu veya ana kayanın yanına duvar örmek suretiyle surun içine katılıp doğal savunma hattı oluşturulduğu gözlemlendi. Zirvenin altında birbirini karşılıklı gören güney, doğu ve batıda üç minik teras üzerine yerleşimin kurulduğu, buradaki yoğun seramik ve mimari kiremitlerin varlığından anlaşılmıştır. Sarıçay Vadisi'ne hakim kale, iç Troas yol ağı üzerinde kurulmuş bir kale yerleşimidir. Tepenin zirvesinde, ana kaya içine oyulmuş ve 2.30x3 m. boyutlarında korunan, derinliği 2 m. olan bir su sarnıcı bulundu. Zirvenin bir altındaki terasta, yine ana kayaya oyulmuş ve 3.20 x 3.30 m. ölçülerinde yaklaşık 2.5 m. derinlikte korunmuş, üçgen biçimli ikinci bir su sarnıcı vardır. Tepenin kuzeyi ve doğusu doğal kayalıktır. Batı kısmı boyna bağlandığı için giderek alçalan en zayıf kısmıdır. Kalenin batı yamacında, ova seviyesinde yaklaşık 15 m. çapında 2 m. yükseklikte dağılmış moloz taş yığını görüldü. Taşların ortasında yaklaşık 3x4 m. ölçülerinde iki çukur bulundu. Çukurların arası 2 m. olup etrafına moloz taş yığılmıştır. Söz konusu çukurlar kalenin en zayıf noktası olan batı yamacında güvenlik amaçlı yapılmış olasılıkla ahşap gibi organik malzemeden yapılmış savunma sisteminin bir parçası olan bir kule tabanı olmalıdır. Kalenin, batı ve güney yamaçlarında mimari kiremit ve seramik parçaları fazla olup Demir ve Arkaik Çağ özellikleri göstermektedir.

KUMKALE KÖYÜ

1. *Kumtepe Höyüğü*: Kumkale Köyü'nde yer alan Kumtepe Höyüğü yaklaşık 4 m. yükseklikte, 100x80 m. ölçülerinde küçük bir höyüktür²⁵. 1934 Yılı'nda Hamit Zübeyr Koşay ve J. Sperling tarafından ilk kez kazılan höyükte²⁶, 1993-

24 Tombul 2015, 70.

25 Cook 1973, 152; Akarca 1978, 12-13.

26 Koşay ve Sperling 1936, 24-50, Resim 11-26.

1995 yıllarında ise Çanakkale Arkeoloji Müzesi ile M. Korfmann'ın bilimsel danışmanlığında yeniden kazılar yapılmıştır²⁷. Sigeion'un 1,5 km. doğusunda bulunan Kumtepe'de, Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Troya I ile III özellikleri gösteren seramikler tespit edilmiştir. Böylece J. Sperling'in tanımladığı Kumtepe'nin kültürel gelişimi ile paralel sonuçlar elde edilmiştir²⁸.

2. *Sigeion Antik Kenti*: Strabon, Sigeion Antik kentinin²⁹ M.Ö. 7. yy.'da Troas Bölgesi'ne göç eden Lesboslular tarafından kurulduğundan bahsetmektedir³⁰. Çanakkale Boğazı'nın başlangıç noktasında, denize sıfır, ince uzun doğal bir tepe üzerine kurulmuş bir yerleşim olan Sigeion, Arkaik Çağ'da bölgedeki en büyük yerleşimlerden birisi olması bakımından önem taşımaktadır³¹. Yerleşim yaklaşık 150-200 m. genişliğinde ve 900 m. uzunluğundadır. Yüzeyde Arkaik Çağa ait çok az sayıda seramik parçası tespit edilebildi. Yazılı kaynaklarda Athena mabedinden bahsedilmesine³² karşın, üzerinde kurulan Yenişehir Köyü nedeniyle, Sigeion'dan geriye yapı kalıntısı kalmamıştır. 16. yy.'da tepe üzerinde Rum yerleşimi olarak kurulan Yenişehir Köyü, 20. yy. başlarında Erenköy'e (İntepe) taşındığı için köye ait yapı temelleri yüzeyde görünmektedir³³. Ayrıca Arkaik Çağa ait mimari kiremit parçaları bulunmuştur. Yerleşimi çevreleyen herhangi bir sur kalıntısı tespit edilmedi. Ancak Strabon, Mytileneli (Lesbos/Midilli Adası) Arkhaianaks'ın eski kentten aldığı taşlarla, Sigeion'un çevresine sur yaptırdığından bahsetmiştir³⁴. Herodot, uzun süre Sigeion için Atinalılar ile Mytilenelilerin mücadele edip sonunda kentin, anlaşma ile Atinalılara kaldığından bahseder³⁵.

3. *Alacalıgöl Yerleşimi*: Prof. Dr. İlhan KAYAN'ın Troya'nın yakın çevresinde yaptığı sondaj çalışmaları sırasında ilk kez keşfedilmiştir³⁶. Günümüz-

27 Korfmann ve diğ.1995, 246-247, Çizim 8-9.

28 Sperling 1976.

29 Edirne K.T.V.K. Kurulu'nun 26.05.1995 tarih ve 2413 sayılı kararı, Bakanlar Kurulu'nun 96/8676 sayılı kararı ile ilan edilen Troya Milli Parkı içinde Arkeolojik sit alanıdır. Bkz. Tombul 2015, 95-96.

30 Strabon, XIII, I, 38.

31 Schäfer 2009, 1-4.

32 Akarca 1978, 19.

33 Akarca 1978, 18-21.

34 Strabon, XIII, I, 38.

35 Herodot, V, 94-95.

36 Kayan 2009, Fig.1.

de tarım nedeniyle yok olan yerleşimin bulunduğu tarlada³⁷ yoğun seramik parçalarına rastlanmıştır. Seramiklere göre Alacalıgöl, Neolitik, Kalkolitik ve hatta Erken Troya I Dönemi'nde yerleşim görmüş olmalıdır³⁸. Alacalıgöl, Bal-kan etkili seramik örnekleri ile çağdaşı yerleşimlerden ayrılan ve bölgenin kültürel çeşitliliğini gösteren önemli bir yerleşimdir.

4. *Tektop Burnu/Çoban Tepe/ Aianteion Antik Kenti*: C. Blegen kazı heyetinin Troya çevresinde yapmış olduğu yüzey araştırmalarında ilk kez 1934 yılında keşfedilmiştir³⁹. J. Cook, F. Calvert'in tepeyi Tavollia kenti olarak lokalize ettiğini belirtir⁴⁰. Kumkale Köyü'ndeki Çoban Tepe, denizin tam kenarındaki 'Tektop Burnu' olarak bilinen doğal bir tepe üzerine kurulmuş yaklaşık 500 metre çapında bir alanı kapsayan bir höyüktür. Tepe üzeri günümüzde tarla olarak kullanıldığı için höyük neredeyse yok olmuştur. Yerleşimde çok az kiremit parçasına karşın oldukça fazla sayıda seramik parçasına rastlanmıştır. Yerleşimde ele geçen seramiklere göre Klasik, Arkaik, Helenistik (?), Geç Tunç Çağı, Troya I-Geç Kalkolitik Çağ'ın varlığı belirlenmiştir. Bunların arasında Arkaik Döneme ait seramikler arasında gri kase parçası (Çizim: 1.3) ile G2-3 seramiği (Çizim: 1.4) ile Erken Tunç Çağı'na tarihlenen bir çömlek (Çizim: 1.5) ile üç ayaklı kaplara ait bir ayak parçası (Çizim: 1.6) yer almaktadır. Çoban Tepe'nin denize bakan en uç kısmında yer alan Tümülüs'ün, kentin ismini aldığı Akalıların komutanı Aias'a adandığı düşünülmektedir. Ayrıca, 1887'de F. Calvert tarafından kazılan tümülüsteki⁴¹ mezar içinde, M.Ö. 5. yy.'a tarihlenen altın süs eşyaları, bronz bir ayna, patera ve bir alabastron bulunmuştur⁴².

HALİLELİ KÖYÜ

1. *Işıldak Tepe Altı/ Işıldak Tepe Höyüğü*: Halileli Köyü'nde bulunan ve tam sahilde yarısı deniz tarafından aşındırılmış ve kesitten bir höyük olduğu anla-

37 2013 Yılı'nda Çanakkale K.T.V.K. Kurulu'nun 03.01.2013 tarih 679 sayılı kararı ile I. Derece Arkeolojik sit alanıdır. Sit Kararı için Bkz. <http://www.korumakurullari.gov.tr>

38 Gabriel ve diğ. 2004.

39 Blegen ve diğ. 1950, 15; Cook 1973; Akarca 1978, 14-16; Edirne K.T.V.K. Kurulu'nun 26.05.1995 tarih 2414 sayılı kararı, Bakanlar Kurulu'nun 96/8676 sayılı kararı ile ilan edilen Troya Milli Parkı içinde Arkeolojik sit alanıdır. Bkz. Tombul 2015, 87.

40 Cook 1973, 83.

41 Akarca 1978, Lev. XII.

42 Cook 1973, 129.

şılan yaklaşık olarak 20 metre çapında bir yerleşim yeridir (Resim: 2). Yükseklik yaklaşık 5 metre olup üst kısmında tarım tahribatı söz konusudur. Ağır-lıklı olarak Kalkolitik (Resim: 3; Çizim: 2.1-2), Troya I ve Troya VI Dönemi seramikleri belirlendi. Büyük bir balık kemiği bulundu (Resim: 8). Höyük kesitinde yanmış tabakalar arasında olasılıkla duvar temellerine ait taş sıraları ve bol sayıda yanmış insan ve hayvan kemiklerine ait parçalar görülmektedir.

2. *Işıldak Tepe Üzeri*: A. Akarca, Rhoteion'u batıdan fotoğraflamak üzere çıktığı Işıldak Tepe üzerinde denize bakan kenardaki siperlerin içinde tesa-düfen Troya I ve VI seramiği bulunduğunu belirtmiştir⁴³. Ayrıca Troya ekibi-nin yapmış olduğu araştırmada bölgede, Troya VI seramiği bulunduğu rapor edilmiştir⁴⁴. Tepe üzerindeki çalışmalarda siperlerin kısmen dolması sebebi-yile A. Akarca'nın bulunduğunu belirttiği parçalardan, sadece çok az Erken Tunç Çağı'na ait astarlı ve perdahlı gövde parçası tespit edilmiştir.

SONUÇ

Çanakale İli merkez İlçesi sınırlarında 2016 ve 2017 yıllarında gerçek-leştirilen yüzey araştırmasının ilk sonuçlarına göre bölgede, Tunç ve Demir Çağı yerleşimleri çoğunluktadır (Tablo: 2). Tunç Çağı'nda Troya'nın uydu kentlerinin sahil kesimi dışında da olabileceği Köserelik buluntularıyla kanıt-lanmıştır. Böylece Troya'nın I-III. yerleşimlerini kapsayan "Denizsel Troya Kültürü'nün"⁴⁵ dağılımının büyük oranda doğru olduğunu, ancak iç kesim-lerde de az da olsa çağdaşı yerleşimlerin var olduğu anlaşılmıştır.

El yapımı Erken Demir Çağı seramiğinin sahil kesimi ile iç kesimde bulun-ması, merkez ilçede daha önceden Troya'dan bilinen örneklerle yeni buluntu noktalarının eklenmesini sağlamıştır. Yaklaşık olarak M.Ö. 7. yy.'dan itibaren yerleşim dokusunda bir artış gözlemlenmiştir. Bu durum bölgeye göçlerle gelenlerin sebep olduğu bir nüfus artışı sonucu olmalıdır. Demir Çağı yer-leşimlerinin, iç kesimlerdeki yüksek tepeler üzerindeki kaleler ile ova veya

43 Akarca 1978, 15-16.

44 Aslan ve diğ. 2003, 170, Abb. 3.

45 Korfmann 2001: 203.

sahildeki höyüklerde devam ettiği gözlemlenmiştir. Özellikle iç kesimlerdeki kale yerleşmeleri; iç Troas bölgesi yolları üzerindeki stratejik noktalara inşa edilmiştir. Örneğin Kaletaş Tepe günümüzde de işletilen altın madeninin bulunduğu Madenkaya Tepesi'nin üzerine inşa edilmiştir. Troas Bölgesi'nde varlığı belirlenen taş Tümülüsler, ölü gömme adetleri bakımından önemli bir yeniliktir. Merkez İlçede yürütülen yüzey araştırması, Troas Bölgesi Tunç ve Demir Çağı arkeolojisine daha önce bilinmeyen taş Tümülüslerin keşfi, Tunç ve Demir Çağı yerleşim dokusuna yeni buluntu yerlerinin eklenmesi bakımından katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

HEREDOT, 1991, *Herodot Tarihi*, Türkçesi: M. Ökmen, İstanbul: Remzi Kitabevi.

STRABON, 2012, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap: XII-XIII-XIV, Çeviren: A. Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Diğer Kaynaklar

AKARCA, A. 1978, "Troas'da Aşağı Kara Menderes Ovası Çevresindeki Şehirler", *Belleten*, XLII (165): 1-52.

ARSLAN, N., 2017, "Surface surveys in the northern Troad and the identification of Çiğlitepe as ancient Arisbe", *AnatSt*, vol.67, 129-144.

ASLAN, R., BIEG, G., JABLONKA, P., KRÖNNECK, C. 2003, "Die mittel- bis spätbronzezeitliche Besiedlung (Troia VI und Troia VIIa) der Troas und der Gelibolu-Halbinsel. Ein Überblick", *Studia Troica*, Band 13, 165-216.

BLEGEN, C. W., CASKEY, J. L., RAWSON, M., SPERLING, J. 1950, *Troy General Introduction the First and Second Settlements*, Volume I, New Jersey: Princeton University Press.

COOK, J. 1973, *The Troad An Archaeological and Topographical Study*, Oxford University Press, Oxford.

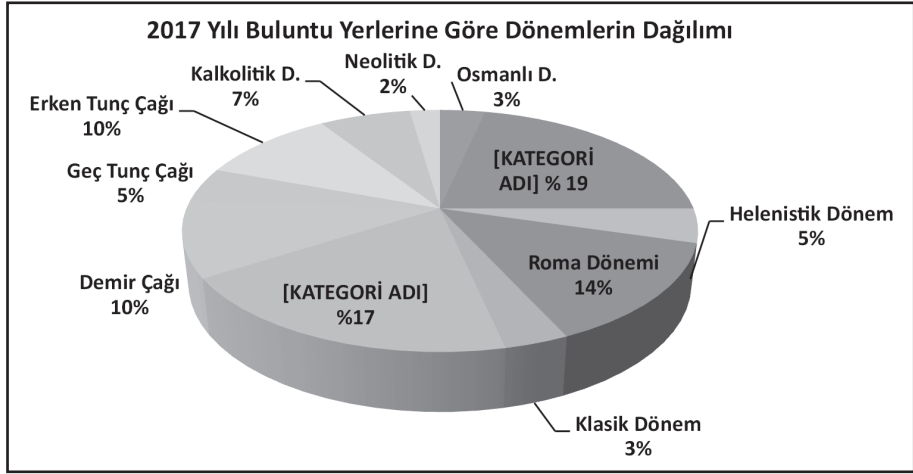
- GABRIEL, U.; ASLAN, R.; BLUM, S.W.E., 2004, "Alacalıgöl: Eine Neuentdeckte Siedlung Des 5. Jahrtausends V. Chr. in der Troas", *Studia Troica*, Band 14, 121- 133.
- KORFMANN, M., 2001, "Tarih Öncesi Yerleşim Yeri Hisarlık Tepesi Aşağıdan Yukarıya 'Troia'nın On Kenti'", *Troia Düş ve Gerçek*, Stuttgart: Konrad Theiss Verlag GmbH, 203- 204.
- KORFMANN, M.; GİRĞİN, Ç.; MORÇÖL, Ç.; KILIÇ, S., 1995, " Kumtepe 1993. Bericht über Die Restungsgrabung, Report on the Rescue Excavation", *Studia Troica*, Band 5, 237-289.
- KAYAN, İ., 2009, "Kesik plain and Alacalıgöl mound. An assesment of the paleogeography around Troia", *Studia Troica*, Band 18, 105-128.
- KOŞAY, H. Z. VE SPERLING, J. 1936, *Troad'da Dört Yerleşme Yeri*, İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- LEAF, W. 1912, *Troy A Study in Homeric Geography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHÄFER, T. 2009, " Sigeion Yüzey Araştırmaları 2005-2007", 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2, 1-13.
- SPERLING, J.W., 1976, "Kumtepe in the Troad : Trial Excavation, 1934", *Hesperia*, 45/4, 305-364.
- TOMBUL, M. 2015, *Çanakkale Kültür Envanteri, Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*, İstanbul: Matsis Matbaası.
- WAGNER, G.A.; PERNİCKA, E.; SEELIGER, T.C.; ÖZTUNALI, Ö.; BARANYI, I.; BEGEMANN, F.; SCHMITT-STRECKER 1984, "Kuzeybatı Anadolu'nun Erken Metalürjisi Hakkında Jeolojik Araştırmalar", *MTA Dergisi* 1983-1984, cilt.101-102, 92-128.
- YILMAZ, D., 2017, " Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi 2016 Yılı Yüzey Araştırması", 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, 365-387.
- YILMAZ, D., 2018, "2016- 2017 Yılı Çanakkale İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi: İlk Sonuçlar", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 3-29.

Sıra No:	Köy/ Mevkii/ Mah. Adı	Arkeolojik Alan Adı	Dönemi	Koordinat (ED 50-60)
1	Kumkale Köyü, Tektop Burnu	Çoban Tepe (Aenteion)	Klasik, Arkaik, Helenistik, Geç Tunç Çağı, Troya I-Geç Kalkolitik Çağ	Y 436751 X 4428240
2	Halileli Köyü, Işıldak Tepe	Işıldak Tepe Altı/Höyüğü	Kalkolitik, Troya I ve VI	Y 439361 X 4428831
3	Dardanos	Dardanos Tümülüsü	M.Ö. 6.yy- M.S.1.yy	Y 445739 X 4436589
4	Dardanos, Hasan Mevsuf Şehitliği	Dardanos Höyüğü	Arkaik Çağ	Y 446445 X 4437644
5	Karacaören Köyü, Karacaören Altı Mevkii	Yarım Höyük	Kalkolitik Çağ, Arkaik Çağ	Y 451217 X 4449844
6	Karacaören Köyü, Karacaören Altı	Dalyan Höyüğü	Kalkolitik, Erken Demir, Arkaik Çağ	Y 450807 X 4449948
7	Özbek Köyü, Tuzla Mevkii	Kabageven Mezarlığı	Bizans	Y 454 781 X 4449982
8	Özbek Köyü, Üvecik	Arisbe Antik Limanı	Erken Tunç, Arkaik, Klasik Çağ	Y35456 824 X 450887
9	Özbek Köyü, Çiğli Tepe	Arisbe	Geç Kalkolitik, Erken Tunç, Arkaik Çağ	Y 457785 X 4450589
10	Damyeri Köyü, Kayapınar	Damyeri Kalesi	Tunç Çağı, Arkaik, Roma	Y 462135 X 4445491
11	Kayadere Köyü, Atikhisar	Atikhisar Kalesi	Arkaik Çağ	Y 459936 X 4441 215
12	Yapıldak Köyü, Saltık	Saltık	Erken Demir Çağı	Y 460543 X 4453605
13	Musaköy, Gümüşlübayır	Gümüşlübayır Tümülüsü	Demir Çağı	Y 459634 X 4448778
14	Yukarıokçular Köyü, Armutçukuru Mevkii	Armutçukuru	Tunç Çağı, Arkaik Çağ, Bizans	Y 463402 X 4435015

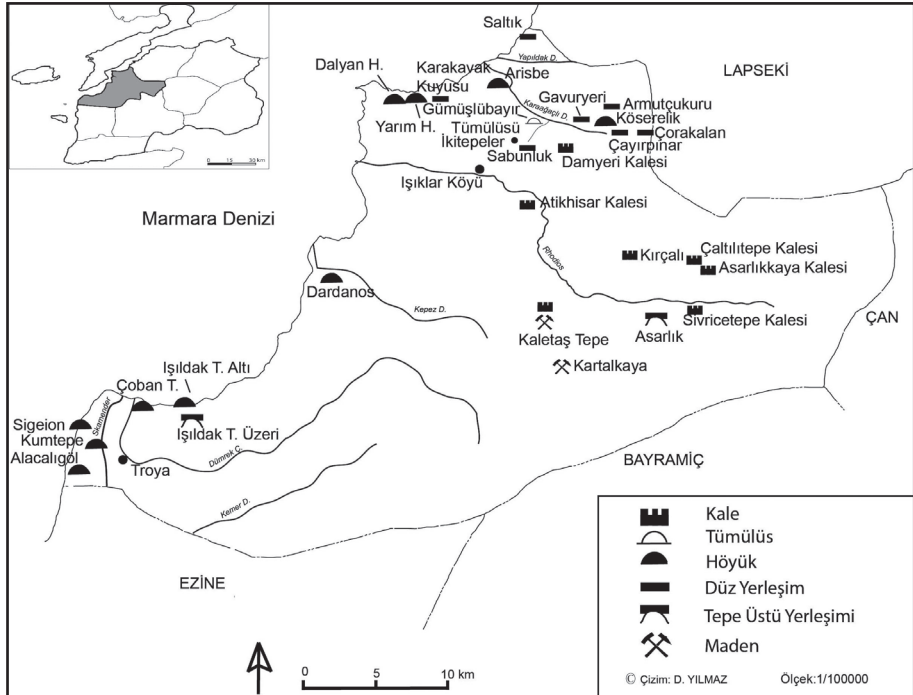
15	Yukarıokçular Köyü, Çayırpınar Mevkii	Çayırpınar	Arkaik Çağ	Y 464419 X 4446842
16	Yukarıokçular Köyü, Çorakalan Mevkii	Çorakalan	Roma Çağı, Arkaik Çağ	Y 464853 X4446792
17	Yukarıokçular Köyü, Köserelik Mevkii	Köserelik	Troya I, Arkaik Çağ, Geç Roma	Y 462844 X 4447541
18	Kızılkeçili Köyü, Sabunluk	Sabunluk	Arkaik, Bizans, Osmanlı	Y 462321 X 4449631
19	Yapıldak Köyü, İkitepeler	İkitepeler Kayası	Bizans Dönemi ?	Y 462430 X 4450036
20	Musaköy, Gavuryeri	Gavuryeri	Geç Tunç Çağı, Bizans, Osmanlı	Y 461259 X 4448679
21	Sarıbeyli Köyü, Pırnallı Tepe	Gavurtaş	Bizans Dönemi	Y 462019 X 4436923
22	Bodurlar Köyü, Çaltılıtepe	Çaltılıtepe Kalesi	Bizans, Arkaik Çağ	Y 470432 X 4438240
23	Akçalı Köyü, Kırçalı	Kırçalı Kalesi	Bizans, Demir Çağı	Y 467762 X 4437769
24	Serçeler Köyü, Madenkaya/ Kocataş/ Maden Dağı	Kaletaştepe Kalesi	Bizans, Roma, Demir Çağı	Y 462535 X 4431332
25	Serçeler Köyü, Tepetarla	Tepetarla Yerleşmesi	Bizans, Roma	Y 463539 X 4431222
26	Ortaca Köyü, Asarlık	Asarlık Yerleşmesi	Bizans, Roma, Demir Çağı	Y 468228 X 433604
27	Ortaca Köyü, Sivricetepe	Sivricetepe Kalesi	Bizans, Demir Çağı	Y 468674 X 432981
28	Osmanlar Köyü, Asarlıkkaya Tepesi	Asarlıkkaya Kalesi	Bizans, Roma, Arkaik, Demir Çağı	Y 472680 X 4436788
29	Tevfikiye Köyü, Hisarlık	Troya	Tunç Çağı, Demir Çağı	Y 434 989 X 4423493
30	Yeniköy, Kesiktepe	Kesiktepe Tümülüsü	Roma	Y 428988 X 4423907

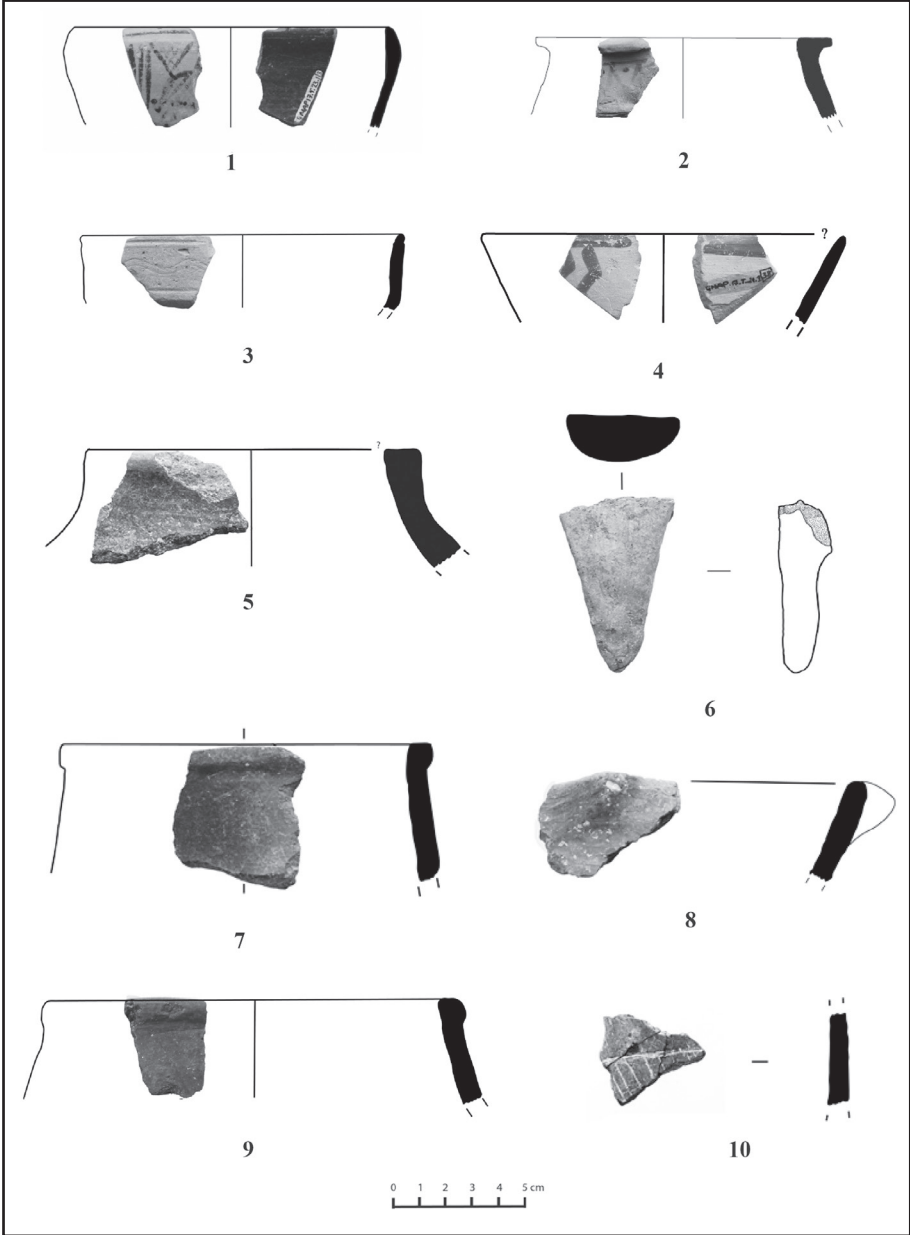
31	Kumkale Köyü, Babafingo	Kumtepe Höyüğü	Geç Neolitik, Kalkolitik, Erken Tunç Çağı	Y 431412 X4425919
32	Kumkale Köyü, Sahil kesimi	Sigeion Kenti	Osmanlı, Bizans, Arkaik Çağ	Y 430142 X 4427214
33	Kumkale Köyü, sahil kesimi	Sigeion Tümülüsü	Roma, Helenistik Çağ	Y 431106 X 4427530
34	Kumkale Köyü, Kumkale Şehitliği	Kumkale Şehitliği	Bizans, Arkaik Çağ	Y 431656 X4428149
35	Kumkale Köyü	Ajax/İntepe Tümülüsü	Roma, Bizans Dönemi	Y 435327 X 4427290
36	Kumkale Köyü, Alacalıgöl Mevkii	Alacalıgöl	Neolitik, Kalkolitik, Erken Troya I	Y42978 X 4423549
37	Kumkale Köyü	Kızılkuşu Tepesi	Bizans, Roma Çağı	Y 429708 X 4425407
38	Kalafat Köyü	İstihkam Tepesi	Bizans, Roma Çağı	Y 434813 X 4422225
39	Kalafat Köyü	Paşatepe Tümülüsü	Helenistik Çağ	Y 435582 X 4422041
40	Çıplak Köyü	Piyan/Peyan Mezarlığı	Bizans, Klasik Çağ	Y 436624 X 4421930
41	Çıplak Köyü, Dikilitaş Mevkii	Dikilitaş	Bizans Çağı	Y 436941 X 4421599
42	Kumkale Köyü, Mersin Tepe	Tavollia	Bizans, Roma Çağı	Y 438432 X4428057
43	Halileli Köyü, Işıldak Tepe Mevkii	Işıldak Tepe Üzeri	Erken Tunç Çağı	Y 439 412 X 4428757

Tablo 1: Araştırma yapılan yerlerin listesi.

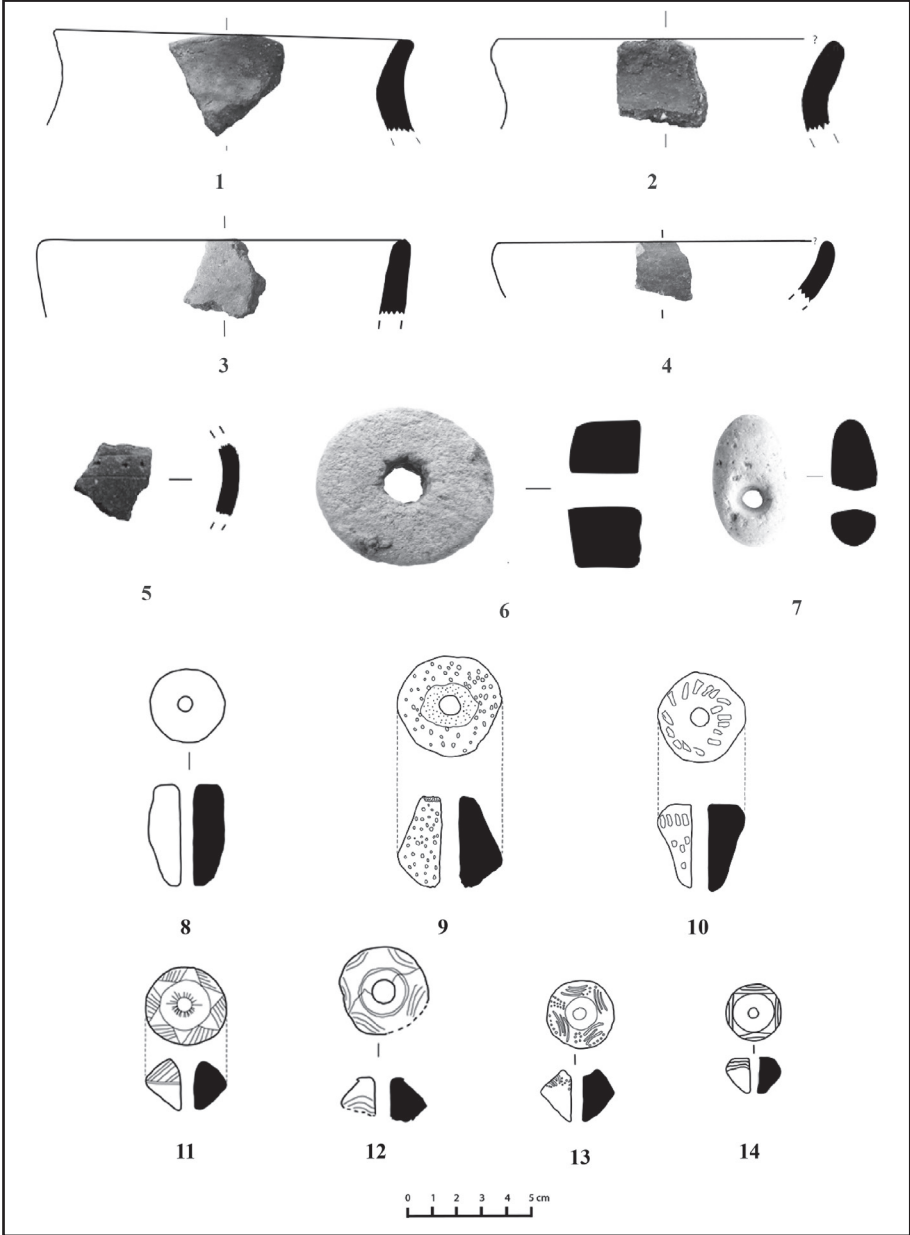

Tablo 2: Buluntu yerlerine göre dönemlerin dağılım grafiği.

Çizim 1: Dardanos 1-2; Tektop Burnu/Çoban Tepe 3-6; Dalyan Höyüğü 7-10.

Çizim 2: Işıldak Tepe Höyüğü 1-2; Köserelik 3-5; Arisbe/Çiğli Tepe 6-14.

Resim 1: Dalyan Hüyükü, güneyden görünüm.

Resim 2: Işıldak Tepe Altı, höyükün kesiti.

Resim 3: Işıldak Tepe Altı/ Hüyükü, Kalkolitik Dönem seramikleri.

Resim 4: Köserelik, kuzeydoğudan genel görünüm.

Resim 5: Köserelik, Troya I seramikleri.

Resim 6: Yarım Höyük, kiremitler.

Resim 7: Dardanos heykelcik kolu.

Resim 8: Işıldak Tepe, balık kemiği.

2017 YILI SEBASTE ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Emre TAŞTEMÜR*
Münteha DİNÇ

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 01.08.2017 tarih ve 94949537 sayılı izni ile başlatılan "Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması", 5 Eylül - 22 Eylül 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışma, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince '2014/MF009 numaralı' Sebaste Antik Kenti ve Territoriumu Yüzey Araştırması 'konulu bilimsel araştırma projesi kapsamında desteklenmektedir². Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması adlı çalışması, Dr. Öğr. Üyesi Münteha Dinç başkanlığında 2014-2016 yıllarında sürdürülen "Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan-

* Dr. Öğr. Üyesi Emre TAŞTEMÜR, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak/TÜRKİYE Tel: 0 276 221 21 21/ 2575, Uşak/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Münteha DİNÇ, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak/TÜRKİYE Tel: 0 276 221 21 21/ 2518, Uşak/TÜRKİYE.

- 1 Araştırmamızın yürütülebilmesi için gerekli izinleri sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına, çalışmamızın başlangıç aşamasından itibaren her türlü yardımı gösteren, arazi incelemelerinde dahi bizzat destekleyen Uşak Müze Müdür Vekili Şerif SÖYLER ve Müze uzmanlarından İlhan ÇAVUŞ, Sadık DOĞAN'a teşekkürlerimi sunarım. Araştırma ekibinde Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Münteha DİNÇ, Hitit Üniversitesi'nden Araş. Gör. Dr. Abdullah HACAR, Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Araş. Gör. Simge EĞECİ HACAR, Arkeolog Muradiye KÜÇÜKCAN, Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri, Emine SÜRÜCÜ, Kadir ŞENER, Mustafa DURMUŞ, Ece İZMİRLİ, Mürüvvet İrem ÖZTÜRK, Cihan MEUZ, Samet AKYILDIZ ekip üyesi olarak görev almışlardır Araştırmamıza Uşak Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanı Güler KEKLİK, Bakanlık temsilcimiz olarak görevlendirilmiştir. Araştırmaya katkı sağlayan ekip arkadaşlarıma, öğrencilerime ve bakanlık temsilcimize teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.
- 2 Yüzey Araştırması projemize katkılarından dolayı Uşak Üniversitesi Rektör Vekili Sayın Prof. Dr. Sayın DALKIRAN'a, Uşak Üniversitesi Genel Sekreteri Kenan GÖKÇE'ye, Yüzey Araştırmamıza sponsor olarak katkıda bulunan Sivaslı Belediyesi, Yalın Garden Park Hotele ve Selçukler Belediyesine teşekkürlerimi sunarım.

Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi) Yerleşimleri” adlı çalışma sırasında kentin lokalizasyonuna yönelik eksiklerinin olduğu fark edilmiş ve bu bölgeyi daha iyi anlamlandırmak için detaylı bir çalışma yapılmasının gerekliliği görülmüştür. Bu nedenle 2017 yılında tarafımızdan başlatılan araştırmalarda öncelikle kilise yapıları ve çevresinde detaylı yüzey araştırmaları yapılmış sonrasında ise gezginlerin notları, yerel halktan alınan sözlü bilgiler doğrultusunda Selçikler Beldesi merkez olmak üzere hemen batı kısmında bulunan Sivaslı İlçesi ve araştırma takvimi içerisinde yer alan Sazak, Azizler, Erice, Yeni Erice, Pınarbaşı, Tatar, Ağaçbeyli, Yayalar, Budaklar, Azizler, Hacı köylerinde araştırmalar yapılmıştır. Sebaste Antik Kenti, Uşak il Merkezi’ne 38 km, Sivaslı İlçesi’nin ise 2 km. güneyinde Selçikler Köyü’nde yer almaktadır. Dr. Nezih Fıratlı 1966-1978 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri adına 13 sezon süren kazılar gerçekleştirmiştir. Selçikler merkezli yapılan kazı çalışmalarında Kilise yapıları, Tümülüsler ve Höyük kazısı yapılmıştır.

A.UŞAK İLİ SİVASLI İLÇESİ MERKEZİ

Ramsay’ın belirttiği üzere Sebaste’nin lokalizasyonu için oldukça fazla yazıtın Selçikler, Sivaslı ve Pınarbaşı’nda olmasından dolayı olasılıkla kentin territoriumunu buralara vermektedir (Ramsay 1883: 409). Sivaslı merkez ile ilgili elimizde çok fazla arkeolojik veri olmadığı için öncelikle çalışmalarımıza ilçenin merkezinden başladık. Bu bölgedeki çalışmalarımızda yerel rehberlerin eşliğinde devam ettik. Yerel rehberler, ilçeye kanalizasyon hattı çalışmaları yapılırken, Uşak Sivaslı Anadolu Lisesi yanındaki Uşak-Sivaslı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü kapısının hemen altında lahit şeklinde mezarların olduğunu gördüğünü belirtmiştir. Bu alanın kapladığı yüzölçümü ise 9.187 m² dir. Ayrıca Evrenli Mahallesinde de alt yapı çalışmalarında tuğla-mezarların çıkmış olduğunu belirtmişlerdir. Atatürk Mahallesi, Zaman sokakta kaldırımın üzerinde duran bir tarafında haç motifi olan Bizans Dönemine ait sütun başlığı belgelenmiştir. Sütun başlığının ölçüleri 79 cm. uzunluğunda 30 cm. genişliğinde ve 32 cm. derinliğindedir. Yine Zaman sokakta 90 cm. uzunluğunda 34.5 cm. genişliğinde ve 30 cm. derinliğinde profilli bir mermer bloğu tespit edilmiştir. Atatürk mahallesi 22 No.lu evin bahçesinde Bizans Dönemine ait bir adet postament, P-171 No.lu apartmanın bahçesinde Bizans

Dönemi başlığı, Ağalar Un Değirmeni'nin bahçesinde bir adet postament, bir adet sütun başlığı, iki adet kırık Bizans Dönemine ait arşitrav parçası belgelenmiştir (Resim: 1). Payamalanı'ndaki bir evin bahçesinden, Atatürk mahallesi Kirazlı caddesi 115 No.lu evin bahçesine getirilmiş olan Roma Dönemi'ne ait kapı tipli mezar steli belgelenerek kayıt altına alınmış ve Müze yetkilileri ile paylaşılmıştır.

A. Sivaslı İlçesi Merkezi

Sivaslı Merkez - Özgürlük Parkı Sivaslı Belediyesinin karşısında yer alan Özgürlük Parkı'nda çevre inşaat temellerinde bulunan arkeolojik eserler getirilmiş ve burada üstü açık bir şekilde korunma önlemleri alınmadan egzoz dumanlarına maruz kalmaktadır. Parktaki en önemli buluntu şüphesiz üzerindeki yazıttan anlaşıldığı kadarıyla Sebaste kentinde yaşayan ve bir rahibenin yaptırdığı onurlandırma heykelidir (Resim: 2). Yazıt Bizans Dönemine tarihlenen bir kaide üzerinde yer almaktadır. Parkın içerisindeki diğer önemli bir buluntu bankamatığın yanında duran ve üzerinde yazıt bulunan Roma Dönemi kapı tipli mezar stelidir (Resim: 3). Bu buluntular Ulu Cami inşaatı sırasında temel kazılarında ele geçmiştir.

Sivaslı Merkez - Konak Mahallesi'nde Emeki memur Hulusi Can Doğan eşliğinde, Dereler sokakta 19/A'nın yanındaki evin bahçe duvarında bir adet Roma Dönemi kapı tipli mezar steli tespit edilmiştir. Buluntu yeri bilinmemekle birlikte ölçülebilen genişlik 54 cm, uzunluk 95 cm, derinlik: 24 cm' dir.

Sivaslı Merkez - Evrenli Doğal Parkı içinde mescidin önünde Ulu Cami inşaatı sırasında bulunan sütun kaideleri, başlıklar, iki adet kapı tipli mezar steli, mimari blok parçalar atıl vaziyette tespit edilmiştir (Resim: 4). Belgeleme çalışmaları yapılarak fotoğraflandı. Sivaslı Merkez, Evrenli Doğal Parkı'nın su göletinin güneydoğusunda toprağa set olarak yapılmış duvarın içerisinde profilli mimari parçalarla birlikte iki adet yazıt bir adet arşitrav parçası, iki adet daha küçük boyutlarda arşitrav friz bloğu tespit edilmiştir. Bunlar Roma Dönemi'ne ait, bir adet Bizans Dönemine ait parapet bloğu bulunmaktadır (Resim: 5).

Sivaslı Merkez - Gölbahçe Mahallesi, Gölbahçe Camii'nin önünde bir adet postament sütun kaidesi ve bir adet bema duvarına ait yarım sütun parçası tespit edilip, belgelenmiştir.

B.UŞAK İLİ SİVASLI İLÇESİ KÖYLERİ

B.1.Azizler/Kökez köyü arası yol üzeri arkeolojik yerleşimler:

Azizler/Kökez arası yol üzerinde kaçak kazı ile ana kayaya oyulmuş khamosorion tipinde iki mezar tespit edilmiştir. Mezarların kuzey-güney ve doğu-batı yönünde olmakla birlikte mezarlarda yön birliği bulunmamaktadır. Etrafta mezar tuğlaları tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Açığa çıkarılan mezarlardan ölçüsü alınabilen 2.40 cm. uzunluğunda, 1.56 cm. genişliğinde ve 30 cm. derinliğindedir (Resim: 6). Ayrıca mezarların bulunduğu alanın doğusunda tepe üstünde Azizler höyük bulunmaktadır. Etraftan form veren seramik parçaları, taş alet parçaları, tuğla parçaları tespit edilmiştir. Azizler höyükte yaptığımız araştırmalarda kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir. Bu kaçak kazı çukurlarından en büyüğü 2.67 x 2.34 cm. ölçülerinde, 1.11 cm. yüksekliğindedir. Etrafında seramik, tuğla, kemik parçaları, çakmak taşı tespit edilmiştir. Ova yerleşimi olmamakla birlikte tepe üstü yerleşimi olan bir höyük olduğu anlaşılmaktadır. Kökez ile Samatlar yol ayrımının olduğu alanda 1.049 m. yüksekliğinde kaçak kazı çukurları ile karşılaşmıştır. Alanda yoğun polygonal taşlarla birlikte Demir çağı seramikleri gözlenmiştir. Burası topografik özelliklerinden dolayı gözetleme kulesi/kalesi olarak kullanılmış olabilir. Bu alan köylüler tarafından Tahtalı Aşar mevkii eteği olarak geçmektedir. Çevrede birçok kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Etrafından profil veren seramik ve mimari parçalarının olduğu gözlenmiştir.

B.2.Pınarbaşı Köyü

Selçukler beldesinin yaklaşık olarak kuşbakışı 7 km. doğusunda Bulkaz Dağı'nın 1.316 m. yüksekliğinde yamaçlarında yerel halk tarafından "Delik-kaya" olarak adlandırılan bölgede kayaya oyma tekniğinde kaya kilisesi ve mezarları bulunmaktadır. Kilise yapısı daha önce Fıratlı ve ekibi tarafından keşfedilmiş (Fıratlı 1970: 110) ancak ilk kez tarafımızdan yürütülen detaylı araştırmalarla belgelenmiştir. Dört katlı bir yapıya sahip olan kilisenin katları arasında olasılıkla ahşap merdivenlerle çıkılmaktaydı. Günümüzde ahşap merdivenler konularak hala katlar arasında geçiş yapılmaktadır. İç kısmında kayaya oyulmuş şekilde beş adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarlar çeşitli

formlarda olmakla birlikte 1.64 ile 1.91 cm. uzunluğunda ve 39 ile 65 cm. genişliğinde ölçüleri değişmektedir. Kaya kilisesi doğu-batı yönlü olup Bulkaz dağlarına bakan doğu kısmı düzdür. Ayrıca burada etrafa dağılmış şekilde taban tuğlaları ile karşılaşmıştır. Profil veren tuğlaların ölçüleri; genişlik 25 cm, uzunluk 24 cm., kalınlık ise 2 cm.dir. Ayrıca çevrede çok sayıda kaçak kazı çukuru görülmüştür. Bunlardan bir tanesi yaklaşık olarak 2.50 cm. uzunluğunda, 2.00 cm. genişliğinde ve 12 metre derinliğindedir. Benzer örneğini, Afyonkarahisar-Döğer'den Kızkapanı 1 No.lu Şapel'de görmekteyiz. Bu kaya-ya oyulmuş şapelde ayrıca mezar olarak kayaya oyulmuş alanda bulunmaktadır. (Olca 2010: 78) Delikli kayanın yaklaşık olarak 10 km. güneybatısında 1316 m. seviyelerinde kaçak kazıcılar tarafından ortaya çıkarılmış tek nefli bir şapel yapısı ile karşılaşmıştır. Bu yapı kalıntıları 14.11.2011 yılında Uşak Müzesi uzmanları tarafından tespit edilmiş ve Kütahya koruma kuruluna 1. derece sit alanı olarak tescil edilmesi hakkında görüş bildirilmiştir. Ancak o yıllarda kaçak kazıcılar tarafından tam olarak çevresi açılmadığı için Anıtsal Mezar? olarak adlandırılmıştır. Bu durum Bakanlık Temsilcisine de bildirilmiştir. Şapel açılan duvarların iç kısımlarından yapılan ölçümlere göre doğu-batı uzantılı 5.47 m. uzunluğundadır. Genişliği ise 2.43 cm., duvar kalınlıkları ise ortalama 1.25 cm.dir. Polygonal taşlarla oluşturulmuş yoğun kireçli bir harçla yapılmış duvar örgüsü bulunmaktadır. Şapelin güneydoğusunda 1.285 metre yüksekliğinde, yaklaşık olarak 10 m² alanda olasılıkla mimari yapı kalıntılarının izlerine rastlanılmıştır. Şapelin güneybatısında rakım 1.238 m., koordinatlarında yapılan kaçak kazıdan anlaşıldığı kadarıyla üstlerde polygonal büyük blok taşlara, onun hemen altında açık kahverengi kireçli toprak yapısı, en altta ise kayrak taşı görülmektedir. Pınarbaşı Köyü'nün doğusunda coğrafi olarak Bulkaz Dağı olarak adlandırılan bölgeyi yerel halk Kocadağ olarak isimlendirmektedir. Bulkaz dağının doğusu ise Akdağ'dır. (Denizli-Afyon sınırındır.) Sivasslı'da ikamet edenler Pınarbaşı'ndaki "Delik kaya" olarak adlandırılan yere "Delikli kaya", "Gelin kayası" olarak adlandırılan yerleşime ise "Kız kayası" demektedirler. Hatta Gelin kayası/Kız Kayası'nın isim kökeni ile ilgili Pınarbaşı'nda yaşayanların aktardığı bir söylencede bulunmaktadır. Burada çok eski zamanlarda yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan bir aile olduğunu bunların hayvanlarından elde ettikleri sütleri pişmiş toprak borularla köy merkezine gönderdiklerinden bahsedilmektedir. Kocadağ'ın 1630 m.

yükseklikte tepe noktasında orman yangın gözetleme kulesi yer almaktadır. Orman yangın gözetleme kulesinin 300 m. güneyinde Halıkayası arkeolojik yerleşimi bulunmaktadır. Etrafta az sayıda seramik parçası ele geçmiştir.

Etraftan seramik parçası, cam parçası, kaya kristali, taban tuğlaları tespit edilmiş olup bunların Geç Roma Bizans dönemi olduğu anlaşılmıştır. Taban tuğlaların fotoğrafı çekilip belgelenmiştir. Eşşekini ismi hayvan bağlamak için uygun bir yer olduğu için yerel halk tarafından bu isimle adlandırılmaktadır. Eşşekinin hemen güneyinde koordinatlarında mezar olarak düşündüğümüz kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Çukurun 1 m içerisinde, taş dolgunun içerisinde seramik parçaları gelmektedir. Ayrıca etrafta seramik parçaların yanı sıra cam parçalarına da rastlanmıştır (Resim: 7). Uşak Arkeoloji Müzesi; Halıkayası, Deliklikaya ve Eşşekini ile ilgili 04.11.2011 yılında Kütahya koruma kuruluna 1. derece arkeolojik tescil önermişlerdir. Eşşekinin doğusunda bulunan Kocain olarak adlandırılan mağarada ise hiçbir arkeolojik bulguya rastlanmamıştır. Pınarbaşı köyünde ikamet eden rehberimiz Eşşekinin 110 m. güneydoğusunda Aşini olarak adlandırılan mevkii de kayaya oyulmuş mezarlar olduğunu belirtmiştir. Pınarbaşı okul caddesi “Dedeler Yatırı” olarak geçen mezarın ayak ucunda Bizans Dönemine ait paye başucunda da antik mimari blok ve kırık sütun başlığı tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Pınarbaşı kasabası Pınar cami girişinde iki adet antik mimari bloğa rastlanmıştır. Cami içerisinde ise Bizans dönemine ait yazıtlı arşitrav parçası görülerek fotoğraflanıp belgelenmiştir. Caminin kuzeydoğusunda belediyeye doğru kanalizasyon çalışmaları sırasında Roma Dönemi mezarları bulunduğu söylenmektedir.

Pınarbaşı Kuruçay Deresine köy sakinlerinden Mehmet Gencer eşliğinde gidildi. Pınarbaşı Kuruçay mevkii’inde 734815-4259492 koordinatlarında doğu - batı uzantılı kaya mezarları tespit edilmiştir. Kayaç türü ise konglemera’dır. 6 m 42 cm. yüksekliğinde olup, 74 m. boyunca bu mezarlar dereyle orantılı bir şekilde devam etmektedir. Denizli-Uşak ve Afyon-Uşak il sınırını Kuruçay oluşturmaktadır. Afyon Karagedikten doğup Sandıklı Hocalar üzerinden bir kolu Ahat köyüne bir tanesi ise Pınarbaşı’na doğru ilerlemektedir. Oradan ise Tatar, Ağaçbeyli, Çoplu’ya daha sonra ise Banaz çayına karışmaktadır. Pınarbaşı - Kuruçay aynı zamanda Akdere ismiyle geçmektedir. Kuruçay mevkii-

sinin kuzeyindeki Mısır tarlasının 2 m. yüksekliğinde olduğu buranın kepeyle düzeltilmiş olup burada 3-4 adet mezar olduğu yerel rehber tarafından söylenmiştir. 735530-4259551 koordinatlarında olup kaya mezarı/in? Olarak tespit edilen alanın yüksekliği 2.46 cm. olup 3.28 cm. boyunca ise devam etmektedir (Resim: 8).

B.3.Sazak Köyü:

Arundell, Sazak köyünü Sebaste'nin lokalizasyonu olabileceğini düşünmektedir. Sazak Köyü'nün yakınlarındaki bir mezarlıkta birçok antik mermer parçası olduğunu ve buradaki mermer sütunun üzerindeki yazıtta eğer vakit olup çıkarılabilirse şehrin adını öğrenebileceğini savunmaktadır. Sebaste'nin lokalizasyonu için çok önemli olan merkezlerden biride Sazak köyü idi. Bu nedenle buradaki araştırmaları Arundell'den edindiğimiz bilgiler ışığında Sazak mezarlık alanından başlattık. Köy 40-50 hane olup 210 nüfusa sahip olup arpa, buğday, haşhaş ekimiyle birlikte hayvancılık yapılmaktadır (Arundell 2016: 84-89). Sazak Mezarlığı 1' de bulunan bir adet arşitrav parçası uzunluk 106 cm., genişlik 45 cm., boy 35 cm. (çeşme 1) Musluk parçası uzunluk 92 cm. genişlik 85 cm., kalınlık 22 cm. Çeşme 1'in güneybatısında bulunan çeşmede kullanılmış mimari blok uzunluk 90, genişlik 22 cm., en 45 cm. (çeşme 2). Sazak İlkokulu'nun bahçesinde mimari parçalar bulunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda bu parçaların köyün mezarlığından geldiği anlaşılmıştır. Sazak mezarlığı ne yazık ki günümüz mezarlarının açılması sonucunda oldukça tahrip olmuştur. Günümüz mezarlığının bu alana yapılması tesadüf olmamalıdır ki çevredeki mezarların çoğu devşirme malzeme kullanılarak yapılmışlardır. Bu bölgenin yakınlarında olasılıkla Bizans Dönemi'ne ait bir yerleşim yeri olabilir. Sazak Köyü Camii' nin dış duvarında bulunan iki adet sütun kaidesi ve bir adet Osmanlı dönemi mezar taşı vardır. Camii'nin bahçesinde bir adet sütun kaidesi bulunmuştur. Sazak Köyü Camii imamın evinin köşesinde kuzey köşesinde bir adet yazıtlı sütun parçası duvar alanında tespit edilmiştir. Sütun parçasının çapı 52 cm., korunan yükseklik 63 cm., harf yüksekliği 2 cm. dir. Sazak Köy Merkezi sakinlerinden eski köy muhtarı Kudret DEMİR'in bahçesinde yazıtlı adak taşı görüldü ve belgelendi. Buluntu yeri belli değildir. Adak taşının yüksekliği 73 cm., kaide genişliği 43 cm., gövde

genişliği 38 cm., derinliği 31 cm.'dir. Taşın arka tarafı kaba işlenmiştir (Resim: 9). Sazak - Kasap eşmesi zerinde Bizans Dönemi mimari parçaların devşirme olarak kullanıldığı grlmştir. Ayrıca 44 No.lu evin bahçesinde arşitrav friz bloğu tespit edilmiştir. 97x23 cm. olan blok, kırık ve tahrip olmuş durumdadır. Sazak Köyü camii bahçesinde bir adet Bizans Dönemi mimari blok tespit edilmiştir.

B.4.Ketenlik - Harzan Mahallesi

Harzan mahallesi, Ketenliğin eskiden ilk kurulduğu yerdir. Köy merkezinde, Muhtarın evinin temeli kazılırken mezarların ortaya çıktığından bahsetmiştir.

B.5.Erice Köyü

Muhammet Mesut Türkoğlu eşliğinde Sivaslı Yeni Erice- Erice arası Kızılcasöğüt yolu üzeri 5 adet doğu-batı yönünde tuğla mezarlar tespit edilmiştir. Bu mezarların üzeri kayrak taşıyla kapatılmıştır. Derinlik 37, genişlik 52 cm., yükseklik 23 cm.'dir. Erice köyü muhtarı ile birlikte Erice köyü dolaşılmış 132 No.lu evin duvarında refrigerarium parçası tespit edilmiştir. Erice köy çeşmesinde ise gidilmiş üzerinde 1 adet mezar steli tespit edilip belgelenmiştir. Gölbaşı mevkii'sinde mimari blok dibek taşı olarak devşirme kullanılmıştır. İbrahim'in tarlası olarak geçen alandan yani Koruk mevkii/ren mevkii'den Köyün evlerinin duvarlarında mermer taşlar buradan çıkmıştır. Ballık st (Tepe tarla mevkii) nekropol alanında daha önce tespit edilemeyen 2 adet tmls ve basit toprağa örgü mezarlar tahrip olmuş şekilde tespit edilmiştir. Tümülüslerin ortalama mezar odası ölçüleri 4.79 cm. uzunluğunda, 2.40 cm. genişliğindedir. Müze kayıtlarında Erice nekropolü olarak tescil edilmiştir. Nezih Fıratlı yayınında Roma Dönemi mezar odaları olarak söz etmektedir keşfedilmiştir (Fıratlı 1970: 110). Ballıkst Tepe tarla mevkii birçok kazı çukuru açılmasına rağmen 1 adet çukurda semerdam çatılı mezar odası grlmştir. Kaçak kazı sonucunda çatının kuzey kenarından bir açıklıkla mezar odasına girilmiştir. Olasılıkla bu semardam çatılı mezar odasına sahip tmlstir. Kuzey güney yönlüdür.

B.6.Tatar Köyü

Dedeballar mezarlık alanı Tatar tümülüsü yerleşimindeki alana yerel bilgilere göre tümülüsün üzerinde çok sayıda kaçak kazı çukurlarından profilli mermer bloklar çıkartıldığı belirtilmiş ancak gözlemlerimiz sonucunda bunların hiçbirine rastlanılmamıştır. Alanı 418 metrekaredir. Tümülüsün korunmuş yüksekliği 3 m.'dir. Tatar Tümülüsü'nün taşları eski okulun temel taşları olarak kullanılmıştır. Dedeballar İlkokulu yeniden yapıldığında taşlar kullanılmamış taşların nerede olduğu bilinmiyor. Tümülüsün üzerinde dede ballı denilen birine ait mezar bulunmaktadır. Dedeballar denilen Tümülüs üzerinde köyden gelip yağmur duası yapıldığı söylenmektedir. Burada 70,5 uzunluğunda, 43,5 genişliğinde ve 19 cm. derinliğinde bir adet profilli mimar blok tespit edilip belgelenmiştir. Tatar tümülüsü, Selçikler Tümülüslerinin yaklaşık 1 km. güneyinde yer almaktadır. Tatarlar ve Yayalar arasında kuzey güney doğrultusunda ana kaya içerisinde oyulmuş khamosorion tipi mezar tespit edilmiştir. Bu alanda bir adet mimari blok tespit edilmiştir. Genişlik 90 cm. Kalınlık 10 cm.dir. Mezarın güneyinden akan Kuruçay, Pınarbaşı, Halıkayası doğup batıya doğru Clandıras'a doğru akarak Banaz çayına karışmaktadır.

Tatar Karaazat Mevkii' nde kayaya oyulmuş bir mezar kaçak kazıcılar tarafından açığa çıkarılmıştır. Bu alanda bir adet mimari blok tespit edilmiştir. Blok genişliği 90 cm, kalınlığı ise 10 cm.dir. Mezarın giriş kapası 48 cm. yüksekliğinde 92 cm. genişliğindedir. Mezarın iç kısmı ise 1 m. yüksekliğinde 3 m. x 2.65 cm. ölçülerindedir. Mezar kaçak kazıcılar tarafından tamamen boşaltıldığı için herhangi bir buluntuyla karşılaşılmamıştır. Mezarın güneyinden akan Kuruçay, Pınarbaşı, Halıkayası, Deliklikaya'dan doğup batıya doğru akarak Banaz çayına karışmaktadır.

B.7.Yayalar köyü

Yayalar köyü girişinde doğu yönünde su deposunun altında Tümülüs bulunmaktadır. Burası 1. derece sit alanı olarak geçmektedir. Yayalar köyü mezarlık çeşmesi üzerinde bir adet mezar siteli tespit edilmiştir. Yayalar Karahallı 'ya doğru giden yol üzerinde köprü deresi vardır. Burası Alfaklar Deresinde bitmektedir. Selçikler ile Yayalar Köprü deresi arası 14 km.dir. Bu

yol üzerinde Banaz çayı ile çalışan bir un değirmeni bulunmaktadır. Yayalar - Budaklar - Karahallı sınırında Değirmen Deresi Alfaklara bağlı Değirmen deresi mevki olarak adlandırılan alanda kaya mezarları vardır. Birbiri içlerinden geçip içerisinde sıvalı kare, yuvarlak mezarlar? vardır. Dronla fotoğraflanıp belgelenmiştir. Değirmen deresi Banaz çayı sınır kabul edilip, sadece bir köyün olmayıp Yayalar köyü, Budaklar köyü ve Alfaklar köyüne bağlıdır (Resim: 10).

B.8.Hacim Köyü

Ramsay, Hacim Köyü'nün Aloudda olduğunu buranın Hierokles listesinde ise Elouza olarak adlandırıldığını vurgulamaktadır. Roma Dönemi'nde olasılıkla Sebaste'ye bağlı bir yerleşim olduğunu ayrıca Akmonia, Aloudda, Klannoudda ve Philadelphiea yolu üzerinde olduğunu belirtmektedir (Ramsay 1960: 132-49). Ancak son yapılan çalışmalarda Hacim Köyü'nin bulunduğu yerleşim Babdalai olarak adlandırılmıştır (Talbert 2000: 966, 968).

Hacim köyü, Kumluk Mevkii'nde araştırmalara devam edilmiştir. Köy sakinlerinden alınan sözlü bilgiler neticesinde arkeolojik kalıntıların olduğu bu alanda 1969'dan beri sürekli kaçakçılar tarafından kazıldığı ve çıkarılan eserlerin satıldığı öğrenilmiştir. Bu alandan Cevizlik olarak belirtilen bizim ise Tarla 4 olarak adlandırdığımız alanının mezarlık alanı olduğunu söylemiştir. Kaçakçılar tarafından kazıldığında buralarda unguentarium ve cam tüm kapların çıktığı bilgisine ulaşılmıştır. Tarla 1, 2, 3 olarak adlandırılan alanlardan seramik parçaları oldukça azdır. Tarla 4'de ise yoğun miktarda seramik parçası, cam parçası, 1 adet boncuk parçası (Roma dönemine ait) tespit edilmiştir. Örtülü mevki Güney Nekropolü'nün kuzeyinde bulunan tarlalarda araştırmalar yapılmıştır. Tarla 1'de 2 adet cam parçası ve seramik parçaları tespit edilmiştir. Tarla 2'nin alanı 2.805 m² dir. Tarla 1'e göre daha fazla seramik parçaları gözlenmiştir. Tarla 3 ise 2.037 m² lik bir alana sahiptir. Burada az miktarda seramik parçası gözlenmiştir. Tarla 4'ün alanı 962 metrekaredir. Bu alanda da az miktarda seramik parçası gözlenmiştir. Diğer tarlalardan daha fazla yoğunlukta seramik parçaları gözlenmiş olan Tarla 5 ise 3.321 m² lik alana sahiptir. Olasılıkla, örtülü mevki Aloudda/Babdalai'nin merkezi olmalıdır. Hacim Köyü, Çilehane olarak adlandırılan alanda Odman ve Burhan baba(Hacim Sultan müridlerinden) mezar taşları Bizans dönemine ait sütun,

paye, sütun başlığı parçalarından oluşmaktadır. Türbelerin bulunduğu alanın çevresinde az miktarda seramik parçası tespit edilmiştir. Çilehane mevkisinin güneyinde doğu-batı uzantılı kaya mezarları tespit edilmiştir. Örtülü mevkii, Koca Çeşme’de 2 adet mimari blok tespit edilmiştir. Koca çeşmede bulunan profilli taş parçalarından sol kenarda bulunan taş yazıtlıdır. Bu blok çeşmeye ören yerinden getirilmiştir. Halkın burayı örtülü olarak adlandırmasının nedeni toprağın yer altı şehrinin üzerini örtmesinden dolayıymış. Tatia stelinin çıktığı yerin koordinatı 719343-4271321 çevresinde su yolu yapılırken görülmüş olan ve altının mermer bloklarla kaplı olduğu bu yüzden de kilise denildiği söylenmektedir. Alanda plaster parçaları, cam ve seramik parçaları tespit edilmiş belgelenmiştir. Ayrıca alanın güneydoğu tarafına doğru 1 km. alana kadar mermer bloklara rastlanmaktadır. Kilise denilen mevkii’nin güneydoğusunda 2 adet karşılıklı yolun kenarına konulmuş pres ağırlığı parçası tespit edilmiştir. Örtülü mevkii Güney Nekropolü’nün batısında Bizans dönemine ait tonozlu oda mezarları tespit edilmiştir. Bu alandan çıkan 2 adet bezemesiz lahit teknesi köy çeşmesinde yalak olarak kullanılmıştır. 1968 açılan bu mezarın döneminde de soyulduğu anlaşılmış olup 1969’da tekrardan hediyelerinin alınmadığı görüldüncce tekrardan soyulmuştur. Köy çeşmesindeki bu sandık mezarın ölçüsü 78 genişliğinde, 2.17 uzunluğunda ve 40 cm. derinliğindedir. Diğer lahit ise 90 genişliğinde, 2.05 cm. uzunluğunda ve 40 cm. derinliğindedir. Tonozlu mezar, poligonal taşlarla yoğun kireçli harçlı bir örgü sistemine sahip olduğu görülmüştür. Genel ölçüleri yükseklik:163 cm, genişlik 3.18 cm. dir. Örtülü mevkii yamaç boyunca devam eden kaçakçılar tarafında açılmış kaya mezarları tespit edilmiştir. Hacim Köyü’nün batısında yer alan Alouda kenti yaklaşık 1.7 kuş uçuşu uzaklıkta olduğu dronla belgelenmiştir. Hacim Sultan Türbesinin güney doğusundaki duvarda 2 adet mezar steli tespit edilmiştir. İlk stelin uzunluğu 121 cm., genişliği 46 cm. ölçülerindedir. Diğer mezar stelinin korunmuş uzunluğu 82 cm., genişliği ise 80 cm.dir. Hacim Sultan türbesinin mezarlık girişinde 2 adet bema sütunu, 2 adet sütun, 3 adet mimari blok, 1 adet postament sütun tespit edilmiştir.

C.UŞAK İLİ SİVASLI İLÇESİ SELÇİKLER

C.1.Selçikler Köy Merkezi

1966-78 yılları arasında yapılan kurtarma kazıları sırasında Selçikler bel-

desi merkezinden toplanan eserler kilise yakınlarındaki eski okul binasında depolanmış kazılar bittikten sonra ise Uşak arkeoloji müzeleri envanterine kayıt edilmiştir. Ancak günümüzde belde merkezinde yaşayanların tarlalarında bulup getirdiği evlerinin bahçesinde ya da evlerinde yapı malzemesi olarak kullanılan özellikle mimari yapılara ait parçaların belgelenmesi için belde merkezinde araştırmalar yapılmıştır. Selçikler Gülbey camii yanında Bizans Dönemine tarihlenen 1 adet sütun başlığı tespit edilmiştir. Mermerden yapılmış olan sütun başlığının çapı 35 cm., yüksekliği 38 cm. olup kırık ve eksiği bulunmaktadır. Selçikler belde merkezinde 3 No.lu evin temeline bitişik olarak kullanılmış Bizans Dönemine ait ikiz sütun tespit edilmiştir. Sütun, 39 cm. genişliğinde, 72 cm. korunmuş uzunlukta, 23 cm. derinliğindedir. Selçikler belde merkezi 9 No.lu evin kuzeydoğusunda Bizans Dönemine ait mermerden yapılmış yan yüzeyinin birinde haç motifi bulunan sütun belgelenmiştir. Selçikler belediyesi önündeki çeşmede 1 adet mezar steli parçası, 1 adet eşik taşı parçası, 2 adet ikiz sütun parçası ve 1 adet mimari blok devşirme yapı malzemesi olarak kullanılmıştır (Resim: 11). Çeşme yanında ise bir adet yarıdan fazlası toprağa gömülü ve üst kısmı tamamen betonla kaplanmış Ören Mevkii'nden getirilmiş girlandlı lahit belgelenmiştir. Lahitin, ölçülebi- len uzunluğu 220 cm., genişliği ise 25 cm.dir.

C.2.Selçikler Köyaltı Höyükler Mevkii:

Selçikler köy merkezinin yaklaşık olarak 500 m. güneybatısında yer köyaltı höyükler mevkiinde 2016 yılında yapılan yüzey araştırmaları sırasında Tümülüslerin çevresindeki tarlaların hepsine bakılamamış 2017 yılında ise bu alanda detaylı bir yüzey araştırması yapılmıştır. Araştırmada Tümülüslere güneyden kuzeye doğru 1,2,3 olarak isim verilmiş ve çevrelerindeki tarlalarda Tümülüsler refer alınarak adlandırılmıştır (Resim: 12).

C.3.Selçikler Ören Mevkii Cingil Çayırı:

Selçikler, Ören mevkii Cingil çayırı eski su deposu üzerinde profilli mimari blok tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Alandan yoğun miktarda cam parçası, seramik(amorf ve profil veren), bir adet tessara parçası, az miktarda taş alet

tespit edilmiştir. Selçikler’de 73 No.lu evin bahçesinde bir adet mezar steli, dört adet mimari blok gözlemlenmiş ve belgelenmiştir. Mezar steli 50 cm. genişliğinde, 75 cm. uzunluğundadır. Mimari bloğun çapı 20 cm. yüksekliği 82 cm., genişliği 30 cm’dir. Selçikler Beldesi’ndeki, yerel halktan edinilen bilgilere göre höyüğün merkezine yerleştirilmiş olan beldedeki yüzeyde kalan tek antik mimari kalıntı 3 No.lu evin karşında kalan kireç harçlı 1.17 cm. genişliğinde, 5.32 cm. uzunluğunda kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda duvar kalıntısıdır. Duvarın korunan yüksekliği 68 cm.’dir. Bu duvarın 20,6 cm. güneybatısında yine harçlı poligonal taşlarla örülmüş karşılığını görmek mümkündür. Ayrıca Kilise yapılarının batısında, günümüz mezarlığın kuzeyinde kalan yamaçlar ve üzerinde tarlalar araştırıldı. Tarla 1 olarak alanda çok yoğun bir şekilde Helenistik ve Roma seramikleri, cam parçaları ve tessera tespit edilmiştir. Ayrıca burada tespit edilen seramikler arasında terra sigillata da tespit edilmiştir. Tarla 2 olarak adlandırılan alanda yoğun olarak tuğlalar görülmektedir. Tarla 2’nin güneyindeki alan tarla 3 olarak adlandırılmıştır. Bu alanda tarla 1 ve tarla 2’ye göre daha az seramik ele geçmiştir. Tarla 2’nin kuzeydoğusu bölümündeki tarla 4 olarak adlandırılan alanda da çok az miktarda seramik parçası ele geçirilmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması, 2017 yılı ilk araştırma sezonunda, planlanan çalışma takviminde esas alınan bölgelere gidilmiş ayrıca kalan zamanlarda sonraki yıllarda planlanan araştırma bölgeleri için ön çalışma yapılmıştır. 1966 yılından başlayarak 1978 yılına kadar 13 sezon boyunca Sebaste kenti ve çevresinde araştırma yapan Dr. Nezih Fıratlı ve ekibinin yaptığı araştırmalar lokalizasyonun Selçikler Beldesi’nde olduğunu gösterse de Sebaste’nin territoriumunu belirlemek için Selçikler ve çevresinde yeterli kazıların gerçekleşmemiş olması kentin yayılım alanı hakkında kesin bilgilere ulaşmamızı engellemektedir. Bu bağlamda öncelikle çalışmamızdaki başlıca amaç Sebaste’nin kent sınırlarına ilişkin veriler toplamak ve hangi dönemlerde territoriumunda ne gibi farklılıklar olduğunu anlamaktır. Sebaste’nin lokalizasyonuna yönelik uzun yıllardır çeşitli araştırmacılar tarafından farklı yorumlar yapılmıştır. Sebaste kentini ilk defa Selçiklere lokalize eden,

Hamilton'dur. Hamilton, Selçikler'deki eski caminin duvarındaki yazıtta Sebaste isminin yer aldığını görmüştür (Hamilton 1842: 121-122; Texier-II 2002: 383). Ayrıca kiliseler bölgesindeki başka bir yazıtta da kentin isminin tekrar geçtiği görülmüştür (Magie 1950: 471). Ramsay, Sebaste kentinin lokalizasyonu için çok fazla yazıt bulunmasından dolayı Selçikler, Sivaslı ve Pınarbaşı köyü arasını kapsayan bölgede olduğunu belirtmektedir (Ramsay 1883: 409). Sivaslı İlçesi'nde yaptığımız araştırmaların ön hazırlıkları Dr. Öğr. Üyesi Münteha DİNÇ başkanlığında gerçekleştirilen ve Uşak ili ve ilçeleri arkeolojik yüzey araştırması: Eski Yunan ve Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma) yerleşimleri konulu proje kapsamında başlamış ve ayrıntılı çalışmalara tarafımızdan yürütülen proje kapsamında devam edilmiştir (Dinç-Kaplan-Taştemür 2015). İlk yıl çalışmalarında 23 arkeolojik alanda incelemeler yapılmış ve daha önce tespit edilmeyen 6 arkeolojik alan belgelenecek bilim dünyasına tanıtılmıştır. (Resim: 13). Sebaste antik kentinde kazılar sonucunda ortaya çıkarılan kilise yapılarının dışında Dr. Nezih Fıratlı'nın da büyük kilisenin temelini altında gördüğü ve Roma hamamı olarak yorumladığı kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla bu alanda Roma Dönemi'ne tarihlendirilen yapıların olması muhtemeldir. Aynı zamanda Büyük ve Küçük kilise yapılarının çevresindeki tarlalarda yaptığımız araştırmalarda çok sayıda Roma Dönemine tarihlenen seramik parçaları Bizans tabakalarının altında Roma Dönemi'ne ait yapıların olabileceği savını kuvvetlendirmektedir Bunların yanı sıra kilise yapılarında ve Selçikler Köyü'nün içinde kullanılmış olan Roma Dönemi'ne ait çok sayıda devşirme mermer buluntu köyün belki de Roma Dönemi'nde Sebaste'nin bir parçası olarak yerleşim görmüş olabileceğini düşündürmektedir. Kilise çalışmalarımızda öncelikle Selçikler belediyesinin katkılarıyla kiliselerin iç kısmındaki otların temizlikleri yapıldı daha sonra ise dron ile ayrıntılı fotoğrafları çekilerek orto foto uygulamasıyla kiliselerin güncel çizimleri gerçekleştirildi (Resim: 13). Dr. Fıratlı zamanında 1978'e kadar kazılar gerçekleşse de kilisenin çizimleri 1970'de yapılmış ve bundan sonra çizimleri ne yazık ki vefatı nedeniyle yapılamamıştır. Kiliselerin çizimleri yapıldıktan sonra köşe duvarları kapalı yunan haçı planına sahip olan bu tipteki en yakın benzerleri Ayazın Kaya kilisesi ve Eskişehir, Başara köyü kazılarında bulunan Bizans dönemi kilisedir (Alp 2009: 23). Uşak-Sivaslı ilçelerinde sürdürülen 2017 yılı çalışmaları sonucunda sit alanları içerisinde olmayan 6 adet arkeolojik alan

tespit edilmiş olup belgelendirilerek Bakanlık temsilcisi ve Müze yetkilileri ile paylaşılmıştır (Harita: 1-2). Bunlardan ilki 1 Ağaçbeyli – Tatar arasında Karaazat mevki’inde kaçak kazıcılar tarafından kayaya oyulmuş bir mezar tespit edilmiştir. Mezarın çevresinde henüz kaçak kazı gözlenmese de ileri de bu alanın defineciler tarafından talan edilmesi söz konusudur. İkinci alan Sivaslı Yeni Erice - Erice arası Kızılcaşöğüt yolu üzeri tespit edilen 5 adet doğu-batı yönünde mezardır. Üzeri kayrak taşlarıyla kapatılan bu mezarlar yol yapımı sırasında açılmıştır. Üçüncü alan Erice köyü - Ören mevki olarak adlandırılan alandır. Alanda az miktarda Bizans dönemi seramiği tespit edilmiş ayrıca çevrede mimari parçalarda bulunmaktadır. Dördüncü alan, Budaklar köyü ve Alfaklar köyüne bağlı Değirmen deresi mevki olarak adlandırılan alanda çok sayıda kaya mezarları vardır. Beşinci alan, Uşak-Sivaslı karayolunun kuzeybatısında Erice köy yolunun doğusunda yoğun harçlı tuğla parçaları ve harç kalıntılarının ve çeşitli boyutlarda moloz taşların bulunduğu bir alandır. Bu alanda Bizans dönemine ait seramik parçaları ile künk parçaları da çıkmaktadır. Altıncı alan, Kuruçay mevki’sinin kuzeyindeki Mısır tarlasının 2 m. yüksekliğinde olduğu buranın kepçeyle düzeltilmiş olup burada Kuruçay boyunca olasılıkla mezar yapıları ile karşılaşmıştır. Halıkayası, Deliklikaya ve Eşşekini ile ilgili 04.11.2011 yılında Kütahya koruma kuruluna 1. derece arkeolojik tescil önerisinde bulunmuş, Müze tescil için verdiği öneride Deliklikaya’nın olduğu alana, Gelin kayası olarak tescil istemiş. Gelinkayasının nekropolü olarak da şapel kalıntılarının olduğu alana anıtsal mezar olarak belirtmiş. Bu durum da Müze yetkilileri ile görüşülmüştür. Arkeolojik Yüzey Araştırması projesi kapsamında kayıt altına alınmıştır. İlgili eserlerin bir listesi hazırlanarak özellikle atıl vaziyette bulunan yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan taşınabilir mimari buluntuların acil olarak Uşak Arkeoloji Müzesi’ne taşınması hususunda gerekli bilgiler verilmiş ve 2017 yılında yerinde tespit edilen mimari eserler ve buluntu durumlarını içeren liste Uşak Arkeoloji Müzesi’ne teslim edilmiştir.

KAYNAKLAR

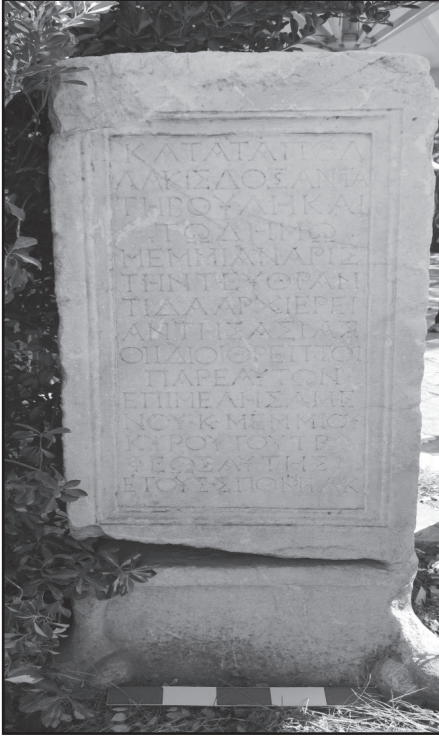
ARUNDEL, F.V.J., Küçük Asya’da Keşifler, I-II, 2016.

HAMILTON, W.J., Asia Minor, Vol.1, London, 1842.

- DİNÇ, M. - D. KAPLAN - E. TAŞTEMÜR, “2014 Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan ve Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma) Yerleşimleri”, 37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Erzurum, 2015, 521-538.
- FIRATLI, NEZİH, “Uşak-Selçukler Tümlüsleri”, Türk Arkeoloji Dergisi XIX-II, 1970, 109-160.
- MAGIE, DAVID, Roman Rule in Asia Minor I, New Jersey, 1950.
- OLCAY-UÇKAN, B. YELDA, Frigya Bölgesinde Bizans Dönemi Kaya Mimari, 2010.
- RAMSAY, W.M., The Cities and Bishoprics of Phrygia, The Journal of Hellenic Studies, Vol. 4, 1883, 370-486.
- TALBERT, RICHARD J.A. Barrington Atlas of the Greek and Roman World: Princeton University Press, 2000.
- TEXİER, C., Küçük Asya-Coğrafyası: Tarih ve Arkeolojisi II, (Çev. Ali Suat), Ankara, 2002.

Resim 1: Sivaslı İlçesi merkezi Ağalar Un değirmeni Bahçesi mimari bloklar.

Resim 2: Sivaslı İlçesi Özgürlük Parkı onurlandırma heykeli

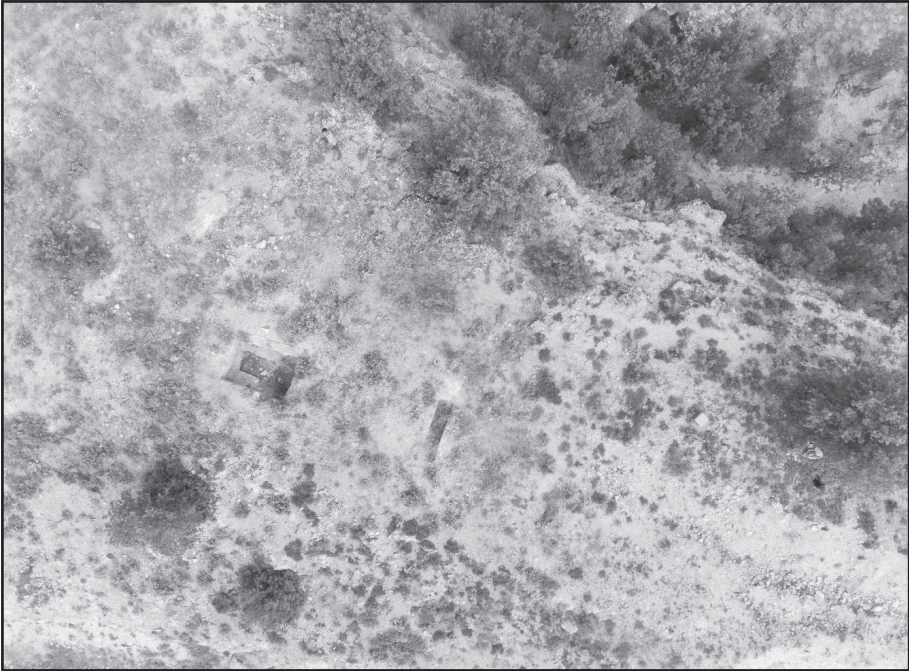
Resim 3: Sivaslı İlçesi Özgürlük Parkı kapı tipli Mezar Steli.

Resim 4: Sivaslı İlçesi Evrenli Doğal Parkı atıl vaziyetteki mimari bloklar.

Resim 5: Sivashlı İlçesi Evrenli Doğal Parkı Parapet bloğu.

Resim 6: Sivashlı İlçesi Azizler-Kökez yol arası mezarlar.

Resim 7: Sivashlı İlçesi Pınarbaşı Köyü Eşsekini.

Resim 8: Sivashlı İlçesi, Pınarbaşı Beldesi, Kuruçay Mevkii kayaya oygu mezarlar.

Resim 9: Sivaslı İlçesi Sazak Köyü Yazıtlı Adak Taşı

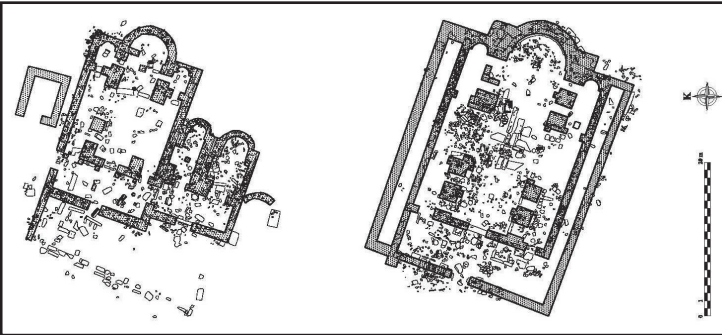
Resim 10: Sivaslı İlçesi Yayalar Köyü, Değirmen Deresi Mevkii Kaya mezarları.

Resim 11: Selçukler köy merkezi Çeşmesi yapı malzemesi olarak kullanılan mimari bloklar

Resim 12: Selçukler Köyaltı Höyükler Mevkii.

Resim 13: Sivashlı İlçesi Selçukler Sebaste Antik Kenti kilisesi.

KUZEYBATI ANADOLU VE TRAKYA'DA ERKEN KÜLTİSTİK KAYA ANITLARI VE KÜLT ALANLARI YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ 2017 YILI EDİRNE VE KIRKLARELİ İLLERİ ÇALIŞMALARI¹

Engin BEKSAÇ*

2017 yılı çalışmaları Edirne İli dahilinde Enez, Uzunköprü ve Havsa İlçeleri kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Edirne İli Enez İlçesi çalışmaları esnasında ağırlık Yazır Köyü çevresine verilmiş ve bu köyün merasında bulunan Merdivenkaya olarak bilinen kaya anıtı ve Yazır'ın hemen arkasına gelen bölgede olmasına rağmen, aslında Çandır Köyü merasında bulunan Çandırkale Tepe üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

Merdivenli kaya mevcut durumuyla ağır bir bitki örtüsü altında bulunmakta olmasına rağmen, ağır bir defineci faaliyetine hedef olmuş bulunmaktadır. Aslında yekpare piramidal bir granitik doğal yapıya sahip olan ve arazi zemininden piramit benzeri bir biçimde yükselen Merdivenkaya'nın çalışıl-

* Prof. Dr. Engin BEKSAÇ, Sanat Tarihi Bölümü Başkanı, Trakya Üniversitesi, 22030 Edirne/TÜRKİYE.

1 Yüzey araştırması projesinin 2017 yılı çalışmaları Bakanlık temsilcisi olarak İstanbul Arkeoloji Müzesi 'nde görevli Sayın Yusuf TOKGÖZ'ün katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın masrafları Trakya Üniversitesi, TÜBAP bünyesinde yapılan proje kapsamında sağlanmıştır. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde en içten dostluğu ve desteğini esirgemeyen Sayın Ahmet TOPÇU'nun da katkısı çok önemlidir. Ayrıca ekip içinde yer alan Arkeolog Cüneyt AKGÜNLER'in de katkısı olmuştur. Bu nedenle Trakya Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Pof. Dr. Mümin ŞAHİN'e, Genel Sekreter Yardımcısı Sayın Öğr. Gör. Hakan AKINCI'ya, Edirne Müzesi'nden Müdür Sayın Hasan KARAKAYA'ya, Sayın Serdar Hamdi GÜNDOĞDU'ya, Uzunköprü'den Gazeteci Sayın Hüseyin TOPÇU'ya, Sayın Dilber ÇELİK'e, Sayın Necati YALIN ve Sayın Bülent ÖZCAN'a, Enez'in Yazır Köyü'nden Sayın Arkeolog Kerem BAKAKOĞLU'na, Sayın Erol BAKAKOĞLU'na, Bakanlık temsilcisi Sayın Yusuf TOKGÖZ'e, Arkeolog Cüneyt AKGÜN'e ekibimizin temel direği Sayın Ahmet TOPÇU'ya, eşim Öğr. Gör. Şule Nurengin BEKSAÇ'a ve de Kültür Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü personeline teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliriz.

ması çok zor olan batı tarafındaki taban kesiminde büyük bir defineci çukuru ve bu çukurla ortaya çıkartılmış dehliz benzeri bir oluşum görülmektedir.

Merdivenkaya kademeli olarak yükselen ve üzerinde kazılmış kanallarla birlikte değişik oyma ve kesme kayaç düzenlemeleri olan bir oluşuma sahiptir. Yapılan yön analizleriyle bu kayanın diğer benzerleri ile aynı prensiplere sahip olduğu, kutsal peyzaj ve astronomik oturuşuma uygun bir konuma sahip olduğu netlikle tespit edilebilmektedir. Piramidal ana kitle dışında ana oluşuma bağlı veya kısmen bağımsız kalmış bazı alt düzenlemelere de rastlanmış bulunması ilgi çekicidir (Resim: 1).

Yazır Köyü merasında Merdivenkaya dışında, Kesikkaya gibi oluşumlarla birlikte, özellikle Eldüzen Mevkii ve Buğdaygediği kesimlerinde hayli geç tarihi süreçlere ait olduğu anlaşılan başka kaya oyma oluşumların bulunduğu ve bunların daha çok da üzüm sıkma presleri olarak yapılmış olduğu anlaşılmış bulunmaktadır.

Derin bir vadi ortasında yükselen bir tepe üzerinde yer alan Çandırkale Tepe ulaşımı çok güç bir konumda olması nedeniyle oldukça iyi korunmuş bir Trak Dönemi Tepe Tahkimatlı (Hillfort) Kale örneği olarak teşhis edilmektedir.

Mevcut durumuyla üzerinde bulunan çam ağaçlarıyla kaplı kesif bir orman dokusu altında bulunan kalenin kuru yığma taş duvarlarının kalıntıları yüzeyde rahatlıkla görülebilmektedir. Bu duvarların tepe üzerindeki dağılımı oval planlı bir tahkimat oluşumu sergilemektedir. Bu duvarlar kademeli platform tahkimatlarıyla ilginç bir yapı örneğidir (Resim: 2).

Bu kademeli savunma hatlarının en ortasına gelen ve tepenin en üst bölümünü teşkil eden kesimde dik dörtgen planlı bazı yapıların büyük taş bloklardan oluşmuş temel izleri de açıkça görülmektedir.

2017 yılı çalışmaları esnasında faaliyetlerin yoğunlaştırıldığı Uzunköprü İlçesi dahilinde daha önce tespit edilmeden kalmış ve hiç kayıt altına alınmamış bir çok arkeolojik veriyi teşhis etmek mümkün olmuştur.

Değirmenci Köyü çevresinde yapılan çalışmalar sırasında Dobraldere üzerinde bulunan köprünün altı ve çevresinde geç dönemlere ait bir Gayri

Müslim mezarlığı ile bağlantılı mezar taşları gözlemlenmiş ve bu taşların bu mahale yakın bir yer olan Palpudartepe’de yer aldığı bilinen eski bir maşatlıkla ilişkisi bulunduğu anlaşılmıştır.

Değirmenci Köyü’nün kuzeyinde köyün merasında yer alan Höyüktepe üzerine bir su maksemi yapılarak büyük ölçüde tahrip edilmesine rağmen hala tümülüs kimliğini korumaktadır. Çevreye hakim bir konumda bulunan bu tümülüs peyzajı dahilinde bulunan başka tümülüslerle de irtibatlı bir konuma sahiptir.

Bölgeye çok yakın bir konuma sahip Palpudartepe üzerinde de tartışmaya açık ve doğal olma ihtimali yüksek iki tümülüs benzeri oluşum mevcuttur.

Hamitli Köyü bölgenin arkeolojik açıdan dikkat çeken önemli köylerinden biridir. Köy sınırları dahilinde geniş bir alan oluşturan ve alt kesimlere ayrıışan Esatpınar Mevkii’nde açıkça teşhis edilen bir tümülüs ile birlikte bazı alçalmış tümülüs benzeri coğrafi oluşumlar ile birlikte Roma ve Bizans Dönemleri ile irtibatlı olduğunu gösteren bazı yerleşim yerlerinin kalıntılarına rastlanmaktadır.

Gelin Mezarlığı ve Yıkıkdeğirmen Mevkileri’nde daha geç dönemlere ait yerleşim izleri bulunmaktadır.

Buna karşın yine Hamitli köyü merasında kalan Kuzöğün (veya Kuzuöğün) Tepesi olarak bilinen çevreye hakim konumuyla dikkat çeken yüksekçe konik biçimli tepe oluşumu üzerinde Roma ve Bizans Dönemi keramik kalıntıları arasında Kalkolitik Dönem ile irtibatlandırılabilen bir keramik parçası ve bazı çakmak taşı dilgi ve yonga parçalarına rastlanmış olması dikkat çekicidir. Bunlar dışında arazide Bizans Dönemi’ne ait küre biçimli küçük bir oyun taşına rastlanmıştır.

Eskiköy peyzajında yer alan dört büyük tümülüs ile dikkat çekmektedir. Tektepe olarak bilinen tümülüs köyün güneyinde ve köye yakın bir konumda bulunmaktadır. Çevreye hakim büyük bir tümülüstür.

Tektepe’den daha ileride Uzunköprü Merkez’e giden yol üzerinde yer alan Hürriyetler Mevkii Tümülüsü sürülmüş bir tarla içinde ve tabana denk gelen kısımları tahrip edilmiş bir durumdadır. Çevreye hakim büyük bir tümülüstür.

Hürriyetler Mevkii Tümülsü'nün kuzeybatısında yer alan ve Kiremitçi-salih Köyü'ne giden yolun yanında bulunan Çiftetepe yan yana iki büyük tümülüstən ibaret olup, çevreye hakim bir konumda bulunmaktadır.

Saçlımüsellim Köyü 'nün kuzeyinde köye giden yolun hemen yanında Höyüksırtı olarak bilinen mahalde bulunan Höyüktepe kendisini önemli ölçüde tahrip etmiş bulunan yeni yapılmış su maksemi altında kalmış ve zorlukla seçilen çok yıpranmış bir tümülüs olarak teşhis edilebilmektedir. Çevreye hakim bir konumda bulunan bu tümülüsün çevredeki diğer tümülüslerle irtibatlı bir konumda olduğu görülmektedir.

Sığırcılı Köyü Türkiye Yunanistan sınırına çok yakın bulunan bir köydür. Köyün çıkışında Karatepe Sırtları'nın karşısına gelen Sungurdere Sırtları üzerinde tahkimatlı bir Bizans Devri yerleşmesine rastlanmıştır (Resim: 3).

Meriç Nehri'nin ötesinde Yunanistan sınırları içinde bulunan Pythion Kalesi ile karşı karşıya bulunan bu tahkimatlı yerleşme hemen yanı başındaki Sungur deresi üzerinde ve çevresine tamamen hakim, dimdik yükselen yüksek bir burun üzerinde yer almaktadır. Geniş bir alana yayılan tepe üstündeki açıklık üzerinde yoğun bir Bizans devri keramik buluntusu ile birlikte tuğla, mermer ve taş mimari parçalara rastlanmaktadır.

Sığırcılı Kalesi olarak adlandırılabilcek bu tahkimatlı yerleşmenin kuzey doğusunda eski linyit ocakları arasında bulunan Çiftehöyükler, hayli aşınmış iki büyük tümülüs olarak teşhis edilebilmektedir.

Kurttepe Köyü ilk bakışta da fark edilen tümülüsleriyle dikkat çeken bir köydür. Bu tümülüslerden biri köyün güneyinde yer alırken diğerleri köyün doğu ve kuzeydoğusunda bulunmaktadır.

Köyün doğusunda bulunan su deposunun yanında bulunan Üçtepeler oldukça alçalmış yan yana üç tümülüstən ibaret olup, bu tümülüslerden ortadaki defineci faaliyeti sebebiyle ağır bir tahribata uğramıştır. Bu tümülüslerin gerçek yüksekliği hakkında konuşmak günümüzde - oldukça alçalmış olmaları nedeniyle - zorsa da, geniş çaplara sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Üçtepeler'in kuzeybatısında ve hayli uzakta bulunan Höyüktepe ise üzerinde bulunan su maksemi tarafından tahrip edilmiş olsa da hala görkemli görüntüsünü korumaktadır.

Yeniköy Merasında bulunan ve Kurttepe'den Yeniköy'e giden yolun kuzeyinde yer alan Höyüktepe görkemli bir tümüldür.

Yeniköy sınırları içinde kalan Kocahöyük Uzunköprü'ye giden asfaltın batısında hemen asfalta bitişik bir konumda bulunmaktadır. Çok görkemli büyük bir tümülüs olan Kocahöyük çevreye tamamen hakim bir konumda bulunmaktadır.

Kavacık Köyü'nün doğu tarafında köyün yayılım alanının hemen yanında bulunan Höyüktepe devasa yüksekliğiyle dikkat çekmekte olup, çevresinde Ortaçağ ve daha sonraki süreçlere ait mezarlık kalıntıları ile dikkat çekmektedir. Orijinal peyzajı içinde çevreye hakim bir konumda olduğu anlaşılmaktadır.

Kavacık ve Salarlı Köyleri sınırında bulunan Vahşininkaynaktepesi yüksek bir tepe üzerinde yer alan büyük bir tümüldür.

Kavacık ve çevresinde Ortaçağ ve sonrasına ait yerleşim yerlerinin izleri çoktur.

Salarlı Köyü merasında bulunan Cadıkoruları Mevkii Tümülüsü, Vahşininkaynaktepesi Tümülüsü'nün batısında çevreye hakim bir konumda yer almaktadır. Ağır iş makineleriyle yakın zamanda kazılmış olduğu görülen bu tümülüs çok ağır bir tahribat sergilemektedir.

Salarlı Köyü girişinde yer alan Yenibağlar Tümülüsü büyük bir tümülüs olup, çevresine hakim bir konumda alçak bir düzlüğün ortasında yer almaktadır.

Aslıhan Köyü içinde 1896 tarihli Osmanlıca, Yunanca ve Fransızca olarak üç dilli kitabesiyle dikkat çeken ilginç bir Osmanlı çeşmesi bulunmaktadır. Bu köyün Havsa'nın Şerbettar Köyü ile olan sınırı üzerinde yer alan eski köy kalıntıları arasında Ortaçağ ve sonrasına giden verilere rastlanmaktadır.

Dereköy merasında bulunan Tavşan Tepe de Ortaçağ ve sonrasına ait mezar kalıntılarına rastlanmaktadır.

Dereköy ve Süleymaniye köyleri arasında bir dizi yükseltinin en doğusunda bulunan tepe üzerinde Bizans sürecine giden bir kalenin kalıntıları mevcuttur (Resim: 4).

Süleymaniye Köyü'nün merasında bulunan Höyükler Yanı Mevkii, Üçhöyükler çevreye hakim bir yükselti üzerinde yer alan ve çevreye hakim üç tümülüstten meydana gelmiştir. Bu tümülüslerden ortada bulunanı çok yüksektir (Resim: 5).

Çavuşlu Köyü sınırları içinde kalan Üçhöyükleraltı Tümülüsü Süleymaniye Köyü sınırları içinde kalan Üçhöyükler'e çok yakın bir konumda yer almaktadır.

Çavuşlu Köyü merasında Hanlar, Çalaplar, Kurbağapınarı ve Ortaören gibi yerlerde ise Ortaçağ sonrasında şekillenmiş yerleşim alanlarının kalıntılarına rastlanmaktadır.

Harmanlı Köyü yakınında bir yan yol üstünde bulunan tümülüs de bu tür anıtların büyük boyutlu ilginç bir örneğidir.

Kırköy merasında, halen çalışmakta olan linyit işletmelerinin hemen ardında yer alan Höyüktepe aslında çevreye hakim yüksek bir konumda yer alan bir tümülüs olduğu intibayı vermekteyse de yok edercesine tahrip edilmiş bulunmaktadır.

Kadıköy (veya Kadıgebren) merasında bulunan Höyüktepe diğer örneklerle göre iyi sayılabilecek durumda bulunan ve oldukça aşınmasına rağmen halen varlığı belli olan bir tümülüstür. Çok alçalmış olsa da yanında bir başka tümülüs daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Yüzey de bazı Roma Devri bulun-tularıyla birlikte az da olsa bazı Demir Çağı keramiklerinin varlığı ilgi çeki-cidir.

Çiftlikköy'ün yanında bulunan Kırzanlar Mevkii Roma Dönemi ve son-rasında iskan edilmiş olduğu fark edilen bir yerleşmenin izlerini göstermek-tedir.

Çöpköy merasında yer alan Dekovilyolu olarak bilinen mahalde birisi yüksek diğer ikisi belli belirsiz olarak fark edilen tümülüslere rastlanmıştır. Çevreye hakim yüksek bir konumda bulunmaktadırlar.

Çöpköy'den Sipahi Köyü'ne gidişle asfaltın kuzeyinde Altova Mevkii'nde tümülüs benzeri ilginç bir oluşuma rastlanmıştır.

Gazimehmet Köyü Uzunköprü İlçesi'ne dahil köyler arasında arkeolojik

mirasıyla başta gelen köylerden biridir. Köyün hemen yanı başında bulunan göletin üstüne gelen kuzey tarafta bulunan Sığıryatağı Mevkii oldukça geniş bir Ortaçağ yerleşmesi ve onun mezarlıklarını ihtiva etmektedir.

Gazimehmet Köyü merasında bulunan Beştepeler Mevkii çok sayıda görkemli büyük tümülüstten oluşmuş geniş bir nekropol alanı olup, çevreye hakim görkemli tümülüsleriyle dikkat çekmektedir (Resim: 6).

Edirne ve Tekirdağ illeri sınırında yer alan bu nekropol alanının Tekirdağ İli Malkara İlçesi'ne bağlı Mestanlar, Subaşı, Doğan köy, Aydınlar ve Umurca köylerine doğru yayıldığı da görülmektedir. Bu nekropol alanının belirli bir jeomantik ilkeye uygun olarak oluşturulmuş bulunduğu da fark edilmektedir.

Beştepeler'in yer aldığı yükseltiler ile karşı karşıya bulunan tepeler üzerinde yer alan Umurcasırtı Akifin Tepe de Gazimehmet Köyü sınırları içinde kalan görkemli tümülüslerden biridir. Kuzey tarafta bulunan Beştepeler'in bulunduğu tepelerden geniş bir vadi ile ayrılmış bulunan güneydeki tepeler üzerinde bulunan bu büyük ve görkemli tümülüs de ağır bir defineci tahribatına maruz kalmıştır.

Edirne Tekirdağ illeri sınırının üstünde yer alan Edirne'ye bağlı Uzunköprü İlçesi'ne dahil bulunan Turnacı Köyü'nün Tekirdağ İli, Hayrabolu İlçesi'ne dahil Kabağağaç Köyü ile sınırını oluşturan alan üstünde bulunan Kabahöyük devasa boyutlarda çevresine hakim konumda bir tümülüs olarak tüm peyzaja hakim bir görünüm sergilemektedir. Hakimi olduğu peyzaj içinde bulunan ve Tekirdağ ili Hayrabolu İlçesi sınırları içinde kalan başka tümülüslerle de ilişkili bir konumu olduğu fark edilmektedir (Resim: 7).

Elmalı Köyü'nün yanı başında bulunan Üçtepeler aslında beş veya daha fazla sayıda tümülüstten oluşmuş büyük bir nekropol alanıdır. Bu tümülüslerden üçü çok belirgin ve görkemlidir. Bu alanın da Gazimehmet Beştepeler gibi belirli bir jeomantik ilkeye göre teşkil edildiği belli olmaktadır (Resim: 8).

Yağmurca Köyü merasında yer alan Karakağan Mezarlığı Mevkii geç dönemlere tarihlenen bir Karakağan yerleşim alanı ve mezarlığının kalıntılarını ihtiva etmektedir.

Yağmurca Köyü Domuzdere Mevkii'nde bulunan Kerimağatepesi yüksek bir tümülüstür. Çevresine hakim bir konumda bulunan bu tümülüsten bölgedeki diğer tümülüsler de görülmektedir.

Bu tümülüsten ona çok yakın konumda bulunan Tuncatepe Tümülüsü de görülmektedir. Tuncatepe sürülmeler nedeniyle oldukça aşınmış olsa da varlığını belli eden bir görünüm sergilemektedir. Karakaşanlar höyüğü ise sürekli sürülme nedeniyle çok fazla aşınmış ve zorlukla fark edilen bir durum sergilemektedir.

Karapürçek Köyü sınırları içinde kalan Höyüktepe, Tekirdağ İli, Malkara İlçesi, Mestanlar Köyüne giden yol üstünde bulunan Bostanlı Mevkii'nde yer alan yoğun sürme faaliyetleri nedeniyle kaybolmuş bir tümülüstür. Çevreye hakim bir tepe üzerinde yer almakta olup, peyzajında yer alan diğer tümülüslerle irtibatlı olarak yapılmıştır.

Karapürçek Köyü Ondörtlükler Mevkii ve çevresinde yer alan başka yerleşim izleri de daha çok Ortaçağ ve sonrasında ilişkili buluntular sergilemektedir.

Türkobası Köyü sınırları içinde kalan Höyüktepe Mevkii'nde Geç Roma Devri ve sonrasında şekillenmiş bir yerleşim yerinin izlerine rastlanmıştır.

Türkobası Köyü'nün karşısına gelen güney taraftaki Halil İbrahim Tepe üzerinde çevreye hakim konumda ve çevrede görülen diğer tümülüslerle irtibatlı bir bakış açısı olan üç tümülüs yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi daha uzaklardan bile rahatlıkla seçilirken diğer ikisi oldukça aşınmış durumda bulunmaktadır. Bu tümülüslerin gerisinde yer alan Güllütepe ise niteliğini teşhis etmenin büyük zorluk arz ettiği ilginç bir oluşum sergilemektedir.

Hamidiye Köyü'nden Kurtbey'e giden yolun güney tarafında kalan Höyüktepe oldukça aşınmış olsa da görsel özelliklerini büyük ölçüde korumuş bir tümülüstür. Bu tümülüsün az ilerisinde bulunan Karapınar Höyükleri olarak bilinen tümülüslerin arazide yapılan ağaçlandırma çalışması nedeniyle teşhisi mümkün olamamaktadır.

Kırkkavak Köyü girişinde yer alan Maslıdere Mevkii'nde yapılan çalışmalarda daha önceki yıllarda burada bulunduğu bahse konu yapılan Neolitik

ve Kalkolitik Döneme ait izlerin aslında burada mevcut olmadığı da açığa çıkmıştır. Burada bulunan izlerden bura da ne Neolitik ne de Kalkolitik bir yerleşme olmadığı açıklık kazanmış olup, burada Ortaçağ ve sonrasında şekillenmiş bir yerleşimin belli belirsiz izlerine rastlanmıştır.

Edirne İli Havsa İlçesi'ne bağlı Kabaağaç Köyü ve çevresinde yapılan araştırmalar esnasında ise birisi köyün yanında bulunan Kaynak Mevkii 'nde, diğeri ise köyün dışında kuzey batı tarafta Çırçır Mevkii'nde iki önemli yerleşim alanına rastlanmıştır. Bu her iki yerleşim alanı da Trakya ve Balkanlar'a özgü Kalkolitik, Erken ve Geç Bronz Çağları yanı sıra, Erken Demir Çağı ile birlikte Roma ve Bizans Dönemi verileri ortaya koymaktadır.

Uzunköprü sınırları içinde bulunan tümülüslerin büyük bir kısmı defineciler ve madenciler tarafından yapıldığı belli olan çok ağır bir tahribata uğramış bulunmaktadır. Özellikle kömür ocaklarının bulunduğu köyler civarında yer alan tümülüslerde ki tahribat çok ağır ve bu arkeolojik anıtları adeta yok eder düzeyde ortaya konmuş bulunmaktadır.

Resim 1: Enez, Yazır, Merdivenlikaya.

Resim 2: Enez, Yazır ve Çandır arası, Çandır Kale Tepe.

Resim 3: Uzunköprü, Sığırcılı. Tahkimatlı Yerleşme (Kale).

Resim 4: Uzunköprü, Dereköy Süleymaniye arasındaki kalenin uzaktan görünümü.

Resim 5: Uzunköprü, Süleymaniye Üçhöyükler.

Resim 6: Uzunköprü, Gazimehmet, Beştepeler.

Resim 7: Uzunköprü, Turnacı, Kabahöyük.

Resim 8: Uzunköprü, Elmalı, Üçtepeler.

2017 YILI UYLUPINAR (ERKEN KİBYRA) YÜZEY ARAŞTIRMASI RAPORU

F. Eray DÖKÜ*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 128487 sayılı ve 22 Haziran 2017 tarihli izni ile 2017 yılı “Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırmaları” Burdur İli Çavdır İlçesi sınırlarında devam etmiştir. Bu yılki Çalışmalar, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü, Kibyra Kazı Başkanlığı ve Suna- İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi katkılarıyla sürdürülmüştür. Önceki yıllarda Burdur İli Gölhisar, Tefenni, Karamanlı ve Çavdır ilçelerinin büyük bir kısmı taranmıştır. 2017 yılı çalışmalarında, Uylupınar yerleşiminin hemen doğusundaki, bu gün Çavdır İlçesi sınırlarında yer alan, dağlar ve yaylalarda sürdürülerek, daha önceki araştırmalarda tespit edilen ovadaki yerleşim süreçleri ile yaylaların bağlantıları, yollar, ulaşım ağları ile yerleşimlere iz veren alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu nedenle ilk hedef olarak Çavdır İlçesi’ne bağlı Bayır, Ambarcık, Kozağacı ve Yazır Köylerinde araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Harita).

Bayır Köyü Araştırmaları:

2017 yılı çalışmalarına Bayır Köyü ile başlanmıştır. İlk olarak köy içi araştırmalarında, Şehit Halil Çelik Parkı içerisinde 1 adet sütun, 1 adet sunak, 1 adet kırık durumda aslanlı lahit kapağı, 2 adet mimari blok parçası, 1 adet Osmanlı Dönemi’ne ait sarıklı mezar taşı ve 1 adet ışık taşı tespit edilip belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü İstiklal Yerleşkesi-Burdur/TÜRKİYE.

Bağarası Mevkii:

Bayır köyü arazi çalışmalarına, Köyü'nün 4 km. güneybatısında yer alan ve Burdur Müzesi kurtarma kazılarında tespit ettiği mozaikli bir kilisenin bulunduğu geniş bir alan olan Bağarası Mevkii'nde başlanmıştır. Bu alanda 2005 yılında, Th. Corsten tarafından tespit edilen ve sonrasında tescili yapılan Kerpice tepesinin doğu yamacında, Kapılı Kaya Mevkii'ndeki montaj bloklarıyla tamamlanmış, kaya mezarı tekrar belgelenmiştir (Resim: 1a-b). Bu geniş alanda, yapılan araştırmalar sonucunda yoğun miktarda seramik kırıkları izlenmiştir. Az sayıda Hellenistik Döneme tarihlenebilecek olan seramikler ele geçerken, yoğunluk Roma ve Geç Antik Çağ seramiklerinde izlenir. Ancak şaşırtıcı olan, Orta Demir Çağı sonu ve Geç Demir Çağı başına tarihlenebilecek, Uylupınar (Erken Kibyra) yerleşimi seramik repertuarıyla uyumlu parçaların da tespit edilmiş olmasıdır (Resim: 2). Bu alanda herhangi bir mimari mekân ile karşılaşılınmışken, yoğun izlenen kiremit parçaları ve künk parçaları ile alanın uzun bir zaman yerleşim gördüğü düşünülmektedir.

Bağarası Mevkii'nde, Kerpice Tepede yukarıda bahsedilen tescili yapılmış Kapılı Kaya kaya mezarında, gözlemler yapılmıştır. Mezarın beşik çatılı cephesi ile yan duvarları kireçtaşı ana kayadan oyulurken, üstlerinde yer alan izlerden mezarın üzerinin montaj blokları ile kapatıldığı gözlenmiştir. Ayrıca mezarın Bağarası Mevkii'nde izlenen Orta ve Geç Demir Çağı seramikleri ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Ambarcık Köyü Çalışmaları:

Bayır Köyü'nün 13 km. güney doğusunda bulunan Ambarcık Köyü ve yaylaları 2017 sezonu çalışma alanının merkezini oluşturmuştur. Bu alanlarda yapılan araştırmalarda özellikle yoğun olarak tespit edilen yerleşim izleri, kaya kabartmaları, su kaynakları ve yol ağları arasında kurulan ilişkiler oldukça önemli sonuçlar sunmuştur.

Ballık Mevkii:

Ambarcık Köyü çalışmaları ilk olarak köyün güney batısında yer alan Ballık Mevkii'nde başlamıştır. Bu alanda daha önce tespiti yapılmış olan, kaya kütlelerinin düşmesi sonucunda kayanın üzerinde ters duran Dioskur kabart-

ması görülmüştür. Ana kayaya oyulmuş, dikdörtgen çerçeve içerisinde, iki atlı Dioskur'un ortasında giyimli bir Tanrıça kabartması izlenen, altında iki satır yazıt ile bir kaya kabartması görülmüştür (İK 88 No.lu kabartmalı yazıt). Yapılan incelemeler sonucunda kabartmada oluşan tahribat belgelenmiştir. Kabartmada 6 adet delik açılmış olduğu izlenmiştir. Kabartmanın bulunduğu çerçevenin üst genişliği 50 cm., alt genişliği 60 cm., sağ yan yüksekliği 35 cm. ve sol yan yüksekliği ise 40 cm.'dir. Dioskur figürlerinin yüksekliği 31 cm. ve tanrıça kabartmasının yüksekliği ise 27cm.'dir. Kabartmaların hemen altında iki satırdan oluşan harf yüksekliği 3 cm. olan yazıt bölümü yer almaktadır.

Dioskur ve tanrıça kabartmasının karşısındaki tepelikte daha önceden tes-cili yapılmış olan yazıt (İK 97 No.lu yazıt) tekrardan incelenmiştir. Yazıtın yanında hemen sağ bölümünde yer alan 5 cm.lik dörtgen bir kaide üzerinde yükselen yüksekliği 25 cm. olan, küçük bir dikdörtgen çerçeve ile sınırlandırılmış alanda, başında sivri bir başlık, dizine kadar inen bir giysi ile betimlenmiş olan figürün, sol elinde kalkan, sağ elinde ise bir kap tuttuğu görülmüştür. Doğal aşınma sebebiyle kabartmanın detaylar belirgin değildir.

Yazıt ve kabartmanın bulunduğu tepenin zirvesinden doğal bir açıklıkla girilebilen, mağaranın içinde, kabartma ve yazıt fragmanları belgelenmiştir (İK 98 No.lu yazıt). Mağarada bulunan bu kabartma, başında sivri bir başlık, dizlerine kadar inen bir giysi ile betimlenirken, sol elinde kalkan ve sağ kolunu yukarıya doğru kaldırarak elindeki mızrağı tutmaktadır. Figürün yüksekliği 1.58 cm., genişliği 50 cm.'dir. Kabartmanın çevresinde yer alan yazıt fragmanları ise tam anlaşılamamaktadır. Bu mağarada tapınma dair başka bir döşem ile karşılaşılmamıştır. Kabartma, hemen mağaranın altında bulunan yazıtın yanındaki küçük kabartma ile benzerdir. Doğal şartlar nedeniyle yıpranma görülse de, kabartma detayları izlenebilmektedir.

Köy Gediği Mevkii:

Bayır Ambarcık yolu üzerinde, Ambarcık köy girişinin sağ tarafında, bir tepelik üzerinde yer alan Köy Gediği Mevkii'nde inceleme çalışmaları yapılmıştır. Bu alanda yer alan su kaynağının önünde düşmüş bir kaya parçası üzerinde Dioskurlar ve Tanrıça kabartması tespit edilmiştir (Resim: 3). 59x42

cm. ölçülerinde bir alan içerisinde işlenen kabartmada karşılıklı iki Dioskur, ortalarında ise giyimli bir tanrıça kabartması yer almaktadır. Dioskur kabartmalarının yükseklikleri 29 cm., tanrıça kabartmasının ise 30 cm.'dir. Kabartmadaki detaylar oldukça belirgindir. Figürlerin hemen üzerinde iki satırdan oluşan yazıt bölümü vardır. Yazıtta yer alan harflerin yüksekliği 3 cm.'dir.

Köy Gediği Mevkii'nde yapılan inceleme sonunca Geç Hellenistik, Roma ve Geç Antik Çağ günlük kullanım kaplarına ait seramik parçaları bulunmuştur. Seramikler yoğun olarak alanın batı yamacında tespit edilmiştir. Ayrıca alanın yine batı yamacında yoğun bir biçimde kiremit parçaları ve depolama kapları olarak düşünülen *pithos* parçaları bulunmaktadır.

Ballık Mevkii Key Alanı:

Mağara içinde kabartma ve önde yazıtların bulunduğu Ballık Mevkii'nde yapılan araştırmalarda yazıtın (İK97 No.lu) karşısındaki tepelikte yer alan Key alanı olarak bilinen geniş bir arazide, Roma Dönemi'ne tarihlenen seramikler, çatı kiremit parçaları yoğun olarak tarımsal faaliyet yapılan alana dağılmıştır.

Ambarkaya Mevkii:

Ambarcık köyünü Yazır Gölü yaylasına bağlayan yol üzerinde, köyün 2.8.km. M. Özsait tarafından tespit edilen ve tescili olan Ambarkaya Mevkii'nde incelemeler yapılmıştır. Bu alanda yol kenarında görülen yüksek olmayan kayalıkta, Ana kayaya oyulmuş, yan yana konumlanmış iki adet Roma Dönemi stel kabartması yer almaktadır. Akroter ve antefiksleri izlenen dikdörtgen stellerin üzerinde herhangi bir yazıt izlenememiştir.

Kaya stellerinin güneyinde, yine Ambarkaya olarak adlandırılan, kayalık üzerinde ve çevresinde yoğun miktarda Roma Dönemi seramik, kiremit ve tuğla parçaları izlenmiştir.

Bu yoğun seramik gelen alanın kuzey kesiminde yer alan kayalık alan üzerinde khamasorion izlenir (Resim: 4). Aynı alanda Kahamasorion'dan güneye doğru devam eden işlenmemiş iri bloklarla yapılmış üç sırası görülebilen olasılıkla aynı dönem teras duvarı izlenmiştir.

Ambarkaya'dan Ovacık mevkiine uzanan yolun kenarında yine Ambarkaya mevkiî içerisinde yer alan alanda, M. Özsait tarafından tespit edilmiş, bir adet girlandlı lahit teknesine ait parçalar, bir adet aslanlı lahit kapağına sahip, podyumlu lahit mezar, sütun ve mimari blok parçası bulunup belgelenmiştir. Podyumlu lahit çevresinde iki adet kırık lahit teknesi yer almaktadır.

Ovacık Mevkii:

Ambarkaya Mevkii'nin güneyinde, Ovacık Mevkiini girişinde çerçeveleri belirgin ancak kabartmaları aşınmadan dolayı ne oldukları tespit edilemeyen, ana kaya üzerine yapılmış, iki adet kabartma görülmüştür.

Aynı mevkiî de, güneye doğru ilerlendiğinde, doğal sebeplerle oldukça yıpranmış olsa da, izlenilebilen Dioskurlar ve Tanrıça kabartması belgelenmiştir. Ovacık Mevkii'nde yer alan ve yoğun olarak izlenen Roma Dönemi seramik ve kremit kırıklarının yanı sıra mozaik parçalarının yanında iri moloz taşlarla yapılmış teras duvarından dolayı küçük bir yerleşim olduğu düşünülmüştür (Resim: 5a). Tescilli olan Soğulgan Tepesinin kuzeyindeki doğal bir kaya üzerinde yapılmış olan khamasorion mezar belgelenmiştir. Mezarın hemen yanında aslanlı kapağı mevcuttur. Soğulgan tepesinde üzerinde doğuya bakar şekilde ana kayaya oyulmuş, kemerli bir çerçeve içerisinde betimlenmiş, ayrıntıları tam olarak izlenemeyen, ancak sağ elinde mızrak tuttuğu görülebilen giyimli bir asker kabartması görülmüştür. Bu alanda yapılan incelemelerde, büyük ve işlenmemiş taşlarla yapılmış ve üç sırası rahatlıkla izlenen, Ambarkaya örneğine benzeyen bir teras duvarı belgelenmiştir. Aynı alanda bir khamasorion mezar da tespit edilmiştir. Ayrıca, kayalık alanın güney yüzüne doğuya bakar şekilde konumlanmış ana kayaya oyulmuş Herakles olduğu düşünülen kabartma belgelenmiştir (Resim: 5b). Kabartmanın sağ tarafındaki kayalık alanda ovaya bakar şekilde konumlanmış iki tane stel yuvası tespit edilmiştir. Alanın alt kotlarında ana kayaya oyulmuş, içerisinde üç tane figür bulunan kabartma tespit edilse de, yoğun aşınma sebebiyle tanınmamaktadır. Ayrıca Ovacık Mevkii'nde, üst bölümü tahrip olmuş, kırık halde tespit edilen, altındaki yazıttan da anlaşılacağı üzere Herakles'e adanmış olan bir stel parçası, yüzey araştırması temsilcisi gözetiminde ve Burdur Müzesi Müdürlüğü'nün izni ile Burdur Müzesine teslim edilmiştir.

Ovacık Mevkii'nin girişinde yer alan ve Kapağzı Mevkii'ndeki Yağbasan Dağı'nın kuzey yamacında lahit teknesi ve teknesinin 10 m. üst kotunda mimari parçalar belgelenmiştir. Ayrıca bir adet ön kısmı kırık durumda aslanlı lahit kapağı ve mimari blok parçası bulunmuştur. Soğulgan Tepesinin güney yamacında bir adet khamasorion daha tespit edilmiştir. Khamasorion'un hemen alt kotlarında, üçgen alınlıklı ve antefiksi görülebilen bir lahit kapağı bulunmuştur. Khamasorion'un tipli mezarın 50m kadar doğusunda başka bir aslanlı lahit kapağı belgelenmiştir. Soğulgan Tepesinin doğusunda ova içerisinde taş yığınları arasında lahit kapak parçaları ve kiremit parçaları belgelenmiştir. Bu alanın doğusunda 3 tane mimari blok bulunmuştur.

Örenpınarı Mevkii:

Ambarcık Köyü'nün 3 km. doğusunda yer alan Örenpınarı Mevkii'nde yer alan mescidin üst kotlarında kayalık alan üzerinde Gavur Beşiği olarak bilinen ikiye ayrılmış ve tahrip edilmiş olarak bulunan khamasorion belgelenmiştir. Mescidin önündeki tarla girişinde bir sütun, aslanlı lahit kapağına ait, aslanın sadece arka bacağına izlendiği bir parçası ve çeşme önünde podyum bloğu parçası belgelenmiştir. Mescidin önündeki alanda yer alan kayalık üzerinde tescili yapılmış, ana kayadan oyulmuş olan ve içerisinde giyimli bir erkek kabartması görülmüştür (Resim: 6). Ayakta duran figürün sağ eli göğsünün üstünde, sol eli ise aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Figürün baş bölümü yoğun aşınmaya uğramış olduğundan yüz seçilemez haldedir. Dolayısıyla bu kabartma bir mezar steli kabartması olarak yorumlanmıştır.

Kabartmanın çevresinde yapılan araştırmalarda yoğun miktarda çatı kiremidi ve Roma Dönemi seramik parçaları gözlemlenmiştir. Kabartmanın alt kotlarında bir adet aslan ayaklı lahit podyumuna ait blok, bir adet podyum üzerinde duran ancak yoğun bir şekilde tahrip edilmiş yivli lahit teknesi ve ana kayadan yükselti olarak yapılmış lahit podyumu tespit edilmiştir.

Tandır Mevkii:

Örenpınar Mevkii'nin 4 km. güneyinde Yazır Gölünün kuzey batısında yer alan tandır Mevkii'nde yapılan araştırmalarda, Yörükler Çeşmesi'nin önünde çeşme yapımında kullanılan mimari blok parçaları belgelenmiştir.

Parçalar arasında sütun parçası ve bu bölgede yaygın olarak tapınım gören Zeus'a adanan bir mekân için kullanılmış olduğu düşünülen, üzerinde yıldırım demeti tasvir edilmiş kabartması izlenebilen, yarısından kırılmış bir blok da yer almaktadır.

Küçükova Mevkii:

Daha önce tespiti ve tescili yapılmış olan Yağbasan dağı'nın Küçükova mevkiine bakan kayalık üstünde dörtgen bir çerçeve içerisinde betimlenmiş Dioskur ve Tanrıça kabartması yer almaktadır. Sırtlarında kalkan ile betimlenmiş olan Dioskurların ortasında tanrıça figürü izlenmektedir.

Çakıryurdu Mevkii:

Yazır Gölü'nün batısında yer alan kayalık alan üzerinde kuzeydoğu yönüne bakar şekilde konumlanmış bir kaya üzerine oyulmuş, alınlıklı bir stel kabartması yer almaktadır. Stel kabartmasının ortasında oldukça aşınmış olduğu için tanımlanamayan bir kabartma izlenmektedir.

Çakıryurdu Mevkii'nde Yağbasan Dağı'nın kuzeyinde, bu gün 1. Derece sit alanı olan Roma ve Geç Antik Çağ seramik yoğunluğundan ve kiremit parçalarından anlaşılabileceği üzere bir yerleşim alanı izlenmiştir. Bu alanda izlenen, uzun duvar ölçüsü 9,20 m., kısa duvar ölçüsü 6.20 m., duvar kalınlığı 70 cm. olan, moloz taş ve kuru duvar temelleri izlenebilen bir mekân izlenmiş ve bu alana "Mekân 1" adı verilmiştir.

Mekân 1'in 7 m. güneyinde, moloz taş ve kuru duvar temelleri izlenebilen dörtgen planlı, 7.20x7.60 m. ölçülerinde, duvar kalınlığı 1.20 m. olan mekân 2 tespit edilmiştir. Mekân 1'in doğusunda dörtgen planlı üçüncü bir mekân daha izlenmiştir.

Ayrıca Çakıryurdu Mevkii'nin merkezinde göle bakar konumda Roma dönemine tarihlenebilecek mekânlar tespit edilmiştir. Alanda yoğun miktarda seramik ve kiremit parçalarına rastlanmış, işlik olarak kullanıldığı düşünülen alanda bir pres taşı belgelenmiştir.

Çakıryurdu Mevkii'nde yerleşimin güneybatısında devam eden yolun kenarında, yapımında antik mimari blokların kullanıldığı bir modern çeşme tespit edilmiştir. Çeşme içerisinde kabartmalı bir stel bulunmuştur. Stelin tasvir alanında kline sahnesi yer almaktadır.

Çakıryurdu Mevkii yerleşiminin kuzeydoğu yönünde ilerleyen yol üzerinde üçgen alınlıklı iki kaya steli kabartması tespit edilmiştir. Steller, Yazır Gölüne bakmaktadır. Üst kısmı tahrip edilerek kırılmıştır. Üzerlerinde herhangi bir yazıt izlenememiştir Bu stellerin kırılan üst kısımları halen yakında yer almaktadır. Dolayısıyla şu an kolay bir biçimde restore edilebilecek durumdadır (Resim: 7).

Çakıryurdu Mevkii'ndeki mekânların kuzeybatısında bulunan taşlık alanda Yazır gölüne bakar konumda dörtgen bir çerçeve içerisinde birbirinden bağımsız üç adet kabartma gözlemlenmiştir. Birinci kabartmada (sağ üst) bir çerçeve içerisinde giyimimli 3 yetişkin erkek figürü betimlenmiştir. Figürler diz üzerinde biten dikine kıvrımlı elbise ile tasvir edilmiştir. Her figürün sol elinde omuzlarına yaslanan çift ağızlı balta yer almaktadır.

İkinci kabartma (sol üst) dörtgen bir çerçeve içerisinde 3 yetişkin giyimimli erkek figürü diğer kabartmalarla aynı biçimde ve stilde işlendiği izlenilir.

Üçüncü kabartma, kabartma bir ve ikinin altında yer almaktadır. Kabartmanın çerçevesinin sağ üst ve sol yan köşesi kırık olduğu izlenmektedir. Aşağıda bir profil tasvir alanını sınırlandırmaktadır. Giyimli, sol elinde omuzlarına yaslanan çift ağızlı balta taşıyan üç adet erkek figürü betimlenmiştir. Çerçeve sınırının dışına taşan alanda belirlenemeyen bir motif bulunmaktadır. Erkek figürler üzerinde diz üzerinde biten, kemerle bağlı giysi bulunmaktadır. Çerçevenin üst çizgisinin üzerinde alınlık içinde iki satır yazı belgelenmiştir.

Çakıryurdu Mevkii'nde bulunan mekânların 10 m. Kuzeybatısında kabartmanın üst kodunda göle bakar pozisyonda khamasorion tespit edilmiştir. 185x55 cm. boyutlarında olan khamasorion mezarın yanında kırık durumdadır ve kapağı yoktur.

Sakar Öküz Mevkii:

Ambarcık Köyü'nün güneybatısında bulunan Kırnaz Mevkii'nin üst köşesinde bulunan sakar öküz mevkii tepelik alanında blok taş gözlenmiştir. Alanda seyrek ölçüde geç dönem seramik parçalarına rastlanmıştır.

Blok taşın 20 m. batısında anakaya üzerinde 43x25 cm. uzunluğunda bir çerçeve içerisinde, doğal sebeplerden oldukça aşınmış durumda, ayakta giyimli bir kadın kabartması izlenmiştir. Figürün sağ kolunu yukarıya kaldırarak elinde belirlenemeyen bir nesne tuttuğu gözlenmiştir. Figürün elbisesi zemine dayalı betimlenmiş ayakları görülmemektedir.

Sakar Öküz Mevkii'nin kuzeybatı yamacında yakın döneme kadar kullanılan, Çakır Yurdunda olduğu gibi, moloz taş ve kuru duvar örgü temellerden oluşan mekânlar izlenmiştir. Roma Dönemi seramik parçaları ve çatı kremitlerinden dolayı Antik Çağda da bu alan kullanılmış olmalıdır. Alan içerisinde bir khamasorion mezar tespit edilmiştir. 190x90 cm. ölçülerinde olan mezarın kapak parçası yan tarafında yer almaktadır.

Kırnaz Mevkii:

Ambarcık Köyü'nün güneybatısında bulunan Kırnaz Mevkii'nde mağara girişindeki kayalık alanda 60x30 cm. ölçülerinde çerçeve içerisinde tasvir edilmiş Dioskur ve tanrıça kabartması ile bu kabartmanın 40 cm. yanında tamamlanamamış tek Dioskur kabartması gözlemlenmiştir (Resim: 8). Profilsiz çerçeve içerisinde iki atlı figür, ortasında niş içerisinde giysili ayakta duran tanrıça figürü betimlenmiştir. Kabartma iyi ve tanımlanabilir durumdadır. Tamamlanamamış Dioskur figürünün 60x40 cm. uzunluğunda bir panel içerisinde işlendiği tespit edilmiştir. Kabartmaların figürlerinin işleneceği çerçeve çizilmiş ancak tamamlanamamıştır. Alanın önünden kaynak suyu akmaktadır.

Kozağacı Köyü Araştırmaları:

Hisarlık Tepesi Mevkii:

Kozağaç Köyü içerisinde bulunan ve tescilli olan Hisarlık tepesi Mevkii'nde yürütülen incelemelerde yoğun miktarda Son Kalkolitik, Tunç Çağı, Demir

Çağı, Hellenistik, Roma Dönemi ve Geç Antik Çağa ait seramiklere ve Roma Dönemi saklama kapları ile çatı kiremitlerine rastlanmıştır.

Hisarlık Tepesi Mevkii'nin doğuya bakan yamacında ana kayanın güneydoğu yüzeyi düzleştirilmek suretiyle oluşturulmuş bir kaya düzlemi üzerinde kaya işçilikleri izlenmiştir. Hisarlık tepesinin güneydoğuya bakan yamacında ana kayaya oyulmuş tescilli olan bir kaya mezarı görülmektedir. Kaba işçilikli bir çerçeve içerisine basit ve herhangi bir iz olmayan kapı işlenmiştir. İçeri girildiğinde oval olarak tıraşlanmış eşik ve 'U' formulu düzeltilmiş kline izleri görülse de tamamlanmamıştır. Roma dönemine tarihlenen mezarın bitirilmediği anlaşılmaktadır.

Akçayır Mevkii:

Tescilli olan Kozağaç Köyü yaylasında bulunan Akçayır Mevkii yerleşimi, oldukça önemli arkeolojik veriler sunmaktadır. Bu alanda ilk olarak göze çarpan girilantlı lahit tekneleri ve aslanlı lahit kapaklarından oluşan nekropolisidir. Akçayır mevkiinin önemli bulgulardan diğeri ise 230x120 cm. uzunluğundaki bloktur. Yan yüzde yarım bırakılmış girland ve uzun yüzde alt ve üst profilleri işlenmiş, ancak daha içi tıraşlanmamış yarım işçilikli bir lahit teknesi görülür. Dolayısıyla bu bloğun hemen üzerindeki kayadan kesildiği ve yapımına başlandığı anlaşılmıştır. Böylece lahitlerin bu alanda yapıldığı anlaşılırken, bölgedeki özellikle yerel işçilikli olarak adlandırılan yatan aslan kapaklı lahitlerin yaygınlığı anlam kazanmıştır.

Nekropolis'in hemen arkasında, daha önce Çakır yurdu ve Sakar Öküz mevkiilerinde görülen mimari temeller gibi moloz taş ve kuru duvar temellerden oluşan mekânlar izlenmektedir.

Akçayır Mevkii'nde Kayalık alanın güneye bakan kısmında 13 adet panel içerisine işlenmiş Dioskur kabartması yer almaktadır. Kabartmalardan bir tanesi üçgen alınlıklı işlenmiştir. Aynı alan içerisinde 2 adet Dioskur kabartması ve bir büst kabartması belgelenmiştir.

Bu alan yoğun olarak tahrip edilmiş olsa da, kabartma parçalar halen yakın alanda izlenmektedir. Dolayısıyla kolaylıkla restore dileyebilir durumdadır.

lar. Akçayır Mevkii'nin 500 m. güneyinde Kızıllar Yaylası olarak bilinen alanda bulunan ve olasılıkla ana kayadan kopmuş halde duran kaya üzerinde, bir stel deliği ve Dioskur kabartması tespit edilmiştir (Resim: 9). 70x40 cm. panel içerisinde işlenen Dioskurların uzunlukları 26 cm.'dir. Dioskurların ortasında bulunan ana tanrıça bir tabure üzerinde betimlenmiştir.

Akçayır Mevkii nekropol alanı ile Dioskur kabartmaları arasındaki kayalık alanda, doğuya bakar pozisyonda ana kayaya işlenmiş bir stel ve yanında oval bir kalkan kabartması yer almaktadır. 125 cm. uzunluğunda işlenen kalkanın çapı 60 cm.'dir. Kalkan içinde kını ile beraber 70 cm. uzunluğunda kılıç betimi gözlemlenmektedir.

Akçayır Mevkii'nde yer alan Dioskur kabartmaları yoğun olarak tahrip edilmiş olsalar da, olasılıkla parçaları halen aynı alanda duruyor olmalıdır. Dolayısıyla bunlar tamamen kaybolmadan, bu açık hava kült alanının bir an önce restore edilmesi elzem gözükmektedir.

Yarıkkaya Mevkii:

Akçayır Mevkii'ne kuş uçuşu 2 km. batısında yer alan ve Tescili olan Yarıkkaya Mevkii'nde yapılan incelemelerde, Çakır Yurdu, Sakar Öküz ve Akçayır'da izlenen mekânlara benzer nitelikte; yine moloz taş kuru duvar örgü temelli mekânlar gözlemlenmiştir. 13 adet tespit edilen bu mekânların tek odalı olduğu düşünülmektedir. Mekân içlerinde yoğun çatı kiremitlerine ve seramik buluntuya rastlanılmıştır.

Yarıkkaya Mevkii'nde bulunan mekânların güneybatısında aslanlı lahit kapağı yer almaktadır. Gövde yarısı 2 parça halinde gözlemlenmektedir. Oldukça iyi bir işçiliğe sahip olan bu aslanlı lahit kapağına ait olan podyum bloğunda da, bir aslan ayağı kabartması izlenir.

Yarıkkaya Mevkii'nde bulunan aslanlı lahit kapağının 50 m. alt kodunda batı yönünde ikinci bir aslanlı lahit kapağı daha yer almaktadır. Lahit kapağının kaçak kazı sırasında çıkarıldığı gözlemlenmiştir. 180x95 cm. ölçülerinde olan aslanlı lahit kapağında, aslanın yüzü ve yeleleri yanında arka kuyruğu iyi işçiliklidir. Baş kısmının bir bölümünde eski kırık olduğu gözlemlenmiştir.

Yarıkkaya Mevkii'nde bulunan tepelik alanın kuzey uzanımında, kuzey-doğu istikametine doğru yönelen 50x40 cm. ölçülerinde kareye yakın bir panel içerisine işlenmiş Zeus şimşek demeti kabartması gözlemlenmiştir.

Daha önce bölgede sunaklar ya da blok taşlar üzerinde görülen bu yıldırım demeti ilk defa bir kaya kabartması olarak tespit edilmişliği ile ünik ve önemlidir (Resim: 10).

Tokat Yeri Mevkii:

Kozağaç barajının güney yamacında bulunan tokat yeri Mevkii'nde ana kaya bir lahit podyumu gözlemlenmiştir. 190x126 cm. ölçülerinde olan podyumun yanında 110x170 cm. ölçülerinde kırık bir podyum da yer almaktadır. Alanda daha önce aslanlı lahit kapağı olduğu çevrede yaşayanlar tarafından söylenmiş olup lahit kapağının başka bir yere götürüldüğü bilgisi alınmıştır. Çevrede Roma Dönemine tarihlenen seramik parçaları izlenmektedir.

Tokat yeri Mevkii'nde baraj yapımı sırasında parçalandığı söylenen tepelik alanda büyük oranda tahrip edilmiş halde girlandlı khamasorion teknesi parçalanmış halde tespit edilmiştir. 150x60 cm. olan lahit teknesinin alt kodunda kırık parçaları yer almaktadır. Yerel işçiliğin ön planda olduğu lahit teknesinin içinde yastık bölümünün olduğu, dış kısmında stilize gırlant ve üzüm salkımı olduğu görülmektedir.

Kapılıkaya Mevkii:

Tescili olan Kozağaç barajının güneyinde bulunan Kapılıkaya Mevkii'nde, taş ocağının arkasındaki anakayanın güney yamacında biri alınlıklı, diğeri dikdörtgen panel içerisinde iki kabartma alanı izlenirken, kabartmalar kazınarak tamamen tahrip edildiği görülmüştür.

Yazır Köyü Araştırmaları:

Çatal Mevkii:

Yazır Gölünün kuzey yönünde Yazır Yaylası sınırları içerisinde yer alan Çatal Mevkii'nde bulunan mesire yeri duvarı üzerinde yazıtlı sunak parçası görülmektedir. Sunak üzerinde 7 satır yazıt yer almaktadır. Mesire yerinin

duvarı ile bitişik, kırılmış bir aslanlı lahit kapağına rastlanılmıştır ve lahit kapağının korunan kısmında sadece aslanın gövde ve kuyruk kısmıdır.

Mesire yerinde bulunan havuz yapısının içerisinde de 3 adet blok taş gözlemlenmiştir. Yazıtlı sunak ve aslanlı lahit kapağı da dahil olmak üzere bu parçaların sonradan buraya getirildikleri düşünülmektedir.

İnönü Mevkii:

İnönü Mevkii olarak adlandırılan tepelik alanın doğu yamacında anakaya üzerine işlenmiş kabartmalar yer almaktadır. 1 No.lu panelin içerisinde cepheden verilmiş, giysili üç erkek figürü yer almaktadır. Çok fazla aşınmış olan figürlerin tümü birbiriyle aynı temsil tarzına sahip olduğu gözlenmektedir. Dizde sonlanan, bele kemerle bağlanmış bir tunik giydikleri görülmektedir. Sağ elleri gövdeye yaslı, sol elleri dirsekten kırılmak suretiyle sol omuzlarına yaslanan çift ağızlı balta taşımaktadırlar.

1 No.lu kabartmanın yanında olan 2 No.lu kabartma, bir panel içerisine işlendiği görülmektedir. Bu kabartma da ortadaki figürün taşıdığı çift ağızlı balta net olarak görülmektedir. Figür uzunlukları 31 cm.'dir. 1 No.lu kabartma ile aynı formdadır.

2 No.lu kabartmanın yanında bulunan kabartmada cepheden tasvir edilmiş 3 yetişkin erkek figürü gözlenmektedir. Dizde sonlanan, bele kemer ile bağlanmış tunik taşıyan figürlerin göğüs kısmında 'U' formunda işlevi belirsiz giysi parçası taşıdıkları izlenmektedir. Sol ellerinde dirsekten kırılmak suretiyle yukarı kaldırmış oldukları incelenmektedir. Fakat ellerinde taşıdıkları bir nesnenin olup olmadığı belirsizdir. Gövde boyunca aşağı inen sağ elde ip tuttukları, bu ipin figür ayakları hizasında oturur pozisyonda köpeklere bağlı olduğu görülmektedir. Ortadaki figürün baş kısmının bütünüyle kırık olduğu, figürlerde ileri derecede aşınmaya uğradığı gözlemlenmektedir. Aynı kayalıkta yer alan diğer bir kabartma ise İnönü mevki tepelik alanda, güneydoğu istikametine bakar pozisyonudadır. 58x26 cm. uzunluklarında ki panelin 30 cm'lik alanına işlenmiş olan kabartma görülmektedir. Kimyasal müdahaleye maruz kaldığı görülen kabartma da baş, yüz ve giysi net olarak seçilememektedir. Panel içerisindeki figürün, giysisi ayak bileklerinde sonlanan, ayakta

duran, kollarını yana ayırarak dirsekten kırmak suretiyle ellerinin aşağıya doğru yöneldiği görülmektedir. Figürün önünde ayrıntıları izlenemeyen küçükbaş hayvan figürü (koç) yer almaktadır. Hayvanın arkası figüre dönük ve panelin henüz kaba bırakılmış kısmına doğru ilerlemektedir. Olasılıkla bu kabartma tasvirin, “Potnia Theron” ya da bölgede izlenen “Artemis Lagbene” kabartması olduğu düşünülmektedir.

Kabartmaların güneybatı istikametinde Yazır Gölüne doğru yakınındaki Çakır Yurdu, Sakar Öküz ve Akçayır’da izlenen formlarda, mekânlar ve blok taşlar görülmektedir. Roma dönemine tarihlenen seramikler ve çatı kremitleri alanda yoğunludur.

Aynı kayada Yazır Gölüne bakar pozisyonda kireçtaşı ana kaya üzerine işlenmiş, biri beşik çatılı, diğeri düz stel kabartmaları yer almaktadır. Stellerden düz olanın içerisinde gırlant ve gırlant taşıyıcı olarak bukranon kabartması yer almaktadır. Kabartmalara kimyasal müdahale ile renklerinin değiştirilerek aşındırıldığı gözlemlenmektedir. Stel kabartmalarının 50 cm. altında 40x30 cm.’lik alan içerisine işlenmiş “Theoi Agrioi” üçlüsü yer almakta iken burada, Dioskur kabartmalarında görmeye alıştığımız başı örtülü ve giysili Tanrıça motifi Theoi Agrioi betimlemesinin solunda bulunmasıyla ünik bir ikonografidir (Resim: 11).

Mekânların güneydoğu istikametinde uzanan aks üzerinde 120x105 cm. ölçülerinde podyum bloğu yer almaktadır. Bloğun alt kodunda 130x100 cm. ölçülerinde aslanlı lahit kapağı ve lahit teknesi parçası gözlemlenmektedir. Kırık olan lahit teknesi parçasında çelenk ile gırlanlı üzüm salkımı işçiliklerine yer verildiği izlenir. Alanda yoğun Roma seramiği ve çatı kiremiti tespit edilmiştir.

2017 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırması Coğrafya ve GIS Çalışmaları (Harita):

Harita Genel Komutanlığından temin edilen N23c1, N23c2 ve N23d1 paftaları çalışma alanlarını oluşturmaktadır. Bu paftalarının sayısallaştırılması, işlenmesi ve sayısal yükseklik modelinin oluşturulmasında ArcGIS 10.4.1 Coğrafi Bilgi Sistemi yazılımı kullanılmıştır. Sayısallaştırma işlemi harita paf-

talarının bilgisayarda işlenebilir biçimde, bilgisayar ortamına aktarılması olarak tanımlanabilir.

Çalışmada, Yüzey Araştırmalarına ait 1/25.000 ölçekli, tesviye eğrili haritası kullanılmıştır. Sayısallaştırma sonucu oluşan vektör özellikli tesviye eğrili harita kapsamı üzerinde Arc(çizgi) topolojisi kurulmuştur. Topoloji işlemi, belirtilen özellikteki kapsamdaki hataları ortaya çıkarmakta ve sonuçta kapsama bağlı bir öz nitelik tablosu oluşturmaktadır. Her tesviye eğrisinin kot değerleri bu öz nitelik tablosu içerisine eklenen kot alana girilmiştir.

Sayısal Yükseklik Modeli, bu kapsam kullanılarak ArcGIS tin ve tin to raster komutu ile oluşturulmuştur. Burada grid boyutları 10x10 m. olarak alınmıştır. SYM'i oluşturulan alan geniş olduğundan bu değer yüksek alınmıştır. Çalışma alanına ait sınır kapsamı, tesviye eğrili kapsam, noktasal kot değerlerine sahip kapsam, çalışma alanında bulunan göl, akarsu, yol ve yerleşme vb. gibi çeşitli kapsamlar sisteme dâhil edilebilmiştir.

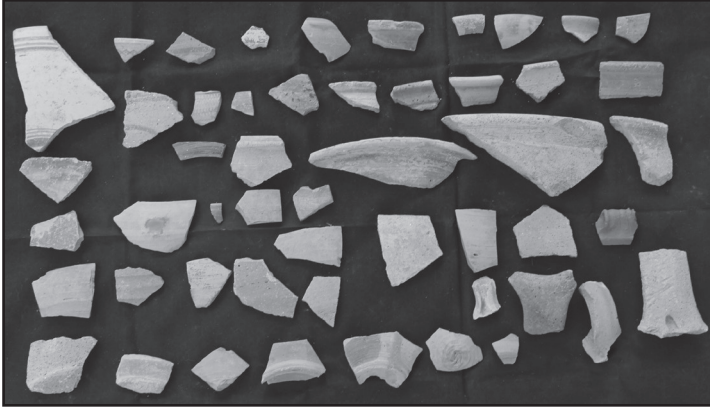
Sayısal Yükseklik Modeli ile haritalar 3 Boyutlu halde görselleştirilmiştir.

Resim 1a: Kapılıkaya Kaya Mezarı.

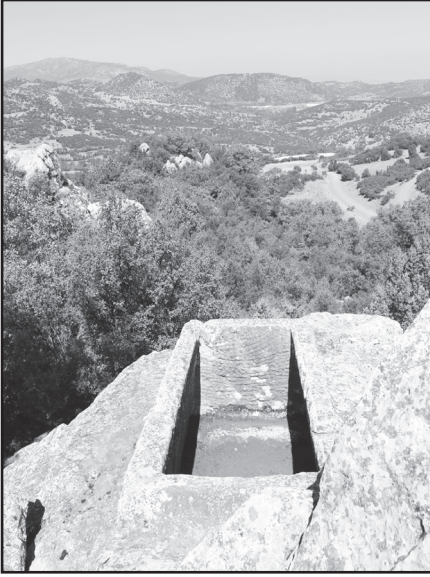
Resim 1b: Kapılıkaya Kaya Mezarı.

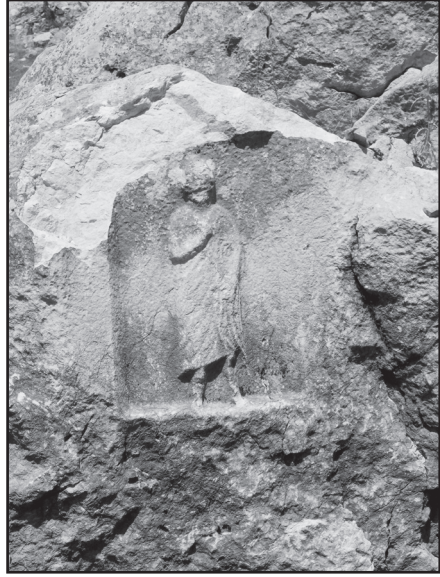
Resim 2: Bağarası Mevkii seramik buluntuları.

Resim 3: Köygediği Mevkii Dioskur kabartması.

Resim 4: Ambarkaya çiftlik yerleşimi Khamsorionsi.

Resim 6: Örenpınarı Mevkii kayaya işlenmiş mezar steli.

Resim 5a: Ovacık Mevkii teras duvarı.

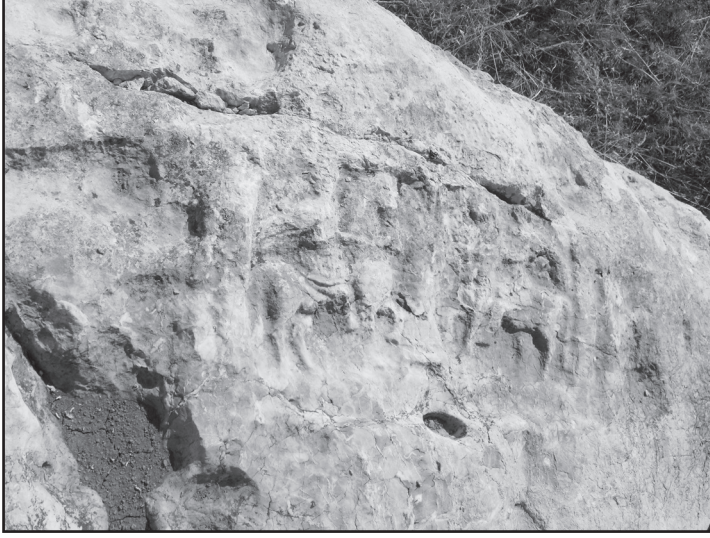
Resim 7: Çakıryurdu Mevkii tahrip edilmiş iki stel kabartması.

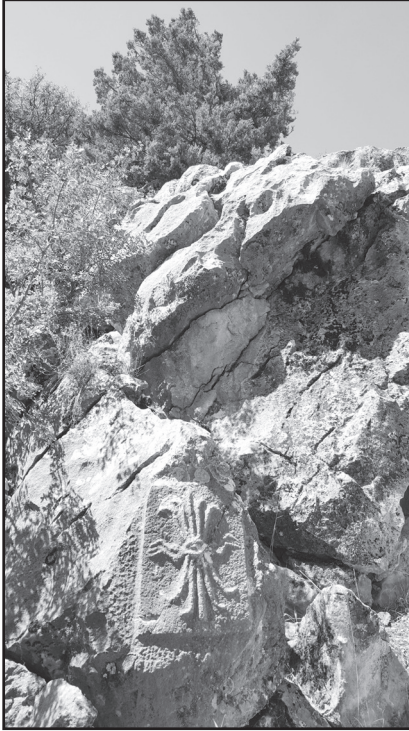
Resim 5b: Ovacık Mevkii Herakles kabartması.

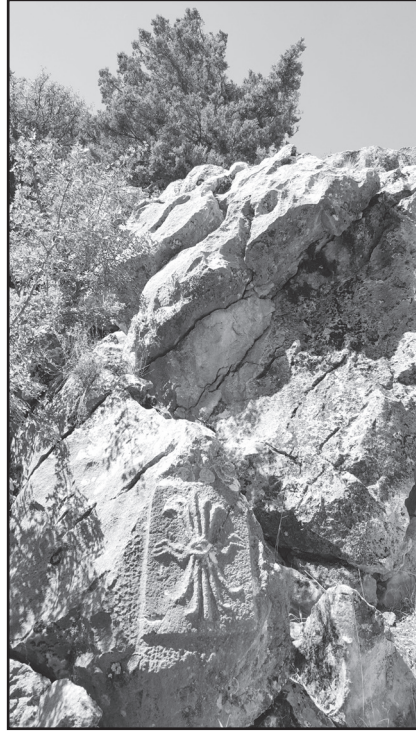
Resim 8: Kırnaz Mevkii kaya kabartmaları.

Resim 9: Akçayır Mevkii Dioskur kabartması.

Resim 10: Yarıkaya Mevkii Şimşek Demeti kaya kabartması.

Resim 11: İnönü Mevkii kaya kabartması.

KARAMAN İLİ VE MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ANTİK DÖNEM YERLEŞİMLERİ VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017 YILI ÇALIŞMALARI

Ercan AŞKIN*
Mehmet KURT
Mehmet ALKAN
Hatice KÖRSULU
H. Ertuğ ERGÜRER
Hatice ERGÜRER

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 16.08.2017 tarih ve 94949537-161.01-E.168624 sayılı izin yazılarında belirtilen “Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi” konulu Arkeolojik Yüzey Araştırmasının 2017 yılı çalışmaları 06.09.2017 tarihinde başlamış ve 22.09.2017 tarihinde ta-

-
- * Dr. Öğr. Ü. Ercan AŞKIN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: ercanaskin@gmail.com
Doç. Dr. Mehmet KURT, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE.
Dr. Öğr. Ü. Mehmet ALKAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE.
Dr. Öğr. Ü. Hatice KÖRSULU, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE.
Dr. Öğr. Ü. H. Ertuğ ERGÜRER, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE.
Dr. Öğr. Ü. Hatice ERGÜRER, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE.
- 1 2017 yılı çalışmaları Bakanlık temsilcisi olarak Seval TAN, Ekip Üyesi olarak Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanlarından Arş. Gör. İsmail AKKAŞ'ın katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Ahmet KUNT, Yasin CANMAYA, Afşar AYDIN ve Fatih SARI misafir olarak katılmıştır. Katkılarından dolayı kendilerine teşekkür ederiz. Araştırmaya desteklerinden dolayı Karaman Müzesi'ne teşekkürlerimizi sunarız.

mamlanmış olup toplam 17 gün sürmüştür¹. 2017 yılında yapılması hedeflenen arazi çalışmaları çerçevesinde, çalışma programında belirtildiği üzere özellikle Karaman İli'nin dağlık güney yarısı ile ovalık kuzey kesimlerindeki antik yerleşimler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda Karaman İli sınırları içerisinde aşağıda belirtilen yerleşimlerde incelemeler gerçekleştirilmiştir:

Karaman Merkez İlçe sınırları içerisinde Madenşehir, Ortaoba köyü, Demiryurt köyü, İslahisar Köyü, Kaşoba Köyü, Aşağı Akın Köyü, Göcer Köyü, Bağdat Kırı, Kaynar Ören Yeri, Kozlubucak Köyü, Gökçe Köyü, Çeltak Mahallesi, Sudurağı Gonu Höyük; Ayrancı İlçesi Ambar Köyü; Ermenek İlçesi sınırları içerisinde Gökçeseki Ören Yeri, Gökçeseki Köyü, Çamlıca Köyü; Sarıveliler İlçesi'nde Sarıveliler Kalesi, Çukurbağ Köyü Asar Mevkii; Mersin İli Mut İlçesi sınırları içerisindeki Çömelek Mahallesi Göğden Yaylası Mevkii ve Karpuz Mevkii.

KARAMAN İLİ ÇALIŞMALARI

Karaman Merkez İlçe Sınırları İçerisindeki Çalışmalar

Karadağ'ın kuzeyinde yer alan Madenşehir Köyü çevresinde yapılan incelemelerde iki adet pres ağırlık taşı ve tahrip durumda kırık yazıt parçası bulunmuştur. Bir başka parça üzerinde kısmen korunmuş haç kabartması görülmektedir. Köyün güneyindeki tepenin üzerinde sarnıç gibi çeşitli yapılara ait duvar kalıntılarıyla karşılaşmıştır. Ayrıca üzerinde kazıma ile yapılmış haç motifi bulunan kapı lentosu ve mimaride kullanılmış olan döküntü taşlar, taş alet parçaları ve az miktarda amorf seramik parçalarına rastlanılmıştır. Köyün güneybatısında Yukarı Ören Mevkii'nde basamaklı ve tonozlu bir girişe sahip, kesme taşlarla inşa edilmiş muhtemel bir sarnıç tespit edilmiştir. Bu civarda ayrıca başka sarnıçlar ve çeşitli yapılara ait duvar kalıntıları, iki adet pres ağırlık taşı, bir lahit ve khamasorion ile karşılaşmıştır.

Ortaoba köyünde yapılan araştırmalarda köy içerisinde üzüm presi, ağırlık taşı ve değirmen taşlarına rastlanılmıştır (Resim: 1). Çeşitli mimari bloklar köy evlerinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Köy mezarlığında kapı lentosu ve değirmen taşı gibi unsurların mezar taşı olarak kullanıldığı gözlenmiştir. Ortaoba Köyü'nün Yukarı Yayla Mahallesi'nde bir üzüm presine rastlanmıştır. Yukarı Yayla Dağdanlar Mevkii'nde anakaya üzerinde Tet-

rarkhie dönemine ait olduğu anlaşılan bir sınır yazıtı tespit edilmiştir. Yukarı Yayla mahallesi Mülkiye ve Kösene mevkilerinde anakayaya oyulmuş üzüm presleri görülmüştür. Karadağ'ın güneybatı yamacında, Dereagıl Mevkii'nde toplama fıçısının bulunduğu kesimde, üzerinde biri elinde asma dalı tutan iki figürlü kabartmanın yer aldığı kısmen tahrip edilmiş üzüm presi ile karşılaşmıştır (Resim: 2).

Demiryurt Köyü sınırları içinde yürütülen çalışmalarda devşirme olarak kullanılmış taşlar ile köy mezarlığında mezar taşı olarak kullanılmış değirmen taşları ve mimari bloklar tespit edilmiştir.

İslihisar Köyü'nde yer alan höyük incelenmiş ve ayrıca köy camisinin avlusunda değirmen taşı ve sütun gövdesine rastlanmıştır.

Kaşoba Köyü içerisinde yapılan çalışmalarda bir evin bahçesinde kısmen tahrip olmuş yazıtlı bir blok tespit edilmiştir. Ayrıca köyün yakınında yer alan höyük incelenmiştir.

Aşağı Akın Köyü, Hisar Kalesi Mevkii'nde kayalık tepe üzerindeki muhtemel bir kilise kalıntısı ve hemen yakınında bulunan bir mezar yazıtı incelenmiştir. Kilisenin hemen yukarısında ise kayalık zirveyi koruma altına alan ve büyük oranda tahribata uğradığı gözlenen sur kalıntısı bulunmaktadır.

Göcer Köyü girişinde, yol kenarındaki çeşmede devşirme malzeme olarak kullanılmış, üzerinde haç, tavus kuşu ile aslan gövdeli ve üç adet kuş biçimli başa sahip karışık yaratık gibi çeşitli kabartmalar bulunan taş bir blok ile karşılaşmıştır (Resim: 3).

Yukarı Kızılca Köyü sınırları içinde yer alan Bağdat Kırı Mevkii'ndeki antik yerleşimin içerisinde ve yerleşimin yer aldığı tepenin batı yamacındaki nekropoliste incelemelerde bulunulmuş ve yayın amacına yönelik belgeleme çalışmaları yürütülmüştür.

Lale Köyü Kaynar Ören Yeri'nde antik yerleşim alanında ve nekropolisinde incelemelerde bulunulmuş, belgeleme çalışmaları devam ettirilmiştir. Nekropoliste çok sayıda khamasorionun varlığı dikkat çekicidir. Kaya mezarları ise nekropolisin mezar çeşitliliği içerisinde yer alan diğer unsurlar arasındadır.

Kozlubucak Köyü içerisindeki Kozlubucak Höyüğü'ndeki incelemelerde çeşitli seramik parçaları ile karşılaşmıştır.

Gökçe Köyü, Elbis Çakılı Mevkii'nde yapılan araştırmalarda kayalık sarp burnun kalın bir duvar tarafından koruma altına alındığı gözlemlenmiştir (Resim: 4). Duvarın her iki cephesinde çeşitli mekânsal düzenlemelerin söz konusu olduğu anlaşılmıştır (Resim: 5). Ayrıca burun üzerinde ve duvarın dış tarafındaki kesimlerde temel bazında korunmuş duvar kalıntılarıyla karşılaşmıştır.

Karaman kenti içerisinde Çeltekteki mahallesindeki Çeltekteki Höyük'teki incelemelerde bazı büyük boyutlu mimari bloklara rastlanmıştır.

Sudurağı Beldesi'ndeki Büyük Gonu Höyük incelenmiştir.

Ayrancı İlçesi Çalışmaları

Ambar Köyü içerisinde gerçekleştirilen incelemelerde yayın eksiklerinin giderilmesine yönelik olarak Köşker nekropolisindeki kaya mezarları ve khamasorionlar belgelenmiştir (Resim: 6).

Ermenek İlçesi Çalışmaları

Gökçeseki Ören Yeri'nde nekropoliste önceki yıllarda başlanmış olan mezarların belgeleme çalışmaları devam edilmiştir.

Gökçeseki Köyü, Söğüt Mevkii'ndeki incelemelerde ana kayaya oyulmuş tonozlu bir mezar odası, yakın civarında bir çiftlik evine ait olabileceği düşünülen duvar kalıntıları ve bir üzüm presi ile karşılaşmıştır (Resim: 7). Söğüt mevkiinin yakınlarındaki Kuş Edecekler Mevkii'nde ise ana kayaya oyulmuş tonozlu bir mezar odası görülmüştür. Mezar odasının tabanında khamasorion bulunmaktadır. Bu civarda ayrıca birkaç kaya mezarına daha rastlanmıştır.

Çamlıca Köyü sınırları içinde İmsi Öğün Mevkii'nde ana kayaya oyulmuş üzüm presi tespit edilmiştir. Aynı köyün Deşdeğen ve Kışla Mevkii'nde de yine ana kayaya oyulmuş üzüm presine rastlanmıştır. Boz Armut Mevkii'nde ise kalas deliğinin iki yanında kalasın ayarlanması için oluşturulmuş oyuntular bulunan üzüm presi ile karşılaşmıştır (Resim: 8).

Sarıveliler İlçesi Çalışmaları

Turçalar Mahallesi'ndeki Sarıveliler Kalesi olarak adlandırılan alan ince-

lenmiş ve fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Yıkıntı taşlar dışında günümüze ulaşmış çok fazla kalıntının olmadığı görülmüştür (Resim: 9).

Çukurbağ Köyü sınırları içerisinde Asar olarak adlandırılan mevkide yapılan araştırmalarda yıkıntı taşlar ve yüzeyde seramik parçalarıyla karşılaşmıştır. Ayrıca bu alanda tahrip durumda üzerinde kabartmalar ve korunmuş birkaç Yunanca harf bulunan muhtemel bir osthoteke gövdesi ile karşılaşmıştır (Resim: 10). Köy içerisinde ise günümüze iyi korunmuş aslan biçimli bir mezar kapağı kayıt altına alınmıştır.

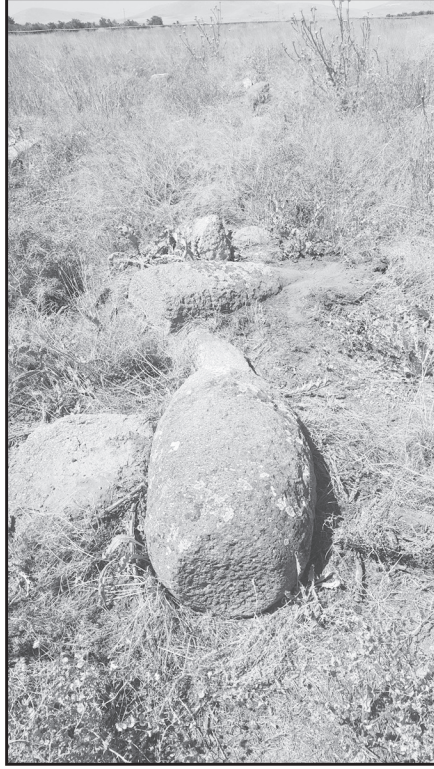
MERSİN İLİ ÇALIŞMALARI

Mersin İli Mut İlçesi Sınırları İçerisindeki Çalışmalar

Çömelek Mahallesi Göğden Mevkii'nde bir evin çevresinde sütun başlığı, sütun kaidesi gibi çeşitli mimari bloklar (Resim: 11) ile tahribata uğramış yazıtlı ve kabartmalı bir stel parçası tespit edilmiştir. Aynı mahallenin Göğden Karpuz Mevkii'nde kayalık yamaçlarda farklı formlarda çok sayıda kaya mezarı ile karşılaşmıştır (Resim: 12-13). Mahallenin Göğden Kapuz Ağız Mevkii'nde ise çok sayıda üzüm preslerine rastlanmıştır (Resim: 14).

Göğden'in yakınlarındaki Erkeş Deresi Mevkii'nde kayalık bir tepenin güney yamacında tamamen anakayanın işlenmesi ile oluşturulmuş bir kilise tespit edilmiştir. Girişi güneyde bulunan kilisenin üst kısmı çökmüş durumdadır (Resim: 15).

Sonuç olarak 2017 yılı arazi çalışmaları çerçevesinde yukarıda belirtilen yerleşimlerde inceleme ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Tespit edilen kalıntılar fotoğraflanarak kayıt altına alınmış ve koordinatları belirlenip harita üzerine işlenmiştir. Yapılan çalışmalarla yeni arkeolojik alanların belirlenmesinin yanı sıra yayın çalışmalarına yönelik eksikliklerin giderilebilmesi için bazı yerleşimler tekrar ziyaret edilmiştir. Tespit edilen yerleşimlerin çevresindeki arazilere hakim konumlara sahip oldukları görülmektedir. Çalışmalar sırasında rastlanan üzüm presleri, ağırlık taşları ve değirmen taşları antik dönemdeki tarımsal faaliyetlerin günümüze ulaşmış kanıtları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoğun tahribat nedeniyle çok az mimari kalıntıya rastlanıyor olması yerleşimlerin antik dönemi üzerine bilgilere ulaşılabilmesi açısından nekropolisler üzerine yoğunlaşmayı gerekli kılmaktadır.

Resim 1: Ortaoba, değirmen taşı.

Resim 2: Dereagıl, üzüm presi

Resim 3: Göcer, kabartmalı blok.

Resim 4: Gökçe, Elbis Çakılı.

Resim 5: Gökçe, Elbis Çakılı.

Resim 6: Ambar, mezarlar.

Resim 7: Sögüt, kaya mezarı.

Resim 8: Boz Armut, üzüm presi.

Resim 9: Sarıveliler Kalesi.

Resim 10: Çukurbağ, osthoteke gövdesi.

Resim 11: Çömelek, mimari parçalar.

Resim 12: Göğden Karpuz, mezarlar.

Resim 13: Göğden Karpuz, mezarlar.

Resim 14: Göğden Kapuz Ağzı, üzüm presi.

Resim 15 Erkeş Deresi, kilise.

BALIKESİR İLİ 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Derya YALÇIKLI*

2009 yılında başladığımız ve sekizinci sezonunu gerçekleştirdiğimiz *Balıkesir İli YüzeY Araştırması*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 03-25 Ağustos 2017 tarihleri arasında Edremit, Havran, İvrindi ve Dursunbey ilçelerinde yürütülmüştür.¹

YüzeY araştırmamız sırasında, Dursunbey ilçesinde; Delice, Akçaalan, Karyağmaz, Osmaniye, Gökçepınar, İsmailler, Sakızköy, Kusköy, Çamharman Mahalleleri, Edremit ilçesinde; ilçe merkezi çevresi, Akçay beldesi, Çıkrıkçı, Yolören, Bostancı, Avcılar Mahalleleri, Havran ilçesinde; ilçe merkezi çevresi, İnönü, Küçükşapçı, Küçükdere, Çakırdere, Karalar, Köylüce

* Dr. Öğr. Üyesi Derya YALÇIKLI, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Terzioğlu Yerleşkesi, 17100 Çanakkale/TÜRKİYE, dyalcikli@comu.edu.tr

¹ Araştırmamıza Bakanlık temsilcisi olarak Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Mehmet Ay katılmıştır. Ekibimiz, Harran Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Araştırma Görevlisi Fatih Yılmaz ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencisi Enes Can'dan oluşmuştur. Araştırmamız, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, BAP (SBA-2015-626), Türk Tarih Kurumu, TÜMAD Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş., REGİO Kültürel Miras Yönetim Danışmanlık A.Ş. destekleri ile, Dursunbey ilçesinde yürüttüğümüz çalışmalar ise Dursunbey Belediye Başkanı Ramazan Bahçevan'ın destekleri sayesinde gerçekleşebilmiştir. Katkıda bulunan kişi, kurum ve yöneticilerine katkılarından dolayı teşekkür ederim. Çalışmalarımız sırasında gösterdikleri destek ve buluntular üzerinde çalışmamıza olanak sağladıkları için Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi Müdürlüğüne teşekkürü bir borç bilim.

Mahalleleri, İvrindi ilçesinde; ilçe merkezi çevresi, Bozören, Osmanlar ve Gökçeyazı Mahalleleri taranmıştır (Harita: 1).²

Araştırmamız sırasında, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağları'na ait kültür katları bulunan dokuz adet yerleşim yerinin yanı sıra Klasik Çağlar, Ortaçağ ve Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen kültür kalıntılarının yer aldığı onaltı adet alan saptanmış/araştırılmıştır (bkz. Tablo 1).

Çalışmamız sırasında Havran ilçesi, İnboğazı/Andık Mağarası'nda ele geçen bir adet kemikten delici alet Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesine teslim edilmiştir.

1. İVRİNDİ İLÇESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

İvrindi ilçesi sınırları içinde 2016 sezonunda araştırdığımız merkezler arasında yer alan *Gökçeyazı Höyüğü* (İvr 01) ve *Gaventepe*'de (İvr 02) zaman darlığı nedeniyle eksik kalan çalışmalarımız tamamlanmıştır. Ayrıca, ilçe merkezi çevresi, Bozören, Osmanlar ve Gökçeyazı Mahalleleri taranmıştır.

2. HAVRAN İLÇESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

2.1. İnboğazı Mevkii

Havran ilçesi, İnönü Mahallesi sınırları içinde yer alan İnboğazı Mevkii araştırılmıştır (Harita: 1; Resim: 1). İlçe merkezinin 6,3 km. doğusunda ve İnönü Mahallesi'nin 1,6 km. güneydoğusunda yer alan bölge, Koçaçal Tepe³ ile Küçükçal Tepe'yi ayıran Havran Çayı'nın aktığı 1,3 km. uzunluğunda bir vadiden oluşur. Bölgenin tarihi ve arkeolojik önemi, kireçtaşından oluşmuş Koçaçal Tepe'nin vadiye bakan dik yamaçlarında yer alan karstik özellikli mağaralardan gelmektedir. Bölgede ilk olarak 1949 yılında İ. K. Kökten tarafından araştırma yapılmış ve İnboğazı Mevkii'nde bulunan yedi adet mağaranın önemli bir yerleşim alanı olduğunu saptamıştır. Araştırmacı, *Devedamı*, *Karanlık*, *Aydınlık* ve *Andık Mağaraları* olarak dört mağaranın adını

² Araştırmamız sırasında bizlere yardımcı olan Dursunbey ilçesinden Musa Aslan, Ufuk Bagana, Adem Kahraman, Necati Kahvecioğlu, Rahmi Kireç, Necati Kutlu, Ramazan Metin ve Edremit ilçesinde Cengiz Kadife'ye teşekkür ederim.

³ Tepenin adı Kökten (1949, 814) tarafından *Büyük Çal Dağı* olarak tanımlanmaktadır.

vermekte ve Karanlık Mağara'da kazı yaptığını bildirmektedir.⁴ M. Özdoğan'ın 1987 yılında bölgede yaptığı araştırma sırasında mağaralardan Kalkolitik, Erken Tunç Çağı ve Ortaçağ'a ait çanak çömlekler topladığı bilinmektedir.⁵ Vadinin batısında, 1995-2009 yılları arasında Havran Barajı bendi yapılmış ve vadi baraj gölü rezerv alanına dönüşmüştür. Bu çalışmalar sırasında bölgede yüzey araştırması yapan E. Beksaç, 1999 yılında baraj inşaatının sürmesi nedeniyle araştırma yapamadığını belirtmektedir.⁶ Barajın tamamlanması sonrasında İ. K. Kökten'in verdiği mağara listesinde bulunan *Devedamı Mağarası* ve kazı çalışması yaptığı *Karanlık Mağara* su altında kalmıştır. *Aydınlık Mağara* ise baraj inşaatı sırasında bölgede yaşayan yarasaları koruma amacıyla düzenlenmiştir. Bu çalışma sırasında mağaranın içine araçların ulaşımını sağlamak amacıyla bir yol yapılmış, mağaranın içi genişletilmiş ve bir galeri girişine kapı yerleştirilerek giriş kısıtlanmıştır (Resim: 1).

2.1.1. Andık Mağarası (Hvr 01)

İ. K. Kökten tarafından *Andık Mağarası* olarak tanımlanan mağara⁷, vadi tabanından yaklaşık 175 m., baraj gölü seviyesinden ise 135 m. yükseklikte bir konuma sahip olup ulaşımın zor olması nedeniyle kısmen iyi korunmuş bir mağaradır (Resim: 1). Mağaraya güneydoğudan küçük bir patika sayesinde ulaşılmaktadır. Andık Mağarası, bir büyük mağara ve doğusunda yer alan küçük mağaradan oluşmaktadır. Büyük mağara geniş bir mekana ve bu mekandan başlayarak kuzeybatı ve kuzeydoğu yönlerinde uzanan iki galeriye sahiptir. Mağaranın girişi 16,3 m. genişliğinde olup ana mekanın derinliği 19,5 metredir. Mağaranın girişinde ve galerilerinde kaçak kazı çukurlarının varlığı gözlenmiştir. Mağara girişinin doğu duvarında yer alan bir niş 1949 yılında İ. K. Kökten tarafından Karanlık Mağara kazılarında saptanmış olan kült malzemesiyle paralel bir uygulamanın Andık Mağarası'nda da olduğunu göstermektedir. Bu nişler, Karesi ilçesinde

⁴ Kökten 1949, 814-15.

⁵ Özdoğan 1989, 581.

⁶ Beksaç 2001, 115.

⁷ Kökten 1949, 814 Lev. XCV Res. 9.

Bakacak Tepe⁸, Burhaniye ilçesinde Dedekaya ve İnkaya'da⁹ yer alan Geç Klasik Çağ'dan Geç Antik Çağ'a kadar geniş bir zaman diliminde kült uygulamaları için kullanılmış olması muhtemel niş düzenlemeleriyle de benzerdir.

Mağarada saptanan yoğun seramik parçaları arasında Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Roma Çağı ve Ortaçağ'a tarihlenebilecek örnekler mevcuttur. Özellikle, Edremit Körfezi'nde nadir olan Neolitik Çağ yerleşimi bakımından önemli bir yere sahip olduğu anlaşılan mağarada ele geçen seramik buluntular arasında basit ağız kenarlı (Çizim: 1.1) ve üstü düz kesilmiş ağız kenarlı (Çizim: 1.3,4) iyi perdahlanmış çömleklere ait parçalar mevcuttur. Bu seramik parçalarının benzerlerini Yeşilova¹⁰, Ulucak¹¹, Çakmaklı Tepe¹², Araptepe¹³, Moralı¹⁴, Coşkuntepe¹⁵ ve Gülpınar'dan¹⁶ bilmekteyiz. Ayrıca Anadolu'da Geç Neolitik Çağ - Orta Kalkolitik Çağ boyunca birçok merkezde örneğini gördüğümüz¹⁷ çömleklere ait örgü izli düz diplerin (Resim: 2) paralelleri yakın bölgede Gülpınar¹⁸ ve Beşik-Sivritepe'den¹⁹ tanınmaktadır.

2.1.2. Üçgen Girişli Mağara (Hvr 02)

İnboğazı bölgesinde bulunan mağaralardan bir diğeri ise Andık Mağarası'ndan yaklaşık 30 m. ve baraj gölü seviyesinden 155 m. yukarıda,

⁸ 2015 Balıkesir İli Yüzey Araştırması sırasında, Karesi ilçesi, Bakacak Mahallesi'nde saptadığımız ve tescile önerdiğimiz Bakacak Tepe'yi oluşturan yüksek kaya kütlelerinin üst kısmında 2x2 m boyutlarında, 3 m derinliğinde oyulmuş bir çukur, yanında ise dikdörtgen biçimli bir kaya mezarı ve güney yamaçta ise kaya yüzeyine açılmış üç adet niş saptanmıştı.

⁹ Beksaç 2001, 117; 2002, 285.

¹⁰ Derin et al. 2009, 25 Çiz. 12.63.

¹¹ Çilingiroğlu et al. 2004, Res. 26:23.

¹² Tiné -Traverso 2004, Res. 2.

¹³ Lichter 2002, 163, Res. 1.3; 2005, 65 Res. 2; Caymaz 2006, 3 Çiz. 2: 2-5, Res. 3.

¹⁴ Takaoğlu 2004, Fig. 2.2, 12; Akdeniz 2011, 22-3 Res. 40, 45-7.

¹⁵ Seher 1990, Res. 1.1-3,5,7,23-4; Takaoğlu 2005, 423 Res. 4.2-3,8-9.

¹⁶ Takaoğlu 2016, Res. 2.

¹⁷ Özdemir 2012, 139-50.

¹⁸ Takaoğlu 2016, Res. 12; Özdemir 2012, Res. 6-9.

¹⁹ Gabriel 2006, 358.

kuzeydoğu yönüne dönük dik kaya cephesinde yer alır (Resim: 3). İ. K. Kökten'in ismini vermediği üç mağaradan bir tanesi olduğunu düşündüğümüz bu mağarayı girişinin biçiminden dolayı *Üçgen Girişli Mağara* olarak adlandırdık. Mağara, 1 m. yüksekliğinde girişe ve küçük boyutlu bir galeriye sahiptir. Zemini tavandan dökülen taş parçalarıyla kaplanmış olup az sayıda amorf seramik parçasına rastlanmıştır.

2.1.3. *Aydınlık Mağara (Hvr 03)*

Baraj bendi kenarında bulunan ve baraj inşaatı sırasında yarasaları korumak amacıyla düzenleme yapılan bu mağara, İ. K. Kökten tarafından *Aydınlık Mağara* olarak tanımlanmıştır (Resim: 1). Mağaranın geniş ve yüksek bir galeriye sahip olan giriş bölümü büyük oranda tahrip edilmiş olup bu bölümün zeminine yapılan kalın bir dolgu ile araçların mağara içine girmesini sağlayan bir yol oluşturulmuştur. Giriş galerisinden ayrılan iki galeriden büyük olan galerinin girişi yarasaları korumak amacıyla demir kapıyla kapatılmış olması nedeniyle incelenememiştir. Diğer dar galeri zemininde ise Neolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı'na ait seramik parçalarının varlığı saptanmıştır.

2.2. *Karatepe Mağaraları (Hvr 06)*

Havran ilçe merkezinin 11 km. doğusunda, Havran-İvrindi karayolunun Eğmir-Dereören Mahalleleri yol kavşağının güneyinde yer alan *Karatepe*'nin üst bölümünde mağaralar bulunmaktadır (Harita 1; Resim: 4). Bu tepe, kuzeybatısında yer alan İnboğazı Mevkii ve kuzeyinden akmakta olan Havran Çayı ile aynı vadi üzerinde bulunmakta olup Andık Mağarası'na yaklaşık 5 km. mesafededir.

Karatepe Mağaraları arasında *Karatepe 1* olarak adlandırdığımız mağara buluntularıyla dikkat çekicidir. Karatepe'nin kuzeyinden geçen kara yolunun yaklaşık 90 m. üzerinde yer alan mağara geniş bir galeriye sahiptir. Bu mağara ile bağlantılı 4 m. uzunluğunda bir küçük galeri ise mağaranın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Mağaranın giriş galerisi 10X9,8 m. genişliğinde ve 6 m. yüksekliğindedir. Dışarıya çıkışı sağlayan iki açıklıktan biri 3,5 m., diğeri 1,5 m. genişliğinde olup açıklıkların arasında yaklaşık 2,7 m. genişliğinde bir kaya kütlesi yer alır. Mekanın güney ve güneydoğu

kenarında iki küçük galeri daha bulunmaktadır. Bu galerilerden güneyde yer alan 5 m. derinliğe sahiptir. Giriş açıklığı 2 m. olan galerinin batı kenarında bir niş mevcuttur. Güneydoğuda yer alan galeri ise 3,3 m. derinliğinde olup iki adet küçük galeriye ayrılır. Mağara tabanı anakayadan oluşmaktadır ve bu tabanın bir bölümü mağaranın ağıl olarak kullanılması nedeniyle hayvan atıklarıyla örtülmüştür. Mağara giriş bölümünün kaçak kazılar sırasında tahrip edildiği gözlenmiştir. Ele geçen seramik parçalarının büyük bir çoğunluğu Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Çağ'a az sayıda parça ise Roma Çağı'na tarihlenir. Geç Neolitik Çağ'a ait seramik buluntular arasında basit ağız kenarlı (Çizim: 1.2) ve üstü düz kesilmiş ağız kenarlı (Çizim: 1.5) iyi perdahlanmış çömlek parçaları mevcuttur. Mağara içinde yer alan nişin Andık Mağarası'nda saptadığımız nişle olan benzerliği dikkat çekicidir.

Karatepe 1'in 6 m. kuzeybatısında yer alan küçük mağara ise *Karatepe 2* olarak adlandırılmıştır. Mağara girişinde bulunan sütun şekline sahip kaya kütesinin arkasında yer alan mekan 4,8 m. genişliğe ve 2 m. yüksekliğe sahiptir. Kaya kütesinin her iki tarafından mekana giriş mümkündür. Bu mekanda Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı ve Roma Çağı'na ait seramik parçaları saptanmıştır. Bu mağara ile Karatepe 1'nin arasında kalan açık alanda ele geçen seramik parçaları arasında ise M.Ö. 2. bin yıla tarihlenebilecek buluntular ele geçmiştir.

Bu mağaralardan yaklaşık 25 m. yükseklikte, alçak bir girişe sahip bir in (*Karatepe 3*) ve yaklaşık 10 m. yukarıda ise *Karatepe 4* olarak adlandırdığımız kayaaltı sığınağı biçiminde bir girinti yer almaktadır (Resim: 4). Bu kayaaltı sığınağında niş düzenlemeleri bulunmaktadır.

3. EDREMIT İLÇESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

3.1. Mandıra Tepe (Edr 01)

Edremit ilçe merkezinin 3 km. batısında, Eroğlan Mahalesi sınırları içinde ve Üveycik Tepe'nin yaklaşık 500 m. güneybatısında yer alan *Mandıra Tepe*'de ilk çalışma 1960-1961 yıllarında N. P. Bayne²⁰ tarafından

²⁰ Bayne 2000, 60, 235 Fig. 5, 6.1-5.

yürütülmüştür. Sonrasında ise M. Özdoğan'ın 1987²¹ yılı ve E. Beksac'ın 1999²² yılı yüzey araştırmalarında ele alınmıştır (Harita: 1; Resim: 5). Merkezde önceki çalışmalarda saptanan Erken Tunç Çağı, M.Ö. 2. bin yıl, Helenistik Çağ, Roma Çağı ve Bizans Çağı'na ait seramik parçalarının varlığı gözlenmiştir. Bu malzemenin arasında M.Ö. 2. bin yıla tarihlenen seramik parçalarının yoğun olduğu gözlenmiştir. Bu bulgulara ek olarak merkezde şimdiye kadar saptanmamış olan Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenebilecek seramik parçalarının da varlığı belirlenmiştir.

3.2. Mağara Tepe (Edr 03)

Edremit ilçe merkezinin 9 km. batısında ve Akçay beldesi sınırları içinde yer alan *Mağara Tepe* ve çevresi araştırılmıştır (Harita: 1; Resim: 6). Merkez, E. Beksac tarafından yapılan 1999 yılı yüzey araştırmasında incelenmiş olup arkeolojik potansiyelinin bulunmadığı belirtilmiştir.²³ İlk olarak Mağara Tepe'nin kuzeyinde yer alan ve tepeyle bağlantısı olan Harman Tepe araştırılmış olup doğu yamacında zeytin ağaçları için yapılan terasların alt seviyesinde Osmanlı Devri'nin geç safhalarına ait olabilecek az sayıda çatı kiremidi ve seramik parçasının varlığı saptanmıştır. Bu terasın üzerinde yer alan terasta ise M.Ö. 2. bin yıla tarihleyebileceğimiz az sayıda seramik parçası ele geçmiştir.

Mağara Tepe'de yaptığımız çalışmada, doğu ve kuzey yamaçlarında taş yığıntı biçiminde günümüze ulaşmış bir surun varlığı tespit edilmiştir (Resim: 6 sağ üst). Tepenin güney yamaçlarında ise yakın bir zaman içinde zeytin ağaçlarını korumak amacıyla sura ait taşlar kullanılarak teras duvarları yapılmıştır. Surun çevrelediği alan içinde az sayıda M.Ö. 2. bin yıla ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

3.3. Değirmen Tepe (Edr 07)

Edremit ilçesi merkezinin 3 km. kuzeydoğusunda, Yaylaönü Mahallesi sınırları içinde ve Eybek Dere'nin doğu kenarında yer alan 1/25000 ölçekli haritada *Değirmen Tepe* olarak adlandırılan tepe araştırılmıştır (Harita: 1;

²¹ Özdoğan 1989, 581; 1993, 157 Fig. 3.26-9 (*Araplar Üyücek Tepe* olarak adlandırılmıştır).

²² Beksac 2001, 114.

²³ Beksac 2001, 114.

Resim: 7). 250X170 m. boyutlarında olan merkez ova seviyesinden 18 m. yüksekliğe sahip kayalık tepeden oluşur. Tepe ve çevresinde karşılaştığımız yoğun seramik parçaları arasında Arkaik Çağ, Helenistik Çağ ve az sayıda M.Ö. 2. bin yıla ait parçaların varlığı gözlenmiştir.

4. DURSUNBEY İLÇESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

4.1. Alkaya Mağarası (Dsb 05)

Dursunbey ilçesi, Karyağmaz Mahallesi sınırları içinde sürdürdüğümüz çalışmalarda, mahallenin 6 km. güneydoğusunda, Emet Çayı'nın batı kenarında ve Küçükdikmen Tepe'nin doğu yamacında Alkaya Mevkii'nde yer alan mağara araştırılmıştır (Harita: 1; Resim: 8). Bölge halkı tarafından adının olmadığı belirtilen mağara tarafımızdan *Alkaya Mağarası* olarak adlandırılmıştır. Emet Çayı'ndan yaklaşık 10 m. yüksekte, doğu yönüne bakan ağız açıklığına sahip mağara, 6,3 m. genişliğinde ve 4,2 m. yüksekliğinde geniş bir giriş kısmından itibaren daralarak batı yönünde uzanan bir galeriden oluşur. Küçükdikmen Tepe'nin batı yamacında bulunan bir açıklıktan içeri sızan ışık sayesinde batı bölümünde bir açıklığın olduğu anlaşılmaktadır. Yüksekte yer alan bu açıklıktan içeri akmış taş yığıntı mağaranın büyük bir bölümünü kaplamış olup bu alana ulaşmak oldukça güçtür. Mağara girişinde büyük bir kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Çukurun içi ve çevresine yayılmış olarak saptanan seramik parçaları Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, M.Ö. 2. bin yıl ve Roma Çağı'na tarihlenmektedir.

4.2. Sofrakaya (Dsb 10)

Dursunbey, Sakızköy Mahallesi'nin 3 km. batısında *Şahin Kayaları* olarak adlandırılan bölgede, Kışla Deresi'nin güney kenarında yer alan *Sofrakaya*'da araştırma yapılmıştır (Harita: 1; Resim: 9).²⁴ Merkez, Dursunbey Çayı üzerinde derin bir vadiye hakim noktada, 130X80 m. boyutlarında üçgen biçimli düz kayalık bir alandan oluşur. Platform biçimine sahip alanda, Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecek çok sayıda çakmaktaşı alet ve yonga

²⁴ Merkez hakkında ekibimize bilgi veren Ufuk Bagana'ya teşekkür ederim.

bulunmuştur (Çizim: 1.5-7). Ormanlık derin bir vadinin üst kısmında çevreye hakim konumda olan bu kayalık alan, açık hava işliğı niteliğine sahiptir.

Merkezin daha geç bir safhada kullanıldığını kanıtlayan yaklaşık 120 m. uzunluğunda bir sur alanın güney kesimini çevirmektedir. Farklı boyutlarda moloz taş kullanılarak örölmüş sura ait kenar doğrultularının bir bölümü yüzeyden takip edilebilmektedir. Surun çevirdiğı kenarın dışında kalan bölümler ise dik yamaçlar sayesinde doğal olarak korunmaktadır. Sur dışında farklı bir mimari bulguya rastlanmayan merkezde ele geçen Roma Çağı'na ait az sayıda kaba seramik parçası,²⁵ alanın vadiyi kontrol altında tutan gözetleme noktası ve/veya bir kamp yeri olarak kullanılmış olduğunu düşündürmektedir.

4.3. Çamharman Köyü Buluntuları, Maltepe ve Karapınar Tepe (Dsb 12)

Dursunbey, Çamharman Mahallesi içinde ve çevresinde yürütüğümüz çalışmalar sırasında Çamharman Mahallesi'nde devşirme olarak kullanılan veya sokak aralarına dağılmış durumda Roma Çağı'na ait sütun, kaide vb. mimari elemanların varlığı saptanmıştır (Harita: 1; Resim: 10). Mahallenin yaklaşık 1 km. güneyinde yer alan *Maltepe* olarak adlandırılan bölgede olasılıkla bir tümölüs ve çevresinde kurşun kenet kalıntıları bulunan kireçtaşı bloklardan oluşan mimari elemanların varlığı gözlenmiştir.

Bölgede önemli bir diğerk nokta ise Çamharman Mahallesi'nin yaklaşık 700 m. güneyinde, Maltepe'nin 400 m. kuzeyinde, Karapınar Mevkii'nde yer alan *Karapınar Tepe*'nin güney yamacında yoğun seramik parçasıyla karşılaşmıştır (Resim: 11). Alanda Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Helenistik Çağ ve Roma Çağı'na tarihlenen seramik parçalarının varlığı saptanmıştır. Merkezde yürüttüğümüz araştırmamız zaman darlığı nedeniyle tamamlanamamış olup çalışmanın önümüzdeki sezon sürdürölmesi planlanmaktadır.

²⁵ Seramik parçalarının tarihlenmesinde yardımcı olan Prof. Dr. Nurettin Arslan'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

SONUÇ:

Balıkesir ili, Edremit, Havran, İvrindi ve Dursunbey ilçelerinde 2017 yılında gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sırasında saptanan bulgular bölge tarihinin birçok bilinmeyen yönünün aydınlatılmasında önemli katkılar sağlamıştır.

Araştırmamız sırasında, Prehistorik yerleşimlerden bilinenlerin tekrar değerlendirilmesi ve yeni merkezlerin saptanması sayesinde, Neolitik ve Kalkolitik Çağlar'da Ege ve Marmara Bölgeleri sahil şeritlerinde yer alan merkezlerde mevcut iki ayrı seramik kültürünün Marmara Bölgesi'nin iç kesimlerine de yayıldığı belirlenmiştir. İki farklı bölgede mevcut kültürlerin Balıkesir Ovası ve doğu kesiminde yer alan merkezlerle kültürel birliktelik içinde olduğu görülmektedir. Yeni saptadığımız merkezlerden biri olan ve Kütahya ili sınırına yakın bir konuma sahip Karapınar Tepe'de ele geçen buluntular sayesinde Marmara Denizi sahilinde (Aktopraklık ve Menteşe) rastladığımız kültürün yüksek dağlık bölgeleri de kapsayacak biçimde geniş bir coğrafyaya yayıldığı anlaşılmaktadır. Dursunbey'de son yıllarda saptamaya başladığımız merkezlerin sayısı dikkate alındığında, azımsanmayacak sayıda yerleşimin varlığı ilçenin Prehistorik Çağlar'da önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

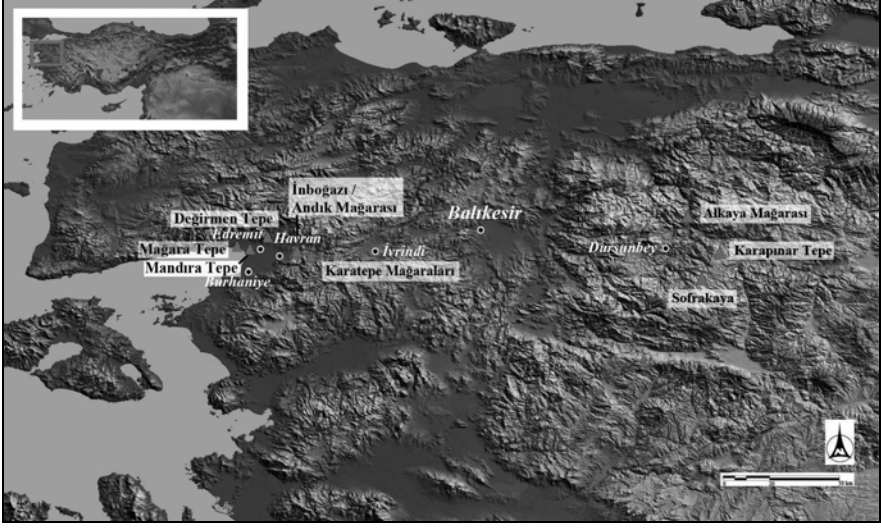
KAYNAKÇA

- Akdeniz, E. 2011: "Neolitik Çağ'da Manisa Yöresi", *Olba* 19:1-46.
- Bayne, N. 2000: *The Grey Wares of North-West Anatolia*, Asia Minor Studien, Band 37, Bonn.
- Beksaç, E. 2001: "Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 1999", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 18/2: 113-23.
- _____. 2002: "Balıkesir İli Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2000", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 19/2: 283-7.
- Caymaz, T. 2006: "Aliğa-Helvacaköy Bölgesinde Bir Neolitik Yerleşim: Arap Tepe", *Arkeoloji Dergisi* 8: 1-12.
- Çilingiroğlu, A., Z. Derin, E. Abay, H. Sağlamtimur ve İ. Kayan 2004: *Ulucak Höyük, Excavations Conducted Between 1995 and 2002*, Louvain-Paris-Dudley.
- Derin, Z., A. Filiz ve T. Caymaz 2009: "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi - Yeşilova Höyüğü 2005-2006 Yılı Çalışmaları", *Arkeoloji Dergisi* XIII/1: 1-31.
- Gabriel, U. 2006: "Ein Blick zurück-Das fünfte Jahrtausend vor Christus in der Troas", *Troia: Archäologie eines Siedlungshügels und seiner Landschaft* (ed. M. Korfmann), Germania.
- Kökten, İ. K. 1949: "1949 Yılı Tarih Öncesi Araştırmaları", *Belleten* XIII: 811-29.
- Lichter, C. 2002: "Central-Western Anatolia- A Key Region in the Neolithisation of Europe", *Proceedings of the International CANeW Table Ronde, The Neolithic of Central Anatolia, Internal Developments and External Relations During the 9th-6th Millennia cal BC* (eds. F. Gerard ve L. Thissen), İstanbul: 161-9.
- _____. 2005: "Western Anatolia in the Late Neolithic and Early Chalcolithic: the actual state of research", *International Workshop, May 20th-22nd 2004, How did Farming Reach Europe?, Anatolian-European Relations from*

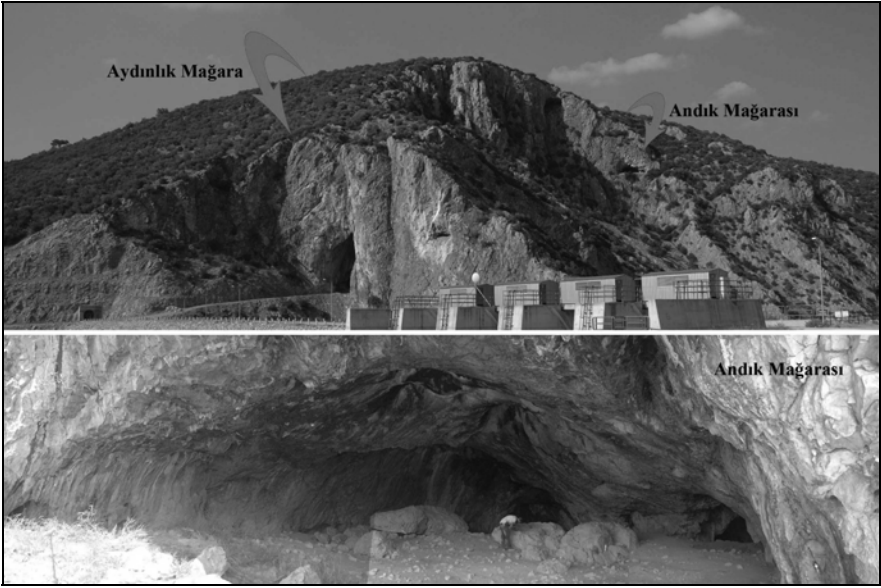
- the Second Half of the 7th Through the First Half of the 6th millennium cal BC.* (ed. C. Lichter), *BYZAS* 2, İstanbul: 59-74.
- Özdemir, A. 2012: "Kalkolitik Smintheion (Gülpınar)'da Dokumacılık ve Hasırcılık", *Anadolu/Anatolia* 38: 139-50.
- Özdoğan, M. 1989: "1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 6: 571-81.
- _____ 1993: "The Second Millennium of the Marmara Region", *Istanbul Mitteilungen* 43: 151-64.
- Seeher, J. 1990: "Coşkuntepe-Anatolisches Neolithikum am Nordostufer der Agais", *Istanbul Mitteilungen* 40: 9-15.
- Takaoğlu, T. 2004: "Morali: A Neolithic Mound in Central-Western Anatolia", *60. Yaşamda Fahri Işık'a Armağan, Anadolu'da Doğdu* (ed. T. Korkut), İstanbul: 743-51.
- _____ 2005: "Coşkuntepe: An Early Neolithic Quern Production Site in NW Turkey", *Journal of Field Archaeology* 30/4: 419-33.
- _____ 2016: "The Prehistoric Occupations at Smintheion: A Preliminary Report", *Smintheion: in Search of Apollo* (ed. C. Özgünel), İstanbul: 139-66.
- Tiné, S. ve A. Traverso 2004: "Çakmaklı Tepe: An Ancient Neolithic Village in the Aegean Coastland of Northwestern Turkey", *BAR Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liège, Belgium, 2-8 September 2001* (eds. I. Jadin ve A. Hauzeur): 53-6.

Merkez	Merkez Adı	Bulunduğu Bölge	Dönemler
HVR 04	Hatip Tepe	Havran / İlçe Merkezi	Geç Roma Çağı
HVR 05	Üyücek Tepe	Havran / Küçükdere Mahallesi	Geç Osmanlı Dönemi
HVR 07	Ulutaş	Havran / Çakırdere Mahallesi	Helenistik Çağ, Roma Çağı, Ortaçağ
HVR 08	Merdivenkaya	Havran / Karalar Mahallesi	Roma Çağı, Ortaçağ
HVR 09	Küçükşapçı- Osmanlar Mahalleleri Antik Yolu	Havran/Küçükşapçı Mahallesi -İvrindi / Osmanlar Mahallesi	Geç Osmanlı Dönemi, Roma Çağı (?)
EDR 02	Taş Yol	Edremit / Bostancı Mahallesi	Geç Osmanlı Dönemi
EDR 04	Kale Tepe	Edremit / Doymuş Tepe	Geç Roma Çağı
EDR 05	Çıkırkçı Mahallesi Mezarlık Alanı	Edremit / Çıkırkçı Mahallesi	Bizans Çağı
EDR 06	Tellikavak Köprüsü	Edremit / Bostancı Mahallesi	Osmanlı Dönemi
DSB 06	Kızılcağaç Tepe Kaya Mezarları	Dursunbey/ Osmaniye Mahallesi	Bizans Çağı
DSB 07	Gökçepınar Tümülüsleri	Dursunbey / Gökçepınar Mahallesi	Protogeometrik Çağ - Helenistik Çağ
DSB 08	Asarkaba Tepe	Dursunbey / Osmaniye Mahallesi	Helenistik Çağ, Roma Çağı
DSB 09	Büyükdemirören	Dursunbey / Gökçepınar Mahallesi	Ortaçağ
DSB 10	Sofrakaya	Dursunbey / Sakızköy Mahallesi	Paleolitik Çağ ve Roma Çağı
DSB 11	Palamutdağı Sütun Atölyesi	Dursunbey / İlçe Merkezi	(?)
DSB 13	Kuzköy Camıyanı Mevkii	Dursunbey / Kuzköy Mahallesi	Osmanlı Dönemi (?)

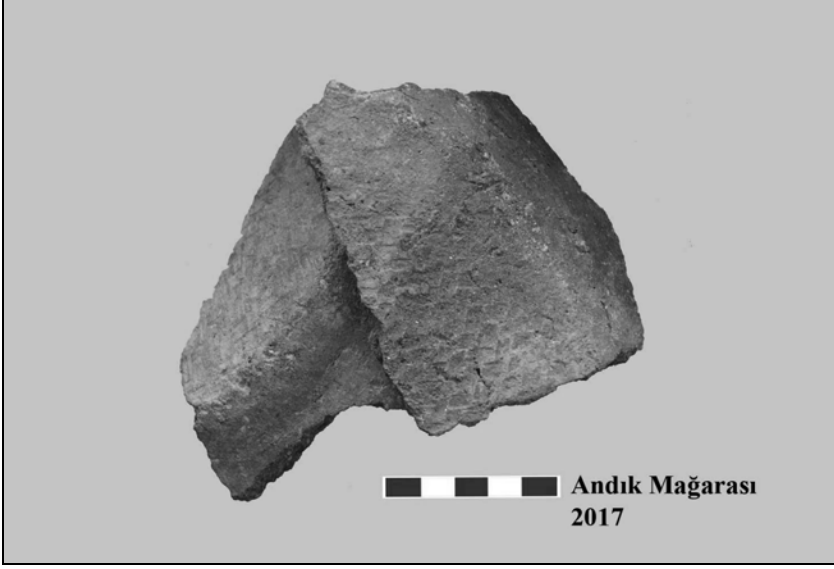
Tablo 1: Tunç Çağı sonrasında tarihlenen arkeolojik alanlar

Harita 1

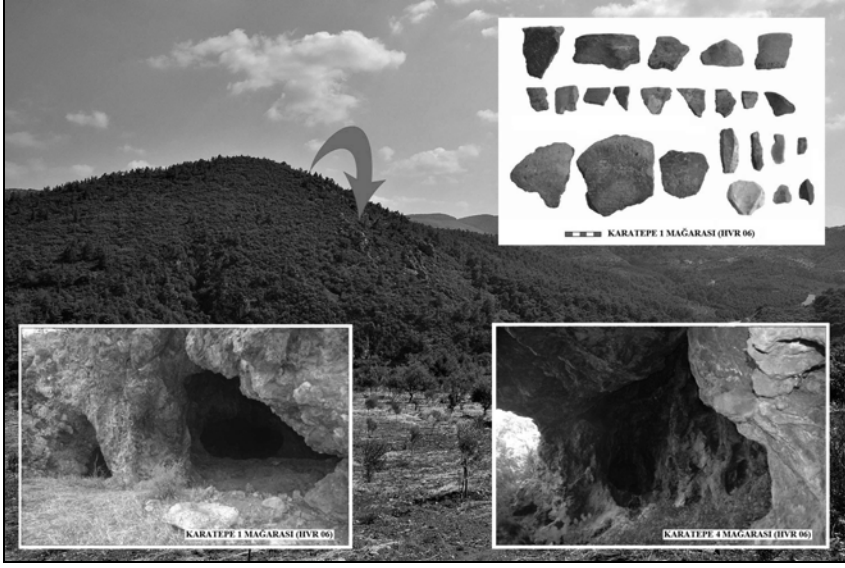
Resim 1: İnboğazı Mevkii ve Andık Mağarası (Havran)

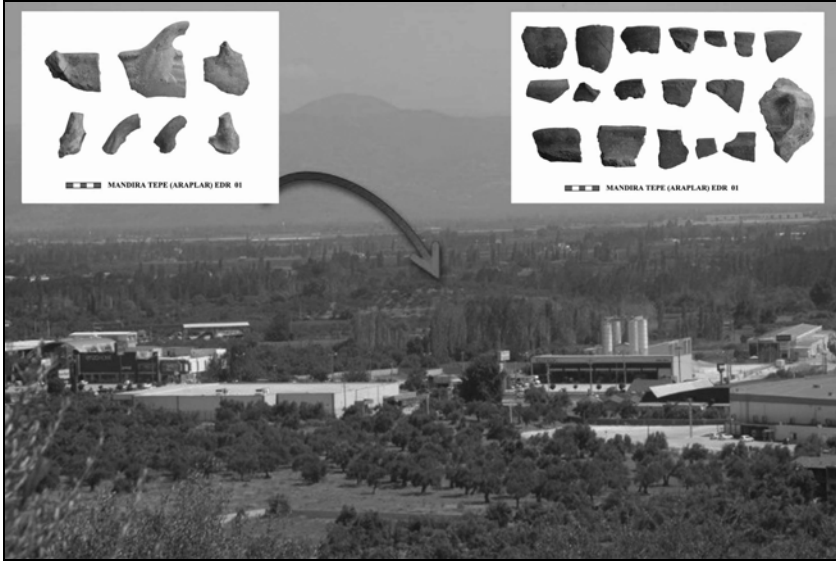
Resim 2: Andık Mağarası, hasır örgü izi saptanan çömlek diplerine ait parçalar

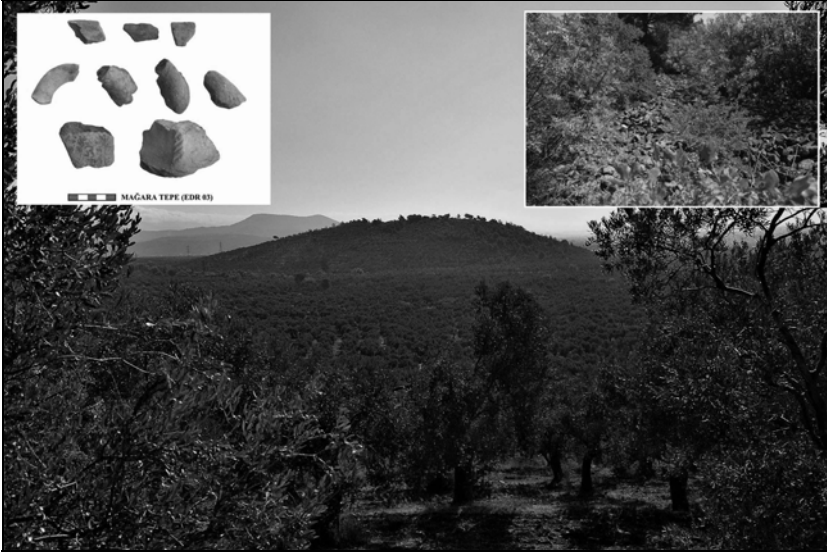
Resim 3: Üçgen Girişli Mağara (Havran)

Resim 4: Karatepe Mağaraları (Havran)

Resim 5: Mandıra Tepe (Edremit)

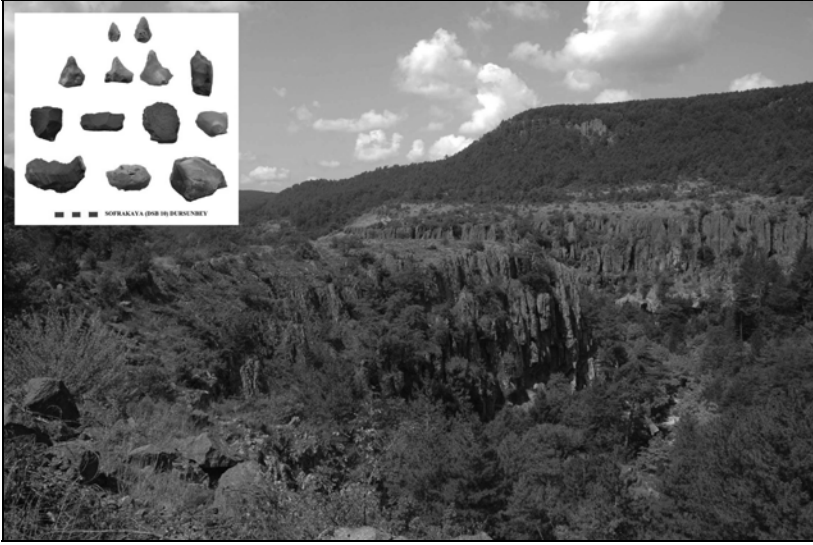
Resim 6: Mağara Tepe (Edremit)

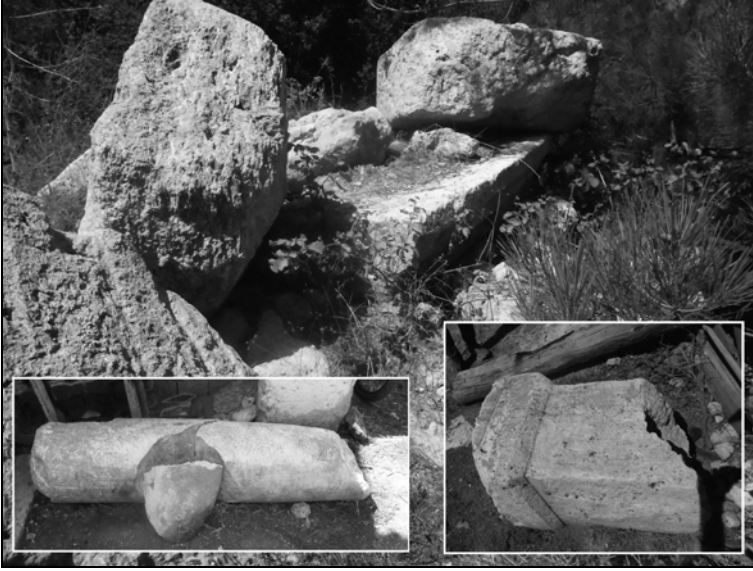
Resim 7: Değirmen Tepe (Edremit)

Resim 8: Alkaya Mağarası (Dursunbey)

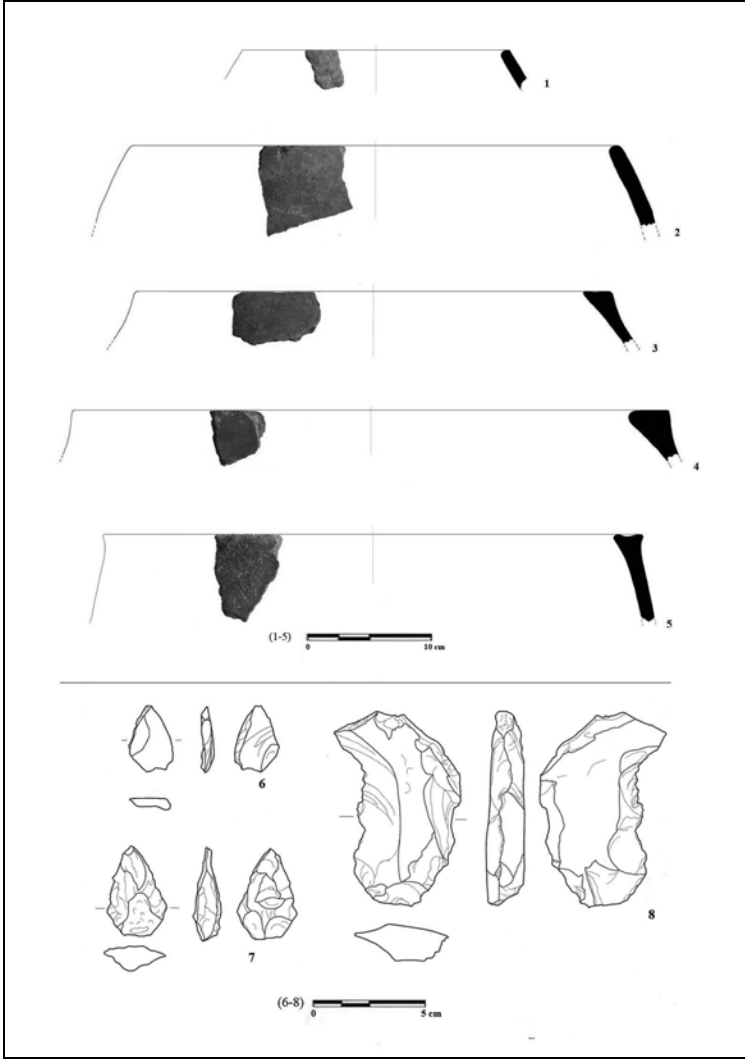
Resim 9: Sofrakaya (Dursunbey)

Resim 10: amharman Köyü ve Maltepe (Dursunbey)

Resim 11: Karapınar Tepesi (Dursunbey)

Çizim 1: Andık Mağarası (1,3-4), Karatepe 1 Mağarası (2,5) ve Sofrakaya'dan (6-8) buluntular

